श्रीजिनदत्तसूरिप्राचीनपुस्तकोद्धारफण्डग्रन्थाङ्कः–४१

अर्हम् ।

श्रीमत्खरतरगच्छाधीश्वर-श्रीअकब्बरसाहिजलालुद्दीनप्रतिबोधक–जङ्गम–युगप्रधान-भट्टारक–श्रीमज्जिन-चन्द्रसूरिशिष्य–पण्डितप्रवर–सकलचन्द्रगणिशिष्यवाचकसमयसुन्दरगणिविरचितम्

श्रीसामाचारीशतकम् ।

जङ्गमयुगप्रधान–भट्टारक–श्रीमज्जिनकृपाचन्द्रसूरीश्वराणां शिष्यरत्नोपाध्यायमुनिसुखसागरोपदेशात्

जव्हेरी–प्रेमचन्द्र कल्याणचन्द्रविहितद्रव्यसाहाय्येन

मुम्बय्यां निर्णयसागराख्यमुद्रणयन्त्रालये मुद्रापयित्वा प्रकाशितम् ।

प्रकाशकः—श्रीजिनदत्तसूरिज्ञानभंडारकार्यवाहकः जव्हेरी–मुलचंद हीराचंद भगत, मुम्बई.

विक्रमसंवत् १९९६. (प्रतयः–३७५) ईस्वीसन् १९३९.

विषयानुक्रमः ॥

॥ अर्हम् ॥

श्रीस्तम्भनपार्श्वनाथाय नमः ।

श्रीमदकब्बरपातिशाहप्रतिबोधक-जङ्गमयुगप्रधान-भट्टारक-श्रीजिनचन्द्रसूरि-मुख्यशिष्य-महोपाध्याय-
श्रीसकलचन्द्रगणि-शिष्य-अष्टलक्ष्याद्यनेकग्रन्थप्रणेतृ-उपाध्याय-श्रीसमयसुन्दरगणि-विरचितम्

सामाचारीशतकम् ।

श्रीवीरं च गुरुं नत्वा, स्मृत्वा गच्छपरम्पराम् । प्रश्नोत्तरशतं ग्रन्थं, वक्ष्ये शास्त्रानुसारतः ॥ १ ॥
नानाप्रकाराः सन्देहा, उत्पद्यन्तेऽल्पमेधसाम् । सूत्रप्रकरणस्वीय-गच्छाचारानुगामिनः ॥ २ ॥
स्यात्सन्देहेन मिथ्यात्वं, मिथ्यात्वेन भवभ्रमिः । तस्मात्तस्य व्यपोहाय, प्रक्रमः क्रियते मया ॥ ३ ॥
सूत्र-निर्युक्ति-तद्वृत्ति-चूर्णिप्रकरणादिषु । वीक्ष्याऽक्षराणि वक्ष्येऽहं, स्वगच्छाम्नायपूर्वकम् ॥ ४ ॥
रागद्वेषौ परित्यज्य, स्वपरस्मृतिहेतवे । सुगमं सोपयोगं च, कुर्वे प्रश्नोत्तरक्रमम् ॥ ५ ॥

प्रश्नोत्तरमय सामा-चारी नामेदमद्भुतम् । शास्त्र सुविहिताचार विचारप्रतिपादकम् ॥ ६ ॥
श्रीमत्खरतरे गच्छे, श्रीजिनचन्द्रसूरय' । युगप्रधाना इत्याख्या, प्रापिता पातिसाहिना ॥ ७ ॥
तत्पट्टाम्बुजमार्त्तण्डा, महाभाग्या बहुश्रुताः । श्रीजिनसिंहसूरीन्द्रा, विजयेते उभौ गुरू ॥ ८ ॥
श्रीजिनचन्द्रसूरीणा, विनेय प्रथमोऽभवत् । गणिः सकलचन्द्राख्यो, गोत्र'रीहड'भूषणम् ॥ ९ ॥
तेषा प्रसादमासाद्य, शिष्य' समयसुन्दर । प्रश्नोत्तरशते पञ्च, प्रकाशाँस्तनुते क्रमात् ॥ १० ॥

तत्र-प्रथम श्रीमद्बृहत्खरतरगच्छे क्रियमाणसामाचारीक्रियानुष्ठानानि शास्त्रसम्मत्या शिष्यप्रश्नोद्देशेन समर्थयन्नाह—
ननु-श्राद्धाना सामायिकग्रहणे सामायिकदण्डकोच्चारानन्तरम् ईर्यापथिक्या प्रतिक्रमणम्, उत पूर्वमीर्यापथिक्या प्रतिक्रमण, पश्चात् सामायिकदण्डकोच्चारः ? उच्यते-सामायिकदण्डकोच्चारानन्तर ईर्यापथिक्या प्रतिक्रमण सङ्गतिमङ्गति । तथैव सर्वत्र शास्त्रेषु दृश्यमानत्वाद्, यदाहु श्रीहरिभद्रसूरय' श्रीआवश्यकबृहद्वृत्तौ—(पत्र ८३२)

एत्थ पुण सामायारी-सामाइय सावगेण कह कायव्व ? ति, इह सावगो दुविहो इड्ढिपत्तो अणिड्ढिपत्तो अ, जो सो अणिड्ढिपत्तो सो चेईअघरे १ साहुसमीवे वा २ घरे वा ३ पोसहसालाए वा ४ जत्थ वा-वीसमइ अच्छते वा निव्वावारो सव्वत्थ करेइ तत्थ, सव चउसु ठाणेसु नियमा कायव्व-चेईअघरे साहुमूले-पोसहसालाए वा घरे, आवस्सग करेंतोत्ति । तत्थ जइ साहु-सगासे करेइ तत्थ का विही ?, जइ परपरभय नत्थि, जइवि य केणइ सम विवाओ नत्थि, जइ कस्सइ ण धरेइ, मा तेण अच्छविअच्छिय कड्ढिहिच्चि, जइ य धारणग दट्ठूण न गेण्हइ, मा णिज्जिहिच्चि । जइ वावार न वावारेति ताहे घरे चेव

सामाइयं कातूणं वच्चति। पंचसमिओ तिगुत्तो इरिआए उवजुत्ते जहा साहू भासाए सावज्जं परिहरंतो एसणाए कट्ठं लेट्ठुं वा पडि-
लेहिउं पमज्जेत्तुं, एवं आयाणे निक्खेवणे खेलसिंघाणे ण विगिंचति विगिंचंतो वा पडिलेहेति य पमज्जति अ, जत्थ चिट्ठति
तत्थवि गुत्तिणिरोहं करेइ। एयाए विहीए गत्ता तिविधेण णमित्तु साहुणो पच्छा सामाइयं करेइ। 'करेमि भंते! सामाइअं
सावज्जं जोगं पच्चक्खामि दुविहं तिविहेणं जाव साहू पज्जुवासामित्ति' कातूणं, पच्छा इरिआवहिआए पडिक्कमति, पच्छा आ-
लोएत्ता वंदति आयरिआदि, जहा रायणिआ पुणोऽवि गुरुं वंदित्ता पडिलेहित्ता णिविट्ठो पुच्छति पढति वा। एवं चेइआइ
एसुवि जया सगिहे पोसहसालाए वा आवासए वा। तत्थ णवरि गमणं नत्थि, जो इड्ढिपत्तो सो सव्विड्ढीए एति, तेण जण
स्स अत्था होइ, (उच्छाहो), आढिया य साहुणो सुपुरिसपरिग्गहेणं जइ सो कयसामाइओ एति, ताहे आसहत्थिमाइणा,
जाणेण य अहिगरणं वट्टति ताहे न करेइ, कयसामाइएण य पाएहिं आगंतव्वं तेणं न करेइ, आगओ साहुसमीवे करेति-
जइ सो सावओ तो ण कोइ उट्ठेइ, अह अहाभद्दओ ता पूआ कया 'होउत्ति' भण्णति, ताहे पुव्वरइअं आसणं कीरइ, आय-
रिया उट्ठिआ य अच्छंति, तत्थ उट्ठंतमणुट्ठंते दोसा विभासिअव्वा। पच्छा सो इड्ढिपत्तो सामाइयं करेइ अणेण विहिणा-
'करेमि भंते! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि, दुविहं तिविहेणं जाव निअमं पज्जुवासामित्ति, एवं सामाइयं काउं
पडिक्कंतो वंदित्ता पुच्छति, सो अ किर सामाइअं करेंतो मउडं अवणेइ, कुंडलाणि-नामामुद्दं-पुप्फ-तंबोल-पावारगमाइ
वोसिरति, एसा विही सामाइअस्स।

अत्र चतुर्ष्वपि सामायिकस्थानकेषु सामायिकात् पश्चादेव ईर्यापथिक्याः प्रतिक्रमणं स्पष्टीकृतम् ॥ १ ॥

एवमेव श्रीश्रावकधर्म्मप्रकरणेऽपि । तथाहि—

चैत्यालये १, स्वनिशान्ते २, साधूनामन्तिकेऽपि वा ३ । कार्यं पौषधशालाया ४, श्राद्धैस्तद्विधिना सदा ॥ १ ॥

व्याख्या—चैत्यालये=विधिचैत्ये १ स्वनिशान्ते=स्वगृहेऽपि, विजनस्थाने इत्यर्थ २, साधूनामन्तिके=साधुसमीपे ३, पोषो ज्ञानादीना धीयतेऽनेनेति पौषध=पर्वानुष्ठानम्, उपलक्षणत्वात्सर्वधर्मानुष्ठानार्थं शालागृह=पौषधशाला तत्र वा ४, तत्सामायिक कार्यं श्राद्धै सदा नोभयसन्ध्यमेवेत्यर्थ । कथम्? विधिना 'खमासमण दाउ इच्छाकारेण सदिस्सह भगवन्! सामाइय मुहपत्तिं पडिलेहेमि'त्ति, भणिअ बीअखमासमणपुव्व मुहपुत्तिं पडिलेहिअ खमासमणेण सामाइअ सदिसाविअ, बीअखमासमणपुव्व सामाइअ 'ठामि'त्ति वुत्त खमासमणदाणपुव्व अद्धावणयगत्तो पचमगल कहित्ता—'करेमि भते! सामाइअ सावज्ज जोग पच्चक्खामि जाव निअम पज्जुवासामि दुविह तिविहेण मणेण वायाए काएण न करेमि न कारवेमि तस्स भते! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि ॥' इति सामाइअ सुत्त भणइ, तओ पच्छा इरिआवहिय पडिकमइ ॥ इत्यादि ॥ २ ॥

एवमावश्यकलघुवृत्त्यावपि । तथाहि—शिक्षाव्रतेषु आद्यव्रतमाह—

सामाइयं नाम सावज्जजोगपडिवज्जण निरवज्जजोगपरिसेवण च । इह श्रावको द्वेधा,—श्रीमान् दरिद्रश्च, द्वावपि निरपायौ चैत्ये १ साधुसमीपे २ स्वगृहे ३ पौषधशालाया वा ४ सामायिक प्रतिपद्येते—

'करेमि भते! सामाइय सावज्ज जोग पच्चक्खामि, जाव निअम पज्जुवासामि दुविह तिविहेण'त्ति, पश्चात् ईर्यापथिकीं प्रतिक्रमत, तत स्वाध्याय कुरुत इति ॥३॥ पुनरत्रार्थे पूर्वाचार्यविनिर्मिता श्रीआवश्यकचूर्णिरपि तथैव (पृ०२९९)। तथाहि—

एआए विहीए गंता तिविहेण साहुणो नमिऊण पच्छा साहूसक्खिअं सामाइअं करेइ-'करेमि भंते ! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि दुविहं तिविहेणं जाव साहु पज्जुवासामि'त्ति काऊण जइ चेइआइं अत्थिं तो पढमं वंदति, साहूणं सगासाओ रयहरणं निसिज्जं वा मग्गत्ति, अह घरे तो से उवग्गहिअं रयहरणं अत्थि । तस्स असति पोत्तस्स अंतेणं पमज्जइ, पच्छा इरियावहिआए पडिक्कमति, पच्छा आलोएत्ता वंदति आयरियाई जहा रायणियाए त्ति' ॥ ४ ॥

इत्थमेव श्रीपञ्चाशकवृत्तावपि श्रीमदभयदेवाचार्याः सामायिकाधिकारे सामायिकदण्डकोच्चारादनु एव ईर्यापथिकी-प्रतिक्रमणं निजगदुः (पृ० २३)। तद्यथा—

अनेन विधिना गत्वा त्रिविधेन साधून् नत्वा सामायिकं करोति–'करेमि भंते ! सामाइअं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि जाव साहु पज्जुवासामि दुविहं तिविहेण' इत्याद्युच्चारणतः । तत ईर्यापथिक्याः प्रतिक्रामति, पश्चादालोच्य वन्दते आचार्यादीन्, यथाऽऽरात्निकतया, पुनरपि गुरुं वन्दित्वा प्रत्युपेक्ष्य निविष्टः, पृच्छति वा पठति वा, एवं चैत्येष्वपि । यदा तु स्वगृहे, पौषधशालायां वा तदा गमनं नास्ति, यः पुन ऋद्धिप्राप्तः स सर्वर्द्ध्या याति, तेन जनस्याऽऽस्था भवति । आर्हताश्च साधवः सुपुरुषपरिग्रहेण भवन्ति, यदि तु असौ कृतसामायिक एति, तदाऽश्वहस्त्यादिभिरधिकरणं स्यात्, तच्च न वर्त्तते कर्तुम्–इति असौ तन्न करोति । तथा कृतसामायिकेन पदाभ्यामेव गन्तव्यमिति च तन्न करोति । तथा यदि असौ श्रावकः तदा तन्न कोऽप्यभ्युत्तिष्ठति, अथ यदा भद्रकः तदा पूजा कृता भवतु इति पूर्वरचितमासनं क्रियते, आचार्याश्चोत्थिता एवाऽऽसते, मोत्थानानुत्थानकृता दोषा अभूवन्, पश्चादसौ ऋद्धिप्राप्तः श्रावकः सामायिकं करोति । कथं? 'करेमि

भते ! सामाइअ सावज्ज जोग पच्चक्खामि दुविह तिविहेण जाव निअमं पज्जुवासामि ।' इत्यादि, एवं सामायिक कृत्वा ईर्या प्रतिक्रान्तो वन्दित्वा पृच्छति पठति वा, स च किल सामायिक कुर्वन् मुकुट कुण्डले नाममुद्रा चाऽपनयति, पुष्पताम्बूल-प्रावारादिक च व्युत्सृजति, एप विधि सामायिकस्येति ॥ ५ ॥

पुन श्रीयशोदेवोपाध्याया अपि श्रीनवपदप्रकरणविवरणे प्रोचिवास । (पृ० २४२) तथाहि—

आगतश्च त्रिविधेन साधून् नमस्कृत्य तत्साक्षिक सामायिक पुन करोति—'करेमि भते ! सामाइय सावज्ज जोग पच्चक्खामि दुविह तिविहेण जाव (साहु) पज्जुवासामि' इत्यादि सूत्रमुच्चार्य तत ईर्यापथिकीं प्रतिक्रमति आगमन चालोचयति । तत आचार्यादीन् यथा रत्नाधिकतया अभिवन्द्य सर्वसाधून् उपयुक्तोपविष्ट पठति, पुस्तकवाचनादि करोति, चैत्यगृहे तु यदि साधवो न भवन्ति, तदा ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्वक आगमनालोचना विधाय चैत्य'गृहे' वन्दना करोति, तत पठनादि विधत्ते । साधुसद्भावे तु पूर्व एव विधि । एवम् पौपधशालायामपि केवल यथा गृहे आवश्यक कुर्वाणो गृह्णाति, तथैव गमनविरहित, न चाऽऽवश्यक श्रावकस्य न सम्भवतीति वाच्यम्—"समणेण सावएणय अवस्सकायव हवइ जम्हा ।" इत्यादिवचनप्रतिष्ठितत्वात् अस्य मुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणपूर्व च सर्वत्र सामायिक साध्वादिसमीपे विधिना ग्राह्यमिति । ऋद्धिप्राप्तस्तु चैत्यगृहं साधुमूल वा महर्द्ध्या इति येन लोकस्याऽऽस्था जायते । चैत्यानि साधवश्च सत्पुरुषपरिग्रहेण विशेषपूज्यानि भवन्ति, पूजितपूज्यत्वात् लोकस्य, अत तेन गृह एव सामायिकमादाय न गन्तव्यम्, अधिकरणभयेन हस्त्यश्वादिना अयतनाप्रसङ्गात्, आयातश्च चैत्यालये विधिना प्रविश्य चैत्यानि च द्रव्यभावस्तवेनाऽभिष्टूय यथासम्भव 'साधु-

समीपे मुखपोतिकाप्रत्युपेक्षणपूर्वं 'करेमि भंते! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि दुविहं तिविहेणं जाव नियमं पज्जुवासामि' इत्यादि उच्चार्येर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य यथारात्निकतया सर्वसाधूंश्च अभिवन्द्य पृच्छनादि करोति, अत्रोभयोरपि ऋद्धि-प्राप्तानर्द्धिप्राप्तयोः श्राद्धयोश्चतुर्ष्वपि स्थानेषु सामायिकदण्डकोच्चारात् पश्चादेवेर्याप्रतिक्रमणं प्रतिपादितम् ॥ ६ ॥

एवं नवपदप्रकरणस्य स्वोपज्ञलघुवृत्तौ-सं० १०७३ त्रिसप्तत्यधिकसहस्रवर्षकृतायां श्रीदेवगुप्तसूरयोऽपि प्राहुः (पत्रं ४२)। तथाहि—

सो अ सावओ दुविहो, इड्ढिपत्तो आणिड्ढिपत्तोय, जो सो इड्ढिपत्तो जो सो गओ साहूसमीवे करेइ। जो पुण अ-णिड्ढिपत्तो सो घराओ चेव सामाइयं काऊण पंचसमिओ तिगुत्तो जहा साधू तहा अगच्छइ, साहुसमीवे पत्तो पुणोऽवि सामाइअं करेइ इरियावहियाए पडिक्कमइ, जइ चेइयं अत्थि तो पढमं चेइयाइं वंदइ, पच्छा पढइ सुणइ वा ॥ ७ ॥

पुनस्त्र्यशीत्यधिकैकादशशत ११८३ वर्षे चन्द्रगच्छीयश्रीविजयसिंहाचार्यैः कृतायां श्रावकप्रतिक्रमणचूर्णौ (पत्रं २४३) वंदिऊण य गुरुणो छोभावंदणएण संदिसाविय सामायिकदंडकमणुकड्ढइ, जहा—'करेमि भंते! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्च-क्खामि जाव नियमं पज्जुवासामि दुविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि तस्स भंते! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि' तओ इरियावहियाए पडिक्कमिउं आगमणं आलोइए, पच्छा जहाजेट्ठं साहुणो वंदिऊण पढइ सुणइ वा इति ॥ ८ ॥ श्रीयशोदेवसूरिभिः कृतायां पञ्चाशकचूर्णौ; तथाहि—अणेण विहिणा गंतूण तिविहेण साहुणो नमिऊण सामाइयं करेइ, 'करेमि भंते! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि जाव साहुणो पज्जुवासामि दुविहेणं तिविहेणं'

एवमाइ उच्चरिऊण तओ इरियावहियाए पडिक्कमइ, पच्छा आलोएत्ता वंदित्ता आयरीयमादी जहारायणिए, पुणरवि गुरु वंदित्ता पडिलेहित्ता भूमिं निविट्ठो पुच्छति पढति वा, एवं चेइएसु वि, असइ साहुचेइयाणं पोसहसालाए सगिहे वा सामाइयं आवस्सगं करेइ, तत्थ नवरिं गमणं नत्थि। एवं भणइ जाव नियमं पज्जुवासामि त्ति, पच्छा सो इड्ढिपत्तो सावगो सामाइयं करेइ, 'करेमि भंते! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि दुविहं तिविहेणं जाव नियमं पज्जुवासामि' एवमाइ, एवं सामाइयं काऊण ईरियावहियं पडिक्कंतो वंदित्ता पुच्छति पढति वा ॥ ९ ॥ श्रीहेमाचार्यकृतयोगशास्त्रवृत्तौ (पत्र १७६), तथाहि–एवं कृतसामायिकेर्यापथिकायाः प्रतिक्रामति, पश्चादागमनमालोच्य यथाज्येष्ठमाचार्यादीन् वन्दते ॥ १० ॥ ननु श्रीआवश्यकबृहद्वृत्ति-प्रमुखग्रन्थेषु विधिवादेन सामायिकदण्डकोच्चारादनु ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं दर्शितं, परं क्वाऽपि चरितानुवादेनाऽपि एवं सामायिकदण्डकोच्चारेर्यापथिकीप्रतिक्रमणयोः पौर्वापर्यं लिखितमस्ति? उच्यते—

नवाङ्गीवृत्तिकारक-श्रीअभयदेवसूरिपदाब्जभृङ्ग-श्रीवर्धमानसूरिभिः सं० ११४१ मिते कृते कथाकोशग्रन्थे पञ्चमाणुव्रतफलवर्णनाधिकारे एवमुक्तमस्ति–"जिणगुत्तो नवकारपुरस्सरं काऊण निसीहियं पविट्ठो पासाए कयसामाइओ ईरियावहियं पडिक्कमिऊण जो कोइ इत्थ अच्छइ देवो दाणवो वा भूओ वा सो मज्झ अणुजाणेउ भवणमिणंति भणिऊण सज्झायं काउमाढत्तो इति" ॥ ११ ॥

आह शिष्यः—ननु-श्रीआवश्यकवृत्त्यादौ विधिवादेन सामायिकदण्डकोच्चारानन्तरं सत्वरादेव ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं लिखितम्। श्रीआवश्यकचूर्ण्यादौ तु—

"जइ चेइआइं अत्थि तो पढमं वंदइ।" इति वाक्येन सामायिकदण्डकात् चैत्यवन्दनान्तरिता ईर्यापथिकी प्रोक्ता, तत् कथम् ? उच्यते—

तत्र सामायिककरणे चैत्यवन्दनायाः सामाचारीविशेषात् नानात्वमवसेयम्, न व्यामोहो विधेयः। नानात्वेऽपि सर्वत्र सामायिकदण्डकोच्चारादनन्तरम्, एवम् ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं प्रतिपादितं, न सामायिकदण्डकात् प्राक्, पुनस्तु चर्चाविस्तरो नवपदप्रकरणवृत्त्यादिभ्यो ज्ञेयः।

ननु—"अपडिक्कंताए इरियावहियाए न कप्पइ चेव काउं किंचिवि चिअवंदण १ सज्झायझाणाइअं २ फलासायमभिक्खुगाणं॥" इत्यादि श्रीमहानिशीथसिद्धान्ताक्षरदर्शनात् ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणमकृत्वा च न किञ्चिदन्यत्कुर्यादशुद्धतापत्तेरिति। दशवैकालिकवृत्तिपाठबलाच्च ईर्यापथिक्यामप्रतिक्रान्तायां न कल्पते एव, किञ्चिच्चैत्यवन्दनास्वाध्यायादि ततो ज्ञायते चैत्यवन्दनकादिवत्, किञ्चित्शब्दसूचितानि अन्यान्यपि सर्वाणि सामायिकादीनि धर्मकार्याणि अप्रतिक्रान्तायामीर्यापथिक्यां न शुद्ध्यन्तीति पूर्वपक्षः?, तत्रोत्तरमिदम्, सत्यं—परं महानिशीथवाक्यं चैत्यवन्दनस्वाध्याय—ध्यानप्रतिक्रमणादिरूपबहुक्रियागोचरत्वेन बहुविषयत्वात् सामान्यम्, आवश्यकादिवाक्यं तु केवलसामायिकगोचरत्वेनाऽल्पविषयत्वात् विशेषः, सामान्याच्च विशेषो बलीयानिति। यदुक्तं वैयाकरणे 'सामान्यशास्त्रतो नूनं विशेषो बलवान् भवेदिति' यथा दधि इहेति स्थाने "इयं स्वरे" इति सामान्यसूत्रस्य बाधकं "सवर्णे दीर्घः सह" इति विशेषसूत्रं। भवतु नाम महानिशीथवचनप्रामाण्यात् चैत्यवन्दनस्वाध्यायादौ प्रथमम् ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं, परं सामायिकग्रहणविधौ तु नामग्राहं विधिवादेन चरितानुवादेन सर्वत्र सामायिकदण्डकोच्चा-

रादनन्तरमेव ईर्यापथिकीप्रतिक्रमण निर्दिष्ट शिष्टै । पुनरपि श्रूयताम्-यदि प्रथममीर्यापथिकीप्रतिक्रमणमन्तरेण किञ्चिदपि धर्मकर्त्तव्य न शुद्ध्येत, तदा प्रत्यक्ष विरोध समापद्येत । यत ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणमन्तरेण देवगृहे साधुसाध्वीश्रावकश्राविकाभि सदैव देववन्दना क्रियते ॥ १ ॥ धर्मशालायामागत्य मार्गे वा साधुसाध्वीना साधुश्रावकैर्वन्दना विधीयते । २ । श्रावकैर्यत्र तत्र स्थित्वा पञ्चपरमेष्ठीनमस्कारा गुण्यन्ते । ३ । श्रावकै साधुसाध्वीसमीपे प्रत्याख्यान प्रत्याचक्ष्यते । ४ । श्राद्धै साधुभ्यो दान दीयते । ५ प्रथमोपधान वाह्यते । ६ । तत्र सर्वत्र सर्वेषामपि धर्मकर्त्तव्यत्वात् कथ तेषा शुद्धि, तत ईर्यापथिकीप्रतिक्रमण विना न किञ्चिदपि शुद्ध्यतीति वचन न सहृदयाना हृदयङ्गमम् । पुनरपि रे शिष्य ! शृणु महानिशीथवाक्यम् । श्रीदेवेन्द्रसूरिभिरपि विशेषविषय लिखित श्रीषडावश्यकवृत्तौ दिनकृत्यवृत्तौ च, तथाहि—(पत्र २४)

सम्प्रदायात् उत्कृष्ट चैत्यवन्दना ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणपुरस्सर विधेया इति अत सदैवाऽऽदौ व्याख्यायते, इति । श्रीदेवेन्द्रसूरिशिष्यैर्महोपाध्याय-श्रीधर्मकीर्त्तिभिरपि चैत्यवन्दनकभाष्यवृत्तौ सङ्घाचाराभिधानाया प्रोचे, तथाहि—

"यद्-अत्र-ईर्यापथिक्या अपि फलमुपदर्शित तदीर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्विकैव परिपूर्णचैत्यवन्दनेति प्रतिपादनार्थम्, इति तावत् प्रोक्तम् ।" पुनरप्यग्रे वृद्धा पुनरेवमाहु, उत्कृष्टा चैत्यवन्दना ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणपुरस्सरैव कार्या, अन्यथापि जघन्या मध्यमेति इति, तत सामान्योक्तावपि यो विधिर्यत्र नामग्राह प्रोक्त स तत्र कार्य इति तत्त्वम् । ननु-तपाग-

च्छीयसूरिभिरपि क्वापि सामायिकदण्डकाऽनन्तरं ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं निगदितमस्ति ? उच्यते—श्रीदेवेन्द्रसूरिभिः श्रावक-दिनकृत्यसूत्रवृत्तौ तथैव प्रतिपादना कृताऽस्ति, तथाहि—

तओ वियालवेलाए, अत्थमंते दिवायरे । पुव्वुत्तेण विहाणेण पुणो वंदे जिणोत्तमे ॥ २२८ ॥

तओ पोसहसालं तु, गंतूणं तु पमज्जए । ठावित्ता तत्थ सूरिं तु, तओ सामाइअं करे ॥ २२९ ॥

काऊण य सामाइयं, इरिअं पडिक्कमिअ गमणमालोए । वंदित्तु सूरिमाई, सज्झायावस्सयं कुणइ ॥ २३० ॥

साम्प्रतम्–अष्टादशसत्कारद्वारमाह—'तओ वि०' ततो वैकालिकानन्तरं=विकालवेलायां अन्तर्मुहूर्त्तरूपायां, तामेव व्यनक्ति, अस्तमयति दिवाकरे=अर्द्धविम्बादर्वाक् इत्यर्थः, पूर्वोक्तेन विधानेन पूजां कृत्वेति शेषः, पुनर्वन्दते—जिनोत्तमान् प्रसिद्धचैत्यवन्दनविधिनेति ॥ २२८ ॥ अथैकोनविंशं वन्दनोपलक्षितमावश्यकद्वारमाह—

'तओ०' ततः तृतीयपूजाऽनन्तरं श्रावकः पौषधशालां गत्वा यतनया प्रमार्ष्टि, ततो नमस्कारपूर्वकं व्यवहितः, 'तु'शब्दस्य एवार्थत्वात् स्थापयित्वैव, तत्र सूरिस्थापनाचार्यं ततो विधिना सामायिकं करोति ॥ २२९ ॥ अथ तत्र साधवोऽपि सन्ति श्रावकेण गृहे सामायिकं कृतं, ततः सोऽसौ साधुसमीपे गत्वा किं करोतीत्याह—

'काऊण०' साधुसाक्षिकं पुनः सामायिकं कृत्वा–ईर्यां प्रतिक्रम्य आगमनमालोचयेत्, तत्र आचार्यादीन् वन्दित्वा स्वाध्यायकाले चावश्यकं करोति ॥ २३० ॥

अत्र उभयत्र सामायिकानन्तरमीर्याप्रतिक्रमणं निवेदितम् । एवं कुलमण्डनसूरिकृतग्रन्थेऽपि । ननु–यदि तपागच्छी-

यसूरिभिरप्येव प्रतिपादितम्, तर्हि साम्प्रत तपागच्छीयश्रावका कथ पूर्वम् ईर्यां प्रतिक्रम्य पश्चात् सामायिकदण्डकोच्चार कुर्वन्ति, गुरवश्च कारयन्ति ?। उच्यते—

तत्कर्तव्यता त एव जानन्ति, तत्रार्थे त एव प्रष्टव्याः सम्यक्, अस्माभिस्तु पूर्वोक्तागमाक्षरै, इमाभिश्च युक्तिभि, अनेन च गुरुपारम्पर्येण सामायिकोच्चारानन्तरमीर्याप्रतिक्रमण ज्ञातमस्ति, पश्चाद्यथाऽस्ति तत्सर्वविद्वेद्य नास्माक कोऽपि कदाग्रहः॥

॥ इति सामायिकाधिकार ॥ १ ॥

ननु—आत्मना गच्छे पौषध चतु पर्व्यामेव चतुर्दशी—अष्टमी—अमावसी—पूर्णिमारूपाया क्रियते, तत्र सिद्धान्ताक्षराणि सन्ति, किं वा गच्छपरम्परा? उच्यते—

सूत्र—वृत्ति—चूर्णि-प्रकरणादिषु पौषधस्य चतु पर्व्यामेव भणितत्वात् सिद्धान्ताक्षराणि एव न गच्छपरम्परा, तत्र प्रथम विधिवादेन येषु शास्त्रेषु पौषधश्चतु पर्व्यां प्रतिपादित । तानि आह—

"जत्थविअ ण चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह सम्म अणुपालेइ । तत्थवि अ से एगे आसासे पण्णत्ते ॥" इति श्रीस्थानाङ्गसूत्रे चतुर्थस्थाने (पत्र २३६) । १ । एव सूत्रकृतामष्टादशाध्ययनेऽपि (पत्र ३२५)

से जहानामए समणोवासगा भवन्ति, अभिगयजीवाजीवा उवलद्धपुण्णपावा आसवसवरवेअणानिज्जराकिरिआहिगरण बधमोक्खकुसला असहिज्जदेवासुरनागसुवण्णजक्खरक्खसकिंनरकिंपुरुसगरुलगधव्वमहोरगाइएहिं देवगणेहिं निग्गथाओ पावयणाओ अणतिक्कमणिज्जा, इणमेव निग्गथे पावयणे, निस्सकिआ निक्कखिआ निव्वितिगिच्छा, लद्धट्ठा गहिअट्ठा पुच्छि-

अट्ठा विणिच्छिअट्ठा अभीगयट्ठा अट्ठिमिंजपेमाणुरागरत्ता, अयमाउसो ! निग्गंथे पावयणे अट्ठे अयं परमट्ठे सेसे अणिट्ठे, उसिअफलिहा अवंगुअदुवारा अचिअत्तंतेउरघरपवेसा, चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे, समणे निग्गंथे फासुअएसणिज्जेणं, असण–पाण–खाइम–साइमेणं वत्थ–पडिग्गह–कंवलपायपुंछणेणं, ओसह–भेसज्जेणं, पीठ–फलग–सेज्जासंथारएणं, पडिलाभेमाणा, बहूहिं सीलव्वयगुणवेरमणपच्चक्खाणपोसहोववासेहिं, अहा परिग्गहिएहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणा विहरंति ॥ २ ॥ इत्यादि ।

पुनः श्रीसूत्रकृताङ्गे एवं त्रयोविंशाध्ययने, (पृष्ठम् ४१९) तथाहि—

भयवं ! च णं उदाहु संतेगईआ समणोवासगा भवंति, तेसिं च णं एवं वुत्तं पुव्वं भवइ ? नो खलु वयं संचाएमो मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारिअं पव्वइत्तए । वयं च णं चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णिमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा विहरिस्सामो ॥ ३ ॥

एवमेव श्रीउत्तराध्ययने पञ्चमाध्ययने २३ गाथायां (पृष्ठम् २५१)

"अगारिसामाइअंगाइं, सड्ढी काएण फासई । पोसहं दुहओ पक्खं, एगराइं न हावए ॥ १ ॥"

अथ एतद्बृहद्वृत्तिशान्त्याचार्यकृता–'अगारिणो' गृहिणः सामायिकसम्यक्त्वश्रुतदेशविरतिरूपं तस्याङ्गानि=निःशङ्कितः=शङ्कारहितः सन् कालाध्ययनाणुव्रतादिरूपाणि अगारिसामायिकाङ्गानि 'सड्ढि'त्ति सूत्रत्वात् श्रद्धा-रुचिः अस्याऽस्तीति श्रद्धावान् कायेनेत्युपलक्षणान्मनसा वाचा च 'फासइ'ति स्पृशति–सेवन्ते पोषणं=पोषः, स चेह धर्मस्य तं धत्ते इति

पौषध =आहारपौषधादि त 'दुहुउपक्ख'ति तत एव द्वयोरपि सितेतररूपयो' पक्षयोश्चतुर्दशीपूर्णमास्यादितिथिषु 'एग-राइय' अपेरम्यमानत्वादेकरात्रमपि–उपलक्षणत्वाच्चेकदिनमपि 'न हावए'त्ति, न ह्रापयति=न हानिं प्रापयति, रात्रिग्रहण च दिवा व्याकुलतया कर्तुमशक्नुवन् रात्रावपि पौषध कुर्यात् ॥ ४ ॥ एव लघुवृत्तौ–तथाहि–पौषधम्=आहारपौषधादि 'दुहओ पक्खति' प्राकृतत्वात् द्वयो पक्षयोः सितेतररूपयो', अष्टमी–चतुर्दश्यादिषु तिथिषु, रात्रिग्रहण दिवा व्याकुलतया कर्तुमशक्नुवन् रात्रावपि पौषध कुर्यात् ॥ ५ ॥ तथा हेमाचार्यकृतयोगशास्त्रे तृतीयप्रकाशे चतुष्पर्व्यामेव पौषधकरण प्रत्यपादि (पृष्ठम् १७८) तथाहि—"चतुष्पर्व्यां चतुर्थादि–कुव्यापारनिषेधनम् । ब्रह्मचर्यक्रियास्नानादि–त्याग पौषधव्रतम् ॥८५॥"

व्याख्या—चतुष्पर्वी अष्टमी–चतुर्दशी–पूर्णिमा–अमावास्यालक्षणा, चतुर्णां पर्वाणा समाहार चतुष्पर्वी, पर्वशब्दोऽकारान्तोऽप्यस्ति, तस्या चतुर्थादिक तप, कुव्यापारस्य सावद्यव्यापारस्य निषेध, ब्रह्मचर्यक्रिया=ब्रह्मचर्यस्य करण, स्नानादे शरीरसत्कारस्य त्याग', आदिशब्दादुद्वर्तन-वर्णकविलेपन-पुष्पगन्ध-विशिष्टवस्त्राभरणादिपरिग्रह, पोष=पुष्टिं प्रक्रमात् धर्मस्य धत्ते इति पौषध', स एव व्रत पौषधव्रत, सर्वत पोषध इत्यर्थ ॥ ६ ॥ तथा–औपपातिकोपाङ्गे (पत्र १०५) तथाहि—"जे इमे समणोवासगा भवति, अभिगयजीवाजीवा" इत्यादि "चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु सम्म पोसहमणुपालेमाणा" इत्यादि ॥ ७ ॥ एव श्रीठाणावृत्तावपि स० ११०० वर्षे श्रीहेमाचार्यगुरुश्रीदेवचन्द्रसूरिकृतायां पर्वदिवसेषु एव पौषध प्रतिपादित' । तथाहि—"सुवति जिणभासियाइ, सेविज्जए सामाइयाइयमावस्सय घिप्पए पव्वदियहेसु पोसह, किं वहुणा" (देवधरप्रवन्धवाक्यात्) ॥ ८ ॥ इत्थमेव श्रीधर्मबिन्दुवृत्तावपि (पत्र ३५) श्रीमुनिचन्द्रसूरिकृतायां, तथाहि–"पोष

आहारपरिहारादिरूपैः वासः उप-
धत्ते पौपधः=अष्टमी-चतुर्दश्यादिः पर्वदिवसः, उपैति-सह उपावृत्तदोपस्य सतो गुणैः
वासः, यथोक्तम्-'उपावृत्तस्य दोपेभ्यः, सम्यग्वासो गुणैः सह । उपवासः स विज्ञेयो, न शरीरविशोपणम्' ॥१०३॥ ततः
पौपधेषूपवासः पौपधोपवास" इति ॥ ९ ॥ तथा नवपदप्रकरणवृहद्वृत्तौ अपि सं० ११५० श्रीउपकेशगच्छीयकक्कसूरि-
सन्तानीयोपाध्याययशोदेवकृतायां (पृष्ठम् २७१) 'कर्तव्यः' विधेयः स 'नियमात्' नियमेन 'अष्टम्यादिषु पर्वसु' अष्टमीच-
तुर्दश्यादिषु उत्सवतिथिषु ॥ १० ॥ एवं श्रीदेवेन्द्रसूरयोऽपि धर्मरत्नप्रकरणवृहद्वृत्तौ प्रोचुः । तथाहि—"पोपं पुष्टिं प्रक्रमात्
धर्मस्य धत्ते करोतीति पौपधः=अष्टमी—चतुर्दशी—पूर्णिमा—अमावास्यादिपर्वदिनानुष्ठेयो व्रतविशेपः" (पत्रं ६४)॥ ११॥ एवं
समवायाङ्गसूत्रवृत्त्योरेकादशस्थाने, श्रावकैकादशप्रतिमाधिकारे (पृष्ठम् १९);-तथाहि—"पोसहोववासनिरए"-व्याख्या—
पोपं पुष्टिं कुशलधर्माणां धत्ते यत् आहारत्यागादिकं अनुष्ठानं तत् पौपधं, तेन उपवसनं अवस्थानं अहोरात्रं यावत्,
इति पौपधोपवास इति, अथवा पौपधं पर्वदिनं अष्टम्यादि, तत्र उपवासः अभक्तार्थः पौषधोपवास इति, इयं व्युत्पत्ति-
रेव । प्रवृत्तिस्तु-अस्य शब्दस्य आहार-शरीरसत्कारा-ऽब्रह्मचर्यव्यापारपरिवर्जनेषु अपि, तत्र—पौषधोपवासे निरतः आसक्तः
पौपधोपवासनिरतः, स एवंविधश्च श्रावकस्य चतुर्थी प्रतिमा इति प्रक्रमः । अयम् अत्र भावः—पूर्वप्रतिमात्रयोपेतस्य अष्टमी-
चतुर्दशी—अमावास्या—पूर्णमासीषु आहारपौपधादि चतुर्विधं पौपधं प्रतिपद्यमानस्य चतुरो मासान् यावत् चतुर्थी प्रतिमा
भवति ॥१२॥ एवं पञ्चाशकवृत्तौ अपि श्रीअभयदेवसूरिकृतायां (पृष्ठम् २५)—पौपधः=पर्वदिनानुष्ठानमिति व्याख्यातं
तथाहि-"पोप पुष्टिं प्रक्रमात् धर्मस्य धत्ते करोतीति पौपधः=पर्वदिनानुष्ठानम्" इति॥ १३ ॥

पुनः श्रीआवश्यकचूर्णिर्यथा देवर्द्धिकृता-(पृष्ठम् ३०४)

"पोसहोपवासो पोसहे उववासो, पोसहोचउविहो-सरीरपोसहो देशे अमुग ण्हाणादि न करोति, सबे ण्हाण-मद्दण-वण्ग-विलेवणपुप्फगधाण तहाऽऽभरणाण य परिच्चाओ, अव्वावारपोसहो नामदेसेअ सबे अ, देसे अमुग वावार न करेइ, सबे वयहारसेवा हल-सगड-घरपरिकम्ममाइओ न करेइ, वभचेर देसे दिवा रत्तिं वा इक्कस दो वा सबे अहो रत्तिं वभयारी आहारे (२) देसे अमुगा (२) विगई आयविल वा इक्कसिं वा सबे चउविहोऽवि आहारो अहोरत्तिं जो देसे पोसह करेइ सो सामाइय करेइ वा न वा जो सवपोसह करेइ सो नियमा करेइ जदि ण करेइ तो वचिज्जइ त कहिं चेइअघरे १ साहुमूले वा २ घरे वा ३ पोसहसालाए वा ४ तो मुक्कमणिसुवण्णो पढतो पोत्थग वा वायतो धम्मज्झाण वा कायई, जदा एते साहुगुणा अह मदभागो असमत्थो त्ति विभासा त सत्तितो करिज्जा, तवो उ जो वण्णिओ समण धम्मे देसावगासिएण वहु जुत्तो सामाइएण वा ॥ १४ ॥

सबेसु कालपबेसु, पसत्थो जिणमए तवो । जोगो अट्ठमिपण्णरसीसु अ, निअमेण हविज्ज पोसहिओ ॥ २ ॥

एव प्रतिपन्नपौषधप्रतिमाना उत्कृष्टश्रावकाणामपि पौषधव्रत पर्वतिथिष्वेव श्रीदशाश्रुतस्कन्धे समुपदिष्टम् ।" तथाहि-

"चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसहमणुपालेत्ता भवतीति ।"

इत्यादि सूत्र-वृत्ति-चूर्णि-प्रकरणादिशास्त्रसम्मत्या चतुष्पर्व्यामेव पौषधकर्त्तव्यता दृश्यते, न सामायिकवत् सर्वदा सर्वतिथीना आदित्वेऽपि प्रतिपदादितिथीना पौषधकर्त्तव्यताया अभणनात् । एव चरितानुवादेऽपि स्थाने स्थाने चतुष्पर्वी एव सर्वत्र

प्रतिपादिता, यदुक्तं श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशतके तुङ्गिकानगरीवास्तव्यश्रावकाधिकारे (पृष्ठम् १३४)। तथाहि—"सीलव्वय-गुणवेरमणपच्चक्खाणपोसहोववासेहिं, चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुन्नं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे।" व्याख्या—अत्र तुङ्गिकानगरीवासिश्रावकैरपि चतुर्दश्यादिपर्वदिवसेषु एव पौषधश्चक्रे, न प्रतिपदादिसर्वतिथिषु ॥ १ ॥ पुनर्द्वादशशते प्रथमोद्देशे शङ्खश्रावकाधिकारे (पत्रं ५५२) "तए णं से संखे समणोवासए ते समणोवासए एवं वयासी—तुम्हेणं देवाणुप्पिया! विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेह, तए णं अम्हे तं विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुंजेमाणा परिभाएमाणा पक्खियं पोसहं पडिजागरमाणा विहरिस्सामो।" व्याख्या—पक्षे=अर्धमासि भवं पाक्षिकं 'पौषधं' अव्यापारपौषधं 'प्रतिजाग्रतः' अनुपालयन्तः 'विहरिष्यामः' स्थास्यामः, यच्चेह अतीतकालीनप्रत्ययान्तत्वेऽपि वार्तमानिकप्रत्ययोपादानं तद्भोजनानन्तरमेवाऽऽक्षेपेण पौषधाभ्युपगमप्रदर्शनार्थम्, एवं उत्तरत्राऽपि गमनिका कार्या इत्येके, अन्ये तु व्याचक्षते—इह किल पौषधं=पर्वदिनानुष्ठानं, तच्च द्वेधा—इष्टजनभोजनदानादिरूपं, आहारादिपौषधरूपं च, तत्र शङ्ख इष्टजनभोजनदानरूपं पौषधं कर्तुकामः सन् यदुक्तवान् ॥ २ ॥ एवं श्रीविपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धे (पत्रं ९३) सुबाहुश्रावकेणाऽपि चतुर्दश्यादिपर्वदिवसे पौषधोऽकारि, तथाहि तत्पाठः—"तते णं से सुबाहुकुमारे अण्णया कयाइं चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ २ त्ता पोसहसालं पमज्जइ २ त्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ २ त्ता दब्भसंथारं संथरइ २ त्ता दब्भसंथारं दुरूहति २ त्ता अट्ठमभत्तं पगिण्हति २ त्ता पोसहसालाए पोसहिए अट्ठमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे २ विहरइ" ॥ ३ ॥ एवमेव श्रीउपासकदशासूत्रवृत्तौ आनन्दश्रावकाधिकारे श्रीअभय-

देवसूरिभि व्याख्यात (पत्र ६) तथाहि–"तयाणतर च ण पोसहोववासस्स समणोवासएण पच अइयारा जाणिअवा न समायरिअवा । व्याख्या—'पोसहोववासस्स त्ति' इह पौषधशब्दो अष्टम्यादिपर्वसु रूढ , तत्र पौषधे उपवास पौषधोपवास , स च आहारादिविषयभेदात् चतुर्विध इति ॥ ४ ॥ इत्थमेव श्रीसूत्रकृताङ्गे त्रयोविंशाध्ययने लेपश्रावकाधिकारे प्रत्यपादि (पत्र ४०८), तथाहि–"चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुन्न पोसह सम्म अणुपालेमाणे विहरति" इति ॥ ५ ॥ एवमेव श्रीराजप्रश्नीयोपाङ्गे चित्रोपासकवर्णने (पत्र १२२) तथाहि–चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह अणुपालेमाणे इति सूत्र, वृत्तिरपि चतुर्दश्या अष्टम्या उद्दिष्टाया इति अमावास्या च प्रतिपूर्ण अहोरात्र यावत् पौषध इति ॥ ६ ॥ स्थानाङ्गवृत्तौ चतुर्थस्थाने पेटकराजवर्णने यथा "चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह अणुपालेमाणे विहरति" एतद् व्याख्येय 'उद्दिट्ठ'त्ति अमावास्या 'पुण्णमासिणी'त्ति पूर्णमासी इति, (पृष्ठम् २२६) ॥ ७ ॥ उत्तराध्ययनसूत्रवृत्तौ नवमाध्ययने, तथाहि–"इहेव पोसहरओ" पौषधो अष्टम्यादितिथिषु अनुष्ठेयो व्रतविशेष इति, "पुन श्रीउत्तराध्ययनवृत्तौ श्रीशान्त्याचार्यकृताया, तथाहि–"इह अस्मिन् एव गृहाश्रमे स्थित इति गम्यते, पोष=धर्मपुष्टिं धत्ते इति पौषध अष्टम्यादितिथिषु व्रतविशेष", तत्र रतो आसक्त पोषधरत 'भवाहि'त्ति भव, अणुव्रताद्युपलक्षण एतद्, अस्य एव च उपादान पौषधदिनेषु अवश्यभावत तपोनुष्ठानाख्यापक, यत आह अससेन–"सर्वेष्वपि तपोयोग", प्रशस्त कालपर्वसु । अष्टम्या पञ्चदश्या च, नियत पौषध वसेत् ॥ १ ॥" इत्यादि (पत्र ३१५) ॥ ८ ॥ धर्मविधिप्रकरणवृत्तौ कामदेवाधिकारे पर्वणि एव पौषधग्रहण लिखित । तथाहि "सामाइअप्पमाण करेइ देसावगासिअ निच्च । पव्वे पोसहग्गण अतिहि

विभागं च मुणिजोगे ॥ १ ॥" इत्यादि (पत्रं २६) ॥ ९ ॥ विजयसिंहाचार्यकृतप्रतिक्रमणचूर्णौ तथाहि—"पव्वदिहयंमि तम्हिं अट्ठमभत्तं पगिण्हई णंदो । पोसहसालं पविसइ, पोसहमादाय वट्टइ अ ॥ १ ॥" इति ॥ १० ॥ पुनः श्रीभगवतीसूत्रे वरुणाधिकारे (पृष्ठम् ३२०) ॥ ११ ॥ आलभिकानगर्युपासकवर्णनाधिकारे (पत्रं ८८८) ॥ १२ ॥ जयन्तीश्राविकावर्णनाधिकारे ॥ १३ ॥ ऋषभदत्तोपासकवर्णनाधिकारे ॥ १४ ॥ कार्त्तिकश्रेष्ठिवर्णनाधिकारे ॥ १५ ॥ उदायनराजाधिकारे ॥ १६ ॥ सोमलाधिकारे ॥ १७ ॥ श्रीज्ञाताधर्मकथायामरहन्नगश्रावकवर्णनाधिकारे ॥ १८ ॥ सुबुद्धिश्राद्धसम्बन्धे ॥ १९ ॥ नन्दमणिकारवर्णके (पत्रं १७८) ॥ २० ॥ श्रीऔपपातिकोपाङ्गेऽम्बडोपासकवर्णके (पृष्ठम् १०५) एवं सर्वत्र 'चाउद्दसट्ठमुदिट्ठपुण्णमासिणीसु' इत्यादिपाठसद्भावेन पर्वदिवसेषु एव पौषधकर्त्तव्यता प्रतिपादिता । अत्राऽऽह कश्चिच्चर्चाचञ्चुः—

ननु—पूर्वोक्तग्रन्थानुसारेण पौषधस्य पर्वदिवसेषु कर्त्तव्यता समायाता, परं पर्वदिवसान् विना अन्यदिवसेषु न कार्यः पौषध इति निषेधाक्षराणि स्पष्टं क्वापि सन्ति ? उच्यते—

सन्तीति ब्रूमः, तथाहि—

इत्थं पुण समणोवासावगधम्मे पंचअणुव्वयाइं तिन्नि गुणव्वयाइं आवकहिआइं, चत्तारि सिक्खावयाइं इत्तरिआइं ।

व्याख्या—अत्र पुनः श्रमणोपासकधर्म्मे पुनःशब्दोऽवधारणार्थः । अत्रैव न शाक्यादिश्रमणोपासकधर्म्मे, सम्यक्त्वाभावेन अणुव्रताद्यभावादिति, वक्ष्यति च—'इत्थ पुण समणोपासगधम्मे मूलवत्थूं सम्मत्तं' इत्यादि, पञ्चाणुव्रतानि प्रतिपादितस्वरूपाणि, त्रीणि गुणव्रतानि इत्युक्तलक्षणान्येव 'यावत्कथिकानी' ति सकृत्गृहीतानि यावज्जीवमपि भावनीयानि,

चत्वारीति सङ्ख्या, शिक्षापदव्रतानि शिक्षा–अभ्यास तस्य पदानि–स्थानानि तान्येव व्रतानि शिक्षापदव्रतानि, 'इत्वराणी' ति । तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये द्वे सामायिकदेशावकाशिके पुन पुनरुच्चार्ये इति भावना, पौषधोपवासातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसाऽनुष्ठेयौ न प्रतिदिवसाऽऽचरणीयौ इति श्रीहरिभद्रसूरय श्रीआवश्यकवृत्तौ प्रोचिवांस (पत्र ८३८) । अत्र साक्षात्–प्रकटमेव पौषधकर्त्तव्यतायाः प्रतिदिवस निषेध प्रोक्तोऽस्ति । १ एवमेव श्रीहरिभद्रसूरय श्रावकप्रज्ञप्तिवृत्तावपि उक्तवन्तः (पत्र १८२) । तथाहि—

तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये द्वे सामायिकदेशावकाशिके पुन पुनरुच्चार्ये इति भावना, पौषधातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ न प्रतिदिवसाचरणीयौ इति । २ । एव तत्त्वार्थवृत्तौ अपि यथा (द्वितीयभागे पत्र ८८) व्रती-अगारी अनगारश्च, अणुव्रतोऽगारी, सूत्र–"दिग्देशानर्थदण्डविरतिसामायिक-पौषधोपवासोपभोगपरिभोगपरिमाणातिथिसंविभागव्रतसम्पन्नश्च शीलसम्पन्नश्च" कृतद्वन्द्वा दिगादयस्तैः सम्पन्न=समृद्ध सयुक्त, चशब्द समुच्चयवचन, प्रतिपन्नाणुव्रतस्य अगारिण तेषामेव अणुव्रतानां दार्ढ्योपादनाय शीलोपदेश, शील च गुणशिक्षाव्रतमय, तत्र गुणव्रतानि त्रीणि, दिगुपभोगपरिभोगपरिमाणानर्थदण्डविरतिसंज्ञानि अणुव्रताना भावनाभूतानि यथा अणुव्रतानि तथा गुणव्रतानि अपि सकृद्गृहीतानि यावज्जीव भावनीयानि, शिक्षाव्रतपदानि सामायिक–देशावकाशिक–पौषधोपवासा ऽतिथिसंविभागाख्यानि चत्वारि, तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये द्वे सामायिक–देशावकाशिके पुनः पुन उच्चार्येते इति यावत् ॥ ३ ॥ पञ्चाशकसूत्रस्य चूर्णिः यथा–"एत्थओ सावगधम्मे पायमणुव्वयाइ च आवकहिआइ सिक्खावयाइ पुण इत्तरिआइ" व्याख्या—'एत्थ'त्ति पुव्वभणिए 'तु' सद्दो

विसेसं करेइ, तथाहि—जइ धम्मे महव्वयाणि आवकहियाणि चेव भवंति, एत्थ पुण सी सावगधम्मे पायमणुव्वयाणि अ गुणव्वयाइं च जावज्जीविआणि भवंति, पायं गाहणाउ पुण चाउम्मासाइं कालपमाणेण वि भवंति, सिक्खावयाणि पुण 'इत्तरिआणि' अप्पकालिआणि तत्थ पइदिवसाणुट्ठेआणि सामाइअ १ देसावगासिआणि २ पुणो पुणो उच्चारिज्जंति त्ति भणिअं होइ, पोसहोववासअतिहिसंविभागा पुण पतिनिअयदिवसाणुट्ठेआ ॥ ४ ॥ एवमेव पञ्चाशकवृत्तिः (पत्रं ३०) अपि नित्यपौषधप्रतिषेधकरी । तथाहि—'तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये सामायिकदेशावकाशिके पुनः पुनः उच्चार्येते इति भावना, पौषधोपवासातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ, न प्रतिदिवसाचरणीयौ इति अत्र 'सी' शब्दः प्रस्तुतार्थपरिसमाप्त्यर्थः ॥ ५ ॥ श्रीचन्द्रसूरिकृतषडावश्यकवृत्तावपि च । ६ । इत्यादिग्रन्थेषु प्रतिनियतपर्वरूपदिवसेषु एव पौषधो दृश्यते, परं न प्रतिदिनं निषेधाक्षराणां प्रकटमुपलभ्यमानत्वादिति ॥ इत्यादि, प्रतिदिवसं पौषधनिषेधपाठो ज्ञातव्यः ।

पुनरप्याह चर्चाचणः शिष्यः—ननु-यदि चतुष्पर्वीरूपप्रतिनियतदिवसेषु एव पौषधकर्त्तव्यता विधिवादचरितानुवादाभ्यां दर्शिता, तर्हि कल्याणकदिवसेषु पौषधो ग्राह्यते, तत्कथं घटामाटीकते ? उच्यते—कल्याणकदिवसेषु अपि पुण्यतिथित्वेन पौषधकरणं श्रीशीलाङ्काचार्येण श्रीसूत्रकृताङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धे सप्तमाध्ययने लेपश्रावकाधिकारे 'उद्दिष्ट'शब्दव्याख्याने अनुज्ञातम् (पृष्ठम् ४०८)। तथाहि—

"तत्थ णं नालंदियाए बहिरियाए लेपनाम गाहावती होत्था, + + जाव अहिगयजीवाजीवे + + चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहमणुपालेमाणे विहरति ।"

व्याख्या—चतुर्दशी–अष्टम्यादितिथिषु उद्दिष्टासु महाकल्याणकसम्बन्धितया पुण्यतिथित्वेन प्रख्यातासु, तथा पौर्णमासीषु चतसृषु अपि चतुर्मासिकतिथिषु इत्यर्थ, एवम्भूतेषु धर्मदिवसेषु सुष्ठु=अतिशयेन प्रतिपूर्णो य' पौषधो व्रताभिग्रहविशेष त प्रतिपूर्णम् आहार–शरीर–सत्कार–ब्रह्मचर्याव्यापाररूप पौषधम् अनुपालयन् श्रावकधर्मम् आचरतीति । अत्र श्रीशीलाङ्काचार्येण लेपश्रावकस्य जिनच्यवन १ जन्म २ दीक्षा ३ ज्ञान ४ निर्वाण ५ दिनेषु अपि पौषधकर्तव्यता दर्शिता 'उद्दिष्ट'शब्देन ननु युक्त उक्त, उक्तदर्शनेन 'कल्याणकतिथिषु नामग्राह पुण्यतिथित्वेन पौषधकरण तत्प्रतिपादनेन च पर्युषणापर्वणि अपि भाद्रपदसुदिपचम्या आचरणया तच्चतुर्थ्यां लोकोत्तरज्येष्ठपर्वत्वात् विशेषत पुण्यतिथित्वेन पौषधकरणमावेदितमेव, पर नामग्राह क्वापि ग्रन्थे पर्युषणापर्वणि पौषधकरण निवेदितमस्ति ? उच्यते–अस्तीति, तथाहि–"चतुर्विधेन शुद्धेन, पौषधेन समन्वित । तत्पर्वदिवसे कृत्य–मतिचारविवर्जितम् ॥ ११० ॥ व्याख्या—पर्वदिवसे अष्टमी–चतुर्दशी–पूर्णिमा–अमावस्या–पर्युषणादिपुण्यवासरे तत्सामायिक कृत्य कार्य, कीदृक्समन्वित ? केन पौषधेन ? इत्यादि श्रावकधर्मप्रकरणे–जिनेश्वरसूरि' । तथा नवपदप्रकरणवृत्तौ अपि (पत्र २७१)—

"पोसहोववासो पुण अट्ठमिचउद्दसीसु जम्मदिणे । नाणे निव्वाणे चाउम्मास अट्ठाहि पज्जुसणे ॥ १ ॥"

एवमेव श्रीजिनवल्लभसूरिकृतपौषधविधिप्रकरणेऽपि । तथाहि—(पृष्ठम् १२)

"त च चउद्दसि–अट्ठमि–पज्जोसवणादिपव्वदिवसेसु । साहुसगासे पोसहसालाए घरे व इय कुज्जा ॥ ५ ॥" इत्यादिग्रन्थेषु पर्युषणापर्वतिथेः नामग्राहम् उक्तत्वात् । एव विचारसारग्रन्थेऽपि । तथाहि—

"पौषधं पर्वदिनानुष्ठानमेव" इति श्रुतधरवचनानुसारेण अष्टमी–चतुर्दशी–पूर्णिमा–अमावास्या–पर्युषणापर्वदिवसेषु एव पौषधं सामायिकयुक्तं कार्यमिति। पुनरप्याह परः—ननु–सोऽष्टमी-चतुर्दशी-पञ्चदशीषु अन्यतमां वा तिथिमभिगृह्य चतुर्थ्याद्युपवासिना इति भाष्यम्, व्याख्यानयता वृत्तिकारेणान्यास्वपि प्रतिपदादितिथिषु पौषधो विधेयतया उक्तः। तथाहि–"सोऽष्टमीमित्यादि", स पौषधोपवास उभयोः पक्षयोः अष्टम्यादितिथिम् अभिगृह्य निश्चित्य बुद्ध्या अन्यतमां वेति प्रतिपदादितिथिं, अनेन चान्यासु तिथिषु अनियमं दर्शयति, न अवश्यतया अन्यासु कर्त्तव्यः, अष्टम्यादितिथिषु तु नियमेन कार्यः, प्रतिपदादितिथिषु अनियमेन कार्यः, परमत्र प्रतिपदादितिथिषु अपि पौषधकर्त्तव्यता समागता, तस्यां च सत्यां सर्वं पूर्वोक्तं व्यर्थतां अगमत् प्रतिदिवसं पौषधसद्भावात्, नैवं अन्यासु तिथिषु अनियमं दर्शयति। एतद्वाक्यस्य अभिप्रायापरिज्ञानात्, यत एतस्य अन्यपूर्वोक्तशास्त्रमिति तत्त्वेन। अयं परमार्थः—यदि प्रतिपदादितिथयो महाकल्याणकसम्बन्धितया पुण्यतिथयो भवन्ति तदा पौषधं क्रियत एव, एतत्तु अस्माभिरपि परमसम्मतत्वेन पूर्वं प्रपञ्चितम्, अथ यदि प्रतिपदादितिथयः पुण्यतिथयो न स्युः, किन्तु कल्याणकाद्यभावेन सामान्यतिथयः स्युः, तदा तासु पौषधो न कर्त्तव्यः, अन्यथा एतदर्थं विना सर्वेऽपि पूर्वोक्तग्रन्था गणधरादिकृता विसंवादिनः स्युः, न च गणधरादिवाक्यं विसंवादि, अत एतद्वाक्यस्य तदभिप्रायज्ञसौ सर्वं पूर्वोक्तं सङ्गतिमङ्गति स्मेति, न च वक्तव्यं पर्वदिवसेषु अपि निश्चयेन श्रावकैः पौषधः कार्यः, एवं चरितानुवादेऽन्यथाऽपि दर्शनात्। यदुक्तं श्रीभगवतीसूत्रे–

पाक्षिकपर्वण्यपि शतकादिश्रावकैर्भुक्तं, परं नोच्चाररूपपौषधो व्यधायि, तत इयता किमागतम्?, अष्टमी–चतुर्दशी–

अमावस्या-पूर्णिमातिथिषु पर्युषणापर्वणि कल्याणकतिथिषु च सति सामर्थ्ये सत्यवकाशे पौषधः कार्यं शङ्खादिवत्, तदभावेऽपि न कर्त्तव्योऽपि शतकादिवत्, परमेता अष्टम्यादितिथयः पौषधकर्त्तव्यताया सन्ति, न अन्याः ।

ननु-यदि पर्वदिवसेषु एव पौषधकरण न अन्येषु, तदा नन्दमणिकारेण श्रीज्ञाताधर्मकथाया, उदायनभूपेन श्रीभगवत्या कथ पर्वान्यदिवसेषु अपि पौषधो व्यधायि ? । तथा च तत्पाठ -(पृष्ठम् १७८)

"तएण नदमणिआरसेट्ठी अण्णया गिम्हकालसमयसि जेट्ठामूलमासम्मि अट्ठमभत्त परिगिण्हति परिगिण्हित्ता पोसहसालाए जाव विहरति" इति । श्रीज्ञाताधर्मकथाया त्रयोदशाध्ययने । भगवत्यामुदायनपाठो यथा-(पृष्ठम् ६१८)

"तएण से उदायणे राया अण्णयाकयाइ जेणेव पोसहसाला पोसहिए एगे अबीए पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणे विहरति ।" इति ? ।

उच्यते-यद्यपि अत्र उभयत्र आलापकेषु पर्वपद नास्ति, तथापि अशीत्यधिकैकादशशत ११८० प्रमितवर्षे वर्त्तमाने श्रीविजयसिंहाचार्यकृताया श्रीश्रावकप्रतिक्रमणचूर्णौ नन्दमणिकारस्य अधिकारे पर्वपदप्ररूपितमस्ति । तथाहि-

"पव्वदिहयम्मि कम्मि, अट्ठमभत्त पगिण्हइ नदो । पोसहसाल पविसइ, पोसहमादाय वट्टइ अ ॥" इति ॥ १ ॥

तथा उदायनभूपाधिकारेऽपि श्रीउत्तराध्ययनवृत्तौ (पृष्ठम् ६१८) 'पक्खिअ पोसह'मिति पाठेन पक्षिकाया पर्वभूताया पौषधकरण सूचित, तथा च तत्पाठ —

“तएणं से उदायणे राया अण्णया कयाइ जेणेव पोसहसाला पोसहिए एगे अवीए पक्खिअं पोसहं पडिजागरमाणे विहरति” इति । एवमेव श्रीसङ्घाचारवृत्तौ श्रीधर्म्मकीर्त्त्युपाध्याया अपि निजगदुः । तथाहि—

‘कइआवि पक्खिअं पोसहं निवो लेई, वीअभयसामी । रयणीए चरमजामे सुहलेसो इय विचिंतेइ’ । इति ।

तत उभयोरपि नन्दोदायनयोः पर्वदिवसेषु एव पौषधकरणमागतम् । ननु—भवतु नाम पर्वदिवसेषु एव पौषधकरणं, परं नन्दकृतपौषधस्य अष्टमरूपस्य दिनत्रयात्मकत्वाद्दिनत्रयस्य कथं पर्वदिनत्वं उच्यते ? रे शिष्य ! एतदालापकाभिप्रायं शृणु—पूर्वोक्तग्रन्थसम्मत्या ज्ञायते नन्दमणिकारेण ज्येष्ठामूलमासे ज्येष्ठमासे चतुर्दश्यपेक्षया पुरा द्वादशीत्रयोदशीरूपे दिनद्वये उपवासद्वयं चक्रे, तृतीयेचतुर्दशीदिने पर्वरूपे पौषधं जगृहे, अथवा द्वादश्यां श्रीसुपार्श्वजन्म, त्रयोदश्यां श्रीसुपार्श्वदीक्षा, ततो द्वादशीत्रयोदशीदिनद्वयस्य ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे कल्याणकतिथित्वेन पर्वत्वं, चतुर्दशी तु पर्वैवाऽस्ति, अतो दिनत्रयमपि पर्व भूतं, पर्वणि तु दिनत्रयेऽपि पौषधकरणं नन्दमणिकारस्य सङ्गतिमङ्गति एव । ननु—पञ्चाधिकैकादशशत ११०५ प्रमितवर्षे वर्तमानोपकेशगच्छीय—श्रीकक्काचार्यसन्तानीयोपाध्यायश्रीयशोदेवकृतायां श्रीनवपदप्रकरणवृत्तौ (पृष्ठम् ५४) नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरजनीपौषधव्रतस्य तृषा प्ररूपिता, पौषधव्रतं तिष्ठदपि चतुर्दश्यामेव । तथाहि—“अन्यदा च त्रैलोक्यबान्धवे भगवति सिन्धुविषयमुदायनराजश्रावकस्य प्रव्राजनार्थं गतवति नन्दमणिकारश्रावको ग्रीष्मचतुर्दश्यां पौषधिको बभूव, अस्तंगते रवौ विहितः सायंतनसन्ध्यावश्यकविधेः धर्मध्यानरतस्य अस्य कस्यांचित् वेलायां पिपासावेदना प्रादुरभूत्, ततस्तया बाध्यमानः चिन्तयामास इति वाक्येन नन्दमणिकारस्य कृतचतुर्दशीरजनीपौषधव्रतस्य तृषा प्ररूपिता”,

तस्मात् हेतो पर्वणि एव तस्य पौषधव्रतस्य निष्ठा अपि परिपूर्णत्व समभूत्, तथा च नन्दस्य पर्वणि एव पौषधग्रहणनिष्ठे समुपदिष्टे । अथवा सन्देहदोलावलीबृहद्वृत्तौ तु श्रीजिनपालोपाध्याया ज्येष्ठपूर्णिमायां पौषधव्रतनिष्ठत्वं प्राहु (पत्र ५८) तथाहि–"जेट्ठा=मूलंसि मासंसी" इति, ज्येष्ठपूर्णिमाया अष्टमे भक्ते तृतीयदिवसे पर्वणि एव त्रिदैवसिके प्रतिमान्त्यरात्रौ कायोत्सर्गवत् पौषधस्य सभवात्, कथ नन्दमणिकारदृष्टान्तेन पौषधस्य अपर्वानुष्ठानता ? इति, अत्र एकत्रनिष्ठाकाल चतुर्दश्याम् अन्यत्र तु पञ्चदश्यां, तत कथ न विरोध ? उच्यते–भवतु नाम चतुर्दशी वा पूर्णिमा वा निष्ठाकाले, पर उभयत्राऽपि पर्वदिनत्व तु वर्तते एव, अस्माक न अत्र विचार । ननु विपाकसूत्रे प्रथमाध्ययने (पृष्ठम् ९२) "तते ण से सुबाहुकुमारे अन्नया कयाइ चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता पोसहसाल पमज्जति, पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहति, पडिलेहित्ता दब्भसथारगं सथरति, सथरित्ता दब्भसथार दुरुहइ, दुरुहित्ता अट्ठमभत्त पगिण्हइ, पगिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिते अट्ठमभत्तिए पोसह पडिजागरमाणे विहरति" इति ॥ सुबाहुकुमारस्य अष्टमः प्रतिपादित तत्र किं समाधान ? उच्यते–श्रूयता नन्दमणिकारोदायनवत् सुबाहोरपि अष्टमस्य सभवात् न दोष, सुबाहु अन्यदा कस्मिंश्चित् काले अष्टमेन उपवासत्रयेण युत सन् चतुर्दशी–अष्टमी–उद्दिष्टा पौर्णमासी–रूपपर्वदिवसेषु पौषधव्रत अकार्षीत् । पर्वदिनत प्रागुपवासद्वय कृत, चतुर्दश्यादिपर्वदिने तु पौषधव्रत, न तु चतुर्दश्यादिपर्वदिन आदित कृत्वा एकदिनकृत पौषध दिनत्रयेऽपि अनुवर्त्तयति, सर्वगच्छीयगीतार्थानां अनभिमतत्वात्, यत–पौषधस्तु सामायिकाऽवियुत सामायिककालस्तु उत्कृष्टतोऽपि अष्टप्राहरिकः, यदुक्त–श्रीश्रीचन्द्रसूरिभि प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ सामायिकाधि-

कारे, तथाहि—"जाव निअमं पज्जुवासइ" इति, नियमश्च जघन्यतो मुहूर्त्तमानः, उत्कृष्टतोऽहोरात्रमानकाल इति, पौषधश्च शास्त्रे त्रिधा व्याख्यातः, तथाहि–'पडिपुन्नं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे'त्ति, प्रतिपूर्णमहोरात्रं यावत्तृतीयाङ्गे तृतीयाश्वासाधिकारे (पृष्ठम् २३७) अन्यत्रापि ग्रन्थे 'पडिपुण्ण'पदव्याख्याने अयमेवार्थो व्याख्यातोऽस्ति, ततोऽयमहोरात्रमान उत्कृष्टः पौषधः १, तथा–'पोसहं दुहओ पक्ख एगरायं न हायए।' इत्यत्र रात्रिग्रहणं दिवाव्याकुलतया कर्त्तुमशक्नुवन् रात्रावपि पौषधं कुर्यादिति श्रीउत्तराध्ययनवृत्तौ व्याख्यानात् रात्रिपौषधोऽपि द्वितीयः २, सर्वगच्छीयगीतार्थाचरणया साम्प्रतं क्रियमाणो दैवसिकपौषधस्तृतीयः ३, ननु–भवतु नाम सुबाहोरधिकारेऽपि पर्वान्यदिवसेषु पौषधप्रतिषेधः, परं अभयकुमारेण पर्वदिनानि विनापि पौषधत्रयं व्यधायि। तत्र का वार्त्ता ?, तथा च श्रीज्ञातासूत्रे (३० पत्रे) तत्पाठः—

"अत्थि णं मज्झ सोहम्मकप्पवासी पुव्वसंगतिए देवे महिड्ढीए जाव महासोक्खे, तं सेयं खलु मम पोसहसालाए पोसहियस्स बंभचारिस्स उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अबीयस्स दब्भसंथारोवगयस्स अट्ठमभत्तं परिगिण्हित्ता पुव्वसंगतियं देवं मणसि करेमाणस्स विहरित्तए, तते णं पुव्वसंगतिए देवे मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालमेहेसु डोहलं विणेहिति, एवं संपेहेति संपेहित्ता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छति उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जति, पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं पडिलेहेइ पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं दुरूहइ दुरूहित्ता अट्ठमभत्तं परिगिण्हइ परिगिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए बंभयारी जाव पुव्वसंगतियं देवं मणसि करेमाणे करेमाणे चिट्ठइ" इत्यत्र। उच्यते–अत्र 'अट्ठमभत्तं'इति पाठात् अभयकुमारेणापि,

'अट्ठमभत्त' अष्टमभक्तशब्दवाच्यम् उपवासत्रयमेव व्यधायि, न पौषधव्रतत्रयम्, कुत ?, पौषधव्रते तु "तम्मिकए पढइ पोत्थय वा वाएइ, धम्मज्झाण वा झीआयइ, जहा एए साधुगुणा अह मदभग्गो न सम्मत्थो धारेउ एवमाइ विभासेति ।" श्रीआवश्यकचूर्णिपाठात् (पृष्ठम् ३०४) धर्मध्यान ध्यातव्यम् । अनेन तु अकालमेघवृष्ट्याशसारूपसावद्यव्यापारचिंतनेन आर्त्तध्यान ध्यातम् । ततो नेदं व्रतरूपपौषधत्रय, तदङ्गीकारे तु श्रीज्ञातायां षोडशाध्ययने (पत्र २१४) "तते ण से पउमनाभे राया कच्छुलनारयस्स अतिए एयमट्ठ सोच्चा निसम्म दोवईए देवीए रूवे य मुच्छिए दोवईए अज्झोववन्ने जेणेव "पोसहसाला तेणेव उवागच्छई उवागच्छित्ता पोसहसाल जाव पुव्वसगइअ देव" इत्यादिपाठात् पद्मनाभकृतपौषधस्यापि पौषध व्रतत्वापत्तिः, सा च न कस्यापि इष्टा, जिनधर्मवासनाया अपि तस्मिन् अभावात् । एव ठाणावृत्तौ–"समयम्मि तओ कण्हो, पोसहसालाए अट्ठम भत्त । हरिणेगमेसिदेव, मणम्मि काउ पगिण्हेइ ॥ १ ॥ उम्मुक्कमणिसुवण्णो, ववगयमाला विलेवणो तत्थ । तणसथारनिसण्णो, चिट्ठइ जा अट्ठम पुण्ण ॥ २ ॥" इति वाक्यात् श्रीकृष्णस्य पौषधशब्दवाचकत्वमष्टम मात्रेव दर्शितम्, अपि च सो जनाभावे प्रत्याख्यानमन्तरेणाऽपि तृतीयदिने अष्टम स्यादेव, यदुक्त–श्रीहरिभद्रसूरिभिः श्रीआवश्यकबृहद्वृत्तौ (पत्र २२२), तथाहि–"तत्थ सामी पोसबहुलपाडिवए इम एयाणुरूव अभिग्गह अभिगिण्हइ चउविह दव्वओ १ खित्तओ २ कालओ ३ भावओ ४ दव्वओ कुम्मासे सुप्पकोणेण, खित्तओ एलुय विक्खभइत्ता, कालओ नियत्तेसु भिक्खायरेसु, भावओ जहा रायधुया दासत्तण पत्ता, नियडवद्धा, मुडियसिरा, रोयमाणी, अट्ठमभत्तिया एव कप्पति सेस न कप्पति" अत्र चन्दनया न स्वय अष्टमप्रत्याख्यान कृतं, १ नाऽपि कस्याऽपि समीपे प्रत्याख्यात, २ किन्तु यद्दिने भगवान्

प्रतिलाभितः तद्दिने तस्याः दिनत्रयं अभक्तार्थत्वात् अष्टमोऽभूत्। २ ननु–भवतु नाम श्रीअभयकुमारस्य सावद्ययोगप्रवृत्तत्वेन अष्टमे पौषधव्रतत्वाभावः, परं श्रीविजयेन राज्ञा सप्तदिवसानि यावत् पौषधः पालितः श्रूयते, तत्र किं कर्तव्यं ?, तदधिकारः श्रीवसुदेवहिण्डौ एकोनविंशतिलम्भे (पत्रं ३१६) यथा "चउत्थेण भणियं–माहणेण आइट्ठो पोयणाहिवस्स असणिघाओ, न सिरिविजयस्स रण्णो, तं सेयं णे सत्तरत्तं अण्णं रायं ठावेउं ति, ततो निमित्तिणा भणियं, 'साहु भो महामंती ! सि, एयं कायवं, रण्णो जीवियपरिरक्खणनिमित्तं अहमवि आगओ, नियमजुत्तो राया नित्थरिहिति उवसग्गं, निमित्तिवयणं च परिग्गहेऊणं राया जिणायतणमागतो सउरोहो, मंतीहि वि से वेसमणपडिमा पगइसमग्गेहिं अहिसित्ता सेविज्जए राओवयारेण, सिरिविजयो वि दब्भसंथारोवगतो सत्तरत्तं परिचत्तारंभपरिग्गहो बंभयारी संविग्गो पोसहं पालेइ, सत्तमे य दिवसे समंततो मेहा पाउब्भूया सलिलभारग(रु)या पवणवेगपवित्थरमाणा विज्जुज्जोइयपासा भयजणणनिट्ठुरगज्जियसणा, ततो मज्झण्हकाले महयासद्देण पासादं वेसमणपडिमं च चुण्णयंती इंदासणी पडिया, राया अभिनंदिओ पगतीहिं 'नमो अरिहंताणं' ति निग्गतो पोसहसालाओ त्ति, "दिट्ठो य तुट्ठेण परियणेण" इति। अत्र उच्यते–श्रीविजयेन सप्ताहं पौपधो गृहीतः, स च इहलोकार्थं विद्युत्पातलक्षणोपद्रवटालनबुद्ध्या प्रवृत्तत्वात् परं न मोक्षार्थं, तत्राऽपि न स पौपधो व्रतरूपः सोच्चारः तस्य, यतस्तेन मध्याह्ने एव विद्युत्पातानन्तरं 'नमोऽर्हद्भ्यः' इत्युक्त्वा पौषधं पारयित्वा तदैव पौपधागारान्निर्गमनं व्यधायि, पौषधपारणविधेस्तु भिन्नत्वात्, अहोरात्रावसाने च पौपधपारणसमणयत्वाच्च न व्रतरूपः पोपधः, तेन सप्ताहं पौषधविधानेनाऽपि न दूषणावकाशः ॥ ४ ॥

ननु–यदि पर्वदिवस १ कल्याणक २ पर्युषणापर्व ३ तिथिर्विना पौषधग्रहण निषेधश्चक्रे। तर्हि उपधानतपोवाहनमध्ये किमिति पौषधग्रहण सदा कार्यते ? उच्यते–तत्र यद्यपि महानिशीथादौ उपधाने सदा पौषधग्रहण नोक्त, तथापि सर्वगीतार्थै सर्वगच्छीयगीतार्थसम्मततया सर्वेष्वपि सुविहितगच्छेषु नियततया स्वस्वोपधानदिनप्रमाणविधितया स्वस्वतपोयोगविधिप्रकरणेषु निबद्धं दृश्यते, तथैव च तद्गच्छीयोपासकै क्रियते च। तथाहि–श्रावकश्राविकाणा तु एकस्मिन्नुपधानेऽगूढेऽपि गुर्वाज्ञया अनुज्ञानन्दी विधीयमाना दृश्यते, परमेतैरहोरात्रपौषधदिनानि पश्चादपि शीघ्र सविशेष पूरणीयानि, इति श्रीचन्द्रगच्छीय–श्रीअजितसूरय' त्रिसप्तत्यधिकद्वादशशत १२७३ वर्षकृते योगविधिप्रकरणे प्रोचु । १ । पुनरपि पौषधग्रहणपुरस्सर उपधानतपो विधेयमिति उपधानविधिरुच्यते, इति श्रीअभयदेवसूरिशिष्यपरमानन्दसूरिकृतसामाचारीग्रन्थे ।२। तथाहि "पौषधक्रिया तु यद्यपि महानिशीथे साक्षान्नोक्ता तथापि यथा साधोर्योगेषु अतिशायि क्रियावस्त्व सर्वप्रतीतम्, तथा श्राद्धानामपि उपधानेषु विलोक्यते" इति श्रीतपागच्छीयश्रीरत्नशेखरसूरिकृते श्रीआचारप्रदीपे (पत्रे १९) । ३ । एव श्रीबृहद्गच्छीयसामाचार्याम् । ४ । श्रीमानदेवसूरिकृते कुलके । ५ । श्रीखरतरगच्छीय–श्रीजिनपतिसूरिकृतद्वादशकुलकवृत्तौ । ६ । श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपायाम् । ७ । अन्येष्वपि सामाचारीग्रन्थेषु, आचरणया उपधाने पौषधग्रहण प्रमाणीकृतमस्ति, अत्राऽय भावार्थ,–श्रीस्थानाङ्ग १ सूत्रकृताङ्ग २ श्रीउत्तराध्ययनलघुबृहद्वृत्ति ३ योगशास्त्रवृत्ति ४ श्री औपपातिकवृत्ति ५ ठाणावृत्ति ६ प्रमुखग्रन्थेषु पर्वदिवसेषु पौषध प्रतिपादित ॥ १ ॥ तथा–आवश्यकबृहद्वृत्ति १ श्रावकप्रज्ञप्तिवृत्ति २ पञ्चाशकचूर्णिवृत्ति ३ प्रमुखग्रन्थेषु पर्वान्यदिवसेषु पौषधनिषेधः प्रत्यपादि ॥ २ ॥ तथा शीलाङ्काचार्यकृत-

सूत्रकृताङ्गवृत्तौ 'उद्दिष्टा'शब्दव्याख्याने कल्याणकदिवसेषु पौषधो दर्शितः ॥ ३ ॥ सर्वगच्छीयगीतार्थाचरणया च उपधानतपोवहने पौषधग्रहणं लिखितम् ॥ ४ ॥ एवमेतैः सूत्रवृत्त्याद्यक्षरैः इमाभिः पूर्वोक्तयुक्तिभिः अनेन च गुरुसम्प्रदायेन पौषधग्रहणनिरूपणं लिखितम् । पुनर्यद्भगवदुक्तं तत्प्रमाणमिति ॥

॥ इति पर्वदिने एव पौषधाचरणाधिकारः ॥ २ ॥

ननु-श्रीमहावीरदेवस्य कैश्चित् कल्याणकपञ्चकमेव प्रोच्यते, श्रीखरतरगच्छे तु कल्याणकषट्कं, तत्र किं सिद्धान्तादिसाक्ष्यम् ? उच्यते—सर्वत्र-सूत्र-चूर्णि-वृत्तिस्वपरगच्छीयप्रकरणादौ कल्याणकषट्कस्य एव प्ररूपणात् कल्याणकषट्कमेव ।

यदुक्तं-श्रीआचाराङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धे भावनाऽध्ययने-(पत्रं ३८७) तथाहि—

"तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे पंचहत्थुत्तरे यावि होत्था, तंजहा-हत्थुत्तराहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते १ हत्थुत्तराहिं गब्भाओ गब्भं साहरिए २ हत्थुत्तराहिं जाए ३ हत्थुत्तराहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ४ हत्थुत्तराहिं कसिणे पडिपुण्णे निव्वाघाए निरावरणे अणंते अणुत्तरे केवलवरनाणदंसणे समुप्पण्णे ५ साइणा भगवं परिनिव्वुडे० ६ ।" इति सूत्रम् । तद्वृत्तिरियम्-'तेणं कालेण'मित्यादि 'तेन कालेने'ति दुःषमसुषमादिना 'तेन समयेन'इति विवक्षितेन विशिष्टेन कालेन सता उत्पत्त्यादिकमभूदिति सम्बन्धः । तत्र "पंचहत्थुत्तरे आऽवि होत्था" इत्येवमादिना "आरोग्गारोग्गं पसूया" इत्येवमन्तेन ग्रन्थेन भगवतो श्रीवर्द्धमानस्वामिनो विमानच्यवनं ब्राह्मणीगर्भाधानम् १ ततः शक्रादेशात् त्रिशलागर्भसंहरण २ मुत्पत्ति ३ श्चाभिहिताः, 'तत्थ पंचहत्थुत्तरे होत्थ'त्ति, हस्त उत्तरो यासामुत्तरफाल्गु-

नीला वा हस्तोत्तराः ताश्च पञ्चसु स्थानेषु गर्भाधान १ संहरण २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञानोत्पत्ति ५ रूपेषु संवृत्ता, अत पञ्च-हस्तोत्तरो भगवानभूदिति ॥ १ ॥

एवं-श्रीस्थानाङ्गसूत्रवृत्तौ पञ्चमस्थानप्रथमोद्देशकेऽपि (पत्र ३०७), तथाहि-"समणे भगवं महावीरे पंचहत्थुत्तरे होत्था, त जहा-हत्थुत्तराहिं चुए चइत्ता गब्भ वक्कते १ हत्थुत्तराहिं गब्भाओ गब्भ साहरिए २ हत्थुत्तराहिं जाए ३ हत्थुत्तराहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारिअं पव्वइए ४ हत्थुत्तराहिं अणते अणुत्तरे जाव केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने । ५ । साइणा भगवं परिनिव्वुडे । ६ ।" वृत्तिर्यथा—"समणे" इत्यादि, हस्तोपलक्षिता उत्तरा हस्तोत्तरा, हस्तो वा उत्तरो यासां वा हस्तोत्तरा'–उत्तराफाल्गुन्य', पञ्चसु च्यवनगर्भापहरणादिषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा 'गर्भात्, गर्भस्थानात्, गर्भ'न्ति गर्भ=गर्भस्थानान्तरे, संहृतो=नीतः, निर्वृत्तस्तु स्वातिनक्षत्रे कार्त्तिकामावास्यायामिति ॥ २ ॥

इत्थमेव दशाश्रुतस्कन्धचूर्णावपि अष्टमाध्ययने कल्याणकपट्कमेवाभाणि । तथाहि–

"तेण कालेण तेण समएण जो भगवता उसभसामिणा सेसतित्थकरेहि य भगवओ वद्धमाणसामिणो चवणादीण छण्हं वत्थूण कालो णाओ दिट्ठो वागरिओ अ ।"

"तेण कालेण तेण समएण" ति कालान्तर्गत समय, समयादिश्च काल सामण्णकालओ एस विसेसकालो, समओ हत्थस्स उत्तराओ जाओ हत्थुत्तराओ गगण च पडुच्च हत्थुत्तरो जासिं ताओ हत्थुत्तराओ उत्तरफग्गुणीओ छट्ठी अहोरत्तस्स रत्तीए पुव्वरत्तावरत्तसि" ॥ ३ ॥

ननु–अत्र पूर्वलिखितालापकेषु क्वापि स्थानषट्कमुक्तं, क्वापि च वस्तु षट्कं, परं क्वापि च्यवनगर्भापहारादीनां नामग्राहं कल्याणकशब्दाभिधेयत्वं स्पष्टमुद्दिष्टमस्ति ?, उच्यते–अनेकशः तत्प्रतिपादनात्, यदुक्तं–श्रीचन्द्रकुलाम्बरतरणि–श्रीशीलभद्रसूरिः तच्छिष्यशाकम्भरीयनृपप्रतिबोधकश्रीधर्मघोषसूरिः–तच्छिष्यः श्रीयशोभद्रसूरिः तच्छिष्यः श्रीदेवसेनगणिः तच्छिष्यः श्रीपृथ्वीचन्द्रसूरिः तद्विरचिते श्रीपर्युषणाकल्पटिप्पनके। तथाहि—"हस्त उत्तरो यासां ताः, बहुवचनं बहुकल्याणकापेक्षं" इति ॥ १ ॥ पुनरपि श्रीपर्युषणाकल्पाध्ययननिरुक्ते श्रीविक्रमात्तत्त्वगुणेन्दुवर्षे १३२५ निर्मिते श्रीविनयेन्दुसूरयोऽप्यवोचन् । तथाहि–"तेणं कालेणं" इति तस्मिन् काले यः पूर्वतीर्थङ्करैः श्रीवीरस्य च्यवनादिहेतुर्ज्ञातः कथितश्च, यस्मिन् समये तीर्थङ्करच्यवनं स एव समय उच्यते, समयः–कालनिर्द्धारणार्थः, यतः–कालो वर्णोऽपि, तथा "हस्त उत्तरो यासां ता हस्तोत्तरा उत्तराफाल्गुन्यः, बहुवचनं बहुकल्याणकापेक्षं, तस्यां हि विभोश्च्यवनम् १, गर्भाद्गर्भसङ्क्रान्तिः २, जन्म ३, व्रतं ४, केवलं ५, चाऽभवत्, निर्वृतिस्तु स्वातौ ६, ॥ २ ॥ एवं श्रीजिनप्रभसूरयोऽपि सन्देहविषौषध्यां कल्याणकशब्दं प्रोचुः (पत्रं २), तथाहि–

"पञ्चसु च्यवन १ गर्भापहार २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञान ५ कल्याणकेषु हस्तोत्तरा यस्य स तथा, च्यवनादीनि पञ्च उत्तरफाल्गुनिषु जातानि, निर्वाणस्य स्वातौ संभूतत्वादिति भावः" ॥ ३ ॥ एवं श्रीसङ्घपट्टकबृहद्वृत्तौ (पत्रं ५९६) चैत्र कूटीयप्रशस्तिसत्ककाव्यव्याख्यानावसरे । तथाहि–"क्षुद्राणां लिङ्गिनां आचीर्णानि सिद्धान्तोक्तमपि श्रीमहावीरस्य षष्ठं गर्भापहारकल्याणकं लज्जनीयत्वात् न कर्त्तव्यमित्यादिका आचरणाः" ॥ ४ ॥ पुनरेतत्सम्मतिप्रतिपादिकं गुणचन्द्रकृतप्राकृतवीरचरित्रम्

॥ ५ ॥ प्रवचनसारोद्धार ॥ ६ ॥ श्रीआवश्यकसूत्रवृत्ति ॥ ७ ॥ प्रमुखग्रन्था बहव सन्ति, तदार्थिना ते विलोकनीया ।

अथ च श्रीपञ्चाशकसूत्रे श्रीहरिभद्रसूरिकृते (पत्र १५८) "इय ते दिणा पसत्था" इत्यादिगाथात्रिके श्रीमहावीरस्य कल्याणकपञ्चकमेवोक्तम्, श्रीअभयदेवसूरिणाऽपि तत्तथैव व्याख्यातम्, न तु नाऽस्तीति निषेधपर वचन, तदभिप्राय तु त एव बहुश्रुता वा जानन्ति ।

अत्र प्रवादीत् कोऽपि प्रतिवादी–ननु च्यवनादीनां चतुर्णां कल्याणकत्व भवतु, पर गर्भापहारस्य नेति । मैवम्—यत, उक्तपूर्ववक्ष्यमाणसूत्र वृत्ति चूर्णि प्रकरणादिषु कुत्रापि एव विवेचन पूर्वसूरिभि पापभीरुभिर्नोक्त, यदुत श्रीमहावीरस्य च्यवनादीना कल्याणकत्वं गर्भापहारस्य नेति, तर्हि स्वचित्तविकल्पितकुविकल्पेन केन उत्सूत्रवादिना ? उच्यते–अपि च च्यवनाद्यन्तर्वर्तिनो गर्भापहारस्य कल्याणकत्वे तत्समुदायाद् अपनीयमाने च्यवनादीनापि अकल्याणकत्वापत्तिरापद्येत । तथा च हैमन्यायसूत्रम्–'सन्नियोगशिष्टानामेकापायेऽन्यतरस्याप्यपाय ।' अतो हेतो पञ्चहस्तोत्तरो भगवानभूत् इत्युक्तत्वाच्च (च्यवन)भवनक्रियाया सर्वत्र समानत्वात् । यदि च्यवनादीनि चत्वारि कल्याणकानि, तर्हि गर्भापहारस्य कल्याणकत्व निराकर्तुं साक्षादिन्द्राणामपि अशक्य, न च वाच्य गर्भापहारस्य आश्चर्यभूतत्वाद् अनाराध्यत्वम्, एवं चेत्तर्हि मल्लिजिनस्यापि स्त्रीत्वे तीर्थङ्करस्य आश्चर्यभूतत्वेन अमान्यत्व भावि । तथा च सति श्वेताम्बरधर्मेऽपि दिगम्बरधर्मत्वाभ्युपगम स्यादिति १ । पुनरपि एकसमये ऋषभाद्यष्टोत्तरशत सिद्ध, तस्यापि उत्कृष्टावगाहनाया सिद्धत्वेन आश्चर्यभूतत्वात् अनाराध्यत्वेन अवन्द्यत्वापत्ति स्यात् २ ततश्च्यवनादिवत् गर्भापहारस्यापि कल्याणकत्व आराध्यत्व युक्तिमत् ।

तथैव श्रीआगमिकगच्छीय–श्रीजयतिलकसूरयोऽपि सम्यक्त्वसम्भवनाम्नि महाकाव्ये सुलसाचरित्रे (पत्रं ८६) सप्तश-
तश्लोकग्रन्थाग्रे सम्यक्त्वपरीक्षणनाम्नि षष्ठे सर्गे अम्बडमुनिकृतवर्द्धमानस्वामिषट्कल्याणकस्तवनाधिकारे षट्कल्याणका-
नां आराध्यत्वेन स्तुतिश्चक्रिरे । तथाहि—

"देवानन्दोदरे श्रीमान्, श्वेतषष्ठ्यां सदा शुचिः । अवतीर्णोऽसि मासस्याषा-ऽऽढस्य शुचिता ततः ॥ १ ॥ त्रिशला सर्व-
सिद्धेच्छा, त्रयोदश्यामभूद्यतः । तवावतारस्तेनैषा, सर्वसिद्धा त्रयोदशी ॥ २ ॥ शुक्लत्रयोदश्यां यश्चाऽचलं मेरुं प्रचालयन् ।
चित्रं कृतवाँस्तद्योगाच्, चैत्रमासोऽपि कथ्यते ॥ ३ ॥ यस्याद्यदशम्यां दुर्ग-मोक्षमार्गस्य शीर्षकम् । चारित्रमादृतं युक्ता,
मासोऽस्य मार्गशीर्षता ॥ ४ ॥ दशम्यां यस्य शुक्लायां, केवलश्रीरहो त्वया । व्यादत्ता तेन मासोऽस्य, युक्ता माधवता प्रभो !
॥ ५ ॥ तव निर्वाणकल्याणं, यद्दिनं आगमिष्यति । ततो न वेद्मि नाथोऽहं, मादृशोऽध्यक्षवेदिनः ॥ ६ ॥ सिद्धार्थराजा-
ङ्गजदेवराज !, कल्याणकैः षड्भिरिति स्तुतस्त्वम् । तथाविधे ह्यन्तरवैरिषट्कं, यथा जयाम्याशु तवप्रसादात् ॥ ७ ॥ इति
स्तुत्वा जिनाधीशं, त्रिः प्रणम्याऽम्बडो मुनिः । विस्मितास्यः सभासीनोऽश्रौषीच्च धर्मदेशनाम् ॥ ८ ॥" इति ॥ १ ॥

तथा कोटिमितसमवायाङ्गसूत्रे (पत्रं १०५) श्रीअभयदेवसूरिकृततट्टीकायां च श्रीमहावीरस्य गर्भापहारस्य पोट्टिलभ-
वात् पञ्चमभवत्वेन प्रमाणीकृतत्वात् । तथाहि–"समणे भगवं महावीरे तित्थगरभवग्गहणाओ छट्ठे पोट्टिलभवग्गहणे एगं
वासकोडिं सामण्णपरिआगं पाउणित्ता सहस्सारे कप्पे सवट्ठे विमाणे देवत्ताए उववण्णे ।"

वृत्तिर्यथा–'समणे'त्यादि,यतो भगवान् पोट्टिलाभिधानो राजपुत्रो वभूव, तत्र च वर्षकोटिं प्रव्रज्या पालितवान् इत्येको भवः

। १ ।ततो देवोऽभूदिति द्वितीय । २ । ततो नन्दनाभिधानो राजसूनु 'छत्राग्र'नगर्यां जज्ञे इति तृतीयः । ३ । तत्र भवे वर्षलक्षं सर्वदा मासक्षपणेन तपस्तप्त्वा दशमे देवलोके पुष्पोत्तर प्रवरविजयपुण्डरीकाभिधाने विमाने देवोऽभवदिति चतुर्थ । ४ । ततो ब्राह्मणकुण्डग्रामे ऋषभदत्तस्य ब्राह्मणस्य भार्याया देवानन्दाऽभिधानाया कुक्षौ उत्पन्न इति पञ्चम । ५ । तत स्त्र्यशीतितमे दिवसे क्षत्रियकुण्डग्रामे नगरे सिद्धार्थमहाराजस्य त्रिशलाभिधानभार्याया कुक्षौ इन्द्रवचनकारिणा हरिणेगमेषि नाम्ना देवेन संहृतः, तीर्थंकरतया जात इति षष्ठ । ६ । उक्तभवग्रहण विना हि नान्यद्भवग्रहण षष्ठ श्रूयते भगवत इति, एतदेव षष्ठभवग्रहणतया व्याख्यात, यस्माच्च भवग्रहणादिद षष्ठ तदपि एतस्मात् षष्ठमेव इति सुष्ठु उच्यते, तीर्थंकर-भवग्रहणात्षष्ठे पोट्टिलभवग्रहणे इति ॥ २ ॥

ननु—तपागच्छीयप्राक्तनसूरिकृतग्रन्थेऽपि क्वापि गर्भापहारस्य कल्याणकता प्रतिपादिताऽस्ति ? उच्यते—तपागच्छीय-श्रीकुलमण्डनसूरिणा कल्पसूत्रावचूरौ स्पष्ट तद्भणनात्; तथाहि—"पच हत्थुत्तरे होत्थ त्ति" हस्तादुत्तरस्या दिशि वर्त्तमानत्वात् हस्तोत्तरा हस्त उत्तरो यासा ता हस्तोत्तरा=उत्तराफाल्गुन्यः, बहुवचन बहुकल्याणकापेक्ष पञ्चसु च्यवन १ गर्भापहार २ जन्म ३ दीक्षा ४ ज्ञान ५ कल्याणकेषु हस्तोत्तरा यस्य स , तथा निर्वाणस्य स्वातौ जातत्वादिति ६ ॥ ३ ॥

पुन श्रीकुलमण्डनसूरिकृतटिप्पनकेऽपि, तथाहि—

पञ्चहस्तोत्तर आसीत्, हस्त उत्तरोऽग्रेसरो यासा ता उत्तरफाल्गुन्यः, बहुवचन=बहुकल्याणकापेक्ष, तस्या हि विभो श्च्यवनम् १, गर्भाद्गर्भसङ्क्रान्ति २ जन्म ३ व्रत ४ केवल ५ चाभवत् निर्वृतिस्तु स्वातौ ६ ॥ ४ ॥

ननु–तर्हि कथं तपागच्छीया गुरवो गर्भापहारस्य कल्याणकत्वं न श्रद्दधन्ति ? उच्यते—ते एव जानन्ति–तेषामेव च जिनवचनलोपस्य निजगुरुपारम्पर्यलोपस्य च दोषो भावी, का हानिः अस्माकं इति ॥

॥ इति श्रीमहावीरदेवस्य षट्कल्याणकाधिकारः ॥ ३ ॥

ननु–केऽपि परविघ्नसन्तोषिणः प्रलपन्ति यदुत नवाङ्गीवृत्तिकारकः श्रीस्तम्भनकपार्श्वनाथप्रकटकः श्रीअभयदेवसूरिः श्रीखरतरगच्छे न बभूव, किन्तु अन्यगच्छे इति, तत्र केषां ग्रन्थानां सम्मत्या एतादृशः प्रभावकः श्रीअभयदेवसूरिः श्रीखरतरगच्छे एव बभूवेति निश्चीयते ?, उच्यते—येषां गच्छे श्रीअभयदेवसूरीणां गुरुशिष्यपरम्परा मिलति तेषामेव गच्छे श्रीअभयदेवसूरिर्जात इति, सा तु तस्य परम्परा श्रीखरतरगच्छे एव, नाऽन्यगच्छेषु । यदुक्तं गुणचन्द्रगणिना एकोनचत्वारिंशदधिकैकादशशतवर्षे ११३९ निर्मितस्य पञ्चविंशत्यधिकद्वादशसहस्र १२०२५ प्रमाणस्य श्रीवीरचरित्रस्य प्रशस्तौ, (३२९ पत्रे) तथाहि—

इय सुक्कज्झाणाणल-निदड्ढघणघातिकम्मदारुस्स । गोयमपहुस्स सहसा, उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ १ ॥ बारसवासाणि विवो-हिऊणभव्वे सिवं गए तंमि । भयवं सुहम्मसामी, निव्वाणपहं पयासेइ ॥ २ ॥ तम्मि वि चिरकालं विहरिऊण सिरिजंबुसामिणो दाउं । गच्छगणाणमणुन्नं, संपत्ते सिद्धिवासम्मि ॥ ३ ॥ एवं विज्जाहरसुरनर-सुरिंदसंदोहवंदणिज्जेसु । समइक्कंतेसु महापहूसु सेज्जंभवाईसु ॥ ४ ॥ अइसयगुणरयणनिही मिच्छत्ततमंधलोयदिणनाहो । दूरुच्छारिअवइरो, वइरस्सामी समुप्पन्नो ॥ ५ ॥ साहाइ तस्स चंदेकुलम्मि निप्पडिमपसमकुलभवणं । आसि सिरिवद्धमाणो, मुणिनाहो संजमनि

हिव ॥ ६ ॥ बहलकलिकालतमपस-रपूरिआसेसविसमसमभागो । दीवेण व मुणीणं, पयासिओ जेण मुत्तिपहो ॥ ७ ॥ मुणिवइणो तस्स हरि-हहासससिअजसपसाहिआसस्स । आसि दुवे वरसीसा, जयपयडा सूरससिणोव ॥ ८ ॥ भवजलहिवी-इसभ-त्तभविअसत्ताणतारणसमत्थो । बोहित्थोव महत्थो, सिरिसूरिजिणेसरो पढमो ॥ ९ ॥ गुरुसाराओ धवलाओ, 'सुविहिआ' खरयसाहुसतई जाया । हिमवताओ गग-व निग्गया सयलजणपुज्जा ॥ १० ॥ अण्णो अ पुण्णिमाच-दसुदरो बुद्धिसागरो सूरी । निम्मविअपवरवागरण-छदसत्थो पसत्थमई ॥ ११ ॥ एगतवायविलसिर परवाइकुरगभगसीहाण । तेसिं सीसो जिणच-दसूरिनामा समुप्पण्णो ॥ १२ ॥ सवेगरगसाला, न केवल कव्वविरइणा जेण । भवजणविम्हयकरी, विहिया सजमपवित्तीऽवि ॥ १३ ॥ ससमयपरसमयञ्जू, विसुद्धसिद्धतदेसणाकुसलो । सयलमहिवलयवित्तो अन्नोऽभयदेवसूरित्ति ॥ १४ ॥ जेणालकारधरा, सलक्खणा वरपया पसन्ना य । नवगविवरियणे-ण भारई कामणिव कया ॥ १५ ॥ तेसिं अत्थि विणेओ, समत्थसत्थत्थबोहकुसलमई । सूरी पसण्णचदो, चदो इव जणमणाणदो ॥ १६ ॥ तव्वयणेण सिरिसुम इवाइ-गाण विणेअलेसेण । गणिणा गुणचदेण, रइअ सिरिवीरचरिअमिम ॥ १७ ॥ अग्रे २३ पद्यानि सन्ति-नद सिहिरुद्द-सखे, ११३९ वोक्कते विक्कमाउ कालम्मि । जेट्ठस्स सुद्धतइआ, तिहिम्मि सोमे समत्तमिम ॥ ५० ॥—अत्रेय गुरुशिष्य-परम्परा-चान्द्रे कुले श्रीवर्द्धमानसूरिर्बभूव, तस्य शिष्यद्वयम्, प्रथमः श्रीजिनेश्वरसूरि, द्वितीयो बुद्धिसागरश्च, तयोः

1 देवचन्द्र-लालभाई-जैनसंस्थाद्वारा मुद्रितपुस्तके तु 'खरयसाहुसतई जाया' इत्यत्र 'सुविहिया (निम्मला पु) साहुसतई जाया' इति परिवर्तितपाठः लभ्यते, किं तु स चासमीचीन, डॉ पी पीटर्सन् रिपोर्टस १०५ पृष्ठेऽपि उपरिस्थमूलपाठ एव पठितत्वात् ।

शिष्यद्वयं श्रीजिनचन्द्रसूरिः नवाङ्गीवृत्तिकारकः श्रीअभयदेवसूरिश्च, तयोः शिष्यः श्रीप्रसन्नचन्द्राचार्यः तद्वचनेन श्रीसुमतिवाचकशिष्येण पं० गुणचन्द्रगणिना इदं श्रीवीरचरित्रं रचितम् इति ॥ १ ॥

पुनरपि श्रीअभयदेवसूरीणामेव शिष्याः वर्द्धमानसूरयः षष्ट्यधिकैकादशशत ११६० वर्षकृतैकादशसहस्र ११००० प्रमिते श्रीआदिनाथचरित्रे प्रशस्तौ प्रोचुः, तथाहि–"खमदमसंजमगुणरोहणो विजिअदुज्जयाणंगो । आसी सिरिवद्धमाणो, सूरी सव्वत्थसुपसिद्धो ॥ १ ॥ सूरिजिणेसरसिरिवु-द्धिसागरा सागरोव्व गंभीरा । सुरगुरुसुक्कसरित्था, सहोअरा तस्स दो सीसा ॥ २ ॥ वागरणछंदनिघंटु–कव्वनाडयपमाणसमएसु । अणिवारिअप्पआरा, जाणमईसव्वसत्थेसु ॥ ३ ॥ ताण विणेओ सिरिअभ–यदेवसूरित्ति नाम विक्खाओ । विजयक्खो पच्चक्खो, कयविक्कयसंगहो धम्मे ॥ ४ ॥ जिणमयभवणब्भंतर–गूढपयत्थाण पयडणे जस्स । दीवयसिहिव्व विमला, विसुद्धवुद्धी पवित्थरिआ ॥ ५ ॥ ठाणाइनवंगाणं, पंचासयपमुहपगरणाणं च । विवरणकरणेण कओ, उवयारो जेण संघस्स ॥ ६ ॥ इक्कोव्व दोव तिन्निव, कहवि तु लग्गेण जइगुणा हुंति । कलिकाले जंमि पुणो, वुच्छं स सव्वेहि वि गुणेहिं ॥ ७ ॥ सीसेहिँ तस्स रइअं, चरिअमिणं वद्धमाणसूरीहिं । होउ पढंत सुणंता–ण कारणं मोक्खसुक्खस्स ॥ ८ ॥ विक्कमनिवकालाउ, सएसु एक्कारसेसु [1]सट्ठेसु । सिरिजयसिंहनरिंदे, रज्जं परिपालयंतम्मि ॥ ९ ॥ खंभाइत्थठिएहिं, सियपक्खे चित्तविजयदसमीए । पुस्सेणं सुरगुरुणो, समत्थियं चरियमियं ति ॥ १० ॥ लोगुत्तमचरियमिणं, काऊण जमज्जियं सुहं किं पि । उत्तमगुणाणुराओ, भवे भवे तेण मह होज्ज ॥ ११ ॥ पुव्वा-

[1] पत्तनस्थप्राच्यजैनभाण्डागारीयग्रन्थसूच्या प्रथमायां (३५० पत्रे)

वरेण गणिय-स्स सवसखा इमस्स गथस्स । एकारस य सहस्सा, सलोगसखाइ नायवा ॥ १२ ॥ अत्राऽपि गुरुशिष्य-पारम्पर्यं इदं—चान्द्रे कुले श्रीवर्धमानसूरि बभूव, तस्य शिष्यौ श्रीजिनेश्वरसूरि-श्रीबुद्धिसागरौ, तयो विनेय स्थानाङ्गादि-नवाङ्गीवृत्तिकारक श्रीअभयदेवसूरिः, तस्य शिष्यै श्रीवर्धमानाचार्यैः इद श्रीआदिनाथचरित्र रचितमिति ॥ २ ॥

तथा तथैव गुरुशिष्यपारम्पर्यं, श्रीछत्रापल्लीयश्रीविबुधप्रभसूरिशिष्य-श्रीपद्मप्रभसूरिभिरपि चतुर्नवत्यधिकद्वादशशत वर्ष १२९४ विनिर्मिते श्रीमुनिसुव्रतस्वामिचरित्रे भवत्रयनिबद्धे पर्वत्रितयप्रमाणे पञ्चदशप्रस्तावे स्पष्टीकृत, तथाहि—"पूर्वं चान्द्रकुले बभूव विपुले श्रीवर्धमानप्रभु , सूरिर्मङ्गलभाजन सुमनसा सेव्य सुवृत्तास्पदम् । शिष्यस्तस्य जिनेश्वर समजनि स्याद्वादिनामग्रणीः, बन्धुस्तस्य च बुद्धिसागर इति त्रैवेद्यपारङ्गम ॥ १ ॥ सूरि श्रीजिनचन्द्रो-ऽभयदेवगुरुर्नवाङ्गवृत्तिकर श्रीजिनभद्रमुनीन्द्रो, जिनेश्वरविभोस्त्रय शिष्या ॥ २ ॥ चक्रे श्रीजिनचन्द्रसूरिगुरुभिर्धुर्य्यु प्रसन्नाभिध-स्तेन ग्रन्थच-तुष्टयीस्फुटमतिः श्रीदेवभद्रप्रभु[1] । देवानन्दमुनीश्वरोऽभवदतश्चारित्रिणा ग्रामणीः, ससाराम्बुधिपारगामिजनताकामेषु काम सखा ॥ ३ ॥ यन्मुखावासवास्तव्या, व्यवस्यति सरस्वती । गन्तु नाऽन्यत्र स न्याय , श्रीमान् देवप्रभ प्रभु ॥ ४ ॥ मुकु-रतुलामकुरयति, वस्तुमतिबिम्बविशदमतिवृत्तम् । श्रीविबुधप्रभचित्त, न विधत्ते वैपरीत्य तु ॥ ५ ॥ तत्पदपद्मभ्रमर-श्चक्रे पद्मप्रभश्चरितमेतत् । विक्रमतोऽतिक्रान्ते, वेदग्रहरवि १२९४ मिते समये ॥ ६ ॥ इत्यादि ॥ अत्राऽपि चान्द्रे कुले श्रीव-

[1] जेसलमेरभाण्डागारीयग्रन्थानां सूच्यां (३० पत्रे) ।

श्रीजिनेश्वरसूरेः त्रयः शिष्याः–श्रीजिनचन्द्रसूरिः,
र्धमानसूरिः बभूव, तस्य द्वौ शिष्यौ–श्रीजिनेश्वरसूरिः श्रीबुद्धिसागरश्च,
नवाङ्गवृत्तिकारकः श्रीअभयदेवसूरिः, श्रीजिनभद्रसूरिश्च इत्यादि ॥ ३ ॥

एवमेव गुरुपरम्परायां श्रीरुद्रपल्लीयखरतरश्रीसङ्घतिलकाचार्या अपि सप्तविंशत्यधिकचतुर्दशशत १४२७ वर्षे कृतायां
सम्यक्त्वसप्ततिकावृत्तौ (२३७ पत्रे) प्रोचिवांसः, तथाहि—

'श्रीवीरशासनमहोदधितः प्रसूतः, प्रोद्यत्कलाभिरभितः प्रथितः पृथिव्याम् । माद्यन्महःप्रसरनाशिततामसोऽस्ति, श्री-
चन्द्रगच्छ इति चन्द्र इवाऽद्भुतश्रीः ॥ १ ॥ तत्राऽऽसीद्धरणेन्द्रवन्द्यचरणः श्रीवर्धमानो गुरु–स्तत्पट्टे च जिनेश्वरः सुविहि-
तश्रेणीशिरःशेखरः । तच्छिष्योऽभयदेवसूरिरभवद्रङ्गन्नवाङ्गीमहा–वृत्तिस्तम्भनपार्श्वनाथजिनराड्मूर्त्तिप्रकाशैककृत् ॥ २ ॥
तत्पट्टपूर्वाचलचूलिकायां, भास्वानिव श्रीजिनवल्लभाख्यः । सच्चक्रसम्बोधनसावधान–बुद्धिः प्रसिद्धो गुरुमुख्य आसीत्
॥ ३ ॥ तच्छिष्यो जिनशेखरो गणधरो जज्ञेऽतिविज्ञाग्रणीस्तत्पादाम्बुजराजहंससदृशः श्रीपद्मचन्द्रः प्रभुः । तत्पट्टाम्बु-
धिवर्धने कुवलयप्रोद्यत्प्रबोधैकधीः, श्रीमान् श्रीविजयेन्दुरिन्दुवदभूच्छश्वत् कलालङ्कृतः ॥ ४ ॥ पट्टे तदीयेऽभयदेवसूरि–रा-
सीद्द्वितीयोऽपि गुणाद्द्वितीयः । जातो यतोऽयं जयतीह रुद्र–पल्लीयगच्छः सुतरामतुच्छः ॥ ५ ॥ तत्पादाम्भोजभृङ्गोऽजनि
जिनसमयाम्भोजपाथोधिजन्मा, सूरीन्द्रो देवभद्रोऽनुपमशमरमाराममेयोपमानः । तस्याऽन्तेवासिमुख्यः कुमतमतितम-
श्चण्डमार्तण्डकल्पः, कल्पद्रुः कल्पितार्थप्रवितरणविधौ श्रीप्रभानन्दसूरिः ॥ ६ ॥ ज्योतिस्तोमैरमानैः प्रतिहतजगतीवर्त्तिते-
जस्वितेज–स्फूर्त्तीतत्पट्टपूर्वाचलविमललसन्मौलिमौलीयमानौ । श्रीमान् श्रीचन्द्रसूरिर्विमलशशिगुरुश्चाऽप्रमेयप्रभावौ, जातौ

श्रीराजहंसाविव भविकजनव्यूहबोधैकदक्षौ ॥ ७ ॥ आकाशसीरमरीगचारुधिषणान् वादीन्द्रवृन्दारकान्, माद्यद् वादविधौ विजित्य जगति प्राप्तप्रतिष्ठोदयाः ॥ सूरीन्द्रा गुणशेखरा समहरा श्रीगात्चन्द्रक्षमाधीशा-भ्यर्च्यपदाम्बुजाः समभवस्तत्पट्ट-शृंगारिय ॥ ८ ॥ श्रीसंघतिलकाचार्या-स्तत्पदाम्भोजरेणव ॥ सम्यक्त्वसप्ततेर्वृत्तिं, विदधुस्तत्त्वकौमुदीम् ॥ ९ ॥ अस्म-च्छिष्यवरस्य सोमतिलकाचार्यानुजस्याधुना, श्रीदेवेन्द्रमुनीश्वरस्य वचसा सम्यक्त्वसत्सप्तते ॥ श्रीमद्विक्रमवत्सरे द्विनयना-म्भोधिक्षपाकृत(१४२२)प्रमे, श्रीसारस्वतपत्तने विरचिता दीपोत्सवे वृत्तिका ॥ १० ॥ सा सोमकलशवाचक-वरानुजैरत्र विहित-सा-हाय्ये ॥ प्रथमाऽऽदर्शे लिखितो-पाध्याये श्रीयशःकलशे ॥ ११ ॥ मेधामान्द्यात्प्रमादाच्च, यदवद्यमिहाजनि ॥ तत्प्रसद्य महाविद्याः, शोधयन्तु विशारदा ॥ १२ ॥ द्वादशात्मेव सद्वारे द्वादशात्मेव बोधकृत् ॥ इयं सम्यक्त्वतत्त्वानां, कौमुदी द्योतता भुवि ॥ १३ ॥ इत्यादि ॥ ४ ॥

पुनः श्रीरुद्रपल्लीयखरतरकृतप्रबन्धे एषा एव परम्परा । तथाहि-चान्द्रे कुलेऽस्मिन्नमलश्चरित्रैः, प्रभुर्बभूवाऽभयदेव सूरि । नवाङ्गवृत्तिच्छलतो यदीय-मद्यापि जागर्त्ति यशःशरीरम् ॥ १ ॥ तस्मान्मुनीन्दुर्जिनवल्लभो यस्तथा प्रमामाप निजैर्गुणौघै । विपश्चिता संयमिनां च वर्ये धुरीणता तस्य यथाऽधुनाऽपि ॥ २ ॥ तेषामन्वयमण्डनं समभवत् संजीवनं दु खमा-मूर्छालस्य (?) मुनिव्रतस्य भवन निःसीमपुण्यश्रिय । श्रीमन्तोऽभयदेवसूरिगुरवस्ते यद्वियुक्तैर्गुणैः, दृष्ट तादृश माद्द-शान्तरमहो दिक्चक्रमाक्रम्यते ॥ ३ ॥ यतिपतिरथ देवभद्रनामा, समजनि तस्य पदावतंसदेश्य । दधुरघरितभाव-रोगयोगा-ज्जगति रसायनतां यदीयवाच ॥ ४ ॥ तदीयपट्टे प्रतिभासमुद्र, श्रीमान् प्रभानन्दमुनीश्वरोऽभूत् । स वीतराग-

स्तवनेष्वमीषु, विनिर्ममे दुर्गपदप्रकाशम् ॥ ५ ॥ 'एवं सपादशतयुत–विंशतिशतपरिमितप्रवन्धोऽयम् । लिखितः प्रथमादर्शे, गणिना हर्षेन्दुना शमिना' ॥ ६ ॥ अत्राऽपि शिष्यपरम्परा एवं–चन्द्रकुले नवाङ्गीवृत्तिकारकाः श्रीअभयदेवसूरयोऽभूवन्, तेषां शिष्यः श्रीजिनवल्लभसूरिः, तदन्वयेऽभयदेवसूरिः, तत्पट्टे श्रीदेवभद्रसूरिः, तत्पट्टे प्रभानन्दसूरिः, इत्यादि इति ॥ ५ ॥

तथा श्रीजिनपतिसूरिविनिर्मितपञ्चलिङ्गीविवरणप्रशस्तौ (पत्रे १८६) अपि च इत्थमेव गुरुशिष्यपरम्परा अस्ति, तथा-हि–'न रजनिकृतसाफल्यं, सदा न नक्षत्रबुधपरिगृहीतम् । अस्ति कुलं चान्द्रमहो, न तमो हत्या येन प्रथितम् ॥ १ ॥ तत्र न वियति प्रसितो, बुधो नवीनो न सूर्यसहचरितः । अनिशापतितनयः श्री-जिनेश्वरः सूरिरजनिष्ट ॥ २ ॥ यस्मिन् गोष्ठ्यां कलयति कलां हेलया जल्पकेलीं, कण्डूलानामपि निरवधिस्वेदधाराप्रवाहम् । शङ्के सारस्वतरसरयं क्षोभतापानुपङ्गा-दङ्गान्यन्तःप्लवनशुभगं वादिनामुद्वमन्ति ॥ ३ ॥ संप्राप्तेऽनुविधेयतापदमिति चौलुक्यमाणिक्यतां, श्रीमद्दुर्लभराजि जल्पकथया वल्गद्विकल्पस्पृशा । प्रत्याख्यायत दैवदैवकुलिकान् दर्पान्नमत्कन्धरान्, संविग्नव्रतिनां विहारपदवीं श्रुत्या समाधत्त यः ॥ ४ ॥ शिष्यौ वभूवतुरमुष्य मनुष्यमौलेर्दिक्कूलमुद्वहयशःप्रवहप्रवन्धौ । आद्यस्तयोः प्रतिकलं स्वनिवेशसिद्धयै, विद्याप्रसादवदनो जिनचन्द्रसूरिः ॥ ५ ॥ नर्तयितुं संवेगं, पुनर्नृणां लुप्तनृत्यमिव कलिना । संवेगरङ्गशाला, येन विशाला व्यरचि रुचिरा ॥ ६ ॥ द्वितीयः प्रज्ञातोऽभवदभयदेवो मुनिपति–र्विवित्त्कादेयायास्त्वरितमपनीयान्तरपटीम् । अकार्षीद् यो गुह्यस्वरसरससंवेदनकृते, नवाङ्ग्यास्तन्वङ्ग्यास्तनुविवरणं कामुक इव' ॥ ७ ॥ इत्यादि ॥ ६ ॥

इत्थमेव श्रीरुद्रपल्लीयखरतरगच्छमण्डनश्रीतिलकोपाध्यायविरचितगौतमपृच्छाप्रकरणप्रशस्तौ गुरुपरम्परा दर्शिताऽस्ति । तथाहि–'श्रीवर्धमान इति चन्द्रकुलाम्बरार्क–स्तस्माज्जिनेश्वरमुनीश्वर एव जज्ञे । रङ्गन्नवाङ्गविवृतिप्रथनप्रसिद्ध–माहात्म्य भूरभयदेवगुरुस्ततश्च ॥ १ ॥ सूरिर्बभूव जिनवल्लभनामधेय–स्तत्पादपद्ममधुकृज्जिनशेखराख्य । पद्मेन्दुरिन्दुनिभकीर्त्ति-भरो बभूव, सूरिस्ततो यतिपतिर्विजयेन्दुनामा ॥ २ ॥ तस्माद्बभूवाऽभयदेवसूरि–र्विध्वस्तविस्तारिकुवादिगर्व । श्रीदेवभ-द्रोऽथ कृवोरुभद्र–स्तत' प्रभानन्दमुनीश्वरश्च ॥ ३ ॥ श्रीचन्द्रसूरि' सुगुरुस्तदीये, पट्टावतसप्रतिमोऽधुनाऽस्ति । अस्य द्वितीयस्तु धियाऽद्वितीयो, जज्ञे मुनीन्द्रो विमलेन्दुनामा ॥४॥ आचार्यधुर्यत्वमवापिता' श्री–श्रीचन्द्रसूरिप्रवरैस्त्रयोऽमी । श्रीचारुचन्द्रो जिनभद्रसूरि–र्गुणाम्बुधि श्रीगुणशेखरश्च ॥ ५ ॥ एतैरेव वितीर्णो–पाध्यायपदो मुनीश्वरोत्तसै । श्रीदेव-भद्रयतिपति–शिष्य श्री-श्रीतिलकनामा ॥ ६ ॥ गौतमपृच्छाप्रकरण–विवरणमिदमल्पबुद्धिविभवोऽपि । भव्यजनोपकृति-कृते, कृतवानभ्यर्थित कृतिभि ॥ ७ ॥ छन्दोलङ्कृतिलक्षण–दोषैर्दुष्टमस्ति किमपीह । तदखिलमपि मदनुग्रह–बुद्ध्या शोध्य विमलधीभिः ॥ गगनतले परिखेलति० ॥ ९ ॥ कल्याणाचलभूर्विका० ॥ १० ॥ इत्यादिद्वादशपद्यानि, अत्राऽपि गुरुपरम्परा इय–चन्द्रे कुले वर्धमानसूरिः बभूव, तत्पट्टे श्रीजिनेश्वरसूरि, तस्य शिष्यो नवाङ्गीवृत्तिकारकः श्रीअभयदेव-सूरि तत्पट्टे श्रीजिनवल्लभसूरि इत्यादि ॥ ७ ॥

---

१ संस्कृत ऍण्ड प्राकृत मॅन्युस्क्रिप्ट्स इन् लायब्रेरी ऑफ् दि बॉम्बे ब्रँच ऑफ् दि रॉयल एशियाटीक सोसायटी (२१०–११ पत्रयोः)

श्रीअभयदेवसूरयोऽपि अष्टसप्तत्यधिकद्वादशशत १२७८ वर्षकृतद्वाविंशति-
अपि च रुद्रपल्लीयखरतरगच्छाधिपति–श्रीअभयदेवसूरयोऽपि अमुमेव परम्परां कथयामासुः । तथाहि—
शतश्लोकमानजयन्तविजयकाव्यप्रशस्तौ (१३८ पत्रे) अमुमेव परम्परां कथयामासुः । स श्रीसूरिजिनेश्व-
"आसीच्चन्द्रकुलाम्बराम्बरमणिः श्रीवर्धमानप्रभोः, पादाम्भोरुहचञ्चरीकचरितश्चारित्रिणामग्रणीः । स श्रीसूरिरस्मात् स
रस्त्रिपथगापाथःप्रवाहैरिव, स्वैरं यस्य यशोभरैस्त्रिजगतः पावित्र्यमासूत्रितम् ॥ १ ॥ अभवदभयदेवः सूरिरस्मात् स
यस्य, प्रभुरभजत तोषं स्तम्भने पार्श्वनाथः । प्रकटितविकटार्थां सङ्घसाम्राज्यवृद्ध्यै, व्यधित निधिसमानां यश्च वृत्तिं नवा-
ज्ञ्याः ॥ २ ॥ तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रभुरभूद्विश्वम्भराभामिनी–भास्वद्भालललामकोमलयशःस्तोमः शमारामभूः । यस्य श्री-
नरवर्मभूपतिशिरःकोटीररत्नाङ्कुर–ज्योतिर्जालजलैरपुष्यत सदा पादारविन्दद्वयी ॥ ३ ॥ अत्रापि सूरिगुरुपरंपरायामेव चन्द्र-
कुले श्रीवर्द्धमानसूरिर्बभूव, तच्छिष्यः श्रीजिनेश्वरसूरिः तस्य शिष्यः श्रीस्तंभनपार्श्वनाथमूर्तिप्रकटको नवांगीवृत्तिकारकः
श्रीअभयदेवसूरिः, 'तच्छिष्या श्रीजिनवल्लभसूरिः' इत्यादिनवपद्यानि ॥ ८ ॥
पुनः श्रीरुद्रपल्लीयखरतरगच्छाधिपति–श्रीदेवेन्द्रसूरयोऽपि गुरुशिष्यक्रमं तथैवाऽऽहुः श्रीप्रश्नोत्तररत्नमालावृत्तौ एको-
नत्रिंशदधिकचतुर्दशशत १४२९ वर्षकृतायां (पत्रं ५६७); तथाहि–"श्रीवर्धमानजिनशासनमेरुभूपा–भूते सुधर्मगणना-
यकभद्रशाले । श्रीकोटिकाख्यगणकल्पतरौ सुवज्र–शाखेऽत्र गुच्छ इव राजति चन्द्रगच्छः ॥ १ ॥ तस्मिन् महोज्ज्वलफलो-
पमितिं दधानः, श्रीवर्धमान इति सूरिवरो बभूव । यस्याऽग्रतः समगृणोद्धरणोरगेन्द्रः, सूरीन्द्रमन्त्रविविधोपनिपत्प्रका-
रान् ॥ २ ॥ ततोऽस्तदोषो नियतं विवस्वान्, जिनेश्वरः सूरिवरः समासीत् । नो चेत्कथं श्रीधनपालचित्ता–न्महातम-

स्तोभमपाकरोद्द्राक् ॥ ३ ॥ तस्माद्बभूवाऽभयदेवसूरि–र्य स्तम्भने पार्श्वजिनेन्द्रमूर्त्तिम् । प्रकाश्य शस्याश्च नवाङ्गवृत्ती कृत्वा कृतार्थं स्वजनुस्ततान ॥ ४ ॥ तदनु जिनवल्लभाख्य', प्रख्यातः समयकनककपपट्ट' । यत्प्रतिबोधनपटहो,–ऽधुनाऽपि दन्ध्वन्यते जगति" ॥ ५ ॥ इत्यादित्रयस्त्रिंशत्पद्यानि सन्ति ॥ ९ ॥

एव पुन श्रीदशगणधरसवन्धगर्भित–श्रीपार्श्वनाथचरित्रे १२१६७ श्लोकमिते वसुरसरुद्र ११६८ वर्षे श्रीदेवभद्राचार्यै अपि प्रशस्तौ प्रोक्त । तथाहि—

"तित्थमि वद्द(व)ते तस्स, भगवओ तियसवदणिज्जमि । चदकुलमि पसिद्धो, विउलाए वइरसाहाए ॥ १ ॥ सिरिवद्ध-माणसूरी–अहेसि तवनाणचरणरयणनिही । जस्सवि सुमरतो, लोगो रोम च मुबहइ ॥ २ ॥ तस्साऽसि दोन्नि सीसा, जयविक्खाया दिवायरससिव । आयरिअजिणेसरबुद्धिसागरायरिअनामाणो ॥ ३ ॥ तेसिं च पुणो जाया, सीसा दो महियलमि सुपसिद्धा । जिणचदसूरिनामो, बीओऽभयदेवसूरित्ति ॥ ४ ॥ सिद्धतविवित्तिविरयण पगरणउवयरियभवलोयाण । को ताण गुणलव पि हु, होज्ज समत्थो पवित्थरिउ ॥ ५ ॥ तेसिंविणेअस्स पसन्नचदसूरिस्स सव्वगुणनिहिणो । पयपउमसेवगेहिं, सुमइउवज्झायसिस्सेहिं ॥ ६ ॥ सवेगरगसाला–राहणसत्थ जगमि वित्थरिअ । रइअ च वीरचरिअ, जेहिं कहारयणकोसो(सा)य ॥ ७ ॥ सोवर्णिडियमडिअ–मुणिसुव्वयवीरभवणरमणीए । भरुअच्छे तेहिं ठिए, सुमदिरे

१ डॉ॰ पिटर्सन् रिपोर्ट न ३ पत्रं ५४ ।

आमदत्तस्स ॥ ८ ॥ सिरिदेवभद्दसूरिहिं, विरइअं पासनाहचरिअमिमं । लिहियं पढमिल्लुय पोत्थयंमि गणिअमलचंदेणं" ॥ ९ ॥ इत्यादि ॥ १० ॥

एवं श्रीअर्बुदाचले श्रीवस्तुपालवसतौ देवकुलिकाप्रशस्तौ अपि लिखितमस्ति ॥

स्वस्ति श्रीनृपविक्रमसं० १२९३ मिति वैशाखशुक्ल १५ दिने शनौ, अद्येह श्रीअर्बुदाचलमहातीर्थे अणहिल्लपुरवास्त-व्यप्राग्वाड्ज्ञातीय–श्रीचन्द्र० इत्यादिबहुनामानि सन्ति, ततः श्रीशान्तिनाथबिम्बं कारितं, प्रतिष्ठितं च नवाङ्गीवृत्तिकारक–श्रीअभयदेवसूरिसन्तानीयैः श्रीधर्म्मघोपसूरिभिः इत्यादि । अत्र मधुकरश्रीखरतरगच्छीय–श्रीधर्मघोषसूरयो ज्ञेयाः ॥ ११ ॥

एवमेव श्रीद्वीपासन्न–श्रीउनानगरे भूमिगृहान्तर्वर्त्तिप्रतिमाप्रशस्तौ अपि लिखितमस्ति, यथा "नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीअ-भयदेवसूरिसन्तानीयैः श्रीधर्मघोपसूरिभिः प्रतिष्ठितं" ॥ १२ ॥

एवं श्रीवीजापुरनगरे खरतरश्रावकहम्मीरपुरनरेश्वरमन्त्रिविजयपालपुत्रमन्त्रिदेवाकारितदेवगृहपट्टिकायां बहूनि प्रशस्ति-काव्यानि लिखितानि सन्तिं, तत्र श्रीवर्धमानसूरित आरभ्य लघुजिनेश्वरसूरिं यावत् एकैकेन काव्येन श्रीवर्धमानसूरि १ श्रीदुर्लभराजपर्षत् खरतरविरुदप्रापक–श्रीजिनेश्वरसूरि २ श्रीजिनचन्द्रसूरि ३ नवाङ्गीवृत्तिकारक–श्रीअभयदेवसूरि ४ श्रीजिनवल्लभसूरि ५ श्रीजिनदत्तसूरि ६ प्रमुखा वर्णिताः सन्ति, सा पट्टिका श्यामवर्णा सांप्रतं वीजापुरे संयतशालामध्ये भित्तौ स्थापिताऽस्ति स्वयं मया दृष्टा च, पुनः कौतुकिना तत्र गत्वा द्रष्टव्या ॥ १३ ॥

---

१ श्रीमद्बुद्धिसागरसूरिकृतविजापुरवृहद्वृत्तान्तग्रन्थस्य प्रस्तावनायां '५ पत्रे, ९२' श्लोकात् ११५ श्लोकपर्यन्तम् ।

ननु-श्रीअभयदेवसूरिभिरपि स्वयं क्वापि ग्रन्थे पूर्वोक्तगुरुशिष्यपरम्परा प्रोक्ताऽस्ति ? उच्यते-बहुशो यतः श्रीस्थानाङ्गवृत्तौ विंशत्यधिकैकादशशतवर्षे ११२० कृताया द्विशतद्विपञ्चाशदधिकचतुर्दशसहस्र १४२५२ प्रमाणाया प्रान्ते (पत्र ५२७) उक्तम्, तथाहि-"श्रीस्थानाङ्गस्य महानिधानस्य इव उन्मुद्रणमिव अनुयोग प्रारभ्यते इति। तच्चन्द्रकुलीनप्रवचनप्रणीता प्रतिबद्धविहारहारिचरित्र-श्रीवर्द्धमानमुनीन्द्रपादोपसेविन प्रमाणादिव्युत्पादनप्रवणप्रकरणप्रबन्धप्रणायिन प्रबुद्धप्रतिबन्धकप्रवक्तृप्रवीणाप्रतिहतप्रवचनार्थप्रधानवाक्प्रसरस्य सुविहितमुनिजनमुख्यस्य श्रीजिनेश्वराचार्यस्य तदनुजस्य च व्याकरणादिशास्त्रकर्तु श्रीबुद्धिसागराचार्यस्य चरणकमलचञ्चरीककल्पेन श्रीमदभयदेवसूरिनाम्ना मया महावीरजिनराजसन्तानवर्त्तिना महाराजवंशजन्मनेव संविग्नमुनिवर्गप्रवरश्रीमदजितसिंहाचार्यान्तेवासि-यशोदेवगणिनामधेयसाधो उत्तरसाधकस्य इव विद्याक्रियाप्रधानस्य साहाय्येन समर्थितम् ॥ १४ ॥ एवमेव श्रीसमवायाङ्गसूत्रवृत्तिप्रशस्तौ (१६० पत्रे) अपि पट्टानुक्रमोऽस्ति, तदर्थिना ते ग्रन्था विलोकनीया ॥ १५ ॥ एवमेव श्रीभगवतीवृत्तिप्रशस्तौ (९८० पत्रे) अपि ॥ १६ ॥ एवमेव श्रीज्ञाताधर्मकथावृत्तिप्रशस्तौ (२५४ पत्रे) अपि ॥ १७ ॥ एवमेव श्रीअनुत्तरोपपातिकदशावृत्तिप्रशस्तौ (८ पत्रे) अपि ॥ १८ ॥ एवमेव श्रीप्रश्नव्याकरणवृत्तिप्रशस्तौ (१६९ पत्रे) अपि ॥ १९ ॥

एवमेव श्रीपञ्चाशकवृत्तौ (३०१ पत्रेऽपि) सा एव गुरुपरम्परा, तथाहि-"यस्मिन्नतीते श्रुतसयमश्रिया-वप्राप्नुवत्यावपर तथाविधम्। स्वस्था(स्था) श्रय सवसतोऽतिदु स्थिते, श्रीवर्धमानः स यतीश्वरोऽभवत् ॥ १ ॥ शिष्योऽभवत्तस्य जिनेश्वराख्य, सूरि कृतानिन्द्यविचित्रशास्त्र । सदा निरालम्बविहारवर्ती, चन्द्रोपमश्चन्द्रकुलाम्बरस्य ॥ २ ॥

शब्दादिलक्ष्मप्रतिपादकानघ–ग्रन्थप्रणेता प्रवरः
अन्योऽपि वित्तो भुवि बुद्धिसागरः पाण्डित्यचारित्रगुणैरनो(नू)पमैः । शिष्यस्तयोरेव विमुग्धबुद्धि–र्ग्रन्थार्थ-
क्षमावताम् ॥ ३ तयोरिमां शिष्यवरस्य वाक्याद्, वृत्तिं व्यधात् श्रीजिनचन्द्रसूरेः । न चास्ति टीकेह न
वोधेऽभयदेवसूरिः ॥ ४ ॥ बोधो न शास्त्रार्थगतोऽस्ति तादृशो, न तादृशी वाक्पटुतास्ति मे तथा । मयि विहितकृपास्तद्धी-
वृद्धनिर्मिता, हेतुः परं मेऽत्र कृतौ विभोर्वचः ॥ ५ ॥ यदिह किमपि दृब्धं बुद्धिमान्द्याद्विरुद्धं, चतुरधिकविं-
धनाः शोधयन्तु । निपुणमतिमतोऽपि प्रायशः सावृतेः स्यात्, न हि न मतिविमोहः किं पुनर्मादृशस्य ॥ ६ ॥ संघवैर्वर्त-
शातियुते, वर्षसहस्रे शते च सिद्धेयम् । धवलकपुरे वसतौ, धनपत्योर्बकुलवंदिकयोः ॥ ७ ॥ अणहिलपाटकनगरे, श्रीअभयदेवसूरिभिः
मानवुधमुख्यैः । श्रीद्रोणाचार्यै–र्विद्वद्भिः शोधिता चेति" ॥ ८ ॥ इत्यादि । एवं एषा एव गुरुपरम्परा
स्वकृतानेकग्रन्थप्रशस्तौ लिखिताऽस्ति, जिज्ञासुभिः ते ग्रन्था विलोकनीयाः ॥ २० ॥

ननु–अन्यगच्छीयसूरिभिः अपि इदमेव गुरुशिष्यपारम्पर्यं श्रीअभयदेवसूरीणां क्वापि ग्रन्थे लिखितमस्ति ? उच्यते–
अनेकेषु ग्रन्थेषु अनेकैः लिखितं वरीवर्ति । तथाहि–

"जिणवल्लहगणिलिहियं, सुहुमत्थवियारलवमिणं सुयणा । निसुणंतु मुणंतु सयं, परे वि बोहिंतु सोहिंतु ॥ १५२ ॥"

व्याख्या–'जिणवल्लहगणि'त्ति श्रीजिनवल्लभगणिनामकेन मतिमता सकलार्थसङ्ग्राहिस्थानाङ्गाद्यङ्गोपाङ्गपञ्चाशकादिशास्त्र-
वृत्तिविधानावाप्तावदातकीर्त्ति–सुधाधवलितधरामण्डलानां श्रीमदभयदेवसूरीणां शिष्येण लिखितं कर्म्मप्रकृत्यादिगंभीर-

शास्त्रेभ्य समुद्धृत्य इत्थं जिनवल्लभगणिलिखितम्। इति सार्द्धशतकवृत्त्या (९९ पत्रे) एकसप्तत्यधिकैकादशशतवर्षे ११७१ कृताया श्रीचित्रावालगच्छीय-श्रीधनेश्वरसूरय प्राहु ॥ २१ ॥

ननु-तपागच्छीयसूरिभि अपि श्रीअभयदेवसूरीणां पूर्वोक्ता गुरुशिष्यपरम्परा क्वापि प्रोक्ताऽस्ति? उच्यते-श्रीकल्पान्तर्वाच्ये तपागच्छीयश्रीहेमहंससूरिभि भिन्नभिन्नगच्छप्रभावकाधिकारे तथैव प्रतिपादिताऽस्ति, तथाहि—'श्रीउपकेशवशे श्रीरत्नप्रभसूरि हुया, जियै कोरटै नगरइ अनइ ओसिंए समकाले एकसमै एकलग्नै प्रतिष्ठा कीधी १ । चित्रावालगच्छीय श्रीवादिदेवसूरि हुआ । जीए हेमराज अनातणैं, आस्थानें गुणचन्द्र दिगम्बर जीतो २ । नवाङ्गीवृत्तिकारक श्रीअभयदेवसूरि जिणे थमणै सेढी नदीनैं उपकंठि श्रीपार्श्वनाथतणी स्तुति करी, धरणेन्द्रसाहाय्ये श्रीपार्श्वबिम्बप्रत्यक्ष कीधो, शरीरतणौ कोढरोग उपसमाव्यौ, तच्छिष्य श्रीजिनवल्लभसूरि हुआ, चारित्रनिर्मल अनेक ग्रन्थ तणौ निर्माण कीधौ । इणै अनुक्रमइ श्रीखरतरपक्षइ सूरिवर अनेक हूआ सातिशय' इत्यादि ॥ २२ ॥

पुन तपागच्छनायक-श्रीसोमसुन्दरशिष्यमहोपाध्याय-श्रीचारित्रगणिविनेय प० श्रीसोमधर्मगणिविरचितायां (स० १५०३ वर्षे) श्रीउपदेशसप्ततिकाया निष्पन्नाया द्वितीयाधिकारे सप्तमोपदेशे (पत्र ४३), तथाहि—

"जयत्यसौ स्तम्भनपार्श्वनाथ", प्रभावपूरै परित सनाथ । स्फुटीचकाराभयदेवसूरि-र्यं भूमिमध्यस्थितमूर्त्तिमिद्धम् ॥ १ ॥ पुरा श्रीपत्तने राज्य, कुर्वाणे भीमभूपतौ । अभूवन् भूतले ख्याता , श्रीजिनेश्वरसूरय ॥ २ ॥ सूरयोऽभयदेवाख्या-स्तेषा पट्टे दिदीपिरे । येभ्य प्रतिष्ठामापन्नो, गच्छ खरतराभिध ॥ ३ ॥" इत्यादि ॥ २३ ॥

व्याख्याताभयदेवसूरिरमलप्रज्ञो नवाङ्ग्याः पुन-र्भ-

पुनः उपदेशतरङ्गिण्यां श्रीमुनिसुन्दरसूरयोऽपि प्रोचुः । तथाहि—"व्याख्याताभयदेवसूरिरमलप्रज्ञो नवाङ्ग्याः पुन-र्भ-
व्यानां जिनदत्तसूरिरददाद्दीक्षां सहस्रस्य तु । प्रौढः श्रीजिनवल्लभो गुरुरभूद् ज्ञानादिलक्ष्म्या पुन-र्ग्रन्थान् श्रीतिलकश्चकार
विविधॉश्चन्द्रप्रभाचार्यवत् ॥ १ ॥" इति ॥ २४ ॥

एवं श्रीअणहिल्लपत्तने सं० १६१७ मिते युगप्रधानश्रीजिनचन्द्रसूरिभिः समं श्रीअभयदेवसूरिं आश्रित्य तपागच्छी-
यधर्मसागरेण विवादे प्रारब्धेऽनेकग्रन्थदर्शनपूर्वं चतुरशीतिगच्छाचार्यैः एकीभूय धर्म्मपक्षं कक्षीकृत्य—अङ्गीकृत्य च सर्व-
गच्छीयसङ्घसमक्षं साक्ष्यं प्रदत्तं स्वहस्ताक्षरैः मतानि लिखितानि । यदुत श्रीस्तम्भनकपार्श्वनाथमूर्त्तिप्रकटको नवाङ्गीवृ-
त्तिकारकः श्रीअभयदेवसूरिः श्रीखरतरगच्छे एव नाऽन्यत्र गच्छे बभूव इति । इयं वार्त्ता आबालगोपालं प्रसिद्धा अस्ति,
पुनस्तदार्थिना इदं मतपत्रं द्रष्टव्यम्—

अत्र मतपत्रमिदम्—

"सं० १६१७ मिते कार्त्तिक सुदि ७ दिने शुक्रवारे श्रीपाटणनगरे श्रीखरतरगच्छनायकवादिकन्दकुद्दालभट्टारक-श्री-
जिनचन्द्रसूरि चौमासी कीधी । तिवारइ ऋषीमती धर्मसागरै कुडी चरचा मांडी, ज उ अभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता
श्रीथंभणापार्श्वनाथप्रकटकर्ता, ते खरतरगच्छे न हूआ । एहवी वात सांभली तिवारै श्रीजिनचन्द्रसूरि समस्तदर्शन
एकठा कीधा, पछै समस्त दर्शन नइ पूछ्यो, जे श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता थंभणपार्श्वनाथप्रकटकर्ता किसै गच्छइ
हूआ ? तिवारैं समस्त दर्शन मिली अनै घणा ग्रन्थ जोया । पछै इम कह्यो—जे श्रीअभयदेवसूरि खरतरगच्छे

हूया सही, सत्य समस्त दर्शन घणा ग्रंथ जोई नइ सही कीधी, सही वार १०८ ॥ अत्र साखिभट्टारककर्मसुन्दरसूरि-मत १, सिद्धान्तीया-वडगच्छा-श्रीथिरचन्द्रसूरिमत २, जावडीयागच्छे श्रीहर्षविनयमतम् ३, नीगमीया-तपागच्छे श्रीकल्याणरत्नसूरिमत ४, बृहत्तपागच्छे श्रीसिद्धसूरिमतम् ५, विवदणीक वारे जिया-खडखडता-तपागच्छे श्रीपरमानन्द-सूरिमत ६, सिद्धान्तीया-वडगच्छा-श्रीमहीसागरसूरिमतम्, ७ काछेला-पुनमीयागच्छे उदयरत्नसूरिमतम् ८, पीपलिया-गच्छे विमलचन्द्रसूरिमतम् ९, ग्राठाडीआ-पूनमिआगच्छे श्रीविद्याप्रभसूरिमत १०, ढढेरिया-पुनमीयागच्छे श्रीसयम सागरसूरिमतम् ११, कुतवपुरा-तपागच्छे श्रीविनयतिलकसूरिमतम् १२, वोकाडियागच्छे देवानन्दसूरिमत १३, सिद्धा-न्तीयागच्छे पन्यासप्रमोदहसमतम् १४, पाल्हणपुरागच्छे वादिनयकीर्त्तिमतम् १५, पाल्हणपुरीशाखातपागच्छे वा० रग-निधानमत १६, अचलगच्छे प० भावरत्नमत १७, छापरियापुनमीयागच्छे प० उदयराजमत १८, साधुपुनमीयागच्छे प० वा० नगामत १९, मलधारीगच्छे प० गुणतिलकमत २०, ओसवालगच्छे प० रत्नहर्षमत २१, धवलपर्वीयाआंच-लीयागच्छे पन्यास रगामत २२, चित्रावालगच्छे वा० क्षेमामत २३, चिन्तामणीया पाडा वा० गुणमाणिक्यगणि-मत २४, आगमीया उपाध्यायसुमतिशेखरमतम् २५, वेगडाखरतर प० पद्ममाणिक्यमत २६, बृहत्खरतर वा० मुनि-रत्नमतम् २७, चित्रावालजोगीवाडई प० राजामत २८, कोरण्टवालगच्छे चेला-हासामत २९, विवदणीक-खिरालुआमत ३०, आगमीया मोकलमत ३१, खरतर-उपाध्याय श्रीजयलाभमतं ३२, कात्तिकसुदि ७ शुक्रवारे सर्वदर्शनी मिली, मज-लस कीधी, धर्मसागर ऋपिमती तेडाव्यौ, पुणि धर्मसागर दर्शनमाहि न आव्यउ, वार तीन मजलस करी तेडाव्यो, पछै

छिपी रह्यो, पण न आवे, तिवारै काती सुदि १३ दिने सर्वदर्शन मिली चरचाये पोटो जाणीने निह्नव थाप्यौ, जिनदर्शन बाहिर कीधौ सही। सही १०८। सर्वदर्शनसम्मत श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता थंभणा पार्श्वनाथ प्रकटकर्त्ता ते खरतर गच्छइ हुआ, पत्तनीयसमस्तदर्शनिभिः विचार्य मतं लिखितम्" ॥

अथ ग्रन्थसाक्ष्यं लिख्यते—श्रीतपागच्छीय—हेमहंससूरिकृतकल्पान्तर्वाच्ये १, भावहडाकृत—गुरुपर्वप्रभावकग्रन्थे २, तपालघुशाखालघुपट्टावल्यां ३, तपाकृते आचारप्रदीपे ४, सन्देहदोलावलीखरतरग्रन्थप्रामाण्यसाधके ५, कुमरगिरिस्थिततपासामग्रीसाधुपट्टावल्यां ६, श्रीजिनवल्लभसूरिकृत—सार्द्धशतककर्म्मग्रन्थमध्ये ७, श्रीचित्रावालगच्छीयश्रीधनेश्वरसूरिकृत—वृत्तिपरम्परासाधके ८, तपाकल्याणरत्नसूरिचिरन्तनटिप्पनकद्वये ९, छापरीया—पुनमीया—पट्टावल्यां १०, साधुपुनमीयापट्टावल्यां ११, गुर्वावलीग्रन्थे १२, प्रभावकचरित्रे चन्द्रप्रभसूरिप्रणीते १३, सर्गे (१६१ पत्रे) श्रीअभयदेवसूरिचरित्रे १३, पल्लीवालगच्छीय भ० श्रीआमदेवसूरिकृतप्रभावकचरित्रे १४, पीपलीया—उदयरत्नप्रारम्भेण जीवानुशासने १५, तथा तपा—श्रीसोमसुन्दरसूरिराज्ये कृतोपदेशसप्ततिग्रन्थे १६, किं वहुना ४१ ग्रन्थमध्ये। हुंडी—श्रीअभयदेवसूरिः नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता श्रीस्तम्भनकपार्श्वनाथप्रकटकर्त्ता खरतरगच्छे वभूव—सर्वदर्शनिमतोपेतं मूलपत्रं अणहिल्लपत्तनभाण्डागारे मुक्तं अस्ति, तद् आलोक्य एतल्लिखितं अस्ति, ये च न मन्यन्ते ते निह्नवाः।

अथ स्तम्भतीर्थमतानि लिख्यन्ते—स्वस्ति श्रीस्तम्भनाधीशं नत्वा श्रीस्तम्भतीर्थमध्ये समस्तदर्शनिभिर्लिखितम्। श्रीअभयदेवसूरि श्रीथंभणपार्श्वनाथ प्रकटकारक नवाङ्गीवृत्तिकारक खरतरगच्छे हूआ, केई एक इम नथी सरदहिता, राग-

द्वेषना वाह्या कुबुद्धि वाह्या, ते वापडा दुखीहुस्ये सही १०८, सिद्धान्तनैमेलि नवाङ्गीवृत्तिनै वृद्ध सम्प्रदायनें मेलि, जेह न मानइ ते घणा कूडा पडे छे । समस्त दर्शन वैसी श्रीनवाङ्गीप्रशस्ति जोईं वृद्धसम्प्रदाय जोईनें सही कीधी, जे श्रीअभयदेवसूरि खरतरगच्छे हूआ । अत्र साखि–ओसवालगच्छे प० सींहामत १ अचलगच्छे प० लक्ष्मीनिधानमत २ वृद्धशालीयतपागच्छे श्रीसौभाग्यरत्नसूरिमत ३ वडागच्छे उ० विनयकुशलमत ४ कोरटवालगच्छे प० पद्मशेखरमत ५ पूर्णिमागच्छे प० रत्नधीरमत ६ वडगच्छातपागच्छे प० रत्नसागरमत ७ मलधारीगच्छे क्षमासुन्दरमत ८ अचलीयागच्छे पूर्णचन्द्रमत ९ साडेरा–समयरत्नमत १० आगमीयागच्छे ऋषिराममतम् ११ सुधर्मघोषगच्छे ऋषिरत्नसागरमत १२ कडूआमती–पोमसीमत १३ श्रीखरतरगच्छे श्रीअभयदेवसूरि स० ११११ श्रीथभणो पार्श्वनाथ प्रगट कीधो, सं० ११२० श्रीनवाङ्गीवृत्ति कीधी, स० १२०४ श्रीरुद्रपल्लीगच्छे अभयदेवसूरि बीजा हूआ न माने ते अभागीया, खोटुं बोलीने चारित्र गमाडे छै । तथा के इक कदाग्रही इम कहै–जे श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता श्रीथभणपार्श्वनाथप्रकटकारक खरतरगच्छे न हूआ, ते महाउत्सूत्रवादी जाणिवा, जिणे कारणें तपागच्छनायक श्रीसोमसुन्दर सूरिना शिष्यनी कीधी उपदेशसत्तरी ग्रन्थ तेमाहि १२ मइ उपदेशे (४३ पत्रे) ते कालना गीतार्थ सवेगी हूआ । तिणे खरतरगच्छे कह्या छै ते हुंडी लिखी जइ छै ॥

जयत्यसौ स्तम्भनपार्श्वनाथ , प्रभावपूरै परित सनाथ । स्फुटीचकाराभयदेवसूरि–र्यो भूमिमध्यस्थितमूर्त्तिमिद्धम् ॥१॥ पुरा श्रीपत्तने राज्य, कुर्वाणे भीमभूपतौ । अभूवन् भूतले ख्याता , श्रीजिनेश्वरसूरय ॥ २ ॥ सूरयोऽभयदेवाख्या–स्तेषा

पट्टे दिदीपिरे । येभ्यः प्रतिष्ठामापन्नो, गच्छः खरतराभिधः ॥ ३ ॥ तेषामाचार्यवर्याणां, मान्यानां भूभृतामपि । कुष्ठव्या-
धिरभूद्देहे, प्राच्यकर्माऽनुभावतः ॥ ४ ॥ ततः श्रीगुर्जरत्रायां संभाणकपुरं प्रति । शक्त्यल्पत्वेऽपि ते चक्रुर्विहारं मुनिपुङ्ग-
वाः ॥ ५ ॥ रोगग्रस्ततयाऽत्यन्तं, सम्भाव्य स्वायुषः क्षयम् । मिथ्यादुष्कृतदानार्थं, सर्वं सङ्घं समाह्वयत् ॥ ६ ॥ तस्यामेव
निशीथिन्यां, स्वप्ने शासनदेवता । प्रभो ! स्वपिषि जागर्षि, किं ? वेत्याह गुरुं प्रति ॥ ७ ॥ रोगेण क्वास्ति ? मे निद्रे-त्युक्ते
देवी गुरुं जगौ । उन्मोटयत तर्ह्येताः सूत्रस्य नव कुकुंटीः (कुत्कुटीः ?) ॥ ८ ॥ शक्तेरभावात्किं कुर्वे ?, साऽऽह मैवं वचो
वद । त्वमद्यापि नवाङ्ग्या यद्-वृत्तिः स्फीताः करिष्यसि ॥ ९ ॥ श्रीसुधर्मकृतग्रन्थान्, कथमर्थापयाम्यहम् ? । पङ्गोः प्रत्येति
को नाम ?, मेर्वारोहणकौशलम् ॥ १० ॥ देव्याह यत्र सन्देहाः, सर्त्तव्याऽहं त्वया तदा । यथा भिनद्मि तान् सर्वान्, पृष्ट्वा
सीमन्धरं जिनम् ॥ ११ ॥ रोगग्रस्तः कथं मातः !, करोमि विवृतीरहम् ? । माऽवादीस्तत्प्रतीकारे, किन्तूपायमिमं शृणु
॥ १२ ॥ अस्ति स्तम्भनकग्रामे, सेढीनाममहानदी । तस्यां श्रीपार्श्वनाथस्य, प्रतिमाऽस्त्यतिशायिनी ॥ १३ ॥ यत्र च
क्षरति क्षीरं, प्रत्यहं कपिलेति गौः । तत्खुरोत्खातभूमौ च, द्रक्ष्यसि प्रतिमामुखम् ॥ १४ ॥ तदेवं सप्रभावं तद्-बिम्बं
वंदस्व भावतः । यथा त्वं स्वस्थदेहः स्याः, इति प्रोच्य गता सुरी ॥ १५ ॥ प्रातर्जागरितास्तेऽथ, स्वप्नार्थमवबुध्य च । समं
समग्रसङ्घेन, चेलुः स्तम्भनकं प्रति ॥ १६ ॥ तत्र गत्वा यथा स्थाने, प्रेक्ष्य पार्श्वजिनेश्वरम् । उल्लसत्सर्वरोमाञ्चा, एवं ते तुष्टु-
वुर्मुदा ॥१७॥ “जय तिहुयणमरकप्परुक्ख जय जिणधन्नंतरि, जय तिहुयणकल्लाणकोस दुरिअक्करिकेसरि । तिहुयणजणअवि-
लंघियाण भुवणत्तयसामिय, कुणसु सुहाइं जिणेसपास थंभणयपुरट्ठिय ॥ १ ॥” वृत्ते तु षोडशे साऽर्चा, सर्वाङ्गं प्रकटाऽभ-

द्वेषना वाह्या कुबुद्धि वाह्या, ते बापडा दुखीहुस्ये सही १०८, सिद्धान्तनैमेलि नवागीवृत्तिनै वृद्ध सम्प्रदायनें मेलि, जेह न मानइ ते घणा कूडा पडे छे । समस्त दर्शन वैसी श्रीनवागीप्रशस्ति जोई वृद्धसम्प्रदाय जोईनें सही कीधी, जे श्री-अभयदेवसूरि खरतरगच्छे हूआ । अत्र साखि—ओसवालगच्छे प० सोंहामत १ अचलगच्छे प० लक्ष्मीनिधानमत २ वृद्ध-शालीयतपागच्छे श्रीसौभाग्यरत्नसूरिमत ३ वडागच्छे उ० विनयकुशलमत ४ कोरटवालगच्छे प० पद्मशेखरमत ५ पूर्णिमा-गच्छे प० रत्नधीरमत ६ वडगच्छातपागच्छे प० रत्नसागरमत ७ मलधारीगच्छे क्षमासुन्दरमत ८ अचलीयागच्छे पूर्ण चन्द्रमत ९ साडेरा—समयरत्नमत १० आगमीयागच्छे ऋषिराममतम् ११ सुधर्मघोषगच्छे ऋषिरत्नसागरमत १२ कडु-आमती—पोमसीमत १३ श्रीखरतरगच्छे श्रीअभयदेवसूरि स० ११११ श्रीथभणो पार्श्वनाथ प्रगट कीधो, स० ११२० श्रीन-वाङ्गीवृत्ति कीधी, स० १२०४ श्रीरुद्रपल्लीगच्छे अभयदेवसूरि बीजा हूआ न माने ते अभागीया, खोटु बोलीने चारित्र गमाडे छै । तथा के इक कदाग्रही इम कहै—जे श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता श्रीथभणपार्श्वनाथप्रकटकारक खर-तरगच्छे न हूआ, ते महाउत्सूत्रवादी जाणिवा, जिणे कारणें तपागच्छनायक श्रीसोमसुन्दर सूरिना शिष्यनी कीधी उपदेशसत्तरी ग्रन्थ तेमाहि १२ मइ उपदेशे (४३ पत्रे) ते कालना गीतार्थ सवेगी हूआ । तिणै खरतरगच्छे कह्या छै ते हुडी लिखी जइ छै ॥

जयत्यसौ स्तम्भनपार्श्वनाथ, प्रभावपूरैः परित सनाथ । स्फुटीचकाराभयदेवसूरि—र्यो भूमिमध्यस्थितमूर्त्तिमिद्धम् ॥१॥ पुरा श्रीपत्तने राज्य, कुर्वाणे भीमभूपतौ । अभूवन् भूतले ख्याता, श्रीजिनेश्वरसूरयः ॥ २ ॥ सूरयोऽभयदेवाख्या—स्तेपा

पट्टे दिदीपिरे । येभ्यः प्रतिष्ठामापन्नो, गच्छः खरतराभिधः ॥ ३ ॥ तेषामाचार्यवर्याणां, मान्यानां भूभृतामपि । कुष्ठव्याधिरभूद्देहे, प्राच्यकर्माऽनुभावतः ॥ ४ ॥ ततः श्रीगुर्जरत्रायां संभाणकपुरं प्रति । शक्त्यल्पत्वेऽपि ते चक्रुर्विहारं मुनिपुङ्गवाः ॥ ५ ॥ रोगग्रस्ततयाऽत्यन्तं, सम्भाव्य स्वायुषः क्षयम् । मिथ्यादुष्कृतदानार्थं, सर्वं सङ्घं समाह्वयत् ॥ ६ ॥ तस्यामेव निशीथिन्यां, स्वप्ने शासनदेवता । प्रभो ! स्वपिषि जागर्षि, किं ? वेत्याह गुरुं प्रति ॥ ७ ॥ रोगेण क्वास्ति ? मे निद्रे—त्युक्ते देवी गुरुं जगौ । उन्मोटयत तद्येताः सूत्रस्य नव कुकुंटीः (कुत्कुटीः ?) ॥ ८ ॥ शक्तेरभावात्किं कुर्वे ?, साऽऽह मेवं वचो वद । त्वमद्यापि नवाङ्गया यद्-वृत्तिः स्फीताः करिष्यसि ॥ ९ ॥ श्रीसुधर्मकृतग्रन्थान्, कथमर्थापयाम्यहम् ? । पङ्गोः प्रत्येति को नाम ?, मेर्वारोहणकौशलम् ॥ १० ॥ देव्याह यत्र सन्देहाः, स्मर्त्तव्याऽहं त्वया तदा । यथा भिनद्मि तान् सर्वान्, पृष्ट्वा सीमन्धरं जिनम् ॥ ११ ॥ रोगग्रस्तः कथं मातः !, करोमि विवृतीरहम् ? । माऽवादीस्तत्प्रतीकारे, किन्तूपायमिमं शृणु ॥ १२ ॥ अस्ति स्तम्भनकग्रामे, सेढीनाममहानदी । तस्यां श्रीपार्श्वनाथस्य, प्रतिमाऽस्त्यतिशायिनी ॥ १३ ॥ यत्र च क्षरति क्षीरं, प्रत्यहं कपिलेति गौः । तत्खुरोत्खातभूमौ च, द्रक्ष्यसि प्रतिमामुखम् ॥ १४ ॥ तदेवं सप्रभावं तद्-बिम्बं वंदस्व भावतः । यथा त्वं स्वस्थदेहः स्याः, इति प्रोच्य गता सुरी ॥ १५ ॥ प्रातर्जागरितास्तेऽथ, स्वप्नार्थमवबुध्य च । समं समग्रसङ्घेन, चेलुः स्तम्भनकं प्रति ॥ १६ ॥ तत्र गत्वा यथा स्थाने, प्रेक्ष्य पार्श्वजिनेश्वरम् । उल्लसत्सर्वरोमाञ्चा, एवं ते तुष्टुवुर्मुदा ॥१७॥ "जय तिहुयणमरकप्परुक्ख जय जिणधन्नंतरि, जय तिहुयणकल्लाणकोस दुरिअक्करिकेसरि । तिहुयणजणअविलंघियाण भुवणत्तयसामिय, कुणसु सुहाइं जिणेसपास थंभणयपुरट्ठिय ॥ १ ॥" वृत्ते तु षोडशे साऽर्चा, सर्वाङ्गं प्रकटाऽभ-

वत् । अत एवाऽग्रवृत्ते वै , पच्चक्खेति पद कृतम् ॥ १८ ॥ "फणिफणफारफुरतरयणकररजियनहयल, फलिणीकंदलदल-तमालनीलुप्पलसामल । कमठासुरउवसग्गवग्गससग्गअगजिय, जय पच्चक्खजिणेसपास थमणयपुरट्ठिय ॥ १८ ॥" एव द्वात्रिंशता वृत्तै , तुष्टुवु पार्श्वतीर्थपम् । श्रीसङ्घोऽपि महापूजाद्युत्सवाँस्तत्र निर्ममे ॥ १९ ॥ अन्त्य वृत्तद्वय तत्र त्यक्त्वा देव्युपरोधत । चक्रिरे त्रिंशता वृत्तै, स प्रभाव स्तव हि ते ॥ २० ॥ तत्कालरोगनिर्मुक्ता , सूरयस्तेऽपि जज्ञिरे। नव्यकारितचैत्ये च, प्रतिमा सा निवेशिता ॥ २१ ॥ स्थानाङ्गादिनवाङ्गाना, चक्रुस्ते विवृती क्रमात् । देवतावचन न स्यात्, कल्पान्तेऽपि हि निष्फलम् ॥ २२ ॥ इत्यादि समस्तवृत्तान्तजाणी करी जे सवेगी गीतार्थ छे ते समस्तसिधा कहिस्यै, उत्सूत्रथी बीहता थका बीजाई पूर्वाचार्य अनेरै गच्छि हूआ तेहिं इम कह्या जे श्रीअभयदेवसूरि नवाङ्गीवृत्तिकर्त्ता थमणापार्श्वनाथ प्रकटणहार "जयतिहुयण बत्रीसी" कारक श्रीखरतरगच्छि हूआ सही सन्देह नही ॥ न च वाच्य एतादृश प्रभावक श्रीअभयदेवसूरि तपागच्छे न बभूव, कथ तत्पट्टावल्या तन्नाम अभवत् ? । तत्पट्टानुक्रमस्तु अयम्—"श्रीवर्धमान १ श्रीसुधर्म २ जम्बू ३ प्रभव ४ श्रीसिज्जभव ५ श्रीयशोभद्र ६ श्रीसम्भूतिविजय ७ श्रीस्थूलभद्र ८ श्रीस्वहस्ति ९ श्रीसुस्थित १० श्रीइन्द्रदिन्न ११ श्रीदिन्नसूरि १२ श्रीसिंहगिरि १३ श्रीवज्रस्वामि १४ श्रीवज्रसेन १५ श्रीचन्द्रसूरि १६ श्रीसामन्तभद्रसूरि १७ श्रीदेवसूरि १८ श्रीप्रद्योतनसूरि १९ श्रीवाद्दिदेवसूरि २० श्रीमानतुङ्गसूरि २१ श्रीवीरसूरि २२ श्रीजयदेवसूरि २३ श्रीदेवानन्दसूरि २४ श्रीविक्रमसूरि २५ श्रीनरसिंहसूरि २६ श्रीसमुद्रसूरि २७ श्रीमान् देवसूरि २८ श्रीविबुधप्रभसूरि २९ श्रीजयानन्दसूरि ३० श्रीरविप्रभसूरि ३१ श्रीयशोभद्रसूरि ३२ श्रीविमलचन्द्रसूरि ३३ श्रीउद्द्योतनसूरि

३४ श्रीसर्वदेवसूरि ३५ श्रीअजितदेवसूरि ३६ श्रीविजयसिंहसूरि ३७ श्रीसोमप्रभसूरि ३८ श्रीमुनिचन्द्रसूरि ३९ श्रीअजितसिंहसूरि ४० श्रीविजयसेनसूरि ४१ श्रीमणिरत्नसूरि ४२ श्रीजगच्चन्द्रसूरि ४३ श्रीदेवेन्द्रसूरि ४४ श्रीधर्मघोषसूरि ४५ श्रीसोमप्रभसूरि ४६ श्रीसोमतिलकसूरि ४७ श्रीजयानन्दसूरि ४८ श्रीदेवसुन्दसूरि ४९ श्रीज्ञानसागरसूरि ५० श्रीकुलमण्डनसूरि ५१ श्रीसोमसुन्दरसूरि ५२ श्रीजयचन्द्रसूरि ५३ श्रीमुनिसुन्दरसूरि ५४ श्रीरत्नशेखरसूरि ५५ श्रीलक्ष्मीसागरसूरि ५६ श्रीसुमतिसाधुसूरि ५७ श्रीहेमविमलसूरि ५८ श्रीआनन्दविमलसूरि ५९ श्रीविजयदानसूरि ६० श्रीहीरविजयसूरि ६१ श्रीविजयसेनसूरि ६२ श्रीविजयदेवसूरिप्रमुखाः ६३। एवमन्येषु अपि आगमिक १ पूर्णिमापक्षीय २ विधिपक्षीयादि ३ गच्छेषु पट्टावल्यां एतादृशप्रभावक–श्रीअभयदेवसूरिनाम न क्वाऽपि लिखितमस्ति, ततो यस्य पितामहगुरुः श्रीवर्द्धमानसूरिः गुरुश्च श्रीजिनेश्वरसूरिः सतीर्थ्यश्च श्रीजिनचन्द्रसूरिः शिष्यो यस्य श्रीजिनवल्लभसूरिः प्रशिष्यश्च श्रीजिनदत्तसूरिः स्वयं च श्रीस्तम्भनकपार्श्वनाथमूर्त्तिप्रटको नवाङ्गीवृत्तिकारकश्च, एतादृशः प्रभावकः श्रीअभयदेवसूरिः श्रीखरतरगच्छे एव जातः, नाऽन्यत्र।

॥ इति श्रीअभयदेवसूरेः खरतरगच्छेशत्वाधिकारः ॥ ४ ॥

ननु–आत्मीयगच्छे प्रतिक्रमणान्ताः साधवः–"आयरिय उवज्झाए"त्ति, गाथा त्रिकं कथं न पठन्ति? उच्यते–आवश्यकादिषु साधूनां नामग्राहं तस्य अनुक्तत्वात्। ननु–तर्हि श्रावकाः कथं कथयन्ति? सत्यं, श्रीजिनवल्लभसूरिभिः निजसामाचार्यां उक्तत्वात्, तथाहि–"दाऊण वंदणं तो, पणगाइसु जइसु खामए तिन्नि। किइकम्मं किरिअ ठिओ सड्ढो गाहा तिगं पढई ॥ १६ ॥" अत्र आह परः—ननु–श्रीप्रवचनसारोद्धारवृहद्वृत्तौ रात्रिप्रतिक्रमणाधिकारे (४० पत्रे) "वंदणयं गा-

हातिय-पादो छम्मासियस्स उस्सग्गो । पुत्तिअवंदणनियमो, थुइतिअ चिइवंदणा राओ ॥ १ ॥" इति सामान्येन पाठो लिखित , न तु विवेचन कृतम्, यदुत गाथात्रयमिदं श्राद्धा एव पठन्ति, न तु साधव इति ॥ ननु–कथं श्रीजिनवल्लभसूरिभि प्रत्यपादि, यदुत–"सड्ढो गाहातिग पढइ" इति ? । अत्रोच्यते–यद्यपि प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ सामान्यतया उक्तम्, तथापि "सामान्याद्विशेषो बलीयान्"इति न्यायात्, श्रीहेमसूरिभि स्वोपज्ञयोगशास्त्रचतुर्थप्रकाशटीकाया (२५८ पत्रे) विशेषत प्रोक्तम् । यदुत-प्रतिक्रमणसामाचारी इमाभिस्त्रयस्त्रिंशत्प्राकृतगाथाभिरवसेया, तत्र दशमी गाथा यथा–"दाऊण वंदण तो, पणगाइसु जइसु खामए तिन्नि । किइकम्म करि आयरियमाइगाहातिग पढइ सड्ढो ॥ १ ॥" इति हेतो गाथात्रयपठन श्राद्धाना युक्त, न युक्त साधूना, नामग्राह कुत्राऽपि ग्रन्थे साधूना तत्पठनस्य अनुक्तत्वादिति, यद्यपि गाथाया सप्तपञ्चाशन्मात्रासम्भवात्, "माइ गाहा तिग पढइ" इत्येव पाठो युक्त , तथापि गाथाभेदपट्के अस्या गाथाया 'उग्गाहनाम' गाथारूपत्वात्, अन्ते 'सड्ढो' इति भणनेन षष्टिमात्रासद्भावेऽपि न दोष ॥ ननु–अत्र 'सड्ढो' इति कोऽर्थ ? श्रद्धावानिति व्युत्पत्त्या साधूना अपि गाथात्रय वाच्य आपन्न इति, एवभूतस्य अर्थस्य क्वाऽपि ग्रन्थे प्राकृते अत्राऽधिकारे अदर्शनात्, प्रत्युत एतदर्थकल्पने विशेष्यपदापेक्षा स्यात्, अत्र कोऽपि विज्ञमन्यो अवादीत् । ननु–गाथाया सप्तपञ्चाशत् मात्रा भवन्ति, यतः 'पढम बारहमत्ता बीए अट्ठारसेहिं सजुत्तो । बारहमत्तो तइओ, पण्णरसविभूसिआ गाहा ॥ १ ॥'

१ जह पढम तह तीअं दहपचविहूसिहा गाहा' ॥ इति प्राकृतपैङ्गले पाठ ।

सव्वाइं गाहाइं, सत्तावन्नं हवंति मत्ताइं। पुवद्धेए तीसा, सत्तावीसा अपुवद्धे ॥ २ ॥ इति गाथालक्षणं, "ततः दाऊण वंदणंतो, पणगाइसु जइसु खामए तिन्नि। किइकम्मं किरिआयरि– अमाइ गाहातिगं पढइ ॥ १ ॥' इत्येवं शुद्धपाठसद्भावात् 'गाहातिग पढइ सड्ढो' इति अयं अपपाठो गाथायाः षष्टिमात्रासद्भावे न मात्रात्रयाधिक्यात्, अत्र उच्यते, अहो! छन्दःशास्त्रानभिज्ञत्वं विजृम्भितं भवतः, यतो 'नंदिअड्ढच्छंदसि' गाथायां भेदषट्कं उक्तं अस्ति। तथाहि–'गाहो १ गाह २ विगाहो ३ उग्गाहो ४ गाहिणी ५ अ खंधो अ ६। छव्विह गाहाभेओ, निदिट्ठो नंदिअड्ढेण ॥ १ ॥ ६२३ ॥ षण्णामपि लक्षणं यथा—"गाहो १ चउवन्नाए, सत्तावन्नाइ भन्नए गाहा २। विवरीआ य विगाहा ३, उग्गाहो सट्ठिमत्तो अ ४ ॥ १ ॥ गाहिणि बासट्ठीए, ५ चउसट्ठीए अ खंधओ भणिओ ६। एए छच्च विगप्पा, गाहाछंदंमि निद्दिट्ठा ॥ २ ॥" उग्गाहोदाहरणं यथा—"थोसामि सवजगजीवबंधवं? अट्ठकम्मनिद्दहणं। असुरसुरनागमहिअं, संतिजिणं सवलोयसंतिकरं ॥१॥" इत्यादि, ततः षष्टिमात्रासद्भावेऽपि उग्गाहनामगाथारूपत्वात् 'गहातिगं पढइ सड्ढोत्ति' पाठः सङ्गतिं अङ्गति। गाथात्रिकं श्राद्धैः एव पठितव्यश्च न साधुभिरिति ॥ ननु–श्रीदेवसूरिकृतयतिदिनचर्यायां "भावेण य देहेण य, अब्भुट्ठाणं करंति वंदणयं। खामण वंदणगाहा-तीअ भणंति त्ति उस्सग्गा ॥ १३७ ॥" इति १३७ तमगाथायां साधूनां कथं गाथात्रयपठनमुक्तम्? उच्यते–इदं खलु मतान्तरं किञ्चिद् अवसेयम्, तदीयसामाचारीविशेषो वा, यतः तट्टीकायां तथैव उक्तम् ॥ तथा च तट्टीकापाठः,—"कृतवन्दनः पश्चात् पादैः अवग्रहात् बहिर्निर्गत्य "आयरिय उवज्झाए" इति गाथात्रयं पठति, केषां-

---

१ 'सव्वाए गाहाए सत्तावणाइ हौंति मत्ताइ। पुव्वद्धम्मि अ तीसा सत्ताईसा परद्धम्मि' ॥ इति मुद्रितपाठेऽपि हस्तलिखितप्रतिकृत्यनुसारेण, मूले पाठ आदृतः।

च्चिन्मते न पठति च" इति श्रीभावदेवसूरिकृतयतिदिनचर्यायां (८२ पत्रे)। अथ पञ्चवस्तुकसूत्रे साधुप्रतिक्रमणाधिकारे (७७ पत्रे) 'आयरिय उवज्झाए' इत्यादि गाथात्रिकं भणितमस्ति, तत्रापि तद्गच्छीयसामाचारी एव प्रमाणम् ॥ अथवा 'तत्त्वं पुनः केवलिनो विदन्ति' यथाऽस्ति तथा प्रमाणं, नाऽस्माकं कोऽपि अभिनिवेशः, अस्मद्गच्छसामाचारी चेयम्, यत्साधवः 'आयरिय उवज्झाए'त्ति गाथात्रिकं न पठन्तीति ॥

॥ इति आयरिय उवज्झाए श्रावकपठनाधिकारः ॥ ५ ॥

ननु-केषाञ्चिद्गच्छे साम्प्रतं साधूनां साध्वीभिः समं विहारो दृश्यते,आत्मगच्छे तु तन्निषेधः, तत् कथम् ? अत्रोच्यते, सूत्रवृत्त्यादौ साधूनां स्त्रीभिः सह विहार १ स्वाध्याय २ अवस्थानादेः ३ निषेधात्, यदुक्तं स्थानाङ्गसूत्रे षष्ठस्थानके प्रथमोद्देशके (३५२ पत्रे), तथाहि—

"छहिं ठाणेहिं निग्गंथे निग्गंथीं गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा नाइक्कमति, तं जहा—खित्तचित्तं १ दित्तचित्तं २ जक्खाइट्ठं ३ उम्मायपत्तं ४ उवसग्गपत्तं ५ साहिकरणं ६ ॥ छहिं ठाणेहिं निग्गंथा निग्गंथीओ अ साहम्मिअं कालगयं समायरमाणा नाइक्कमंति, तंजहा—अंतोहिंतो वा बाहिं णीणेमाणा वा १ बाहिं हिंतो वा निब्बाहिं णीणेमाणा २ उवेहमाणा वा ३ उवासमाणा वा ४ अणुन्नवेमाणा वा ५ तुसिणीते वा संपव्वयमाणा ६ ॥ तट्टीका—अनन्तरं गणधरगुणा उक्ताः, गणधरकृतमर्यादया च वर्त्तमानो निर्ग्रन्थो न आज्ञां अतिक्रामति इति एतत् सूत्रद्वयेनाऽऽह—तत्र प्रथमं पञ्चमस्थानके व्याख्यातमेव, तथापि किंचिदुच्यते गृह्णन्=भीवादौ अवलम्बयन्, हस्तवस्त्राञ्चलादौ गृहीत्वा न अतिक्रामति आज्ञामिति गम्यते । क्षिप्त-

चित्तां शोकेन १ हृप्तचित्तां हर्षेण २ यक्षाविष्टां=देवताधिष्ठितां ३ उन्मादप्राप्तां वातादिना ४ उपसर्गप्राप्तां तिर्यङ्मनुष्या-
दिना नीयमानां ५ साधिकरणां कलहयन्तीं ६, षड्भिः स्थानैः वक्ष्यमाणैः निर्ग्रन्थाः—साधवो निर्ग्रन्थ्याः च साध्व्यः तथाविध-
निर्ग्रन्थाभावे मिश्राः सन्तः साधर्मिकं=समानधर्मयुक्तं साधुं इत्यर्थः, 'समायरमाणे'त्ति समाद्रियमाणाः—साधर्मिकं प्रति
आदरं कुर्वाणाः समाचरन्तो वा उत्पाटनादिव्यवहारविषयीकुर्वन्तो, न अतिक्रामन्ति आज्ञां स्त्रीभिः सह विहार १—स्वा-
ध्याया २—वस्थानादि न कार्यं इत्यादिरूपां, पुष्टालम्बनत्वात् इति 'अंतोहिंतो व'त्ति गृहादेः मध्याद् बहिर्नयन्तो वाशब्दा
विकल्पार्थाः, बाहिहिंतो व'त्ति गृहादेः बहिस्तात् निर्बहिः—अत्यन्तबहिः बहिस्तात्तरां नयन्तः, 'उपेक्षमाणा' इति उपेक्षा द्विवि-
धा—व्यापारोपेक्षा अव्यापारोपेक्षा च, तत्र व्यापारोपेक्षया तं उपेक्षमाणाः तद्विषयायां छेदनबन्धनादिकायां समयप्रसिद्ध-
क्रियायां व्याप्रियमाणा इत्यर्थः, अव्यापारोपेक्षया च मृतकस्वजनादिभिः तं सत्क्रियमाणं उपेक्षमाणाः तत्र उदासीना
इत्यर्थः, तथा 'उवासमाण'त्ति पाठान्तरेण 'भयमाण'त्ति वा रात्रिजागरणात् तदुपासनां विदधानाः, 'उवसामेमाणा'त्ति
पाठान्तरे तं क्षुद्रव्यन्तराधिष्ठितं समयप्रसिद्धविधिनोपशमयन्त इति, तथा 'अणुन्नवेमाण'त्ति तत्स्वजनादीन् तत्परिष्ठा-
पनाय अनुज्ञापयन्तः, 'तुसिणीए'त्ति तूर्ष्णीभावेन संप्रव्रजन्तः तत्परिष्ठापनार्थं आगमानुज्ञातत्वात् सर्वं इदं आज्ञाऽतिक्र-
माय न भवति इति ।" अत्र स्पष्टमेव साधूनां साध्वीभिः समं विहारो न्यषेधि ॥ १ ॥

तथा पुनर्निषेधमाह—"जे भिक्खू आगंतागारे जाव परिआवहेसु वा एगो एगित्थिए सद्धिं विहारं वा करेज्ज सज्झायं
वा करेज्ज असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारेज्ज उच्चारपासवणं वा परिट्ठवेइ, अण्णयरं वा (अणारिअं) आणा-

रिअ निट्ठुर असमणपाउग्गं कह कहेइ कहंतं वा साहिज्जति तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासिय परिहारट्ठाणं अणुग्घाइय" इत्यादि इति श्रीनिशीथेऽष्टमोद्देशके ॥ उक्तः सप्तमः, इदानीं अष्टम "तस्स इमो सवधो कहितो"—

"कहिया खलु आगारा, ते उ कहिं? कतिविहा? य विन्नेया । अगतागारादीसु, सविगारविहारमादीया ॥ १ ॥" सत्तमसुत्ते(इ)त्थी पुरिसागारा कहिता, ते कहिं हवेज्ज? अगंतागारादिसु, ते आगतागारादी इह समति कतिविहा गामे अगारा निण्णेया? इह अपुव्वरूवियाणि—

व्याख्या–एगो साहू एगाए इत्थिआए सद्धिं समाण गामाओ गामतर विहारो अहवा गयागय चक्कमण सज्झाय करेइ, असणादिअ वा आहारेति उच्चार पासवण वा परिठवेइ, एगो एगत्थिआए सद्धिं विहारभूमिं गच्छति, अणारिआ कामकहा' निरन्तर वा अप्पिय कह कहेति, काम निट्ठुरकहाओ एता चेव असमणपाउग्गा, अथवा देसभत्तकहादी जा सजमोवकारिका ण भवति, सा सव्वा असमणपाउग्गा ॥

"आगतगारे आरामागारे कुलावसत्थे । पुरिसित्थिएगऽणेगे चउक्कभयणा, दुयक्खेऽवि ॥२॥" एगो एगित्थिए सद्धिं, एगो अणेगित्थीए सद्धिं, अणेगा एगित्थिए सद्धिं, अणेगा अणेगित्थिए सद्धिं, जा कामकहा सा उ होइ अणारिया तत्थ लोइया नरवाहणदत्तकथा लोगुत्तरिया तरगवती मलयवती मगधसेणादी, चउत्तरिया निट्ठुरमल्लीकहण भागवयदोसखामणया ॥ ३ ॥

"अवि मायर पि सद्धिं, कहावि एगाणियस्स पडिसिद्धा । किं पुण? अगारिगादी, तरुणित्थीणं सहगयस्स ॥ ४ ॥"

माइभगिणिमादीहिं अगमित्थीहिं सद्धिं एगागिअस्स धम्मकहावि काउं ण वट्टइ, किं पुण अण्णाहिं तरुणित्थीहिं सद्धिं ? ॥ ५ ॥"
"अण्णावि अप्पसत्थासु थीसु कहा किमु अणारिय असब्भ चंकमणपाणभोअणे उच्चारेसु तु सविसेसो ॥ ६॥" भयणपया चउभंगो
"भयणपयाण चउण्हं, अण्णयजुत्ते अ संजए संते। जे भिक्खू विहरेज्जा, अहवा करेज्ज सज्झायं ॥७॥ सो आणा अन्नयरं कहं जो कहेइ, ॥७॥ सो आणा पुव्वुत्तो। असणादि वा आहारे उच्चारे उच्चारिं च आचरिज्जाहि निट्ठुरमसा(ह) जहुत्तं । अन्नयरं कहं जो कहेइ, ॥७॥ सो आणा अणवत्थं, मिछत्तविराहणं तहा दुविहं, पावति जम्हा तेणं एए पया विवज्जेजा ॥८॥ दिट्ठे संका भोगादि जम्हा एए दोसा तम्हा न कप्पंति विहाराइ काउं, कारणे पुण करेज्जावि ॥ ९ ॥ वितियपदमणप्पज्झे, गेलण्णुवसग्गरोहगिद्धाणे। संभमभयवासासु य, खंति खमादीण निक्खमणे ॥ १ ॥ दारगाहा—अण्णच्च अणप्पज्झो सो सवाणि विहारादीणि करेज्जा, इआणि गेलण्णे उद्देसंमि चउत्थे गेलण्णे जो विही समक्खाओ सो चेव य वितिअपए गिलण्णे अट्ठसमुद्देसे ॥ १० ॥ कंठा । इयाणिं उवसोगेत्ति तत्थिमं उदाहरणं—कुलवंसंमि पहीणे, ससगभसगेहिं होइ आहरणं । सुकुमालिअपव्वज्जा, सपच्चवाया य फासेणं ॥ ११ ॥ इत्यादि निशीथभाष्यचूर्ण्यौं अष्टमोद्देशके-किंच यत्र संयत्यो भवन्ति तत्र क्षेत्रे अपि अनवस्थानं साधूनां आस्तां विहारादि ॥ २ ॥ तथा चोक्तं बृहत्कल्पसूत्रभाष्यवृत्तिषु द्वितीयखण्डे—"से गामंसि वा जाव राय, हाणींसि वा एगगवडाए एगदुवाराए एगनिक्खमणपवेसाए नो कप्पइ निग्गंथाण य निग्गंथीण य एगत्तउ वत्थए" ॥ अथाऽस्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—गामनगराइएसु तेसु अ खेत्तेसु कत्थ वसिअव्वं ? जत्थ न वसंति समणीम-

म्भासे निग्गमपहे वा, ग्रामनगरादिषु तेषु पूर्वसूत्रोक्तेषु क्षेत्रेषु कुत्र वस्तव्य इति चिन्तायां अनेन सूत्रेण प्रतिपाद्यते, यत्र "अभ्यासे" प्रतिश्रयासन्ने "निर्गमपथे वा" निर्गमनद्वारे श्रमण्यो न वसति भवन्ति तत्र वस्तव्य इति । + + + "जहा तस्स रायपुत्तस्स वेज्जेहिं अवगा अपत्थिचि काउ पडिसिद्धा, तहा भगवयाऽवि साहूण अबभपडिसेवा इह परत्थ य अपत्थिचि काउ पडिसिद्धा, तप्परिहरणे या ओअ इत्थीपसुपडगससत्ताए वसहीए सजयखेत्ते अ ण ठायव्वं ॥" एतावता साधुभिः साध्वीभि' सम न विहर्त्तव्यम्, यत्र च साधव' साध्वी प्रतिक्षेत्रान्तर नयन्ति, तत्राऽपि अमी एव नयन्ति, नाऽन्ये । यदुक्त, पश्चाना=आचार्योपाध्यायप्रवर्त्तकस्थविरगणावच्छेदकाना एकतर' सयती नयति, ताश्च स्त्रीसार्थेन सम सविप्रेन परिणतवयसा नेतव्या । इति बृहत्कल्पभाष्ये चतुर्थोद्देशके ॥ २ ॥

गणधरस्य एव साध्वीना क्षेत्रान्तरनयने अधिकार', तत्प्रकारश्च निशीथभाष्यचूर्णौ अष्टमोद्देशके जीतकल्पे च प्रोक्त'—"जया खेत्ताओ खेत्त सजतीओ सचारिज्जति तदा निब्भए निरावाहे साहू पुरओ ठिआ, ताओ मग्गओ पट्ठिआ आगच्छति, भयाइ कारणे पुण साधूना पुरओ मग्गओ सजतीतो सचारिज्जति, तया निब्भए निरावाहे साहू पुरओ ठिआ ताओ य मग्गओ पट्ठिआ आगच्छति, भयाइकारणे पुण साधूण पुरओ मग्गओ पक्खापक्खिय वा समतओ वा ठिआ गच्छति, "णिपच्च गाहा" सजतीण सवधिणो जे सजया तेहिं सहिओ गणधरो अप्पवितिओ अप्पतितिओ वा निपच्चवाए णेति सपच्चवाए सत्थेण सम णेति, जो या सजओ सहस्सजोधाती सत्थे वा कयकरणो तेण सहिओ णेति, "उभयट्ठा० गाहा" एगे आयरिआ भणति पुरओ वि ठिआ सयतीतो गच्छति, किं कारणम्? आह, काइअसण्णाणिवेट्ठसजय मा वट्टणीए लहिति सोयवट्टणिं तम्हा पुरओ गच्छतु त ण

जुज्जति कम्हा ? तासिं अविणओ भण्णति 'लोगविरुद्धं च' तम्हा उभयं जयणाए कारेज्जा, का जयणा ? जत्थ एगो काइ-असण्णं वोसिरति, तत्थ सवेपि चिट्ठंति, ततो (संजइओ) वि चिट्ठंते दट्ठुं मग्गतो चेव चिट्ठंति, ताओ वि पिट्ठओ सरीरचिंतं करेंति एवं दोसा न भवंति" इत्यादि ।

साध्वीनां क्षेत्रान्तरनेता गणधरश्च ईदृग् इष्यते—

"पिअधम्मे दढधम्मे, संविग्गेऽवज्जओअतेजस्सी । संगहुवग्गह कुसलो, सुत्तत्थविऊ गणाहिवई ॥ १ ॥"

व्याख्या—"पिअधम्मो०" प्रिय इष्टो धर्मः श्रुतचारित्ररूपो यस्य स प्रियधर्मः, यस्तु तस्मिन् एव धर्मे दृढो द्रव्यक्षेत्राद्यापदुदयेऽपि निश्चलः स दृढधर्मो राजदन्तादिवत् दृढशब्दस्य पूर्वनिपातः, संविग्नो द्विधा—द्रव्यतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो मृगः सदैव त्रस्तमानसत्वात्, भावतो यः संसारभयोद्विग्नः पूर्वरात्रापररात्रकाले संप्रेक्षते—'किं मया कृतं ?, किं वा कर्तव्यशेषं ?, किं वा शक्यमपि तपःकर्मादिकं किं अहं न करोमि ?' इत्यादि, "वज्जित्ति" अकारप्रश्लेषाद् अवद्यं=पापं, सूचनात् सूत्रं इति कृत्वा तद्भीरुः अवद्यभीरुः, ओजः तेजश्च उभयमपि वक्ष्यमाणलक्षणं तद् विद्यते यस्य स ओजस्वी तेजस्वी चेति, 'संग्रहो' द्रव्यतो वस्त्रादिभिः भावतः सूत्रार्थाभ्यां, 'उपग्रहो' द्रव्यत औषधादिभिः, भावतो ज्ञानादिभिः, एतयोः संयतिविषययोः संग्रहोपग्रहयोः कुशलः, तथा 'सूत्रार्थविद्' गीतार्थः, एष एवंविधो गणधराधिपतिः आर्यिकाणां गणधरः स्थापनीयः । अथ ओजस्वी इति व्याचष्टे—

भ्यासे निग्गमपहे वा, ग्रामनगरादिषु तेषु पूर्वसूत्रोक्तेषु क्षेत्रेषु कुत्र वस्तव्य इति चिन्ताया अनेन सूत्रेण प्रतिपाद्यते, यत्र "अभ्यासे" प्रतिश्रयासन्ने "निर्गमपथे वा" निर्गमनद्वारे श्रमण्यो न वसति भवन्ति तत्र वस्तव्य इति । + + + "जहा तस्स रायपुत्तस्स वेज्जेहिं अवगा अपत्थिपत्ति काउ पडिसिद्धा, तहा भगवयाऽवि साहूण अबभपडिसेवा इह परत्थ य अपत्थिपत्ति काउ पडिसिद्धा, तप्परिहरणे वा ओअ इत्थीपसुपडगससचाए वसहीए सजयखेत्ते अ ण ठायव ॥" एता-वता साधुभि साध्वीभिः सम न विहर्त्तव्यम्, यत्र च साधवः साध्वी प्रतिक्षेत्रान्तर नयन्ति, तत्राऽपि अमी एव न-यन्ति, नाऽन्ये । यदुक्त, पञ्चानां=आचार्योपाध्यायप्रवर्त्तकस्थविरगणावच्छेदकाना एकतर सयती' नयति, ताश्च स्त्रीसा-र्थेन समं सविघ्नेन परिणतवयसा नेतव्या । इति बृहत्कल्पभाष्ये चतुर्थोद्देशके ॥ २ ॥

गणधरस्य एव साध्वीना क्षेत्रान्तरनयने अधिकारः, तत्प्रकारश्च निशीथभाष्यचूर्णौ अष्टमोद्देशके जीतकल्पे च प्रोक्त –"जया खेत्ताओ खेत्त सजतीओ सचारिज्जति तदा निब्भए निराबाहे साहू पुरओ ठिआ, ताओ मग्गओ पट्ठिआ आगच्छति, भयाइ कारणे पुण साधूना पुरओ मग्गओ सजतीतो सचारिज्जंति, तया निब्भए निराबाहे साहू पुरओ ठिआ ताओ य मग्गओ पट्ठिआ आगच्छति, भयाइकारणे पुण साधूण पुरओ मग्गओ पक्खापक्खिय वा समतओ वा ठिआ गच्छति, "णिपच्च गाहा"सजतीण सबधिणो जे सजया तेहिं सहिओ गणधरो अप्पबितिओ अप्पतितिओ वा निपच्चवाए णेति सपच्चवाए सत्थेण सम णेति, जो वा सजओ सहस्सजोधाती सत्थे वा कयकरणो तेण सहिओ णेति, "उभयट्ठा० गाहा" एगे आयरिआ भणति पुरओ वि ठिआ सयतीतो गच्छति, किं कारणम्? आह, काइअसण्णाणिवेट्ठसजय मा घइणीए लहिति सोववइणिं तम्हा पुरओ गच्छतु त ण

"आरोहपरीणाहा, चिअमसो इन्दिआ य पडिपुण्णो । अह ओओ तेओ पुण, होइ अणोतप्पणा देहे ॥ २ ॥"

व्याख्या–"आरोहो" नाम शरीरेण तुल्यो न अतिदीर्घता न अतिह्रस्वता, "परीणाहो"=न अतिस्थौल्य न अतिदुर्बलता, अथवा 'आरोह'=शरीरोच्छ्रय, परीणाहो=बाह्वो विष्कम्भ, एतौ द्वौ अपि तुल्यौ=न हीनाधिकप्रमाणौ, "चिअमसो त्ति" भावप्रधाननिर्देशस्य चितमासत्व नाम वपुषि पाशुलिका न विलोक्यते, तथा "इन्द्रियाणि" च प्रतिपूर्णानि, न चक्षु-श्रोत्राद्यवयवविकलता इति भाव । अथ एतद् आरोहादिक ओज उच्यते, तद् यस्य अस्ति इति ओजस्वी, तेज पुन देहे=शरीरे अनपत्रपता=अलज्जनीयता, दीप्तियुक्तत्वेन अपरिभूतत्वं तद्विद्यते यस्य स तेजस्वी, इति गत गणधरप्ररूपणाद्वारम् ॥

अथ संयतीगच्छस्य आनयन इति द्वार आह—

"पडिलेहिअ च खेत्त, सजइवग्गस्स आणणा होइ । निक्कारणमि मग्गओ, कारणे समग च पुरतो वा ॥ ३ ॥"

व्याख्या–एव च वसतिविचारभूम्यादिविधिना प्रत्युपेक्षित च सयतिप्रायोग्य क्षेत्र, तत सयतीवर्गस्य आनयन तत्र क्षेत्रे भवति, कथ इत्याह–'निष्कारणे'=निर्भये निराबाधे वा सति साधवः पुरतः स्थिता, सयत्यस्तु 'मार्गत' पृष्ठत स्थिता गच्छन्ति, कारणे तु 'समक वा' साधूना पार्श्वतः 'पुरतो वा' साधूना अग्रत स्थिता सयत्यो गच्छन्ति,

"निप्पच्चवायसव–धि भाविए गणधरप्पविइतइओ । नेइ भए पुण सत्थे–ण सिद्धि कयकरणसहिओ वा ॥ ४ ॥

व्याख्या–निष्प्रत्यपाये सयतीना ये सम्बन्धिन स्वज्ञातीया भाविताश्च सम्यक्परिणतजिनवचना निर्विकारा सयता तै सह गणधर आत्मद्वितीय आत्मतृतीयो वा सयती विवक्षित क्षेत्र नयति, अथ स्तेनादिभय वर्तते, तत सार्थेन सार्धं

नयति, यो वा संयतः कृतकरणः इपुशास्त्रे कृताभ्यासः तेन सहितः संयतीः तत्र नयति, स च गणधरः स्वयं पुरतः
स्थितो गच्छति, संयत्यस्तु मार्गतः स्थिताः,। अत्र एव मतान्तरं उपन्यस्य दूपयन्नाह" इत्यादि, तथा यतिजीतकल्पबृहद्वृत्तौ
आचार्यः–"संयतीवर्त्तापकः प्रथमभङ्गवर्ती अनुज्ञातो, न शेपभङ्गत्रयवर्ती, ते चाऽमी भङ्गाः, सहिष्णुः अपि भीतपर्पत् अपि १
सहिष्णुः न भीतपर्पत् २ असहिष्णुः परं भीतपर्षत् ३ असहिष्णुः अभीतपर्पच्च ४ तत्र इन्द्रियनिग्रहसमर्थः संयतीः प्रायो-
ग्यक्षेत्रवस्त्रपात्रादानं उत्पादनायां प्रभविष्णुः सहिष्णुः उच्यते १ यस्य तु सर्वोऽपि साधुसाध्वीवर्गो भयात् न कां अपि क्रियां
करोति स भीतपरिपत्, तत्र प्रथमभङ्गे वर्त्तमानः संयतीपरिवर्तने समुचितः, शेपेपु त्रिपु भङ्गेपु वर्तमानो नाऽनुज्ञातः,
यदि परिवर्तयति तदा चतुर्गुरुकाः यतो द्वितीयभङ्गे आत्मनः सहिष्णुः परं अभीतपरिपत् तदा स्वच्छन्दप्रचाराः सत्यो
यत् किमपि ता करिष्यन्ति तत्सर्वं अयमेव प्राप्नोति, तृतीयभङ्गे तु स्वयं असहिष्णुतया तासां अङ्गप्रत्यङ्गादीनि दृष्ट्वा यद्
आचरति तं निष्पन्नं (दोपमाप्नोति) चतुर्थभङ्गे द्वितीयतृतीयभङ्गदोपा न चाऽऽप्नोति, प्रथमभङ्गवर्त्तिनि आचार्यस्य
यथावत् संयतीपरिवर्तने अतिमहती कर्मनिर्जरा इति ॥ ४ ॥

तथा च आचार्योपाध्यादीनां तन्नयनसंवादकं श्रीआचाराङ्गसूत्रे (३५२ पत्रे); तथाहि–

"से भिक्खू वा भिक्खूणी वा आयरियउवज्झाएहिं सद्धिं गामाणुगामं दूइज्जमाणे नो आयरियउवज्झायस्स हत्थेण
वा हत्थं जाव अणासायमाणे आयरियउवज्झाएहिं सद्धिं जाव दुइज्जेज्ज वा।" इत्यादि ॥ ५ ॥

एवं महानिशीथेऽपि (अष्टमोद्देशके) साध्वीभिः समं साधूनां विहारः निपिद्धः–तथाहि–

'जे भिक्खू सगणच्चिआए परगणच्चियाए निग्गंथीए सम गामाणुगाम दूइज्जमाणे पुरओ गच्छमाणे पिट्ठओ रीअमाणे ओहयमणसकप्पे चिंतासोगसागर सपविट्ठो करयलपल्हत्थमुहे अट्टज्झाणोवगए विहार करेइ जाव करेंत वा साइज्जति जाव त सेवमाणे आवज्जति चाउम्मासिअ परिहारट्ठाण' अणुग्घइय" इति ॥ ६ ॥

अत्रेद तात्पर्यम्–श्रीस्थानाङ्गवृत्त्यभिप्रायेण साधूनां स्त्रीभि' सम विहारो निषिद्ध', तथा निशीथभाष्याभिप्रायेण साधूना स्त्रीभि सम चतुर्भङ्ग्याऽपि विहारो न्यषेधि, करणे तु बहवो दोषाः प्रतिपादिता , ग्लानादिनिमित्ते ताभि' सम विहारविधि उक्त', स तु कारणिक', अपवादपद उत्सर्गपदे स्थाप्यमान तु उत्सूत्राय भवतीति । तथा श्रीबृहत्कल्पभाष्यवचनप्रसा-ध्यात्तु–श्रीआचार्योपाध्यायप्रवर्तकस्थविरगणावच्छेदकाना बहुश्रुताना परिणतवयस्काना सविघ्नाना अन्यतर कोऽपि स्वीस-म्बन्धिसार्थयोगेन साध्वीः क्षेत्रान्तरे नयति, तत्राऽपि आचार्यः संवेगी निर्विकारो ध्यात्रादि सद्गुणोपेतशक्तकलाकुशलो द्विविधाशुसमन्वितो विलोक्यते नाऽन्य , एतादृश पूर्वोक्तनिशीथभाष्यबृहत्कल्पविधिना साध्वीः क्षेत्रान्तरे प्रापयति न चाद्-य तादृशः, अतोऽत्र इदं आकूतम्—सामान्यसाधूनां तु साध्वीना क्षेत्रान्तरे प्रापण निषिद्ध, आचार्यादिपञ्चकं प्रापयति तत्र तु कारण उक्त, तथा पुनः साध्वीभि सम विहारनिषेधसूत्रं तु स्पष्टमेव पूर्वं उपदिष्टमस्ति, तथा लोकविरुद्धश्चायम्–ताभिः समं विहारः ये केऽपि पश्यन्ति तेऽपि निन्दन्ति—अहो ब्रह्मचर्यधारिणोऽमी योगियोगिनीवत् ये वनिताभिः विरहिता दिनमपि स्थातु न शक्नुवन्ति । अपर च तेषामपि मध्ये केचिद्भुक्तभोगाः, केचिदभुक्तभोगा , केचिद्युवान , ततस्तेषा ता दृष्ट्वा कथं चेतोवृत्तौ कलाकेलिकेलयो जलधिजलवेला इव प्रसरन्त्यो वार्यन्ते, तदनिवारणेन कदाचित्कथञ्चित्

शीलव्रतभङ्गे द्वयोरपि बोधिबीजनाशः स्यात् । यदुक्तम्—“चेइयदव्वविणासे, १ रिसिघाए पवयणस्स उड्डाहे । संजइ च उत्थभंगे, मूलग्गीबोहिलाभस्स ॥ १ ॥” इत्यादि, न च सर्वेऽपि साम्प्रतीकाः साधवः श्रीस्थूलभद्रस्वामिसधर्माणः सन्ति, तत्तत्समयेऽपि तत्समतां न केऽपि सिंहगुहावासितत्सतीर्थ्यसाधुप्रमुखा लेभिरे, ततः सम्प्रति तथाविधाः कथं भवेयुः ?, तत-स्तासां सङ्गतिः एव असङ्गता ओतोः इवाऽऽखूनाम् । यदुक्तं श्रीउत्तराध्ययनसूत्रे ३२ अध्ययने (६२५ पत्रे)—

“जहा विरालावसहस्स मूले, न मूसगाणं वसही पसत्था । एमेव इत्थीनिलयस्स मज्झे, न वंभयारिस्स खमो निवासो” ॥ १३ ॥ इत्यादि ॥७॥ तत आधुनिकसाधुभिः साध्वीभिः समं विशेषतो विहारो न कार्यः, जिनाज्ञाभङ्गात् । तत्प्रसङ्गेन महाननर्थकोटिप्रादुर्भावाच्च ॥

ननु—तपागच्छे साम्प्रतं किमिति साध्वीभिः समं साधवो विहारं कुर्वन्ति ? उच्यते—सिद्धान्तादिषु निष्कारणं प्रकटं निषेधे अपि, तपागच्छीयश्रीविजयचन्द्रसूरिणा एकादशनवोनाऽऽचरणासु साध्वीभिः समं साधूनां विहारस्य स्थापितत्वात्, यदुक्तं तपागच्छीयप्रबन्धे, तथाहि—

“श्रीजगच्चन्द्रसूरिणा वीजापुरे सं० १२८५ ‘तपा’ इति नाम लब्धं द्वादशवर्षाचाम्लकरणेन, तच्छिष्यौ श्रीदेवेन्द्रसूरि १ श्रीविजयचन्द्रसूरी २ तत्र प्रथमो देवेन्द्रसूरिः तत्पट्टे स्थापितः, द्वितीयस्तु आचार्यत्वेन गच्छप्रवर्तकः तदनु ॥ श्रीदेवेन्द्रसूरौ मालवकं गते, गूर्जरधरित्र्यां विजयचन्द्रसूरिणा सर्वगच्छावर्जनार्थं निर्विकृतिकप्रत्याख्याने निर्विकृतिकग्रहणम् १, साधुभिः समं साध्वीविहारस्थापनं २, तत्कालीनोष्णोदकग्रहणं ३, साधुसाध्वीनां वस्त्रपोट्टिकाप्रदानम् ४, हरितफल-

शाकग्रहणम् ५। इत्यादिकमाचरणैकादशक प्रवर्त्तित । पश्चात् कियता कालेन श्रीदेवेन्द्रसूरिः मालवकात् समेतो गूर्जरत्रायां, स्तम्भतीर्थे विजयचन्द्रसूरि श्रुत " इत्यादि । तथाचाऽत्र परमार्थं, पूर्वलिखितश्रीस्थानाङ्गसूत्रवृत्तिनिशीथभाष्यचूर्णि-श्रीबृहत्कल्पभाष्यजीतकल्प-श्रीआचाराङ्गसूत्रमहानिशीथतपागच्छीयप्रबन्धादिग्रन्थसम्मत्या स्वपरगच्छीयगीतार्थाम्नायपरम्परया च साधूना साध्वीभि सम निष्कारणे विहारनिषेधो दृश्यते, पुन यत्सर्वज्ञभाषित तत्सत्य नाऽस्माक कोऽपि मताभिनिवेशोऽस्ति ॥

॥ इति साधूना साध्वीभिः सम विहारनिषेधाधिकार ॥ ६ ॥

ननु–केषांचिद्गच्छे पर्युषितं वल्लचणकमाषादि द्विदल गोधूममण्डकादिक च साधुप्रमुखा न गृह्णन्ति, आत्मना गच्छे तु तद्ग्रहणप्रवृत्ति दृश्यते, सा किं सिद्धान्तादिमूला ? किं वा स्वगच्छसम्प्रदायगम्या ? उच्यते–सिद्धान्तादिमूला एव एषा, यत श्रीमहावीरदेवेन स्वय तद्ग्रहणात्, यदुक्त श्रीआचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धे नवमाध्ययने चतुर्थोद्देशके श्रीमहावीरदेवस्य आहारग्रहणाधिकारे (२८३ पत्रे), तथाहि—

अदु जाव इत्थ लूहेण ओअण १ मधु २ कुम्मासेण ३ एआणि तिण्णि पडिसेवे अट्ठ मासे अ जावय भयव ॥

व्याख्या–श्रीशीलाङ्गाचार्यकृता वृत्ति एषा, यथा–'अथेति', आनन्तर्ये धर्माधार देह यापयति स रूक्षेण–स्नेहरहितेन, केन ? 'ओदनमथुकुल्माषेण' ओदन च कोद्रवौदनादि १ मधु च–बदरचूर्णादिक २ कुल्माषाश्च माषविशेषा एव ३ उत्तरापथे

१ अत्र निह्नवेन धर्मसागरेण स्वकृतायां प्रवचनपरीक्षायां (१८५ पत्रे) साध्वीभिः समं साधूनां विहारो स्वीकृत ।

धान्यविशेषभूताः पर्युषितमाषा वा सिद्धमाषा वा ओदनमंथुकुल्माषं इति समाहारद्वन्द्वः तेन आत्मानं यापयतीति सम्बन्ध
इति। एतदेव कालावधिविशेषतो दर्शयितुमाह–"एआणि तिण्णि" इत्यादि, एतानि ओदनादीनि अनन्तरोक्तानि प्रतिसेवते,
तानि च समाहारद्वन्द्वेन तिरोहितावयवसमुदायप्रधानेन निर्देशात् कस्यचिन्मन्दबुद्धेः स्याद् आरेका, यथा त्रीण्यपि समु-
दितानि प्रतिसेवते इत्यर्थः, अतः तद्व्युदासाय 'त्रीणि' इति अनया सङ्ख्यया निर्देश इति, त्रीणि समस्तानि व्यस्तानि
वा यथालाभं प्रतिसेवते इति, कियन्तं कालं? इति दर्शयति, अष्टौ मासान् ऋतुबद्धसञ्ज्ञकान् आत्मानं अयापयत्
वर्त्तितवान्, भगवान् इति अत्र कुल्माषशब्देन द्वितीयव्याख्याने पर्युषितमाषा उक्ताः, रात्रिवासिन इत्यर्थः, ते च भगवता
श्रीमहावीरदेवेन स्वयं गृहीताः ॥ १ ॥

पुनरत्रैवोद्देशकेऽग्रेतनालापके (२८५ पत्रे)–"अवि सूइयं वा सुक्कं वा सीअं पिंडं पुराणकुम्मासं। अदु वुक्कसं पुलागं वा लद्धे पिंडे अलद्धे दविए ॥ १०७ ॥" 'सूइअं'ति, दध्यादिना भक्तं, आर्द्रीकृतमपि तथाभूतं शुष्कं वा वल्लचणकादि, शीतपिण्डं वा–पर्युषितभक्तं तथा "पुराणकुम्मासं" वा बहुदिवससिद्धस्थितकुल्माषं "वुक्कसं"ति चिरन्तनधान्यौदनं, यदि वा पुरातनसक्तुपिण्डं, यदि वा बहुदिवससम्भृतगोरसं गोधूममण्डकं चेति, तथा "पुलाकं"–यवनिष्पावादि, तदेवम्भूतं पिण्डं अवाप्य रागद्वेषविरहात् द्रविको=भगवान् तथा अन्यस्मिन् अपि पिण्डे लब्धेऽलब्धे वा द्रविको एव भगवान् इति, तथाहि–लब्धे पर्याप्ते शोभने वा नोत्कर्षं याति, नाऽपि अलब्धे=अपर्याप्ते अशोभने आत्मानं आहारं दातारं वा जुगुप्सते इति ॥ अत्राऽपि पुराणकुल्माषशब्देन बहुदिवससिद्धस्थितकुल्माषो व्याख्यातः" अपि च–वुक्क-

सशब्दद्वितीयव्याख्याने, वहुदिवससम्भृतगोधूममण्डकं व्याख्यातं, तत पर्युंपितद्विदलपर्युपितगोधूममण्डकयोः द्वयो-रपि ग्रहण स्वय अङ्गीकरणेन भगवता साधूनामपि अनुज्ञातम् । एवमाचाराङ्गचूर्णौ अपि, तथाहि–'सुचिते णाम कुसणिं त असूचित भक्त, सीतपिंडो–वासी ततकूरो पुराणकुम्मासो वि पज्जुसिअकुम्मासो अदु वक्कस पुलाग वा लद्धे पिंडे अलद्धए दविए, एकलो पुराणघण्णवक्कस पुराणसत्तुगा च पुराणगोरसो वा पुराणगोधूममण्डको वा, पुलाग णाम अवयवो निष्फा-वादि, लद्धेवि पज्जत्ते, दविओ नाम न राग गच्छति" इत्यादि, अत्राऽपि पर्युंपितद्विदलगोधूमयो ग्रहण व्याख्यात ॥ २ ॥

न च वाच्य, श्रीमहावीरदेवस्य लोकातीतमार्गत्वात् भवतु नाम पर्युंपितद्विदलादिग्रहण, पर विधिवादेन साधुभि अपि कुत्राऽपि तद्ग्रहण व्यधायि ? उच्यते–श्रीऔपपातिकप्रथमोपाङ्गे (३९ पत्रे) वाह्यतपोऽधिकारे श्रीमहावीरशिष्यसाधुभि तद्ग्रहण कृत, तथाहि–

'तेणं कालेण'इत्यादि, तावत्, अन्नगिलायए' ततश्च–"अरसाहारे विरसाहारे अताहारे पताहारे लुहाहारे सेत रस परिच्चाए' इत्यादि ॥"

व्याख्या–'अन्नगिलाय'त्ति अन्न–भोजन विना ग्लायति, अन्नग्लायक , स च अभिग्रहविशेषात् प्रातरेव दोपात् न "अर-साहारे"त्ति भुगिति इत्यादि, "अरसो" हिंग्वादिभि असस्कृत आहारो यस्य स तथा, "विरसाहारे"त्ति विगतरस' पुरा-णधान्यौदनादि "अताहारे"त्ति, अन्ते भव अन्त्य=जघन्यधान्य वल्लादि "पताहारे"त्ति, प्रकर्पेण अन्त्यं वल्लाद्येव भुक्तावशेप पर्युपित वा 'लूहाहारेत्ति रूक्ष–रूक्षस्वभाव', इत्यादि, अत्रापि पताहारव्याख्याने पर्युंपितवल्लादिग्रहण साधूनामपि अनुज्ञात-

एवं सूत्रकृताङ्गेऽपि क्रियास्थानकाधिकारे साधुवर्णके (३३३ पत्रे), तथाहि-“अदुत्तरं च णं उक्खित्तचरगा × × अंत-
मेव ॥३॥
चरगा पंतचरगा × × अंताहारा पंताहारा अरसाहारा विरसाहारा लूहाहारा तुच्छाहारा अंतजीवी पंतजीवी” इत्यादि ॥४॥

तथा स्थानाङ्गेऽपि पञ्चमस्थानके प्रथमोद्देशके साधूनां अभिग्रहाधिकारे (२९६ पत्रे), तथाहि-

“पंच ठाणाइं समणाणं जाव अब्भणुन्नायाइं भवंति, तं जहा उक्खित्तचरते निक्खित्तचरते अंतचरते पंतचरते लूहच-
रते” व्याख्या-इतश्च साधुधर्मभेदस्य बाह्यतपोविशेषस्य वृत्तिसंक्षेपाभिधानस्य भेदाः ‘उक्खित्तचरए’ इत्यादिना अभिधीयन्ते,
तत्र उत्क्षिप्तं स्वप्रयोजनाय पाकभाजनात् उद्धृतं तदर्थं अभिग्रहविशेषात् चरति-तद्गवेषणाय गच्छति इति उत्क्षिप्तचरकः
१, एवं सर्वत्र, नवरं निक्षिप्तं=अनुद्धृतं २, अन्ते भवं आन्तं=भुक्तावशेषं वल्लादि ३, प्रकृष्टं आन्तं=प्रान्तं तदेव पर्युषितं ४,
रूक्षं=निःस्नेहं इति ५, इह च भावप्रत्ययप्रधानत्वेन उत्क्षिप्तचरकत्वं इत्यादि द्रष्टव्यं, एवं उत्तरत्राऽपि भावप्रधानता दृश्या,
इह च आद्यौ भावाभिग्रहौ इतरे द्रव्याभिग्रहाः, अत्राऽपि प्रान्तशब्देन पर्युषितवल्लादि व्याख्यातम् ॥ ५ ॥

पुनरपि श्रीस्थानाङ्गे चतुर्थस्थानके द्वितीयोद्देशके (२१९ पत्रे); तथाहि-

“चउविहे आहारे पन्नत्ते तंजहा-उवक्खरसंपन्ने १, उवक्खडसंपन्ने २, सभावसंपन्ने ३, परिजुसियसंपन्ने ४” व्याख्या-
उपस्क्रियते अनेन इति उपस्करो हिङ्ग्वादिः, तेन संपन्नो युक्तः उपस्करसंपन्नः तथा उपस्करणं उपस्कृतं=पाक इत्यर्थः, तेन
संपन्न ओदनमण्डकादिः उपस्कृतसंपन्नः पाठान्तरेण नो उपस्करसंपन्नो-हिङ्ग्वादिभिः असंस्कृत ओदनादिः, स्वभावेन-
पाकं विना संपन्नः-सिद्धो द्राक्षादिः स्वभावसंपन्नः, ‘परिजुसिय’त्ति पर्युषितं=रात्रिपरिवसनं तेन संपन्नः पर्युषितसंपन्नः

इडुरिकादि', यत्र ता पर्युषितकलनीकृता अम्लरसा भवन्ति, आरनालस्थिताम्रफलादि वा इति, अत्राऽपि पर्यु षितशब्दस्य तथैव अर्थव्याख्यानात् ॥ ६ ॥ एव ओघनिर्युक्तिसूत्रवृत्त्यो अपि (६७ पत्रे), तथाहि–

"खित्त तिहा करेत्ता, दोसीणे नीणिअमि अ वयति । अन्नो लद्धो बहुओ, थोव दे मा य रूसेज्जा ॥१४५॥ अहव ण दोसीण चिय, जायामो देहि दहि घय खीर। खीरे घयगुडपेज्जा, थोव थोव च सव्वत्थ ॥१४६॥" व्याख्या–क्षेत्र त्रिधा कृत्वा त्रिभिः भागै विभज्य एको विभाग प्रत्युषसि एव हिण्ड्यते, अपरो मध्याह्ने हिण्ड्यते, अपरो (अन्त्यो) अपराह्णे, एव ते भिक्षा अटन्ति, 'दोसीणे नीणियमि च वयति' 'दोसीणे' पर्युषिते आहारे निस्सारिते सति वदन्ति–'अण्णो लद्धो बहुओ' अन्य आहारो लब्ध प्रचुरः ततश्च 'थोव दे'त्ति स्तोक ददस्व–स्वल्प प्रयच्छ, 'मा य रूसेज्ज'त्ति मा वा रोष ग्रहीष्यसि अनादरजनितम्, एतच्चाऽसौ परीक्षार्थ करोति, किं अय लोको दानशीलो न वा ? इति, अत्राऽपि 'दोसीण'पदव्याख्याने पर्यु षिताहारग्रहण अनुमत ॥७॥ पुनरपि ओघनिर्युक्ति तत्र वृत्तिपाठ पर्युषितद्विदला ऽऽहारग्रहणससूचक (१८७ पत्रे) तथाहि–

"अतत भोक्खामि–त्ति वेसए भुजए य तह चेव । दस ससारणिविट्ठो, ससारओ उट्ठिओ साहू ॥ ५७१ ॥" व्याख्या–इदानीं ससार कदाचिद् भोजनार्थ उपविशन् भवति कदाचिद् उपविष्ट कदाचिद् उत्थित, एतत् प्रदर्शनाय आह–'अतत' अन्त्य=प्रत्यवर वल्लचणकादि तदपि अन्त्य पर्युषित चणकादि अन्त्य अपि अन्त्य अन्त्यान्त्य भक्षयिष्यामि इति, एवविधेन परिणामेन उपविष्टो मण्डल्या भुङ्क्ते च तथैव एष साधु शुभपरिणामत्वात् ससार उपविष्टः ससारश्च उत्थित तस्य शुभपरिणामस्य अप्रतिपतितत्वात् , एवमेव भङ्गत्रितय योजनीय, तत्र प्रथमो भङ्ग ससारो निविट्ठो ससारो उट्ठिओ १

ससारो निविट्ठो असारो उट्ठिओ विइओ भंगो २ असारो निविट्ठो ससारो उट्ठिओ तइओ भंगो ३ असारो निविट्ठो असारो उट्ठिओ एस चउत्थो भंगो ४ सारश्चाऽत्र ज्ञानादिः, आदिग्रहणाद् दर्शनं चारित्रं चेति तेन ज्ञानादिना सहितो यः साधुः स ससारो भण्यते इत्यादि ॥ ८ ॥

एवं प्रश्नव्याकरणे प्रथमसंवरद्वारे (१०० पत्रे) "अंतचरएहिं" इत्यादि–व्याख्या–अन्तं=वल्लचणकादि, प्रान्तं–तदेव भुक्तावशेषं पर्युषितं वा ॥ ९ ॥

ननु-यथा विधिवादेन पर्युषितद्विदलादिकग्रहणं दृश्यते तथा चरितानुवादेनाऽपि क्वाऽपि अस्ति? उच्यते–अस्तीति, श्रीभगवतीसूत्रे नवमशतके त्रयस्त्रिंशत्तमोद्देशके (४८४ पत्रे), तथाहि–जमालिना पर्युषितद्विदलवल्लचणकादिग्रहणात् तथाहि–"तते णं तस्स जमालिस्स अणगारस्स तेहिं अरसेहि" इत्यादि । "अरसेहि अ"त्ति हिङ्ग्वादिभिः असंस्कृतत्वात् अविद्यमानरसैः, 'विरसेहि य'त्ति–पुराणत्वात् विगतरसैः, 'अंतेहि य'त्ति अरसतया सर्वधान्यान्तवर्त्तिभिः वल्लचणकादिभिः, 'पंतेहिअ'त्ति तैरेव भुक्तावशेषत्वेन पर्युषितत्वेन वा प्रकर्षेण अन्तवर्त्तित्वात् प्रान्तैः, ॥ १० ॥ तथैव ज्ञाताधर्मकथायां पञ्चमाध्ययने (१११ पत्रे) सेलकाचार्यैरपि शैथिल्यावस्थायाः प्रागपि तद्ग्रहणात् तथाहि–"तते णं तस्स सेलगस्स रायरिसिस्स तेहिं अंतेहि य पंतेहि य तुच्छेहि य" इत्यादि–व्याख्या–'अंतेहि य'त्ति इत्यादि अन्तैः=वल्लचणकादिभिः, प्रान्तैः–तैरेव भुक्तावशेषैः पर्युषितैः वा इत्यादि ॥ ११ ॥

ननु–तपागच्छीया आधुनिका पर्युंषितवल्लचणकपूपिकादीना ग्रहण श्रीआचाराङ्ग–सूत्रकृताङ्ग–स्थानाङ्ग–भगवती–ज्ञाताधर्मकथा–औपपातिक–ओघनिर्युक्त्यादिसूत्रवृत्तिषु साक्षाद्भगवताऽनुज्ञातमपि निषेधयन्तो दृश्यन्ते, पर तद्गच्छीयप्राक्तनसूरिकृतग्रन्थेऽपि निषधोऽस्ति न वा ? उच्यते–निषेधो दूरे तिष्ठतु, प्रत्युत तद्ग्रहण अनुज्ञातमस्ति, यदुक्त तपागच्छीयरत्नशेखरसूरिभि षडधिकपञ्चदशशतवर्षे १५०६ कृताया श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणवृत्तौ विधिकौमुदीनाम्न्या चतुर्मासिकाभिग्रहाधिकारे श्रावकानधिकृत्य पर्युंषितद्विदलपूपिकापर्पटवटकादि-शुष्कशीततन्दुलीयकादि–पत्रशाकदुम्परफलादिरिकखर्जूरद्राक्षाखण्डशुण्ठ्यादीना फुल्लिकुन्थ्वीलिकादिससक्तिसम्भवात् त्याग, औषधादिविशेषकार्ये तु सम्यक् शोधनादियतनया एव तेषा ग्रहणमित्यादि, एतावता चातुर्मासिके पर्युंषितद्विदलादीना निषेध वदता च आचार्येण शीतकालादौ तद् अप्रतिषेधात् तद्ग्रहण उक्तमेव । पुनर्विधिकौमुद्यामेव तपागच्छनायक–श्रीरत्नशेखरसूरिणा पर्युंषितपूपिकाना निषेधो न कृत, किन्तु पर्युंषितद्विदलपूपिकानिषेध ? काकोक्ति इय । तथाहि–

पर्युंषितद्विदलपूपिकादि १ केवलजलराद्धकूरादि २ तथाऽन्यदपि सर्व कुथितान्न पर्युंषितौदनपक्वान्नादि वा अभक्ष्यत्वेन वर्जनीयमिति, तन्निषेधश्च अस्माभिरपि सर्वैः क्रियते एव, को नाम कुथितान्नपर्युंषितद्विदलपूपिका स्वीकरोति ? इति ।

ननु–ये च तपागच्छीयाः पर्युंषितवल्लचणकमाषादिद्विदलाना पर्युंषितगोधूममण्डकपूपिकादीना च ग्रहणनिषेध कुर्वन्ति, ते ? किं सूत्राक्षराणि दर्शयन्ति, किं वा स्वगच्छवृद्धपरम्परा वदन्ति ?, उच्यते–स्वगच्छपरम्परामेव, यदुक्त तपागच्छाचार्य–हीरविजयसूरिप्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसमुच्चये नवमप्रश्ने (३९ पत्रे), तथाहि–

"औपपातिकसूत्रे साधुवर्णनाधिकारे 'पंताहारे' इत्यस्य वृत्तौ पर्युषितं वल्लचणकादीनि इति व्याख्यातमस्ति, तथा च पर्युषितपूपिकाभक्षणादराणां खाद्यादीनां तद्विषये दोषोद्घट्टनं कथं युक्तिमत्? इति प्रश्नः, तत्रोत्तरं तत्र–"निप्पावचणकमाई अंतं पंतं च होइ वावन्नं" इति बृहत्कल्पभाष्ये जिनकल्पिकाधिकारे, एतद्वृत्तौ च 'वावन्न'शब्देन विनष्टमिति व्याख्यातमस्ति, तत्त्वं तु तत्त्वविद्वेद्यम्, आत्मनां तु पर्युषिताग्रहणेऽविच्छिन्नवृद्धपरम्पराराधनं संसक्तिसद्भावे तद्दोषवर्जनं च गुणाय एव इति बोध्यं ॥९॥" इत्याद्यक्षरैः श्रीहीरविजयसूरिभिरपि स्वगच्छीयसर्वगीतार्थसम्मततया वृद्धपरम्परैव प्रमाणीकृता नाऽन्यत् किमपि, तथा पुनस्तपागच्छीय–श्रीमुनिसुन्दरसूरिकृतषडावश्यकबालावबोधेऽपि "मज्जे महुम्मि मंसम्मि नवणीयम्मि" इत्यादि गाथायां अभक्ष्यव्याख्यानाधिकारे चलितरसशब्देन कुथितान्नमेव व्याख्यातं, न पर्युषितान्नं। तथा च तत्पाठः–

"चलितरस जे कुहिउअन्न १ चउवीस पहुरओ ओदनादिक २ सोलपहुर उपरुं दही ३" इत्यादि।

पुनरप्याह कश्चित्–ननु–रात्रिरक्षितं प्रातर्वल्लचणकमाषादिद्विदलं गोधूममण्डकं च विनश्यति, ततश्चलितरसत्वेन अभक्ष्यं भवेत्, कथंकारं सुविहितसाधुभिः गृह्यते? उच्यते–सत्यं, अत्राऽयं परमार्थः, यदा यच्चलितरसं ज्ञायते तदा तन्न ग्राह्यमेव, तत्राऽपि अयं निश्चयो नाऽस्ति, यद् रात्रिरक्षितं प्रातर्वल्लचणकादि गोधूममण्डकादि विनश्यते एव, तद्दिनसत्कं नेति, उभयथापि विरोधदर्शनात् कथं कदाचिच्छीतकालादौ रात्रिरक्षितमपि न विनश्यति? कदाचित्तु उष्णकालादौ तद्दिनसत्कवल्लादि गोधूममण्डकादि तत्कालमपि कस्यापि संयोगे विनश्यत् दृश्यते। तत आत्मनां गच्छे एषा सिद्धान्ताद्यक्ष-

रानुयायिनी प्रवृत्ति', यत्तद्दिनसत्कं रात्रिरक्षितं वा वल्लचणकादिद्विदलं गोधूममण्डकादिकं च विनष्टं सत् न ग्राह्यमेव, अविनष्टं तु यतनया उभयमपि ग्राह्यं न कोऽपि दोषः ॥

॥ इति पर्युषितद्विदलमण्डकग्रहणविचारः ॥ ७ ॥

ननु–पूर्वं पाक्षिकप्रतिक्रमणं किं चतुर्दश्यां अभूत्? किं वा पञ्चदश्याम्? उच्यते–पञ्चदश्यामेव, कथं? पक्षेण निर्वृत्तं पाक्षिकं इति व्युत्पत्त्या पञ्चदश्यामेव पक्षस्य पूर्ते, अपि च सिद्धान्ते प्रतिपदं आदौ कृत्वा पक्षस्य गणनेन पञ्चदश्यामेव पक्षस्य परिपूर्त्तिं, यदुक्तं श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रे (४९० पत्रे), तथाहि–

एगमेगस्स णं भंते! मासस्स कइ पक्खा पन्नत्ता?, गोयमा! दो पक्खा पन्नत्ता, तं जहा–बहुलपक्खे य १ सुक्किलपक्खे य २। एगमेगस्स णं भंते! पक्खस्स कति दिवसा पन्नत्ता? गोयमा! पन्नरस दिवसा पण्णत्ता, तं जहा–पडिवादिवसे बितिआदिवसे जाव पण्णरसीदिवसे × × ×। एगमेगस्स णं भंते! पक्खस्स कइ राईओ पण्णत्ताओ? गोयमा! पण्णरस राईओ पन्नत्ताओ तं जहा–पडिवाराई जाव पण्णरसीराई ॥१॥" एवमेव श्रीचन्द्रप्रज्ञप्त्यादिषु इति ॥ २ ॥ पुनरपि पक्षान्ते प्रतिक्रमणं श्रीपाक्षिकचूर्ण्यादौ अपि उक्तं, तथाहि–'एवं प्रत्यहं प्रतिविशुद्धा अपि प्राप्ते पक्षान्ते विशेषप्रतिक्रमणेन प्रतिक्रामन्ति, "उत्तमपुरिसाणं वंदणं करेंति", पक्षान्तशब्दश्च पञ्चदश्या एव वाचकः, यदाह श्रीहेमसूरि हैमकोषे (५७ पत्रे)–"पञ्चदश्यौ यज्ञकालौ, पक्षान्तौ पर्वणी अपि" ॥ ३ ॥ एवं पाक्षिकवृत्तौ अपि (१ पत्रे), तथाहि–'दिवसनिशावसानेषु प्रतिक्रमणं विदधाना अपि पक्ष १ चतुर्मासिक २ संवत्सरान्तेषु ३ विशेषप्रतिक्रमणं कुर्वन्ति' ॥ ४ ॥

पुनः पाक्षिकवृत्तौ; तथाहि-प्रथमचरमतीर्थङ्करतीर्थेषु पक्षान्तादिषु प्रतिक्रमणं कर्तव्यमेव ॥ ५ ॥ पुनः तत्रैव वृत्तौ-'लोगंमि संजया जं करेंति'। व्याख्या-लोके तिर्यग्लोके सम्यग् यताःसंयताः=साधवो=महाव्रतोच्चारिणः प्रत्यहं उभयकालं विशेषतस्तु पक्षान्तादिषु कुर्वन्ति' ॥ ६ ॥ एवं आवश्यकनिर्युक्तौ अपि, तथाहि—

"जह गेहं पइदिवसं पि, सोहिअं तह वि पक्खसंधीसु। सोहिज्जइ सविसेसं, एवं इहयं पि नायव्वं ॥ १ ॥" ॥ ७ ॥ इहाऽपि पक्षसन्धिशब्देन पञ्चदशी एव उक्ता, यदाह श्रीहेमसूरिः अभिधानचिन्तामणौ (५७ पत्रे); तथाहि-"स पर्वसन्धिः प्रतिपत्-पञ्चदश्योर्यदन्तरम्" ॥ ८ ॥ पुनः पाक्षिकसूत्रे पक्षस्य चन्द्राभिधानार्धमासवाचकत्वेन पञ्चदश्यां एव पाक्षिकप्रतिक्रमणं संगतिं अङ्गति, तथाहि-"अंतो पक्खस्स जं वाइयं पढिअं" इत्यादि, वृत्तिः यथा—अन्तः=मध्ये पक्षस्य-चन्द्राभिधानार्धमासस्य यत् किमपि वाचितं=अन्येभ्यः प्रदत्तं पठितं स्वयं अधीतं इत्यादि ॥ ९ ॥

ननु-चान्द्रमासः कः ? उच्यते-बहुलपक्षप्रतिपदं आरभ्य यावत् पूर्णमासीपरिसमाप्तिः, तावत्कालप्रमाणः चान्द्रमासः, यदुक्तं श्रीव्यवहारसूत्रवृत्त्योः (द्वितीयविभागे ६ पत्रे), तथाहि-

"नक्खत्ते चंदेओ उउ, आईच्चे अ होइ बोधव्वो। अभिवड्ढिए अ तत्तो, पंचविहो कालमासो उं ॥ भा ॥ १५ ॥" वृत्तिः यथा नक्षत्रे भवो नाक्षत्रः, किं उक्तं भवति ?, चन्द्रः चारं चरन् यावता कालेन अभिजितं आरभ्य उत्तराषाढानक्षत्रपर्यन्तं गच्छति तावत्कालप्रमाणो नाक्षत्रो मासः, यदि वा चन्द्रस्य नक्षत्रमण्डलोपरिवर्तनतो निष्पन्नः इति उपचारतो मासोऽपि नक्षत्रं १, तथा 'चंदे या' इति चन्द्रे भवः चान्द्रो युगादौ श्रावणमासे बहुलपक्षप्रतिपद आरभ्य यावत्पौर्णमासीपरिसमाप्तिः तावत्का-

लप्रमाण' चान्द्रो मास, एकपौर्णमासीपरावर्तनः चान्द्रो मास इति यावत् ॥ १० ॥ अथवा चन्द्रचारनिष्पन्नत्वाद् उपचारतो मासोऽपि चान्द्र २, च समुच्चये, दीर्घत्व आर्षत्वात्, इत्थमेव श्रीसूर्यप्रज्ञप्त्या अपि चान्द्रमासप्ररूपणा ॥११॥ किं च पाक्षिकक्षामणकावसरे त्रि कृत्व कल्याणोदन्तप्रश्नेन पाक्षिकप्रतिक्रमण पञ्चदश्या एव सूचित, तदेवाऽऽह—"दिवसो पोसहो पक्खो वइक्कतो अन्नो मे ! कल्लाणेण" इति, एतच्चूर्णि—"पोसहो अट्ठमीचउद्दसीसु उववासकरण" वृत्तिश्च (यशोदेवकृता-वृ ७२ पत्रे) दिवसो=दिन', किंविध ? पौषधः=पर्वरूप, तथा पक्षोऽर्धमासरूपो व्यतिक्रान्तोऽतिलङ्घित, अन्यच्च पक्ष इति वर्तते, 'मे' भवता शुभेन=कल्याणेन युक्त इति गम्यते ॥१२॥ अत्राह कोऽपि स्थूलमति । ननु—उपवासादि पाक्षिककृत्य चतुर्दश्यामेव उक्त, तद्बलेन च पाक्षिकप्रतिक्रमणमपि चतुर्दश्यामेव युज्यते ? मैवम्, तदभिप्रायापरिज्ञानात्, यतो दशाश्रुतस्कन्धसूत्रे पञ्चदशायाम्, तच्चूर्णौ च पाक्षिकशब्दस्य चतुर्दशीत पार्थक्येन भणनात्, तथाहि—

'पक्खिअपोसहिएसु समाहि पत्ताण ति' सूत्र । चूर्णिर्यथा—"पक्खिअ पक्खिअमेव पक्खिए पोसहो पक्खिअपोसहो वा चाउद्दसी अट्ठमीसु वा समाहिपत्ताण" । अत्र यदि 'पक्खिअ'शब्देन चतुर्दशी गृहीता अभविष्यत् तदा पार्थक्येन चतुर्दशीग्रहणं नाऽकारिष्यत् व्यर्थत्वात्, तस्मात् 'पक्खिअ'शब्देन पञ्चदश्येव, तत्र पाक्षिके पौषध उपवासश्चतुर्दश्यामष्टम्या चेति ॥ १३ ॥ पुनर्व्यवहारसूत्रदशमोद्देशके, (४२ पत्रे) तथाहि—"पक्खिअपोसहिएसु कारयति तव सय, करोति च । भिक्खायरिए तहा निज्जुजति पर सय वा वी ॥ ३०८ ॥ व्याख्या—पाक्षिके अर्धमासपर्वणि पौषधिके च अष्टम्यादिषु पर्वसु पर तप' कारयति स्वयमपि करोति च ॥१४॥ एव आवश्यकचूर्णौ अपि, (उत्त० २०४ पत्रे) तथाहि—"सव्वेसु कालप-

अट्ठमी पन्नरसीसुंय, निअमेण हविज्ज पोसहिओ ॥ १ ॥" पुनः तत्रैव "चउद्दसिअट्ठमि-
वेसु पसत्थो जिणमए तहा जोगो । अट्ठमी पन्नरसीसुंय, निअमेण हविज्ज पोसहिओ ॥ १ ॥" पुनः तत्रैव "चउद्दसिअट्ठमि-
पुण्णमासिणीसु पडिपुन्नं पोसहं सम्मं अणुपालइ" इति ॥१५॥ कल्पसूत्रे (३५ पत्रे), यथा "नवमलई नवलेच्छई कासीको-
सलगा अट्ठारस वि गणरायाणो अमावसाए पाराभोयं पोसहोववासं पट्ठविंसु" इति, पुनरपि श्रीबृहद्गच्छाधीश्वरश्रीसर्वदेव-
सूरिशिष्यविनयचन्द्रोपाध्यायशिष्यमुनिचन्द्रेण अब्धिमुनिरुद्र ११७४ वर्षे विरचितायां श्रीउपदेशपदवृत्त्यां (५२ पत्रे)
कृष्णपक्षो अमावास्यापर्यन्तः शुक्लपक्षश्च पौर्णमासीपर्यन्तः प्रोक्तः, तथाहि-

"इह चन्द्रमासस्य द्वौ पक्षौ-तत्र आद्यः कृष्णो द्वितीयश्च शुक्लः, तत्र च कृष्णपक्षो अमावास्यापर्यन्तः शुक्लश्च पौर्णमासी परिनिष्ठितः । एवं च अमावास्या पक्षसंधितया व्यवह्रियते । पौर्णमासी च माससन्धितया, ततो अमावास्या इव संधिः अमावास्यासन्धिः, अग्रेतनपक्षात्यन्तसन्निधानलक्षणः तस्मिन् संप्राप्य इति योगः ॥ १७ ॥ इत्यादिसिद्धान्ताक्षरैः पञ्चदश्यां एव पक्षस्य पूर्त्तिप्रतिपादनात् पञ्चदश्यां एव पाक्षिकप्रतिक्रमणं युक्तं, प्रयोगश्च पञ्चदश्यां एव पाक्षिकप्रतिक्रमणं सम्पूर्ण पक्षत्वात्, यत्र न सम्पूर्ण पक्षः, तत्र न पाक्षिकप्रतिक्रमणं, यथा द्वादश्यां संपूर्णपक्षो न भवति, न अयं अनुष्णं तेजोऽव-यवी इत्यादिवत् प्रत्यक्षविरुद्धः, पञ्चदश्यां एव पाक्षिकप्रतिक्रमणस्य आगमे दृश्यमानत्वात् नाऽस्ति सर्वज्ञ इत्यादिवत् पञ्चदश्यां पाक्षिकप्रतिक्रमणं; अयं पक्षः आगमविरुद्धः नाऽस्ति इति उक्ते कोऽपि प्राह—अहो ! आगमविरुद्धोऽयं पक्षः, यतः-आगमे चतुर्दश्यां पाक्षिकशब्दस्य प्ररूपणात्, यतः श्रीव्यवहारवृत्तिकारः श्रीमलयगिरिः-पाक्षिकं कृष्णचतुर्दशीरूपं

प्रोक्तवान्, नैव, सम्यग् परिज्ञानाभावात्, तथाहि–न तत्र पाक्षिकप्रतिक्रमणाधिकार किन्तु विद्यासाधनविचार एव, तथाहि–(पञ्चविभागे ४५ पत्रे)

"विज्जाण परिवाडी, पव्वे पव्वे य दिंति (देंति) आयरिया। मासद्धमासिआण, पव्व पुण होइ मज्झ तु ॥२५१॥ पक्खस्स अट्ठमी खलु, मासस्स य पक्खिअ मुणेयव्व। अन्नपि होइ पव्व, उवरागो चंदसूराण ॥२५२॥" व्याख्या–आचार्या पर्वणि पर्वणि विद्याना परिपाटी ददति, विद्या परावर्तन्ते इति भाव, अथ पर्व किमुच्यते ? तत् आह–मासार्धमासयो मध्य पुन पर्व भवति, एतदेवाऽऽह–अर्धमासस्य पक्षात्मकस्य मध्य अष्टमी सा खलु पर्व, मासस्य मध्य पाक्षिक पक्षेण निर्वृत्त ज्ञातव्य, तच्च कृष्णचतुर्दशीरूप अवसातव्य, तत्र प्रायो विद्यासाधनोपचारभावात् "बहुलादिका मासा" इति वचनाच्च, न केवल एतदेव पर्व किन्तु अन्यदपि पर्व भवति, यत्र उपरागो ग्रहण चन्द्रसूर्ययो, एतेषु च पर्वसु विद्यासाधनप्रवृत्ते ॥ २५१ ॥ २५२ ॥ १८ ॥ अत्र सूत्रकारेण चतुर्दश्या नामाऽपि न गृहीत। चूर्णिकारेण–'कण्हपक्खस्स चउद्दसीए विज्जासाहणोवयारो।' इत्यादिभि अक्षरै तच्च 'कृष्णचतुर्दशीरूप' इत्याद्यक्षरैः वृत्तिकारेणाऽपि विद्यासाधन उक्त, न पाक्षिकप्रतिक्रमण, तच्च पाक्षिक कृष्णचतुर्दशीरूप प्रोक्त मलयगिरिणा तदभिप्राय न जानीम, ततः कथ आगमविरोध ? अथ यदि कृष्णचतुर्दश्या एव पाक्षिक तदा एकस्या चतुर्दश्या पक्षो द्वितीयचतुर्दश्या मास, एव च कृते मासस्य मध्य पाक्षिक भवति, परन्तु पूर्वोक्तपक्षस्य मध्ये अष्टमी न भवति 'बहुलादिका मासा' इत्यपि विरुध्येत, किंच विशेषण व्यवच्छेदक इति कृत्वा तच्च कृष्णचतुर्दशीरूप, एतद्बलेन चतुर्दश्या पाक्षिक कुर्वाणेन मासे मासे पाक्षिकप्रतिक्रमण कर्तव्य भाद्रपदशुक्लपञ्चम्या एव पर्युषणाप्रतिक्रमण-

वत्, यथा पर्युपणाप्रतिक्रमणस्य सांवत्सरिकं नाम तथा पाक्षिकप्रतिक्रमणस्याऽपि मासिकं इति नाम युक्तं परन्तु तथा न
दृश्यते, तेन चतुर्दश्यां पाक्षिकप्रतिक्रमणं इति वदतां स्थाने स्थाने महान् विरोधः, तेन च पञ्चदश्यां एव पाक्षिकप्रतिक्र-
मणं प्रतिपत्तव्यं, येन न सिद्धान्तादिशास्त्रैः समं विरोधः, अन्यथा पदे पदे विरोधो भावी, तथा आलोचनाऽपि च पञ्च-
दश्यां न निषिद्धा, यदुक्तं व्यवहारभाष्ये-(द्वितीयविभागे ४० पत्रे)

"पडिकुट्ठेलगदिवसे, वज्जेज्जा अट्ठमिं च नवमिं च। छट्ठिं च चउत्थिं च बारसिं दुण्णंपि पक्खाणं ॥ भा० १२६ ॥" एतेन
ये वदन्ति अमावस्यां न आलोचना दीयते तदपास्तं, तथा कोऽपि प्राह-अमावास्यां आलोचना निषिद्धा, कथं अगृहीतालोच-
नानां तत्र पाक्षिकप्रतिक्रमणं घटते ? इति चेत् तर्हि चतुर्दश्यां अपि आलोचना निषिद्धा, यदुक्तं श्रीआवश्यके-(४७१पत्रे)
"चाउद्दसिं पण्णरसिं च वज्जिज्जा अट्ठमिं च नवमिं च। छट्ठिं च चउत्थिं बारसिं च दुण्हंपि पक्खाणं ॥ १ ॥" परं एतदालोचना-
न्तरं अपेक्ष्य भविष्यति, यदुक्तं श्रीपर्युपणाकल्पे-'पक्खिआ आरोवणा' पक्षे पक्षे आलोचना ग्राह्या, तेन पञ्चदश्यामेव आलो-
चनां आदाय तत्रैव प्रतिक्रमणं विधेयं नाऽत्र कोऽपि दोषः, आवश्यकचूर्णौ (११३ पत्रे) तथा "ततो सागरचंदो कमलामेला
य सामिसगासे धम्मं सोऊण गहिआणुव्वयाणि सावगाणि संवुत्ताणि, तओ सागरचंदो अट्ठमीचउद्दसीसु सुण्णघरे सुसाणेसु
वा एगराइअं पडिमं ठाइ" इत्याद्यनेकालापकैः नानासिद्धान्तोक्तैः अष्टम्यां चतुर्दश्यां उपवासादि कृत्यं उक्तमस्ति, यदि तत्पा-
क्षिककृत्यं इति कृत्वा चतुर्दश्यां पाक्षिकप्रतिक्रमणं स्थाप्यन्ते तथा अष्टम्यां अपि पाक्षिकप्रतिक्रमणं कर्तव्यं स्यात्, प्रयोगश्च
अष्टम्यादि अपि पाक्षिकप्रतिक्रमणं तत्राऽपि पाक्षिककृत्यस्य क्रियमाणत्वात् यत्र यत्र पाक्षिककृत्यं क्रियते तत्र तत्र पाक्षिक-

प्रतिक्रमण, यथा चतुर्दश्यां तथा यथा अष्टम्या न भवति तथा चतुर्दश्या अपि मा भवतु, किंच चतुर्दश्या पाक्षिकप्रति-क्रमण अङ्गीकुर्वता सूत्रोक्ता पूर्णिमा विहाय चतुर्मासिक अपि तत्र एव प्रतिक्रमणीय, यत चतुर्मासिके अष्टौ पक्षा भवन्ति ते च तन्मते चतुर्दश्या एव पूर्णतां अगच्छन्, पाक्षिकस्य तत्र एव करणत्वात्, अथ चतुर्मासिकसम्बन्धी पक्ष प्रतिपद् आरभ्यते पाक्षिकसम्बन्धी तु अन्यत एव इति चेत् तर्हि कोऽय अर्धजरतीन्याय ? तथा च सति महान् सूत्रविरोध तत्र ईदृग् अर्थस्य अदर्शनात् न युक्त एव, ततश्च कृष्णचतुर्दशीरूप इति चेत् तर्हि सकलमपि पूर्वोक्त दूषणकदम्बक तत्पश्चा-द्धम अनुधावति, किंच एव चतुर्दश्या पाक्षिकप्रतिक्रमण कुर्वता पूर्णमास्या चतुर्मासिक आचरता चतुर्मासिकसम्बन्धि तपो बाध्यते स्थानाऽनवाप्ते पाक्षिकचतुर्मासिकयो मध्य दिनाभावात्, ननु किमर्थं तद्दिन ईक्षते ? उच्यते—पाक्षिके चतुर्थस्य करणात्, चतुर्मासिके षष्ठसम्भवात् मध्यं दिन अन्तरेण तच्च न घटते, तस्मात् युक्त्याऽपि पाक्षिक पञ्चदश्या एव युज्यते, पुनरपि प्रयोगो न चतुर्दश्या पाक्षिकप्रतिक्रमण अपूर्णपक्षत्वात्, यत्र यत्र असम्पूर्ण पक्षत्व तत्र तत्र न पाक्षिकप्रतिक्रमण यथा दशम्या, किंच श्रीकालिकाचार्यकथाया शतगाथाप्रमाणाया श्रीभावदेवसूरिकृताया पक्षोपवासपारणे साधूना अष्ट-मोत्तरपारणस्य प्रोक्तत्वात् पाक्षिक पर्व पञ्चदश्या एव आगत, तथाहि—

"मम अतेउरी पक्खोववासपारणए जओ । साहूण फासुह भत्त, होही उत्तरवारणे ॥ ८१ ॥ एव पव चउत्थीए, कय कालगसूरिणा । एअ पज्जोसवणाकप्प, सव्वसघेण मन्निअ ॥ ८२ ॥ साहू पूआरओ लोओ, जाओ तप्पभिइं तओ । साहू

पूआ तओ नाम, पयट्टो तत्थ ऊसवो" ॥ ८३ ॥ इति । पुनः—'नयरम्मि धरावासे' इत्यादि कालिकाचार्यकथायां पट्टप-
श्चाशत्प्रमाणगाथायां अङ्काष्टयक्ष १३८९ वर्षे श्रीधर्मप्रभसूरिकृतायां; तथाहि—

"आयरेणा वि हु पज्जो–सविअवं तो निवो भणइ तुट्ठो। भयवं ! अणुगाहिउ हं, जं महे अंतेउरीणं तु ॥ ४२ ॥
"पक्खोववासपारण–दिवसंमि भत्तमेसणासुद्धं । साहूणुत्तरपारण–दिवसंमि भविस्सए बहुअं ॥ ४३ ॥" इति ॥

ननु–यदि पञ्चदश्यां पाक्षिकप्रतिक्रमणं आसीत्, तदा कथं साम्प्रतं चतुर्दश्यां विधीयते ? उच्यते–श्रीकालिकाचार्यैः आचीर्णत्वात्, यदुक्तं ठाणावृत्तौ श्रीहेमाचार्यगुरुश्रीदेवचन्द्रसूरिभिः । तथाहि—

"एवं च कारणे णं कालगायरिएहिं चउत्थीए पज्जोसवणं पवत्तिअं, समत्थसंघेण य अणुमन्निअं, तव्वसेण य पक्खिअईणि चउद्दसीए आयरियाणि, अन्नहा आगमुत्ताणि पुण्णिमाए'त्ति ।" एवं श्रीकालिकाचार्यकथायां अतिजीर्णायां ३६९ श्लोकमितायां अपि उक्तं, तथाहि—

"राइणा भणिअं–जइ एवं तो चउत्थीए भवतु, सूरिहिं भणिअं–एवं होउ नत्थि अणत्थो सो भणिअमागमे "आयरेणा वि पज्जोसविअव्व"मिति तओ हरिसवसुफुल्ललोअणेणं जंपिअं राइणा भयवं ! महापसाओ महंतो अम्हाणमणुग्गहो जओ मम अंतेउरिआणं पक्खोववासपारणए साहूणं उत्तरपारणयं भविस्सइ, तओ गिहे गंतूण समाइट्ठिआओ अंतेउरिआओ तुम्हाण ममावसाए उववासो होही पारणेअ साहूणं उत्तरपारणयं भविस्सइ, ता तत्थ अहा पवत्तेहिँ भत्तपाणेहिं साहुणो पडिलाभेह, जओ भणिअमागमे–"पहसंतगिलाणंमि अ, आगमगहणे अ लोअकरणे अ । उत्तर-

पारणगमि अ, दाण च बहुफल भणिअ ॥ १ ॥" पज्जोसवणाए अट्ठमं ति काऊण पडिवए उत्तरपारण भवइ, त च दट्ठूण तमि दिणे लोगो वि साहूण तहेव पूअ काउमाढत्तो, तप्पभिई मरहट्ठविसए समणपूआ छओ नाम छणो पवत्तो, एव च कारणेण कालगायरिएहिं चउत्थीए पज्जोसवण पवत्तिअ समत्तसघेण अ अणुमन्निअ तबसेण पक्खिआईणि वि चउद्दसिए आयरिआणि अन्नहा आगमुत्ताणि पुण्णिमाएत्ति, अय आलापक -श्रीमदणहिल्लपत्तने पिपलियाखरतरभाण्डागारान्तर्वर्त्ति-श्रीकालिकाचार्यकथाप्रतितो लिखितोऽस्ति, तत्प्रतिप्रान्ते च पुन इदमपि लिखितमस्ति-"यथा श्रीखरतरगच्छे श्रीजिनचन्द्रसूरिपट्टे श्रीअभयदेवसूरिहेतो साधुजयसिंहेन श्रीकल्पपुस्तिका लिखापिता' इत्यादि । अस्या ठाणावृत्तौ श्रीकालिकाचार्यकथाया च आगमोक्तानि पाक्षिकादीनि पूर्णिमायां प्रोक्तानि । पुन श्रीजीवानुशासनवृत्तौ, ११०६ वर्षे श्रीदेवसूरिभि कृतायां श्रीनेमिचन्द्रसूरिशोधितायां तृतीयाधिकारे (२१ पत्रे), तथाहि—

अन्यच्च—पूज्या इहार्थे वदन्ति, यदा सांवत्सरिक पञ्चम्यां आसीत् तदा पाक्षिकाणि पञ्चदश्यां सर्वाणि अभवन्, साम्प्रत चतुर्थ्यां पर्युषणा, ततश्चतुर्दश्यां पाक्षिकाणि घटन्ते इति । ननु-तपागच्छीयसूरिभि अपि स्वकृतग्रन्थे क्वाऽपि पाक्षिकादीनि आगमोक्तानि प्रतिपादितानि सन्ति न वा ? उच्यते—प्रतिपादितानि सन्ति, कथं ? तपागच्छीय-श्रीकुलमण्डनसूरिविरचितविचारामृतसङ्ग्रहे (२४ पत्रे) तथैव दर्शितत्वात्, तथाहि—

एव च कारणेण कालगायरिएहिं चउत्थीए पज्जोसवण पवत्तिअ सम्मत्तसघेण य अणुमन्निअ, तबसेण य पक्खियाईणि चउद्दसिए आयरिआणि अन्नहा आगमुत्ताणि पुण्णिमाए'त्ति", ठाणावृत्तौ श्रीदेवचन्द्रसूरिकृतायाम् ।

इह व्यवहारचूर्ण्यादौ चतुर्दश्याः साक्षात् पाक्षिकत्वे दृश्यमाने पूर्णिमायाश्च काऽपि आगमे साक्षाद् अदृश्यमानेऽपि ग्रन्थकृता आगमोक्तानि पूर्णिमायां इति यदुक्तं-तन्न ज्ञायते केनाऽपि अभिप्रायेण सम्प्रदायेन वा इति, परं एतस्मिन्नपि ग्रन्थे चतुर्थीपर्ववद् आचरितलक्षणोपेतत्वात् चतुर्दश्यां पाक्षिकादीनि अपि प्रमाणीकृतानि एव सन्तीति ॥" पुनस्तपागच्छीयश्रीरत्नशेखरसूरिभिः स्वकृतश्राद्धविधिकौमुद्यां अपि पञ्चधा प्रतिक्रमणस्य स्थानानि दर्शयद्भिः पाक्षिकप्रतिक्रमणं पक्षान्ते प्रोक्तं (४१० पत्रे), तथाहि—

तच्च प्रतिक्रमणं पञ्चभेदं दैवसिकं १ रात्रिकं २ पाक्षिकं ३ चातुर्मासिकं ४ सांवत्सरिकं ५ चेति, एतेषां काल उत्सर्गेण एवमुक्तः—"अद्धनिवुड्ढे बिंबे सुत्तं कड्ढंति गीअत्था । इयवयण पमाणेणं देवसिआवस्सए कालो ॥ १ ॥" रात्रिकस्य एवं—

"आवस्सयस्स समए, निद्दामुद्दं चयंति आयरिया । तह तं कुणंति जह दिसि पडिलेहाणंतरं सूरो ॥ २ ॥" अपवादस्तु दैवसिकं दिवसतृतीयप्रहरादनु अर्द्धरात्रं यावत्, योगशास्त्रवृत्तौ तु मध्याह्नादारभ्य अर्द्धरात्रं यावत् इत्युक्तं, रात्रिकं अर्द्धरात्रादारभ्य मध्याह्नं यावत् । उक्तं च-"उग्घाडा पोरिसिं जाव, राइ अवस्सयचुण्णीए चेव । ववहाराभिप्पाया, भणंति पुण जाव पुरिमड्ढं ॥ ३ ॥ पाक्षिक १ चातुर्मासिक २ सांवत्सरिकाणि ३ तु पक्षाद्यन्ते च स्युः", इत्यादि ।

॥ इति पूर्वं पाक्षिकप्रतिक्रमणं पञ्चदश्यां आसीदिति विचारः ॥ ८ ॥

ननु-आत्मगच्छीयसाधुप्रमुखाणां कसेल्लकेन वर्णान्तरप्राप्तस्य पानीयस्य ग्रहणे प्रवृत्तिः भूयसी दृश्यते, सा किं सिद्धान्तादिमूला ?, किं वा स्वगच्छपरम्परायाता? उच्यते-सिद्धान्तादिमूला एव, कथमित्याह-श्रीकल्पसूत्रवृत्तौ सन्देहवि-

पौषध्या (१४४ पत्रे) श्रीजिनप्रभसूरिभि 'सुद्धविअड'त्ति, शुद्धविकट उष्णोदक १ वर्णान्तरादिप्राप्त शुद्धजल २ चेति, वर्णान्तरादिप्राप्तजलस्य ग्राह्यत्वेन उक्तत्वात् । न च वाच्य श्रीजिनप्रभसूरिभि कस्य ग्रन्थस्य सम्मत्या व्याख्येय व्यधायीति । श्रीकुलमण्डनसूरिकृताया श्रीकल्पसूत्रावचूर्णौ तथैव व्याख्यानात्, तथाहि—

"वासावास पज्जोसविअस्स अट्ठमभत्तिअस्स भिक्खुस्स कप्पति तओ पाणगाइ पडिगाहित्तए, त जहा—आयामे वा १ सोवीरे वा २ सुद्धविअडे वा ३ । अत्र 'सुद्धविअड'त्ति, शुद्धविकट उष्णोदक १ वर्णान्तरादिप्राप्त शुद्धजल २ चेत्यादि ॥ १ ॥

एवमेव श्रीयतिदिनचर्यासूत्रवृत्त्योरपि (६५ पत्रे) । तथाहि—

"गिण्हिज्ज आरनाल आविलधोवणतिदडउक्कलिअ । वण्णतराइपत्त, फासुअसलिलपि तदभावे ॥ १०२ ॥ व्याख्या—पिण्डग्रहणसमये साधु आरनाल=अवश्रावण गृह्णीयात् १ आम्लिल=काञ्जिक २ तन्दुलादिधावनजल ३ त्रिदण्डोत्कलित उष्णोदक ४ वर्णान्तरादिप्राप्त अन्यत् प्रासुकजलमपि ५ गृह्णीयादिति योग, पर तदभावे—तस्य उष्णोदकस्याऽप्राप्तौ यदाहु",—"उस्सेइम १ ससेइम २ तदुल ३ तिल ४ तुस ५ जवोदगा ६ ऽऽयाम ७ । सोवीर ८ सुद्धविअड ९ अबड १० अबाडय ११ कविट्ठ १२ ॥ १ ॥ माउलिंग १३ दक्खा १४ दाडिम १५ खजूर १६ नालियर १७ कयर १८ बयरफल १९ । आमलय २० चिंचापाणगाइ २१ पढमगभणिआइ ॥ २ ॥

पुन श्रीआचाराङ्गवृत्तौ शस्त्रपरिज्ञाऽध्ययने तृतीयोद्देशके (४२ पत्रे), तथाहि—

अतो यद्वाह्यशस्त्रसम्पर्कात् परिणामान्तरापन्न वर्णादिभि तत् अचित्त साधुपरिभोगाय कल्पते इति ॥ ३ ॥ एव प्रवचन-

सारोद्धारसूत्रवृत्त्योः षट्त्रिंशदुत्तरशततमद्वारे (२५५ पत्रे) स्वकायपरकायशस्त्रोपहतं प्रासुकं जलं साधूनां ग्रहणोचितं प्रत्यपादि, तथाहि–

"उसिणोदगं तिदंडु-कलिअं फासुअजलं च जइ कप्पं। नवरि गिलाणाइकए, पहरतिगोवरिवि धरिअवं ॥ ८८१ ॥

जायइ सचित्तया से, गिम्हम्मि पहरपंचगस्सुवरिं ॥ चउपहरुवरिं ससिरे, वासासु पुणो तिपहरुवरिं ॥ ८८२ ॥

त्रिभिर्दण्डैः–उत्कालैः उत्कलितं=आवृत्तं यदुष्णोदकं, तथा यत् प्रासुकं-स्वकायपरकायशस्त्रोपहतत्वेनाऽचित्तीभूतं जलं तदेव यतीनां कल्प्यं–ग्रहीतुं उचितं, इह किल प्रथमे दण्डे जायमाने कश्चित् परिणमति कश्चिन्न इति मिश्रः १, द्वितीये प्रभूतः परिणमति स्तोकोऽवतिष्ठते २, तृतीये तु सर्वोऽपि अप्कायोऽचित्ती भवतीति दण्डत्रयग्रहणं, इदं च सर्वमपि प्रहरत्रयमध्ये एव उपभोक्तव्यं, प्रहरत्रयादूर्ध्वं पुनः कालातिक्रान्तदोपसम्भवेन उपभोगानर्हत्वात् न धारणीयं, नवरं केवलं ग्लानादिकृते ग्लानवृद्धानां अर्थाय प्रहरत्रिकादपि ऊर्ध्वं धर्त्तव्यं,–॥ ८८१ ॥ 'जायइ' इत्यादि गाहा। जायते=भवति सचित्तता 'से'त्ति, तस्य उष्णोदकस्य प्रासुकजलस्य वा ग्लानाद्यर्थं धृतस्य 'ग्रीष्मे' उष्णकाले प्रहरपञ्चकस्योपरि–प्रहरपञ्च–कादूर्ध्वं कालस्याऽतिरूक्षत्वात् चिरेण एवं जीवसंसक्तिसद्भावात्, तथा शिशिरे=शीतकाले कालस्य स्निग्धत्वात् प्रहरचतु–ष्टयादूर्ध्वं सचित्तता भवति, "वर्षासु" वर्षाकाले पुनः कालस्याऽतिस्निग्धत्वात् प्रासुकीभूतमपि जलं भूयः प्रहरत्रयादूर्ध्वं सचित्तीभवति, तदूर्ध्वमपि यदि ध्रियते तदा क्षारः प्रक्षेपणीयः–सर्जिकादिकं क्षेप्तव्यं, येन भूयः सचित्तं न भवतीति ॥ ८८२ ॥ इति ॥ ४ ॥

पुनरपि सुविहितसाधुना पानीयत्रिकग्रहणे कषायद्रव्यमिश्रितपानीयस्य ग्रहीतु कल्पत्वेन उक्तत्वात्, तथाहि—

"अन्नजल १ उण्ह वा २ कसायदवेहिं मीसिअ वावि ३। कप्पइ जईण नऽण्ण, सुविहिअ कप्पट्ठिआण च ॥ २ ॥" इति ॥ ५ ॥ पुन वर्णगन्धरसस्पर्शै परिणत पानीय प्रासुक सयतो गृह्णीयाद् इति विधिवादेनाऽपि प्रोक्तत्वात्, तथाहि—

"वण्णरस–गधप्पण, परिणय फरसेण वा। अजीवं फासुअ नच्चा, पडिगाहेज्ज सजए ॥ १ ॥" इति ॥ ६ ॥

ननु–वर्णान्तरप्राप्तपानीय साधूना योग्य च सम्मत्या दर्शित तत्तथैव, पर कै द्रव्यै केन च विधिना प्रासुक तत् स्यात्, केषु च ग्रन्थेषु प्रोक्तम्' इत्याह–श्रीबृहत्कल्पभाष्ये, तथाहि—

"वण्णरसगधफासा, जह दवे जम्मि उक्कडा हुति। तह तह चिर न चिट्ठइ, असुभेसु सुभेसु कालेण ॥ १ ॥" व्याख्या–यस्मिन् द्रव्ये यथा वर्णरसगन्धस्पर्शा उत्कटा-उत्कटतरा भवन्ति, तथा तथा तेन तेन द्रव्येण सह मिश्रित उदक चिर न तिष्ठति, क्षिप्र क्षिप्रतर परिणमति, किं अविशेषेण? न इत्याह–येऽशुभा वर्णादय उत्कटा तेषु एव क्षिप्र परिणमति, ये तु शुभा वर्णादय तेषु उत्कटेषु कालेन परिणमते चिरादित्यर्थं, अत्रैव निदर्शनमाह–"जो चदणे कडुरसो, ससट्ठज-लेण दूसणा आओ। सो खलु दगस्स सत्थ, फासो उ उवग्गह कुणइ ॥ १ ॥" व्याख्या–इह तन्दुलोदक चन्दनेन काऽपि मिश्रित तत्र चन्दनस्य य कटुको रस स तन्दुलोदकस्य शस्त्र, पर य स्पर्शो शीतलः स जलस्योपग्रह करोति इति कृत्वाऽचिरेण तत्परिणमति, एव ससृष्टजलस्यापि या दूषणा आम्लरसता सा उदकस्य शस्त्र, स्पर्शस्तु शीतलत्वाद् उपग्रहकारी अत चिरेण परिणमति, इति ॥

पुनः निशीथभाष्यचूर्णिर्यथा—'फासुअमुदगं'ति जं वुत्तं तस्स इमा वक्खा—"तुवरे फले अ पत्ते रुक्खसिलो तुप्पमद्दणाईसु ।" इत्यादि । तुवरसद्दो रुक्खसद्दे संवद्धो तुवरः-वृक्षः, सो अ समूलपत्तपुप्फफलो जम्मि उदगे पडिओ तेण परिणामिअं घिप्पइ, अहवा तुवरफला हरीतक्यादयः तुवरपत्राः पलाशपत्रादयः 'रुक्ख'त्ति—रुक्खकोटरे कडुफलपत्तपरिणामिअं घिप्पइ'सिल'त्ति, क्वचिच्छिलायां अनन्तरं रुक्खछल्ली कुट्टिआ तम्मि जं संठिअं उदगं तं परिणामिअं घिप्पइ जत्थ वा सिलाए तुप्परिणामिअं उदगं तं घिप्पइ, "तुप्पो" पुण मयगकलेवरवसा भण्णइ, "मद्दणाइसुं" हस्त्यादिमर्दितं आदिसद्दो हस्त्यादिकमर्दने इत्यादि । एवं पिण्डनिर्युक्तिवृत्त्योरपि । तथाहि—

"दवओ परिणओ तिल्लतूवराईहिं दवेहिं ।" विभीतकादिकषायद्रव्यैः अपि मिश्रोदकानि वर्णा(दी)नि परिणतानि प्रासुकानि, अत्र आदिशब्दाद् यथासम्भवं वर्णादिपरिणामहेतूनि गोमयरक्षादिद्रव्याणि सर्वाणि ज्ञेयानि, । पुनः ओघनिर्युक्तौ (१३१ पत्रे), तथाहि—

"सीउण्हखारखत्ते, अग्गी लोणूसअंविले नेहे । वक्कंतजोणिएणं, पओयणं तेणिमं होंति ॥ ३४६ ॥

एतद्वृत्तिः—"सीउण्हा"—पसिद्धा, "खारो"—तिलकरीरखाराई, खत्तं—उक्करडिआ कयवरो, अग्गीलोणा पसिद्धाओ सो पंसुखारदलं, अंविलं—सोवीराई, 'नेहो'—तिल्लघयवसाई, एएहिं जो परिणओ' इति । पुनः निशीथभाष्ये यथा—

"सीएअरफासु चउहा, दवे संसट्ठमीसगं खित्तं । काले पोरसि परओ, वण्णाई परिणयं भावे॥ १ ॥" इति, एवं कसेल्ल-

कपानीय प्रासुकत्वेन तपागच्छेशहीरविजयसूरि-प्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसमुच्चये तच्छिष्य प० कीर्त्तिविजयगणिसमुच्चिते प० जगमालगणिकृतत्रयोदशप्रश्नेऽपि (३६ पत्रे) प्रोक्त, तथाहि–

वर्णान्तरप्राप्त कसेल्लकनीर प्रासुक भवति न वा ? तत्रोत्तर–वर्णान्तरप्राप्त कसेल्लकनीर प्रासुक भवति पर आत्मीयवृद्धै अनाचीर्णं इति ज्ञेय, एव पुनस्तत्रैव ग्रन्थे द्वीपबन्दरसङ्घकृत १५ प्रश्नेऽपि (८४ पत्रे), तथाहि–मतान्तरीयस्य कदाचिदुपवासादिप्रत्याख्यान कार्यते, तत्र 'पाणस्से'त्युच्चारणमाश्रित्य किं विधेय ?, यतस्तस्य कसेल्लकादिपानीयपाने कथ तत्पालन भवतीति ? तत्रोत्तरम्–अत्र मतान्तरीयस्य प्रत्याख्यानकरणे 'पाणस्से'त्युच्चारणे स यदि कसेल्लकादिपानीय पिबति तदा प्रत्याख्यानभङ्गो ज्ञातो नाऽस्ति,यत कसेल्लकक्षेपेऽपि पानीय प्रासुक भवति, पर आत्मना आचरणा नाऽस्तीति नो गृह्यते इति । ननु–त्रिविधाहारप्रत्याख्याने कसेल्लकस्य स्वादिमत्वात् कथ न प्रत्याख्यानभङ्ग ?, उपवासप्रत्याख्याने च कथ न द्रव्यद्वयापत्तिर्भवेत् ? उच्यते–कसेल्लकस्वादो हि तथा नीरेण सम तदात्मना परिणतो यथा न नीरात्पृथग्भूतो ज्ञायते, अतो न प्रत्याख्यानभङ्गो नाऽपि च द्रव्यद्वयापत्ति , एव येषा सम्प्रदाये त्रिफलापानीय पीयमानमस्ति तैरपि यद्यपि हरीतकीबिभीतके स्वादिमे आमलकाश्च अशने, तथापि तन्मिश्रितोदकपानेन त्रिविधाहारप्रत्याख्यानभङ्गो मन्यते, नापि उपवासप्रत्याख्याने द्रव्यत्रयगणना, अन्यथा प्रत्याख्यानभङ्ग सम्पद्येत इति ॥

ननु–पूर्वमुष्णोदकाभावे वर्णान्तरप्राप्तपानीयग्रहण उपदिष्ट, साम्प्रत तु वर्णान्तरप्राप्तमेव प्रासुकोदक गृह्यते तत्किमिति ? उच्यते–नाऽस्माभि एकान्तेन कसेल्लकप्रासुकपानीयमेव गृह्यते, किन्तु उष्णोदकमपि गृह्यते, पर साम्प्रत

श्राद्धाः प्राय उष्णोदकं न पिबन्ति, तत्रापि त्रिदण्डोत्कलितमेव कल्पते, नाऽन्यथा, तादृशं तु प्रायशो दुर्लभं साधूनुद्दिश्य क्रियमाणं तु आधाकर्मदोषभाक् भवति, सति च तस्मिन् द्वयोरपि दातृग्रहीत्रोः अहिताय अल्पायुष्याय च भवति, कसेल्लकप्रासुकनीरं तु आत्मनां गच्छे श्राद्धा विशेषतः श्राद्धिकाश्च पिबन्ति, तैस्तु तत् स्वार्थं क्रियमाणमस्ति, तन्मध्ये साधुभिरपि यतनया गृह्यमाणं न दोषाय स्यात्, ततः सिद्धान्तमूलत्वेन गच्छपरम्परया च कसेल्लकप्रासुकपानीयं गृह्यते इति ॥ ९ ॥

॥ इति कसेल्लकपानीयविचारः (अधिकारः) ॥ ९ ॥

ननु-श्रीखरतरगच्छीयाः श्राद्धा आचाम्ले द्रव्यद्वयं गृह्णन्ति, नाऽधिकं, तत्किम्? उच्यते-श्रीमज्जिनवल्लभसूरिशिष्य-श्रीजिनदत्तसूरिभिः सन्देहदोलावलीसूत्रे (११६ पत्रे) द्रव्यद्वयस्य एव प्रतिपादितत्वात्, तथाहि-

"गिहिणो इह विहि आयं-बिलस्स कप्पंति दुन्नि दव्वाइं। एगं समुचिअमन्नं, बीअं पुण फासुअं नीरं ॥ १०४ ॥" इति ॥

अत्र उचितं अपि नीरमेव, न तु काञ्जिका १ अवस्रवण २ तक्रं ३ क्षुरसादीनि ४ तेषां हि पानकाहारत्वेऽपि शुद्ध्यहेतुत्वेन आचमनादिकार्यस्य अनर्हत्वात्, अत एव प्रत्याख्यानचूर्णावपि जलमेव उक्तं। तथाहि-

"जावइअं उवजुज्जइ, तावइअं भायणे गहेऊणं। जलबिन्दुडं काउं, भुत्तवं एस इत्थ विही ॥ १ ॥

एवं द्रव्यद्वयातिरिक्तद्रव्यनिषेधः श्रीजिनपतिसूरिभिरपि सामाचारीमध्ये २५ लिखितः ॥ १ ॥ तथाहि-

"आयंबिले पप्पड १ घुग्घरिआ २ वेढमिआ ३ इड्डुरिआ ४ तक्काइ ५ निसेहो त्ति ॥२॥ पुनः जीर्णपुस्तकेषु अपि आचाम्लप्रत्याख्यानपाठे-"सूरे उग्गए पुरिमड्ढं पच्चक्खामि तिविहं चउविहं पि आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं अन्नत्थणाभोगेणं

सहसागारेण पच्छन्नकालेण दिसामोहेण साहुवयणेण महत्तरागारेण सव्वसमाहिवत्तियागारेण आयनिल पच्चक्खामि अन्नत्थणाभोगेण सहसागारेण लेवालेवेण उक्खित्तविवेगेण गिहत्थसंसट्ठेण पारिट्ठावणियागारेण महत्तरागारेण सव्वसमाहिवत्तियागारेण एकासण पच्चक्खामि तिविहंपि आहार" इत्यादि, दव्वविसए सवनिअमा अन्नत्थणाभोगेण सहसागारेण महत्तरागारेण सव्वसमाहिवत्तियागारेण वोसिरामि" अय पाठ श्रीजेसलमेरुभाण्डागारे स० १२१५ लिखितपुस्तिकाया अस्ति ॥ ३ ॥

ननु-मूलग्रन्थे क्वाऽपि द्रव्यद्वय प्रतिपादित अस्ति? उच्यते-महानिशीथसूत्रे तच्चूर्णौ च "दोहिं दव्वेहिं आयविलेहिं" ॥ ४ ॥ एव श्रीआवश्यकबृहद्वृत्तौ, तथाहि—"एव जहन्ने मज्झिमे उक्कोसेऽवि आयविले दव्वदुगेण सव्वत्थ भणिअव्व"। पुन अत्राऽर्थे सूक्ष्मधिया श्रीहरिभद्रसूरिकृतावश्यकबृहद्वृत्ति विचारणीया, तत्पाठस्तु (८५५ पत्रे) अयम्-

"एत्थ आयबिल च भवति आयविलपाउग्ग च, तत्थोदणे आयविल आयबिलपाउग्ग च, आयबिला सकूरा, जाणि कूरविहाणाणि आयविलपाउग्ग, तदुलकणिआउ कुडतो पीट्ठ पिहुगा पिट्ठपोवलियाओ रालगा मडगादि कुम्मासा पुव्व पाणिएण कढिज्जति, पच्छा उखलीए पीसति, ते तिविहा-सण्हा मज्झिमा थूला, एते आयबिल आयविलपाउग्गाणि, पुण जे तस्स तुसमीसा कणिआउ ककडुगा य एवमादि, सत्तुआ जवाण गोधूमाण विहिआण वा, पाउग्ग पुण गोधूस मुजिया पिचुगाला य आव भुजिज्जा जे अ जतएण ण तीरति पीसितु, तस्सेव णिक्कारे कणिक्कादि वा, एयाणि आयविलपाउग्गाणि, त तिविह पि आयबिल तिविह उक्कोस १ मज्झिम २ जहण्ण ३ च, दव्वओ कलमसालिकूरो उक्कोस जं वा जस्स पत्थं रुचइ वा रालगो सामागो वा जहण्णो, सेसा मज्झिमा, जो सो कलमसालिकूरो सो रस पडुच्च तिविधो

ण

उक्कोसं ३ तं चेव तिविधं पि आयंविलं णिज्जरागुणं पडुच्च तिविधं उक्कोसो णिज्जरागुणो, मज्झिमो जहण्णोत्ति, कलम-
सालिकूरो दवतो उक्कोसं, दवं चउत्थरसिएण समुद्दिसति, रसओ वि उक्कोसं तस्सच्चएणऽवि आयामेण उक्कोसं रसओ,
गुणतो जहण्णं थोवा णिज्जरति भणितं भवति, सो चेव कलमोदणो जदा अन्नेहिं आयामेहिं तदा दवतो उक्कोसो,
रसतो मज्झिमो, गुणतो वि मज्झिमो चेव, सो चेव जदा उण्होदएण तदा दवतो उक्कोसं, रसतो जहण्णं, गुणओ
मज्झिमं चेव, जेण दवओ उक्कोसं न रसओ, इआणिं जे मज्झिमा ते चाउलोदणा तेन दवओ मज्झिमा आयंविलेण
रसओ उक्कोसा गुणओ मज्झिमा तहेव च उण्होदएण दवओ मज्झं, रसओ जहण्णं, गुणओ मज्झं, मज्झिमं दवंति
काऊणं, रालगतणकूरा दवओ जहण्णं, आयंविलेण रसओ उक्कोसं, गुणओ मज्झं ते चेव आयामेण दवओ जहण्णं,
रसओ मज्झं, गुणओ मज्झं, ते चेव उण्होदएण दवओ जहण्णं, रसओ जहण्णं, गुणओ उक्कोसं वहुणिज्जरत्ति भणितं
होति, अहवा उक्कोसे तिण्णि विभासा—उक्कोसउक्कोसं उक्कोसमज्झिमं उक्कोसजहण्णं कंजियआयामउण्होदएहिं जहण्णा
मज्झिमा उक्कोसा णिज्जरा, एवं तिसु विभासितबं ॥ ५ ॥ एवं श्रीहरिभद्रसूरिकृतश्रावकधर्मप्रज्ञप्तिवृत्तौ अपि एतादृश एव
पाठोऽस्ति ॥६॥ तथा—द्वाविंशत्यभ्यधिकै—कादशवत्सरशतैस्तु विक्रमतः। अकृतैनां नमिसाधुः, शिष्यः श्रीशालिसूरीणाम् ॥१॥
इति प्रशस्तिसद्भावेन १९२२ वर्षे नमिसाधुकृतषडावश्यकवृत्तौ विशेषो यथा विशेषस्तु कलमशालिचतुर्थरसकाद्युत्कृष्टः
शेषकूरः चतुर्थरसकादिश्च मध्यमः उष्णोदकादिश्च जघन्यो गुणतश्च वह्वी निर्जरा उत्कृष्टे मध्यमा मध्यमेऽल्पा च जघन्ये
चेति, एवं च स्थिते कलमशालिकूरः कलमशालिकञ्जिकेन उत्कृष्टः, उत्कृष्टेन यदा भुज्यते तदा जघन्या=निर्जरा अल्पे-

सहसागारेण पच्छन्नकालेण दिसामोहेण साहुवयणेण महत्तरागारेण सव्वसमाहिवत्तियागारेण आयंबिल पच्चक्खामि अन्नत्थ-णाभोगेण सहसागारेण लेवालेवेण उक्खित्तविवेगेण गिहत्थससट्ठेण पारिट्ठावणियागारेण महत्तरागारेण सव्वसमाहिवत्तिया-गारेण एकासण पच्चक्खामि तिविहपि आहार" इत्यादि, दव्वविसए सव्वनिअमा अन्नत्थणाभोगेण सहसागारेण महत्तरागा-रेण सव्वसमाहिवत्तियागारेण वोसिरामि" अय पाठ श्रीजेसलमेरुभाण्डागारे स० १२१५ लिखितपुस्तिकाया अस्ति ॥ ३ ॥

ननु-मूलग्रन्थे काऽपि द्रव्यद्वय प्रतिपादित अस्ति? उच्यते-महानिशीथसूत्रे तच्चूर्णौ च "दोहिं दव्वेहिं आयविलेहिं" ॥ ४ ॥ एवं श्रीआवश्यकवृहद्वृत्तौ, तथाहि—"एव जहन्ने मज्झिमे उक्कोसेऽवि आयविले दव्वदुगेण सवत्थ भणिअव्व"। पुन अत्राऽर्थे सूक्ष्मधिया श्रीहरिभद्रसूरिकृतावश्यकवृहद्वृत्ति विचारणीया, तत्पाठस्तु (८५५ पत्रे) अयम्–

"एत्थ आयविल च भवति आयविलपाउग्ग च, तत्थोदणे आयविल आयविलपाउग्ग च, आयविला सकूरा, जाणि कूरविहाणाणि आयविलपाउग्ग, तदुलकणिआउ कुडतो पीट्ठ पिहुगा पिट्ठपोवलियाओ रालगा मडगादि कुम्मासा पुव पाणिएण कड्ढिज्जति, पच्छा उक्खलीए पीसति, ते तिविहा-सण्हा मज्झिमा थूला, एते आयविल आयविलपाउग्गाणि, पुण जे तस्स तुसमीसा कणिआउ कक्कुगा य एवमादि, सत्तुआ जवाण गोधूमाण विहिआण वा, पाउग्ग पुण गोधूम भुज्जिया पिचुगाला य जाव भुजिज्जा जे अ जतएण ण तीरति पीसितु, तस्सेव णिद्दारे कणिक्कादि वा, एयाणि आय-विलपाउग्गाणि, त तिविह पि आयविल तिविह उक्कोस १ मज्झिम २ जहण्ण ३ च, दव्वओ कलमसालिकूरो उक्कोस जं वा जस्स पत्थं रुच्चइ वा रालगो सामागो वा जहण्णो, सेसा मज्झिमा, जो सो कलमसालिकूरो सो रस पडुच्च तिविधो

त्यर्थं, तथा उत्कृष्ट द्रव्य जघन्यरसेन भुज्यते, तदा मध्यमो निर्जरा गुण इत्यादिभङ्गका द्रष्टव्या इति, अयमर्थो द्रव्यरसयोः द्वयो उत्कृष्टत्वे जघन्या निर्जरा एकैकोत्कृष्टत्वे मध्यमा द्वयोर्जघन्यत्वे उत्कृष्टा निर्जरा इति, अपि चात्र सर्वेष्वपि पूर्वोक्तेषु भङ्गकेषु जघन्य १ मध्यमो २ त्कृष्टरूपेषु ३ शालिप्रभृतीना अन्नाना मध्यादेकतरत् अन्न, अथ च काञ्जिकप्रभृतीना नीराणा च मध्यात् एकतरन्नीर आचाम्लमध्ये ग्राह्यत्वेन प्रोक्त, परं न कुत्राऽपि एवरूपो भङ्गको लिखितो, यदुत-एकस्मिन् आचाम्ले शालिप्रभृत्यन्नाना मध्यात् अन्नद्वय तत्रय वा अथ च काञ्जिकप्रभृतिनीरमध्यात् नीरद्वय तत्रय वा ग्राह्यमिति ॥ ७ ॥ ननु द्रव्यद्वयस्य एव ग्रहणे नियमिते कथ दन्तशोधन विना मुखशुद्धि ?—तत्राऽर्थे सन्देहदोलावली गाथा (११७ पत्रे) यथा—

जो पुण सिलिआईं विणा, मुहसुद्धिं काउमित्थमसमत्थो । सो कडुअकसायरस, सिलिअं गिण्हइ न से भंगो ॥१०६॥ अनाहारत्वात् ॥ ८ ॥ यदुक्त—'निंबाईण' गाहा, अतो बहुनिर्जराहेतुत्वेन उत्कृष्टाऽऽचाम्ले द्रव्यद्वयग्रहण युक्त, पुन अत्रार्थे वृद्धपरपरागतसामाचार्येव प्रमाण, किमेतत्प्रामाण्यात् निर्विकृतिकाऽऽचाम्लोपवासादिषु सचित्तनियममेव न कुर्वन्ति श्राद्धाः किञ्च उपवासे एकमेव द्रव्य न गृह्णन्ति, ततो यथा सूत्राक्षरादर्शनेऽपि अत्र अवश्यतया सचित्तनियमः क्रियते, एव द्व्यधिकद्रव्यनियमोऽपि इति सन्देहदोलावलिबृहद्वृत्तिवचनप्रामाण्यात् वृद्धपरम्परागतसामाचार्या उत्कृष्टाऽऽचाम्लत्वेन द्रव्यद्वयमेव आचाम्ले गृह्यते, ततो यद्भगवत्केवलिभाषित तत्प्रमाण नाऽत्राऽस्माक कोऽप्यभिनिवेश' इति ॥

॥ इति आचाम्ले द्रव्यद्वयग्रहणाधिकारः ॥ १० ॥

ननु-केचिद्वदन्ति अपक्वदुग्धेन समं द्विदलभक्षणं अभक्ष्यदोषभाक्, तत् किम्? उच्यते—न चैतत् सङ्गतिमङ्गति,
क्वाऽपि तद्दोषस्याऽनुक्तत्वाद् इति, आह परः, उच्यते-
ननु-भो! "आमगोरससम्पृक्त-द्विदलादिषु जन्तवः। दृष्टाः केवलिभिः सूक्ष्मा-स्तस्मात् तानि विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥",
इति श्रीहेमाचार्यकृतश्रीयोगशास्त्र(१७१ पत्रे)वचनप्रामाण्याद् आमगोरससम्पृक्तद्विदले सूक्ष्मजन्तूत्पत्तिसद्भावेन तद्भ-
जैनस्य सुतरां प्रोक्तत्वात् तद्दुष्टता एव समागता। न च वाच्यं गोरसशब्देन दधितक्रे। परं दुग्धं न?, उच्यते-
श्रीहेमाचार्यैः गोरसशब्देनाऽभिधानचिन्तामणौ (१६७ पत्रे) दधि १ दुग्ध २ घोल ३ रूपार्थत्रयस्य प्रोक्तत्वात्,
तथाहि-"दुग्धं तु सोमजं, गोरसः क्षीरमूधस्यं, स्तन्यं पुंसवनं पयः ॥ ६८ ॥ १ तथा (१६८ पत्रे) "क्षीरजं=दधि
गोरसश्च २" पुनः (१६९ पत्रे) "दण्डाहते कालशेय-घोलारिष्टानि गोरसः रसायनं ३" इति। तत आमगोर-
सेन समं द्विदलभक्षणे स्पष्टं अभक्ष्यदोषः?, सत्यं, यद्यपि आमगोरसशब्देन अपक्वदुग्धमपि समायातं, परं द्विदलदोषाधि-
कारे आमगोरसशब्दस्य प्रवृत्तिः अनुत्कालितदधितक्रयोः एव विषये, तयोः द्वयोः एव ग्रन्थादौ व्याख्याततत्वाद्, यदुक्तं
"श्रीतपागणसरोजरविश्रीदेवसुन्दरगणेन्द्रविनेयः, श्राद्धवर्गविहिताग्रहतः श्रीसोमसुन्दरगुरुः कुरुतेऽदः ॥ १ ॥" इति ग्रन्थादौ
सद्भावेन तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिभिः श्रीयोगशास्त्रबालावबोधे; तथाहि-

"आमगोरससंपृक्तं, द्विदलं पुष्पितौदनम्। दध्यहर्द्वितयातीतं, कथितान्नं विवर्जयेत्" ॥ ७ ॥

व्याख्या—"आम गोरस-अणऊकाल्या दूध दही छासि ते माहि मिल्यौ विदल कठवल अने वासीकठवल अने आदि शब्द लगे फूल्यो जे रान्ध्यो उदन १ ढुढणादिक २ तथा विदिहडो-सोल पहुर ऊपहरा दहीमाहि ३ अनइ वासीयकठवलादिक कुहिआ अन्न ४ एतला सवि हि माहि दृष्टा केवलज्ञानीये सूक्ष्मजीव उपजता दीठा, ते भणी ए सगला ही श्रावके वर्जिवा इति।"अत्रार्थे योगशास्त्रावचूर्णिरपि विलोकनीया, "तत्राऽऽमगोरसशब्देन अनुत्कालितदधि-तक्रवस्तुद्वयस्य एव व्याख्यानात्", तथा विहाय एक कंचिद् गच्छ, अन्येषु गच्छेषु आमदुग्धमध्ये द्विदलग्रहणनिषेधो नाऽस्ति, प्रत्युत प्रवृत्ति वर्त्तते, अथ काऽपि ग्रन्थेऽपक्वदुग्धमध्ये द्विदलनिषेध प्रोक्तो भवेत्, तदा स ग्रन्थो विचार्येत, पर स ग्रन्थो नाऽस्तीति सम्भाव्यते इति॥

॥ इति अपक्वदुग्धमध्ये द्विदलग्रहणाधिकारः॥ ११॥

ननु-आत्मना गच्छे मुद्गादीनामिव सङ्गरादीनामपि द्विदलत्व गण्यते, केषाञ्चिद्गच्छे तु न इति, तत्र को विचारः? उच्यते,—श्रीजिनदत्तसूरियुगप्रधानै उत्सूत्रपदोद्घट्टने सङ्गरादीना द्विदलत्वे अमन्यमाने उत्सूत्रस्य प्ररूपितत्व उक्तमस्ति, तथाहि—

"कडुअसगरियाओ न हुति विदलति विरूहगाऽणत इति उत्सूत्र", ॥ १॥ एवमेव श्रीजिनप्रभसूरिभिः विधिप्रपाया सम्यक्त्वारोपणविधौ प्रत्यपादि, तथाहि—

सगरफलिआमुग्गमउडमासमसूरकलायचणयचवलवल्लकुलत्थमित्थिआ, कडुअगोआरमाइ विदलाइ गोरसेण सह न जिमेअवाइ एयासिं राइत्तिअ न कायव" इति॥ २॥

इत्थमेव चैत्यवन्दनकुलकेऽपि, (९७ पत्रे) तथा हि—

"संगरफलिमुग्गमुहट्ठमासकंडूअपमुक्खविदलाइं । सह गोरसेण न जिमेए य रायत्तिअं न करे ॥ १८ ॥
जम्मि य पीलिज्जंते, मणयं पि न नेहनिग्गमो हुज्जा । दुन्निअदलाइ दीसंति मित्थिगाईण जह लोए ॥ १९ ॥" ॥ ३ ॥
एवं श्रीजिनपतिसूरिभिरपि निजसामाचारीग्रन्थे ८ प्रत्यपादि, तथाहि-"संगरं कडूअगोयराइ विदलं"इति ३ ।
ननु-पूर्वाचार्यग्रन्थेऽपि क्वाऽपि सङ्गरादीनां द्विदलत्वसम्मतिः अस्ति ? उच्यते—यद्यपि साम्प्रतं प्रवर्त्तमाना श्रीसिद्धसे-
नसूरिकृता श्रीप्रवचनसारोद्धारवृत्तिः तत्र सा नाऽस्ति, परं श्रीआनन्दसूरिभिः श्रीप्रवचनसारोद्धारगाथाद्वितीयार्द्धं व्या-
ख्यानयद्भिः स्ववृत्तौ तथैवोक्तं, तथाहि-
"दहिए विगयगयाइं, घोलवडॉ घोलसिहरिणि करंबो । लवणकणदहिअमहिअं संगरगाइम्मि अप्पडिए ॥ १ ॥"
व्याख्या-लवणकणैः जीरकलवणलेशैः युक्तं दधि हस्तेन मथितं वस्त्रेण गालितं तदपि रात्र्युषितं सत् कल्पते, निर्विकृति-
कप्रत्याख्यानवतां, क्वाऽपि देशे सङ्गराद्यपि तत्र प्रक्षिप्यते, इत्याशङ्क्याऽऽह, परं सङ्गरादौ अपतिते सति, तत्र तु द्विदलदो-
षसम्भवात् न कल्पते इत्यर्थः ॥ ४ ॥ एवं यतिदिनचर्यायां अपि, तथा हि-"फलियावग्गे तह संगर वल्ला चवला य होला
येति" ॥ ५ ॥ ननु-सङ्गरादीनां मुद्गादीनामिव द्विदलत्वसाधकं लक्षणमस्ति न वा ? उच्यते-बाढं अस्तीति ब्रूमः, तथा हि-
न य संगरवीयाओ तिलुप्पत्तिं कयाइवि संभवइ । दलिए दुन्नि दलाइं मुग्गाईणं च दीसंति ॥ १ ॥ इत्यादि ॥ ६ ॥
पुनः केवलिना दृष्टं सत्यमिति ॥

॥ इति सङ्गरप्रमुखाणां द्विदलत्वाधिकारः ॥ १२ ॥

ननु–केषाञ्चित् गच्छे श्राद्धानपि साधूनिव "पाणस्स लेवाडेण वा" इत्यादिपानपडागारा उच्चारयन्ति, आत्मना गच्छे तु न इति, तत्र किं निदानम्? उच्यते–

शास्त्रे निषिद्धत्वात्, वृद्धाना असमतत्वात्, युक्तियुक्तत्वाच्च, यत श्राद्धाना पानकागारषट्कनिषेध श्रीजिनदत्तसूरयः तत्सूत्रपदोद्धट्टने प्रोचिवास, तथाहि–

"अजिअजलाहारगिही पाणागारे समुच्चरइ" तदुत्सूत्रमिति ॥ १ ॥ एव श्रीजिनपतिसूरयोऽपि निजसामाचार्या १२ लिखन्ति स्म, तथाहि–"सावयाण पाणस्स लेवाडेण वा इच्चाइ पाणगागार अणुच्चारण" इति ॥ २ ॥ ननु–पूर्वसूरिभिरपि क्वाऽपि ग्रन्थे तन्निषेधो भणितोऽस्ति? उच्यते—श्रीवृहद्भाष्ये, तथा हि–"ए ए छ आगारा साहूण, न पुण सड्ढाण" इति ॥ ३ ॥ एव श्रीप्रत्याख्यानभाष्ये त्र्यशीत्यधिकैकादश ११८३ शतवर्षे निर्मिताया तद्वृत्तौ च, तथाहि–"एते पानकागारा यतीनामेव, न तु श्राद्धाना, न खलु श्राद्धा सर्वविरतय इति" ॥ ४ ॥ ननु–वृद्धाना असमतत्व युक्तियुक्तत्व च कथ? इत्याह–श्रूयता सावधानीभूय विचार्यता च चक्षुषी निमील्य, अत्र अय परमार्थ —यतीना एकाशनादिप्रत्याख्यानवता भिक्षावृत्तित्वेन यथालब्धसर्वपानकानि गृह्णता पिबता च तदपवादभूता, "पाणस्स लेवाडेण वा" इत्यादि षडागारा अपि उच्चारयितु कल्पन्ते एव, पर सचित्तपरिहारिणा गृहस्थाना एकाशनादिप्रत्याख्यानवता आरम्भवशित्वेन पानकापवादसेवार्थं षडागारान् उच्चारयितु न घटामाटीकते। न च वाच्य गृहस्थाना अपि भिक्षावृत्ति अस्तु,

को दोषो गृहस्थानां एकादशप्रतिमाया अर्वाक् भिक्षावृत्तेः अष्टकग्रन्थादौ पौरुषघ्नीत्वेन निषिद्धत्वात् । अथ यतिन इव गृहस्था अपि पानकषडागारान् उच्चरिष्यन्ति, तदा गृहस्था अपि यतिन इव उपवासादित्रिविधाहारप्रत्याख्यानमध्ये सौवीरा-वश्रावणादिपानीयानि अपि पास्यन्ति, न च एषा सौवीरादिपानीयपानप्रवृत्तिः, केषांचिदपि गच्छे दृश्यते । तदपाने च तदपवादागाराणां अपि समुच्चारणे स्पष्टं असंगतिरेव, नहि विशेष्याभावे विशेषणसंभवः, प्रत्युत पानकषडागारोच्चारणं अन्तरेणाऽपि सर्वगच्छेषु सचित्तपरिहारिणः श्राद्धाः सन्ध्यायां द्विविधत्रिविधाहारदिवसचरिमप्रत्याख्यानकरणानन्तरं रात्रौ प्रासुकपानीयं पिबन्तो दृश्यन्ते । अपि च यथा दिवसचरिमप्रत्याख्याने अनुच्चारितेषु अपि पानकागारेषु रात्रौ गृहस्थाः शुद्धोदकं पिबन्ति, तथा अन्येषु अपि दैवसिकप्रत्याख्यानेषु पानकोच्चारं विनाऽपि पानीयं पिबन्तु, का विचारणा ? उभयत्र समानत्वात्, किं च खर्जूर-तिल-तन्दुलधावना-ऽवश्रावणादीनि पानकानि, यथा रात्रौ गृहिणां अपेयानि तथा दिवा अपि अपेयानि एव, तत्पानस्य धर्मे अभिमुखानां अप्रतिपत्तिहेतुत्वेन अप्रतिपन्नधर्माणां, विपरिणामहेतुत्वेन वैधर्मिकाणां, जिनधर्मस्य निन्दाकृतौ प्रेरकत्वेन च महादोषत्वात् तेन पानकोच्चारणं अनर्थकं एव, आह परः—न तु तद् अनर्थकं, यतो यद्यपि फोगरङ्ग—दाडिमछल्ल्यादिभिः प्रासुकीकृतं जलं त्रिविधाहारेण पातुं कल्पते एव, तेषां कषायवृक्षफलछल्लीचूर्णत्वेन अनाहारकत्वात्, तथापि विभीतकादिना प्रासुकीकृतं न कल्पते एव, तस्य च स्वादिमाहारत्वादिति । तदर्थं पानकागा-रान् उच्चरन्तु गृहस्थाः इति चेत्? न, वस्तुगत्या विभीतकादेः अपि कटुफलत्वेन अनाहारकत्वात्, न च वाच्यं पानभङ्गभिया

श्राद्धाना अपि तदुच्चारणे, साधूना श्रावकाणा च सामायिकसूत्र १ आलोचनसूत्र २ प्रतिक्रमणसूत्रेषु ३ भिन्नभिन्नपाठेषु एकपाठताप्रसक्तेः, ततो युक्तिमुक्तत्वेन श्रावकाणा "पाणस्स लेवाडेण वा" इत्यादि पानकागारषट्कोच्चारण न युक्तिमत् ॥

॥ इति श्रावकाणा पानकागारनिषेधाधिकारः ॥ १३ ॥

ननु–तीर्थङ्करप्रतिमा तीर्थङ्करत्वेन अभिहितत्वाद् अभिनुता तत्पूजाविहिता सुखनि श्रेयसादिहेतु, सा च श्रीज्ञाताधर्मकथादिषु द्रौपद्यादिभिः कृता दृश्यते, तर्हि कथ श्रीखरतरगच्छे श्राविका मूलप्रतिमापूजा न कुर्वन्ति ? उच्यते–युगप्रधानश्रीजिनदत्तसूरिभि निषिद्धत्वात्, ननु–तै सर्वासा बाल–वृद्ध–तरुणस्त्रीणा सा निषिद्धा उत कासाचित् वयोविशेषेण? उच्यते—तरुणस्त्रीणामेव, बाल–वृद्ध–स्त्रीणा तु जिनप्रतिमापूजा कुर्वंतीना परम्परया प्रवृत्ते साक्षात् दृश्यमानत्वात्। ननु–साऽपि प्रतिमापूजा किं तै सर्वै प्रकारै निषिद्धा? किं वा एकदेशेन? उच्यते–एकदेशेन एव, तत्कथ? इत्याह–मूलप्रतिमाया स्त्रीणा निजकरेण चन्दनादिविलेपनपूजा निषिद्धा, न तु अन्या सुगन्धिधूप १ अक्षत २ कुसुमप्रकर ३ दीप ४ नैवेद्य ५ फल ६ गीत ७ नाट्यादि ८ पूजा, तस्या प्रत्युत उपदेशात्। ननु–श्रीजिनदत्तसूरिभि कस्मिन् ग्रन्थे श्राविकाणा मूलप्रतिमापूजा निषिद्धा? उच्यते—उत्सूत्रपदोद्घट्टनकुलके, तथाहि–"पूएइ मूलपडिम पि साविया" तदुत्सूत्र इत्येव तै एव स्वकृतचर्चरीग्रन्थेऽपि २४ पद्ये प्रत्यपादि (अपभ्रंशकाव्यत्रयीमध्ये चर्चरीग्रन्थे १४ पत्रे) तथाहि–

"जहिं न मलिणचेलगिहि जिणवरु पूइयइ, मूलपडिम सुइभूइ वि छिवइ न सावियइ ॥ १ ॥"

"आरत्तिउ उत्तारिउ जं किर जिणवरह, तं पि न उत्तारिज्जइ वीयजिणेसरह ॥ २४ ॥" पुनरपि चर्चरीटीकायां (अपभ्रं. का. मध्ये च० १६ पत्रे) उक्तं, तथाहि–

" इह न लगुडरासः स्त्रीप्रवेशो न रात्रौ, न च निशि वलि–दीक्षा–स्नात्रनृत्यप्रतिष्ठाः ।
प्रविशति न च नारी गर्भगेहस्य मध्ये–ऽनुचितमकरणीयं गीतनृत्यादि कार्यम् ॥ १ ॥" एवं श्रीजिनपतिसूरिभिः स्वकृतसामाचारीग्रन्थे प्रोक्तम्, तथाहि–"इत्थीणं देवपूआ निसेहो १५" इति, पुनः तरुणस्त्रीपूजानिषेधाधिकारः श्रीजिनपतिसूरिभिः प्रवोधोदयग्रन्थे विस्तारेण लिखितोऽस्ति ।

ननु–श्रीजिनदत्तसूरिभिः सिद्धान्तपक्षं अपास्य कथङ्कारं स्त्रीणां मूलप्रतिमापूजा न्यषेधि ? उच्यते–मूलप्रतिमा सातिशया जिनशासनोन्नतिकारिणी च भवति, सांप्रतं च अकालप्रादुर्भूतप्रभूतमालिन्यदोषसद्भावेन दूषितायाः योषितः करस्पर्शेन मा भूत् तदधिष्ठायकदेवापगमः, इति लाभविशेषं दीर्घदृशा विभाव्य तरुणस्त्रीणां मूलप्रतिमापूजानिषेधः कृतः, एवं स्त्रीणां मूलप्रतिमाङ्ग अस्पर्शनं पूर्वाचार्यैः अपि अष्टादशगाथाप्रमिते श्रीचैत्यवन्दनकवृत्तौ उक्तरूपत्वेन लिखिते विधिविचारसारकुलकेऽपि निषिद्धमस्ति । तथा हि–

"सागारमणागारं, ठवणाकप्पं वयंति मुणिपवरा । तत्थ पढमं जिणाणं, महामुणीणं च पडिरूवं ॥ १ ॥ तं पुणसप्पडिहेरं, अप्पडिहेरं च मूलजिणाविंवं । पूइज्जइ पुरिसेहिं, न इत्थिआए असुइभावा ॥ २ ॥ काले सुइभूएणं, विसिट्ठपुप्फाइएहिं विहिणा उ । सारथयथुत्तिगुरुई, जिणपूआ होइ कायवा ॥ ३ ॥ पुरिसेणं वुद्धिमया, सुहवुद्धिं भावओ गणिं

तेण । जत्तेण होइअव, सुहासुहधम्पहाणेण ॥ ४ ॥ सभवइ अकाले वि हु, कुसुम महिलाण तेण देवाण । पूयाए अहिगारो, नओ हओ होइ सुत्तुत्तो ॥ ५ ॥ लोगुत्तमदेवाण समुचणे समुचिओ इह नेओ सुइगुण जिट्ठत्तणओ, लोए लोउत्तरे पुरिसो ॥ ६ ॥ न छिवंति जहा देह, ओसरणे भावजिणवरिंदाण । तह तप्पडिम पि सय, पूअंति न जुवनारीओ ॥ ७ ॥" इत्यादि, अत्र इद रहस्यम्—श्रीजिनदत्तसूरिभि इदं निषिद्ध, यदुत तरुणस्त्री मूलप्रतिमा स्वकरेण चन्दनादिविलेपनेन पूजयेदिति न अन्यत् किमपि । ननु—तर्हि या बाला वृद्धा च सा अन्यगच्छीयबालवृद्धस्त्रीवत् प्रतिमापूजा कुर्वती कथ न दृश्यते ? उच्यते—तथाविधाया रूढे दुर्वार्यत्वात्, कुर्वन्तु ता, प्रतिमापूजा को निवारक ?, कुर्वन्ति अपि च ता बाला वृद्धाश्च काश्चन स्त्रिय कुत्रचित् ॥

॥ इति तरुणस्त्रिया मूलप्रतिमापूजानिषेधाधिकार ॥ १४ ॥

ननु—आत्मीयो गच्छ सुविहित तर्हि सांप्रत श्राद्धा "दसण १ वय २ सामाइय ३ पोसह ४ पडिमा य ५ बभ ६ सचित्ते ७ । आरभ ८ पेस ९ उद्दिट्ठ १०, वज्जए समणभूए अ ॥ १ ॥" इत्येवरूपा एकादश प्रतिमा कथ न वहति ? उच्यते—सप्रति काले दु षमकालानुभावेन सहनन—साहस—बलधैर्याभावात्, निरतिचारसम्यक्त्वादि पालयितु न शक्यते, पुन: कायोत्सर्गप्रतिमाया पञ्चमासीं यावत् शून्यगृहे श्मशाने वा चतुरः प्रहरान् कायोत्सर्गं कृत्वा पौषधिकीरात्रिः अतिवाहयितु अशक्या । पुन भूत—प्रेतव्यन्तरादिदुष्टानिष्टदेवतादिकृतोपसर्गे सति प्रादुर्भूतप्रभूतभीत्या च मनोधैर्य क्षणमपि न तिष्ठति, प्रत्युत अपायापत्तिश्च स्यादिति तद्वहननिषेधो युक्तिमान् । ननु—कै: तद्वहननिषेधोऽकारि ? उच्यते—युगप्रधान

"पुरिसित्थीओ पडिमा, वहंति तत्थाइमा चउरो ॥ ६ ॥"
श्रीजिनदत्तसूरिप्रमुखैः । कथं ? कस्मिन् ग्रन्थे ? इत्याह—"पुरिसित्थीओ पडिमा, वहंति तत्थाइमा चउरो ॥ ६ ॥" एवं श्रीजिनपतिसूरिभिरपि निजसामाचार्यां
तदुत्सूत्रं इति श्रीजिनदत्तसूरिकृतोत्सूत्रपदोद्घट्टनकुलके षष्ठगाथायां ॥ १ ॥ एवं श्रीजिनपतिसूरिभिरपि निजसामाचार्यां
तन्निषेधो लिलिखे, तथाहि—"संपइ काले सावयपडिमाओ न वहिज्जंते ॥ २ ॥" ननु—ततः प्राक्तनग्रन्थेऽपि क्वाऽपि प्रतिमाव-
हननिषेधो दृश्यते ? उच्यते—तीर्थोद्धारप्रकीर्णके तद्व्यवच्छेदस्य प्रतिपादना, तथाहि—

साहूणऽग्गोयरओ वुच्छिन्नो दूसमाणुभावाओ । अज्जाणं पणवीसं सावयधम्मो अ वुच्छिन्नो ॥ १ ॥ एतद्गाथार्थस्तु

अयं तथाहि—साधूनां=महात्मनां पूर्वं प्रमादाल्पत्वेन 'अग्गोऽयरओ' त्ति अग्रवेत्तारः (अग्रावतारः) परिधानविशेषः
साधुजनप्रतीतः आसीत्, स संप्रति व्युच्छिन्नः, कटिपट्टकस्य अन्यथा करणात् कस्माद् दुःषमानुभावात् १ तथा आर्यि-
काणां साध्वीनां पञ्चविंशत्युपकरणानां आसन्, संप्रति तानि अपि व्यवच्छिन्नानि २ तथा श्रावकधर्मः श्रावकैकादशप्रतिमारूपो
धर्मोऽपि व्यवच्छिन्नः ३ न च वाच्यं श्रावकधर्मशब्देन सम्यक्त्वमूलस्थूलद्वादशव्रतरूपो धर्मो व्यवच्छिन्नः, एतद्वचनस्य द्वाद-
शव्रतरूपश्रावकधर्मस्य प्रत्यक्षं क्रियमाणत्वेन अघटमानत्वात्, तद्व्यवच्छेदस्य तु साधुधर्मव्यवच्छेदेन सहभावित्वाच्च, साधु-
धर्मस्तु आदुःप्रसहसूरिं स्थास्यति, ततः तत्सहभावित्वेन श्रावकधर्मोऽपि द्वादशव्रतरूपः तावन्तं कालं स्थाता । ननु—तीर्थोद्धा-
रप्रकीर्णकगाथातुर्यपदस्य केन अर्थो व्याख्यातः ? यदुत 'एकादशप्रतिमारूपो धर्मो व्यवच्छिन्नः' ? उच्यते—तरुणप्रभसूरिणा
स्वकृतषडावश्यकबालावबोधे इत्थमेव प्रतिपादितत्वात्, तथाहि—

"साहूणंऽगोअरओ, वुच्छिन्नो दूसमाणुभावाओ । अज्जाणं पणवीसं, सावयधम्मो अ वुच्छिन्नो ॥ १ ॥" अत्र साधु-

महात्मा पूर्वें अप्रमादप्रवृत्तिनिमित्ती अग्गोअरओ धरता किसउ अर्थ वामकुहणी चापीकरी चोलपट्टकरोहवता, जुसु अग्गो अरओ कहियइ इसउ अर्थ साच छे, 'सुअग्गोयरउ' दु'खमानुभावइ तउ वुच्छिन्नउ विच्छेद गयउ, प्रमाद-बहुलकालभाविकरी साधु चोलपट्ट कुहवरादिक तणइ आधारि धरिवा लागा १ 'अज्जाण पणवीसति' आर्यिका साध्वी नइ पचवीस उपकरण पहिरती ते पुणि विच्छेद गया, 'सावयधम्मो'त्ति एकादशप्रतिमारूपश्रावकधर्मविच्छेद गयउ इति व्याख्यानइ तओ एकादशप्रतिमा श्रावकादी विच्छेद थइ इति ॥ २ ॥ (४४ पत्रे) । ननु–अयमर्थ पूर्वाचार्योक्तसम्मतिं अनुसरति न वा ? उच्यते–श्रीहरिभद्रसूरिकृतदशमश्रावकविधिपञ्चाशके 'जुत्तो पुण' इत्यादिगाथार्थं व्याख्यानयद्भि–श्रीअभयदेवसूरिभि साम्प्रत अशुभकाले प्रव्रजितुकामेन प्रतिमाभ्यासस्य एव विधेयतया प्रतिपादनात्, तथाहि–(१७६ पत्रे)

"जुत्तो पुण एस कमो, ओहेण सपय(ई) विसेसेण । जम्ह असुहो कालो, दुरणुचरो सजमो एत्थ ॥ ४९ ॥" व्याख्या–यद्यपि प्रक्रमान्तरेणाऽपि प्रव्रज्या स्यात् तथापि, युक्त=सगत, पुनरिति विशेषणार्थ, एषो अनन्तरोक्त प्रतिमानुष्ठानादि क्रम प्रव्रज्याप्रतिपत्तौ परिपाटि, कथमित्याह–ओघेन=सामान्येन न तु सर्वथा एव, त विनाऽपि बहूना प्रव्रज्याश्रवणात्, कालापेक्षया विशेषमाह–साम्प्रत=वर्तमानकाले विशेषेण विशेषतो युक्त एव क्रम, कुत एतद् ? एव इत्याह–यस्मात्कारणात् अशुभोऽशुभानुभाव', कालो दु पमालक्षणो वर्तते, ततश्च दुरनुचरो–दु खसेव्य, सयम सयतत्व, अत्र अशुभकाले, अत' प्रव्रजितुकामेन प्रतिमाभ्यासो विधेय इति भाव । इति गाथार्थं ॥ ५ ॥ अत्र अभ्यास एव उक्तो न

आटीकते, यतो जिनकल्पव्यवच्छेदेऽपि श्रीआर्यमहागिरिणा
प्रतिमावहनं, न च वाच्यं व्यवच्छेदे अभ्यासोऽपि न घटां एतदर्थसम्मतिं श्रीतिलकाचार्योऽपि स्वसामाचारी ग्रन्थे
जिनकल्पाभ्यासो विदधे-जिनकल्पतुलना कृता इत्यर्थः । पुनः श्रावकैः उह्यन्ते, शेपास्तु अष्टम्यादिषु सकलरात्रिका-
प्रोचिवान्, तथाहि-(११ पत्रे) "चतस्र एव च संप्रति प्रतिमाः अपि चालनापूर्वकं अयमेव भावो लिखितः । तथाहि-ननु-
योत्सर्गकरणाशक्तेः नाऽऽचरिताः", एवं सन्देहदोलावलीवृत्तौ किं तेन ? इत्यत आह-
यदि प्रतिमाकरणं अन्तरेणाऽपि प्रव्रज्यासम्यक्त्वं भवति, तदा दुरणुचरो संजमो एत्थ ॥ ४९ ॥"
"जुत्तो पुण एस कमो, ओहेणं संपयं विसेसेणं । जम्हा असुहो कालो, ततश्च दुरनुचरो=दुःखासेव्यः संयमः
व्याख्या-यस्मात्कारणात् अशुभो-अशुभानुभावः कालो-दुःषमालक्षणो वर्तते, इति श्रीउपासकप्रति-
संयतत्वं अत्र अशुभे काले, अतः प्रव्रजितुकामेन प्रतिमाभ्यासो विधेय इति भावः इति गाथार्थः ।
माप्रकरणे दशमपञ्चाशके ॥ ६ ॥

॥ इति श्रावकाणां एकादशप्रतिमावहननिषेधाधिकारः ॥ १५ ॥

तत्रयविधायिनः अष्टमं, एवं यावत्
ननु-श्रीखरतरगच्छे तपादिगच्छवत् एकोपवासकर्तुः चतुर्थं, उपवासद्वयकर्तुः षष्ठः, अनुपलम्भनात्, न च
षोडशोपवासकर्तुः चतुस्त्रिंशत्तमं कथं न कार्यते ? उच्यते-एतादृशप्रत्याख्यानस्य सिद्धान्तादिषु तं० उस्सेइमं १ वा,
वाच्यं "वासावासं पज्जोसविअस्स चउत्थभत्तिअस्स भिक्खुस्स कप्पंति, तओ पाणगाइं पडिगाहित्तए, तओ पाणगाइं पडि-
संसेइमं २ वा, चाउलोदगं ३ वा, तथा वासावासं पज्जोसविअस्स छट्ठभत्तिअस्स भिक्खुस्स कप्पंति,

गाहित्तए त० तिलोदग वा तुसोदग वा जवोदग वा । वासावास पज्जोसविअस्स अट्ठमभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पति, तओ पाणगाइ पडिगाहित्तए त० आयामे वा सोवीरे वा सुद्धविअडे वा इत्यादि" श्रीदशाश्रुतस्कन्धाष्टमाध्ययनादिषु (कल्पसूत्रे सामाचार्या) चतुर्थषष्ठाष्टमादिप्रत्याख्यानस्य स्पष्ट नामश्रवणात् । कथङ्कार नो उपलभ ?, सत्य, श्रूयता श्रुती दत्त्वा, विचार्यता च क्षण चक्षुषी निमील्य । अत्र इद रहस्य—एतानि चतुर्थ-षष्ठाष्टमादीनि प्रत्याख्यानकारापणक्षणे नामग्राह न उच्चार्यते किन्तु केनाऽपि एकोपवास कृतः तस्य उपवासस्य चतुर्थ इति सज्ञा १, एव उपवासद्वयस्य षष्ठ इति सज्ञा २, उपवासत्रयस्य अष्टम इति सज्ञा ३, यावत् षोडशोपवासाना चतुर्स्त्रिंशत्तम इति सज्ञा वर्तते, तथैव श्रीस्थानाङ्गवृत्तौ अपि तृतीयस्थाने चतुर्थस्य अर्थ एकोपवास , एव षष्ठस्य अर्थ उपवासद्वय, अष्टमस्य अर्थ उपवासत्रय इत्यादि व्याख्यातमस्ति । तथा च तद्वृत्तिपाठ (१४७ पत्रे)—चउत्थेत्यादिसूत्राणि चतुर्दश व्यक्तानि, केवल एक पूर्वदिने, द्वे उपवासदिने, चतुर्थपारणकदिने भक्त=भोजन परिहरति यत्र तपसि तत् चतुर्थ भक्त, तदस्य अस्ति स चतुर्थभक्तिक' तस्य एव अन्यत्राऽपि, शब्दव्युत्पत्तिमात्र एतत् प्रवृत्तिस्तु चतुर्थभक्तादिशब्दाना एकाद्युपवासादिषु इति । अथ च श्रीआवश्यकसूत्रेऽपि उपवासपाठस्तु अय (८५२ पत्रे) तथाहि-"सूरे उग्गए अब्भत्तट्ठ पच्चक्खाइ" इत्यादि, पर न तु एव यदुत 'सूरे उग्गए चउत्थ पच्चक्खाइ' एव छट्ठभत्त अट्ठमभत्त यावत् चउतीसभत्त । अथ यदि पुन प्रथमदिने एव षष्ठविधायिन षष्ठसज्ञा स्यात् तदा षष्ठभक्तिकमुने' प्रथमदिनेऽपि पूर्वोक्तानि तिल-तुष-जवोदकानि द्वितीयदिने कल्पनीयानि उपादेयानि स्यु' षष्ठभक्तिकत्वात्, पर न च चतुर्थप्रायोग्यपानीयानि, न च एव प्रवृत्ति' कुत्राऽपि, एव अष्टमभक्तिकस्याऽपि साधोः

प्रथमदिने तृतीयदिनप्रायोग्याणि आयाम-सौवीर-शुद्धविकटानि त्रीणि पानकानि ग्राह्याणि स्युः अष्टमभक्तिकत्वात्, परं न
चतुर्थषष्ठप्रायोग्याणि पानकानि, एवं विकृष्टभक्तिकस्याऽपि महामुनेः प्रथमदिने एव उष्णविकटमेव पानीयं उपादेयं
स्यात् न उत्स्वेदिमादिकं, असंगतं च एतत्, यतः तृतीयदिनात् उपर्येव तच्छरीरं देवताधिष्ठितं इति, प्रथमद्वितीयतृतीय-
दिनेषु विकृष्टभक्तिकस्य शेषपानकानां अस्वीकारे भगवदाज्ञाभङ्गः स्यात्, यतो विकृष्टभक्तिकस्य एकं उष्णं विकटमेव
पानकं अनुज्ञातं, यदाह—श्रीभद्रबाहुस्वामी श्रीकल्पसूत्रे साधुसामाचार्यां, तथाहि—

'विकट्ठभत्तिअस्स भिक्खुस्स कप्पति एगे उसिण वियडे' इति, किं च युगपत् अष्टमप्रत्याख्याने प्रथमदिने चतुर्विधा-
हारपरिहारिणः अग्रिमदिनद्वये पानकाहारकर्तुः अष्टमप्रत्याख्यातुः प्राग्दिने कथं प्रत्याख्यानं संगतिं अङ्गति? । तथा
अष्टमप्रत्याख्यानकृत्, उपासकः षाण्मासिकतपश्चिन्तनावसरे आद्यदिने अष्टमं कर्तुं शक्नोमि इति उक्तौ सत्यां, द्विती-
यदिने किं तपः कर्तुं शक्नोमि इति ब्रूयात्? एवं तृतीयेऽपि दिने किं ब्रूयात्? न च वाच्यं दिनत्रयेऽपि अष्टमं कर्तुं
शक्नोमि इति वक्तव्यं अनवस्थाप्राप्तेः, कथं तृतीयदिनेऽपि? यदि अष्टमप्रत्याख्यानं करोति तदा पुनः उपवासद्वयं
अग्रेऽपि कर्तव्यं स्यात्, तदकरणे च अष्टमशब्दप्रतिज्ञाभङ्गः स्यात्, तथा अष्टाहिकां कर्तुकामस्य श्राद्धादेः प्रथमदिने
एव अष्टादशभक्तयुगपत्प्रत्याख्याने एकस्य कस्याऽपि कथंचित् उपवासस्य भङ्गे अष्टाहिकाया अपि भङ्ग आपद्येत, पुनरपि
केनाऽपि उपवासद्वयं कृतं आसीत्, पश्चात् अकस्मात् तृतीयोपवासः कृतः तस्य अष्टमं कथ्यते न वा? । अथ यदि
षष्ठाष्टमादीनां उच्चाररूपता स्यात्, तदा अभक्तार्थादिवत् तेषामपि आकारयत्वापत्तिः स्यात् न च सा क्वाऽपि दृष्टा

श्रुता च, ततः आद्यादि चतुर्थ-षष्ठ-अष्टम वा यावत् चतुस्त्रिंशत्तमं वा करोतु परं प्रत्यहं प्रत्याख्यानं एकोपवासस्य एव कार्यते न तु षष्ठाष्टमादीनां तेषां संज्ञामात्रत्वात् । अत्राऽऽह परः—ननु-प्रथमदिने अष्टमकर्तुः अष्टमकर्तृत्वं न उच्यते, तदा तृतीयदिने तस्य कुतो अष्टमकर्तृत्वं अभ्यागतम् ? उच्यते-आगमादेव, कः आगमः ? इत्याह श्रीभगवतीसूत्रे सप्तमशतके नवमोद्देशके (३२० पत्रे), तथाहि-

'तते णं से वरुणे नागनत्तुए अण्णया कयाइ रायाभिओगेण गणाभिओगेण बलाभिओगेण रहमुसले संगामे आणत्ते समाणे छट्ठभत्तिए अट्ठमभत्तं अणुवट्टेति अट्ठमभत्तं अणुवट्टेत्ता कोडुंबिअपुरिसे सद्दावेइ सद्दावेइत्ता' इत्यादि । पुनः श्रीपञ्चमाङ्गे एव तृतीयशतके (१७१ पत्रे)

तथाहि-"ते णं काले णं ते णं समएणं अहं गोयमा ! छउमत्थकालिआए एक्कारसवासपरिआए छट्ठं छट्ठेणं अणिक्खित्तेण तवो कम्मेण संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे जेणेव सुंसमारपुरे नगरे, जेणेव असोअवणसंडे उज्जाणे, जेणेव असोअवरपायवे, जेणेव पुढविसीलावट्टओ तेणेव उवागच्छामि उवागच्छित्ता असोगवरपायवस्स हेट्ठा पुढविसीलापट्टयंसि अट्ठमभत्तं परिगिण्हामि, दोवि पाए साहट्टु-वग्घारिअपाणी एगपोग्गलनिविट्ठदिट्ठी अणिमिसनयणे ईसिंपब्भारगएणं काएणं अहापणिहिएहिं गत्तेहिं सव्विंदिएहिं गुत्तेहिं एगराइयं महापडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि" इति, अत्र उभयवरुण १ श्रीमहावीरयोर्द्वितीयदिने षष्ठभक्तिकनामत्वे सति तृतीयदिने अष्टमभक्तिकत्वं जातं, परं प्रथमद्वितीयदिनयोर्न अभूत् इति, तथा "अण्णे भणंति एवं चिंतेअव्वं-किं मए पच्चक्खातव्वं ? जइ आवस्सगमादि-

आणं जोगाणं सक्केति संधरणं काउं तो अब्भत्तट्ठं ववसति, असक्केतो पुरिमड्ढायंबिलेगट्ठाणं, असक्केतो निव्वीयं असक्केतो पोरिसमाइ विभासा, अह चउत्थभत्तिओ छट्ठं ववसइ छट्ठभत्तिओ अट्ठममिच्चादि विभासा" इति श्रीआवश्यकचूर्णौ (२६४ पत्रे) अत्राऽपि चतुर्थभक्तिको अभूत् प्रथमदिने, अथ च द्वितीयदिने तपश्चिन्तनावसरे षष्ठमनोरथो जातः, ततः षष्ठः कृतः ततो विचारयन्तु, तस्य षष्ठकर्तुः प्रथमदिवसे चतुर्थभक्तिकत्वं कथितं, न षष्ठभक्तिकत्वं, एवं छट्ठभत्तिओ अट्ठमं ववसइ, अत्राऽपि अष्टमकर्तुरपि द्वितीयदिने षष्ठभक्तिकत्वेन प्रोक्तमिति । इति प्रत्यहं प्रत्याख्यानं एकोपवासस्य एव कार्यते न षष्ठाष्टमादीनां इति ॥ १६ ॥

॥ इति अनेकोपवासप्रत्याख्याननिषेधाधिकारः ॥ १६ ॥

ननु–श्रीखरतरगच्छीयाः श्राद्धाः सामायिकदण्डकोच्चारं वारत्रयं कुर्वन्ति, तत्स्वगच्छपरम्परया किं वा ग्रन्थानुसारेण ? उच्यते–ग्रन्थानुसारेण एव, कथं ? इत्याह–श्रीजिनपतिसूरिभिः स्वकृतसामाचार्यां सामायिकदण्डकोच्चारस्य वारत्रयं पठ-नोपदेशात्, तथाहि–"पडिक्कमणाइसु सामाइदंडगो नवकारो अ वारतिगं भणिज्जइ १" एवं श्रीजिनप्रभसूरिभिरपि अभाणि, तथाहि–"नमुक्कारतिगपुव्वं करेमि भंते ! सामाइयं इच्चाइ दंडगं वोसिरामि पज्जंतं वारतिगं कड्ढिअ खमासमणेण इरियं पडिक्कमिअ" इत्यादि २ इत्थमेव श्रीतरुणप्रभसूरिभिरपि स्वकृतबालावबोधे प्रोचे, तथाहि–"मुहपत्ती पडिलेही एक खमा० सामाइयं संदिसावेमि, बीय ख० सामाइयं ठाएमि ती० ख० देइकरी अर्धावनतगात्र हुं तउ तिण्ह नमस्कार कही त्रिणि वार करेमि भंते० इसउं सामायिक सूत्र त्रिणि वार कहइ" इत्यादि ३ । ननु–क्काऽपि जीर्णग्रन्थेऽपि सामायिकदण्डकोच्चार

श्रुता च, ततः श्राद्धादि चतुर्थ-षष्ठं-अष्टम वा यावत् चतुस्त्रिंशत्तम वा करोतु पर प्रत्यह प्रत्याख्यान एकोपवासस्य एव कार्यते न तु षष्ठाष्टमादीना तेषां सञ्ज्ञामात्रत्वात् । अत्राऽऽह पर——ननु-प्रथमदिने अष्टमकर्तुः अष्टमकर्तृत्व न उच्यते, तदा तृतीयदिने तस्य कुतो अष्टमकर्तृत्व अभ्यागतम् ? उच्यते-आगमादेव, कः आगम ? इत्याह श्रीभगवतीसूत्रे सप्तमशतके नवमोद्देशके (३२० पत्रे), तथाहि-

'तते ण से वरुणे नागनत्तुए अण्णया कयाइ रायाभिओगेण गणाभिओगेण बलाभिओगेण रहमुसले संगामे आणत्ते समाणे छट्ठभत्तिए अट्ठमभत्त अणुवट्टेति अट्ठमभत्तं अणुवट्टेत्ता कोडुंबिअपुरिसे सद्दावेइ सद्दावेइत्ता' इत्यादि । पुनः श्रीपञ्चमाङ्गे एव तृतीयशतके (१७१ पत्रे)

तथाहि-"ते ण काले ण ते णं समएण अह गोयमा ! छउमत्थकालिआए एक्कारसवासपरिआए छट्ठं छट्ठेण अणिक्खित्तेण तवो कम्मेण सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे जेणेव सुसमारपुरे नगरे, जेणेव असोअवणसंडे उज्जाणे, जेणेव असोअवरपायवे, जेणेव पुढविसीलावट्टओ तेणेव उवागच्छामि उवागच्छित्ता असोगवरपायवस्स हेट्ठा पुढविसीलापट्टयंमि अट्ठमभत्त परिगिण्हामि, दोवि पाए साहट्टु-वग्घारिअपाणी एगपोग्गलनिविट्ठदिट्ठी अणिमिसनयणे ईसिंपब्भारगएण काएण अहापणिहिएहिं गत्तेहिं सव्विंदिएहिं गुत्तेहिं एगराइय महापडिम उवसंपज्जित्ताण विहरामि" इति, अत्र उभयवरुण १ श्रीमहावीरयोर्द्वितीयदिने षष्ठभक्तिकनामत्वे सति तृतीयदिने अष्टमभक्तिकत्व जात, पर प्रथमद्वितीयदिनयोर्न अभूत् इति, तथा "अण्णे भणंति एव चिंतेअव्वं-किं मए पच्चक्खातव ? अह आवस्सगमादि-

पाठो वारत्रय पठितोऽस्ति ? उच्यते-श्रीव्यवहारभाष्ये चतुर्थोद्देशके यतीना दीक्षाग्रहणे (९८ पत्रे) प्रोक्तत्वात्, तथाहि-"अण्णो वा यिरहत्थो, सामाइअतिगुणमट्ठगहण च । तिगुण पदक्खिणा, नित्थारग गुरुगुणविवड्ढी ॥ २०९ ॥" तट्टीकाकारै मलयगिरिभिरपि त्रि कृत्व सामायिकोच्चारण व्याख्यातमस्ति ४, पुनर्व्यवहारभाष्यटीकाया तत्रैव लिखित "यतीना व्रतोच्चारे कार्यमाणे सति एकैक व्रत गुरुर्यदि वारत्रय नोच्चारयति तदा गुरोश्चतुर्लघुनामप्रायश्चित्तापत्ति स्यात्", तथाहि- (५८ पत्रे) "अप्पत्ते अकहित्ते अणहिगय अपरिच्छ अइक्कमे पासे । एक्केक्को चउगुरुगा, चोअग सुत्त तु कारणिअ ॥ २११ ॥" तत्र अतिक्रमे एकैकस्य व्रतस्य वारत्रय अनुच्चारणे एतेषु सर्वेषु प्रत्येक एकैकस्मिन् प्रायश्चित्त चत्वारो गुरुका । ४ । ननु-इद सामायिकदण्डकोच्चारण वारत्रय तु यतीना दीक्षाग्रहणादौ प्रतिपादित, न श्रावकाणा नामग्राह ? सत्य, यद्यपि श्रावकाणा नामग्राह न उक्त, तथापि श्रावकाणामपि सामायिकनवमव्रतोच्चारे कथ वारत्रय न उच्चार्यते ? व्रतोच्चारविधिः सर्वेषा सर्वत्र समानत्वात् श्रावकाणा साध्वनुगामिक्रियाकरणत्वोपदेशत्वाच्च । न च वाच्य खरतरगच्छे एव वारत्रय दण्डकोच्चारण, अन्येष्वपि बहुषु गच्छेषु सम्यक्त्वव्रतशीलव्रताद्युच्चारे वारत्रय तदुच्चारस्य पठ्यमानत्वात् । ननु-आवश्यकचूर्णि १ तट्टीका २ पञ्चाशकवृत्ति ३ नवपदप्रकरणविवरण ४ पौषधविधिप्रकरणादिषु ५ कथं सामायिकोच्चारस्य बहुत्व न दर्शितम् ? उच्यते—तत्राऽपि सामान्यतया उक्तौ अपि जात्यैकवचनमिति न्यायेन बहुत्वं ज्ञेय । यतो यथा ओघनिर्युक्तौ "सामाइय उभयकाल पडिलेहा" इति पाठे सामान्यतया सामायिकशब्द उक्तः, तथापि तद्वृत्तिकृता श्रीद्रोणाचार्येण 'सामाइअ ति' सामायिक वारत्रयमाकृष्य स्वपितीति व्याख्यातं । एव उत्तराध्ययनेष्वपि षड्विंशाध्ययने प्रतिक्रमणा-

ध्ययनाधिकारे (५४४ पत्रे) "काउस्सग्गं तओ कुज्जा" अयं पाठः सामान्यतः कायोत्सर्गाभिधायी अपि टीकाकृता "कायो-
त्सर्गं–चारित्र १ दर्शन २ श्रुतज्ञान ३ शुद्धिनिमित्तं कायोत्सर्गत्रयलक्षणं जातौ एकवचनं, ततो गुरुवन्दनाद् अनन्तरं
कुर्याद्" इति व्याख्यातं, एवं अत्राऽपि आवश्यकचूर्ण्यादिषु सामान्यतः सामायिकाभिधानेऽपि अन्यग्रन्थसम्मत्या संप्रदा-
याच्च तत् त्रयं अवसेयम् । ननु–रात्रिपौषधिकानां शयनावसरे सामायिकदण्डकत्रयं तु साक्षात् दर्शितं=तत्सत्यं–परं अन्यत्र
अन्यदा सामायिकग्रहणसमये न तत् त्रित्वं दर्शितं ?, सत्यं, यदि शयनसमयेऽपि तत्त्रयं अभ्यनुज्ञातं तदा सामायिकव्रतं
उच्चरद्भिः सद्भिः विशेषतः तत् त्रित्वं वाच्यम् । तथा निशीथचूर्णौ अपि सामायिकदण्डकत्रयोच्चारणं स्पष्टं उद्दिष्टं अस्ति,
तथाहि–"एवं जहा जायं दायं वामपासे वि अस्स आयरिओ भणइ इमस्स साहुस्स सामाइअस्स आरुहावणं करेमि काउ-
स्सग्गं, अन्ने भणंति उच्चारावणं करेमि काउस्सग्गं', उभयथाऽपि अविरुद्धे "अन्नत्थ ऊससिएणं जाव वोसिरामित्ति, लो-
गस्स उज्जोयगरे चिंतेता वा नमो अरिहंताणं पढित्ता पच्छा पव्वावणजेण सेहो सामाइयं तिक्खुत्तो कड्ढइ" इत्यादि ॥

ननु–यदि भवतां गच्छे सामायिकग्रहणाधिकारे वारत्रयं सामायिकदण्डकोच्चारः, तदा भवत्पूर्वजैः श्रीजिनवल्लभसू-
रिभिः पौषधविधिप्रकरणे । सामायिकोच्चाराधिकारे किमिति वारत्रयं सामायिकदण्डकोच्चारो न प्रतिपादितः ? उच्यते—
सत्यं, यद्यपि श्रीजिनवल्लभसूरिभिः आवश्यकवृत्तिचूर्ण्यनुसारेण (३२ पत्रे) "पंचमंगलं कड्ढित्ता भणइ करेमि भंते ? सामा-
इयं" इत्यादिपाठः सामान्यतया एव लिखितः, तथापि तेषां अभिप्रायः तच्छिष्य–प्रशिष्यैः एव ज्ञायते न अपरैः, अत
एव तत्पट्टपरम्परागतैः श्रीजिनप्रभसूरि १ श्रीजिनपतिसूरि २ श्रीतरुणप्रभसूरिभिः ३ तदभिप्रायं जानद्भिः विधिप्रपा १

पुन सङ्घाचारवृत्तौ तपागच्छीयश्रीधर्मकीर्त्युपाध्यायेनाऽपि "खेलिणकविंटु दुग पुण, अगीयसे हाइयाण सभाव। सभवइ गिहत्थाण वि, कयाइ एगत्तभावमि ॥ १ ॥" इत्युक्तत्वात्, खेलिणकविट्ठकायोत्सर्गदूषणद्वय, अगीतार्थशिष्याणां लगत् प्रोक्त, गृहस्थस्य तु एतद्दूषणद्वयं, कदाचित् एकत्वभाव गतस्य भवत्युक्त पर न सर्वदा, एकत्वभावश्च गृहस्थस्य एकादशप्रतिमायामेव न अर्वाक्। अत्र इद रहस्यम्,—कदाचित् यतनानिमित्त श्राद्धो रजोहरण बिभर्ति तथापि क्रिया कुर्वन् साधुवत् न मुखाग्रादौ रक्षति, यतः श्रीअनुयोगद्वारसूत्रवृत्त्यो (३० पत्रे) अपि रजोहरणादीना यथोचितव्यापारनियोगे अर्पितत्वेन युक्तत्वभणनात्, तथाहि–

"से किं त लोगुत्तरिअ भावावस्सय जण्ण इमे समणे वा समणी वा सावओ वा साविआ वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तदज्झवसिए तत्तिव्वज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तदप्पिअकरणे तब्भावणाभाविए (एगमणे अविमाणजिणवयणधम्मरागरत्तमणे) अण्णत्थ कत्थइ मण अकरेमाणे उभओकाल आवस्सय करेंति। से त लोगुत्तरिअ भावावस्सय", अत्र "तदप्पिअकरणे" इति पदस्य वृत्तिर्यथा तदर्पितकरण करणानि तत्साधकतमानि, देह–रजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि तस्मिन् आवश्यके यथोचितव्यापारनियोगेन अर्पितानि—नियुक्तानि येन स तथा सम्यक् यथास्थानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः।

पुनरपि तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरि–श्रीजयचन्द्रसूरि–श्रीविशालराजसूरि–श्रीरत्नशेखरसूरि–श्रीउदयनन्दसूरिपदकमलसेविना शिष्यहेमहसगणिना श्राद्धवराभ्यर्थनया कृते श्रीषडावश्यकबालावबोधेऽपि लिखितमस्ति यथा–"श्रावको वन्दन ददन् चरवलकेन प्रमार्जनस्य एव कार्यं करोति न तु महात्मवत् मुखाग्रे रक्षति, तथाहि—"वादणा देतउ श्रावक

चलवलइ करी प्रमार्जिवानुं कार्ज करइ, पणि महात्मानी परि मुख आगइ धरइ नही, तिहां आचरणाज प्रमाण इत्यादि" एवं तपागच्छाधिराजश्रीरत्नशेखरसूरिणाऽपि स्वकृतश्राद्धविधिविनिश्चये लिखितमस्ति, कायोत्सर्गकरणावसरे वन्दनकदानावसरे च "रजोहरणं चरणपार्श्वे मोक्तव्यमिति भणितमस्ति" ननु–तपागच्छीयसूरिप्रमुखैः साधुवत् रजोहरणधरणं निषिद्धं वर्तते तर्हि कथं तपागच्छीयश्राद्धाः क्रियां कुर्वन्तः साधुवत् रजोहरणं बिभ्रति ? उच्यते–तत्राऽर्थे तद्गुरव एव प्रष्टव्याः, न वयं कांश्चन निन्दामः ॥ १८ ॥

॥ इति श्रावकाणां चलवलकं नैश्चयिकं न भवतीति विचारः ॥ १८ ॥

ननु–आत्मीयगच्छे पौषधिकाः सत्यपि सामायिकव्रते पुनरपि रात्रिपश्चिमप्रहरे सामायिकं नवीनं गृह्णन्ति, तत्कथं ? उच्यते–युक्तियुक्तत्वात्, का युक्तिः ? इत्याह–श्रूयतां, सामायिकस्य जघन्यो मुहूर्त्तमेकं, उत्कृष्टश्च अष्टौ यामाः कालो, ध्यानशतकेऽभ्यधायि, ततो गतरात्रे मुहूर्त्तशेषे सामायिकं गृहीतं आसीत्, पुनरग्रिमरात्रेरपि मुहूर्त्ते शेषे अष्टौ यामाः संपूर्णा बभूवुः, तत्संपूर्णताभवनेन सामायिककालोऽपि अष्टप्रहररूप उत्कृष्टः संपूर्णोऽजनिष्ट, पौषधश्च सामायिकानुगतोऽतः सामायिकं नवीनं अवश्यं ग्राह्यमेव ॥

ननु–नवीनसामायिकग्रहणे शास्त्राक्षराणि अपि सन्ति ? उच्यते–सन्तीति, कानीत्याह–श्रीजिनवल्लभसूरिभिः पौषधविधिप्रकरणे (३८ पत्रे) उक्तत्वादिति तथाहि–"तओ राईए चरमे जामे उट्ठेऊण इरियावहिअं पडिक्कमिअ सक्कत्थएण

चेइए वंदिअ पुव्व व पुत्तिं पेहिअ नमुक्कारपुव्व सामाइअसुत्त कड्डिअ संदिसाविअ सज्झाय कुणइ जाव पडिक्कमणवेला, तओ पुव्वविहिणा पडिक्कमिअ पडिलेहणाइअ करेइ" । १ । एव श्रीजिनप्रभसूरिभिरपि विधिप्रपाया अभाणि—

"तओ पच्छिमरयणीए उट्ठिअ इरियावहिअ पडिक्कमिअ कुसुमिणदुस्सुमिणकाउसग्गं सय उस्सास, मेहुणसुमिणे अट्ठुत्तरसयउस्सासं करिअ सक्कथय भणिअ पुव्वुत्तविहिए सामाइय काउ सज्झायं संदिसाविअ ताव करेइ जाव पडिक्कमणवेला" । २ । एवमेव श्रीतरुणप्रभसूरिकृतषडावश्यकबालावबोधेऽपि ज्ञेय ॥ ३ ॥ ननु—जीर्णग्रन्थस्याऽपि एतत्सम्मतिरस्ति ? उच्यते, श्रीपञ्चाशकचूर्णौ तथैव प्रोक्तत्वात् तथाहि—"तओ राइए चरमजामे उट्ठिऊण इरियावहिअ पडिक्कमिअ पुव्विं च पोत्तिं पेहिअ नमुक्कारपुव्व सामाइयसुत्त कड्डिअ संदिसाविअ सज्झाय कुणइ" ॥ ४ ॥ इति ॥ १९ ॥

॥ इति पौषधिकानां पश्चिमरात्रौ नवीनसामायिकग्रहणाधिकार ॥ १९ ॥

ननु—तपागच्छप्रमुखगच्छेषु साधव पादोनप्रहरे प्रतिलेखनासमये "उग्घाडा पोरिसी" इति न भणन्ति किन्तु "बहुपडिपुन्ना पोरिसी" इति, आत्मनां गच्छे तु "उग्घाडा पोरिसी" इति भणन्ति तत्र किं गच्छाचार प्रमाण ?, किं वा शास्त्रोक्ति ? उच्यते—शास्त्रोक्तिरेव, का शास्त्रोक्ति ? इत्याह—श्रीविधिप्रपाया (१४ पत्रे) श्रीजिनप्रभसूरिभि तथैव भणनात्, तथाहि—" तत्थ देवसिअ पडिक्कम रयणिपढमपहर जाव सुज्झइ, राइय पुण आवस्सयचुण्णिअभिप्पायेण उग्घाडापोरिसिं जाव, ववहाराभिप्पाएण पुण पुरिमड्ढ जाव सुज्झइ" इत्यादि । १ ।

एवमेव श्रीतरुणप्रभसूरिविनिर्मितश्रीषडावश्यकबालावबोधेऽपि । २ । ननु—प्राक्तनपूर्वाचार्यविरचितग्रन्थेष्वपि एत-

त्सम्मतिरस्ति ? उच्यते—अस्तीति, कथं ? इत्याह-श्रीप्रवचनसारोद्धारसूत्रे (१६६ पत्रे) ५९२ गाथाशकले तथैव उक्तत्वात्, तथाहि-"उवगरणचउद्दसगं, पडिलेहिज्जइ दिणस्स पहरतिगे । उग्घाडपोरिसीए उ पत्तनिज्जोगपडिलेहा ॥ ५९२ ॥" पुनस्तत्रैव ग्रन्थे (४८ पत्रे) १०६ गाथाव्याख्याने "साधुवचनं-उद्धाटा पौरुषी" इत्यादिकं विभ्रमकारणम् । ४ । पुनः श्रीहरिभद्रसूरिविरचितावश्यकवृहद्वृत्तौ (८५२ पत्रे) प्रत्याख्यानाधिकारेऽपि, तथाहि-"साहुणो भणंति-उग्घाडापोरुसी ताव सो पजिमितो, परित्ता मिणाति अण्णो वा मिणति, तेणं से भुंजंतस्स कहितं ण पूरितंति ताधे ठाइदधं इति" । ५ । एवमेव श्रीआवश्यकलघुवृत्तावपि तिलकाचार्यकृतायां । ६ । पुनः श्रीआवश्यकवृत्तौ हारिभद्र्यां श्रीशीतलाचार्यसंबन्धिवन्दनाधिकारे (५१२ पत्रे), तथाहि-"जे तुज्झं भाइणिज्जा ते आगया वियालोत्ति न पविट्ठा, तेणं कहिअं, तुट्ठो, इमेसिं पि रत्तिं सुहेण अज्झवसाणेण चउण्हवि केवलणाणं समुप्पन्नं, पभाए आयरिया दिसाउ पलोएइ, एत्ताहे मुहुत्तेणं एहिंति, पोरिसित्ति सुत्तं मण्णे करेंति अच्छंति, उग्घाडाए अत्थपोरिसिति अतिचिराविएय ते देवकुलिअं गया, ते वीअरागाणा न आढयंति, दंडओऽणेण ठविणो पडिक्कंतो, आलोइए भणति-कओ वंदामि ? भणंति-जओ भे पडिहायति सो चिंतेति-अहो दुट्ठसेहा निल्लज्जाति" । ७ । इत्थमेव श्रीआवश्यकचूर्णावपि "उग्घाडाए अत्थ पोरिसिंति, अतिविराविए देवकुलिअं गया ते अ वीअरागाणा ठायंति, दंडओ ठविउं पडिक्कंतो" इत्यादि । ८ । ननु-तपागच्छीयसूरिकृतेऽपि ग्रन्थे क्काऽपि उग्घाडा पोरिसी भणिताऽस्ति? उच्यते-अनेकेषु ग्रन्थेषु तथा चोक्तं श्रीतपागच्छनायकश्रीरत्नशेखरसूरिणा स्वकृतश्राद्धविधिकौमुद्यां (४२० पत्रे), तथाहि-"तच्च प्रतिक्रमणं पञ्चभेदं

दैवसिक रात्रिक पाक्षिक चातुर्मासिक सांवत्सरिक चेति । एषा कालस्तु उत्सर्गेण एव उक्तः, "अद्ध निवुड्डे बिंबे, सुत्त कड्ढति गीअत्था । इअवयणपमाणेण, देवसि आवस्सए कालो ॥ १ ॥" रात्रिकस्य चैव आवस्सगस्स समए, निद्दामुद्द चयति आयरिआ । तह त कुणति जह दस-पडिलेहाणंतरं सूरो ॥ २ ॥" अपवादस्तु दैवसिकं दिवसतृतीयप्रहरादर्वाक् अर्ध-रात्रं यावत् । योगशास्त्रवृत्तौ तु मध्याह्नादारभ्य अर्धरात्रं यावत् इत्युक्तं, रात्रिकं अर्धरात्रादारभ्य मध्याह्नं यावत् । उक्तं च—

"उग्घाडपोरिसिं जा, राइ अवस्सयस्सचुण्णीए । ववहाराभिप्पाया, भणंति पुण जाव पुरिमड्ढं ॥ २ ॥" पाक्षिक-चातुर्मासिकसांवत्सरिकाणि तु पक्षाद्यन्तेषु च स्युः । ९ । पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचितश्रीश्राद्धदिनकृत्यवृत्तौ अपि अभाणि, तथाहि—"साहुवयण उग्घाडा पोरिसी इत्यादि विभ्रमकारणं । १० ।" पुनरपि श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतप्रत्याख्यान-भाष्येऽपि तथाहि—"साहुवयण उग्घाडा पोरिसी तणुसुच्छया समाहित्ति" इत्यादि २५ गाथायाम् । ११ ।

॥ इति उग्घाडा पोरिसी भणनाधिकारः ॥ २० ॥

ननु—श्रीखरतरगच्छे पुत्रादिजन्मनि तन्मरणे च जातमृतकं सूतकं गण्यते, तत्राऽपि पुत्रस्य एकादशदिनानि पुत्र्याश्च द्वादशदिनानि यावत् तद्गृहे खरतरसाधवो भिक्षां न गृह्णन्ति, तपागच्छादिगच्छेषु तु केषुचित् न सूतकशङ्काशङ्कः, तत्र मूलतः काऽपि शास्त्रे सूतकगृहवर्जनं समुपदिष्टं वर्तते न वा ? उच्यते—श्रीजिनपतिसूरिभिः निजसामाचार्यां प्रोक्तत्वात्, तथाहि—"सघवइसूरिपयकुलेसु वि दसाह सुअसूअगकुलाण च एगारसाह पुत्तिआ सूअग बारसाह मयगकुलाणं च वज्जण ॥ २१ ॥" एवं तरुणप्रभसूरिकृतश्रीषडावश्यकबालावबोधे २ पुनरन्यग्रन्थीयगाथाबालावबोधव्याख्यानेऽपि यथा—

"छक्कायदयावंतो वि, संजओ कुणइ दुल्लहं वोहिं । आहारे नीहारे, दुगंछिए पिंडगहणे अ ॥ १ ॥" इत्यत्र दुगंछिए पिंडगहणे अ सूतक मृतक रजक[३] वणकर प्रभृतिक जे छइ दुगंछित निंदित कुल तिहां पिंड असन-पान-खादिम-स्वादिम-रूप तणइ ग्रहणि हुंनइ इति संबंध करिवउ । ३ । ननु-काऽपि मूलसूत्र-भाष्य-चूर्णि[३]-वृत्त्यादौ अपि अक्षराणि सन्ति ? उच्यते-सन्तीति, श्रीसूत्रकृदङ्गसूत्रवृत्त्योः (१८० पत्रे), तथैव उक्तत्वात्, तथाहि-"संपसारी कयकिरिए, पसिणायतणाणि अ । सागारिअं च पिंडं च, त विज्जं परिजाणिआ ॥ १६ ॥" व्याख्यालेशः-सागारिकः=शय्यातरः, तस्य पिण्डं=आहारं, यदि वा सागारिकपिण्डं इति सूतकगृहपिण्डं जुगुप्सितं वर्णापसदपिण्डं वा, चशब्दः समुच्चये । एतत्सर्वं विद्वान्=ज्ञपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेदिति" ९ अध्ययने १६ गाथायाम् ॥ ४ ॥ पुनः श्रीआचाराङ्गे द्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रथमाध्ययने चतुर्थोद्देशके (३०५ पत्रे),

तथा हि-"भिक्खागा नामेगे एवमाहंसु समाणा वा वसमाणा वा गामाणुगामं दूइज्जमाणे खुड्डाए खलु अयं गामे संनिरुद्धाए नो महालए से हंता भयंतारो वाहिरगाणि गामाणि भिक्खायरिआए वयह' इति । वृत्त्येकदेशो यथा-'वसमानाः' मासकल्पविहारिणः ते एवंभूताः, प्राघूर्णकान् समायातान् ग्रामानुग्रामं दूयमानान् गच्छतः एवं ऊचुः—'यथा क्षुल्लकोऽयं ग्रामः अल्पगृहभिक्षादो वा, तथा संनिरुद्धः-सूतकादिना, नो महान्' इति पुनर्वचनं आदरख्यापनार्थं, अतिशयेन क्षुल्लक इत्यर्थः, ततो हन्त ! इति आमन्त्रणं, यूयं भवन्तः=पूज्याः वहिर्ग्रामेषु भिक्षाचर्यार्थं व्रजत इत्येवं ब्रूयात्" इति । ५ । पुनः श्रीनिशीथभाष्यचूर्णौ यथा "जे भिक्खू दुगंछिअकुलेसु असणाइ-वत्थाइ-वसहि-

सज्झाय वा करेइ" इत्यादि चउलहुअ तेसिं एसो मे दोसरुव चउविहा गाहा इत्तरिअत्ति सूअगगाहा निज्जूढा जे ठप्पाकया सिलागा पडिअत्ति, आवकहिआ जे जत्थ वीसए ज्जादि जुगिआ जहा दक्खिणापहे लोहगार कलाला लाडेसु, नड-घरुडचम्मकारादि एए आवकहिआ ६।" पुन श्रीनिशीथचूर्णौ "जे भिक्खू ठवणा कुलाइ" इत्यादि ठवणा गाहा, समासो सखेवे, लोइअ दुविहा इत्तिआ १ आवकहिआ २ इमे इत्तिरिआ सूअगगाहा कालावहीए जे ठप्पाकया ते निज्जूढा जेत्ति कुला जत्थ विसए जुगिआ अभोज्या इत्यर्थ । कम्मेण वा सिप्पेण वा जाइए वा कम्मे एहा वि आसाधिका मोरपोसगा सिप्पेहिहा एहाविआ तेरिमापतकरा निल्लेवा जातीए पाणा डुवा मोरुत्तिआय, खलुशब्दो अवधारणे, ते चेव अन्नत्थ जुगिआ जहा सिंधूए निल्लेवगा इत्यादि । ७ । पुनरेवमेव श्रीनिशीथषोडशोद्देशकभाष्यचूर्णिषु अपि तथाहि-

"दुविहा दुगछिआ खलु, इत्तरिआ हुति आवकहिआ य । एएसिं नाणत्त, वुच्छामि आणुपुवीए ॥ १ ॥ सूअगमयकुलाइ, इत्तरिआ जे हवति निज्जूढा जे जत्थ जुगिआ खलु, ते हुती आवकहिआ उ ॥ २ ॥ तेसु असण वत्थाई, वसही विप्परिणामो तहेव कुच्छिया । तेसिं पि होइ सका, सबे एआरिसा मन्ने ॥ ३ ॥" इति भाष्यम् । अत्र चूर्णिव्याख्या-सूअगगाहा कालावहीए जे वप्पाकया ते निज्जूढा, भक्तपानग्रहणादौ निषिद्धा १ जे कुला जत्थ विसए जुगिआ दुगछिआ अभोज्या इत्यर्थ , कम्मेण १ सिप्पेण वा २ जाइए वा ३, कम्मे न्हावियाइणो १ सिप्पे वि ठार न्हाविआइणो २ हिडान्हाविया तेरिमाजाइए पाणाइणो ३, पुनरपि श्रीदशवैकालिकसूत्रे पञ्चमाध्ययने श्रीहरिभद्रसूरिकृतायां तद्वृत्तौ च (१६६ पत्रे) सूतकादिकुले प्रवेशस्य वर्जनीयत्वेन उक्तत्वात् , तथाहि-

‘पडिकुट्ठकुलं न पविसे, मामगं परिवज्जए । अचियत्तकुलं न पविसे, चिअत्तं पविसे कुलं ॥ १७ ॥ व्याख्या–प्रतिकुष्टं कुलं द्विविधम्–इत्वरं यावत्कथिकं च, इत्वरं सूतकयुक्तं, यावत्कथिकं अभोज्यं, एतन्न प्रविशेत् शासनलघुत्वप्रसंगात् । अत्राऽर्थे प्रशमरतिसूत्रवृत्तौ अपि (४० पत्रे), तथा–

“लोकः खल्वाधारः, सर्वेषां ब्रह्मचारिणां यस्मात् । तस्माल्लोकविरुद्धं, धर्मविरुद्धं च संत्याज्यम् ॥ १३१ ॥ व्याख्या–लोको जनपदः, खलुशब्दो अवधारणे, लोक एव आधारः सर्वेषां ब्रह्मचारिणां, यस्मात् ब्रह्म–संयमः सप्तदशभेदः, तद्योगात् संयमिनः तेषां सर्वेषामिति गच्छवासिनां गच्छनिर्गतानां च, तस्मात् लोके यद्विरुद्धं जात–मृतक–सूतक समूह–निराकृतादिगृहेषु भिक्षादिग्रहणं अभोज्येषु च परिहार्यं, तथा चाऽऽर्षे–

“जे जहिं दुगुंछिआ खलु, पव्वावणवसहिभत्तपाणेसु । जिणवयणे पडिकुट्ठा, वज्जेअवा पयत्तेण ॥ १ ॥” यच्च लोकैकदेशे विरुद्धं मद्य–मांस–लशुन–वीजानन्तकायादि धर्मसाधनविरुद्धं अनेकं तदपि परिहार्यमिति ॥ १३१ ॥ इतश्च लोकैकवार्तान्वेषणं श्रेयोहेतुः इति दर्शयति । ननु–दशदिनादिमानं अपि कुत्राऽपि प्रोक्तमस्ति ?, उच्यते–श्रीव्यवहारभाष्यवृत्तौ श्रीमलयगिरिसूरिभिः दशदिनमानं उक्तं अस्ति, तथाहि–“जातसूतकं नाम जन्मानन्तरं दशाऽहानि यावत्, मृतकसूतकं मृतानन्तरं दश दिवसान् यावत् । १ । पुनरपि व्यवहारभाष्यवृत्तौ प्रथमोद्देशके; तथाहि–“लौकिकं द्विधा, इत्वरं यावत्कथिकं च, तत्र इत्वरं मृतकसूतकादि; तथाहि–लोकैः सुतकादि दश दिवसान् यावत् वर्ज्यते इति, यावत्कथिकं वरुड–छिम्पक–चर्मकार–डुम्बादि एते हि यावज्जीवं शिष्टैः संभोगादिना वर्ज्यन्ते इति । २ । पुनः निशीथचूर्णौ परिहारनिक्षेपाधिकारे

"लोइओ दुविहो इत्तरिओ आवकहिओ अ, इत्तरिओ सूयगादिसु दसादिदिवसपरिवज्जण, आवकहिओ जहा नट्ट-वरुड-छिंपग-चम्मार डुबा य, लोउत्तरिओ सेज्जादाण-अभिगमसड्ढादि आवकहिओ रायपिंडो इति २। पद्मपुराणेऽपि उक्तम्-"मृते स्वजनमात्रेऽपि, सूतक जायते किल। अस्तगते दिवानाथे, भोजन क्रियते कथम्? ॥ १॥" तथा लौकिकसूतकमपि एव, तथाहि-"सूतक वृद्धिहानिभ्या, दिनानि त्रीणि द्वादश। प्रसूतिस्थानमासैक, वासरा पञ्च गोत्रिणाम् ॥ १॥ प्रसूतिं च मृते बाले, देशान्तरमृते रणे। सन्ताने मरण चैव, दिनैक सूतक मतम् ॥ २॥ यद्दिने सूतके जाते, गते द्वादशके दिने। जिनाभिषकपूजाया, पात्रदानेन शुद्ध्यति ॥ ३॥ पञ्चाहा सूतक क्षत्रे, शूद्रे पक्षैकसूतकम्। दशाहा ब्राह्मणे विप्रे, द्वादशाहा वैश्यमाचरेत् ॥ ४॥ सतीसूतक हत्या च, पाप पाण्मासिक भवेत्। अन्येषामात्महत्याना, यथापाप च कल्पयेत् ॥ ५॥ अश्वी-चेटिका-महिषी-गोप्रसूतिर्गृहाङ्गणे। सूतक दिनमेक स्यात्, गृहबाह्ये न सूतकम् ॥ ६॥ दासी दासस्तथा कन्या, जायते म्रियते यदि। त्रिरात्र सूतक ज्ञेय, गृहमध्येऽतिदूपितम् ॥ ७॥ यदि गर्भविपत्तिः स्यात्, श्रवणे वाऽपि योपिताम्। यावन्मास स्थितो गर्भ-स्तावद्दिनानि सूतकम् ॥ ८॥ महिषीपक्षकं क्षीर, गोक्षीर च दिना दश। अष्टक च अजाक्षीर, पश्चात् क्षीर प्रवर्त्तकम् ॥ ९॥ इत्यादिस्वशासनपरशासनसम्मत्या समर्थित सूतकवर्जनम् ॥ २१॥

॥ इति जातमृतकसूतकपिण्डनिषेधाधिकारः ॥ २१॥

ननु-खरतरगच्छीया श्राद्धाः प्रतिक्रमणसूत्रान्ते उत्तिष्ठन्तः "तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्से ति" वाक्य न कथयन्ति, वाचा अनुच्चरन्तो मनस्येव तदर्थं ध्यायन्तीति, अत्र काऽपि ग्रन्थसम्मतिरस्ति? उच्यते-अस्तीति, श्रीजिनपतिसूरिभि

सामाचार्यां स्पष्टं उक्तत्वात् । तथाहि—“सावया पडिक्कमणसुत्तंते तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्सेति न भणंति”, इति ॥ १ ॥ पुनरपि श्रीतरुणप्रभसूरिकृतषडावश्यकबालावबोधेऽपि, तथाहि—“तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्स” इसउ पद श्रावकः प्रतिक्रमणप्रांति आम्नायतणा अभावइ तओ केइएक पढइ नही, केइएक पुणि पढइं, तथापि हि “अब्भुट्ठिओमि आराहणाए विरओमि विराहणाए” ए पद जुगलु तिहांजि संबंधियुं छइं, तिण कारणि मतिवर्तमानु जाणिवुं (१५२ पत्रे) ॥ २ ॥ एवं श्रीचन्द्रसूरिकृतप्रतिक्रमणवृत्तौ अपि तथैव उक्तम्, तथाहि—“तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्स” इत्यादि द्वादशाक्षरी वाचा अनुच्चरन् श्राद्ध उत्तिष्ठतीति ॥ ३ ॥ एवं श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपायामपि “तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्सेति” वाक्यं न लिखितमस्ति, तथाहि—तत्पाठः—“तओ पुत्तीए कट्ठासणं पाउंछणं वा पडिलेहिअ, वामं जाणुं हिट्ठा दाहिणं च उड्ढं काउं करजुअगहिअपुत्ती सम्मं पडिक्कमणसुत्तं भणइ, तओ दव्वभावुट्ठिओ अब्भुट्ठिओमि इच्चाइ दंडगं पठित्ता वंदणं दाउं”, इत्यादि ॥ ४ ॥ २२ ॥

॥ इति तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्स कथननिषेधाधिकारः ॥ २२ ॥

ननु—आत्मनां गच्छे श्रावणस्य वृद्धौ द्वितीयश्रावणद्वितीयपक्षे, भाद्रपदवृद्धौ प्रथमभाद्रपदद्वितीयपक्षे श्रीपर्युषणापर्वकरणात् आषाढचातुर्मासकात् पञ्चाशता दिनैरेव यत्पर्युषणापर्व क्रियते, तत्कुत्र तदक्षराणि सन्ति ? उच्यते—श्रीजिनपतिसूरिभिः निजसामाचार्यां ११ तथैव उक्तत्वात्, तथाहि—“सावणे भद्दवए वा अहिगमासे चउम्मासाओ पण्णासइमे दिणे पज्जोसवणा कायव्वा न असीइमे” इति ॥ ११ ॥ ननु—यैः आषाढचातुर्मासकात् अशीत्या दिनैः श्रीपर्युषणापर्व विधी-

यते, तत्पक्ष क्वाऽपि निषिद्धोऽस्ति ? उच्यते—श्रीजिनवल्लभसूरिभि सङ्घपट्टके बृहद्वृत्तौ तत्पक्षस्य जिनवचनबाधाकारित्वेन उक्तत्वात्, तथाहि–

"वृद्धौ लोकदिशा नभस्य-नभसो सत्या श्रुतोक्त दिन, पञ्चाश परिहृत्य हो शुचिभवात् पश्चाच्चतुर्मासकात्। तत्राऽशीतितमे कथ विदधते ? मूढा मह वार्षिक, कुग्राहाद्गिणय्य जैनवचसो बाधां मुनिव्यसका ॥ १ ॥ इति ॥"

ननु–कथ तत्पक्षो जिनवचनस्य बाधाकारी ? इति। उच्यते—श्रूयता, पूर्वं श्रावणस्य भाद्रपदस्य च जैनसिद्धान्तापेक्षया वृद्धिरेव नाऽस्ति, पौषाषाढयो एव मासयो जैनमते मूलपक्षे वृद्धिभवनात्, सप्रति लौकिकटिप्पणानुमत्या सकलमास वृद्धौ श्रावणभाद्रपदयो' अपि वृद्धिरस्ति, तत्र च तयो वृद्धौ अपि पञ्चकदशकव्यवस्थायां आषाढचतुर्मासकात् पञ्चाशता दिनैरेव पर्युषणा कर्तव्या, यदुक्त श्रीकल्पसूत्रे (५९ पत्रे), तथाहि–"ते ण कालेण ते ण समए ण समणे भगव महावीरे वासाण सवीसराइए मासे विइक्कते वासावास पज्जोसवेइ" इति ॥ १ ॥ विशेषकल्पभाष्यचूर्णौ अपि एवमेवोक्ति, तथाहि–"एत्थ उ पणय॰ गाहा–आसाढचाउम्मासीए पडिक्कते पंचहिं पचहिं दिवसेहिं गएहिं जत्थ जत्थ वासावासजोग्ग खेत्त पडिपुन्न तत्थ तत्थ पज्जोसवेअव्व, जाव सवीसइराओ मासो, इय सत्तरी कह भवइ ? सवीसइराय मास हिंडियाण लद्ध खेत्त, भद्दवयसुद्धपचमीए पज्जोसवेत्ता, कत्तियपुण्णिमाए पडिक्कमेत्ता बिइयदिवसे निग्गया, जइ भद्दवयअमावसाए पज्जोसवेंति, पचसत्तरी भवइ, जइ भद्दवयचहुद्दसमीए ठिआ तओ असीइ भवइ, एव जाव आसाढपुण्णिमाए ठिआ ताहे वीसुत्तर सय भवइ" ॥ २ ॥ एवमेव श्रीसमवायाङ्गसूत्रवृत्त्यो सप्ततिस्थानके (८१ पत्रे) ॥

तथाहि—"समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वइक्कंते सत्तरिएहिं राइंदिएहिं सेसेहिं वासावासं पज्जोसवेइ" व्याख्या—'समणे' इत्यादि—वर्षाणां—चतुर्मासप्रमाणस्य वर्षाकालस्य सविंशतिरात्रे—विंशतिदिवसाधिके मासे व्यतिक्रान्ते=पञ्चाशद्दिनेषु अतीतेषु इत्यर्थः, सप्तत्यां च रात्रिदिनेषु शेषेषु भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यां इत्यर्थः, वर्षासु आवासो वर्षावासः=वर्षावस्थानं, 'पज्जोसवेइ'त्ति परिवसति सर्वथा वासं करोति, पञ्चाशति प्राक्तनेषु दिवसेषु तथाविधवसत्यभावादिकारणे स्थानान्तरमपि आश्रयति, भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यां तु वृक्षमूलादौ अपि निवसतीति हृदयमिति, ततः पञ्चाशता दिनैरेव पर्युषणा कर्तव्या इति सङ्गतिमङ्गति। न च वाच्यं श्रावणभाद्रपदयोः एकतरवृद्धौ एकमासस्य अभिवर्धितस्य अगणनात् वस्तुगत्या पञ्चाशद्दिनानि एव स्युः इति, यतो विशेषकल्पभाष्यचूर्णौ वर्धितमासस्य अपि गणना प्रमाणीकृताऽस्ति; तथाहि—

"अहिगमासो पडिओ तो वीसइरायं गिहिनायं कज्जति, किं कारणं इत्थ अहिगमासो चेव गणिज्जति? सवीसाए समं सवीसतिराओ मासो भणति चेव त्ति", अपि च "समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ त्ति" कल्पसिद्धान्तोक्तवचनप्रामाण्यात्, आषाढवृद्धौ अपि विंशतिरात्रिपर्युषणायां बोधितायामपि अधिकमासस्य गणनात् सविंशतिरात्रिमासे एव पर्युषणा कर्तव्या इति समागतं, नाऽपि "वासावासं पज्जोसविआणं नो कप्पइ परं पज्जोसवणाओ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा गोलोमपमाणमित्तेऽपि केसे तं रयणिं उवायणावित्तए" इति कल्पसूत्रे (६८ पत्रे) सामाचारीसूत्रम् अस्य वृत्तिः—तां रजनीं भाद्रपदसितपञ्चमीरात्रिं नाऽतिक्रमयेत्, पञ्चम्या रात्रेः प्रागेव लोचं

कारयेदिति । पुन श्रीपर्युषणाकल्पटिप्पणकेऽपि उक्त "नो से कप्पइ त रयणिं ति" भाद्रपदशुक्लपञ्चमीं अतिक्रमितु इत्यादि, एव सर्वत्र पर्युषणाकर्तव्यस्य भाद्रपदशुक्लपञ्चम्यामेव प्रोक्तत्वात्, न क्वाऽपि श्रावणे तत्कर्तव्यता दृश्यते इति वक्तव्य, कथ ? इत्याह-मूलपक्षे आषाढवृद्धौ "नो त रयणिं उवायणावित्तए ति" सामान्यसूत्रापेक्षया "अभिवड्ढिअमि वीसेति" विशेषसूत्रस्य बलीयस्त्वात्, श्रावणेऽपि पर्युषणासत्कसर्वकर्तव्यकरणात्, ततोऽस्माक लौकिकटिप्पणकानुसारेण श्रावणवृद्धौ आषाढवृद्धौ इव श्रावणेऽपि पर्युषणापर्वकुर्वता सिद्धान्तपक्षिकरणात् को दोष ?, पुनरपि कार्तिकचातुर्मासकाधिकारे तु चन्द्रसवत्सरापेक्षया पर्युषणातो दिनैः सप्तत्या एव तस्य जैनाम्नायेन अवर्धितवर्षेऽपि सप्तत्या दिनै तस्य समय पौषाषाढयो एव वृद्धे, लौकिकटिप्पणकानुसारेण तु भाद्रपदाश्वयुजवृद्धौ दिनशतसभव स्यात्, दीपमालिकाऽनन्तरमेव चतुर्मासकसभवात्, शेलकज्ञाते कार्तिकपूर्णिमाया चतुर्मासकप्रतिक्रमणस्य उक्तत्वादिति, न च असक्रान्तिमासोऽधिकमास स्फुट स्यादिति भास्कराचार्योक्तत्वात्, असक्रान्तिमासे कथ पर्युषणा ? इति वाच्य, तस्मिन् लग्नकार्यस्य एव निषिद्धत्वात्, दीक्षा-स्थापना-प्रतिष्ठालक्षण नाऽन्यत् धर्मकर्म, यत उक्त नारचन्द्रीयद्वितीयप्रकरणे (१४५ पत्रे), तथाहि-

"रविक्षेत्रगते जीवे, जीवक्षेत्रगते रवौ । दीक्षामुपस्थापना चाऽपि, प्रतिष्ठा च न कारयेत् ॥ ४५ ॥ वर्षशुद्धि -हरिशयनेऽधिकमासे, गुरुशुक्रास्ते न लग्नमन्वेष्य, लग्नेशाशाधिपयोर्नीचाऽस्तमने च न शुभ स्याद् ॥ ४६ ॥" ततो असक्रान्तिमासे पर्युषणाकरणप्रतिषेधो न घटते, इत्यल विस्तरेण ॥ तत इद स्थित श्रावणवृद्धौ द्वितीयश्रावणशुक्लचतुर्थ्यां, भाद्रपद-

वृद्धौ प्रथमभाद्रपदशुक्लचतुर्थ्यां पर्युपणापर्व कर्तव्यं न अशीत्या दिनैः, इदं च स्थलं बहुगम्भीरार्थं, मया तु पूर्वगीतार्थप्रतिपादितसिद्धान्ताक्षरयुक्त्यनुसारेण लिखितं अस्ति, न स्वगल्लकल्पितं, पुनर्यथाऽस्ति तथा बहुश्रुता विदन्ति ॥ २३ ॥

॥ इति श्रावणभाद्रपदयोः वृद्धौ ५० पञ्चाशद्दिनैः पर्युषणा कार्या इत्यधिकारः ॥ २३ ॥

ननु–श्रीखरतरगच्छे कदाचित् कुत्रचित् कल्पसूत्रं गीतार्था नव वाचनानि वाचयन्ति, कदापि क्वाऽपि एकादशवाचनाभिः, कदापि कुत्राऽपि त्रयोदशवाचनाभिः वाचयन्ति, तपागच्छीयादिगीतार्थास्तु नवभिरेव वाचनाभिः नाऽधिकन्यूनाभिः, तत्र किमपि नियामकं वर्तते न वा? उच्यते—सत्यं, भोः! पूर्वो मूलविधिः कल्पसूत्रश्रवणस्य श्रूयतां, तथाहि–"तहा गिहत्थाणं अन्नतित्थिआणं गिहत्थीणं अन्नतित्थीणीणं उसंणाणं संजईणं च अग्गओ पज्जोसवणाकप्पो न कढ्ढिअव्वो, सम्मीसवाससंकाइदोसप्पसंगाओ, पज्जोसवणाकप्पो दिवसओ कढ्ढिउं न चेव कप्पइ, जत्थ वि खेत्तं पडुच्च कढ्ढिज्जइ, जहा दिवसओ, आणंदपुरे मूलचेइयहरे सव्वजणसमक्खं कढ्ढिज्जइ, तत्थ वि साहू नो कढ्ढइ, पासत्थो कढ्ढइ, तं साहू सुणिज्जा न दोसो, आणंदपुरं नाम संपइ वडनगर महाठाणं भण्णइ, पासत्थाण कढ्ढगस्स असइ दंडगेण वा अब्भत्थिओ सढ्ढेहिं वा साहू ताहे दिवसओ सभाए सयं कढ्ढइ, पज्जोसवणाकप्पे य कढ्ढणे इमा सामायारी। अप्पणो उवस्सए पादोसिए आवस्सए कए कालं घेत्तुं काले सुद्धे वा असुद्धे वा पट्ठवित्ता कढ्ढिज्जइ एगो कढ्ढइ सेसा उद्धट्ठिआ सुणंति, एवं चउसु वि राईसु पज्जोसवणा–राईए पुण कढ्ढिए सव्वे (साहवो) साहू कप्पसमप्पावणिअं काउस्सग्गं (करेंति) करिंता पज्जोसवणाकप्पस्स समप्पावणिअं करेमि काउस्सग्गं जं खंडिअं जं विराहिअं जं न पडिपूरिअं तस्स उत्तरीकरणेणं जाव वोसिरामित्ति सव्वो दंडओ कढ्ढिअव्वो

जाव वोसरामित्ति लोगस्स उज्जोअगर चिंतिऊण उस्सारित्ता पुणो लोगस्स उज्जोअगर कहित्ता सव्वे साहुणो निसीअति, जेण कड्ढिओ सो ताहे कालस्स पडिक्कमइ, ताधे वरिसाकाल ठवणा ठविज्जइ, एसो विधि भणियो जइ उ कड्ढिज्जते गिहत्था अण्णतित्थिआ वसण्णा च आगच्छिज्जा तो वि ण विज्जा इत्यादि" इति श्रीनिशीथचूर्णौ दशमोद्देशके, इत्थमेव श्रीदशाश्रुतस्कन्धचूर्णौ अपि, एवमेव श्रीसन्देहविषौषधिवृत्तिप्रान्तेऽपि, एतद्ग्रन्थानुसारेण पूर्व पञ्चरात्र प्रतिक्रमणानन्तर पाक्षिकसूत्रपाठवत् साधूना कल्पसूत्रश्रवण उपलभ्यते, पर अय विधि व्यवच्छिन्न । सांप्रत तु श्रीवीरनिर्वृते नवसु वर्षशतेषु अशीत्यधिकेषु गतेषु आनन्दपुरे पुत्रमरणार्त्तध्रुवसेननृपसन्तोषनिमित्त सभासमक्ष कल्पो वाचयितु प्रारब्ध, यदुक्त श्रीकल्पसूत्रावचूरौ, तथाहि—केचित्तु इदं आहु यत् "इयत्कालातिक्रमे ध्रुवसेननृपस्य पुत्रमरणार्त्तस्य समाधये आनन्दपुरे सभायां अय ग्रन्थो वाचयितु प्रारब्ध इति" अन्यत्र तु सर्वसम्मतचिरन्तनग्रन्थेषु कुत्रापि वाचनानियमो न कृत, पूर्वसूरिभि प्रत्युत निशीथचूर्णौ प्रोक्तमस्ति "ये नववाचनाभि कल्प वाचयन्ति ते पार्श्वस्था इति" अत एव ऐदयुगीना—गीतार्था प्रतिगच्छ स्वपरम्परया यथारुचि वाचना विदधाना सन्ति, न च वाच्य वय मूलविध्यनुसारेण पञ्च दिनानि कल्प वाचयन्तो नववाचनानियम कुर्वाणा स्मः, कथ तद्विधिलेशस्याऽपि अभावात्, कथ तदनुसारिता ? कथ इत्याह—मूलविधौ रात्रौ पार्श्वस्थपार्श्वश्रवण, साम्प्रत तु दिवसे, पूर्व तु गृहस्थादीना असमक्ष, सम्प्रति तु तत्समक्ष, पूर्वं तु एकवार, अधुना तु दिवसमध्येऽपि वारद्वय वाचन, अथ ये नववाचनातो अधिकवाचनावाचने जिनाज्ञावाह्यत्व वदन्ति तेषामपि इद अज्ञानविजृम्भित, यतोऽत्र सूत्रोक्तविधिविपरीतत्वेन गीतार्थाचरणतो गच्छपरम्परा वर्तते । पुन श्रीहीरविजयसूरिप्रसादीकृत

प्रश्नोत्तरसमुच्चये (६२ पत्रे) तच्छिष्य पं० कीर्तिविजयगणिसमुच्चिते ग्रन्थे पं० वेलर्षिगणिकृतप्रश्नाधिकारे प्रथमप्र-
श्नेऽपि प्रोक्तं, तथाहि–"नवक्षणैः कल्पसूत्रं वाच्यते, कैश्चिदधिकैरपि वाच्यते, तदक्षराणि क्व सन्ति? इति, तत्रोत्तरम्–कल्प-
सूत्रं नवक्षणैः वाच्यते परम्परातः १ अन्तर्वाच्यमध्ये नवक्षणविधानाक्षरसद्भावाच्चेति २ अत्राऽपि नववाचनावाचने गच्छ-
परम्परा एव, प्रत्युत्तरिता न तदक्षराणि दर्शितानि, अन्तर्वाच्यं तु तत्कृतं आधुनिकं च, तत इदं रहस्यं आगतम्––मूलपक्षः
कोऽपि नाऽस्ति क्वाऽपि, पश्चात् येषां नववाचनानां गच्छपरम्परा ते नववाचनाभिः वाचयन्तु, अथ च येषां गच्छे नवा-
धिकवाचनानां परम्परा ते तदेकादशकं तत्त्रयोदशकं वा कुर्वन्तु, न कस्याऽपि निन्दा कार्या धर्मार्थिभिः गच्छपरम्पराया
व्यवस्थायाश्च स्वरुच्यनुयायित्वात् ॥ २४ ॥

॥ इति कल्पसूत्रवाचने नववाचनानियमाभावविचारः ॥ २४ ॥

ननु–"करेमि भंते ! पोसहं आहारपोसहं देसओ सव्वओ च" इत्यादिपाठसद्भावात् पौषधो द्विविधो देशतः सर्वतश्च
सर्वत्र प्रतिपादितः, ततो यथा देशतः पौषधोच्चारे श्रावकाः पानीयं पिबन्ति तथा एकाशनादिकरणेन भोजनमपि कथं न
कुर्वन्तु ? देशत इति पाठस्य अत्राऽपि भङ्गाभावात्, उच्यते–सत्यं, परं उपधानं विना पौषधे त्रिधाहारप्रत्याख्यानस्य चतु-
र्धाहारप्रत्याख्यानस्य वा उपवासस्य एव घटमानत्वात् पौषधोपवासरूपशब्दव्याख्यानस्याऽपि श्रीतत्त्वार्थभाष्यवृत्तौ
(९२ पत्रे) तथैव उक्तत्वाच्च, तथाहि–

पौषधोपवासो नाम इत्यादिना पौषधस्वरूपं निरूपयति, रूढ्या पौषधशब्दः पर्वसु वर्तते, पर्वाणि च अष्टम्यादि-

तिथयः पूरणात् पर्वं धर्मोपचयहेतुत्वात्, तत्र=पौषधे पर्वणि उपवासः पौषधोपवासः त्रिविधस्य चतुर्विधस्य वाऽऽहारस्य छेदः इत्यादि, एवमेव श्रीसमवायाङ्गसूत्रवृत्तौ श्रीअभयदेवसूरिभिः व्याख्यानात् (१९ पत्रे), तथाहि—"पौषध पर्वदिन अष्टम्यादि तत्रोपवासोऽभक्तार्थः पौषधोपवास इति इयं व्युत्पत्तिरेव, प्रवृत्तिस्तु अस्य शब्दस्य आहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्यव्यापारपरिवर्जनेषु इति ध्येयमिति"। ननु—तर्हि श्रीजिनवल्लभसूरिभिः श्रीपौषधविधिप्रकरणे (२५ पत्रे) कथं पौषधमध्ये भोजन प्रतिपादितम् ? तथाहि—

"जो पुण आहारपोसही देसओ सो पुण्णे पच्चक्खाणे तीरिए अ खमासमणदुगेण मुहपत्तिं पडिलेहिअ खमासमणेण वंदिअ भणइ—इच्छाकारेण संदिसह पारावह पोरिसी पुरिमड्ढ चउव्विहाहार एगासणं निवीय आयंबिल वा कयं, जा कावि वेला तीए पारावेमि, तओ सक्कत्थएण चेइए वंदिअ सज्झाय सोलस वीस वा सिलोगे काउ जहासंभवमतिहिसंविभाग दाउ मुह हत्थपाए पडिलेहिअ नवकारपुव्वमरत्तदुट्ठो भुंजइ", इति । अत्रोत्तर—यद्यपि अत्र पौषधमध्ये भोजन उक्तं, पर एतदुपधानं आश्रित्य अभ्यधायि, येषां पुन गच्छे पौषधमध्ये भोजन अनुज्ञात तेषां अपि अपवादत एव न उत्सर्गत । तथा चोक्तं तपागच्छीयसोमसुन्दरसूरिशिष्यहेमहंसगणिकृतषडावश्यकबालावबोधेऽपि, तथाहि—

"तृतीयशिक्षाव्रतं पौषधोपवासः", स च पर्वतिथिषु अहोरात्रं यावत् चतुर्विधाहारपरित्यागेन, तथा न शक्नोति चेत् तदा त्रिविधाहारपरित्यागेन, एवमपि अशक्तौ अपवादतः आचाम्लादि समुच्चार्य भोजन क्रियते इत्यादि" न च अपवादपद उत्सर्गपदे क्षेप्तव्य, तस्य पङ्गभङ्गया भिन्नत्वेन अभिधानात्, उपधानविचारस्तु अयम्—उपधानानि श्रीमहानिशीथसूत्रे

गच्छीयगीतार्थसम्म या सर्वेषु
सामान्यतया प्रोक्तानि, परं यद्यपि तत्र उपधानतपसि पौषधव्रतं न उक्तं, तथापि स
अपि धर्मगच्छेषु नियतं यथा स्वस्वोपधानादिप्रमाणतया तत्र स्वस्वतपोयोगविधिप्रकरणेषु गीतार्थैः निबद्धं दृश्यते, तैः
कार्यमाणं च उपासकैः उपलभ्यते। तत्र श्रीअभयदेवसूरिशिष्यपरमानन्दकृतयोगविधिग्रन्थे चतुश्चत्वारिंशदधिकद्वादश-
शतवर्षे १२४४ लिखिते यथा "पौषधग्रहणपुरस्सरं उपधानतपो विधेयमिति अत उपधानविधिः उच्यते इति १" पुनः
श्रीचन्द्रगच्छीय–श्रीअजितदेवसूरिकृतयोगविधौ त्रिसप्तत्यधिकद्वादशशतवर्षे १२७३ कृते यथा "श्रावकश्राविकाणां तु
एकस्मिन् उपधाने अव्यूढेऽपि गुर्वाज्ञया अनुज्ञानन्दी विधीयमाना दृश्यते, परं एतैः अहोरात्रपौषधदिनानि पश्चादपि
शीघ्रं सविशेषं पूरणीयानि २" पुनरपि–तपागच्छीय-श्रीरत्नशेखरसूरिकृते श्रीआचारप्रदीपे (१९ पत्रे), यथा–

पौषधग्रहणक्रिया तु यद्यपि श्रीमहानिशीथे साक्षात् नोक्ता, तथाऽपि यथा साधोः योगेषु अतिशायि क्रियावत्त्वं सर्वप्रतीतं
तथा श्राद्धानां अपि उपधानेषु विलोक्यते ३" पुनरपि श्रीखरतरगच्छाधिपति–श्रीजिनपतिसूरिकृतद्वादशकुलकवृत्तिः–
वडगच्छीयजीर्णसामाचारी[२]–श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपा[३]–श्रीमानदेवसूरिकृतकुलकप्रमुखग्रन्था[४] विलोकनीयाः ॥

ननु–श्रीविधिप्रपायां "मुहपत्तिं पडिलेहिअ वंदिअ भणइ भगवन्! भातपाणी पारावेह, उवहाणवाही भणइ–नवकार-
सहिअं चउव्विहाहारं, इअरो भणइ–पोरिसिं पुरिमड्ढं वा तिविहाहारं चउव्विहाहारं वा एगासणं निव्विइअं आयंबिलं वा जा
काइ वेलातीए भत्तपाणं पारावेमि त्ति", श्रीजिनप्रभसूरिभिः 'उवहाणवाही भणइ इअरो भणइ' इति भेदद्वयोक्त्या पौषध-
मध्ये उपधानं विनाऽपि कथं भोजनं अनुज्ञातम्? उच्यते—तत्परमार्थं लघुखरतरगच्छीयाः श्रीजिनप्रभसूरय एव जानन्ति,

पर सा वृहत्खरतरशाखाया पौपधमध्ये विना उपधान प्रवृत्ति नाऽस्ति, तथा यद्यपि "जो पुण आहारपोसही देसओ सो तत्थेव पोसहसालाए घरे वा साहुब गतु पुणो पच्चक्खाणे तीरिए अ खमासमणदुगेण मुहपोत्ति पडिलेहिअ खमासमणेण घदिअ भणइ–इच्छाकारेण सदिस्सह पारावेह पोरिसिं पुरिमड्ढ वा चउविहाहार एगासण निव्विइअ आयविल वा कयं जा कावि वेलातीए पारावेमि", इत्यादि श्रीपञ्चाशकचूर्णौ पौपधे भोजनं उक्त, पर अस्माक वृहत्खरतरगच्छीयाना तत्त्वार्थभाष्यवृत्ति–श्रीसमवायाङ्गसूत्रवृत्ति–प्रमुखग्रन्थानुसारेण वृद्धपरम्परया च न पौपधमध्ये भोजन श्रावकाणा अभ्यनुज्ञात, पश्चात् तत्त्व तत्त्वविदो विदन्तीति न अस्माक कोऽपि पक्षपात , यथा भगवता दृष्ट उपदिष्ट च तथा प्रमाणम् ॥ २५ ॥

॥ इति पौपधमध्ये उपधानं विना भोजननिषेधाधिकारः ॥ २५ ॥

ननु–जिनप्रतिमाना प्रतिष्ठा स्वर्णशलाकया नेत्रोन्मीलनरूपा सूरि एव करोति किं वा सामान्यसाधुरपि ? उच्यते–सूरिः एव, यत श्रीजिनदत्तसूरिभि उत्सूत्रपदोद्घट्टनकुलके सूरिं विना प्रतिष्ठाकरणे उत्सूत्रप्रतिपादनात् , तथाहि–

"सूरिं विणा पइट्ठ, कुणइ अ उस्सुत्तमाईअ" इति १७ काव्ये, अपि च सर्वगच्छेषु साप्रत सूरय एव प्रतिष्ठा कुर्वाणा बहुशो दृश्यन्ते, नहि प्रत्यक्षप्रमाणसिद्धे वस्तुनि अनुमानादिप्रमाणापेक्षा भवति, अपि च श्रीउमास्वातिवाचकेनाऽपि स्वप्रतिष्ठाकल्पे सूरे एव नामग्रहण अकारि, तथाहि–

"रूप्यकच्चोलकस्थेन, शुचिना मधुसर्पिषा। नयनोन्मीलन कुर्यात्, सूरि स्वर्णशलाकया ॥ १ ॥" इति ॥ एवमेव श्रीहरिभद्रसूरयोऽपि प्रोचुः, तथाहि–"अच्छीनिलाडसधिसु, हिंअए चिइसिरिपयाइ पवम्मे । रयणस्स बट्टिआए, गहिअमहु

थिरमणो सूरी ॥ १ ॥" इति, न च कथं तर्हि 'थुइदाणमंतनासो, आह्वणगहाण तह य संबंधो । नित्तुम्मीलणदेसण–गुरु-अहिगारा इहं कप्पे ॥ १ ॥ इति पादलिप्ताचार्येण स्वप्रतिष्ठाकल्पे प्रतिष्ठाधिकारी गुरुः प्रोक्तः इति वाच्यम् । सूरेः यतो गुरुत्वं न व्यभिचरति, तीर्थङ्करत्वे धर्माचार्यत्ववत्, पुनरपि श्रीगौतमपृच्छाटीकायां श्वेताम्बरप्रवरस्य केवलिनः एव प्रतिष्ठा प्रोक्ता, तस्यैव प्रतिष्ठाभिधायिसूरिमन्त्रसद्भावात्, न सामान्यसाधोः, तथाहि–

"देवाहिदेवपडिमं, पहाणसिरिखंडदारुणा तेण । जह दिट्ठं कारविउ, एवमुत्ता महामच्चा ॥ १ ॥ देवाधिदेव-पडिमं, नवकारिअं पइट्ठेही । को नाम तं पइ इमं, तयणु अमच्चेहिँ विन्नत्तं ॥ २ ॥ अह रायगिहे देवा–हिदेवआणं पडिच्छिवि इहे व । सो बंभरिसी कविलो, चिट्ठइ नयरीइ तुह अहुणा ॥ ३ ॥ एस सिअंबरपवरो, केवलनाणी मुणी सयं-बुद्धो । तुह पडिमाइ पइट्ठं, करिही पुण्णोदओ अ होहि ॥ ४ ॥ तोऽवंतीपहु अब्भ–त्थिएण कविलेण मुणिवयंसेण । पडिमा पइट्ठिआ सा, जहा विहाणेण तत्थ सयं ॥ ५ ॥" न च वाच्यं एवं "एमेवयसन्नीणं वि, जिणाण पडिमासु पढमपट्ठवणे । मा परवाई विग्घं, करिज्ज वाई तओ वि सइ ॥ १ ॥ सावओ को वि पढमं जिणपडिमाए पइट्ठवणं करेइ" इति श्रीबृहत्क-ल्पभाष्यचूर्ण्योः वचनात् श्रावकसत्ताऽपि जिनप्रतिमाप्रतिष्ठाकरणे घटां आटीकते, तस्य बृहत्कल्पभाष्यचूर्णिवचनस्य 'पढमं ठवणं–पढमं णसणं'इत्यादि भणिष्यमाणार्थसद्भावेन परमार्थं तदुपरियुक्तीश्च यतिप्रतिष्ठास्थापनस्थले वक्ष्यामः, तदर्थिना तत्स्थलं विलोकनीयं, पुनरपि यत् शत्रुञ्जयमाहात्म्ये श्रीअष्टापदप्रतिष्ठा श्रीऋषभदेवशिष्येण कृता इति लिखितं तत्र व्यामोहो न कार्यः, तत्राऽपि तस्य शिष्यस्य स्वलब्ध्या अष्टापदोपरि चटनेन सातिशयित्वात् सूरित्वेन भाव्यं, अथवा

पर सा बृहत्खरतरशाखाया पौषधमध्ये विना उपधान प्रवृत्ति नाऽस्ति, तथा यद्यपि "जो पुण आहारपोसही देसओ सो तत्थेव पोसहसालाए घरे वा साहुव गतु पुण्णे पच्चक्खाणे तीरिए अ खमासमणदुगेण मुहपोत्ति पडिलेहिअ खमासमणेण वदिअ भणइ-इच्छाकारेण सदिस्सह पारावेह पोरिसिं पुरिमड्ढ वा चउविहाहार एगासण निव्विइअ आयबिल वा कय जा काविं वेलातीए पारावेमि", इत्यादि श्रीपञ्चाशकचूर्णौ पौषधे भोजन उक्त, पर अस्माक बृहत्खरतरगच्छीयाना तत्त्वार्थ-भाष्यवृत्ति-श्रीसमवायाङ्गसूत्रवृत्ति-प्रमुखग्रन्थानुसारेण वृद्धपरम्परया च न पौषधमध्ये भोजन श्रावकाणा अभ्यनुज्ञात, पश्चात् तत्त्व तत्त्वविदो विदन्तीति न अस्माक कोऽपि पक्षपात , यथा भगवता दृष्ट उपदिष्ट च तथा प्रमाणम् ॥ २५ ॥

॥ इति पौषधमध्ये उपधान विना भोजननिषेधाधिकार ॥ २५ ॥

ननु-जिनप्रतिमाना प्रतिष्ठा स्वर्णशलाकया नेत्रोन्मीलनरूपा सूरि एव करोति किं वा सामान्यसाधुरपि ? उच्यते—सूरि एव, यत श्रीजिनदत्तसूरिभि उत्सूत्रपदोद्घट्टनकुलके सूरिं विना प्रतिष्ठाकरणे उत्सूत्रप्रतिपादनात् , तथाहि—

"सूरिं विणा पइट्ठ, कुणइ अ उस्सुत्तमाईअ" इति १७ काव्ये, अपि च सर्वगच्छेषु साम्प्रत सूरय एव प्रतिष्ठा कुर्वाणा बहुशो दृश्यन्ते, नहि प्रत्यक्षप्रमाणसिद्धे वस्तुनि अनुमानादिप्रमाणापेक्षा भवति, अपि च श्रीउमास्वातिवाचकेनाऽपि स्वप्रतिष्ठाकल्पे सूरे एव नामग्रहण अकारि, तथाहि—

"रूप्यकच्चोलकस्थेन, शुचिना मधुसर्पिषा। नयनोन्मीलन कुर्यात्, सूरि स्वर्णशलाकया ॥ १ ॥" इति ॥ एवमेव श्रीहरिभद्रसूरयोऽपि प्रोचु, तथाहि—"अच्छीनिलाडसधिसु, हिअए थिइसिरिपयाइ पयसे । रयणस्स वड्ढिआए, गहिअमहु

थिरमणो सूरी ॥ १ ॥" इति, न च कथं तर्हि 'थुइदाणमंतनासो, आहवणगहाण तह य संबंधो । नित्तुम्मीलणदेसण–गुरु–अहिगारा इहं कप्पे ॥ १ ॥ इति पादलिप्ताचार्येण स्वप्रतिष्ठाकल्पे प्रतिष्ठाधिकारी गुरुः प्रोक्तः इति वाच्यम् । सूरेः यतो गुरुत्वं न व्यभिचरति, तीर्थङ्करत्वे धर्माचार्यत्ववत्, पुनरपि श्रीगौतमपृच्छाटीकायां श्वेताम्बरप्रवरस्य केवलिनः एव प्रतिष्ठा प्रोक्ता, तस्यैव प्रतिष्ठाभिधायिसूरिमन्त्रसद्भावात्, न सामान्यसाधोः, तथाहि–

"देवाहिदेवपडिमं, पहाणसिरिखंडदारुणा तेण । जह दिट्ठं कारविउ, एवमुत्ता महामच्चा ॥ १ ॥ देवाधिदेव-पडिमं, नवकारिअं पइट्ठेही । को नाम तं पइ इमं, तयणु अमच्चेहिँ विन्नत्तं ॥ २ ॥ अह रायगिहे देवा–हिदेवआणं पडिच्छिवि इहे व । सो बंभरिसी कविलो, चिट्ठइ नयरीइ तुह अहुणा ॥ ३ ॥ एस सिअंबरपवरो, केवलनाणी मुणी सयं-बुद्धो । तुह पडिमाइ पइट्ठं, करिही पुण्णोदओ अ होहि ॥ ४ ॥ तोऽवंतीपहु अब्भ–त्थिएण कविलेण मुणिवयंसेण । पडिमा पइट्ठिआ सा, जहा विहाणेण तत्थ सयं ॥ ५ ॥" न च वाच्यं एवं "एमेवयसन्नीणं वि, जिणाण पडिमासु पढमपट्ठवणे । मा परवाई विग्घं, करिज्ज वाई तओ वि सइ ॥ १ ॥ सावओ को वि पढमं जिणपडिमाए पइट्ठवणं करेइ" इति श्रीबृहत्कल्पभाष्यचूर्ण्योः वचनात् श्रावकसत्ताऽपि जिनप्रतिमाप्रतिष्ठाकरणे घटां आटीकते, तस्य बृहत्कल्पभाष्यचूर्णिवचनस्य 'पढमं ठवणं–पढमं णसणं' इत्यादि भणिष्यमाणार्थसद्भावेन परमार्थं तदुपरियुक्तीश्च यतिप्रतिष्ठास्थापनस्थले वक्ष्यामः, तदर्थिना तत्स्थलं विलोकनीयं, पुनरपि यत् शत्रुञ्जयमाहात्म्ये श्रीअष्टापदप्रतिष्ठा श्रीऋषभदेवशिष्येण कृता इति लिखितं तत्र व्यामोहो न कार्यः, तत्राऽपि तस्य शिष्यस्य स्वलब्ध्या अष्टापदोपरि चटनेन सातिशयित्वात् सूरित्वेन भाव्यं, अथवा

सूरेः हि श्रीऋषभदेवशिष्यत्व न व्यभिचरति शिंशपत्वे वृक्षत्ववत् । तथा तपागच्छीयग्रन्थेऽपि सूरिप्रतिष्ठा एव स्थाने स्थाने दृश्यते, यदुक्त–तपाश्रीसोमसुन्दरसूरि–तच्छिष्यमहोपाध्याय–श्रीचारित्रगणितद्विनेय–प० सोमधर्मगणिविरचितायां उपदेशसप्ततिकायां द्वितीयाधिकारे अष्टमोपदेशे (३८ पत्रे), तथाहि–"निर्मापितं पासिलसञ्ज्ञकेन, श्रद्धावता श्राद्धवरेण चैत्यम् । आरासणे श्रीगुरुदेवसूरि–प्रतिष्ठित तीर्थमभूत् क्रमेण ॥ १ ॥" पुनः अत्रैव सम्बन्धप्रान्ते (४० पत्रे)—

"गोगाकस्य सुतेन मन्दिरमिद श्रीनेमिनाथप्रभो–स्तुङ्ग पासिलसञ्ज्ञितेन सुधिया श्रद्धावता मन्त्रिणा । शिष्यै श्रीमुनिचन्द्रसूरिसुगुरोर्निर्ग्रन्थचूडामणे–र्वादीन्द्रै' प्रभुदेवसूरिगुरुभिर्नेमे' प्रतिष्ठा कृता ॥ १ ॥" एतदक्षरानुसारेण सूरि' एव प्रतिष्ठाकृत् संभाव्यते, पुन' यथार्थता यथार्थवेदिगम्या इति ॥ २६ ॥

॥ इति सूरे प्रतिष्ठाधिकारः ॥ २६ ॥

ननु–आत्मना गच्छे चतुर्दशीहानौ चतुर्दशीकृत्य पौषधग्रहणपाक्षिकातिचारालोचनादिक पूर्णिमाया क्रियते, अन्यगच्छेषु तु केषुचित् त्रयोदश्या विधीयते तत्कथ ? उच्यते—पूर्णिमाया पर्वतिथित्वेन मूलपक्षे सिद्धान्ते प्रत्याख्यातत्वात् पूर्णिमायां एव तत्सङ्गतिं अङ्गति ?, अपि च पर्वभूता पूर्णिमा अमावास्या वा विहाय अपर्वभूताया त्रयोदश्या कथ पाक्षिककृत्य क्रियेत ?, को नाम विज्ञमन्यो निकटवर्तिनीबृहत्प्रवाहा गङ्गा तीर्थभूता विहाय अतीर्थभूते कूपे स्नान समाचरेत् ?, पुनः त्रयोदश्या तिथ्या तत्करणे तु आगमाचरणयोः द्वयो' मध्ये एकस्याऽपि पक्षस्य अनाराधितत्व स्यात् । यदुक्त श्रीजिनप्रभसूरिभि विधिप्रपाया, तथाहि–

"नवरं चाउम्मासिए तह चउद्दसीहासे पुण्णिमा जुज्जइ, तेरसीगहणे आगमआयरणाणं अन्नतरंपि न आराहिअं होज्जा" इति, ननु–एतदर्थसंवादिका जीर्णग्रन्थे सम्मतिः अपि अस्ति ? उच्यते—अस्त्येव, कथं ? इत्याह–श्रीहरिभद्रसूरिभिः स्वकृततत्त्वविचारसारग्रन्थे तथैव उक्तत्वात्, तथाहि–"भवइ जहिं तिहिहाणी, पुव्वतिही विद्धिआ य सा किरइ । पक्खी न तेरसीए, कुज्जा सा पुण्णिमासीए ॥ १ ॥ इति", । एवमेव श्रीउमास्वातिवाचका अपि स्वकृतायां आचारवल्लभायां प्रोचुः, तथाहि–"तिहिपडणे पुव्वतिही, कायव्वा जुत्ताधम्मकज्जेसु । चाउद्दसी विलोवे, पुण्णिमिअं पक्खिपडिक्कमणं ॥ १ ॥" इति, इत्थमेव श्रीज्योतिष्करण्डेऽपि अकथि, तथाहि–"छट्ठिसहिआ न अट्ठमि, तेरसिसहितं न पक्खिअं होइ । पडिवयसहिअं न कया वि, इअ भणिअं वीअरागेहिं ॥ १ ॥" ? इति, ननु–यथा चतुर्दशीहानौ अग्रिमतिथिपूर्णिमायां अमावास्यां वा पाक्षिकं कर्तव्यं क्रियते, तथा अष्टमीहानौ नवमीतिथौ अष्टमीकर्तव्यं क्रियतां, परं सप्तम्यां कथं क्रियते ? उच्यते–सत्यं, भो यौक्तिक ! श्रूयतां, पूर्णिमायास्तु पर्वतिथित्वेन तत्र पाक्षिककृत्यं घटां आटीकते, परं नवमी तु अपर्वतिथिः, ततो नवमीतिथेः अपर्वतिथित्वेन सप्तम्या साम्येऽपि अष्टमीसत्कभोगबहुलत्वेन वरं सप्तम्यां एव अष्टमीकृत्यं, यदुक्तं श्रीजिनप्रभसूरिभिः विधिप्रपाग्रन्थे, तथाहि–

"जया य पक्खिआइपव्वतिही पडइ तया पुव्वतिही चेव तब्भुत्तिबहुला पच्चक्खाणपूआइसु घिप्पइ, न उत्तरा तब्भोगगंधस्स वि अभावाओ इति", एतदर्थसंवादिका गाथा अपि च श्रीसूर्यप्रज्ञप्तौ श्रूयते । तथाहि–"पज्जुसणे चउमासे, पक्खिअपव्वऽट्ठमीसु कायव्वा । जाए उदए सूरो, ताओ तिहिओ न अन्नाओ ॥१॥" इति, न च 'क्षये पूर्वा तिथिः ग्राह्या' इति

वाक्यविरोध , एतस्य सामान्यवचनत्वात् । एतद्गाथाया महत्प्रमाणभूतसर्वसम्मतशास्त्रानुक्तत्वेन निर्मूलत्वाच्च, "नवर चाउम्मासिए तह चउद्दसीहासे पुण्णिमा जुज्जइ" एतस्य विशेषवचनत्वात् 'सामान्याच्च विशेषो बलीयान्' तत्त्वविचारसार–आचारस्तंभ–ज्योतिष्करण्डकाना आलापका तत्र ग्रन्थोपरि द्रष्टव्या । ननु–मूलपक्ष सिद्धान्ते पूर्णिमा उक्ता पाक्षिककर्तव्ये, तदा चतुर्दश्या कथ साम्प्रत तत्कर्तव्य क्रियते ? उच्यते—श्रीकालिकाचार्यै पञ्चमीत चतुर्थ्यां पर्युषणापर्व आनयद्भि सिद्धान्ताभिहितस्य पञ्चकदशकस्य दशमपञ्चकस्य पूरणाय चतुर्दश्या पाक्षिक आनीतम्, यदुक्त श्रीठाणावृत्तौ श्रीदेवेन्द्राचार्यै , तथाहि–

"एव च कारणे ण कालगायरिएहिं चउत्थीए पज्जोसवण पवत्तिअ समत्तसघेण य अणुमन्निअ तवसेण य पक्खिआईणि वि चउद्दसीए आयरियाणि, अण्णहा आगमुत्ताणि पुण्णिमाए" इति, एव विचारामृतसग्रहेऽपि, इत्थमेव तीर्थोद्गालिप्रकीर्णकेऽपि, पुन अत्रार्थे पूज्या अपि जीवानुशासने (२१ पत्रे) वदन्ति, यथा "यदा सावत्सरिक पञ्चम्या आसीत् तदा पाक्षिकाणि पञ्चदश्या सर्वाणि अभूवन्, साम्प्रत तु चतुर्थ्यां पर्युषणा, ततः चतुर्दश्या पाक्षिकाणि घटन्ते" इति ॥ २७ ॥

॥ इति चतुर्दशीहानौ पूर्णिमाया पौषधादिकार्यकरणाधिकार ॥ २७ ॥

ननु–तिथिवृद्धौ प्रथमातिथि गृह्यते, तत्र किं बीजम् ? उच्यते–अत्र इद रहस्यम् ,—उदयतिथित्वे उभयत्र वर्तमानत्वेन साम्येऽपि उदयास्तमनयो द्वयो तत्र वर्तमानत्वात् सपूर्णतिथित्वाच्च प्रथमतिथे आधिक्येन मान्यत्व, प्रथमतिथिं सपूर्णभोगा विहाय अल्पभोगाया उत्तरतिथे अङ्गीकरणे कारणाभावः, अपि च श्रीजिनपतिसूरिभि अपि स्वसामाचार्या तिथिवृद्धौ प्रथमतिथे मान्यत्वेन प्रोक्तत्वात्, तथाहि–"तिहिवुड्ढीए पच्चक्खाणकल्लाणय ह्वणाइसु पढमा तिही घेतव्वा १ इति,

एवं श्रीजिनप्रभसूरिभिः अपि विधिप्रपायां प्रोक्तं, तथाहि-"सब तिहिवुड्ढीए पुण पढमा चेव पमाणं संपुण्णत्ति काउं"-वृद्धिं विना अन्या तिथिः आदित्योदयवेलायां अल्पाऽपि ग्राह्या, तथा चोक्तं नारदीयपुराणे रुक्माङ्गचरित्रे तिथिनिर्णयाधिकारे—

"एतच्छ्रुतं मया विप्र !, कृष्णद्वैपायनात् पुरा । आदित्योदयवेलायां, या स्तोकाऽपि तिथिर्भवेत् ॥ १ ॥ पूर्णा इत्येव मन्तव्या, प्रभूता नोदयं विना । पारणे मरणे नृणां, तिथिस्तात्कालिकी स्मृता ॥ २ ॥ पैत्र्येऽस्तमनवेलायां, स्पृशत् पूर्णेव गम्यते । न तत्रोदयिनी ग्राह्या, दैवे ह्यौदयिकी तिथिः ॥ ३ ॥" इति, पुनः विचारसारग्रन्थे उक्तम्-

"पज्जुसणे चउमासे, पक्खिअपवट्ठमीसु नायवा । ताओ तिहिओ जासिं, उदेइ सूरो न अन्नाओ ॥ १ ॥ उदये या तिथिः प्रोक्ता, घटिकैकाऽपि या भवेत् । सा तिथिः सकला ज्ञेया, विपरीता तु पैतृक ! ॥ २ ॥" इति, श्रीदशाश्रुतस्कन्धभाष्यकारोऽपि आह, तथाहि-

"चाउम्मासि अ वरिसे, पक्खिअपवट्ठमीसु नायवा । ताओ तिहिओ जासिं, उदेइ सूरो न अन्नाओ ॥ १ ॥ पूआ पच्चक्खाणं, पडिक्कमं तह य नियमगहणं च । जाए उदेइ सूरो, ताए तिहिए उ कायवं ॥ २ ॥ उदयंमि जा तिही सा, पमाणमियरा उ कीरमाणाणं । आणाभंगऽणवत्था, मिच्छत्तविराहणं पावं ॥ ३ ॥" इति, तथैव श्रीसूर्यप्रज्ञप्तौ अपि, तथाहि-

"पज्जुसणे चउमासे, पक्खिअपवट्ठमीसु कायवा । ताओ तिहिओ जासिं, उदेइ सूरो न अन्नाओ ॥ १ ॥ पच्चक्खाणं पूआ, जिणंदचंदाण तासु कायवा । इयरा आणाभंगो आणाभंगेण मिच्छत्तं ॥ २ ॥ संवच्छरचउमासिअ, पक्खिअअट्ठाहिआसु अ तिहीसु । ताओ पमाणं भणिआ उ जाउ सूरो उदयमेइ ॥ ३ ॥ अह जइ कहवि न लब्भं-ति ताओ सूरुग-

मेण जुत्ताओ । ता अवरविद्धअवरा, वि हुज्ज न हु पुव्वतविद्धा ॥ ४ ॥" इति, "क्षये पूर्वा तिथिर्ग्राह्या, वृद्धौ ग्राह्या तथोत्तरा" इदमपि वाक्य श्रीरत्नशेखरसूरिणा विधिकौमुदीग्रन्थे उमास्वातिवचनपरिशेषतया लिखितं अस्ति ॥ २८ ॥

॥ इति तिथिवृद्धौ प्रथमा तिथिः मान्या इत्यधिकारः ॥ २८ ॥

ननु—श्रीखरतरगच्छे श्रावकाः भुक्त्वा पौषध कथ न गृह्णन्ति तपागच्छीयश्रावकवत् ? उच्यते,—भुक्त्वा पौषधग्रहण जीर्णग्रन्थेषु सर्वसम्मतेषु केषुचित् अपि दृष्ट श्रुत वा नाऽस्ति, न च श्रीभगवतीसूत्रे द्वादशशतकप्रथमोद्देशके शङ्खश्रावकाधिकारे– (५५२ पत्रे) ॥

"तए णं से सखे समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी—तुब्भे ण देवाणुप्पिआ ! विउल असण पाण खाइम साइमं उवक्खडावेह, तए ण अम्हे त विउल असण पाण खाइम साइम आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुजेमाणा परिभाएमाणा पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणा विहरिस्सामो" इति अक्षरदर्शनात् वक्तव्य, अत्र भोजनानन्तर पौषधग्रहण प्रतिपादित अस्ति तदभिप्रायापरिज्ञानात्, अतोऽत्र पौषधशब्देन व्यापारपौषधो व्याख्यातोऽस्ति, न तु आहारपरित्यागरूप । यदुक्त एतदालापकवृत्तौ (५५५ पत्रे) तथाहि–

"पक्खिअ पोसह पडिजागरमाणा विहरिस्सामो त्ति" पक्षे=अर्धमासि भव पाक्षिक पौषध=अव्यापारपौषध प्रतिजाग्रतोऽनुपालयन्तो विहरिष्याम=स्थास्याम , यच्च इह अतीतकालीनप्रत्ययान्तत्वेऽपि वार्तमानिकप्रत्ययोपादानं तद्भोजनानन्तर एव अक्षेपेण पौषधाभ्युपगमप्रदर्शनार्थं, एव उत्तरत्राऽपि गमनिका कार्या इत्येके, अन्ये तु व्याचक्षते–इह किल

पौषधं पर्वदिनानुष्ठानं, तच्च द्वेधा-इष्टजनभोजनदानादिरूपं, आहारादिपौषधरूपं च, तत्र शङ्खः इष्टजनभोजनदानरूपं पौषधं कर्तुकामः सन् यदुक्तवान् तद्दर्शयत-इदं उक्तं इति, अथ यदि शतकादिश्रावकैः भोजनानन्तरं पौषधो गृहीतो अभविष्यत् तदा तत्र पौषधपारणप्रस्तावोऽपि प्रोक्तो अभविष्यत्, परं न उक्तः इति नो गृहीतः, न च वक्तव्यं यथा तथा पौषधकरणं भव्यं एव, एवं चेत्तर्हि प्रभाते भुक्त्वा पौषधः कर्तव्यः, ततः पुनरपि सन्ध्यायां पौषधमध्ये भुक्त्वा पौषधकरणं पौषधस्य आराधनं कर्तव्यं, न च अयं पौषधो लाभाय भवेत्, यदि अतिप्रसङ्गनिवारणार्थं भोजनद्वयी पौषधो गीतार्थैः निषिद्धः, तदा अस्माकीनगीतार्थैः अपि अतिप्रसङ्गनिवारणार्थं पौषधमध्ये भोजनं निषिद्धं अस्ति, पुनः सिद्धान्तवचनं प्रमाणं, न अस्माकं कोऽपि पक्षपातः ॥ २९ ॥

॥ इति भोजनानन्तरं पौषधग्रहणनिषेधाधिकारः ॥ २९ ॥

ननु-श्रीखरतरगच्छे यदि चतुष्पर्वीं कल्याणकादितिथिं च विना पौषधग्रहणं निराकृतं, तर्हि उपधानमध्ये कथं श्राद्धानां सदा पौषधग्रहणं कार्यते ? उच्यते-सत्यं, यद्यपि उपधानाधिकारे श्राद्धानां श्रीमहानिशीथसूत्रे पौषधग्रहणं न अलेखि, तथापि समस्तगच्छीयगीतार्थसम्मततया सर्वेषु अपि धर्मगच्छेषु गीतार्थैः स्वस्वोपधानदिनप्रमाणतया तत्र स्वस्वतपोयोग-विधिप्रकरणेषु निबद्धं, ततो अस्मद्गीतार्थवृद्धैः अपि अन्यगीतार्थसम्मत्या आचरणया उपधानमध्ये पौषधग्रहणं प्रमाणीकृतं, उपधानमध्ये पौषधग्रहणपारणादिसर्वविधिः श्रीखरतरगच्छाधिपतिश्रीजिनवल्लभसूरिभिः श्रीपौषधविधिप्रकरणे प्रोक्तोऽस्ति, तथैव श्रीजिनपतिसूरिभिः द्वादशकुलकवृत्तौ, पुनः श्रीजिनप्रभसूरिभिः विधिप्रपायां, अपि च श्रीअभयदेव-

सूरिशिष्यपरमानन्देन श्रीयोगविधिग्रन्थे, इत्थमेव श्रीचन्द्रगच्छीयश्रीअजितदेवसूरिभि योगविधौ त्रिसप्तत्यधिकद्वादश-शत १२७३ वर्षकृते, पुनरपि श्रीतपागच्छीयश्रीरत्नशेखरसूरिभि श्रीआचारप्रदीपे, एव वडगच्छीयसामाचार्यां अपि, तथैव श्रीमानदेवसूरिभि कुलकवृत्तौ, एव अत्राऽर्थे उक्तपूर्वा अन्येपि भूयासो ग्रन्था॰ विलोकनीया , सर्वैं अपि गीतार्थैं श्रीमहानिशीथादौ अनुक्तो अपि उपधानमध्ये पौषधो गृह्यते आचरणया, एव अस्मद्गीतार्थैं अपि आचरणया उपधान-मध्ये पौषधो ग्राह्यते ॥ ३० ॥

॥ इति उपधानमध्ये पौषधग्रहणाधिकार॰ ॥ ३० ॥

ननु—आरमना गच्छे श्रावका॰ सामायिक कुर्वाणा अन्तरा अष्टभि॰ नमस्कारै॰ स्वाध्याय कुर्वन्ति, तत्र किं नियामक ?, का शास्त्रसम्मतिश्च ? उच्यते—अत्र न किमपि नियामक, नाऽपि काऽपि जीर्णशास्त्रसम्मतिश्च, किं तु गुरुसप्रदाय एव प्रमाण, यतः "उवविट्ठो पुच्छइ पढइ" इति श्रीआवश्यकचूर्णिपाठप्रामाण्यात् , "खमासमणदुगेण चेव सदिसाविअ सज्झाय उववज्जो सुहनिसण्णो कुणइ अप्पसद्देण" इति श्रीजिनवल्लभसूरिकृतपौषधविधिप्रकरणपाठदर्शनाच्च (३२ पत्रे), उपवि-ष्टाना एव स्वाध्यायकरण दृश्यते, तत्राऽपि नमस्काराष्टकस्य तत्त्रिकस्य वा कथने नियमो न उक्तः, तत॰ इर्याप्रति क्रमणानन्तर उपविश्य स्वाध्यायकरणात् प्राक् द्वयो अन्तराले ऊर्ध्वभूतै अष्टनमस्कारै स्वाध्यायकरणे गुरुपरम्परा एव प्रमाण, का गुरुपरम्परा ? इति चेत् उच्यते—श्रीजिनपतिसूरिभि स्वसामाचार्यां तथैव अष्टभि॰ नमस्कारैः स्वाध्या-यकरणस्य उक्तत्वात् , तथाहि "सङ्घाण सामाइअ गहणे अट्ठहिं नवकारेहिं सज्झायकरण" इति, एव श्रीजिनप्रभसूरिभि

विधिप्रपायां "खमासमणदुगेणं सज्झायं च संदिसाविअ पुणो वंदिअ नवकारट्ठगं भणइ" इत्यादि, इत्थमेव श्रीतरुणप्रभ-सूरिभिः षडावश्यकबालावबोधे, तथाहि—"इरियावही पडिकमी तओ पछइ विस्तरतउ द्वादशावर्तवंदनक देइ करी प्रत्याख्यान कीजइ संक्षेपइ, तओ पछइ एक खमासमणि सज्झाय संदिसाविय वीअ खमासमणि सज्झाय कही तइय खमासमणपूर्वक आठ नमस्कार कही पछइ एक खमासमणे कट्ठासणं संदिसाविय वीअ खमासमणे कट्ठासणं पडिगाहेमि २ कही तइअ खमासमणी पांगुरणं संदिसाविय कही चउत्थ खमासमणी पांगुरणं पडिगाहेमि कही करी, वइसइ एतलइ सांध्य सामायिक करण विधि हुयउ, सवारइ पुणि इरियावही पडिकमी पछइ पहिलुं खमासमण देइ कट्ठासणं संदिसाविय बीयखमासमण देइ कट्ठासणं पडिगाहेमि, पछइ खमासमण देइ सज्झायं संदिसाविय खमासमण देइ सज्झायं करेमि आठ नवकार कही पछइ खमासमण देइ पांगुरणं संदिसाविय खमासमण देइ पांगुरणं पडिगाहेमि कहइ", इति ॥

॥ इति सामायिकग्रहणे ८ नमस्कारैः स्वाध्यायकरणाधिकारः ॥ ३१ ॥

ननु—प्राभातिकक्रियायां उपधिप्रतिलेखनादिक्षमाश्रमणदानानन्तरं साधवः श्राद्धाश्च सर्वेऽपि प्रथमं कम्बलं पश्चात् वस्त्रादि प्रतिलेखयन्ति, सायन्तनक्रियायां तु प्रथमं वस्त्रं ततः कम्बलं तत्कुत्र प्रतिपादितं अस्ति ? उच्यते—विधिप्रपायां तथा च तत्पाठः—"पुणो मुहपोत्तिं पडिलेहित्ता खमासमणदुगेण उवहि पडिलेहणं संदिस्साविय कंबलवत्थाइ, अवरण्हे पुण वत्थकंबलाइ पडिलेहेइ" इत्येवं पौषधविधिप्रकरणादिषु अपि ज्ञेयं, वैपरीत्ये तु कारणं वहुश्रुता एव विदन्ति ॥

॥ इति कम्बलवस्त्रादिप्रतिलेखने प्रभाते सन्ध्यायां च विशेषाधिकारः ॥ ३२ ॥

ननु–श्रीखरतरगच्छीया श्राद्धा प्राभातिकसामायिकग्रहणे पूर्वं बइसण सदिसाएमि बइसण ठाएमि, पश्चात् सज्झाय सदिसाएमि सज्झाय करेमि इति वदन्ति, सायन्तनसामायिकग्रहणे तु पूर्वं सज्झाय सदिसावेमि सज्झाय करेमि, पश्चात् बइसण सदिसावेमि बइसण ठाएमि इति ब्रुवते, तत्र किं व्यत्ययकथने कारणम्? सामायिकविधे तुल्यत्वात् उभयत्र, उच्य-ते–सत्य, पर श्रीजिनवल्लभसूरिकृतपौषधविधिप्रकरणे श्रीजिनप्रभसूरिविरचितश्रीविधिप्रपाग्रन्थे श्रीपञ्चाशकचूर्णौ च रात्रिपौषधिकश्रावकस्य सामायिकग्रहणावसरे प्रात बइसणाक्षमाश्रमणद्वयदानात् अनु स्वाध्यायक्षमाश्रमणद्वयदान प्रोक्त, पुन तत्रैव पञ्चाशकचूर्ण्यादौ पौषधिकस्य साय प्रथम स्वाध्यायक्षमाश्रमणद्वयदान, तदनु बइसणाक्षमाश्रमणद्व-यदान उक्त, यथा पौषधे तथा सामायिकेऽपि उभयत्राऽपि क्रियायाः तुल्यत्वात्, तथा श्रीआवश्यकचूर्णौ प्राभातिकसा-मायिकग्रहणे "उवविट्ठो पढइ" इत्यादिपाठप्रामाण्यात्, 'उवविट्ठ'शब्देन बइसणा क्षमाश्रमणे, 'पढइ'शब्देन स्वाध्याय-क्षमाश्रमणे, सायन्तनसामायिकग्रहणे तु सर्वेष्वपि स्वाध्यायक्षमाश्रमणाभ्या, अनु बइसणाक्षमाश्रमणदान सम्मत एव इति किं विचार्य? अत्र पौषधविधिप्रकरण–विधिप्रपा–पञ्चाशकचूर्णि–आवश्यकचूर्णि–पाठस्तु तत्तद्ग्रन्थविलोकनेन ज्ञातव्यः ॥

॥ इति सामायिकग्रहणे प्रभाते पूर्वं बइसण तत स्वाध्यायम् इति अधिकार ॥ ३३ ॥

ननु–"पावरण पमुत्तूण गिण्हत्ता मुहपत्तिअ। वत्थकायपविसुद्धीए करेइ पोसहा इअ ॥ १ ॥" इति व्यवहारचूर्णिवच-नात्, तथा "सो अ किर सामाइअ करितो मउड अवणेइ कुडलाणि नाममुद्द तबोलपावारगमाइ वोसिरइ" इति आव-श्यकचूर्णिपाठप्रामाण्याच्च, प्रावरणनिषेधे सति किमिति सामायिकपौषधादौ श्रावके प्रावरण गृह्यते? उच्यते–यद्यपि

उत्सर्गतः प्रावरणग्रहणं नाऽस्ति, परं अपवादतः श्रीजिनदत्तसूरियुगप्रधानैः सन्देहदोलावल्यां (६८ पत्रे) काष्ठदाहशीता-दिकारणं आश्रित्य प्रावरणत्रयं उक्तं अस्ति, तथाहि–

"उस्सग्गनएणं सावगस्स परिहाण साडगादवरं । कप्पइ पाउरणाइं, न सेसमववायओ तिण्णि ॥ ४६ ॥"

ननु–मूलग्रन्थे तु न क्वाऽपि श्रावकाणां प्रावरणं दृश्यते ? सत्यं, परं सामायिकस्थः श्रावको यतितुल्यः सर्वत्र प्रतिपादितः । यतीनां तु शीताद्यपवादे कल्पत्रयस्य क्रमेण प्रावरणं उक्तं, तथाहि ओघनिर्युक्तिभाष्यं–'जाहे तह वी न तरे, ताहे निविड्ढग पाउणे खोमं । तेण वि असंथरंतो, दो खोमी पाउणा ताहे ॥ १ ॥ "तहवी असंथरं तो तइआणं ओण्णि पाउणे" इति' ततः "पांगुरणं संदिसावेमि पांगुरणं पडिघाएमि" इति क्षमाश्रमणद्वयं दत्त्वा, गुरोः पार्श्वे आदेशं लात्वा, प्रावरणं गृह्णतां सांप्रतीनां शक्त्यभावे अपवादपदं अङ्गीकुर्वतां न दोषभाक्त्वम् । ननु–केषांचित् गच्छे गुरोः पार्श्वे "पांगुरणं संदिसावेमि पांगुरणं पडिघाएमि" इति क्षमाश्रमणद्वयं अदत्त्वा एव पांगुरणं गृह्यते तत्कथम् ? उच्यते–दोष एव तेषां संभाव्यते, तत्राऽर्थे ते एव प्रष्टव्याः, तत्क्षमाश्रमणद्वयं कुत्राऽन्तर्भवतीति वा ॥ ३४ ॥

॥ इति सामायिकादौ उत्सर्गतः प्रावरणनिषेधाधिकारः ॥ ३४ ॥

ननु–प्रतिक्रमणस्थापने आत्मनां गच्छे क्षमाश्रमणचतुष्कं दीयते, तत्कुत्र प्रतिपादितं अस्ति ? उच्यते—"वंदित्तु चेइआइं, दाउं चउराइं खमासमणे । भूनिहिअसिरो सयला–इयारमिच्छुकडं देई ॥ १ ॥" इति श्रीजिनवल्लभसूरिकृत'प्रति-

क्रमणसामाचारी पाठसद्भावात् । पुन "इरिया कुसुमिणुस्सग्गो, सक्कत्थय साहुनमण सज्झायं । चउरो वि खमासमणा, सवस्स वि दडओ चेव ॥ १० ॥" इत्यादि भावदेवसूरिकृत(८ पत्रे)यतिदिनचर्याग्रन्थसम्मतत्या च क्षमाश्रमणचतुष्क एव सङ्गतिं अङ्गति, एवं तरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधे अपि, तथाहि—"देववन्दना अनन्तर तओ पाछइ एक खमासमणि आचार्यमिश्र वादीयइ १ बीज खमासमणि उपाध्यायमिश्र वादीयइ २ तओ पाछइ एक खमासमणि भगवत वर्तमान-गुरु वादीयइ ३ चउथी खमासमणि सर्वसाधु वादीयइ ४ इसी परे चउरादि खमासमण देइ करी गोडिलिया होइ, माथउ मुइ लिगाडी, मुहपत्ति मुहि दीधा हुंति हाथ जोडिए "सवस्स वि देवसिअ" इत्यादि कहीये छेहिं, "इच्छाकारेण सदि-स्सह" इसु पद न कहियइ, तस्स मिच्छामि दुक्कडं कही करी उभा थइ करेमि भते ! इत्यादि, एवमेव रात्रिप्रतिक्र मणस्थापनासमयेऽपि क्षमाश्रमणचतुष्क लिखित अस्ति, एव श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपाया अपि क्षमाश्रमणचतुष्क एव, तथाहि "चेइआइ वंदित्तु चउराइ खमासमणेहिं आयरियाई वंदिअ भूनिहिअसिरो "सवस्स वि देवसिअ" इच्चाइ दड-गेण सयलाइयारमिच्छामि दुक्कड दाउ" इत्यादि। ननु–तपागच्छीयगीतार्थैं अपि काऽपि प्रतिक्रमणप्रारम्भे क्षमाश्रमणचतु-ष्टय उक्त अस्ति? उच्यते—तपागच्छीय–श्रीजयचन्द्रसूरिभि प्रतिक्रमणहेतुगर्भग्रन्थे स्पष्ट तस्य प्रतिपादनात्, तथाहि–"चतुरादिक्षमाश्रमणैः श्रीगुरून् वन्दते" इत्यादि । ननु–तर्हि साम्प्रतीना तपागच्छीया साध्वादय "भगवन् ! देवसिअ पडिकमणु ठाउ" इत्येवरूप पञ्चम क्षमाश्रमण अनुक्त अपि कथं ददते ? उच्यते—तत्राऽर्थे ते एव प्रष्टव्याः, पुन तपा-

गच्छीयाः प्रथमक्षमाश्रमणे श्रीभगवन् वांदुं इति वदन्ति, तत्र भगवच्छब्देन किं देवो वा गुरुः वा ?, न देवः, तस्य च देववन्दनाधिकारे पूर्वं वन्दितत्वेन पुनरुक्तदोषसंभवात्, नाऽपि गुरुः, गुरुवन्दने आचार्यवन्दनस्य पृथक्क्षमाश्रमणेन प्रतिपादितत्वात्, नाऽपि आचार्यात् अधिको गुरुः कोऽपि संभाव्यते, अत्र बहु विचार्यमपि तेषाम् ॥ ॥ इति ॥ ३५ ॥

॥ इति प्रतिक्रमणस्थापने क्षमाश्रमणचतुष्कं एव न तत्पञ्चकम् ॥ ३५ ॥

ननु–लौकिकटिप्पणकानुसारेण कार्तिकवृद्धौ कस्मिन् कार्तिके चतुर्मासिकप्रतिक्रान्त्यादिकृत्यं क्रियमाणं अस्ति ? उच्यते–प्रथमकार्तिके एव, यदुक्तं श्रीखरतरगच्छीयसामाचारीपत्रे, तथाहि–"काती वधइ तउ पहिलीइ काती चउमासउ कीजइ । १ ।" इत्थमेव श्रीजिनपतिसूरिसामाचार्यां अपि, तथाहि–"कत्तिअवुड्ढीए पढमकत्तिए चेव चाउम्मासिअं पडिक्कमिज्जइ, सेसमासवुड्ढीए पंचसु मासेसु चउमासं कीरइ" इति १४ सामाचारी । २ । ननु–यथा श्रीखरतरगच्छे कार्तिकवृद्धौ प्रथमकार्तिके एव चतुर्मासिकप्रतिक्रान्त्यादिकृत्यं क्रियते, तथा अन्यगच्छेषु अपि क्वाऽपि एवं वर्तते न वा ? उच्यते—श्रीतपागच्छीयपट्टावल्यां अवदातवर्णनाधिकारे, श्रीसोमप्रभसूरयः प्रथमकार्तिके एव प्रतिक्रम्य विहृताः सन्ति, तथाहि तत्पट्टावलीप्रबन्धः–"सं० १३१० वर्षे श्रीसोमप्रभसूरिणां जन्म २१ दीक्षा ३२ सूरिपदं, श्रीगुरुदत्तमन्त्रपुस्तिका "चारित्रं मे प्रयच्छत मन्त्रपुस्तिकां न" इत्युक्त्वा न गृहीता, अपरयोग्याभावात् गुरुभिः जले बोलिता सा, श्रीसोमप्रभसूरिणां एकादशाङ्गानां सूत्रार्थौ कण्ठस्थौ, भीमपल्ल्यां चतुर्मासीं अवस्थिताः, एकादशसु अपरेषु आचा-

येंषु वारयत्सु अपि कार्तिकद्वये प्रथमे कार्तिके मते, न तु पक्ष , ते आचार्यो चतुर्मासके प्रतिक्रम्य विहृता " इत्यादि ॥

॥ इति कार्तिकवृद्धौ प्रथमकार्तिके चतुर्मासिकप्रतिक्रमणाधिकारः ॥ २६ ॥

ननु—आमगोरसेन समं द्विदलान्न भुञ्जानाना दोषः प्रतिपादित सर्वत्र, तत्तु सङ्गतिं अङ्गति, पर स दोष किं स्थाल्यादिभोजनादिभाजनस्थितेन आमगोरसेन सम मीलिते द्विदले भवति १ किं वा मुखे प्रक्षिप्ते २ किं वा गिलनानन्तर ३ ? उच्यते—आद्ये विकल्पे द्विदलदोषो भवति, पर न मुखे प्रक्षिप्ते, नाऽपि गिलनानन्तर, यत श्रीसन्देहदोलावलीसूत्रवृत्त्यो (९३ पत्रे) आमगोरसमध्ये द्विदले पतिते दोषो भवति, इत्थमेव उक्तत्वात्, तथाहि—

"उक्कालिअमि तक्के, विदलक्खेवे वि नत्थि तद्दोसो । अतत्तगोरसमि य, पडिअ ससप्पए विदल ॥ ६६ ॥"

व्याख्या—'उत्कालिते' अग्नितापात् अत्युष्णीभूते, 'तक्रे' गोरसे तक्र गोरसभेदाना दध्यादीना उपलक्षण, द्वे दले यस्य तद्द्विदल-मुद्गादि, तस्य 'क्षेपे'ऽपि न्यासेऽपि, किं पुन द्विदलकवलगिलनानन्तर उत्कालिततक्राद्यात्मकप्रवले अवलेहादिपाने, इति अपे अर्थ , 'नाऽस्ति' न भवति तद्दोषो=द्विदलदोषो जीवविराधनालक्षण । अत्र हेतु आह—यत इति अध्याहार्य, यतः कारणात् 'अतप्तगोरसे' आमगोरसे 'पतित' सगत 'द्विदल' पालक्यालट्टशाकमुद्गादि ससर्पति=ससज्जति समूर्च्छत्सूक्ष्मत्रसजीवयुक्त भवति इत्यर्थ ॥ इत्थमेव श्रीदुर्लभराजसभालब्धजयवादश्रीजिनेश्वरसूरिभि अपि उक्तम्, तथाहि—" जइ मुग्गमासपमुहं, विदल आममि गोरसे पडइ । ता तसजीवुप्पत्ती, भणति दहिअमि तिदिणुवरिं ॥ १ ॥"

ननु—पूर्वाचार्यग्रन्थेषु अपि इत्थ प्रतिपादित अस्ति न वा ? उच्यते—श्रीकल्पभाष्ये तथैव प्रतिपादना, तथाहि—"पालकलट्ट-

सागा, मुग्गगयं आमगोरसुम्मीसं । संसज्जए अ इयरा, तहवि हु, नियमा दु दोसायत्ति ॥ १ ॥" इति आत्मसंयमविराधनारूपौ द्वौ दोषौ इत्यर्थः ॥ पुनरपि तथैव श्रीकुमारपालभूपालशुश्रूषितश्रीहेमचन्द्रसूरिभिः अपि उक्तं, तथाहि–

"आमगोरससंपृक्त–द्विदलादिषु जन्तवः । दृष्टाः केवलिभिः सूक्ष्मा–स्तस्मात् तानि विवर्जयेत् ॥१॥" अत्र इदं रहस्यं—अत्र सर्वत्र एवं प्रतिपादितं यदुत अनुत्कालितगोरसेन समं मीलिते द्विदलान्ने संमूर्च्छत्सूक्ष्मत्रसजीवविराधनादोषो भवति । ननु–मुखे यदा आमगोरसद्विदलान्नयोः संयोगो भवति, तदा सूक्ष्मत्रसजीवाः संमूर्च्छन्ति इति बहवो लोकाः प्रतिपादयन्ति तत्र किं उत्तरम् ? उच्यते—तयोः मुखसंयोगे तदुत्पत्त्यक्षराणि न दृष्टानि, प्रत्युत निषेधो दृश्यते । यदुक्तं श्रीजिनभद्रसूरिपट्टालङ्कारश्रीजिनचन्द्रसूरिविजयराज्ये श्रीमेरुसुन्दरनामोपाध्यायैः स्वकृतसाधिकशतप्रश्नोत्तरग्रन्थे, तथाहि–"विदल किम जीव उपजइ तत्रार्थे श्रीवडाकल्पना भाष्यमांहे गाहा कही जइ–"जइ मुग्गमासपमुहं, विदलं कच्चंमि गोरसे पडइ । ता तसजीवुप्पत्तिं, भणंति दहिए वि तिदिणुवरिं ॥ १ ॥" अत्र काचा गोरसमांहि विदलान्न पडइ तिवारइ त्रसजीव उपजइ, पणि कंठतालुया नइ योगइ नही कह्या, वलि जिणदिहाडइ विदल जिमइ छइ तिणदिहाडइ गोरस केइ नही जिमता, ते स्युं कारण ? तत्रार्थे ते वात अयुक्ता, जे भणी विदलान्न जेतलइ जिमउ तेतलइ उदराग्नियोगि ते परिपक्व हुयउ, ते भणी तिवारइ तक्रादि लीजइ तउ दोष न हुवइ, तेह तक्रादिक उदराग्नि मुखि पडतां सामानि परिपक्व थायइ तेहभणी एह दोष नहीं, यतो "विदलं कच्चंमि गोरसे पडइ" इतिवचनात्, इति ६४ प्रश्ने" ॥ ३७ ॥

॥ इति अनुत्कालितगोरसेन समं मीलिते द्विदलान्ने दोषाधिकारः ॥ ३७ ॥

खरतरगच्छाधीशा, जिनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराजा । श्रीपातसाहिमान्या, समभूवन् भूमिविख्याता ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्याः, दक्षाः श्रीसकलचन्द्रनामान । मद्गुरवो गुणगुरव-स्तेषामेष प्रसादो मे ॥ २ ॥
सप्तत्रिंशन्मितैरेवं, पूर्णं प्रश्नोत्तरैः स्फुटम् । प्रकाश प्रथम चक्रे, गणि समयसुन्दरः ॥ ३ ॥
इति श्रीसामाचारीशतके पञ्चप्रकाशे श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते प्रथम प्रकाशः सम्पूर्णं ॥ १ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारी-
शतके प्रथमः प्रकाशः समाप्तः ॥

॥ अथ द्वितीयः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्पार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु–श्रीजिनशासने संप्रति कति आगमाः सन्ति ? उच्यते—पञ्चचत्वारिंशत्, यदुक्तं–"इक्कारस अंगाइं ११, बारसउवंगाइ २३ दस पइण्णा ३३ य । छ च्छेअ ३९ मूलचउरो ४३, नंदी ४४ अणुयोगदाराइं ४५ ॥ १ ॥" पृथक् पृथक् नामानि अपि इत्थं—श्रीआचाराङ्गं १ सूत्रकृताङ्गं २ स्थानाङ्गं ३ समवायाङ्गं ४ भगवती ५ ज्ञाताधर्मकथा ६ उपासकदशाङ्गं ७ अन्तकृद्दशाङ्गं ८ अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गं ९ प्रश्नव्याकरणं १० विपाकश्रुतं ११ चेति एकादश अङ्गानि । औपपातिकं १ राजप्रश्नीयं २ जीवाभिगमं ३ प्रज्ञापना ४ सूर्यप्रज्ञप्तिः ५ जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः ६ चन्द्रप्रज्ञप्तिः ७ निरयावली ८ कल्पावतंसिका ९ पुष्पिका १० पुष्पचूलिका ११ वह्निदशोपाङ्गं १२ चेति द्वादश उपाङ्गानि पूर्वमीलने २३ । चतुःशरणप्रकीर्णकं १ चन्द्रावेध्यकः २ आतुरप्रत्याख्यानं ३ महाप्रत्याख्यानं ४ भक्तप्रत्याख्यानं ५ तन्दुलवैकालिकं ६ गणिविद्या ७ मरणसमाधिः ८ देवेन्द्रस्तवः ९ संस्तारकप्रकीर्णकं १० चेति दश प्रकीर्णकानि पूर्वमीलने ३३ । निशीथः १ महानिशीथः २ व्यवहारः ३ बृहत्कल्पः ४ जीतकल्पः ५ दशाश्रुतस्कन्धः ६ चेति षट् छेदग्रन्थाः पूर्वमीलने ३९ । ओघनिर्युक्तिः १ पिण्डनिर्युक्तिः २ दशवैकालिकं ३ उत्तराध्ययनं ४ चेति चत्वारि मूलसूत्राणि । क्वाऽपि विचारामृतसंग्रहादौ ओघनिर्युक्तिस्थाने

आवश्यकनिर्युक्तिः अस्ति पूर्वमीलने ४३ नन्दीसूत्र ४४ अनुयोगद्वार ४५ इति ४५ आगमाः । एतानि एव आगमनामानि
श्रीजिनप्रभसूरिभिः अपि स्वकृतसिद्धान्तस्तवे प्रोक्तानि, तथाहि—

"सिरिवीरजिण सुयरय-ण रोहण पणमिऊण । भत्तीए कित्तेमि तप्पणीअ सिद्धातमहं जगप्पईव ॥ १ ॥ पढमं
आयारंग १, सूअगड २ ठाणंग ३ समवाय ४ । भगवइअंग ५ नाया-धम्मकहो ६ वासगदसा ७ य ॥ २ ॥ अंतग
डदसा ८ णुत्तर-वाइदसा ९ पण्हवागरणनाम १० । सुहदुक्खविवागसुअं ११, दिट्ठीवाय १२ च अंगाणि ॥ ३ ॥
उववाई १ रायपसे-णिअ २ तह जीवाभिगम ३ पन्नवणा ४ । जंबुप्पन्नत्ती ५ च-द ६ सूरपन्नत्ति ७ नामाओ ॥ ४ ॥
निरयावलिआ ८ कप्पा-वयंसि ९ पुप्फिया १० पुप्फचूला य ११ । वह्नीदसा १२ य एए, बारसुवगाण नामाणि
॥ ५ ॥ चउसरण १ चंदविज्जग २, आउर ३ महपुवपच्चक्खाण ४ च । भत्तपइण्णा ५ तंदुल-वेयालीय ६ च-
गणिविज्जा ७ ॥ ६ ॥ मरणसमाही ८ देविं-दथओ ९ संथार १० इय दस पइण्णा । वीरत्थय गच्छाया-रपमुह चउ
दससहस्स पुरा ॥ ७ ॥ दसवेआलिअ १ तह ओ-घ २ पिंडनिज्जुत्ति ३ उत्तरज्झयणा ४ । चत्तारि मूलगंथा, नंदी १
अणुयोगदाराइ २ ॥ ८ ॥ निस्सीह १ कप्पववहा-र २ पंचकप्पो ३ दसासुअक्खंधो ४ । तह महनिसीह ५ एए,
छ—च्छेआ जीअकप्पो ६ अ ॥ ९ ॥ पंचपरमिट्ठसामा-इयाइ आवस्सय च छ—च्छेअ । निज्जुत्तिचुण्णिवित्ती, विसे-
सआवस्सयाइसुअ ॥ १० ॥ इअ जिणपहेण गुरुणा, रेइअ सिद्धतनाममेगत्त । पणयालीसपमाणं, निअनिअनामेण
नायव ॥११॥" अत्र आह कोऽपि मनोमतिशिष्य —ननु-अहं द्वात्रिंशत् एव आगमान् मानयिष्यामि, न निशीथ २

महानिशीथ २ दशप्रकीर्णक १२ अनुयोग (द्वाराणि) १३ एते त्रयोदश, तेषां पूर्वाचार्यछद्मस्थप्रणीतत्वात्, मम मनस्तु गणधरदेवभाषितं एव प्रीतिं जनयति न अन्यत्, अत्रार्थे रे मनोमतिशिष्य ! शृणु निश्चलमनोदानेन गणधरदेवभाषिता तु द्वादशाङ्गी अभूत् मूलतः, तत्राऽपि दृष्टिवादः सूत्रार्थाभ्यां व्यवच्छिन्नः, सांप्रतं एकादश अङ्गानि गणधरभाषितानि, अन्यागमाः सर्वेऽपि छद्मस्थैः पूर्वाचार्यैः अङ्गेभ्यः उद्धृताः सन्ति, यथा प्रज्ञापना श्रीश्यामाचार्येण कृता, यदुक्तं प्रज्ञापना प्रथमपादे (५ पत्रे) अन्यकृतं गाथाद्वयं इदम्, तथाहि—'वायगवरवंसाओ, तेवीसइमेण धीरपुरिसेणं। दुद्धरधरेण मुणिणा, पुव्वसुयसमिद्धबुद्धीणं ॥ १ ॥ सुयसागरा विणेऊ–ण जेणं सुअरयणमुत्तमं दिन्नं । सीसगणस्स भगवओ, तस्स नमो अज्ज-सामस्स ॥ २ ॥ एतट्टीकायां एतद्गाथाद्वयव्याख्यानं अपि अस्ति, श्रीऋषिमण्डलसूत्रेऽपि १९१ गाथायाम्, यथा—'निज्जूढा जेण तया, पन्नवणा सव्वभावपन्नवणा । तेवीसइमो पुरिसो, जाओ सामज्जनामुत्ति ॥ १ ॥ स च श्रीश्यामाचार्यः श्रीमहा-वीरात् ३३५ वर्षे जातो, यदुक्तं विचारसारे–"सिरिवीराउ गएसुं, पणतीसहिएसु तिसयवरिसेसुं । पढमो कालिगसूरी, जाओ सामज्जनामुत्ति ॥ १ ॥" ॥ १ ॥ तथा दशाश्रुतस्कन्धस्तु श्रीभद्रबाहुस्वामिना चतुर्दशपूर्वधरेण श्रीमहावीरदेवतः सप्तत्यधिकशत १७० वर्षे जाते तेन विनिर्मितः ॥ २ ॥ श्रीदशवैकालिकसूत्रमपि श्रीसुधर्मस्वामिनः चतुर्थपट्टधरेण श्रीशय्यं-भवसूरिणा विहितम् ॥ ३ ॥ श्रीउत्तराध्ययनसूत्रं तु श्रीपाक्षिकवृत्तौ "ऋषिभाषितानि उत्तराध्ययनानि" इति व्याख्यातत्वात् ऋषिभाषितं ॥ ४ ॥ एवं अन्येऽपि आगमाः छेदग्रन्थादिका अवशिष्टाः सर्वेऽपि पूर्वाचार्यकृता एव सन्ति, ततः त्वं एका-दश अङ्गानि एव मन्यस्व न द्वात्रिंशत् आगमान् । अथ यदि उपाङ्गादीन् द्वात्रिंशद् आगमान् मानयिष्यसि तदा

तत्पूर्वाचार्यकर्तृसमानत्वेन पञ्चचत्वारिंशद् अपि अङ्गीकुरु, न च वक्तव्य पूर्वाचार्यकर्तृसमानत्वेऽपि यत् मम श्रद्धया सम मीलिष्यति दशवैकालिकदशाश्रुतस्कन्धप्रज्ञापना उत्तराध्ययनादिक तत्प्रमाण करिष्यामि, ननु मामकीनश्रद्धया सम विघटमान–निशीथ–महानिशीथ–प्रकीर्णकादिक इति, एव चेत्तर्हि तव मनोमानित प्रमाणम्, न पूर्वाचार्यादिकर्त्रपेक्षा, अपि च निशम्यता समा शेमुषीं विधाय, पूर्वाचार्या पूर्वश्रुतधरा गुरुपरम्परागताम्नायविदः परमसविग्ना संसारोद्विग्नाः परलोकगवेषिणो रागद्वेषरहिता शुद्धप्ररूपका सर्वजनमान्याश्च आसन्, त्व तु आधुनिको अल्पमतिः तादृक् पूर्वाचार्यविनिर्मिता गमेषु केषुचित् मान्यत्व केषुचिच्च अमान्यत्व वदन् स्वकीयश्रद्धां च सत्यां स्थापयन् अतीवाऽसगतत्वात् लोकविरुद्धत्वाच्च सभ्यलोकेभ्यो न लज्जसे !, नाऽपि परलोकात् बिभेषि ! तव शिरो लोहजटित इव दृश्यते, अपि च रे विज्ञमन्य ! तत्त्वदृष्ट्या विचारय, साप्रत वर्तमाना पञ्चचत्वारिंशद् अपि आगमा श्रीदेवर्धिगणिक्षमाश्रमणै श्रीवीरात् अशीत्यधिकनव शत ९८० वर्षे जातेन द्वादशवर्षीयदुर्भिक्षवशात् बहुतरसाधुव्यापत्तौ बहुश्रुतविच्छित्तौ च जाताया यदाहु "प्रसह्य श्रीजिनशासन रक्षणीय, तद् रक्षण च सिद्धान्ताधीन" इति भविष्यद्भव्यलोकोपकाराय श्रुतभक्तये च श्रीसङ्घाग्रहात् मृतावशिष्टतत्कालीनसर्वसाधून् वलभ्या आकार्य तन्मुखात् विच्छिन्नावशिष्टान् न्यूनाधिकान् त्रुटितात्रुटितान् आगमालापकान् अनुक्रमेण स्वमत्या सकलय्य पुस्तकारूढा कृताः, ततो मूलतो गणधरभाषिताना अपि तत्सकलनानन्तर सर्वेषा ४५ अपि आगमाना कर्ता श्रीदेवर्द्धिगणिक्षमाश्रमण एव जात, तद् ज्ञापक अपि इद, यथा श्रीभगवतीसूत्र श्रीसुधर्मस्वामिकृत, प्रज्ञापनासूत्र च वीरात् पञ्चत्रिंशदधिकत्रिशत ३३५ वर्षजात श्रीश्यामाचार्यकृत, श्रीभगवत्या च बहुषु स्थानेषु

साक्षिः लिखिताऽस्ति "जहा पन्नवणाए"। एवं अन्येषु अपि अङ्गेषु उपाङ्गसाक्षिः लिखिता, तद्वाचने त्वया उपयोगो देयः, ततः पञ्चचत्वारिंशतोऽपि आगमानां संकलनाकारक एक एव श्रीदेवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणः, ततः सामान्ये आगमकर्तृके मान्यामान्यवचनसत्ताऽपि समाना एव। न च वाच्यं अङ्गोपाङ्गेभ्यो अन्ये आगमा विघटन्ते तर्हि कथं मया ते मन्यन्ते?, एवं चेत्तर्हि अङ्गेभ्यो अङ्गानि विघटन्ते, उपाङ्गेभ्य उपाङ्गानि, एवं अङ्गेभ्य उपाङ्गानि अपि, तदा तानि अपि अमान्यानि भविष्यन्ति, तद्विघटनं यथा श्रीसमवायाङ्गे (६० पत्रे) चतुर्स्त्रिंशत्तमे समवाये "जओ जओवि य णं अरहंतो भगवंतो विहरंति तओ तओवि य णं जोयणपणवीसाएणं ईती न भवति २७ मारी न भवति २८ सचक्कं न भवति २९ परचक्कं न भवति ३० अइवुट्ठी न भवति ३१ अणावुट्ठी न भवति ३२ दुब्भिक्खं न भवति ३३ पुव्वुप्पन्ना वि य णं उप्पाइया वाही खिप्पमिव उवसमंति ३४" एतत्सूत्रप्रतिस्पार्धिसूत्रं श्रीविपाकसूत्रं (५७ पत्रे), तथाहि—"ते णं काले णं ते णं समए णं समणे भगवं महावीरे पुरिमताले नयरे समोसढ्ढे परिसा निग्गया, राया निग्गओ, धम्मो कहिओ, परिसा राया य पडिगओ, ते णं काले णं ते णं समए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी गोयमे, जाव रायमग्गं समोगाढे समोसढ्ढे, तत्थ णं बहवे हत्थी पासति, बहवे आसे पुरिसे सण्णद्ध वद्धकवए तेसिं णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासति, अवउडय (बंधणवद्धं) जाव उग्घोसेज्जमाणं, तते णं तं पुरिसं रायपुरिसा पढमंमि चच्चरंसि निसियपवेंति निसियावेत्ता अट्ठ चुल्लप्पियए अग्गओ घाणंति" अत्र समवायाङ्गे प्रोक्तं यदुत भगवतः सकाशात् पञ्चविंशतियोजनानि यावत् ईति—मारी—स्वचक्र—परचक्रादिकं न भवति, विपाके तु प्रतिपादितं, यत्र भगवान् समवसृतः तत्र एव अनङ्गसेनः सकुटुम्बो

मारित इति कथ न विरोधः ? ॥ १ ॥ अपि च श्रीज्ञाताधर्मकथाया (२०६ पत्रे) "तए ण सा सूमालिआ अज्जा अणोहट्टिआ अनिवारिआ सच्छदमई अभिक्खण अभिक्खण हत्थे धोवेइ जाव चेएति, तत्थवि अ ण पासत्था पासत्थविहारी, ओसन्ना ओसन्नविहारी कुसीला कुसीलविहारी ससत्ता ससत्तविहारी बहूणि वासाणि सामण्णपरिआग पाउणति अद्धमासिआए सलेहणाए तस्स ठाणस्स अणालोइअ अपडिक्कता कालमासे काल किच्चा ईसाणे कप्पे अण्णयरसि विमाणसि देवगणिअत्ताए उववन्ना, तत्थेगइआण देवीण नवपलिओवमाइ ठिई पन्नत्ता, तत्थण सूमालिआए देवीए नव पलिवमाइ ठिई पन्नत्ता" अपि च श्रीज्ञाताधर्मकथाया विराधितसयमा सुकुमारिकाऽऽर्या ईशाने कल्पे देवगणिकात्वेन उत्पन्ना इत्यादि प्रोक्त अस्ति, एतत् सूत्रविसवादि च इद श्रीभगवतीसूत्र (४९ पत्रे), यथा "विराहिअसजमाण कहिं उववाओ ? गोयमा ! जहन्नेण भवणवासु, उक्कोसेण सोहम्मे कप्पे" इति। अत्र इदं रहस्य—ज्ञाताया विराधितसंयमाया अपि सुकुमारिकाया ईशाने देवलोके उत्पाद उक्त, भगवत्या तु उत्कर्षेण अपि विराधितसयमस्य सौधर्मे एव उत्पाद ,तर्हि कथ न विसवादः ? ॥ २ ॥ पुन श्रीजीवाभिगमसूत्रे (३७ पत्रे) "से किं त थलयरपरिसप्पसमुच्छिमा ? २ दुविहा पन्नत्ता, त जहा—उरगपरिसप्पसमुच्छिमा, भुयगपरिसप्पसमुच्छिमा। से किं त उरगपरिसप्पसमुच्छिमा ? २ चउविहा पन्नत्ता, त जहा—अही १ अयगरा २ आसालिआ ३ महोरगा ४ । से किं त अही ? अही दुविहा पन्नत्ता, त जहा—दव्वीकरा मउलिणो अ, से किं त दव्वीकरा ? दव्वीकरा अणेगविहा पन्नत्ता, त जहा—आसीविसा जाव से त दव्वीकरा । से किं त मउलिणो ? मउलिणो अणेगविहा पन्नत्ता, तजहा—दिव्वा गोणसा जाव से त मउलिणो, से त अही। से किं त अयगरा ? अयगरा एगागारा पन्नत्ता, से त अयगरा ।

से किं तं आसालिआ ! १ आसालिआ २ जहा पन्नवणाए। से तं आसालिआ। से किं तं महोरगा ? महोरगा जहा पन्नवणाए, से तं महोरगा । जे यावण्णे तहप्पगारा ते समासओ दुविहा पन्नत्ता, तं जहा—पज्जत्ता य, अपज्जत्ता य तं चेव, नवरि सरीरोगाहणा जहन्नेणं अंगुलस्सऽसंखेज्जभागं उक्कोसेणं जोयणपुहुत्तं" एतत्सूत्रविरोधि तु इदं श्रीप्रज्ञापनासूत्रं (४६ पत्रे), तथाहि—

कहिणं भंते ! आसालिआ संमुच्छंति ? गोयमा ! अंतोमणुस्सखित्ते अड्ढाइज्जेसु दीवेसु निव्वाघाएणं पन्नरससु कम्मभूमिसु वाघायं पडुच्च पंचसु महाविदेहेसु चक्कवट्टिखंधावारेसु बलदेवखंधावारेसु वासुदेवखंधावारेसु मंडलिअखंधावारेसु महामंडलिअखंधावारेसु गामनिवेसेसु निगमनिवेसेसु खेडनिवेसेसु नगरनिवेसेसु कब्बडनिवेसेसु मडंबनिवेसेसु दोणमुहनिवेसेसु पट्टणनिवेसेसु आगरनिवेसेसु आसमनिवेसेसु संवाहनिवेसेसु रायहाणीनिवेसेसु एएसिणं चेव विणासेसु एत्थ णं आसालिआ संमुच्छति । जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागमित्ताए ओगाहणाए उक्कोसेणं बारसजोयणाइं तयणुरूवं च णं विक्खंभबाहल्लेणं भूमिं दालित्ता णं समुट्ठेइ, असन्नी मिच्छदिट्ठी अन्नाणी पंचींदी अंतोमुहुत्तऽद्धाउया चेव कालं करेइ, अत्र अयं विरोधः—पुनः जीवाभिगमसूत्रे समूर्च्छिमोरःपरिसर्पभेदेषु आसालिकसर्पान् आश्रित्य शरीरावगाहना जघन्येन अङ्गुलासंख्यभागा उत्कृष्टा अवगाहना च योजनपृथक्त्वं इति उक्तं, प्रज्ञापनासूत्रे तु द्वादश योजनानि इति । २ । अपि च श्रीस्थानाङ्गसूत्रे (२९८ पत्रे) "जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे अतीताए उसप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था, तं जहा—मित्तदामे १ सुदामे अ २, सुपासे अ ३ सयंपभे ४ । विमलघोसे ५ सुघोसे त ६, महाघोसे ७ अ सत्तमे ॥१॥" एतद्विसंवादि च श्रीस्थानाङ्गस्य एव दशमं स्थानम् तथाहि—(५१८ पत्रे) जंबुद्दीवे २ दीवे भारहे वासे अतीताए उसप्पिणीए दस कुलगरा होत्था, तं जहा—सय-

जले १ सयाऊ य २ अणंतसेणे अ ३ अमितसेणे अ ४ । तक्कसेणे अ ५ भीमसेणे अ ६ महाभीमसेणे सत्तमे ७ ॥२॥ दढरहे ८
दसरहे ९ सयरहे १०" इय विघटना यदुत—अतीतोत्सर्पिण्या एकस्मिन् एव स्थानाङ्गे सप्तमस्थाने सप्त, दशमस्थाने दश
कुलकरा उक्ता ॥ ४ ॥ तथा पुनः श्रीस्थानाङ्गे (३९८ पत्रे) "जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए
सत्त कुलकरा भविस्संति, तं जहा—मित्तवाहणे १ सुभोमे अ २, सुप्पभे अ ३ सयंपभे ४ । दत्ते ५ सुहुमे ६ [सुहे सुरूवे य]
सुबंधू अ ७ आगमेस्सिण होक्खई ॥ १ ॥" एतत्सूत्रविसंवादि च दशम स्थान (५१८ पत्रे), तथाहि—जंबुद्दीवे २ दीवे
भारहे वासे आगमिस्साए उस्सप्पिणीए दस कुलगरा भविस्संति, तं जहा—सीमंकरे १ सीमंधरे २ खेमंकरे ३ खेमंधरे ४ विम
लवाहणे ५ संमुती ६ पडिसुए ७ दढधणू ८ दसधणू ९ सतधणू १०" अत्राऽपि सप्तानां दशभिः समं कुलकरसंख्यया
विरोधः ॥ ५ ॥ तथा श्रीस्थानाङ्गसूत्रे (३९८ पत्रे) वर्तमानावसर्पिण्यां सप्त कुलकरा उक्ता, तथाहि—
जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए सत्त कुलगरा होत्था, तं जहा—"पढमित्थ विमलवाहण १ चक्खुम २
जसमं ३ चउत्थमभिचंदे ४ । तत्तो य पसेणइ ५ पुण, मरुदेवे चेव ६ नाभी य ७ ॥ १ ॥" इति, जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यां
(१३२ पत्रे) तु पञ्चदश उक्ताः, तथाहि—"तीसेणं समाए पच्छिमे तिभागे पलिओवमट्ठभागावसेसे एत्थणं इमे पण्णरस
कुलगरा समुप्पज्जित्था, तं जहा—सुमई १ पडिस्सुई २ सीमंकरे ३ सीमंधरे ४ खेमंकरे ५ खेमंधरे ६ विमलवाहणे ७
चक्खुमं ८ जसमं ९ अभिचंदे १० चंदाभे ११ पसेणई १२ मरुदेवे १३ नाभी १४ उसभे त्ति १५" इति, सप्तकुलकराणां
पञ्चदशकुलकरसंख्यया समं विसंवादः ६ । तथा श्रीस्थानाङ्गे दशमस्थाने (५०६ पत्रे) एवं प्रत्यपादि 'पण्हावागरणदसाणं

दस अज्झयणा पन्नत्ता, तं जहा–उवमा १ संखा २ इसिभासिआइं ३ आयरिअभासिआइं ४ महावीरभासिआइं ५ खोमगपसिणाइं ६ कोमलपसिणाइं ७ अद्धा[द्दा]गपसिणाइं ८ अंगुट्ठपसिणाइं ९ बाहुपसिणाइं १०" इति अत्र अयं विरोधः—अत्र उक्तं 'एतानि दश अध्ययनानि श्रीप्रश्नव्याकरणे सन्ति,' तानि कानि ? न एतादृशानि नामानि काऽपि सन्ति, नाऽपि अर्थवक्तव्यता सङ्गतिः, सांप्रतं तु पञ्च आश्रवद्वाराणि पञ्च संवरद्वाराणि च सन्ति ॥ ७॥

एवं श्रीजीवाभिगमसूत्रे नारकाणां संहननं न उक्तं, अथ च उत्तराध्ययनसूत्रे एकोनत्रिंशदध्ययने मांसं नारकाणां उक्तम् ॥ ८ ॥ तथा श्रीआचाराङ्गसूत्रे द्वितीयश्रुतस्कन्धे पिण्डैषणाऽध्ययने चतुर्थोद्देशके षड्रसनवविकृतिग्रहणं अनगाराणां उक्तं, श्रीस्थानाङ्गे भगवत्यां च मांसनिषेधः प्रत्यपादि, दशवैकालिके मद्यनिषेधः ॥ ९ ॥ तथा दशवैकालिकादौ उक्तम्—साधवः षड्जीवनिकायरक्षकाः सच्चित्तपृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पत्यादिसंघट्टे आहारं अपि न गृह्णन्ति । पुनः श्रीआचाराङ्गे श्रीकल्पसूत्रे च साधूनां नदीलङ्घनं नद्युत्तरणं वर्षति अपि मेघे आहारार्थं गमनं च समनुज्ञातम् ॥ १० ॥ श्रीभगवत्यादौ श्रावकाणां पञ्चदश कर्मादानानि निवारितानि ॥ उपासकदशासूत्रे आनन्दकामदेवादीनां पञ्चशतहलवाहनेऽपि श्रावकत्वं श्लाघितम् ॥ ११ ॥ तथा प्रथमोपाङ्गे तापसानां उत्कृष्टा गतिः ज्योतिष्केषु प्रोक्ता ॥ भगवत्यां तु तामलितापस ईशानकल्पे समुत्पन्नः ॥ १२ ॥ तथा सूत्रकृताङ्गे साधोः स्त्रीसङ्गतौ त्रिविधं त्रिविधेन परिहारः प्रत्यपादि । श्रीस्थानाङ्गे तु साधुः प्रपतन्तीं साध्वीं स्वहस्तेन अवलम्बयेत् इति उक्तम् ॥ १३ ॥ ज्ञातायां श्रीकृष्णवासुदेवस्य अन्तःपुर्यो द्वात्रिंशत्सहस्राः लिखिताः, अन्तकृते च षोडशसहस्राः ॥ १४ ॥ तथा अष्टमाङ्गे श्रीकृष्णो द्वादशमो जिनो भावी इति निगदितं, समवायाङ्गे तु त्रयोदशम इति ॥ १५ ॥

तथा चतुर्दशपूर्विणो जघन्यतोऽपि लान्तके गच्छन्ति, कार्तिकस्तु चतुर्दशपूर्वधरोऽपि सौधर्मे समुत्पन्नः ॥ १६ ॥ एवं प्रत्यागमं शतशो विसंवादाः सन्ति किं क्रियते ? ननु–यदि एक एव श्रीदेवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणः पञ्चचत्वारिंशतोऽपि आगमानां सकलनां कृतवान् तर्हि कथं एतावन्तो विसंवादा लिखिता तेन ? उच्यते–एकं तु कारणं इदं, यथा यथा यस्मिन् यस्मिन् आगमे मृतावशिष्टसाधुभिः यद् यद् उक्तं तथा तथा तस्मिन् तस्मिन् आगमे श्रीदेवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणेन अपि पुस्तकारूढीकृतं, नहि पापभीरवो महान्त इदं सत्यं, इदं तु असत्यं इति एकान्तेन प्ररूपयन्ति इति, द्वितीयं तु कारणं इदं, यथा वलभ्यां यस्मिन् काले देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणतो वाचना प्रवृत्ता, तथा तस्मिन् एव काले मथुरानगर्यां अपि स्कन्दिलाचार्यतोऽपि द्वितीया वाचना प्रवृत्ता, तदा तत्कालीनमृतावशिष्टछद्मस्थसाधुमुखविनिर्गतागमालापकेषु सकलनायां विस्मृतत्वादिदोष एव वाचनाविसंवादकारको जातः । यदुक्तं श्रीज्योतिष्करण्डकवृत्तौ, तथाहि–"इह स्कन्दिलाचार्यप्रवृत्तौ दुष्षमानुभावतो दुर्भिक्षप्रवृत्त्या साधूनां पठनगणनादिकं सर्वं अपि अनश्यत्, ततो दुर्भिक्षातिक्रमे सुभिक्षप्रवृत्तौ द्वयोः सङ्घयोः मेलापको अभूत्, तद् यथा, एको वलभ्यां, एको मथुरायां, तत्र सूत्रसंघट्टने वाचनाभेदो जातः, विस्मृतयोः हि सूत्रार्थयोः स्मृत्वा स्मृत्वा संघट्टने भवति अवश्यं वाचनाभेदः, न कदाचिद् अनुपपत्तिः, तत्र अनुयोगद्वारादिकं इदानीं वर्तमानं माथुरीवाचनानुगतं, ज्योतिष्करण्डकसूत्रकर्ता च आचार्यो वालभ्यः, ततः इदं सङ्ख्यास्थानप्रतिपादनं वालभ्यवाचनानुगतं, इति न अस्य अनुयोगद्वारप्रतिपादितैः सङ्ख्यास्थानैः सह विसदृशत्वं उपलभ्य विचिकित्सि-

एकसमानकर्तृकाः, छद्मस्थैः एकसमानवुद्ध्या माननीयाः, न तव्यं इति १२ पत्रे । ततः पञ्चचत्वारिंशदपि आगमाः
अत्र शङ्काशङ्कुः हृदि रक्षणीयो विचक्षणैः ॥ २८ ॥

॥ इति ४५ आगमस्थापनाधिकारः ॥ २८ ॥

ननु—केषु केषु आगमेषु जिनप्रतिमा अस्ति, केन केन च सा पूजिता वन्दिता चाऽस्ति ? तद्दर्शयन्तु, उच्यते—श्रीज्ञाताधर्मकथायां षोडशाध्ययने (२१० पत्रे) द्रौपद्या जिनप्रतिमा पूजिताऽस्ति, तथाहि—"तएणं सा दोवई रायवरकन्ना जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मज्जणघरं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता न्हाया कयवलिकम्मा कयकोउअमंगलपायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइं मंगलाइं वत्थाइं पवराइं परिहिआ, मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव जिणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जिणघरं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जिणपडिमाणं आलोए पणामं करेइ, पणामं करित्ता लोमहत्थयं परामुसइ, एवं जहा सूरिआभो जिणपडिमाओ अच्चेइ, अच्चेइत्ता तहेव भाणिअव्वं जाव धूवं डहइ धूवं डहित्ता वामं जाणुं अंचेइ दाहिणं जाणुं धरणियलंसि निवेसेइ, निवेसित्ता तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणियलंसि नमेइ, नमेइत्ता ईसिं पच्चुण्णमइ करयल जाव कट्टु एवं वयासी "नमोत्थु णं अरिहंताणं भगवंताणं जाव ठाणं सपत्ताणं" वंदइ नमंसइ, नमंसित्ता जिणघराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव अंतेउरे तेणेव उवागच्छइ" इत्यादि, अत्र इदं रहस्यम्—द्रौपदीश्राविकया प्रतिमा पूजिता, पुनः अत्राऽर्थे श्रूयतां अत्र "जेणेव जिणघरे तेणेव उवागच्छइ" इति उक्तं, इदं जिनगृहणं शाश्वतं अशाश्वतं वा ? न आद्यपक्षो दक्षः, एतत्स्थाने शाश्वतचैत्यस्य सिद्धान्ते अनभिधानेन

न च मिथ्यात्विना तत् कारापणे तदुक्तौ स्फुट उत्सूत्रदोषापत्ते, अथ यदि अशाश्वत तर्हि केनचित् कारित एव भविष्यति, न च वक्तव्य द्रौपदी तु अत्र श्राविका न उक्ता, अधिकार, तत कैश्चित् श्रावकै एव तद् जिनगृह कारित इति निश्चय", न च वक्तव्य द्रौपदी तु अत्र श्राविका न उक्ता, किं तु राजवरकन्या कथिता इति, यतो राजवरकन्या इति उक्तौ श्राविकात्व न व्याहन्यते, यथा श्रीउत्तराध्ययने द्वाविंश-तितमे अध्ययने (४९२ पत्रे) राजीमती राजवरकन्या प्रोक्ता, तर्हि न सम्यक्त्वधारिणी न श्राविका ? तत्पाठो यथा—

"सोऊण रायकन्ना, पव्वज्जं सा जिणस्स उ । णीहासा उ निराणदा, सोगेण य समुच्छिआ ॥ २८ ॥ राईमई विचिंतेइ, धिगत्थु [धिरत्थु] मम जीविअं । जाऽह तेण परिचत्ता, सेअ पव्वइउ मम ॥ २९ ॥ अह सा भमरसन्निभे, कुच्चफणगप्प-साहिए । सयमेव लुचई केसे, धिइमती ववस्सिआ ॥ ३० ॥ वासुदेवो अ ण भणइ, लुत्तकेसिं जिइदिअ । ससारसागर घोर, तर कन्ने ! लहु लहु ॥ ३१ ॥ अह सा रायवरकन्ना, सुट्ठिआ नियमव्वए । जाई कुल च सील च, रक्खमाणी तय वदे ॥ ४० ॥" इति, तथा पुनः श्रीज्ञाताया (१२५ पत्रे) मल्लिकुमारी अपि राजवरकन्या प्रोक्ताऽस्ति, तथाहि—तए ण कुभए तेसिं संजत्तगाण जाव पडिच्छइ, पडिच्छित्ता मल्ली विदेहवररायकन्न सद्दावेइ, सद्दाविता त दिव्व कुण्डलजुअल मल्लीए विदेहवररायकन्नगाए पिणद्धत्ति, पिणद्धित्ता पडिविसज्जइ" इति, अपि च रे मनोमते ! शिष्य ! चक्षुषी क्षणं निमील्य विचारय, यतो द्रौपदी श्राविका, तत एव नारदस्य असयताऽविरताऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मणो न उत्थानादिभक्तिं कृतवती, तत्पाठो ज्ञातासत्को यथा (२१२ पत्रे) "तते ण सा दोवई कच्छुल्लनारयं अस्संजय अविरय अपडिहयपच्च-क्खायपावकम्म तिकट्टु नो आढाति नो परिआणाइ नो अब्भुट्ठेइ नो पज्जुवासइ" इति, न च वाच्य द्रौपदी पञ्चभर्तृ-

मान्यत्वेन यौवनादिमदोत्कटतया नारदस्य न उत्थानादि चक्रे इति, यतः सूत्रे गणधरदेवोक्तं अनुत्थानादौ असंयताविरतादिकं हेतुं मुक्त्वा नवीनस्वगल्लकल्पितहेतुं वदतः तव महोत्सूत्रदोपापत्तिः भविष्यति इति, अपि च यदि द्रौपदी श्राविका न अभविष्यत् तदा नमोत्थु णं कथं अकथयिष्यत्, नहि श्रावकधर्मं विना कोऽपि नमोत्थु णं पठति जिनप्रतिमाग्रे कथयति वा। पुनः प्राह मनोमतिशिष्यः ननु—द्रौपद्या जिनप्रतिमा पूजिता परं धर्मार्थं न, किन्तु विवाहसमयत्वात् संसारार्थं, तत्राऽर्थे शृणु रे मूर्ख ! यदि कोऽपि विद्यमानं तीर्थङ्करं पूर्वं वन्दयित्वा वा साधुं वा पूर्वं प्रतिलाभयित्वा सामायिकं वा पूर्वं लात्वा पश्चात् भोजनं कुरुते, तर्हि किं विद्यमानतीर्थङ्करवन्दनादिपुण्यं संसारार्थे किं पतिष्यति ? प्रत्युत एवं प्रशंसा कर्तव्या तस्याः "अहो ! धन्या एषा द्रौपदी, अहो ! दृढं अस्याः सम्यक्त्वं, अहो ! शस्यं अस्याः श्राविकात्वं, यदुत विवाहादिकर्तव्यव्यग्रतायां अपि जिनप्रतिमां पूजितवती" इति। न च वाच्यं अनया तु पूर्वजन्मनि निदानं व्यधायि, तेन तस्मिन् सति कथं तस्याः सम्यक्त्ववत्त्वं श्राविकात्वं चेति ? द्रौपदीकृतनिदानस्य "निव १ धणि २ नारी ३ नर ४ सुर ५ अप्पप्पविहार ६ आयविआरत्तं ७ सङ्कत्त ८ दरिदत्त ९ चइज नवनिआणाइ ॥ १ ॥" इति निदाननवके न अन्तर्भावात् निदानता एव न भवति, यथा कथंचित् चतुर्थनिदानमध्ये अन्तर्भावेऽपि अध्यवसायविशेषेण तस्य निदानताया अभावात् तस्याः श्राविकात्वं न व्याहन्यते, अपि च तादृशनिदानसद्भावे ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिवत् न विरतिः उदयं एति, द्रौपदी तु प्रव्रजिता अतो न तस्याः निदानता १ तथा श्रीभगवतीसूत्रे २० शतके नवमोद्देशके (७९३ पत्रे), यथा विद्याचारणजङ्घाचारणसाधुभिः शाश्वतानि नन्दीश्वरादिसत्कानि अशाश्वतानि च, भरतक्षेत्रसत्कानि चैत्यानि वन्दितानि सन्ति, तानि श्रूयतां—

"कइविहा णं भंते ! चारणा पन्नत्ता ? गोयमा ! चारणा दुविहा पन्नत्ता, तं जहा—विज्जाचारणा य जंघाचारणा य, से केणट्ठे णं भंते ! एवं वुच्चइ विज्जाचारणा ? विज्जाचारणा गोयमा ! तस्स णं छट्ठंछट्ठेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं विज्जाए उत्तरगुणलद्धिं खममाणस्स विज्जाचारणलद्धीनाम लद्धी समुप्पज्जइ, से तेणट्ठेणं जाव विज्जाचारणा०, विज्जाचारणस्स णं भंते ! कहं सीहा गई कहं सीहे गइविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! अयन्नं जंबुद्दीवे दीवे जाव किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं देवे णं महड्ढीए जाव महेसक्खे जाव इणामेवत्तिकट्टु, केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं तिहिं अच्छरानिवाएहिं तिक्खुत्तो अणुपरिअट्टित्ता णं हव्वमागच्छेज्जा, विज्जाचारणस्स णं गोयमा ! तहा सीहा गई तहा सीहे गईविसए पन्नत्ते। विज्जाचारणस्स णं भंते ! तिरिअं केवतिए गतिविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! से णं इओ एगेणं उप्पाएणं माणुसुत्तरे पव्वए समोसरणं करेइ, समोसरणं करित्ता तहिं चेइआइं वंदइ, वंदित्ता बितिएणं उप्पाएणं नंदीसरवरे दीवे समोसरणं करेइ, समोसरणं करित्ता तहिं चेइआइं वंदइ, वंदित्ता ततो पडिनिअत्तति २ इहमागच्छइ, आगच्छित्ता इह चेइआइं वंदइ। विज्जाचारणस्स णं गोयमा ! तिरिअं एवतिए गतिविसए पन्नत्ते। विज्जाचारणस्स णं भंते ! उड्ढं केवतिए गइविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! से णं इओ एगेणं उप्पाएणं नंदणवणे समोसरणं करेइ, करित्ता तहिं चेइआइं वंदइ वंदित्ता बितिएणं उप्पाएणं पंडगवणे समोसरणं करेइ, करित्ता तहिं चेइआइं वंदइ, वंदित्ता तओ पडिनियत्तति तओ २ इहमागच्छइ, आगच्छित्ता इह चेइआइं वंदइ, वंदित्ता विज्जाचारणस्स णं गोयमा ! उड्ढं एवतिए गइविसए पन्नत्ते। से णं तस्स ठाणस्स अणालोइअपडिक्कंते कालं करेइ, नत्थि तस्स आराहणा, से णं तस्स ठाणस्स आलोइअपडिक्कंते कालं करेइ अत्थि तस्स

आराहणा (सूत्रं ६८३), से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जंघाचारणे ? जंघाचारणे गोयमा ! तस्स णं अट्ठमं अट्ठमेणं अणिक्खित्तेणं तवोकम्मेणं अप्पाणं भावेमाणस्स जंघाचारणलद्धीनामं लद्धी समुप्पज्जइ, से तेणट्ठेणं जाव एवं वुच्चइ जंघाचारणे, जंघाचारणस्स णं भंते ! कहं सीहा गति कहं सीहे गइविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! अयन्नं जंबुद्दीवे दीवे एवं जहेव विज्जाचारणस्स, णवरं तिसत्तक्खुत्तो अणुपरिअट्टित्ताणं हव्वमागच्छेज्जा, जंघाचारणस्स णं गोयमा ! तहा सीहा गई तहा सीहे गतिविसए पन्नत्ते सेसं तं चेव । जंघाचारणस्स णं भंते ! तिरिअं केवतिए गइविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! से णं इतो एगेणं उप्पाएणं रुअगवरे दीवे समोसरणं करेइ, करित्ता तहिं चेइआइ वंदति, वंदित्ता ततो पडिनिअत्तमाणे वितिएणं उप्पाएणं नंदीसरवरदीवे समोसरणं करेइ, करित्ता तहिं चेइआइं वंदइ वंदित्ता इहमागच्छइ, आगच्छित्ता इहं चेइआइं वंदइ, जंघाचारणस्स णं गोयमा ! तिरिअं एवतिए गइविसए पन्नत्ते, । जंघाचारणस्स णं भंते ! उड्ढं केवतिए गइविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! से णं इतो एगेणं उप्पाएणं पंडगवणे समोसरणं करेइ, करित्ता तहिं चेइआइं वंदइ, वंदित्ता तओ पडिनिअत्तमाणे वितिएणं उप्पाएणं नंदणवणे समोसरणं करेइ, करित्ता तहिं चेइआइं वंदइ, वंदित्ता इहमागच्छइ, आगच्छित्ता इह चेइआइं वंदइ, जंघाचारणस्स णं गोयमा ! उड्ढं एवतिए गइविसेए पन्नत्ते, से णं तस्स ठाणस्स अणालोइअअपडिकंते कालं करेइ नत्थि तस्स आराहणा, से णं तस्स ठाणस्स आलोइअपडिकंते कालं करेइ अत्थि तस्स आराहणा, सेवं भंते ! सेवं भंते ! जाव विहरति (सूत्रं ६८४)" ॥ इति विंशतितमशतके नवमोद्देशकः सम्पूर्णः ॥

इह विद्याचारणेन तिर्यग्लोके मानुषोत्तरपर्वते नन्दीश्वरपर्वते च चैत्यानि वन्दितानि, ऊर्ध्वलोके च नन्दनवने पाण्डु-

कवने च चैत्यानि वन्दितानि, तानि च स्थानकचतुष्केऽपि शाश्वतचैत्यानि ज्ञेयानि, अत्र आगमने च वारद्वय अशाश्वतचैत्यानि वन्दितानि, एव जङ्घाचारणेन अपि रुचके नन्दीश्वरे च तिर्यग्लोके पाण्डुकवने नन्दनवने च ऊर्ध्वलोके स्थानचतुष्के शाश्वतचैत्यवन्दना अकारि, अत्राऽऽगमने वारद्वय च अशाश्वतचैत्येषु श्रावककारितेषु वन्दना विदधे, अत्राऽऽह मनोमतिशिष्य ननु–विद्याचारणा जङ्घाचारणाश्च चैत्यवन्दनार्थंगतागता परं अनालोचिताश्च विराधका प्रोक्ताः, अरे अत्रार्थे गणधराभिप्राय शृणु, एभि लब्धि प्रयुक्ता, तेन लब्ध्युपजीवित्वेन प्रमादस्थान आसेवित, तत्तु प्रमादस्थान गुरुसमीपे आगत्य अवश्यं आलोचयितव्य, अन्यथा विराधकत्वं आपद्येत, परं चैत्यवन्दनाया आलोचने तत्र गमन एव न घटां आटीकते, गमनागमनालोचना तु सङ्गतिं अङ्गति एव, यदि हस्तशतादुपरि गम्यते तदा अपि आगतेन गमनागमन गुरुसमक्षं आलोचयितव्यं एव, किं वाच्य नन्दीश्वरद्वीपरुचकद्वीपगमनागमनयो ?, यदुक्त श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ—

"हत्थसयादागतु, गतु च मुहुत्तग जहिं चिट्ठे । पंथे वा वच्चते, नइसत्तरणे पडिक्कमण ॥ १ ॥" पुन श्रीदशवैकालिकसूत्रे पञ्चमाध्ययनेऽपि (१७८ पत्रे) आलोचनाविधि , तथाहि–

"विणएण पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी । इरियावहियमायाय, आगओ अ पडिक्कमे ॥ ८८ ॥ आभोइत्ताण नीसेसं, अईआर च जहक्कम । गमणागमणे चेव, भत्तपाणे व सजए ॥ ८९ ॥ उज्जुप्पन्नो अणुव्विग्गो, अव्वक्खित्तेण चेतसा । आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहिअ भवे ॥ ९० ॥ न सम्ममालोइअ हुज्जा, पुव्विं पच्छा व ज कड । पुणो पडिक्कमे

तस्स, वोसट्ठो चिंतए इमं ॥ ९१ ॥ अहो जिणेहिं असावज्जा, वित्ती साहूण देसिआ । मुक्खसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥ ९२ ॥ नमुक्कारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंथवं । सज्झायं पट्ठवित्ता णं, वीसमेज्ज खणं मुणी ॥ ९३ ॥ पुनः श्रीगौतमस्वामिना श्रीउपासकदशासूत्रे (२१ पत्रे) गमनागमनं आलोचितं अस्ति, तथाहि–

"तते णं से भयवं गोयमे आणंदएणं समणोवासएणं एवंवुत्ते समाणे, संकिए कंखिए वितिगिच्छिए भेदसमावन्ने आणंदस्स समणोवासगस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमित्ता जेणेव दूइपलासे चेइए, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते गमणागमणे पडिक्कमइ, पडिक्कमित्ता एसणमणेसणं आलोएइ, आलोइत्ता भत्तपाणं पडिदंसेइ, पडिदंसित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ" इत्यादि, एवं स्थाने स्थाने साधुभिः आहाराद्यर्थं गत्वा आगत्य गुरुपार्श्वे गमनागमनं आलोचितं अस्ति । पुनरपि आह मनोमतिः ननु–यदि विद्याचारणा जङ्घाचारणाश्च अन्तराले कदाचित् कालं कुर्युः तदा कुत्र यान्ति ? उच्यते—गतिः तेषां सूत्रे न लिखिताऽस्ति परं त्वमपि विद, आहारार्थं विद्यमानतीर्थङ्करवन्दनार्थं वा गत्वा कदाचित् साधुः म्रियते तदा कुत्र गच्छेत् ? अत्र इदं रहस्यं जानीहि—अत्र भावस्य एव प्रधानत्वं ज्ञेयं, यथा संविग्नगीतार्थसमीपे साधुः आलोचनाग्रहणार्थं गच्छन् अन्तराले एव कालं कुर्वन् शुद्धभावत्वेन सुगतिमेव गच्छेत् तथा विद्याचारणा जङ्घाचारणा अपि सुगतिभाज एव । अपि च मनुष्यक्षेत्राद् बहिः न केऽपि म्रियन्ते मनुष्यक्षेत्रान्तरं अपि "दुसमुद्दे तिन्नि सेस जले" इति उक्तत्वात्, लवणसमुद्रादौ सिद्धान्ते उक्ताः, अथ च पञ्चचत्वारिंशल्लक्षयोजनप्रमिते क्षेत्रे

"यत्र एकः सिद्धः तत्र अनन्ताः सिद्धाः" इत्येवप्रकारेण सर्वमपि सिद्धक्षेत्र सिद्धजीवव्याप्तं तदा एव जात यदा तदध पञ्चचत्वारिंशल्लक्षयोजनप्रमिते मनुष्यक्षेत्रेऽपि समश्रेण्या सर्वत्र अनन्ता सिद्धाः, ततो मनुष्यक्षेत्रान्तःसमुद्रेऽपि अनन्ता सिद्धाः सन्ति ते के ? तान् विचारय, विचारय । तथा श्रीऔपपातिकसूत्रे (१७ पत्रे) अम्बडश्रावकाधिकारे यथा—

'अवडस्स ण नो कप्पइ अण्णउत्थिए वा अण्णउत्थियदेवयाणि वा अण्णउत्थियपरिग्गहिआणि वा अरिहतचेइआणि वदित्तए वा नमंसित्तए वा जाव पज्जुवासित्तए वा, नन्नत्थ अरिहते वा अरिहंतचेइआणि वा" इत्यादि, अत्र अर्ह-चैत्यादिजिनप्रतिमा इति ॥ ३ ॥ एवं श्रीउपासकदशासूत्रे (१५ पत्रे) आनन्दश्रावकाधिकारेऽपि, तथाहि—"नो खलु मे भंते ! कप्पइ अज्जप्पभिइ अन्नउत्थिए वा अन्नउत्थिअदेवयाणि वा अन्नउत्थिअपरिग्गहिआणि अरिहतचेइआणि वा वदित्तए वा नमंसित्तए वा" अत्राऽपि चैत्यानि अर्हत्प्रतिमालक्षणानि यथा भौतपरिगृहीतानि वीरभद्र १ महाकाला दीनि ॥ ४ ॥ तथा श्रीप्रश्नव्याकरणसूत्रे तृतीयसवरद्वारे (१२२ पत्रे) चैत्यवैयावृत्तिकरणे कर्मनिर्जरा प्रोक्ता, तथाहि—

"अह केरिसए पुणाइ आराहए वयमिणं ? जे से उवहि–भत्त–पाण सगहण–दाणकुसले अच्चतबाल–दुब्बल–गि-लाण–वुड्ढखमके पवत्ति–आयरिय–उवज्झाए सेहे साहम्मिए तवस्सीकुल–गण–सघ–चेइअट्ठे अ निज्जरट्ठी वेयावच्च अणि-स्सिअ दसविह बहुविह करेइ" व्याख्याऽपि यथा (१२६ पत्रे) 'जे से' इत्यादि योऽसौ उपधेः भक्तपानाना च दान च सग्रहण च तयो कुशलो=विधिज्ञो यः स तथा, बालश्च दुर्बलश्च इत्यादि समाहारद्वन्द्व, ततो अत्यन्त यद्बाल–दुर्बल–

ग्लान–वृद्ध–क्षपकं तत् तथा, तत्र विषये वैयावृत्यं करोति इति योगः, तथा प्रवृत्त्याचार्योपाध्याये इह द्वन्द्वैकत्वात् प्रवृत्त्यादिषु, तत्र प्रवृत्तिलक्षणं इदं—

"तवसंजमजोगेसुं, जो जोगो तत्थ तं पवत्तेइ । असहुं च निअत्तेइ, गणतत्तिल्लो पवित्ती उ ॥ १ ॥ इतरौ प्रतीतौ तथा 'सेहे'त्ति शैक्षे–अभिनवप्रव्रजिते साधर्मिके=समानधर्मके लिङ्गप्रवचनाभ्यां तपस्विनि–चतुर्थभक्तादिकारिणि, तथा कुलं=गच्छसमुदायरूपं चन्द्रादिकं, गणः=कुलसमुदायः कोटिकादिकः, सङ्घः=तत्समुदायरूपः, चैत्यानि जिनप्रतिमा, एतासां योऽर्थः–प्रयोजनं स तथा, तत्र च निर्जरार्थी–कर्मक्षयकामः वैयावृत्यं–व्यावृत्तकर्मरूपं उपष्टम्भनं इत्यर्थः, अनिश्रितं–कीर्त्यादिनिरपेक्षं दशविधं–दशप्रकारं आह च–

"वेयावच्चं वावड–भावो इह धम्मसाहणनिमित्तं । अन्नाइयाण विहिणा, संपायणमेस भावत्थो ॥ १ ॥
आयरिय उवज्झाए, थेरे तवस्सी गिलाण सेहाणं । साहम्मिअ कुल गण सं–घं संगयं तमिह कायवं ॥ २ ॥"

इति, बहुविधं भक्तपानादिदानभेदेन अनेकप्रकारं करोति इति ॥ अत्राऽऽह मनोमतिशिष्यः ॥

ननु–प्रश्नव्याकरणे आश्रवद्वारे (१२ पत्रे) निगदितं अस्ति "ये विहार-प्रासाद-चैत्य–देवकुलादीनां अर्थे पृथिवीजीवान् हिंसन्ति ते मन्दबुद्धिकाः" ततोऽहं कथं प्रासाद–चैत्यदेवकुलानि मानयामि ? तत्पाठोऽपि (८ पत्रे) यथा–'किं ते ? करिसाणपोक्खरणी–वावि–विप्पिणी–कूव–सर–तलाग–चिति–वेति–खाति अ–आराम–विहार–थूभ–पागार–दार–गोपुर–अट्टालग–चरिआ–सेतु–संकम–पासाय–विकप्प–भवण–घर–सरण–लेण–आवण–चेइअ–देवकुल–चित्तसभा–

पवा–आयतण–आवसह–भूमिघर–मंडवाण य कए भायण–भंडोवगरणस्स विविहस्स य अट्ठाए पुढविं हिंसति मंदबुद्धिया" अत्र उच्यते, रे पूर्वापराविचारक ! अत्र विहारो–बौद्धाद्याश्रयः, प्रासादो–नरेन्द्राश्रय, जिनप्रासादस्य तु प्रायो जिनगृह सिद्धायतन च इति संज्ञात्वात्, चैत्यानि व्यन्तरादिदेवप्रतिमा, देवकुलानि च सशिखरलौकिकहरिहरादिदेवप्रासादाः, अय अर्थो ज्ञेय, अन्यथा "चेइअट्ठे निज्जरट्ठी" इति सवरद्वारे चैत्यवैयावृत्तिकारको निर्जराभागी कथं उक्त ?, नहि गणधरदेववचन पूर्वापरविसवादि स्यात्, अपि च राजप्रश्नीयोपाङ्गादौ (१७ पत्रे) प्रोक्त–"एय मे पेच्चा हिआए सुहाए खमाए निस्सेसाए आणुगामियत्ताए भविस्सतित्तिकट्टु एव सपेहेइ" इति, मोक्षपर्यन्त पूजाफल विघटेत, न च वाच्य चैत्यशब्दस्य अन्यार्थ कोऽपि भविता (भाव्यते) इति, चैत्यशब्दस्य कुत्राऽपि वृक्षाद्यर्थ वाचकत्वेऽपि तद्वैयावृत्तिकरणे निर्जराभागित्वासभवात् ॥ ४ ॥ एव श्रीऔपपातिकोपाङ्गे (२ पत्रे) चम्पानगरीवर्णनेऽपि अर्हच्चैत्यानि प्रतिपादितानि सन्ति, पाठान्तरे तथाहि–

"अरिहंतचेईअजणवय–विसण्णिविट्ठबहुलेत्ति" व्याख्या यथा–अर्हच्चैत्याना १ जनाना २ व्रतिना च ३ विविधानि यानि सनिविष्टानि–पाटका ते बहुलेति विग्रह ॥ ५ ॥ तथा श्रीभगवत्या चमरोद्देशके चमरेन्द्रेणाऽपि सौधर्मं गच्छता अर्हच्चैत्यनिश्रा गृहीताऽस्ति, (१७० पत्रे) तथाहि–

"किं निस्साए ण भंते ! असुरकुमारा देवा उड्ढ उप्पयति जाव सोहम्मो कप्पो ? गोयमा ! से जहानामए–इह सबरा इ वा बब्बरा इ वा टकणा इ वा भुत्तुया इ वा पल्हया इ वा पुलदा इ वा एगं मह गड्ड वा खड्ड वा दुग्ग वा-

दरिं वा विसमं वा पव्वयं वा नीसाए सुमहल्लमवि आसबलं वा हत्थिबलं वा जोहबलं वा घणुबलं वा आगलेंति एवामेव असुरकुमारा वि देवा णण्णत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइआणि वा अणगारे वा भाविअप्पणो निस्साए उड्ढं उप्पयंति जाव सोहम्मो कप्पो । × × × (१७५ पत्रे) तते णं तस्स सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो इमेयारूवे अज्झत्थिए ४ जाव समुप्पज्जित्था–णो खलु पहू चमरे असुरिंदे असुरराया नो खलु समत्थे चमरे असुरिंदे असुरराया, णो खलु विसए चमरस्स असुरिंदस्स असुररण्णो अप्पणो निस्साए उड्ढं उप्पइत्ता जाव सोहम्मो कप्पो, णण्णत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइआणि वा अणगारे वा भाविअप्पणो णीसाए उड्ढं उप्पयति जाव सोहम्मो कप्पो" इत्यादि ॥ ६ ॥ पुनः श्रीराजप्रश्नीयोपाङ्गे (१०४ पत्रे) सूर्याभदेवेन यथा जिनप्रतिमापूजा विस्तरेण विहिताऽस्ति, तथा श्रूयतां, तथाहि–"तए णं से सूरियाभे देवे पोत्थयरयणं गिण्हति, गिण्हित्ता पोत्थयरयणं मुयइ, मुयइत्ता पोत्थयरयणं विहाडेइ, विहाडित्ता पोत्थयरयणं वाएइ, पोत्थयरयणं वाएत्ता धम्मिअं ववसायं गिण्हइ, गिण्हित्ता पोत्थयरयणं पडिनिक्खिवति, पडिनिक्खिवित्ता सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता ववसायसभाओ पुरच्छिमिल्लेणं दारेणं पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव नंदापुक्खरणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता णंदापुक्खरणिं पुरच्छिमिल्लेणं तोरणेणं पुरच्छिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता हत्थपायं पक्खालेइ, पक्खालित्ता आयंते चोक्खे परमसुइभूए एगं महं सेअं रययामयं विमलं सलिलपुण्णं मत्तगयमुहागितिकुंभसमाणं भिंगारं पगिण्हइ, पगिण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सतसहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हइ, गिण्हित्ता णंदातो पुक्खरणीतो पच्चोरुहति, पच्चोरुहित्ता जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए (सूत्रं ४३) (१०५ पत्रे)

तते ण त सूरिआभ देव बहवे आभिओगिआ देवा य देवीओ य अप्पेगइआ कलसहत्थगया जाव अप्पेगइआ धूवकडुच्छुय-
हत्थगया हट्ठतुट्ठ जाव सूरियाभ देव पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगच्छति तए ण से सूरिआभे देवे चउहिं सामाणिअसाह-
स्सीहिं जाव अण्णेहिं य बहूहिं य सूरियाभ जाव देवेहिं य देवीहिं य सद्धिं सपरिवुडे, सव्वड्ढीए सव्वबलेहिं जाव णातियरवेण
जेणेव सिद्धायतणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिद्धायतण पुरच्छिमिल्लेण दारेण अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव
देवच्छदए जेणेव जिणपडिमाओ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जिणपडिमाण आलोए जिणपडिमाण पणाम करेइ,
पणाम करित्ता लोमहत्थग गिण्हइ, गिण्हित्ता जिणपडिमाण लोमहत्थेण पमज्जइ, पमज्जित्ता जिणपडिमाओ सुरभिणागधो-
दएण ण्हाणेइ, ण्हाणित्ता सरसेण गोसीसचदणेण गायाइ अणुलिंपइ, अणुलिंपइत्ता सुरभिगधकासाइएण गायाइ लूहेति-
लूहित्ता जिणपडिमाण अहयाइ देवदूसजुयलाइ नियसेइ, नियसित्ता पुप्फारुहण मल्लारुहण गधारुहण चुण्णारुहण वण्णा-
रुहण वत्थारुहण आभरणारुहण करेइ, करित्ता आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारिअ मल्लदामकलाव करेइ, करित्ता कयग्गहग-
हियकरयलपब्भट्ठविप्पमुक्केण दसद्धवण्णेण कुसुमेण मुक्कपुप्फपुजोवयारकलिअ करेइ, करित्ता जिणपडिमाण पुरओ अच्छेहिं
सण्हेहिं रययामएहिं अच्छरसातदुलेहिं अट्ठट्ठमगले आलिहइ, त जहा—सोत्थिअ जाव दप्पण, तयाणतर च ण चदप्पभरयण-
वइरवेरुलिअविमलदड कचणमणिरयणभत्तिचित्त कालागुरुपवरकुदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघतगंधुत्तुआभिराम च गधवट्टिं
धुववट्टिं विणिम्मुअत वेरुलिअमय कडुच्छुय पग्गहिअ पयत्तेण धूव दाऊण जिणवराण अट्ठसयविसुद्धगंध(गन्थ)जुत्तेहिं
अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं महावित्तेहिं सथुणइ, सथुणित्ता पच्छा सत्तट्ठपयाइ पच्चोसक्कइ, पच्चोसक्कित्ता वाम जाणु अचेइ,

अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवाडेइ, निवाडित्ता एगसाडिअं उत्तरासंगं करेइ, करित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ, पच्चुण्णमित्ता करयलपरिग्गहिअं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—"नमुत्थुणं अरहंताणं जाव ठाणं संपत्ताणं" इति ॥ अत्राऽऽह मनोमतिशिष्यः—

ननु—सूर्याभदेवेन प्रतिमावत् स्तम्भादीनि अपि अनेकवस्तूनि पूजितानि सन्ति, कथं तर्हि सम्यक्त्वधारी ? उच्यते,—अहो ! विमृश स्तम्भादीनि पूजितानि, परं जिनप्रतिमां विना कस्याऽग्रे नमुत्थुणं कथितं स्यात्? तदा दर्शय, अथ च स्तम्भादीनां पूजा यदि व्यधायि तदा सम्यक्त्वस्य किं ? यदि श्रीआदिनाथपुत्रेण श्रीभरतचक्रवर्तिना चक्ररत्नं पूजितं, किं तर्हि तस्य सम्यक्त्वं गतं ? चक्ररत्नपूजाक्षराणि श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यां(१८४ पत्रे) यथा—

"तते णं से भरहे राया तस्स आउहघरिअस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठ जाव सोमणस्सिए विकसितवरकमलनयणवयणे पयलिअवरकडगतुडिअकेऊरमउडकुंडलहारविरायंतरइअवच्छे पालंबपलंबमाणघोलंतभूसणधरे ससंभमं तुरिअं चवलं नरिंदे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुअति, ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, करित्ता अंजलिमउलिअग्गहत्थे चक्करयणाभिमुहे सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु करयल जाव अंजलिं कट्टु चक्करयणस्स पणामं करेइ" इति, पुनः श्रीअभयकुमारेण पूर्वसंगतिकं देवं मनसि कृत्वा निजलघुमातृदोहदपूरणनिमित्तं अष्टमभक्तं अकारि, तर्हि किं सम्यक्त्वधारी न ? तदक्षराणि अपि श्रीज्ञाताधर्मकथासत्कानि (३० पत्रे) "तए णं

तस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था—नो खलु सक्का माणुस्सएण उवाएण मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अकालडोहलमणोरहसपत्तिं करेत्तए, णण्णत्थ दिव्वेण उवाएण, अत्थि ण मज्झ सोहम्मकप्पवासी पुव्वसगतिए देवे महिड्ढिए जाव महासोक्खे, त सेअ खलु मम पोसहसालाए पोसहियस्स बभयारिस्स उम्मुक्कमणिसुवण्णस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अबीअस्स दब्भसथारोवगयस्स अट्ठमभत्त परिगिण्हित्ता पुव्वसगतिक देव मणसि करेमाणस्स विहरित्तए, तते ण पुव्वसगतिए देवे मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालमेहेसु डोहल विणेहित्ति, एव सपेहेइ, सपेहित्ता जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता पोसहसाल पमज्जति, पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता डब्भसथारग पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता डब्भसथारग दुरूहइ, दुरूहित्ता अट्ठमभत्त परिगिण्हइ, परिगिण्हित्ता पोसहसालाए पोसहिए बभयारी जाव पुव्वसगतिय देव मणसि करेमाणे चिट्ठति" इत्यादि ॥ ७ ॥ तथा पुन यदि शक्रादयो देवेन्द्रा जिनदष्ट्रा अपि पूजयन्ति, तदा जिनप्रतिमाया किं वाच्यम् ! तत्राऽर्थे जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्या (१५८ पत्रे) यदुक्त तत् श्रोतव्य, तथाहि—

ततेण से सक्के देविंदे देवराया भगवओ तित्थगरस्स उवरिल्ल दाहिण सकह गेण्हइ, ईसाणे देविंदे देवराया उवरिल्ल वाम सकह गेण्हइ, चमरे असुरिंदे असुरराया हिट्ठिल्ल दाहिण सकह गेण्हइ, बली वइरोअणिंदे वइरोअणराया हिट्ठिल्ल वाम सकह गेण्हइ, अवसेसा भवणवइ जाव वेमाणिया देवा जहारिह अवसेसाइ अगमगाइ, केई जिणभत्तीए, केई जितमेयतिकट्टु केई धम्मोत्ति कट्टु गेण्हति, तते ण से सक्के देविंदे देवराया बहवे भवणवइ जाव वेमाणिए देवे

जहारिहं एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ ! सव्वरयणामए महइमहालए तओ चेइअथूभे करेह, एगं भगवओ तित्थगरस्स चिइगाए, एगं गणहरचिइगाए, एगं अवसेसाणं अणगाराणं चिइगाए, तते णं ते बहवे जाव करिंति, तते णं ते बहवे भवणवइ जाव वेमाणिआ देवा तित्थगरस्स परिनिव्वाणमहिमं करेइ, करित्ता जेणेव नंदीसरवरे दीवे तेणेव उवागच्छंति तते णं से सक्के देविंदे देवराया पुरच्छिमिल्ले अंजणगपव्वए अट्ठाहिअं महामहिमं करेंति, तए णं सक्कस्स देविंदस्स चत्तारि लोगपाला चउसु दहिमुहगपव्वएसु अट्ठाहियं महामहिमं करेंति, ईसाणे देविंदे देवराया उत्तरिल्ले अंजणगे अट्ठाहिअं, तस्स लोगपाला चउसु दहिमुहपव्वगेसु अट्ठाहिअं, चमरो अ दाहिणिल्ले अंजणगे तस्स लोगपाला दहिमुहगपव्वएसु, बली पच्चत्थिमिल्ले अंजणगे, तस्स लोगपाला दहिमुहगपव्वएसु, तते णं ते बहवे भवणवइवाणमंतर जाव अट्ठाहिआओ महामहिमाओ करेंति, करित्ता तेणेव साइं साइं विमाणाइं जेणेव साइं साइं भवणाइं जेणेव साओ साओ सभाओ सुहम्माओ, जेणेव सगा सगा माणवगा चेइअखंभा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु जिणसकहाओ पक्खिवंति, पक्खिवित्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं अ मल्लेहिं अ अच्चेंति, अच्चित्ता विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरंति" इति ॥ ८ ॥ एवं जीवाभिगमसूत्रे (२४९ पत्रे) विजयदेवेनाऽपि यथा जिनप्रतिमापूजा व्यधायि, तथा श्रूयतां—

"तते णं तस्स विजयस्स देवस्स आभियोगिया देवा पोत्थयरयणं उवणेंति, तए णं से विजये देवे पोत्थयरयणं गिण्हइ, गिण्हित्ता पोत्थयरयणं अंके मुअइ पोत्थयरयणं मुइत्ता पोत्थयरयणं विहाडेइ, पोत्थयरयणं विहाडेत्ता पुण पोत्थ-

पगिण्हित्ता पोत्थयरयण पडिनि-
यरयण वाएइ पोत्थयरयण वाएत्ता धम्मिअं ववसायं पगिण्हइ, धम्मिय ववसाय पगिण्हित्ता पोत्थयरयण पडिनि-
क्खवइ, पडिनिक्खिवित्ता सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता ववसायसभाओ पुरत्थिमिल्लेण दारेण पडिनिक्खमइ,
पडिनिक्खमित्ता जेणेव नदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता नदा पुक्खरिणीं अणुप्पयाहिणीकरेमाणे
पुरत्थिमिल्लेण दारेण अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता पुरत्थिमिल्लेण तिसोवाणपडिरूवगएण पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता हत्थ
पाय पक्खालेइ, पक्खालित्ता एग मह सेअ रययामय विमलसलिलपुण्ण मत्तगयमहामुहाकितिसमाण भिंगार पगिण्हइ,
भिंगार पगिण्हित्ता जाइ तत्थ उप्पलाइ पउमाइ जाव सयसहस्सपत्ताइ ताइ गिण्हइ, गिण्हित्ता नदाओ पुक्खरि-
णीओ पच्चुत्तरेइ, पच्चुत्तरित्ता जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ तए ण तस्स विजयस्स देवस्स चत्तारि
सामाणिअसाहस्सीओ जाव अन्ने अ बहवे वाणमतरा देवा य देवीओ अ अप्पेगइआ उप्पलहत्थगया जाव हत्थ-
गया विजय देव पिट्ठओ पिट्ठओ अणुगच्छति । तए ण तस्स विजयस्स देवस्स बहवे आभिओगिया देवा देवीओ अ
कलसहत्थगया जाव धूवकडुच्छुयहत्थगया विजय देव पिट्ठओ पिट्ठओ अणुगच्छति । तए ण से विजए देवे चउहिं
सामाणिअसहस्सीहिं जाव अन्नेहिं य बहूहिं वाणमतरेहिं देवेहिं य देवीहिं अ सद्धिं सपरिवुडे सव्विड्ढीए सव्वजुईए जाव
निग्घोसणाइअरवेण जेणेव सिद्धाययणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिद्धायतण अणुप्पयाहिणी करेमाणे करेमाणे पुर-
त्थिमिल्लेण दारेण अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता जेणेव देवच्छदए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता आलोए जिणपडिमाण
पणाम करेइ, पणाम करित्ता लोमहत्थग गिण्हइ, लोमहत्थग गिण्हित्ता जिणपडिमाओ लोमहत्थएण पमज्जइ, पमज्जित्ता

सुरभिणा गंधोदएणं ण्हाणेइ, ण्हाणित्ता दिव्वाए सुरभिगंधकासाइए गाताइं लूहेइ, लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गाताणि अणुलिंपइ, गाताणि अणुलिंपेत्ता जिणपडिमाणं अहयाइं सेआइं दिव्वाइं देवदूसजुअलाइं नियंसेइ, निअंसित्ता अग्गेहिं वरेहिं अ गंधेहिं अ मल्लेहिं अ अच्चेइ, अच्चित्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणं वन्नारुहणं चुन्नारुहणं आभरणारुहणं करेति, करित्ता आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारिअमल्लदामकलावं करेइ, करित्ता अच्छेहिं सण्हेहिं [सेएहिं] रययामएहिं अच्छरसातंदुलेहिं जिणपडिमाणं पुरओ अट्ठट्ठमंगलए आलिहति, तं जहा—सोत्थिअ सिरिवच्छ जाव दप्पण अट्ठट्ठमंगलगे आलिहति, आलिहित्ता कयग्गाहग्गहिअकरयलपब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवन्नेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिअं करेइ, करित्ता चंदप्पभवइरवेरुलिअविमलदंडं कंचणमणिरयणभत्तिचित्तं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवगंधुत्तमाणुविद्धं धूमवट्टिं विणिम्मुअंतं वेरुलिआमयं कडुच्छुयं पग्गहित्तु पयत्तेणं धूवं दाऊण जिणवराणं अट्ठसयविसुद्धगंत्थजुत्तेहिं महावित्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं संथुणइ, संथुणित्ता सत्तट्ठ पयाइं ओसरइ, ओसरित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचेइत्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निवाडेइ तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि नमेइ, नमित्ता ईसिं पच्चुण्णमति, पच्चुण्णमित्ता कडगतुडिअथंभिआओ भुयाओ पडिसाहरइ, पडिसाहरित्ता करयलपरिग्गाहिअं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एमं [एवं] वयासी—नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं जाव सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं त्तिकट्टु वंदइ नमंसइ" इत्यादि, पुनः अत्रैव अग्रे पत्रान्तरे विजयदेवेन जिनसत्कानि अपि पूजितानि सन्ति, तत्पाठो यथा (२५१ पत्रे) "जेणेव सुहम्मा सभा तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तए णं तस्स विजयदेवस्स चत्तारि सामाणिअसाहस्सीओ एअप्पभिइं जाव सव्विड्ढीए जाव नाइयरवेणं जेणेव सुहम्मा सभा

तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता त णं सभ सुधम्म अणुप्पयाहिणी करेमाणे करेमाणे पुरत्थिमिल्लेण अणुपविसइ, अणुपविसित्ता आलोए जिणसकहाण पणाम करेइ, करित्ता जेणेव मणिपेढिआ जेणेव माणवचेइअखभे जेणेव वइरामया गोलवट्टसमुग्गका तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता लोमहत्थय गिण्हइ, गिण्हित्ता वइरामए गोलवट्टसमुग्गए लोमहत्थएण पमज्जइ, पमज्जित्ता वइरामए गोलवट्टसमुग्गए विहाडेइ, विहाडित्ता जिणसकहाओ लोमहत्थएण पमज्जइ, पमज्जित्ता सुरभिणा गधोदएण तिसत्तखुत्तो जिणसकहाओ पक्खालेइ, पक्खालित्ता सरसेण गोसीसचदणेण अणुलिंपइ, अणुलिंपेत्ता अग्गेहिं वरेहिं गधेहिं मल्लेहिं अ अच्चिणइ, अच्चिणित्ता धूव दलयइ, दलित्ता वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु पडिनिक्खिवति, पडिनिक्खिवित्ता माणवक चेइयखभ लोमहत्थएण पमज्जइ, पमज्जित्ता दिव्वाए उदगधाराए अब्भुक्खेइ, अब्भुक्खेइत्ता सरसेण गोसीसचदणेण चच्चए दलयति, दलित्ता पुप्फारुहण जाव आसत्तोसत्त० कयग्गाह० धूव दलयति, धूव दलित्ता जेणेव सभाए सुहम्माए बहुमज्झदेसभाए त चेव दारच्चणिआ" इत्यादि ॥ ८ ॥ पुन श्रीजीवाभिगमे चन्द्रविमाने चन्द्रवक्तव्यताया (२८३पत्रे) तथाहि—

" चदस्स ण जोतिसिंदस्स जोतिसरण्णो चदवडेंसए विमाणे सभाए सुहम्माए माणवगसि चेइयखभसि वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहुआओ जिणसकहाओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठति, जाओ ण चदस्स जोइसिंदस्स जोइसरण्णो अन्नेसिं च बहूण जोइसिआण देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ" इत्यादि ॥ ९ ॥ अथ श्रीस्थानाङ्गसूत्रे चतुर्थस्थानके द्वितीयोद्देशके (२२९ पत्रे) शाश्वतजिनप्रतिमाग्रे अष्टाह्निकामहोत्सव देवा कुर्वन्ति, तथा निशम्यता, तथाहि—

"[अथ—नन्दीश्वरविचार]नदीसरवरस्स ण दीवस्स चक्कवालविक्खभस्स बहुमज्झदेसभागे चउद्दिसिं चत्तारि अजणगप-

पुरत्थिमिल्ले अंजणगपव्वए १ दाहिणिल्ले अंजणगपव्वए २ पच्चत्थिमिल्ले अंजणगपव्वए ३ उत्तरिल्ले अंज-
व्वया पन्नत्ता, तं जहा—पुरत्थिमिल्ले अंजणगपव्वए १ दाहिणिल्ले अंजणगपव्वए २ पच्चत्थिमिल्ले अंजणगपव्वए ३ उत्तरिल्ले अंज-
णगपव्वए ४, ते णं अंजणगपव्वया चउरासीति जोयणसहस्साइं उड्ढं उच्चत्तेणं एगं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं मूले दसजोय-
णसहस्साइं विक्खंभेणं, तदणंतरं च णं मायाए मायाए परिहायेमाणा परिहायेमाणा उवरिमेगं जोयणसहस्सं विक्खंभेणं
पन्नत्ता, मूले इक्कतीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए परिक्खेवेणं, उवरिं तिन्नि तिन्नि जोयणसहस्साइं एगं च छावट्ठं
जोयणसयं परिक्खेवेणं, मूले वित्थिन्ना (विच्छिन्ना) मज्झे सं खित्ता उप्पिंतणुआ० गोपुच्छसंठाणसंठिआ सव्वअंजणमया
अच्छा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा नीरया निप्पंका निक्कंकडच्छाया सप्पभा समिरीया सउज्जोया पासाईया दरिसणीया अभिरूवा
पडिरूवा, तेसि णं अंजणगपव्वयाणं उवरिं बहुसमरमणिज्जभूमिभागा पन्नत्ता, तेसि णं बहुसमरमणिज्जभूमिभागाणं बहु-
मज्झदेसभागे चत्तारि सिद्धायतणा पन्नत्ता, ते णं सिद्धाययणा एगं जोयणसयं आयामेणं पन्नत्ता, पन्नासं जोयणाइं
विक्खंभेणं, बावत्तरि जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, तेसिं सिद्धाययणाणं चउद्दिसिं चत्तारि दारा पन्नत्ता, तं जहा—देवदारे १ असु-
रदारे २ नागदारे ३ सुवण्णदारे ४, तेसु णं दारेसु चउव्विहा देवा परिवसंति, तं जहा—देवा १ असुरा २ नागा ३ सुवण्णा ४,
तेसि णं दाराणं पुरओ चत्तारि मुहमंडवा पन्नत्ता, तेसि णं मुहमंडवाणं पुरओ चत्तारि पेच्छाघरमंडवा पन्नत्ता, तेसि णं
पेच्छाघरमंडवाणं बहुमज्झदेसभागे चत्तारि वइरामया अक्खाडगा पन्नत्ता, तेसि णं वइरामयाणं अक्खाडगाणं बहुमज्झ-
देसभागे चत्तारि मणिपीढिआओ पन्नत्ता, तासाणं मणिपीढिआणं उवरिं चत्तारि सीहासणा पन्नत्ता, तेसि णं सीहासणाणं
उवरिं चत्तारि विजयदूसा पन्नत्ता, तेसि णं विजयदूसगाणं बहुमज्झसभागे चत्तारि वइरामया अंकुसा पन्नत्ता, तेसु णं वइ-

रामएसु अकुसेसु चत्तारि कुंभिआ मुत्तादामा पन्नत्ता, ते ण कुंभिआ मुत्तादामा पत्तेय पत्तेय अन्नेहिं तदद्धउच्चत्तपमाणमि-त्तेहिं चउहिं अद्धकुंभिकेहिं मुत्तादामेहिं सव्वाओ समता सपरिक्खित्ता, तेसि ण पेच्छाघरमडवाण पुरओ चत्तारि मणिपीढि-आओ पन्नत्ताओ, तासि णं मणिपीढिआण उवरिं चत्तारि चत्तारि चेतितथूभा पन्नत्ता,तासि ण चेतितथूभाण पत्तेय पत्तेय चउद्दिसिं चत्तारि मणिपीढिआओ पन्नत्ता, तासि ण मणिपीढिआण उवरिं चत्तारि जिणपडिमाओ सव्वरयणामईओ सपलि-अक निसन्नाओ थूभाभिमुहाओ चिट्ठति, त जहा-रिसहा १ वद्धमाणा २ चंदाणणा ३ वारिसेणा ४" इत्यादि ॥ ९ ॥ पुन श्रीजीवाभिगमसूत्रे (२२२ पत्रे) शाश्वतजिनप्रतिमापूजाधिकार , तथाहि-

"तासि ण जिणपडिमाण पिट्ठओ पत्तेअ पत्तेअ छत्तधारपडिमाओ पन्नत्ताओ, ताओ ण छत्तधारपडिमाओ हिमरययकुंदेंदुसप्पकासाइ सकोरेंटमल्लदामधवलाइ आतपत्ताइ सलील ओहारेमाणीओ चिट्ठति । तासि ण जिणपडिमाणं उभओ पासिं पत्तेअ पत्तेअ चामरधारपडिमाओ पन्नत्ताओ, ताओ ण चामरधारपडिमाओ चदप्पहवइरवेरुलियनाणामणिकणगरयणविमलमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदडाओ चिल्लिआओ सखककुददगरययमतमथितफेणपुजसण्णिकासाओ सुहुमरयतदीहवालाओ धवलाओ चामराओ सलील ओहारेमाणीओ चिट्ठति । तासि ण जिणपडिमाण पुरओ दो दो नागपडिमाओ, दो दो जक्खपडिमाओ, दो दो भूतपडिमाओ, दो दो कुडधारपडिमाओ विणओणयाओ पायवडिआओ पजलिउडाओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठति, सव्वरयणामतीओ अच्छाओ सण्हाओ लण्हाओ घट्ठाओ मट्ठाओ नीरयाओ निप्पकाओ जाव पडिरूवाओ । तासि ण जिणपडिमाण पुरओ अट्ठसय घटाण अट्ठसय चदणकलसाण एव अट्ठसय भिंगार-

गाणं एवं आयंसगाणं थालाणं पातीणं सुपतिट्ठकाणं मणगुलिआणं वातकरगाणं चित्ताणं रयणकरंडगाणं" इत्यादि ॥ १० ॥

तथा चमरेन्द्रादयोऽपि ईशानान्ता इन्द्रा निजनिजसौधर्मादिसभायां स्थिताः, तत्रवर्तिन्यो जिनदंष्ट्राः पूजनीया अर्चनीयाश्चेति ज्ञात्वा तत्समक्षं अप्सरोभिः समं मैथुनमपि न सेवन्ते । यदुक्तं श्रीभगवतीसूत्रे दशमशतके पञ्चमोद्देशके (५०३ पत्रे), तथाहि–

"चमरस्स णं भंते! असुरिंदस्स असुरकुमाररण्णो कति अग्गमहिसीओ पन्नत्ताओ? अज्जो! पंच अग्गमहिसीओ पन्नत्ताओ तंजहा–काली १ रायी २ रयणी ३ विज्जु ४ मोहा ५ तत्थ णं एगमेगाए देवीए अट्ठट्ठ देवीसहस्सा परिवारो पन्नत्तो, पभू णं भंते! ताओ एगमेगा देवी अण्णाइं अट्ठट्ठदेवी सहस्साइं परिवारं विउव्वितए? एवामेव सपुव्वावरेणं चत्तालीसं देवीसहस्सा, से तं तुडिए, पभू णं भंते! चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया चमरचंचाए रायहाणीए सभाए चमरंसि सीहासणंसि तुडिएणं सद्धिं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए?, णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठे णं भंते! एवं वुच्चइ? णो पहू चमरे असुरिंदे चमरचंचाए रायहाणीए जाव विहरित्ताए? अज्जो चमरस्स णं असुरिंदस्स असुरकुमाररण्णो चमरचंचाए रायहाणीए सभाए सुहम्माए माणवए चेइयखंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहूओ जिणसकहाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति, जाओ णं चमरस्स असुरिंदस्स असुरकुमाररण्णो अण्णेसिं च बहूणं असुरकुमाराणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ वंदणिज्जाओ नमंसणिज्जाओ पूयणिज्जाओ सक्कारणिज्जाओ सम्माणणिज्जाओ कल्लाणं मंगलं देवयं चेइअं पज्जुवासणिज्जाओ भवंति तेसिं पणिहाए नो पभू, से तेणट्ठेणं अज्जो! एवं वुच्चति–णो पहू चमरे असुरिंदे जाव राया चमरचंचाए जाव विहरित्तए

पहू ण अज्जो चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया चमरचचाए रायहाणीए सभाए सुहम्माए चमरसि सीहासणसि चउ
सट्ठीए सामाणियसाहस्सीहिं तायत्तीसाए जाव अवणेहिं य बहूहिं असुरकुमारेहिं देवेहिं अ देवीहिं य सद्धिं सपरिवुडे
महयाहय जाव भुजमाणे विहरित्तए०, केवल परियारिड्ढीए णो चेव ण मेहुणवत्तिअ (सूत्र ४०५)" इत्यादि, अत्र तेपा
देवाना स्त्रीशब्दश्रवणरूपदर्शनप्रमुखद्धर्वा भोग उक्त', न मैथुनसेवा, एव तेपा लोकपालानामपि आलापका ज्ञेया ॥११॥
पुन मरणसमाधिप्रकीर्णकमध्येऽपि (२७ पत्रे) चैत्यभक्ति' प्रोक्ताऽस्ति, तथाहि—"अरिहतसिद्धचेइअ—गुरुसु अयधम्म-
साहुवग्गे अ । आयरिअउवज्झाए, पवयणे सव्वसघे अ ॥ १९ ॥ एएसु भत्तिजुत्ता, पूअता अहरह अणण्णमणा । सम्मत्तमणुस-
रिन्ता, परित्तससारिआ हुति ॥ २० ॥ सुविहिअ ! इम पइण्ण, असद्दहतेहिं णेगजीवेहिं । वालमरणाणि तीए, मयाइ काले
अणताइ ॥ २१ ॥" ॥ १२ ॥ पुनरपि नामस्तवे "कित्तिअवदिअमहिआ" तत्र कीर्त्तिता नामादिभि , वन्दिता मनोवाक्कायै ,
महिता' पुष्पादिभि , "सव्वलोए अरिहतचेइआण करेमि काउस्सग्ग वदणवत्तिआए पूअणवत्तिआए" इत्यादि । १३ ।
पुन "जावति चेइआइँ, उड्ढे अ अहे अ तिरिअ लोए अ । सव्वाइँ ताइँ वदे, इह संतो तत्थ सताइ ॥ १ ॥" ॥ १४ ॥
एव श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (१६९ पत्रे) अपि श्रीअष्टापदतीर्थे भरतकारितजिनप्रतिमादिवर्णन, तथाहि—
"थूभसय भाउगाण, चउवीस चेव जिणहरे कासी । सव्वजिणाण पडिमा, वण्णपमाणेहिं निअएहिं ॥ ४५ ॥ (मू० भा०)
आयसघरपवेसो, भरहे पडण च अगुलीअस्स । सेसाण उम्मुअण, संवेगो नाण दिक्खा अ ॥ ४३६ ॥" न च
वाच्य—आवश्यकनिर्युक्ते पञ्चचत्वारिंशदागमेभ्योऽतिरिक्तत्वेन न तद्वचन प्रमाणमिति—आवश्यकनिर्युक्ते चतुर्दशपूर्वधर-

श्रीभद्रबाहुस्वामिप्रणीतत्वात् श्रीकल्पसूत्रस्य इव सुतरां मान्यत्वात्, नहि समानैककर्तृकग्रन्थेषु एको मान्योऽन्ये तु अमान्या इति ॥ १५ ॥

तथा श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तौ पुनः भणितं, तथाहि–"तित्थयरगुणा पडिमा–सु नत्थि निस्संसयं वियाणंतो । तित्थयरत्ति नमंतो, सो पावइ निज्जरं विउलं ॥ १ ॥" ॥ १६ ॥ पुनः श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (४९२ पत्रे) वंदनाध्ययने यथा–"अकसिणपवत्तगाणं, विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो । संसारपयणुकरणो, दव्वथए कूवदिट्ठंतो ॥ १ ॥" ॥ १९४ ॥ (भा०)

श्रीमहानिशीथसूत्रेऽपि यथा–

"काउं पि जिणायतने–हिँ मंडिअं सवमेइणीपिट्ठं । दाणाइचउक्केणं, सुट्ठु वि गच्छिज्ज अच्चुयं न पुरओ ॥ १ ॥" ॥१८॥ गणिविद्याप्रकीर्णकेऽपि (७३ पत्रे) यथा–"धणिट्ठा सयभिसा सई, सवणो अ पुणवसू । एएसु गुरुसुस्सूसं, चेइआणं च पूअणं ॥ ३८ ॥" इति, ॥ १९ ॥ एवं देवेन्द्रस्तवेऽपि भवनपत्यधिकारे पूजाधिकारो यथा–

"कणगमणिरयणथूभिअ–रम्माइं चेइआइ भवणाइं । एएसिं दाहिणओ, सेसाणं उत्तरे पासे ॥ १ ॥" ॥ २० ॥ पुनः देवेन्द्रस्तवे व्यन्तराधिकारेऽपि (८१ पत्रे) यथा–"मणिकणगरयणथूभिअ–जंवूणय[चे]वेइआइं भवणाइं । एएसिं दाहिणओ, सेसाणं उत्तरे पासे ॥ ७८ ॥ तथा च (९२ पत्रे) "तत्थ विमाणा बहुविहा, पासायपगइवेइयारम्मा । वेरुलिअथूभिआगा, रयणामयदामलंकारा ॥ २४२ ॥" ॥ २२ ॥ तथा अनार्यदेशोत्पन्नोऽपि आर्द्रकुमारः श्रीअभयकुमारमुक्तजिनप्रतिमादर्शनेन जातिस्मरणज्ञानेन प्रतिबोधं अवाप्य आर्यदेशे समागत्य दीक्षां गृहीतवान्, नाऽपि प्रतिमादर्शनं

विना तस्य प्रतिबोधकारण क्वाऽपि दृष्ट श्रुत वा, तदक्षराणि तु श्रीद्वितीयाङ्गनिर्युक्तौ (२८६ पत्रे) श्रीभद्रबाहुस्वामिकृतायां, तथाहि–

"गामे वसतपुरए, सामइओ घरणिसहिअ [ओ] निक्खतो। भिक्खायरिआदिट्ठा, ओहासिअभत्तवेहास ॥ १९१ ॥ सवेगसमावन्नो, माई भत्त चइत्तु दिअलोए। चइऊण अद्दपुरे, अद्दसुओ अद्दओ जाओ ॥ १९२ ॥ पीती अ दोण्ह दूओ, पुच्छणमभयस्स पट्ठवे सोऽवि। तेणावि सम्मद्दिट्ठि–त्ति होज्ज पडिमा रहंमि गया ॥ १९३ ॥" इति ॥ २३ ॥ तथा श्रीबृहत्कल्पेऽपि तीर्थङ्कर १ सामान्यकेवलि २ चतुर्दशपूर्वधर ३ सपूर्णपूर्वधर ४ सविग्नशुद्धचारित्रि ५ असविग्नचारित्रि ६ साधुसदृशवेषमात्रधारि ७ द्वादशव्रतधारिश्रावक ८ निष्केवलसम्यक्त्वधारि ९ जिनप्रतिमाना १० दर्शनेन भव्यजीवाना भावग्राममोक्षज्ञानादिलाभो जायमानो निगदितोऽस्ति, तथाहि–"तित्थयरा १ जिण २ चउदस ३, भिन्ने ४ सविग्ग ५ तह य असविग्गो ६। सारूविअ ७ वय ८ दसण ९–पडिमाओ १० भावगामाओ॥ १॥" इति ॥ २४ ॥ पुन श्रीबृहत्कल्पच्छेदग्रन्थे साधो प्रायश्चित्ताधिकारे एव प्रोक्त अस्ति, कोऽपि महात्मा क्वाऽपि ग्रामादौ जिनप्रासाद दृष्ट्वा चैत्य नमस्कर्तु मध्ये गत, तत्र कथचिद् असमार्ज्यमाणे चैत्ये भगवत्प्रतिमाया उपरिष्टात् लूताकौलिकजालकभ्रमरीगृहादिक दृष्ट्वा च यदि उपेक्षा कुर्यात्, कोऽर्थो यदि स्वय तत् न दूरीकुर्यात्, तदा गुरुप्रायश्चित्त प्राप्नोति, तत्करणे तु लघुप्रायश्चित्तम्, तत्राऽर्थे तत्रत्या गाथा यथा–

"लूआ कोलिगजालिग–कोत्थलहारी अ भवरिगेहे अ। साडतमसाडते, लहुगा गुरुगा य भत्तीए ॥१॥" इति ॥ २५ ॥

पुनः श्रीतीर्थोद्गालिप्रकीर्णकेऽपि श्रेणिकजीवपद्मनाभतीर्थङ्करदीक्षाधिकारे जलजस्थलजकुसुमैः भगवतः पूजा प्रतिपादिताऽस्ति, तथाहि–"चंदप्पहाइ सीआ, अविरहिआजम्ममरणमुक्कस्स । आसत्तमल्लदामा, जलयथलयदीवकुसुमेहिं ॥ १ ॥" इति ॥ २६ ॥ इत्थं चैत्यस्तवेऽपि पूजा "पूअणवत्तिआए" इति ॥ २७ ॥ श्रीउत्तराध्ययननिर्युक्तौ (३२१ पत्रे) अपि गौतमेन जिनप्रतिमा वन्दिताऽस्ति, तथाहि–

"सोऊण तं भगवओ, गच्छइ तहि गोअमो पहिअकित्ती । आरुहइ तं नगवरं, पडिमाओ वंदइ जिणाणं ॥ २९१ ॥"

पुनः श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (२१० पत्रे) यथा–

"तत्तो अ पुरिमताले, वग्गुर ईसाण अच्चए पडिमा । मल्लीजिणायण पडिमा, उण्णाए वंसि बहुगोट्ठी ॥ ४९० ॥"

पुनः श्रीआवश्यकचूर्णौ (२९५ पत्रे) तत्सम्बन्धलेशोऽपि यथा–"तेणं कालेणं तेणं समएणं ईसाणे देविंदे देवराया जहा अभिसेगे जाव जाणमाणेणं सविड्ढीए सामीं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं काऊणं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता, जाव पंजलिकडे भगवओ चरिअं आगायमाणे सामिंमि दिन्नदिट्ठीए पज्जुवासेमाणे चिट्ठइ, वग्गुरो य सेट्ठी तं कालं ण्हाओ ओल्लपडसाडओ सपरिजणो महया इड्ढीए विविहकुसुमहत्थगतो तं आयतणं अच्चओ जाति, तं च वितिवयमाणं ईसाणिंदो पासइ, भणति य भो वग्गुरा ! तुब्भं पच्चक्खतित्थगरस्स महिमं ण करेसि, तो पडिमं अच्चतो जासि, जा एस महइमहावीरवद्धमाणसामी जगनाहेति लोगपूज्जेति, सो आगओ मिच्छादुक्कडं काउं खमेति महिमं करेइ" इति ॥ ३० ॥ श्रीसमवायाङ्गसूत्रे (६० पत्रे) जलज–१ स्थलज–२ वैक्रिय–३ पुष्पैः उपचारकरणं देवानां यथा–"चोत्तीसं बुद्धाइसेसा

पच्चा त जहा—"अवट्ठिए" इत्यादि + + + तत्र जलथलयभासुरपभूएण विंटट्ठाइणा दसद्धवन्नेण कुसुमेण जाणुस्सेहप्पमा-
णमित्ते पुप्फोवयारे किज्जइ" इति ॥ २१ ॥ पुन आवश्यकचूर्णि (२५७ पत्रे) यथा "सव्वलोए अरिहतचेइआइ वदणवत्ति-
आए" इत्यादि, अस्य व्याख्या—"न केवल चउवीसाए (जेवि) जाव सव्वलोए सिद्धादी अरिहता चेइआणि अ तेसिं चेव
प्रतिकृतिलक्षणानि, 'चिती संज्ञाने', सज्ञान उत्पद्यते काष्ठकर्मादिषु प्रतिकृतिं दृष्ट्वा यथा अरिहतपडिमा एसा इति, अण्णे
भणति अरहता—तित्थगरा तेसिं चेइआणि अरहतचेइआणि आर्हत्प्रतिमा इत्यर्थ, तेसिं वन्दनादिप्रत्यय 'ठामि
काउस्सग्ग' इति योग, तत्र वन्द्यत्वात् तेषा वन्दनार्थं कायोत्सर्गं करोमि" इत्यादि ॥ २२ ॥ श्रीदशाश्रुतस्कन्धनिर्युक्तौ
२४२ पत्रेऽपि यथा—"बोहिण पडिमा उदयण—पभावई उप्पायदेवदत्तहे। मरणुववायतावस—नयण तह भीसणा समणी
॥ १ ॥ गधारगिरी—देवय—पडिमा गुलिआगिलाण पडिअरणे। पज्जोअहरणपुक्खर—करण गहणामओ सवणा
॥ २ ॥" इति ॥ २३ ॥ पुन श्रूयता (श्रीप्रश्नव्याकरणसूत्रे ८५ पत्रे)—
"विपुलमोहाभिभूअसन्ना, मेहुणमूल च सुव्वए तत्थ तत्थ वत्तपुव्वा सगामा जणक्खयकरा सीआए १ दोवईए २ कुए
रुप्पिणीए ३ पउमावईए ४ ताराए ५ कचणाए ६ रत्तसुभद्दाए ७ अहिल्लिआए ८ सुवण्णगुलिआए ९ किन्नरीए १० सुरू
वविज्जुमईए ११ रोहिणीए १२ य, अन्नेसु अ एवमाइएसु बहवो महिलाकएसु सुव्वति" इति श्रीप्रश्नव्याकरणसूत्रसद्भा-
वात्, प्रभावत्या दास्या देवदत्ताभिधानाया सुवर्णगोलका इति नाम जात, तत्र प्रतिमाव्यतिकर एव पूर्वदशाश्रुतस्कन्ध-
निर्युक्तिलिखितो हेतु, नाऽन्य, तत्सम्बन्धः तद्वृत्तिगतो (८९ पत्रे) विस्तरेण यथा—"सिन्धुसौवीरेषु जनपदेषु विदर्भकनगरे

उदायनस्य राज्ञः प्रभावत्याः देव्याः सत्का देवदत्ताऽभिधाना दासी अभूत्, सा च देवनिर्मितां गोशीर्षचन्दनमयीं श्रीमन्महा-वीरप्रतिमां राजमन्दिरान्तर्वर्तिचैत्यभवनव्यवस्थितां प्रतिचरति स्म, तद्वन्दनार्थं च श्रावकः कोऽपि देशान् संचरन् समायातः, तत्र च आगतोऽसौ रोगेण अपटुशरीरो जातः, तया च सम्यक् परिचरितः, तुष्टेन च तेन सर्वकामिकं आराधितदेवतावितीर्णं गुटिकाशतं अदायि, तया च "अहं कुब्जा विरूपा सुरूपा भूयासं" इति मनसि विभाव्य एका गुटिका भक्षिता, तत्प्रभावात् सा सुवर्णवर्णा जाता, इति सुवर्णगुलिका इति नाम्ना प्रसिद्धिं उपगता, ततोऽसौ चिन्तितवती—"जाता मे रूपसंपदा एतया च किं भर्तृविहीनया ? तत्र तावद् अयं राजा पितृतुल्यो न कामयितव्यः, शेषास्तु पुरुषमात्रं अतः किं तैः ?" ततः उज्जयिन्याः पतिं चण्डप्रद्योतराजं मनसि आधाय गुटिका भक्षिता, ततोऽसौ देवतानुभावात् तां विज्ञाय तदानयनाय हस्तिरत्नं आरुह्य तत्राऽऽयातः, आकारिता च तेन सा, तया उक्तं आगच्छामि यदि प्रतिमां नयसि, तेन उक्तं—"तर्हि श्वो नेष्यामि ।" ततोऽसौ स्वनगरीं गत्वा तद्रूपां प्रतिमां कारयित्वा तां आदाय तथैव रात्रौ आयातः, स्वकीयप्रतिमां देवता-निर्मितप्रतिमास्थाने विमुच्य तां सुवर्णगुलिकां च गृहीत्वा गतः, प्रभाते चण्डप्रद्योतगन्धहस्तिविमुक्तमूत्रपुरीषगन्धेन विम-दान् स्वहस्तिनो विज्ञाय ज्ञातचण्डप्रद्योतागमोऽवगतप्रतिमासुवर्णगुलिकानयनोऽसौ उदायनराजा परं कोप उपगतो दशभिः महाबलै राजभिः सह उज्जयिनीं प्रति प्रस्थितः, अन्तरा पिपासाबाधितसैन्यः त्रिपुष्करकरणेन देवतया निस्तारितसैन्यः अक्षेपेण उज्जयिन्याः बहिः प्राप्तो रथारूढश्च धनुर्वेदकुशलतया सन्नद्धहस्तिरत्नारूढं चण्डप्रद्योतं प्रजिहीर्षुः मण्डल्या

भ्रमन्त चलनतलशरव्यथितहस्तिनो भुवि निपातनेन वशीकृतवान्, 'दासीपति ' इति ललाटपट्टे मयूरपिच्छेन अङ्कितवान्
इत्यादि ॥ ३४ ॥ पुनः भक्तप्रतिज्ञाप्रकीर्णके (२१ पत्रे) जिनभवनजिनविम्बप्रतिष्ठा प्रतिपादिताऽस्ति, तथाहि-
"अनियाणोदारमणो, हरिसवसविसट्टकञ्चुयकरालो । पूएइ गुरु संघ, साहम्मिअमाइ भत्तीए ॥ ३० ॥ निअदव्वम-
पुव्वजिणि-द्भवणजिणबिंबवरपइट्ठासु । विअरइ पसत्थपोत्थय-सुतित्थतित्थयरपूआसु ॥ ३१ ॥" न च इद वक्तव्य अत्र—
अहो ! (२१ पत्रे) "सत्तरिसय जिणाण, च गाहाण समयखित्तपन्नत्त । आराहतो विहिणा, सासयसुक्ख लहइ मुक्ख ॥ १ ॥"
इति उक्तत्वेन अत्र प्रकीर्णके सप्ततिगाथासंख्या उक्ताऽस्ति, अनिआणेत्यादिगाथाद्वये सति द्वासप्ततिगाथा भवन्ति,
तत इद गाथाद्वय केनाऽपि नव्य कृत्वा मध्ये क्षिप्त अस्तीति न मानयामि इति, युक्तियुक्तत्वात्, कथ इत्याह-अरे ! शृणु,
इद गाथाद्वयं प्रतिमोत्थापकमतप्रादुर्भावात् पूर्वं कृत पश्चाद्वा ? न तावत्पूर्वं, प्रयोजनमन्तरेण पूर्वं तत्करणस्य असगतत्वात्
नाऽपि पश्चात्, यतः प्रतिमोत्थापकमत त्रिंशदधिकपञ्चदशशत १५३० वर्षे प्रादुर्भूत, तन्मतसवत्प्राक्लिखितासु भक्त-
प्रतिज्ञाप्रकीर्णकप्रतिषु (२४ पत्रे) सर्वत्र तद्गाथाद्वयस्य दर्शनात्, अपि चाऽस्मिन्नेव भक्तपज्ञाप्रकीर्णके-

"अरिहतसिद्धचेइअ-पवयणआयरिअसव्वसाहूसु । [तिव] तित्थकरेसु भत्ति, तिगरणसुद्धेण भावेण ॥ १ ॥" इति
गाथा वर्तते, तस्याः का वार्ता ? अत्राऽपि चैत्यभक्तिः प्रतिपादिताऽस्ति, पुन संख्यासकलनविचारः श्रूयता—अत्र गाथा-
द्वयवर्धनेऽपि न संख्या विघटेत, यत प्रथमान्त्यगाथयोः तद्विचाराभावात्, तद्विचारप्रतिपादिका गाथा सप्तति एव,

यथा श्रीउपदेशमालासूत्रे[प्रकरणे]–"गाहाणं सव्वग्गं, पंचसया चेव चालीसा" इति उक्तं, परं प्रान्त्यगाथा तद्व्यतिरिक्ताऽस्ति एवं अत्राऽपि ज्ञेयं ॥ ३९ ॥

॥ इति जिनप्रतिमापूजाधिकारः ॥ ३९ ॥

ननु–पूजनीया जगति ज्ञानादयो गुणाः, तद्योगात् तद्वानपि विद्यमानतीर्थङ्करवत्, परं जिनप्रतिमा तु काष्ठपाषाणादिमयी अचेतना च, ततो ज्ञानादिगुणराहित्येन कथङ्कारं पूजार्हा जिनप्रतिमा काष्ठादिपुत्तलकवत्? अत्र उच्यते—सत्यं, परं श्रूयतां परमार्थः–

"नामजिणा जिणनामा १, ठवणजिणा जिणवरिंदपडिमाओ २। दव्वजिणा जिणजीवा ३, भावजिणा समवसरणट्ठा[त्था] ४ ॥ १ ॥ इति श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ श्रीभद्रबाहुस्वामीवचनात् जिनप्रतिमास्थापनाजिनः, तद्दर्शने च सति समवसरणादिस्थो भावजिनः स्मृतिं आयाति, तत्स्मृतौ च तद्गुणचिन्तने चाऽनन्तो लाभः संप्रतिपद्यते, सद्यः दुर्गतिनाशः सुगतिप्राप्तिश्चाऽपि भवेतामिति, अत्राऽर्थे दृष्टान्तो यथा–भगवता उक्तं–'भोः साधो! त्वं चित्रलिखितनारीं मा द्राक्षीः, तद्दर्शने नारी स्मृतिं आयास्यति, तत्स्वरूपचिन्तने च दुर्गतौ पातः स्यात्, यदुक्तं श्रीदशवैकालिकसूत्रे (२३६ पत्रे)–

"चित्तभित्तिं न निज्झाए, नारिं वा सुअलंकिअं। भक्खरं पिव दट्ठूणं, दिट्ठिं पडिसमाहरे ॥ ५५ ॥" इति।' ततो यथा चित्रनारीदर्शने अशुभपरिणामः प्रादुर्भवति तथा जिनप्रतिमादर्शने शुभपरिणामो जायते समानयुक्तित्वात् संगतिं अङ्गति च एतत्, पुनरपि श्रूयतां उपासकदशादौ (१२ पत्रे), "अन्नउत्थियदेवयाणि वा" इत्यादि उक्तत्वात्, हरिहरप्रमुखमिथ्यात्विदेव–

वीतरागप्रतिमावन्दने कथं सम्यक्त्वं निर्मलं न
प्रतिमावन्दनैः यदि श्राद्धानां सम्यक्त्वं याति इति उक्तं कुदेवत्वात्, तथा लाभ ? एवं यत श्रीअन्तकृद्-
भवति ? इति, न च वाच्यं ज्ञानादिगुणरहिताया जिनप्रतिमायाः पूजने को लाभ इति, तथाहि-“तत्थ णं अहासन्निहिएहिं
शासूत्रे (१२ पत्रे) प्राप्तमुक्ते गजसुकुमारमुनेः शरीरस्य देवैः पूजा महिमा च चक्रे । चेलुक्खेवे कए दिव्वे अ गीअगधव्व-
देवेहिं सम्मं आराहित्ति कट्टु दिव्वे सुरभिगंधोदए वुट्ठे दसद्धवण्णे कुसुमे निवाडिए देहस्य स्नानविलेपनालङ्कारादि-
निनाए कए यावि होत्था” इति । पुनः श्रीजम्बुद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रे, निर्वृतानां श्रीऋषभादीनां जात एव स इति सर्वजन-
विभूषया शोभा प्रापणेन भक्तिः सेन्द्रैः देवैः विदधे, तदा तेषां पुण्यप्राग्भारोऽजनिष्ट न वा ? वन्दनीया च जायते,
सम्मतं, अपि च अप्रतिष्ठिता प्रतिमा न पूजार्हा नाऽपि वन्दनार्हा, सैव प्रतिष्ठिता सती पूजनीया आसीत्,
तत्र तदानीं कुतो गुणा आजग्मुः इति-न वाच्यं । यतो भवत्पक्षेऽपि एकमुहूर्तात् प्राक् कोऽपि सामान्ययति आगता इति,
स एव पञ्चभिः सङ्घमुख्यैः मिलित्वा आचार्यपदे स्थापितः, ततो मुहूर्तान्तरे तस्मिन् आचार्यगुणाः कुत तथा श्रीआचाराङ्ग-
ततो यद्वस्तु पञ्चभिः प्रतिष्ठितं मान्यत्वेन तन्मान्यं एव राजा वा आचार्यो वा जिनप्रतिमा वा, च वर्णितानि
निर्युक्तौ (३८५ पत्रे) श्रीभद्रबाहुस्वामिना चतुर्दशपूर्वधरेण जिनजन्मादिस्थानानि अन्यजैनतीर्थानि
सन्ति, साक्षात् तीर्थङ्करप्रतिरूपाया जिनप्रतिमाया वन्दने किं वाच्यं, तद्गाथाद्वयं यथा-
“जम्माभिसेअनिक्खम-णचरणनाणुप्पया य निव्वाणे । दिअलोअभवणमंदर-नंदीसरभोमनगरेसु ॥ ३३४ ॥ अट्ठाव-
यमुज्जिंते, गयग्गपयए य धम्मचक्के अ । पासरहावत्तनगं, चमरुप्पायं च वंदामि ॥ ३३५ ॥” तथा श्रावकाणां प्रतिमा-

पूजायां संसारप्रतनुकरणरूपफलनिवेदनपूर्वकः कूपदृष्टान्तः श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (४९२ पत्रे) श्रीभद्रबाहुस्वामिभिः दत्तोऽस्ति, तथाहि–

"अकसिणपवत्तगाणं, विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो। संसारपयणुकरणो, दव्वथए कूवदिट्ठंतो ॥ १९४ ॥" भा० इति एतत्संबन्धोऽपि श्रीआवश्यकबृहद्वृत्तिगतो द्वितीयखण्डे (४९३ पत्रे) यथा–"जहा णवनगरादिसंनिवेसे केइ पभूअजलाभावओ तण्हाइपरिगया तदपनोदणत्थं कूवं खणंति, तेसिं च जइवि तण्हाइआ वड्ढंति मट्टिकाकद्दमाईहि य मलिणिज्जंति तहावि तदुब्भवेणं चेव पाणिएणं तेसिं ते तण्हाइआ सो अ मलो पुव्वओ अ फिट्टइ, सेसकालं च ते तदण्णे अ लोगा सुहभागिणो भवंति, एवं दव्वथए जइवि असंजमो तहावि ततो चेव सा परिणामसुद्धी भवति [हवइ] जाए असंजमोवज्जिअं अण्णं च णिरवसेसं खवेइत्ति। तम्हा विरयाविरएहिं एस दव्वथओ कायव्वो, सुहाणुबंधी पभूअतरनिज्जराफलो य त्ति काऊणं" इति गाथार्थः ॥ १९४ ॥ पुनः प्राह मनोमतिः, ननु–यदि प्रतिमापूजायां लाभोऽस्ति तदा श्रावकेभ्यो साधवो विशेषेण लाभार्थिनः, ततः साधवोऽपि श्रावकवत् जिनप्रतिमां किमिति न पूजयन्ति ? उच्यते—भो मनोमते ! सर्वविरतयः साधवो हस्तादिना पुष्पादिकं स्पर्शन्ति अपि न कुतस्त्यं तेषां पूजाकरणं, साधूनां भावस्तवार्हत्वेन द्रव्यस्तवस्य कर्तुं अनुचितत्वात्, यदुक्तं श्रीभद्रबाहुस्वामिना श्रीआवश्यकनिर्युक्तौ (४९२ पत्रे), तथाहि–

"छज्जीवकायसंजमु–दव्वथए सो विरुज्झई कसिणो। तो कसिणसंजमविऊ, पुप्फाईअं न इच्छंति ॥ १९३ ॥ (भा०)" इति, नाऽपि च एवं वर्तते यत् श्रावकैः क्रियते तत् पुण्यकार्यत्वात् साधुभिः अपि कार्यं, यतः श्रावकाः क्षुधितस्य अन्नं

प्रयच्छन्ति, तृषितस्य पानीयं पाययन्ति, न च साधवः, तेषां भगवता निवारितत्वात् । अन्यत् दूरे तिष्ठतु, कोऽपि धीवरो वदति "भो साधो ! यदि त्वं मम रोट्टिकां (अपूपिकां)ददासि तदाऽहं मत्स्यजालं मुञ्चामि" तथापि साधुः न तां दत्त्वा तन्मोचयेत्, अपि च पुष्पादिभिः साधवः पूजां न कुर्वन्ति, सचित्तस्पर्शने तेषां अनधिकारात्, परं पुष्पादिभिः भगवत्पूजने यत् पुण्यं जायते तद् इच्छन्ति, यदुक्तं "वंदणवत्तिआए पूअणवत्तिआए सक्कारवत्तिआए सम्माणवत्तिआए" इत्यादि, तथा पुनः श्रीआचाराङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रान्ते तृतीयचूलायां (२८५ पत्रे) भगवता महता अर्हता जन्मादिस्थानभुवोऽपि वन्द्यत्वेन उक्ताः सन्ति, तथाहि—

"जम्माभिसेअनिक्खम-ण चरणनाणुप्पया य निव्वाणे । दिअलोअभवणमंदर-नंदीसरभोमनगरेसु ॥ ३३४ ॥ अट्ठावयमुज्जिंते, गयग्गपयए अ धम्मचक्के अ । पासरहावत्तनगं, चमरुप्पायं च वंदामि ॥ ३३५ ॥" व्याख्या—"तीर्थकृतां जन्मभूमिषु तथा निष्क्रमण—चरण—ज्ञानोत्पत्तिनिर्वाणभूमिषु तथा देवलोकभवनेषु मन्दरेषु तथा नन्दीश्वरद्वीपादौ भौमेषु च पातालभवनेषु यानि शाश्वतानि चैत्यानि तानि वन्देऽहं इति द्वितीयगाथाया अन्ते क्रिया इति, एवं अष्टापदे तथा श्रीमदुज्जयन्तगिरौ, गजाग्रपदे दशार्णकूटवर्तिनि तथा तक्षशिलायां धर्मचक्रे, तथा अहिच्छत्रायां पार्श्वनाथस्य धरणेन्द्रमहिमास्थाने, एवं रथावर्ते पर्वते वैरस्वामिना यत्र पादोपगमनं कृतं, यत्र च श्रीमद्वर्धमानं आश्रित्य चमरेन्द्रेण उत्पतनं कृतं, एतेषु स्थानेषु यथासंभवं अभिगमनवन्दनपूजनोत्कीर्तनादिकाः क्रियाः कुर्वतो दर्शनशुद्धिः भवति इति"। यथा भगवतीसूत्रे (१ पत्रे) आदौ एव श्रीसुधर्मस्वामिगणधरदेवेन अचेतनाया अपि ब्राह्मीलिपेः प्रणामः कृतोऽस्ति,

तथाहि–"नमो अरिहंताणं नमो सिद्धाणं नमो आयरियाणं नमो उवज्झायाणं नमो लोए सव्वसाहूणं (५ पत्रे) णमो
वंभीए लिवीए" इति, अर्थोऽपि अयं श्रीअभयदेवसूरिकृतवृत्तिगतः–लिपिः पुस्तकादौ अक्षरविन्यासः, सा च अष्टादश-
प्रकाराऽपि श्रीमन्नाभेयजिनेन स्वसुताया ब्राह्मीनामिकाया दर्शिता, ततो ब्राह्मी इति अभिधीयते, आह च–"लेहं लिवी-
विहाणं, जिणेण वंभीइ दाहिण करेणं" इति, अतो 'ब्राह्मी' इति स्वरूपविशेषणं लिपेः इति, तदाऽत्र ब्राह्मीलिपेः यो
वेत्ता तस्मै नमस्कारो भविष्यति इति अर्थान्तरं कार्यं, तस्य सर्वथाविरुद्धत्वात्, कथं ? इत्याह–श्रूयतां, नमो ब्राह्मीलिपेः
यो वेत्ता तस्मै इति अर्थे क्रियमाणे दूषणत्रयं, कथं ? एकं तु वेत्तीति पदं सूत्रे नाऽस्ति, अर्थकरणे कुतः आनीतं ? १, द्वितीयं
तु व्याकरणादिषु असंगतिः २, तृतीयं तु तस्याः वेत्ता कः साधुः श्रावको वा ? नाऽऽद्यः पक्षः, यतः तस्य अर्हदादिपञ्च-
कान्यतरत्वेन पूर्वं उक्तत्वात् पुनरुक्तदोषपोषस्य प्रसंगात्, नाऽपि श्रावकः, तस्य नमस्कारकरणे सुधर्मस्वामिनोऽनुचि-
तत्वेन असंभवात्, तत उभयथाऽपि विरुद्धत्वात् इदं नमस्कारकरणं न श्रेयस्करं इति । पुनः 'नमो वंभीए' इति वाक्यस्य
अर्थे व्यक्तिः, श्रीसमवायाङ्गसूत्रतो ज्ञेया । पुनः श्रीभद्रबाहुस्वामिना दशधा स्थापना श्रीओघनिर्युक्तिसूत्रे (१२८ पत्रे)
प्रोक्ताऽस्ति, तत्र गाथा–

'अक्खे १ वराडए वा २ कट्ठे ३ पोत्थे ४ व चित्तकम्मे वा ५ । सब्भावमसब्भावा, ठवणापिंडं विआणाहि
॥ ३३४ ॥ व्याख्या–स्थापना द्विविधा–सद्भावस्थापना असद्भावस्थापना चेति, तत्र अक्षविषया सद्भावस्थापना अस-
द्भावस्थापना च भवति । कथं ? यदा एक एव अक्षः पिण्डकल्पनया बुद्ध्या कल्प्यते तदा असद्भावस्थापना, यत्र पुनः

ते एव अक्षा' त्रिप्रभृतय एक   यन्ते तदा सद्भावस्थापना, एवं वराटकेषु १ कपर्दकेषु २ तथा काष्ठकर्मणि २ चा इति । यदा एक एव काष्ठ पिण्डः एष इत्येव कल्प्यते तदा असद्भावस्थापना, यदा तु एकत्र बहूनि मिलि-तानि पिण्डत्वेन कल्प्यन्ते तदा सद्भावस्थापना, एवं 'पुस्ते' [पोतल्लिकादौ] पुत्तलिकादिषु अपि, एव चित्रकर्मणि अपि, यदा एकचित्रकर्मणि पुत्तलपिण्ड इति स्थाप्यते तदा असद्भावपिण्डस्थापना, यदा त्रिप्रभृतिपिण्डबुद्ध्या कल्प्यते तदा सद्भावस्थापना, एव सद्भावपिण्ड असद्भावपिण्ड च जानीहि । इत्यादि स्थापनापिण्डाधिकारे । पुन श्रीअनुयोगद्वारसूत्रे (१२ पत्रे) स्थापनावश्यक यथा ॥

"से किं त ठवणावस्सय? ठवणावस्सय २ जण्ण कट्ठकम्मे वा १ चित्तकम्मे वा २ पोत्थकम्मे वा ३ लेप्पकम्मे वा ४ गथिमे वा ५ वेढिमे वा ६ पूरिमे वा ७ सघाइमे वा ८ अक्खे वा ९ वराडए वा १० एगो वा अणेगो वा सब्भाव-ठवणा वा असब्भावठवणा वा आवस्सएत्ति ठवणा ठविज्जइ से त ठवणावस्सय (सूत्रं १०)" इति, एतद्व्याख्या–एत-द्वृत्तितो ज्ञेया, पुन विचार्यता मनोमते रे ! तव नूतनम् मत त्रिंशदधिकपञ्चदशशतवर्षे १५३० प्रवर्तित, पर क्वाऽपि तीर्थे श्रूयते जीवत्स्वामिप्रतिमा, पुन घङ्घाणीनामग्रामे सांप्रतमेव भूमिगृहाद् बह्व्यो पुरातन्यो जिनप्रतिमा' प्रकटीबभूवुः ता अतिपुरातना सन्ति, तत्र तत्र लिखितप्रशस्तिसवद् एव प्रतिभू । पुना रामसैन्यग्रामे अपि अतिजीर्णा श्रीऋषभदेव-प्रतिमा प्रादुर्भूताऽस्ति, एव शतशः स्थाने स्थाने शतश प्रतिमा इति । पुनः श्रीदशाश्रुतस्कन्धे स्थविरावल्यां श्रीभद्रबाहु-स्वामिना देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणपर्यन्ता भाविनः साधवो वन्दिताः सन्ति, यस्मिन् अवसरे वन्दिताः तदवसरे ते साधुजीवाः

चतुर्गतिवर्तमानाः । ननु—भावश्रमणाः काऽभूवन्? ततो भाविजिना अपि द्रव्यजिना इति हेतोः नमस्काराहीः, तथा स्थापनायाः रूपार्हत्वात् भावार्हद्वत् जिनप्रतिमाऽपि पूजनीया इति रहस्यं, पुनरपि पिण्डनिर्युक्तौ तद्वृत्तौ च (६ पत्रे) पिण्डस्थापनाया एवं स्वरूपं, तथाहि—"ठवणापिंडं अतो वोच्छं" तत्समर्थयमानः स एव आह—

"अक्खे १ वराडए वा २, कट्ठे ३ पोत्थे ४ व चित्तकम्मे वा ५। सब्भाव ६ मसब्भावं ७, ठवणापिंडं विआणाहि ॥ ७ ॥" व्याख्या—सत इव=विद्यमानस्य इव भावः सत्ता=सद्भावः, किं उक्तं भवति?—स्थाप्यमानस्य इन्द्रादेः अनुरूपाङ्गोपाङ्गचिह्नवाहनप्रहरणादिपरिकररूपो य आकारविशेषो यद्दर्शनात् साक्षाद् विद्यमान इव इन्द्रादिः लक्ष्यते स सद्भावः, तदभावो असद्भावः, तत्र सद्भावं असद्भावं च आश्रित्य अक्षे—चन्दनके वराटके—कपर्दके, वाशब्दोऽङ्गुलीयकादिसमुच्चयार्थः, उभयत्राऽपि च जातौ एकवचनं, तथा काष्ठे—दारुणि पुस्ते=ढिंढल्लिकादौ, वाशब्दो लेप्यपाषाणसमुच्चये, चित्रकर्मणि वा या पिण्डस्य स्थापना साऽक्षादिः, काष्ठादिषु आकारविशेषो वा पिण्डत्वेन स्थाप्यमानः स्थापनापिण्डः, इयं अत्र भावना—यदा काष्ठे लेप्ये उपले चित्रकर्मणि वा प्रभूतद्रव्यसंश्लेषरूपः पिण्डाकारः साक्षाद् विद्यमान इव आलिख्यते, यद्वा अक्षाः कपर्दकाः अङ्गुलीयकादयो वा एकत्र संश्लेष्यपिण्डत्वेन स्थाप्यन्ते यथा एप पिण्डः स्थापित इति, तदा तत्र पिण्डाकारस्य उपलभ्यमानत्वात् सद्भावतः पिण्डस्थापना, यदा तु एकस्मिन् अक्षे वराटके अङ्गुलीयके वा पिण्डत्वेन स्थापना एष पिण्डो मया स्थापित इति, तदा तत्र पिण्डाकारस्य अनुपलभ्यमानत्वात्, अक्षादिगतपरमाणुसङ्घातस्य च अविवक्षणाद् असद्भावतः पिण्डस्थापना, चित्रकर्मणि अपि यदा एकबिन्द्वालिखनेन पिण्डस्थापना, यथा एप पिण्ड

आलिखित इति विवक्षा तदा प्रभूतद्रव्यसश्लेशकारादर्शनाद् असद्भावपिण्डस्थापना, यदा पुनः एकबिन्द्वालिखनेऽपि एष यथा गुडपिण्डः ओदनपिण्डः सक्तुपिण्डो वा आलिखित इति विवक्षा तदा सद्भावत पिण्डस्थापना ॥ अमुं एव सद्भावासद्भावस्थापनाविभाग भाष्यकृद् उपदर्शयति—

"इक्को उ असब्भावे, तिण्ह ठवणा उ होइ सब्भावे । चित्तेसु असब्भावे, दारुअलेप्पोवले सियरो ॥ ७ ॥"

व्याख्या-एकोऽक्षो वराटकोऽङ्गुलीयकादिः वा यदा पिण्डत्वेन स्थाप्यते तदा सा पिण्डस्थापना, 'असद्भावे' असद्भावविषया, असद्भाविकी इत्यर्थः ॥

तत्र पिण्डाकृते अनुपलभ्यमानत्वात्, अक्षादिगतपरमाणुसङ्घातस्य च अविवक्षणात् । यदा तु त्रयाणा अक्षाणा वराटकाना अङ्गुलीयकादीनां वा परस्परं एकत्र सश्लेषकरणेन पिण्डत्वेन स्थापना तदा सा पिण्डस्थापना, 'सद्भावे' सद्भाविकी, तत्र पिण्डाकृते उपलभ्यमानत्वात्, त्रयाणा चेति उपलक्षण, तेन द्वयो अपि बहूना च इत्यपि द्रष्टव्य । तथा 'चित्रेषु'-चित्रकर्मसु यदा एकबिन्द्वालिखनेन पिण्डस्थापना तदा साऽपि असद्भावे, यदा तु चित्रकर्मसु अपि अनेकबिन्दुसश्लेषालिखनेन प्रभूतद्रव्यसङ्घातात्मकपिण्डस्थापना तदा सा सद्भावस्थापना, पिण्डाकृते तत्र दर्शनात् । तथा दारुकलेप्योपलेषु पिण्डाकृतिसपादनेन या पिण्डस्य स्थापना स 'इतर' सद्भावस्थापनापिण्ड, तत्र पिण्डाकारस्य दर्शनात् ॥ तद् एवं उक्तः स्थापनापिण्ड इति ॥ ५० ॥

॥ इति जिनप्रतिमास्थापना जिन—इत्यधिकार ॥ ५० ॥

ननु–जिनप्रतिमापूजायाः फलं किं ? का च जिनप्रतिमापूजकस्य गतिः ?, तद् आगमाक्षरैः दर्शयतु, उच्यते—यदेव विद्य-
मानतीर्थङ्करस्य वन्दनपूजादिफलं तदेव जिनप्रतिमापूजाया अपि फलं सा एव गतिश्चाऽपि, श्रीराजप्रश्नीयोपाङ्गे (१७ पत्रे)
विद्यमानतीर्थङ्करस्य वन्दनादिफलं यथा "तं महाफलं खलु देवाणुप्पियाणं तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं नामगो-
अस्स वि सवणयाए ? किमंग ! पुण अभिगमणवंदणनमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए ! तं सेयं खलु एगस्स वि
आयरिअस्स धम्मिअस्स सुवयणस्स सवणयाए किमंग ! पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए ? तं गच्छामि [गच्छामो]
णं देवाणुप्पिय समणं भगवं महावीरं वंदामि नमंसामि सक्कारेमि सम्माणेमि कल्लाणं मंगलं चेइयं देवयं पज्जुवा-
सामि, एअं मे पिच्चा हिआए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सति त्तिकट्टु एवं संपेहेइ' इत्यादि
॥ १ ॥ एवमेव श्रीविपाकसूत्रे चम्पानगर्यां श्रीमहावीरसमवसरणे श्रीमहावीरदेवस्य वन्दनादिफलं, तथाहि—"एतेणं
पेच्चभवे हिआए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामिअत्ताए भविस्सति त्तिकट्टु" इत्यादि ॥ २ ॥ इत्थमेव श्रीभगवती-
सूत्रादौ सर्वत्र ज्ञेयं । अथ जिनप्रतिमापूजायाः फलं श्रीराजप्रश्नीयोपाङ्गे (९८ पत्रे) प्रोक्तं तन्निशम्यतां, तथाहि—
"तए णं तस्स सूरिआभस्स देवस्स पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गयस्स समाणस्स इमेयारूवे [अज्झत्थिए]
अब्भत्थिए चिंतिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुपज्जित्था—किं मे पुर्विं करणिज्जं ? किं मे पच्छा करणिज्जं ? किं
मे पुर्विं सेयं ? किं मे पच्छा सेयं ? किं मे पुर्विं पि पच्छावि करणिज्जं ? किं मे पुर्विं पि पच्छा वि हिआए सुहाए खमाए
निस्सेयसाए आणुगामिअत्ताए भविस्सइ ? तए णं तस्स सूरिआभस्स देवस्स सामाणिअपरिसोववण्णगा देवा सूरिआभस्स

समभिजाणित्ता जेणेव सूरिआभे देवे तेणेव उवागच्छति, सूरिआभं देवं करयलपरिग्गहिअं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति, वद्धावित्ता एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिआणं सूरिआभे विमाणे सिद्धायतणंसि जिणपडिमाणं जिणुस्सेहपमाणमित्ताणं अट्ठसयं सन्निखित्तं चिट्ठति, सभाए णं सुहम्माए माणवए चेइए खंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहुओ जिणसकहाओ सन्निखित्ताओ चिट्ठंति, ताओ णं देवाणुप्पिआणं अण्णेसिं च बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ, तं एयं णं देवाणुप्पिआणं पुव्विं करणिज्जं, तं एयं णं देवाणुप्पिआणं पच्छा करणिज्जं तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विं सेयं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा सेयं, तं एयं णं देवाणुप्पिआणं पुव्विं पि पच्छा वि हिआए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामिअत्ताए भविस्सति"। पुनः श्रूयतां देवपूजाफलं साधो पञ्चमहाव्रतपालनस्य श्रीस्थानाङ्गे तृतीयस्थाने चतुर्थोद्देशके (१७६ पत्रे) प्रोक्तं, तदेव फलं जिनप्रतिमापूजनस्याऽपि प्रोक्तं, तथाहि–

"तओ ठाणा अववसितस्स अहिताते असुभाते अखमाते अणिस्सेसाते अणाणुगामिअत्ताते भवति, तं–से णं मुंडे भवित्ता अगारातो अणगारिअं पव्वतिते निग्गंथे पावयणे संकिते कंखिते वितिगिच्छिते भेदसमावन्ने कलुससमावन्ने निग्गंथं पावयणं णो सद्दहति णो पत्तियति णो रोएति, तं परिस्सहा अभिजुंजिअ अभिजुंजिअ अभिभवति, नो से परिस्सहे अभिजुंजिअ अभिजुंजिअ अभिभवति" से णं मुंडे भवित्ता अगारातो अणगारितं पव्वतिते पंचहिं महव्वएहिं संकिते जाव कलुससमावन्ने पंचमहव्वताइं नो सद्दहति जाव णो से परिस्सहे अभिजुंजिअ अभिजुंजिअ अभिभवति।

से णं मुंडे भवित्ता आगारातो अणगारिअं पवतिते छहिं जीवनिकाएहिं निस्संकए [किते] जाव परिसहे अभिजुंजिअ
अभिजुंजिअ अभिभवति । णो तं परिसहा अभिभवति २ ॥"

अभिजुंजिअ अभिभवति । णो तं परिसहा अभिभवति २ ॥" इति पाठः पूर्वं; व्याख्याऽपि यथा—अनन्तरं मरणमुक्तं, मृतस्य तु जन्मान्तरे यथाविधस्य यद्वस्तु त्रयं यस्मै संपद्यते तस्य तत्तस्मै दर्शयितु-

व्याख्याऽपि यथा—अनन्तरं मरणमुक्तं, मृतस्य तु जन्मान्तरे यथाविधस्य यद्वस्तु त्रयं यस्मै संपद्यते तस्य तत्तस्मै दर्शयितु-
माह—'तओ ठाणा इत्यादि' त्रीणि स्थानानि—प्रवचनमहाव्रतजीवनिकायलक्षणानि अव्यवसितस्य—अनिश्चयवतोऽपराक्रमवतो
वाऽहिताय अपथ्याय—असुखाय—दुःखाय अक्षमाय—असंगतत्वाय अनिःश्रेयसाय—अमोक्षाय अननुगामिकत्वाय—अशुभानुबं-
धाय भवन्ति । 'से णं'ति यस्य त्रीणि स्थानानि अहितादित्वाय भवन्ति । स शंकितो—देशतः सर्वतो वा संशयवान्, कांक्षितस्त-
थैव मतान्तरस्यापि साधुत्वेन मन्ता विचिकित्सितः—फलं प्रति शङ्कोपेतः अत एव भेदसमापन्नो—द्वैधीभावमापन्न एवमिदं न
चैवमितिमतिकः, कलुषसमापन्नो—नैतदेवमितिप्रतिपत्तिकः । ततश्च निर्ग्रन्थानामिदं नैर्ग्रन्थकं, प्रशस्तं प्रगतं प्रथमं वा वच-
नमिति प्रवचनं—आगमो दीर्घत्वं प्राकृतत्वात्, न श्रद्धत्ते सामान्यतो न प्रत्येति—न प्रतीतिविषयी करोति न रोचयति—न
चिकीर्षाविषयी करोति 'त'मिति य एवंभूतस्तं प्रव्रजिताभासं परिसह्यन्ते इति परीषहाः—क्षुधादयः अभियुज्य अभि-
युज्य—सम्बन्धमुपगत्य प्रतिस्पर्ध्य वा अभिभवन्ति—न्यक्कुर्वन्ति इति, शेषं सुगमं । उक्तविपर्ययसूत्रं प्राग्वत्, किन्तु हितं—
अदोषकरं इह परत्र च आत्मनः परेषां च पथ्यान्नभोजनवत्, सुखं आनन्दः तृषितस्य शीतलपानमिव, क्षमं उचितं
तथाविधव्याधिव्याघातकौषधपानमिव, निःश्रेयसं निश्चितं श्रेयः—प्रशस्यं भावतः पंचनमस्कारकरणमिव अनुगामिकं अनु-
गमनशीलं भास्वरद्रव्यजनितच्छायेवेति ॥ ४ ॥

पुन श्रीपाक्षिकसूत्रेऽपि, तथाहि—"एस खलु पाणाइवायस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेयसिए आणुगामिए" इत्यत्र इद रहस्य—पचमहाव्रतपालनस्य यत् "हिआए सुहाए खमाए निस्सेसिआए आणुगामिआए" इत्यनेन फलमुक्त तदेव जिनप्रतिमापूजाया अपि फलमुक्त, पुनश्चैत्यस्य जिनप्रतिमारूपस्य वैयावृत्तिकरणे कर्म निर्जरारूप फल श्रीप्रश्नव्याकरणे सवरद्वारे (१२२ पत्रे) प्रोक्त, तथाहि—

"अचत-बाल-दुबल-गिलाण वुड्ढखमके पवत्ति-आयरिअ-उवज्झाए सेहे साहम्मिए तवस्सी कुलगण सघ चेइअट्ठे अ निज्जरट्ठी वेयावच्च अणिस्सिय दसविह बहुविह करेइ अ" अथ जिनप्रतिमापूजकस्य सूर्याभदेवस्य श्रीराजप्रश्नीयोपाङ्गे (४४ पत्रे) श्रीमहावीरदेवेन या गतिरुक्ता ता श्रूयता, तथाहि—

"तए ण से सूरिआभे देवे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हयहियए उट्ठाए उट्ठेति, उट्ठित्ता समण भगव महावीर वदइ, नमसइ वदित्ता नमसित्ता एव वयासी—अह ण भते ! सूरिआभे देवे किं भवसिद्धिए किं अभवसिद्धिए १ सम्मद्दिट्ठी मिच्छदिट्ठी ? २ परित्तससारिए अणतससारिए ? ३ सुलभबोहिए दुल्लभबोहिए ? ४ आराहए विराहए ? ५ चरिमे अचरिमे ? ६ तए ण समणे भगव महावीरे सूरिआभ देवं एव वयासी—सूरिआभा ! तुम णं भवसिद्धिए नो अभवसिद्धिए १ सम्मद्दिट्ठी नो मिच्छदिट्ठी २ परित्तससारी नो अणतससारी ३ सुलभबोही नो दुल्लभबोही ४ आराहए नो विराहए ५ चरिमे नो अचरिमे ६ । तए ण से सूरिआभे देवे समणेणं भगव-

या महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए परमसोमणस्से” इत्यादि । पुनः श्रीबृहत्कल्पे जिनप्रतिमादर्श-
नात् ज्ञानदर्शनचारित्रलाभरूपो भावग्रामः कथितोऽस्ति, तथाहि–

“तित्थयरा १ जिन २ चउदस ३ भिन्ने ४ संविग्गं ५ तह य असंविग्गे ६ सारूविय ७ वय ८ दंसण ९ पडिमाओ १०
भावगामाओ ११ ॥ ४१ ॥”

॥ इति जिनप्रतिमापूजाफलाधिकारः ॥ ४१ ॥

ननु–प्रतिमायाः पूजने षट्कायवधेन महानारम्भो जायते, कथं? पूर्वं पाषाणादिघटने सचित्तपाषाणच्छेदादिना पृथ्वी-
कायवधः १ प्रतिमायाः स्नानकारापणे एकस्मिन् जलबिन्दौ केवलिनाऽसंख्याता जीवा दृष्टाः प्रतिपादिताश्चेति हेतोरप्का-
यवधः २ धूपोत्क्षेपे दीपप्रज्वालने चाऽग्निकायवधः ३ शङ्खादिवाद्यवादने वायुकायवधः ४ कुसुममालादीनां कण्ठादिपरि-
धापने वनस्पतिकायवधः ५ दीपादौ पतङ्गादिजीवमरणेन त्रसकायवधः ६ इति । जैनधर्मस्तु जीवदयामयः, तत्कथं
मानयामि जिनप्रतिमापूजाम्?, इत्यत्र उच्यते—ननु–जिनधर्मो निःकेवलं जीवदयारूपो वाऽऽज्ञासहितदयारूपो वा?
नाऽऽद्यः पक्षः कक्षीकार्यः, भगवदुक्तागमपक्षेण समं प्रत्यक्षं विरोधस्य लक्ष्यमाणत्वात् । कथं यदि श्रीवीतरागदेवेन
निःकेवलं जीवदयारूपो धर्मः प्ररूपितोऽभविष्यत् तदा साधूनां नदीलङ्घनादिकं कर्तव्यं भगवान् नाऽकथयिष्यत्?,
तत्रापि पृथिव्यादिजीवानां वधस्य प्रत्यक्षं जायमानत्वात् । नदीलङ्घनं च श्रीस्थानाङ्गसूत्रे पञ्चमस्थाने द्वितीयोद्देशके प्रथ-
मालापके (३०८ पत्रे), तथाहि–“नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाओ उद्दिट्ठाओ गणिआओ वितंजिता-

तो पच महण्णवातो महानदीओ अतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरित्तए वा संतरित्तए वा, त जहा—गगा १ जउणा २ सरऊ ३ एरावती ४ मही, ५ पचहिं ठाणेहिं कप्पति, त जहा—भतंसि वा १ दुब्भिक्खसि वा २ पव्वहेज्ज व ण कोई ३ दओघसि वा एज्जमाणसि महता वा ४ अणारितेसु व" इत्यादि । पुन श्रीआचाराङ्गसूत्रे द्वितीयश्रुतस्कन्धे तृतीयाध्ययने ईर्याया प्रथमोद्देशके (३४६ पत्रे) "से भिक्खू वा भिक्खुणी वा पुव्वामेव तिरिच्छसपातिम नाव जाणिज्जा, जाणित्ता से तमायाए एगतमवक्कमिज्जा २ भडग पडिलेहिज्जा २ एगओ भोअणभडग करिज्जा २ ससी—सोवरिअ काय पाए पमज्जिज्जा २ सागार भत्त पच्चक्खाइज्जा, एग पाय जले किच्चा एग पाय थले किच्चा ततो सजयामेव नाव दुरुहिज्जा ॥ (सूत्रं २४१) । से भिक्खू वा भिक्खुणी वा नाव दुरुहमाणे नो नावाओ पुरतो दुरुहिज्जा, नो नावाओ मग्गओ दुरुहिज्जा, नो नावाओ मज्झओ दुरुहिज्जा, नो बाहाओ पगिज्झिय २ अगुलिआए उद्दिसिअ २ ओणमिअ २ उन्नमिअ २ निज्झाइज्जा । से ण परो नावागओ नावागय वइज्जा—आउसतो ! समणा ! एय ता तुम नाव उक्कसाहिज्जा वा वुक्कसाहि वा खिवाहि वा रज्जूआए वा गहाय आकसाहि, नो से त परिन्न परिजाणिज्जा, तुसिणीओ उवेहिज्जा । से ण परो नावागओ नावाग० वइज्जा आउसतो ! समणा ! नो सचाएसि तुम नाव उक्कसित्तए वा वुक्कसित्तए वा खित्तए वा रज्जूयाए वा गहाय आकसित्तए वा, आहर, एय नावाए रज्जूअ सय चेव ण वय नाव उक्कसिस्सामो । वा जाव रज्जूए वा गहाय आकसिस्सामो, णो से त प० तुसिणीओ वइज्जा, से ण परो नावागओ नावा गय वइज्जा । आउसतो ! समणा ! एअं ता तुमं नाव आलित्तेण वा पीढएण वा वसेण वा वलएण वा अवलुएण वा वाहेहि, नो से त प० तुसि० ।

से णं परो॰ एयं ता तुमं नावाए उदयं हत्थेण वा पाएण वा मत्तेण वा पडिग्गहेण वा नावाउस्सिंचणेण वा उस्सिंचाहि, णो से तं। से णं परो आउसंतो ! समणा ! एयं तुमं नावाए उत्तिंगं हत्थेण वा पाएण वा बाहुणा वा ऊरुणा वा उदरेण वा सीसेण वा काएण वा उस्सिंचणेण वा चेलेण वा मट्टियाए वा कुसपत्तएण वा कुविंदएण वा पिहेहि, नो से तं। से भिक्खू वा भिक्खुणी वा नावाए उत्तिंगेण उदयं आसवमाणं पेहाए उवरुवरिं नावं कज्जलावेमाणिं पेहाए नो परं उवसं-कमित्तु एवं बूया—आउसंतो ! गाहावई एयं ते नावाए उदयं उत्तिंगेण आसवइ उवरुवरिं नावा वा कज्जलावेइ, एयप्प-गारं मणं वा वायं वा नो पुरओ कट्टु विहरिज्जा, अप्पुस्सुए अबहिल्लेसे एगंतगएण अप्पाणं विउसेज्जा समाहीए, तओ॰ सं॰, नावासंतारिमे य उदए आहारियं रीइज्जा, एयं खलु सया जइज्जासित्तिबेमि × × × × से णं परो णावा॰ आउ-संतो ! समणा ! एयं ता तुमं छत्तगं वा जाव चम्मछेयणगं वा गिण्हाहि, एआणि तुमं विरूवरूवाणि सत्थजायाणि धारेहि, एयं ता तुमं दारगं वा दारिगं वा पज्जेहि णो से तं × × × × से णं परो नावागए नावागयं वएज्जा—आउसंतो ! एस णं समणे नावाए भंडभारिए भवति, से णं बाहाए गहाय नावाओ उदगंसि पक्खिविज्जा, एयप्पगारं निग्घोसं सुच्चा निसम्म से अ चीवरधारी सिया खिप्पामेव चीवराणि उव्वेढिज्ज वा निवेढिज्ज वा उप्फेसं वा करिज्जा, अह पुण एवं जाणिज्जा अभिक्कंतकूरकम्मा खलु बाला बाहाहिं गहाय नावाओ उदगंसि पक्खिवह, सयं चेव णं अहं नावाओ उदगंसि ओगाहिस्सामि से णेवं वयंतं परो सहसा बलसा बाहाहिं गहाय नावाओ उदगंसि पक्खिविज्जा, तं णो सुमणे सिआ, नो दुम्मणे सिआ, नो गाहावती मा मेत्तो बाहाए गहाय नावओ उदगंसि पक्खिवह, सयं चेव णं अहं नावाओ उदगंसि ओगाहिस्सामि से णेवं वयंतं परो सहसा बलसा बाहाहिंग॰ नावाओ उदगंसि पक्खिविज्जा, तं णो सुमणे सिआ, नो दुम्मणे सिआ, नो

पुन श्रीकल्पसूत्रेऽपि तृतीयसामाचार्यां (२५२ पत्रे) नदीलङ्घन उक्त आहारार्थं, तथाहि—"वासावासं पज्जोसवियाण एग पाय जले किच्चा एग पाय थले किच्चा ततो सजयामेव जघासतारिमे उदगंसि आहारिअ रीएज्जा" इत्यादि ॥ वा गामाणुगाम दूइज्जमाणे अतरा से जघासतारिमे उदग [गे] सिआ, से पुव्वामेव ससीसोवरिय काय पाए य पमज्जिज्जा २ याऽध्ययनस्य द्वितीयोद्देशके (३४९ पत्रे) एव जङ्घाप्रमाणनदीजललङ्घनविधिमाह, तथाहि—"से भिक्खू वा भिक्खुणी वा, तओ सजयामेव गामाणुगाम दूइज्जमाणे णो परेहि सद्धिं परिजविअ २ गामाणुगाम दूइज्जिज्जा।" पुनरत्रैव तृती पयाविज्ज वा अह पुण एव जाणिज्जा विगओदओ मे काए छिन्नसिणेहे काए तहप्पगार काय आमज्जिज्ज वा पयाविज्ज काय नो आमज्जिज्जा वा, णो पमज्जिज्जा वा सलिहिज्जा वा निलिहिज्जा वा उव्वलिज्जा वा उवट्टिज्जा वा आयाविज्ज वा उल्लेण वा ससिणद्धेण वा काएण उदगतीरे चिट्ठिज्जा। से भिक्खू वा भिक्खुणी वा उदउल्ल वा काय वा ससिणद्ध वा हिज्ज वा, नो णेव ण साइज्जिज्जा, अह पुण जाणिज्जा पारए सिआ उदगाओ तीर पाउणित्तए, तओ सजयामेव उद- यामेव उदगंसि पविज्जा। से भिक्खू वा उदगसि पवमाणे दुब्बलिअं पाउणिज्जा, खिप्पामेव उवहिं विगिंचिज्ज वा विसो- उम्मुग्गनिमुग्गिअ करिज्जा, मामेय उदग कन्नेसु वा अच्छीसु वा नक्कसि वा मुहसि वा परिआवज्जिज्जा, तओ, सज से अणासायणाए अणासायमाणे तओ सजयामेव उदगंसि पविज्जा। से भिक्खू वा भिक्खुणी वा उदगसि पवमाणे नो पविज्जा ×××× से भिक्खू वा भिक्खुणी वा उदगसि पवमाणे नो हत्थेण हत्थ पाएण पाय काएण काय आसाइज्जा, उच्चावय मणं नियच्छिज्जा, णो ने १ वालाण घयाए वहाए समुट्ठिज्जा, अप्पुस्सुए जाव समहीए तओ सजयामेव उदगंसि

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं भिक्खायरिआए गंतुं, पडिनियत्तए × × × × एरावई कुणालाए जत्थ चक्किआ सिआ, एगं पायं जले किच्चा, एगं पायं थले किच्चा, एवं चक्किआ, एवं णं कप्पइ सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडिनियत्तए" इत्यादि। तथा पुनरपि श्रीकल्पे त्रयोदशसामाचार्यां (२६३ पत्रे) अल्पवृष्टौ जायमानायामपि निग्रन्थानां निग्रन्थीनां च भक्तपानार्थं गमनं अनुज्ञातं श्रीमहावीरदेवेन, तथाहि—

"वासावासं पज्जोसविअस्स पडिग्गहधारिस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ वग्घारिअवुट्ठिकायंसि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा। कप्पइ से अप्पवुट्ठिकायंसि संतरुत्तरंसि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा" इति वर्षत्यपि मेघे अनस्तमिते सूर्ये साधोः वसतौ आगमने एव आराधकत्वं उक्तं, तत्र स्थितौ तु विराधकत्वं, अत्र आज्ञा एव प्रमाणं। निष्केवलं जीवदयापक्षे तु अनागमनं श्रेयस्करं, आगमनादिना जाताया अप्कायविराधनायाः तत्राऽभावात्, तत्सामाचारीपाठोऽपि तत्रैव यथा—

"वासावासं पज्जोसविअस्स निग्गंथस्स निग्गंथीए वा गाहावइकुलं पिंडवायपडिआए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय निगिज्झिय वुट्ठिकाए निवइज्जा, कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा, अहे विअडगिहंसि वा अहे रुक्खमूलंसि वा उवागच्छित्तए", (पुनः २६४ पत्रे) "नो से कप्पइ पुव्वगहिएणं भत्तपाणेणं वेलं उवायणावित्तए, कप्पइ से पुव्वामेव विअडगं भुच्चा पिच्चा पडिग्गहगं संलिहिअ संलिहिअ संपमज्जिय संपमज्जिय एगाययं भंडगं कट्टु सावसेसे सूरे जेणेव उवस्सए तेणेव उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए" इति। पुनः श्रूयतां—श्रावकाणां साधूनां

च सर्वधर्मकर्तव्यं पृथिव्याद्यारम्भपूर्वकमेव दृश्यते, यतो वद त्वं श्रेणिककोणिकतुङ्गिकानगरीवास्तव्यश्रावकादीनां भगवद्वन्दनार्थं गमनाऽऽगमने पृथिव्यप्वनस्पतिकुन्थुपिपीलिकादिजीवानां उपमर्दनं जातं न वा ? जातमेव, न च वक्तव्यं जीवोपमर्दे तेषां पुण्यमपि जातं न भविष्यतीति । तेषां हि—

"आए सुहाए खमाए निस्सेअसाए अणुगामिअत्ताए भविस्सइ" इति फलस्योक्तत्वात् । अपि च पुष्कलिश्रावकेण पाक्षिकपर्वण्यपि साधर्मिकाणां भोजनादिना साधर्मिकवात्सल्यं चक्रे, तत्र तस्यारम्भो लग्नो न वा ? न च वाच्यं तस्याऽऽरम्भ एव लग्न, न शुभं फलं भावि इति । यतस्तत्रैव तस्य पुण्यपुष्टेः फलस्योक्तत्वात् । यदुक्तं श्रीभगवतीसूत्रे द्वादशशतके प्रथमोद्देशके (५५२ पत्रे) तथाहि—

"तेणं कालेणं तेणं समएणं सावत्थी नामं नगरी होत्था, वन्नओ कोट्ठए चेइए वन्नओ, तत्थ णं सावत्थीए नगरीए बहवे सङ्खपामोक्खा समणोवासगा परिवसंति, अड्ढा जाव अपरिभूया अभिगयजीवाजीवा जाव विहरंति, तस्स णं सङ्खस्स समणोवासगस्स उप्पलानामं भारिआ होत्था, सुकुमाल जाव सुरूवा समणोवासिया अभिगयजीवाजीवा जाव विहरति । तत्थ णं सावत्थीए नगरीए पोक्खलीनामं समणोवासए परिवसइ अड्ढे अभिगयजाव विहरइ, तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे परिसा निग्गया जाव पज्जुवासति, तए णं ते समणोवासगा इमीसे जहा आलभियाए जाव पज्जुवासइ, तएणं समणे भगवं महावीरे तेसिं समणोवासगाणं तीसे य महति० धम्मकहा जाव परिसा पडिगया, तए णं ते समणोवासगा समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्ठ तुट्ठ० समणं भगवं

महावीरं वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता पसिणाइं पुच्छंति पसिणाइं पुच्छित्ता अट्ठाइं परिआदिअंति अ० २ उट्ठाए उट्ठेति उ० २ समणस्स भ० महा० अंतियाओ कोट्ठयाओ चेइयाओ पडिनि० प० २ जेणेव सावत्थी नगरी तेणेव पहारेत्थ गमणाए। तए णं से संखे समणोवासए ते समणोवासए एवं वयासी–तुज्झे णं देवाणुप्पिया! विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेह, तए णं अम्हे तं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुंजेमाणा परिभाएमाणा पक्खियं पोसहं पडिजागरमाणा विहरिस्सामो, तए णं ते समणोवासगा संखस्स समणोवासगस्स एअमट्ठं विणएणं पडिसुणंति, तए णं तस्स संखस्स समणोवासगस्स अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था–नो खलु मे सेयं तं विउलं असणं पाणं जाव साइमं आसाएमाणस्स जाव ४ पक्खिअं पोसहं पडिजागरमाणस्स विहरित्तए, सेअं खलु मे पोसहसालाए पोसहिअस्स बंभचारिस्स उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स ववगयमालावन्नगविलेवणस्स निक्खित्तसत्थमुसलस्स एगस्स अबिइयस्स दब्भसंथारोवगयस्स पक्खिअं पोसहं पडिजागरमाणस्स विहरित्तए त्तिकट्टु एवं संपेहेति २ जेणेव सावत्थी नगरी जेणेव सए गिहे जेणेव उप्पलासमणोवासिआ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उप्पलं समणोवासियं आपुच्छइ, आपुच्छित्ता जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पोसहसालं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता पोसहसालं पमज्जइ, पो० प २ उच्चारपासवणभूमीं पडिलेहेइ, उ० पडि० २ दब्भसंथारगं संथरति, दब्भ० सं० २ दब्भसंथारगं दुरूहइ, दु० २ पोसहसालाए पोसहिए बंभयारी जाव पक्खिअं पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ। तए णं ते समणोवासगा जेणेव सावत्थी नयरी जेणेव सयाइं गिहाइं तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं उवक्ख-

डावेंति उ० २ अण्णमण्णे सद्दावेंते अ० स० २ एव वयासी–एव खलु देवाणुप्पिया! अम्हेहिं से विउले असणपाणखाइमसाइमे उवक्खडाविए, सखे य ण समणोवासए नो हव्वमागच्छइ, त सेय खलु देवाणुप्पिया! अम्ह सखं समणोवासग सद्दावेत्तए। तए ण से पोक्खली समणोवासए ते समणोवासए एव वयासी–अच्छह ण तुज्झे देवाणुप्पिया! सुणिव्वुया वीसत्था अहन्न सख समणोवासग सद्दावेमित्तिकट्टु तेसिं समणोवासगाण अतिआओ पडिनिक्खमइ प० २ सावत्थीए नगरीए मज्झमज्झेण जेणेव सखस्स समणोवासगस्स गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सखस्स समणो वासगस्स गिह अणुपविट्ठे। तए ण सा उप्पला समणोवासिआ पोक्खलिं समणोवासग एज्जमाण पासइ पासित्ता हट्ठतुट्ठ० आसणाओ अब्भुट्ठेइ, अभुट्ठित्ता सत्तट्ठ पयाइ अणुगच्छइ अणुगच्छित्ता पोक्खलिं समणोवासग वदति नमसति, वदित्ता नमसित्ता आसणेण उवनिमतेइ, आ० २ एव वयासी–सदिसतु ण देवाणुप्पिया! किमागमणप्पयोअण? तए ण से पोक्खली समणोवासए उप्पल समणोवासिय एव वयासी–कहिन्न देवाणुप्पिये! सखे समणोवासए? तए ण सा उप्पला समणोवासिआ पोक्खल समणोवासग एव वयासी–एव खलु देवाणुप्पिया! सखे समणोवासए पोसहसालाए पोसहिए बभयारी जाव विहरइ। तए ण से पोक्खली समणोवासए जेणेव पोसहसाला जेणेव सखे समणोवासए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता गमणागमणाए पडिक्कमइ, ग० २ सख समणोवासग वदति नमसति, वदित्ता नमसित्ता एव वयासी–एव खलु देवाणुप्पिया! अम्हेहिं से विउले असण जाव साइमे उवक्खडाविए त गच्छामोण देवाणुप्पिया! त विउल असण जाव साइम आसाएमाणा जाव पडिजागरमाणा विहरामो। तए ण से सखे समणोवासए पोक्खलिं समणोवासग एवं वयासी–नो खलु कप्पति

तं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं आसाएमाणस्स जाव पडिजागरमाणस्स विहरित्तए, कप्पइ मे पोसह-
देवाणुप्पिया! तं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं आसाएमाणा जाव-
सालाए पोसहिअस्स जाव विहरित्तए, तं छंदेणं देवाणुप्पिया! तुब्भे तं विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं आसाएमाणा जाव-
विहरह, तए णं से पोक्खली समणोमासए संखस्स समणोवासगस्स अंतियाओ पोसहसालाओ पडिनिक्खमति, पडिनिक्ख-
मित्ता। सावत्थिं नगरिं मज्झंमज्झेणं जेणेव ते समणोवासगा तेणेव उवागच्छइ" इत्यादि। अपि च श्राद्धानां साधुवन्दनार्थं
सामायिकपौषधग्रहणार्थं धर्मशालायां गमनागमने, तथा क्षुधितस्य भोजनप्रदाने, तृषितस्य पानीयपाने आरंभो जायते न
वा? तथा साधवे अन्नं [दानं] ददतां उष्णधान्यस्थाल्युद्धाटने उष्णवाष्पादिना वायुकायस्य सर्वत्र भ्रमत्सूक्ष्मत्रसजीवानां च
घातो भवति न वा?। तथा कडिच्छिकाझाटने बादरवायुकायादिवधो भवति न वा?। तथा धान्यादिना सर्पादिजीवमोचने
आरम्भो जायते न वा?। सर्वत्र भवत्येव इति रहस्यं, तस्य प्रत्यक्षं दृश्यमानत्वेन अपलपितुं अशक्यत्वात्। पुनर्यद
सामायिकपौषधादिकधर्मकर्तव्यकरणार्थं धर्मशाला कार्यते तत्र तु प्रकटं पद्कायोपमर्दो दरीदृश्यते, ततस्तद्धर्मशाला-
कारापणे पुण्यं पापं वा जायते?। न च पुण्यमिति वक्तव्यं, स्वपक्षक्षतेः। नाऽपि पापं, न च धर्मार्थं पापं कर्तव्यमिति
भवन्मतं, तदा कुत्र यास्यति?। पुनः पापं चेत्, तदा धर्मशालानामस्थाने पापशालेति कथ्यताम्। तत उभयथाऽपि तव
संकटे पातो जात इतो व्याघ्र इतस्तटी। एवं साधूनामपि गोचरी(र्या)भ्रमणे १ गुरुवन्दनार्थं गमने २ विहारकरणे ३ वस्त्र-
पात्रादिप्रतिलेखनादिक्रियाकरणे ४ प्रतिक्रमणादौ क्षमाश्रमणं दाने ५ च सर्वत्र पदे पदे आरम्भपूर्विकैव धर्मप्रवृत्तिः
दृश्यते। अत्राऽऽह मनोमतिः शिष्यः, ननु यदि आरम्भपूर्विका प्रवृत्तिः एषा, तर्हि आरम्भस्य अशुभगतिहेतुत्वेन

किमर्थं धर्मार्थिभिः सा क्रियते ? उच्यते—तीर्थङ्करदेवस्य आज्ञात्वात्, सा च निर्वाणफलेति । ततो निर्वाणसुखफलार्थिभिः अवश्य कर्तव्या इति । अत्रार्थे श्रीस्थानागवृत्तिगत गाथाद्वयं (११० पत्रे) यथा–

"भण्णइ जिणपूआए, कायवहो जइवि होइ उ कहिंचि । तहवि तई परिसुद्धा, गिहीण कूवाहरणजोगा ॥ १ ॥
असदारंभपवत्ता, ज च गिही तेण तेसिं विन्नेआ । तन्निवित्तिफलच्चिअ, एसा परिभावणीअमिद ॥ २ ॥"

ननु–तर्हि सर्वत्र धर्मकर्तव्ये आरम्भकरणे सत्यपि किं पाप न लगति ? उच्यते–सत्य, सत्यारम्भेऽपि पृथिव्यादित्रसजीवानामुपरि तेषां मारणाध्यवसायो नास्ति, किं तु रक्षणाध्यवसाय । पाप तु दुष्टमनसि आध्याते भवेद्, यदुक्त श्रीपिण्डनिर्युक्तौ (१७८ पत्रे)–

"जा जयमाणस्स भवे, विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स । सा होइ निज्जरफला, अज्झत्थविसोहिजुत्तस्स ॥ ६७१ ॥"

पुनरत्रार्थे श्रीभगवतीसूत्र प्रतिभू, तथाहि– (२८८ पत्रे)

"समणोवासगस्स ण भते पुव्वामेव तसपाणसमारंभे पच्चक्खाए भवति पुढविसमारंभे अपच्चक्खाहे भवति से अ पुढविं खणमाणे अण्णयर तसं पाणं विहिंसेज्जा से णं भते ? त वय अतिचरति गो० नो तिणट्ठे समट्ठे णो खलु से तस्स अइवायाए आउट्टति ।" पुनस्तत्रैवोक्तं—

"समणोवासगस्स ण पुव्वामेव वणस्सइसमारंभे पच्चक्खाए से अ पुढविं खणमाणे अण्णयरस्स रुक्खस्स मूल छिंदेज्जा से ण भते ? त वय अतिचरति ? नो तिणट्ठे समट्ठे णो खलु से तस्स अइवायाए आउट्टति इति ।" एवमेव यद्यपि पूजाकरणे

जलाग्निपुष्पादीनां उपमर्दो जायते परं पूजाकर्तुस्तेषां जलाग्निपुष्पादीनां उपमर्दे मनो नाऽस्ति, प्रत्युत तद्रक्षणे यतना क्रियमाणा अस्ति, मनस्तु निष्केवलं भगवद्भक्तिविशिष्टं वर्तते, तदिदं आगतं–सत्यपि आरम्भे यत्तीर्थङ्करदेवेन अनुज्ञातं तत्सत्यमेव। तत आज्ञासहितो जीवदयारूपो, न तु निष्केवलं जीवदयारूपोऽपि आज्ञारहित इति ॥

॥ इति आज्ञासहितदयाधर्माधिकारः ॥ ४२ ॥

ननु–श्रीभगवतीसूत्रे देवा अधर्मिण उक्तास्तर्हि काऽऽगमे जिनप्रतिमापूजायाः फलं ? उच्यते–रे मनोमतिन् ! शास्त्रमत्या विचारय, 'अधर्मिण' इति कोऽर्थः ? तथाविधया कयाचिद् भवस्थित्या विरतिरूपो धर्मो नाऽस्ति तेषां, परं अन्यो धर्मो विरतिव्यतिरिक्तः सर्वोऽप्यस्ति, तथाहि–सर्वं सूर्याभदेवाधिकारे पश्य विमुक्तं "धम्मिअं ववसायंमि गिण्हइ" कोऽर्थः ? सूर्याभदेवेन धर्मं कर्तुं इच्छता पूर्वं जिनप्रतिमापूजा व्यधायि, एवं विजयदेवादिभिरपि विदधे, तथा देवाः केऽपि सम्यक्त्वधर्ममपि पालयन्ति तत् सम्यक्त्वं संवरमध्ये प्रोक्तं, यदुक्तं श्रीस्थानांगे पंचमस्थाने द्वितीयोदेशके संवराधिकारे (३१६ पत्रे), तथाहि–

"पंच आसवदारा पन्नत्ता, तं जहा–मिच्छत्तं अविरती पमादे कसाया जोगा ५। पंच संवरदारा पन्नत्ता, तं जहा सम्मत्तं विरती अपमादो अकसातित्तमजोगित्तं" इत्यत्र। इदं रहस्यं—ये देवाः सम्यक्त्ववन्तस्ते संवरवन्त उक्ताः, ततः कथं अधर्मिणः ? १। पुनः श्रोतव्यं–देवाः शाश्वतरत्नादिमयपुस्तकवाचनपूर्वं परस्परं देवगुरुधर्मसम्बन्धिनं विचारं कुर्वन्ति स धर्मो न वा ? २। तथा जिनानां पंचकल्याणकेषु मनुष्यक्षेत्रे समागत्य तीर्थङ्कराणां भक्तिं वितन्वते, स धर्मो न वा ? ३।

पुनस्तीर्थङ्कराणा साधूना च वन्दना कुर्वन्ति, तदग्रे व्याख्यान च शृण्वन्ति, स धर्मो न वा ४ । पुनर्नन्दीश्वरादौ अष्टाहिकामहिमा देवा कुर्वन्ति स धर्मो न वा ? ५ । अयमेवाऽर्थं सिद्धान्तालापके अग्रे प्रपञ्चयिष्यते । पुनर्देवाना राजप्रश्नीयोपाङ्गे (२६ पत्रे) धर्मत्व उक्तमस्ति । तथाहि—

"तए ण ते सूरिआभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा देवीओ य पायत्ताणिआहिवइस्स देवस्स अतिए एअमट्ठ सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियया अप्पेगइआ वदणवत्तिया अप्पेगइया पूयणवत्तियाए अप्पेगइया सक्कारवत्तियाए एव समाणवत्तियाए अप्पेगइया कोउहल्लवत्तियाए अप्पेगइया असुआइ सुणिस्सामो, सुआइ अट्ठाइ हेऊइ पसिणाइ कारणाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो अप्पेगइया सूरियाभस्स देवस्स वयण-मणुअत्तमाणा अप्पेगइया अन्नमन्नमणुअत्तमाणा अप्पेगइया जिणभत्तिरागेण अप्पेगइआ धम्मोत्ति अप्पेगइया जीअमेअति कट्टु" इत्यादि । अत्रालापके अप्पेगइआ जिणभत्तीए अप्पेगइआ धम्मो इति पदद्वयेऽपि प्रोक्त । केचिद्देवा धर्मनिमित्त, केचिद्देवा जिनभक्तिनिमित्त वीतरागदेवान् वन्दन्ति, तर्हि कथ न धर्मिण ?। पुन श्रीभगवतीसूत्रे सप्तदशशतके द्वितीयोद्देशके [७२२ पत्रे], तथाहि—

"से णूण भते ! सजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे धम्मे ठिए अस्सजयअविरयअपडिहयअपच्चक्खायपावकम्मे अहम्मे ठिए सजयासजए धम्माधम्मे ठिते ? हता गोयमा ! सजयविरयजाव धम्माधम्मे ठिए, एतेसि ण भते ! धम्मसि वा अधम्मसि वा धम्माधम्मसि वा चक्किआ केइ आसइत्तए वा जाव तुअट्टित्तए वा गोयमा ! णो तिणट्ठे समट्ठे, से केण खाइ अट्ठेण भते ? एव वुच्चति जाव धम्माधम्मे ठिए ? गोयमा ! सजतविरतजाव पावकम्मे धम्मे

ठिते धम्मं चेव उवसंपज्जित्ताणं विहरति, असंयतजाव पावकम्मे अधम्मे ठिए अधम्मं चेव उवसंपज्जित्ताणं विहरइ, संजयासंजए धम्माधम्मे ठिते ! धम्माधम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरति, से तेणट्ठेणं जाव ठिए ॥ जीवा णं भंते ! किं धम्मे ठिआ अधम्मे ठिआ धम्माधम्मे ठिआ गोयमा ! जीवा धम्मेवि ठिआ अधम्मेवि ठिआ धम्माधम्मेवि ठिआ, नेरइआणं पुच्छा ! गोयमा ! नेरइआ नो धम्मे ठिआ अधम्मेठिआ नो धम्माधम्मे ठिआ, एवं जाव चउरिंदियाणं, पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! पंचिंदियतिरिक्खजोणिआ नो धम्मे ठिआ अधम्मे ठिआ धम्माधम्मेवि ठिआ, मणुस्सा जहा जीवा, वाणमंतरजोइसिअवेमाणिया जहा नेरइया × × × × अन्नउत्थिया णं भंते ! एवं आइ-क्खंति जाव परूवेंति–एवं खलु समणा पंडिआ समणोवासया बालपंडिआ जस्स णं एगपाणाएवि दंडे अणिक्खित्ते से णं एगंतबालेत्ति वत्तव्वं सिआ, से कहमेयं भंते ! एवं गोयमा ! जण्णं ते अण्णउत्थिया एवं आइक्खंति जाव वत्तव्वं सिआ, जे ते एवमाहंसु मिच्छं ते एवमाहंसु, अहं पुण गोयमा ! एवमाइक्खामि जाव परूवेमि एवं खलु समणा पंडिआ समणोवासगा बालपंडिआ जस्स णं एग पाणाएवि दंडे निक्खित्ते से णं नो एगंतबालेति वत्तव्वं सिआ ॥ जीवा णं भंते ! किं बाला पंडिआ बालपंडिआ ? गोयमा ? जीवा बालावि पंडिआ वि बालपंडिआ वि, नेरइयाणं पुच्छा, गोयमा ! नेरइया बाला नो पंडिआ नो बालपंडिआ, एवं जाव चउरिंदियाणं । पंचिंदिअतिरिक्खजोणिया पुच्छा गोयमा ? पंचिं-दियतिरिक्खजोणिया बाला नो पंडिआ बालपंडिआ वि, मणुस्सा जहा जीवा, वाणमंतरजोइसियवेमाणिया जहा नेरइया"
अत्राऽयं परमार्थः—देवानां असंयतत्वं १ अविरतत्वं ,२ अप्रत्याख्यानपापकर्मकत्वं ३ च प्रतिपादितं, तेन चारित्रमाश्रित्य

अधर्मत्व समागत, पर "ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्ग" इत्युक्तत्वात्, न तु मोक्षमार्गमाश्रित्य । पुन श्रीस्थानांगे तृतीय-स्थाने चतुर्थोद्देशके (१५९ पत्रे), तथाहि—

"तिविहा आराहणा पन्नत्ता, त जहा नाणाराहणा दंसणाराहणा चरित्ताराहणा" इत्युक्तत्वात् देवेषु ज्ञानाराधना दर्शनाराधना २ चेति आराधनाद्वय विद्यते तत कथमधर्मित्वम् ? १ ॥

पुनः श्रूयतां–श्रीस्थानांगतृतीयस्थानके चतुर्थोद्देशके (१७२ पत्रे), "तिविहे धम्मे भगवया पन्नत्ते, त जहा सुअधिज्झिते सुज्झातिते सुतवस्सिते, जया सुअधिज्झित भवति तदा सुज्झातित भवति, जया सुज्झातिअ भवति तदा सुतवस्सिअं भवति, से सुअधिज्झिते सुज्झातिते सुतवस्सिए सुतक्खाते ण भगवया धम्मे पन्नत्ते," इत्युक्तत्वाद्देवाना वीतरागवन्दनादिशुभध्यानवता धर्मित्वमेव । पुन श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्या (१५८ पत्रे) प्रोक्त, केऽपि देवा जिनभक्त्या केऽपि देवा धर्म इति कृत्वा जिनदंष्ट्रा गृह्णन्ति, तेषु धर्म एवाऽऽस्ते, तत्पाठो यथा–

"तए ण से सक्के देविंदे देवराया भगवओ तित्थगरस्स उवरिल्ल दाहिण सकह गेण्हइ, ईसाणे देविंदे देवराया उवरिल्ल वाम सकह गिण्हति, चमरे असुरिंदे असुरराया हिट्ठिल्ल दाहिण सकह गिण्हति, बली वइरोअणिंदे वइरोअणराया हिट्ठिल्ल वाम सकह गिण्हति, अवसेसा भवणवइ जाव वेमाणिआ देवा जहारिह अवसेसाइ [अगमंगाइ] अगुवगाइ, केई जिणभत्तीए केई जिअमेअतिकट्टु केई धम्मोत्ति कट्टु गिण्हति ।" पुन श्रीभगवतीसूत्रे दशमशतके चतुर्थोद्देशके (५०२ पत्रे), चमरेन्द्रादय ईशानेन्द्रान्ता देवा माणवकचैत्यस्थितसमुद्गकान्तरवर्तिजिनदंष्ट्रा-

समक्षं मैथुनसेवामपि तदाशातनाभीत्या न कुर्वन्तीति दृढं तेषां धर्मित्वं, तत्पाठो यथा—"पभू णं भंते ! चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया चमरचंचाए रायहाणीए सभाए चमरंसि सीहासणंसि तुडिएणं सद्धिं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए, नो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ नो पभू चमरे असुरिंदे चमरचंचाए रायहाणीए जाव विहरित्तए, ? अज्जो चमरस्स णं असुरिंदस्स असुरकुमाररन्नो चमरचंचाए रायहाणीए सभाए सुहम्माए माणवए चेइअखंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहूओ जिणसकहाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति, जाओ णं चमरस्स असुरिंदस्स असुरकुमाररन्नो अन्नेसिं च बहूणं असुरकुमाराणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ पूअणिज्जाओ वंदणिज्जाओ नमंसणिज्जाओ सक्कारणिज्जाओ सम्माणणिज्जाओ कल्लाणं मंगलं देवयं चेइअं पज्जुवासणिज्जाओ भवंति तेसिं

पभू, से तेणट्ठेणं अज्जो ! एवं वुच्चइ–णो पभू चमरे असुरिंदे जाव राया चमरचंचाए जाव विहरित्तए

। अज्जो ! चमरे असुरिंदे असुरकुमारराया चमरचंचाए रायहाणीए सभाए सुहम्माए चमरंसि सीहासणंसि

चउसट्ठीए सामाणियसाहस्सीहिं तायत्तीसाए जाव अण्णेहि च बहूहि असुरकुमारेहिं देवेहिं य देवीहिं य सद्धिं

महयाहय जाव भुंजमाणे विहरित्तए केवलं परिआरिड्ढिए णो चेव णं मेहुणवत्तियं" इति । पुनः श्रीस्थानाङ्ग-

सूत्र तृतीयस्थानके तृतीयोद्देशके (१४४ पत्रे) देवानां त्रिधा परितापना प्रोक्ताऽस्ति, ततो यदि एतादृशं पश्चात्तापं कुर्वन्ति तदा तेषां विशेषतो धर्मित्वं, तदालापको यथा–

तिहिं ठाणेहिं देवे परितप्पेज्जा, तं जहा–अहो णं मते सते बले सते वीरिए संते पुरिसकारपरक्कमे खेमंसि सुभि-

क्खति आयरिअउवज्झाएहिं विज्जमाणेहिं कल्लसरीरेण णो बहुए सुए अहीए !, अहो ण मते इहलोकपडिबद्धेण परलोगपरम्मुहेण विसयतिसिएण णो दीहे सामन्नपरिआए अणुपालिए २ अहो ण मए इड्ढिरससायगरुएण भोगामिसगिद्धेण णो विसुद्धे चरित्ते फासिए ३" इति । पुनर्देवाना धर्मित्वप्रतिपादक औपपातिकसूत्रे (४२ पत्रे), तथाहि–

"धम्मज्झाणे चउविहे चउप्पडोआरे पन्नत्ते, त जहा आणाविजए १ अवायविजए २ विवागविजए ३ सठाणविजए ४, धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पन्नत्ता, त जहा–आणारुई १ निसग्गरुई २ उवदेसरुई ३ सुत्तरुई ४, धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि आलवणा पन्नत्ता, त जहा–वायणा १ पुच्छणा २ परिअट्टणा ३ धम्मकहा ४, धम्मस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पन्नत्ताओ तजहा–अणिच्चाणुप्पेहा १ असरणाणुप्पेहा २ एगत्ताणुप्पेहा ३ ससाराणुप्पेहा ४", इत्यत्र आलापकचतुष्टये ये आज्ञारुच्युपदेशरुचिप्रमुखा धर्मध्यानप्रकारा धर्मलक्षणानि धर्मानुप्रेक्ष्याश्चेति, तत्सर्व देवेषु वेविद्यते ततो धर्मभाजस्ते इह च आर्तरौद्रे परिहार्यतया साधुविशेषणे धर्मशुक्ले तु आसेव्यतया इति "चउप्पडोयारे"त्ति चतुर्षु भेदलक्षणालम्बनानुप्रेक्षालक्षणेषु पदार्थेषु प्रत्यवतार –समवतारो वक्ष्यमाणस्वरूपो यस्य तच्चतुष्प्रत्यवतारमिति, 'आणाविजए'त्ति आज्ञा–जिनप्रवचन तस्या विचयो–निर्णयो यत्र तदाज्ञाविचय, प्राकृतत्वात् आणाविजय आज्ञागुणानुचिन्तन इत्यर्थ , एव शेषपदानि अपि, नवर अपाया –रागद्वेषादिजन्या अनर्थाः, विपाक –कर्मफल, सस्थानानि–लोकद्वीपसमुद्राद्याकृतय । पुनरेतादृशेषु धर्मिषु देवेषु सत्सु ये देवा अधर्मिण इति पूत्कुर्वन्ति ते स्वकीय बोधिबीज दुर्लभ कुर्वन्तीति ज्ञेय, यदुक्त श्रीस्थानाङ्गसूत्रे पञ्चमस्थाने द्वितीयोद्देशके (३२१ पत्रे), तथाहि—

"पंचहिं ठाणेहिं जीवा दुल्लभबोधि-अत्ताए कम्मं पकरेंति, तं जहा-अरहंताणं अवण्णं वयमाणे १ अरहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स अवण्णं वयमाणे २ आयरिअउवज्झायाण अवण्णं वयमाणे ३ चाउवन्नस्स संघस्स अवण्णं वयमाणे ४ विवक्कतववंभचेराणं देवाणं अवण्णं वयमाणे ५" । पुनरपि तादृशानां धर्मवतां देवानां श्लाघां कुर्वन्तस्तु निजं बोधिबीजं सुलभं कुर्वन्ति यदुक्तं तत्रैव, तथाहि-"पंचहिं ठाणेहिं जीवा सुलभबोधियत्ताए कम्मं पकरेंति, तं जहा-अरिहंताणं वण्णं वयमाणे १ अरिहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स वण्णं वयमाणे २ आयरिअ-उवज्झायाण-वण्णं वयमाणे ३ चाउवण्णस्स संघस्स वण्णं वयमाणे ४ विवक्कतववंभचेराणं देवाणं वण्णं वयमाणे ५" इति। पुनः श्रीजीवाभिगमसूत्रे नन्दीश्वरद्वीपवक्तव्यतायां चतुरञ्जनपर्वताधिकारे (३५७ पत्रे) प्रोक्तमस्ति भवनपत्यादयो देवाश्चातुर्मासिकसांवत्सरिकदिनेषु अष्टाहिकां प्रमुदितमनस्काः सन्तोऽष्टौ दिवसान् यावत्कुर्वन्ति, अहो तेषां दृढो धर्मरागो वीतरागोपरि, तस्मात् कथं न ते धर्मवन्तः ?, तत्पाठो यथा-

"तत्थ णं बहवे भवणवइवाणमंतरजोइसियवेमाणिया देवा चाउमासियापडिवएसु संवच्छरिएसु वा अण्णेसु बहुसु जिणजम्म[ण]-निक्खमण-नाणुप्पत्ति-परिनिव्वाणमाइएसु य देवकज्जेसु य देवसमुदएसु य देवसमिईसु य देवसमवाएसु य देवपओअणेसु य एगंतओ सहिता समुवागता समाणा पमुइअपक्कीलिआ अट्ठाहितारूवाओ महामहिमाओ करेमाणा पालेमाणा सुहंसुहेणं विहरंति" इत्यादि । अतो विरतिरूपधर्ममन्तरेण सम्यक्त्वधारका देवाः स्वभावतोऽपि धर्मवन्तोऽपि जिनप्रतिमापूजाया विशेषतो धर्मभाजो ज्ञेयाः ॥ ४२ ॥

॥ इति देवानां विरातिधर्मं विना सर्वे धर्माः ॥ ४२ ॥

ननु—सूर्याभदेवविजयदेवादिभिः या जिनप्रतिमापूजा विहिताऽस्ति सा तेषां स्थिति सभाव्यते, अत्राऽर्थे शृणु, सा स्थिति
पुण्यसम्बन्धिनी किं वा पापसम्बन्धिनी? यदि पुण्यसम्बन्धिनी—तदा इष्ट, "इष्ट वैद्यराजोपदिष्टमिति" न्यायो ज्ञात ।
अस्माभिरपि इत्थमेव कथ्यते—देवाना प्रतिमापूजने प्रभूतपुण्योपचयो जायते । अथ चेत्पापसम्बन्धिनी—तदा "हिआए
सुहाए खमाए निस्सेयसिआए आणुगामिअत्ताए" इत्यादि जिनप्रतिमापूजाफल सूत्रोक्त सूत्रविघटना प्राप्स्यति, अपि च
ससारे सर्वोऽपि सर्वेषा स्थितिरेवाऽस्ति, यथा साधूना पञ्चमहाव्रतपालनस्थिति, श्रावकाणा द्वादशव्रतपालनस्थिति,
तीर्थङ्कराणा वार्षिकदानदानस्थिति, लोकान्तिकदेवाना भगवत्प्रतिबोधनस्थिति, जिनकल्पिकस्थिति स्थविरकल्पिक-
स्थिति । किं तर्हिं तया शुभफल न तेषा? अपि तु शुभफलमेव । पुनः प्रावादीत् मनोमति, ननु—सूर्याभविमानादौ
यथा सूर्याभादयो देवाः साम्प्रत सम्यक्त्वधारका समुत्पन्ना, तेन हेतुना तैर्जिनप्रतिमा पूजिता, पर कदाचित् तेषु विमा-
नेषु मिथ्यात्विनो देवा समुत्पन्ना भवन्ति, तदाऽसम्यक्त्वधारिदेवा जिनप्रतिमा पूजयन्ति किंवा तदा ता जिनप्रतिमा
अपूजिता एव तिष्ठन्ति? उच्यते—विमानाधिपतित्वेन ये देवा उत्पद्यन्ते ते सम्यक्त्वधारिण इति सभाव्यते, पर निश्चयस्तु
तदक्षरदर्शनतो भावी । अथ कदाचिद् विमानाधिपा केऽपि देवा मिथ्यात्विनो या भवन्ति तदापि जिनप्रतिमा अपू-
जिताः कथ तिष्ठन्ति? तत्र विमानेऽन्येऽपि कोटिशो देवा सम्यक्त्वधारिण सन्ति तैस्ताः पूज्यमाना सन्ति । यथा इह
मनुष्यलोके प्रतिग्राम प्रतिनगर आर्यदेशेषु जिनप्रासादेषु जिनप्रतिमा सन्ति, तासा पूजा यदि ग्रामनगराधीश सम्यक्त्व-
धारी स्यात् तदा तेन विधीयते, कदाचित् स मिथ्यात्वी स्यात् तदा तद्ग्रामनगरवासिनो भूयासो भव्यजनाः सम्यग्द-

र्शनिनः सन्ति तैः पूजा विधीयते । तत्त्वं पुनः केवलिनो विदन्ति इति, यथाऽस्ति तथा प्रमाणं, नाऽस्माकमभिनिवेशलेशः । तथा पुनः श्रूयतां–देवा जिनप्रतिमाः पूजयन्तीति यदि देवानां स्थितिस्तदा किं सर्वेषां देवानां स्थितिरेषा किं वा सम्यक्त्वदर्शनिनां ? नाद्यः पक्षः कक्षीकार्यः, यदि सर्वेषां स्थितिः अभविष्यत् तदा "ताओ णं देवाणुप्पियाणं अन्नेसिं च वहूणं वेमाणियदेवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ" इति नाऽवदिष्यद् गणधरदेवः । अथ सम्यग्दर्शनिनां तदा इष्टापत्तिः, अस्माभिः एवमेव उच्यते, यत्—ये सम्यक्त्वधारका देवास्ते जिनप्रतिमाः पूजयन्ति न मिथ्यात्विनो देवाः ॥

॥ इति देवस्थितेरपि पुण्यत्वाधिकारः ॥ ४४ ॥

ननु–आत्मीये गच्छे साधवो योगोपधानानि वहन्ति प्ररूपयन्ति च–योगोपधानवहनमन्तरेण सिद्धान्तवाचने महादोषो जायते, अन्यगच्छेषु केषुचित् यतिनो न वहन्ति चोपधानानि, प्रत्युत श्रावका अपि सिद्धान्तं अधीयाना दृश्यन्ते तत्र का सिद्धान्तवाणी ? उच्यते—श्रीमहानिशीथसूत्रे उपधानं विना सिद्धान्तवाचने महापापदोषो भणितोऽस्ति, तथाहि—"गोअमा ! जे केइ अणोवहाणेण सुपसत्थं नाणमहीअंति अज्झायंति वा अहीयंते वा अज्झावयंते वा अन्ने समणुजाणंति ते णं महापावकम्मा, महतिं च सुपसत्थनाणस्स आसायणं पकुव्वन्ति" इति, तथा योगोपधानानि तु साधूनां श्रीउत्तराध्ययनेषु बहुश्रुताध्ययनेषु (३४७ पत्रे) प्रोक्तानि सन्ति, तथाहि "वसे गुरुकुले निच्चं, जोगवं उवहाणवं । पिअंकरे पिअंवाई, से सिक्खं लद्धुमरिहति । १४ ।" तथा साधोरपि दीक्षानन्तरं कालक्रमेण सिद्धान्तवाचनाऽनुज्ञाताऽस्ति, ततः कुतः श्रावकाणां तत्पठनम् ? यदुक्तं श्रीव्यवहारसूत्रे—

"कालक्कमेण पत्त, सवच्छरमाइणा उ ज जमि । त तम्मि चेव धीरो, वाएज्ज सो अ कालोऽय ॥ ५८१ ॥ तिवरिसपरिआगस्स उ, आयारपकप्पनाममज्झयण । चउवरिसस्स उ सम्म, सूअगड नाम अगति ॥ ५८२ ॥ अत्राऽऽचारप्रकल्पो निशीथाभिधानमध्ययन—"दसकप्पववहारा, सवच्छरपणगदिक्खिअस्सेव ठाण समवाओच्चि अ अगेए अट्ठवासस्स ॥ ५८३ ॥ दसवासस्स विआहो, एक्कारसवासयस्स य इमे उ । खुड्डिअविमाणमाई, अज्झायणा पच नायव्वा ॥ ५८४ ॥ बारसवासस्स तहा, अरुणुववायाइ पच अज्झयणा । तेरसवासस्स तहा, उट्ठाणसुआइआ चउरो ॥ ५८५ ॥ चोद्दसवासस्स तहा, आसीविसभावण जिणा विंति । पन्नरसवासगस्स य, दिट्ठीविसभावण तह य ॥ ५८६ ॥ सोल॰सवासाईसु अ, इक्कुत्तरवड्ढिएसु जहसख । चारणभावण महसुवि-णभावणा तेअगनिसग्गा ॥ ५८७ ॥ एगूणवीसगस्स उ दिट्ठीवाओ दुवालसममग । सपुण्णवीसवरिसो, अणुवाई सव्वसुत्तस्स ॥ ५८८ ॥" पचवस्तुकवृत्तौ (९५ पत्रे) श्रीहरिभद्रसूरिभि॰ एता एव गाथा व्याख्याता सन्ति । तथाहि—'ति॰' त्रिवर्षपर्यायस्यैव नारत आचारप्रकल्पनाम निशीथाऽभिधानमध्ययन वाच्यते इति क्रिया योजनीया, चतुर्वर्षस्य तु सम्यगस्खलितस्य 'सूत्रकृत'—नामाग द्वितीयमिति गाथार्थः ॥ ८२ ॥'दसेति' दशाश्रुतकल्पव्यवहारा त्रयोऽपि पचसवत्सरदीक्षितस्यैव, स्थान समवाय इति च अगे एते द्वे अपि अष्टवर्षस्येति गाथार्थ ॥ ८३ ॥ 'दशे' दशवर्षस्य व्याख्येति व्याख्या—प्रज्ञप्तिर्भगवती, एकादशवार्षिकस्य वाऽमूनि इति हृदयस्थो निर्देश , क्षुल्लिकाविमानादीनि अध्ययनानि कालयोग्यतामगीकृत्य पच ज्ञातव्यानि, तद्यथा खुड्डिआविमाणपविभत्ती १ महल्लिया—विमाणपविभत्ती २ अगचूलिआ ३ वगचूलिआ ४ विवाहचूलिय त्ति ५ इति गाथार्थ ॥ ८४ ॥

'वारस्से'ति द्वादशवार्षिकस्य तथा कालपर्यायेण अरुणोपपातादीनि पंचाध्ययनानि, तद्यथा अरुणोववाए १ वरुणोववाए २ गरुलोववाए ३ वेलंधरोववाए ४ वेसमणोववाए ५, । त्रयोदशवार्षिकस्य तथोत्थानश्रुतादीनि चत्वारि, तद्यथा—उट्ठाणसुअं १ समुट्ठाणसुअं २ देवेंदोववाओ ३ नागपरिआवणिआओ त्ति ४ गाथार्थः ॥ ८५ ॥ 'चउ' चतुर्दशवर्षस्य तथा पर्यायेण आशीविषभावनां जिना ब्रुवते, नारतः, पंचदशवर्षस्य तु पर्यायेणैव दृष्टिविषभावनां तथैव ब्रुवते इति गाथार्थः ॥ ८६ ॥ 'सोलसेति' षोडशवर्षादिषु च पर्यायेषु एकोत्तरवर्धितेषु 'यथासंख्यं' यथाक्रमं चारणभावना १ महास्वप्नभावना २ तेजोनिसर्ग ३ इत्येतानि त्रीणि भवन्तीति गाथार्थः ॥ ८७ ॥ 'एगू' एकोनविंशतिकस्य तु पर्यायेण दृष्टिवादो द्वादशमंगं, अत एव शेषलाभो ज्ञेयः इति, संपूर्णं विंशतिवर्षपर्यायेणाऽनुपातो योग्यः सर्वस्य सूत्रस्य विन्दुसारादेरिति गाथार्थः ॥ ८८ ॥ उवहाणं पुण आयं—विलाइ जं जस्स वन्निअं सुत्ते । तं तेणेव उदेअं, इहरा आणाइआ दोसा ॥ ५८९ ॥ एवं दशाश्रुतस्कन्धेऽपि, तथाहि—

"तिवासपरिआयस्स निग्गंथस्स कप्पइ आयारकप्पं नामज्झयणं, चउवासपरिआयस्स कप्पइ सूअगडं नामज्झयणं, दसकप्पववहारा संवच्छरपणगदिक्खिअस्से वा कप्पंति, ठाणं समवायंगे अ अडवासपरिआयस्स, दसवासपरिआयस्स विवाहो कप्पइ, एवं जाव संपुन्नवीसवरिसपरिआओ सव्वसुत्तस्स अणुवाई हवइ" इति । तथा श्रावकाणां तु श्रीसूत्रकृताङ्गनवमाध्ययने (१८५ पत्रे) श्रुतज्ञानलाभाभावः प्रोक्तोऽस्ति, तर्हि कुतः सिद्धान्तभणनं ?, तत् पाठो यथा—

"गिहे दीवमपासंता, पुरिसादणिआ नरा । ते वीरा वंधणुम्मुक्का, नावकंखंति जीविअं ॥ ३४ ॥" व्याख्या—'गृहे'

गृहवासे गृहपाशे वा गृहस्थभाव इति यावत्, 'दीव'ति 'दीपी दीप्तौ' दीपयति-प्रकाशयतीति दीप स च भावदीप श्रुतज्ञानलाभो यदि वा द्वीप समुद्रादौ प्राणिनामाश्वासभूत, स च भावद्वीप संसारसमुद्रे सर्वज्ञोक्तचारित्रलाभ । तदेवभूत दीप द्वीप वा गृहस्थभावे 'अपश्यन्तो' अप्राप्नुवन्त सन्त सम्यक् प्रव्रज्योत्थानेन उत्थिता उत्तरोत्तरगुणलाभेन एवभूता भवन्ति, इति दर्शयति, 'नरा' पुरुषा पुरुषोत्तमत्वाद्धर्मस्य नरोपादानम्, अन्यथा स्त्रीणामपि एतद्गुणभाक्त्व भवति, अथवा देवादिव्युदासार्थमिति, मुमुक्षूणा पुरुषाणा आदानीयाः-आश्रयणीया पुरुषादानीया महतोऽपि महीया सो भवन्ति, यदि वा आदानीयो-हितैषिणा मोक्ष तन्मार्गो वा सम्यग्दर्शनादिक पुरुषाणा-मनुष्याणा आदानीयः पुरुषादानीय स विद्यते येषामिति विगृह्य 'मत्वर्थीयोऽर्शआदिभ्योऽच्' इति, तथा ये एवभूता ते विशेषेण ईरयन्ति अष्टप्रकार कर्मेति वीरा', तथा बन्धतेन सबाह्याभ्यन्तरेण पुत्रकलत्रादिस्नेहरूपेण उत्प्राबल्येन मुक्ता बन्धनोन्मुक्ता सन्तो 'जीवित' असयमजीवित प्राणधारण वा 'नाऽभिकाङ्क्षन्ति' नाऽभिलषन्ति, इति । तथा सिद्धान्ततपोऽवहने उपदेशाशुद्धतादिदोषोऽपि स्यात्, यदुक्त श्रीसूत्रकृदगे चतुर्दशाध्ययने (२५१ पत्रे), तथाहि "से सुद्धसुत्ते उवहाणव च, धम्म च जे विंदति तत्थ तत्थ । आदेज्जवक्के कुसले वियत्ते, स अरिहइ भासिउ त समाहिं ॥ २७ ॥" एतद्वृत्तिरेषा, 'स'-सम्यग्दर्शनस्याऽलूषको यथावस्थितागमस्य प्रणेताऽनुविचिन्त्यभाषक । 'शुद्धम्' अवदात यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतोऽध्ययनतश्च 'सूत्र' प्रवचन यस्याऽसौ शुद्धसूत्र । तथोपधान-तपश्चरण यद् यस्य सूत्रस्य अभिहित आगमे तद् विद्यते यस्याऽसौ उपधानवान् । तथा 'धर्म' श्रुतचारित्राख्य य सम्यक् वेत्ति विन्दते वा-सम्यक् लभते 'तत्र तत्रेति' य आज्ञा-

ग्राह्योऽर्थः स आज्ञयैव प्रतिपत्तव्यः, हेतुकस्तु सम्यग् हेतुना यदि वा स्वसमयसिद्धोऽर्थः स्वसमये व्यवस्थापनीयः पर-(समय) सिद्धश्च परस्मिन् अथवा उत्सर्गापवादयोः व्यवस्थितोऽर्थः ताभ्यामेव यथास्वं प्रतिपादयितव्यः। एतद्गुणसम्पन्नश्च 'आदेयवाक्यो' ग्राह्यवाक्यो भवति, तथा 'कुशलो' निपुणः आगमप्रतिपादने सदनुष्ठाने च 'व्यक्तः' परिस्फुटो नासमीक्ष्य-कारी, यश्च एतद्गुणसमन्वितः 'सोऽर्हति' योग्यो भवति 'तं सर्वज्ञोक्तं ज्ञानादिकं वा भावसमाधिं 'भाषितुं' प्रतिपादयितुं, नाऽपरः कश्चिदिति। तथा च श्रीआवश्यकचूर्णौ (३०० पत्रे) श्रावकस्य उत्कृष्टतोऽपि षड्जीवनीकायाध्ययनं यावत् पठनं निरूपितमस्ति, तथाहि—

"सिक्खा दुविहा (१९ ❀) गाहा सिक्खा दुविहा—आसेवणसिक्खा य गहणसिक्खा य साहू आसेवणं सिक्खं दसविहचक्कवालसामाचारी सव्वं सव्वकालं अणुपालेइ, सावओ देसं इतिरिअं अणुपालेइ, गहणसिक्खं साहू जहण्णेणं अट्ठपवयणमायाओ सुत्तओ वि अत्थओ वि, उक्कोसेण दुवालसंगाणि. सावगस्स जहण्णेणं तं चेव, उक्कोसेणं छज्जीवणीकायं सुत्तओ वि अत्थओ वि पिंडेसणज्झयणं न सुत्तओ, अत्थओ पुण उल्लावेण सुणति।" इत्येतं सन्देह-दोलावली ३५ गाथावृत्तावपि (५६ पत्रे) श्रावकस्य सूत्रतः षड्जीवनीकायमेव यावद् अर्थतः पिण्डैषणाध्ययनं यावद् उत्कृष्टतोऽपि श्रावकस्य कल्पते नाऽधिकं, एतेन यावत् केषांचिन्मते आवश्यकनिर्युक्तिं गृहस्थाः पठन्ति, आवश्यकचूर्णिं च स्वयमेव विचारयन्ति तदयुक्तमेव आवेदितं भवतीति। पुनः कल्पचूर्णावपि योगवहनाऽधिकारो यथा—"दाऊण वा गाहा, सुत्तपोरिसिं अत्थपोरिसिं च दाउं गच्छंति, सीसासईए जइ अप्पणाउ सीसो वायाए असत्तो ताहे जइ गिलाण-

इत्ताण अत्थितार्णं वायावेइ तत्थत्थवोच्चि अप्पाणए वा गच्छे ठितया गिलाणइ ताय व गच्छे वायावेइ अह तेर्सिं आयरियाण मोत्तु अन्नो नत्थि वायणसमत्थो ते अ अघाडजोगवाही ताहे भणइ, काल सोहेज्जह जत्तिआणि दिवसाणि दिणाणि कालो सोहिओ तत्तिआणि दिवसाणि उद्देसणकालो एगदिवसेण उद्दिसिस्सामो जत्तिआणि दिवसाणि पमाओ कालग्गहणे कओ, तत्तिआणि दिवसाणि उद्देसणकाला नो उद्दिसिज्जति, जे पुण अणागाढइ ता तेर्सिं निक्खिप्पइ" तथा समवायाङ्गसूत्रेऽपि उपासकदशाङ्गस्वरूपप्ररूपणाधिकारे साक्षादेव श्रावकाणा उपधानानि उक्तानि, तथाहि-"उवासगाण च सीलव्वयवेरमणपच्चक्खाणपोसहोववासपडिवज्जणयाओ सुअपरिग्गहो तवोवहाणाइ पडिमाओ" इति । अत्र वृत्त्येकदेशो यथा-श्रुत-परिग्रहः, तप-उपधानानि प्रतीतानि उपलक्षणाद् व्यवहारवृत्तौ अपि यथाश्रुतग्रहण उपधान कार्यमिति ॥

॥ इति योगोपधानवहनाधिकार ॥ ४५ ॥

ननु-दण्डकः कुत्राप्यस्ति ?, किं वा एवमेव गृह्यते ? उच्यते-श्रीप्रश्नव्याकरणसूत्रे (१२२ पत्रे) एतस्य प्रकट प्रतिपादनाद् युक्तमेव साधुना तद् ग्रहण, तथाहि-"न य अचिअत्तभत्तपाण अचियत्तपीढफलगसेज्जासथारगवत्थपत्तकबलदडगरयहरणनिसेज्जचोलपट्टगमुहपोत्तियपायपुछणाइ भायणभडोवहिउवगरण ॥" व्याख्या-(१२६ पत्रे) 'न च' नैव च 'अचिअत्तस्स'त्ति अप्रीतिकारिणो गृह प्रविशति, न च-नैव च 'अचियत्तस्स'त्ति अप्रीतिकारिय सत्क गृह्णाति भक्तपान, न च 'अचियत्तस्स'त्ति अप्रीतिकर्तुं सेवते-भजते, पीठफलकशय्यासस्तारकवस्त्रपात्रकम्बलदण्डकरजोहरणनिषद्याचोलपट्टकमुखपोतिकापादप्रोञ्छनादि भाजनभाण्डोपध्युपकरण" इति श्रीप्रश्नव्याकरणे तृतीयसवरद्वारे । पुन

श्रीप्रश्नव्याकरणप्रथमसंवरद्वारे पञ्चमभावनाद्वारे (१०१ पत्रे) साधो रजोहरणादिवत् दण्डकस्याऽपि संयमोपकरणत्वेन प्रोक्तत्वात्, तथाहि "पंचमं आयाणनिक्खेवण समिईं, पीढ १ फलग २ सिज्जा ३ संथारग ४ वत्थ ५ पत्त ६ कंबल ७ दंडग ८ रयहरण ९ चोलपट्टग १० मुहपोत्तिग ११ पायपुंछणादी १२ दुवालसविहं एयंपि संजमस्स उववूहणट्ठयाए वातातवदंसमसगसीअपरिरक्खणट्ठाए उवगरणं रागदोसरहिअं परिहरितवं", व्याख्या-(११२ पत्रे)-'पंचमं'ति पंचमं भावनावस्तु आदाननिक्षेपसमितिलक्षणं, एतदेवाह-पीठादि द्वादशविधं उपकरणं प्रसिद्धं, 'एयंपी'ति एतदपि अनन्तरोदितं उपकरणं, अपिशब्दादन्यदपि संयमस्य उपबृंहणार्थतया-संयमपोषणाय तथा वाताऽऽतपदंशमशकशीतपरिरक्षणार्थतया, उपकरणं-उपकारकं उपधिं रागद्वेषरहितं क्रियाविशेषणमिदं 'परिहरिअवं'ति परिभोक्तव्यं, न विभूषादिनिमित्तमिति भावना। एवं श्रीदशवैकालिकसूत्रेऽपि (१५५ पत्रे) "से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिआ वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीडं वा पयंगं वा कुंथुं वा पिपीलियं वा हत्थंसि वा पायंसि वा बाहुंसि वा ऊरुंसि वा उदरंसि वा सीसंसि वा वत्थंसि वा पडिग्गहंसि वा कंबलंसि वा पायपुंछणंसि वा रयहरणंसि वा गोच्छगंसि वा उंडगंसि वा दंडगंसि वा पीढगंसि वा फलगंसि वा सेज्जंसि वा संथारगंसि वा अन्नयरंसि वा तहप्पगारे उवगरणयाए तओ संजयामेव पडिलेहिअ पडिलेहिअ पमज्जिअ पमज्जिअ एगंतमवणेज्जा नो णं संघायमावज्जेज्जा ॥ ७ ॥ एवं श्रीभगवतीसूत्रेऽपि दण्डग्रहणं साधूनामुपदिष्टं । इत्थमेव श्रीओघनिर्युक्तिसूत्रवृत्तावपि, (८७ पत्रे) "भत्तट्ठिअ आवस्सग, सोहेउं तो अइंति अवरण्हे। अब्भुट्ठाणं दंडा-इआण गहणेक्क-

वयणेण ॥ २११ ॥ व्याख्या–इदानीं ते साधर्मिकसमीपे प्रविशन्त, 'भत्तट्ठिअ त्ति' भुक्त्वा तथा 'आवस्सग सोहेउ'त्ति आवश्यक च–कायिकोच्चारादि 'शोधयित्वा' कृत्वेत्यर्थ, अतो अपराह्णसमये आगच्छन्ति, येन वास्तव्याना भिक्षाटनाद्याकुलत्व न भवति, वास्तव्या अपि कुर्वन्ति, किं इत्यत आह 'अब्भुट्ठाण'ति तेषा प्रविशता अभ्युत्थानादि कुर्वन्ति, 'दडादिताण–गहण'ति दण्डकादीना ग्रहण कुर्वन्ति, कथ ? 'एगवयणेण'ति एकेनैव वचनेन उक्ता सन्त पात्रकादीन् समर्पयन्ति, वास्तव्येनोक्ते मुञ्चस्वेति ततश्च मुञ्चन्ति, अथ न मुञ्चति एकवचनेन ततो न गृह्यन्ते, मा भूत् प्रमाद इति। श्रीआवश्यकबृहद्वृत्तौ हारिभद्र्यामपि (५१२ पत्रे) यथा–

"जे तुज्झ भाइणिज्जा ते आगया विआलोत्ति न पविट्ठा, तेण कहिअ तुट्ठो, इमेसिंपि रत्तिं सुभेण अज्झवसाणेण चउण्हवि केवलनाण समुप्पन्न। पभाए आयरिआ दिसाउ पलोएइ एत्ताहे मुहुत्तेण एहिंति, पोरिसिसुत्त मण्णे करेंति अच्छति, उग्घाडाए अत्थपोरिसित्ति, अतिचिराविते य ते देवकुलिअ गया, ते वीअराया न आढायति, दडओ अणेण ठविओ पडिक्कतो आलोइए भणति–कओ वदामि ? भणति–जओ भे पडिहायति, सो चिंतेइ–अहो दुट्ठसेहा निल्लज्जत्ति" इत्यादि। एव श्रीआवश्यकचूर्णावपि, तथाहि–उग्घाडाए अत्थ पोरसिं त अतिचरावि ते देउलिअ गया ते वीयरागाणा ढायति दडव ठविओ पडिक्कतो" इत्यादि। एवमेव श्रीदशाश्रुतस्कन्धचूर्णावपि भिक्षुप्रतिमाऽधिकारे, तथाहि–

एगस्स आयरियस्स सयासे एगो सेहिसुओ पव्वइओ, सेहो पचण्ह सजयसयाण जो जो साहू एति तस्स दडग गहाय ठवेइ, एव तस्स उट्ठितिगस्स अच्छतस्स अन्नो एति अन्नो जाति, तहावि सो भयव ! अतुरिअ अचवल उवरिं दिट्ठा य

पमज्जित्ता ठवेइ, एवं बहुएणं वि कालेणं न परितप्पई" इति आदान–निक्षेपणासमितौ दृष्टान्तः। इत्थमेव व्यवहारचूर्णौ अष्टमोद्देशकेऽपि यथा–दंडगगाहा सुत्तपयाणि गहिआणि थेरो नाम जराए जिणो अट्ठावणानिमित्तं छण्हा परितावणा पत्राणार्थं छत्तयं गिण्हति दंडस्स कारणं पुण वत्तंति दंडादीणं गहणकारणं निसीहे कप्पे अ भणिअं, सो पुणकारणं उवगरणं ठवेइ एसा पुच्छा उच्यते सो दीहो दंडओ थूगेरो अ सो तं दुग्गोवग्घाइवारणा निमित्तं परिवहति सेसाउ गाहा उ कंठा" इत्यादि। पुनर्विस्तरार्थिना श्रीनिशीथश्रीअनुयोगद्वारश्रीप्रवचनसारोद्धारादयो ग्रन्था द्रष्टव्याः। ननु साधूनां चतुर्दशोपकरणानि प्रतिपादितानि, तन्मध्ये दण्डकस्तु नाऽस्ति किमिति गृह्यते? सत्यं, यद्यपि तु उपधिश्चतुर्दशधा एव परं औपग्रहीकोपधिः बहुधाऽस्ति, तत्र दण्डकस्य प्रतिपादनात्। यदुक्तं श्रीपंचवस्तुकस्वोपज्ञवृत्तौ (१२८ पत्रे) श्रीहरिभद्रसूरिभिः तथाहि–उक्त ओघोपधिः औपग्रहिकमाह–"पीढग निसज्ज दंडग, पमज्जणी घट्टए डगलमाई। पिप्पलग सूई नहरणि, सोहणगदुगं जहण्णो उ॥ ८३४॥" व्याख्या–पीठकं काष्ठछगणात्मकं लोकसिद्धमानं, त्रेहवत्यां वसतौ वर्षाकाले वा ध्रियते इति औपग्रहिकं, संयतीनां तु आगताभ्यागतसाधुनिमित्तमिति, निषद्या पादपुञ्छनं प्रसिद्धप्रमाणं, जिनकल्पिकादीनां न भवति, निषीदनाभावात्, दण्डकोऽप्येवमेव, नवरं निवारणाऽभावात् एषः, प्रमार्जनी वसतेर्दण्डकपुञ्छनाभिधाना एव, 'घट्टकः' पात्रमुखादिकरणाय लोहमयः, 'सूची' शीवनादिनिमित्तं वेण्वादिमया, नखरदनी प्रतीता लोहमय्येव, शोधनकद्वयं कर्णशोधनकदन्तशोधनकाभिधानं लोहमयादि, जघन्यस्तु अयं जघन्यः औपग्रहिकः खलु उपधिरिति गाथार्थः इति वृत्तौ॥

॥ इति साधूनां दण्डकग्रहणाधिकारः॥ ४६॥

ननु–ये एकत्रिंशद् द्वात्रिंशद्वा सिद्धान्तान् मानयन्ति, न पञ्चचत्वारिंशत् ते स्वमानितसिद्धान्ताऽनुक्तान्यपि कर्तव्यानि कुर्वन्ति न वा? उच्यते–शतश कुर्वन्ति, ततस्तेषा प्रत्यक्ष वचनोक्तौ विरोध, तत्रार्थे ते प्रष्टव्या इत्थ–भो! श्रावका नमस्कारान् गुणयन्ति तत् कस्मिन् सिद्धान्ते प्रोक्तमस्ति? । १ । श्रावकाणा सामत क्रियमाणप्रतिक्रमणादिविध्यनुक्रम क्रियते तत् कस्मिन्०?। २ । श्रावकैर्मुखवस्त्रिका गृह्यते तत् कस्मिन्०?। ३ साधुभि पुस्तकादीनि रक्ष्यन्ते तत् कस्मिन्०? । ४ । ओघ १ कल्प २ चोलपट्टक ३ मुखवस्त्रिका ४ मान क्रियते तत् कस्मिन्०? । ५ । पात्रकाणा लेपन क्रियते तत् कस्मिन्०?। ६ । अळसेलरोगानादिकूपिका रक्ष्यते तत् कस्मिन्०? । ७ । त्रिपणे दवरको दीयते तत् कस्मिन्०?। ८ । झोलिकाया ग्रन्थि प्रदीयते तत् कस्मिन्०? । ९ । गोचरीगमने वामबाहौ झोलिका स्थाप्यते तत् कस्मिन्०? । १० । साध्व्यादिभिर्मुखवस्त्रिका पाशकदवरकाभ्या कर्णयोर्धार्यते तत् कस्मिन्०? । ११ । श्रावका यदा वन्दन्ते तदा साधुभिर्हुङ्कारः क्रियते तत् कस्मिन्० ? । १२ । पटीप्रावरणे वामस्कन्धे आध्रियते, दक्षिण उद्घाटितो रक्ष्यते तत् कस्मिन्० ? । १३ । ओघे ऊर्णादिदशिका वध्यन्ते तत् कस्मिन्०? । १४ । त्रिपणे कण्ठको वध्यते तत् कस्मिन्० ?। १५ । कटौ साधुभिर्दवरको वध्यते तत् कस्मिन्० । १६ । मषीभाजनं रक्ष्यते तत् कस्मिन्० । १७ । गोचरीं कुर्वता [पर्यटता] साधूना पश्चाद् गृहस्था भ्रमन्ति तत् कस्मिन्०? । १८ । आर्याः साधून् आपृच्छ्य विहरणार्थं यान्ति तत् कस्मिन्० ? । १९ । आर्याणामुपकरणानि मानोपेतानि क्रियन्ते तत् कस्मिन्०? । २० । पानीय प्रासुक कियत् काल तिष्ठति तत् कस्मिन्? । २१ । पक्वान्न कियत्कालमविनष्ट सत्तिष्ठति तत् कस्मिन्०? ।२२। छिम्पकादिधौतवस्त्रधावन गृह्यते तत् कस्मिन्? । २३ ।

जिनप्रतिमावन्दनपूजादीनां श्रावकाणां प्रत्याख्यानं कार्यते तत् कस्मिन्० ?। २४। चैत्राश्विनमासयोः अस्वाध्यायो गण्यते सूत्रपठनादौ तत् कस्मिन्० ?। २५। निन्द्यनिषिद्धकुले साधुभिः आहारो गृह्यते तत् कस्मिन्० ?।२६। श्रावका एकादश-प्रतिमां विना भिक्षां याचन्ते तत् कस्मिन्० ?। २७। श्रावकाः प्रतिक्रमणादि कुर्वन्तः प्रथममीर्यापथिकीं प्रतिक्रमन्ति तत् कस्मिन्० ?। २८। श्रावकैः करेमि भन्ते! इत्यादि दण्डकोच्चारणं क्रियते तत् कस्मिन्० ?।२९। ईर्यापथिकी तस्सोत्तरी-लोकस्योद्योतकरवन्दनकप्रभृतीनां पाठः कथ्यते तत् कस्मिन्० ?। ३०। प्रत्याख्याने आकाराः कथ्यन्ते तत् कस्मिन्० ?। ३१। श्रावकैः वंदित्तुसूत्रं प्रतिक्रमणे कथ्यते तत् कस्मिन्० ?। ३२। प्रतिक्रमणादिक्रियां कुर्वद्भिः श्रावकैः उपवेशनोत्था-नादिकायचेष्टा क्रियते तत् कस्मिन्० ?। ३३। उच्छिष्टान्नं गृह्यते तत् कस्मिन्० ?। ३४। श्रावकैश्चोलपट्टको ध्रियते तत् कस्मिन्० ?। ३५। शेषकाले पीठफलकपट्टिकादिपरिभोगः क्रियते तत् कस्मिन्० ?। ३६। साधुश्राद्धानां आलोचनादि प्राय-श्चित्तं च प्रदीयते तत् कस्मिन्० ?। ३७। पौषधादिग्रहणपारणविधिः साम्प्रतं विधीयते तत् कस्मिन्० ?। ३८। सामायिक-दण्डके दुविहं तिविहेणमित्येवाऽस्ति सिद्धान्ते, न तु मणेणमित्यादियुक्तिः परं साम्प्रतं क्रियते तत् कस्मिन्० ?। ३९। काय-मुखवस्त्रिकादीनां पंचविंशतिः २५ प्रतिलेखनाः क्रियते तत् कस्मिन्० ?। ४०। साधर्मिकाणां हस्ते गृहे वा खण्डपुटकाः प्रदीयन्ते द्रम्मादीनां वा लम्भनिका क्रियते तत् कस्मिन्० ?। ४१। श्रीपर्युषणापर्वणि लोकसमक्षं छेदग्रन्थरूपं श्रीकल्प-सूत्रं वाच्यते तत् कस्मिन्० ?। ४२। लौकिकटिप्पनकोपरि दीक्षादिमुहूर्तं गण्यते, द्वादशमासवृद्ध्या पर्युषणापर्व क्रियते तत् कस्मिन्० ?।४३। नव्योपाश्रयाः कार्यते तत् कस्मिन्० ?।४४। अन्यगच्छाद् उद्ग्राह्य यदाऽऽत्मीयः श्रावकः क्रियते तदा

पूर्वं देवपूजाशत्रुञ्जयादियात्राकरणस्य मिथ्यादुष्कृत दाप्यते तत् कस्मिन्० ? । ४५ । तैलचूर्णादिमध्ये वस्त्रादि मलिनानि क्रियन्ते तत् कस्मिन्० ? ।४६। एव शतशः कर्तव्यानि क्रियमाणानि दृश्यन्ते, अत्रेद रहस्यम्—येषु आगमेषु एतानि सन्ति ते आगमास्तैर्न मन्यन्ते, मन्यमानागमेषु न सन्ति तानि, ततो यदि एतानि तै क्रियन्ते, तदा एतद्गर्भिता आगमा अपि माननीयाः, नो चेदेतानि कार्याणि न करणीयानि, तथा यानि दुष्टाचरणानि क्रियन्ते तानि कस्मिन् ग्रन्थे प्रोक्तानि सन्ति ? ॥

॥ इति पञ्चचत्वारिंशदागममाननाधिकार ॥ ४७ ॥

ननु—वार्तमानिकेषु गच्छेषु [अज्ञातेषु] निर्विरोधैः आत्मगवेषकै पापभीरुभि पूर्वसूरिभि प्राक्तनग्रन्थेषु जिनप्रतिमा-पूजा तत्फलादिक च प्रतिपादितमस्ति ?, उच्यते—शतश स्थानेषु तन्निरूपितमस्ति, तत्रार्थे—श्रीमहानिशीथसूत्रे द्रव्यपूजा-फल यथा—"काउ पि जिणायतणेहिं मडिअ सवमेइणीपीठ दाणाइ चउक्केण सुट्ठु वि गच्छिज्ज अच्चुअ न पुरओ ॥ १ ॥" तथा श्रीपञ्चचैत्ये गाथात्रय चैत्यभेदपञ्चकनिरूपक यथा—

"भत्ती १ मगलचेइअ २ निस्सकड ३ अनिस्सचेईए वावि ४ । सासयचेइअ ५ पचम—मुवइट्ठ जिणवरिंदेहिं ॥ १ ॥ गिह जिणपडिमाभत्ती, चेईअ १ उत्तरगघडिअमि । जिणबिंबे मगलचेईयति २ समयन्नुणो बिंति ॥ २ ॥ निस्स-कडगच्छस्स य निस्सिअ ३ तदिअर अनिस्सकड ४ सिद्धायवण च इम ५ चेइअपणग विणिद्दिट्ठ ॥ ३ ॥ इति । पुन—श्रीनिशीथमध्यखण्डे १५ उद्देशे धूपकुसुमवलिपूजा यथा—"तओ विहिणा न्हाओ परमसुरभियपोत्तियजुगल—

परिहिओ । सुसुराईसु अणुगम्ममाणेसु महयाधूवकुसुमवलिगंधोवहारेसु कालागुरुपवरधूवसुस्सरादेअज्जगीअवाइअरवेणं अल्लो जिणाययणं"ति, तथा आवश्यकचूर्णौ (३९६ पत्रे) श्रीवज्रस्वामिभिरपि दशपूर्वधरैः स्वयं आकाशमुत्पत्य हुताशनात् पुष्पाणि आनीय श्रावकाणां दत्त्वा जिनप्रतिमायाः पूजा पर्युषणापर्वणि कारिता, तथाहि-"एवं पच्छा उप्पइओ भगवं, पत्तो पुरियं नयरिं, तत्थ सुभिक्खं तत्थ य सावगा बहुगा, एवं तत्थ उल्लाहा, तत्थ य राया तच्चन्निअसड्ढो, तत्थ य अम्हच्चयाणं सड्ढाणं तेसिं च वरुड्डएण मल्लारुभणाणि वट्टंति, सवत्थ तच्चन्नियसड्ढा पराजीयंती, ताहे तेहिं राया पुप्फाणि वाराविओ, पज्जोसवणाए सड्ढा अद्दण्णा, जतो पज्जोसवणाए पुप्फाणि नत्थित्ति, ताहे सबालवुड्ढा वयरसामिं उवट्ठिआ, तुब्भे जाणह जइ तुब्भेहिं जाणएहिं पवयणं ओहामिज्जइ, एवं बहुप्पगारं भणिए ताहे उप्पइओ माहेसरिं गओ, तत्थ य हुयासणगिहं नाम वाणमंतरं, तत्थ कुंभो पुप्फाण उट्ठेइ, तत्थ भगवओ पितुमित्तो तडितु, तत्थ गतो, सो संभंतो भणइ-किमागमणपयोअणं ?, भगवता भणितं-पुप्फेहिं पयोअणं, सो भणइ अणुग्गहो, ता तुब्भे गहेह जाव एमि, पच्छा चुल्लहिमवंते सिरिसगासं गओ, सिरीए चेइअअच्चणिया-निमित्तं पउमं छिण्णगं, ताहे सिरीए वंदित्ता निमंतिओ, तं गहाय अग्गिहरं एति, तत्थ कुंभं पुप्फाण छोढूण अण्णाणि तु सारियाणि, एवं जंभगगणप[रि]वुडो दिव्वेण गीअगंधव्वनिनाएणं आगतो आगासेणं, तस्स य पउमस्स वेंटे वइरसामी, तत्थ तच्चण्णिया भणंति-अम्हं एंतं पाडिहेरं, अग्घं गहाय निग्गया, तं विहारं वोलेत्ता अरिहंतघरं गया, तत्थ देवेहिं महिमा कया, तत्थ लोगस्स

अतीव चहुमाणो जाओ रायावि आवट्ठावितो समणोवासगो जाओ" इति । श्री आवश्यकवृत्तौ हारिभद्र्या एवमेव सम्बन्धो, नन्दीवृत्तौ अपि। इत्थमेव श्रीआवश्यकचूर्णावपि अर्हत्प्रतिमाधिकारे यथा–"चिती सञ्ज्ञाने" सञ्ज्ञान उत्पद्यते काष्ठकर्मादिषु प्रकृतिं दृष्ट्वा "जहा अरिहंतपडिमाएसु इति, अरिहंता तित्थगरा तेसिं च तेसिं चेइआणि अरिहंत चेइआणि" अरिहंतप्रतिमा इत्यर्थः । तथा क्षेत्रविचारप्रकरणे–साधर्मिकभक्ति १ जिनबिम्बप्रतिष्ठा २ पुस्तकभक्ति ३ तीर्थयात्रादिक ४ सर्वं प्रकटतयाऽस्ति, तथाहि "अह हुज्ज देसविरओ, सम्मत्तरओ रओ अ जिणवयणे। तस्स वि अणुव्वयाइ, आरोविज्जंति सुद्धाइ ॥ २९ ॥ अनिआणोदारमणो, हरिसवसविसट्टकंचुयकरालो । पूएइ गुरु संघ, साहम्मियमाइ भत्तीए ॥ ३० ॥ निअदव्वमपुव्व जिणिंदभवण, जिनबिंबवरपइट्ठासु । विअरइ पसत्थपोत्थयसुतित्थतित्थयरजत्तासु ॥ ३१ ॥ अरिहंतसिद्धचेइअपवयणआयरिअसव्वसाहूसु । निच्च करेइ भत्तिं, तिगरणसुद्धेण भावेण ॥ ७० ॥" तथा पुन श्रीउत्तराध्ययनचूर्णौ पुष्पपूजा, तथाहि "तित्थयरो अरिहंतो तस्स चेव भत्ती कायव्वा, सा च पूआवंदणाईहिं हवइ, पूअ च पुप्फामिसथुइ–पडिवत्तिभेएण चउव्विह पि जहासत्तीए कुज्जा इति, जो सो सोच्चा धम्म पवयति सो आयरिएण भणइ–संदिसह किं मए कायव ? आयरिआ तस्स सार नाऊण भणइ–चेइआण विउलपूअ करेहि, समणसघस्स य ण ययगुडणाईसिं पूअ करेहि", इत्यादि। एव कल्पचूर्णौ चैत्यपूजासाधर्मिकभक्ति प्रतिपादिता, तथाहि "भण्णइ जिणपूआए, कायवहो जइवि होइ उ कहिंवि । तहवि भत्ती[तई] परिसुद्धा, गिहीण कूवाहरणयोगा ॥ १ ॥ असदारंभपवित्ता ज च गिही तेण तेसिं विसेया । तन्निवित्ति फलच्चिअ एसा परिभावणायमिम ॥ २ ॥" इति गाथाद्वय श्रीस्थानाङ्गवृत्तौ (११० पत्रे) श्रीअभयदेवसूरिभि प्रोचे ।

"सिज्जंभवं गणहरं, जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धं । सिरिमणगपिअं दसकालियस्स निज्जूहगं वंदे ॥ १ ॥ इति ।" श्रीऋषिम-
ण्डलसूत्रे तथा आवश्यकचूर्णावपि (२२३ पत्रे) अष्टापदप्रासादाधिकारे यथा "भरहो य तत्थ चेइयघरं करेइ वड्ढइरयणेणं
जोअणायामं तिगाउतुस्सेहं सीहनिसादि सिद्धायतणपलिभागं अणेगखंभसयसंनिविट्ठं । एवं जहा वेयड्ढसिद्धायतणं जंबूदीव-
पन्नत्तीए जाव झायाइं" इत्यादि । पुनः श्रीआचाराङ्गबृहद्वृत्तौ (८२ पत्रे), तथाहि "अर्हत्सिद्धचैत्यतपःश्रुतगुरुसाधु-
सङ्घप्रत्यनीकतया दर्शनमोहनीयं कर्म बध्नाति, येन चाऽसौ अनन्तसंसारसमुद्रान्तःपात्या इवाऽवतिष्ठते ।" औपपाति-
कसूत्रे (२५) उचितप्रदानं यथा "तए णं कोणीए राया तस्स पवत्तिवाइ[व]यस्स अद्धुत्तरसयसहस्सं पिइदाणं दलइ" इति ।
निरयावलिकाश्रुतस्कन्धे पुष्पिकायां चतुर्थाध्ययने वहुपुत्रिकाऽग्रिमभवे साधर्मिकभोजनाधिकारो यथा "तए णं रट्ठकूडे-
विउलअसण-पाण-खाइमसा-इमं उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता तहेव जाव पुव्वभवे सुभद्दा जाव अज्जा जाया" इति ।
अत्रेदं रहस्यम्—पूर्वोक्तपूर्वाचार्यैः निजपूर्वप्रतिपादितशास्त्रेषु जिनप्रतिमापूजा—जिनप्रतिमाप्रतिष्ठा—जिनभवनकारापणसप्त-
दशभेदपूजा—दीपपूजौचित्यदानसाधर्मिकवात्सल्यादयो धर्माः प्ररूपिताः । पुनः श्रीपादलिप्ताचार्य—श्रीउमास्वातिवाचका-
दिभिः प्रतिष्ठाकल्पाः कृताः सन्ति, स्वयं तु ते संविग्ना महानुभावाः शुद्धप्ररूपकाश्चासन्, ततस्तेषामपि ग्रन्थसम्मतिः
मान्याः, कदाग्रहं अपास्य धर्मार्थिभिरिति ॥ ४८ ॥

॥ इति जिनप्रतिमापूजाया जिनप्रतिमापूजाफलस्य चाऽधिकारः ॥ ४८ ॥

खरतरगच्छाधीशा, जिनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराजाः । श्रीपातिसाहिमान्या , समभूवन् भूमिविख्याता ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्या –दक्षा श्रीसकलचन्द्रनामान । मद्गुरवो गुणगुरवस्तेषामेष प्रसादो मे ॥ २ ॥
एकादशभिरित्येव, पूर्णं प्रश्नोत्तरैर्व्यधात् । द्वितीयक प्रकाश श्रीसमयादिमसुन्दर ॥ ३ ॥
इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते श्रीसामाचारीशतके पञ्चमप्रकाशे द्वितीयः प्रकाश सम्पूर्णं ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारीशतके
पञ्चमप्रकाशे द्वितीयः प्रकाश' समाप्तः ॥

॥ अथ तृतीयः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्पार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु-श्रावकाणां क्वाऽपि ग्रन्थे सामायिकपौषधप्रतिक्रमणवन्दनादौ मुखवस्त्रिका प्रोक्ताऽस्ति न वा ? उच्यते—अस्ति एव, कथं ? तत्रार्थे श्रूयतां-यत्र सिद्धान्ते प्रतिक्रमणादिक्रिया प्रोक्ताऽस्ति, तत्र साधूनेव उद्दिश्य प्रोक्ताऽस्ति, परं न पार्थक्येन श्रावकाणां, श्रावकैस्तु साध्वनुयायित्वेन सर्वं साधुवत् क्रियानुष्ठानं क्रियमाणमस्ति । अपि च श्रावकाणां कृतसामायिकानां चतुर्थोपकरणमध्ये मुखवस्त्रिका श्रीअनुयोगद्वारचूर्णौ प्रोक्ताऽस्ति, तथाहि "सामाइअकडस्स समणोवासगस्स चउविहे धम्मोवगरणे पन्नत्ते, तं जहा ठवणायरियत्ति १ मुहपत्तिअत्ति २ जवमालिअत्ति ३ दंडपाउंछणगत्ति ४" इति। पुनर्मुखवस्त्रिकां प्रतिलेखितां विना वन्दनकदाने श्रीव्यवहारचूर्णौ प्रायश्चित्तं उक्तमस्ति, तथाहि "जो मुहपोत्तिं अप्पडिलेहित्ता वंदणं देइ गोयमा ! तस्स गुरूअं पायच्छित्तं।" पुनर्मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य सिंहाख्यश्रावकेण पौषधो गृहीतोऽस्ति, यदुक्तं श्रीव्यवहारचूलिकायां, तथाहि-"गंतुं पोसहसालाए ठवित्तुं ठवणायरियं मुहपोत्तिं पडिलेहित्ता सीहो गिण्हइ पोसहं । १ ।" इति । पुनर्व्यवहारचूर्णौ मुखवस्त्रिकाग्रहणपूर्वं श्रावकस्य पौषधग्रहणं प्रतिपादितमस्ति, तथाहि "पावरणं पमोत्तुणं गिण्हिता मुहपोत्तिअं । वत्थकायसुद्धीए करेई पोसहाइअं" इति ।२। तथा श्रीआवश्यके अस्वाध्यायनिर्युक्तौ (७३४ पत्रे) गाथा यथा

"वासत्ताणावरिया, निक्कारण ठंति कज्जि जयणाए। हत्थच्छ[त्थ]गुलिसन्ना, पुत्तावरिआ व भासति ॥ १३३० ॥" इति। वृत्तिर्यथा—निष्कारणे–कारणाभावे वर्षात्राण कम्बलमय कल्प, तेन सौत्रिककल्पान्तरितेन सर्वात्मना आवृताः तिष्ठन्ति, न कामपि लेशतोऽपि चेष्टा कुर्वन्ति, कार्ये तु समापतिते यतनया हस्तसञ्ज्ञया अक्षिसञ्ज्ञया अङ्गुलिसञ्ज्ञया वा व्यवहरन्ति, 'पोत्तावरिआ' वा भाषन्ते, ग्लानादिप्रयोजने वर्षाकल्पावृता गच्छन्ति इति ॥ श्रीव्यवहारभाष्यवृत्तौ सप्तमोद्देशे (१९० पत्रे) "पुनरिह प्रमार्जन शय्यादे' आसेवनकाले वस्त्रोपान्तादिना आवश्यकवृत्तौ अत्र पोतशब्देन मुखवस्त्रिका एवोच्यते नतु वस्त्र। तथैव श्रीहरिभद्रसूरिभिर्व्याख्यातत्वात् इति विचारसारग्रन्थे लिखितमस्ति। पुनर्विवादचूलिकायां "दवथणे पविर्सिं, करेइ जह काउ वत्थतणुसुद्धी। भावथपि कुज्जा, तह इरिआए विमलचित्ता ॥ १ ॥ दवहि कुसुम-सेहर–मुज्झइ दवाहिगारमज्झंसि। ठवणायरिय ठविउ, पोसहसालाइ सो सीसो ॥ २ ॥ उम्मुक्कभूसणो सो, इरिआ य पुरस्सर च मुहपत्तिं। पडिलेहिऊण तत्तो, चउविह पोसह कुणइ ॥ ३ ॥ पुनर्व्यवहारचूर्णौ यथा [वस्त्रे] "वसुअणुवसुवा वि, पुत्ति पेहण पुञ्जय। सामाइअ करेमाणो भणिओ कम्म निज्जरी ॥ १ ॥ पापारंभ पमुत्तूण, घित्तूण मुहणतर। वत्थकायविसुद्धीए, सीहो गिण्हइ पोसहं ॥ २ ॥" इत्येवं। वन्दनकभाष्येऽपि, तथाहि—"वामकरगिहिअ पोत्ती, एगद्देसेण वामकन्नाओ। आर-भिऊण निडालपमज्जिआ दाहिणो कन्नो ॥ १ ॥ तह विच्छिन्न वामगजाणु निसिऊण तत्थ। मुहपत्तिं रयहरणमज्झभागंमि ठावए पुज्जपायजुगं ॥ २ ॥ एवं सुसावओ वि हु दुवालसावत्तवंदण दिञो। मुहपत्ति मज्झभागमि ठावए पुज्जपाय-जुग ॥ ३ ॥" पुनरत्रार्थे श्रीअनुयोगद्वारसूत्रे (३० पत्रे), तथाहि—

"से किं तं लोगुत्तरिअं भावावस्सयं ? भावावस्सयं जण्णं इमे समणे वा समणी वा सावओ वा साविआ वा तच्चित्ते तम्मणे तल्लेसे तदज्झवसिए तत्तिवज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तदप्पियकरणे तब्भावणाभाविए अन्नत्थ कत्थइ मणं अकरेमाणे उभओकालं आवस्सयं करेंति" इत्येतद् वृत्त्येकदेशो यथा 'तदर्पितकरणः' करणानि–तत्साधकतमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि, तस्मिन्नावश्यके यथोचितव्यापारनियोगेन अर्पितानि–नियुक्तानि तानि येन स तथा, सम्यक् यथास्थानन्यस्तोपकरण इत्यर्थः। एकार्थिकानि वा विशेषणानि एतानि प्रस्तुतोपयोगप्रकर्षप्रतिपादनपराणि, अमूनि च लिङ्गविपरिणामतः श्रमणीश्राविकयोरपि योज्यानि, तस्मात् तच्चित्तादिविशेषणविशिष्टाः श्रमणादयः 'उभयकालं' उभयसन्ध्यं यदावश्यकं कुर्वन्ति तल्लोकोत्तरिकं, भावमाश्रित्य भावश्चासौ आवश्यकं चेति वा भावावश्यकं, अत्राऽपि अवश्यकरणादावश्यकत्वं तदुपयोगपरिणामस्य च सद्भावाद् भावत्वं मुखवस्त्रिकाप्रत्युपेक्षणरजोहरणव्यापारादिक्रियालक्षणदेशस्य अनागमत्वात् नोआगमत्वं भावनीयं" इति। पुनः श्रीअनुयोगद्वारवृत्तौ श्रीवीरनिर्वाणात् सहस्रवर्षसमयसंजातैः श्रीहरिभद्रसूरिभिः कृतायां २० पत्रे। एवं श्रीअनुयोगद्वारचूर्णावपि (१४ पत्रे) तथाहि "तस्साहणे जाणि सरीररजोहरमुहणंतगादि यानि दव्वाणि ताणि किरिआकरणत्तणतो अप्पिआणि" इति, तथैव मल्लधारि–हेमचन्द्रसूरिकृतायां अनुयोगद्वारवृत्तावपि (३० पत्रे), तथाहि "तदर्पितकरणः" करणानि–तत्साधकतमानि देहरजोहरणमुखवस्त्रिकादीनि तस्मिन्नावश्यके यथोचितव्यापारनियोगेन अर्पितानि नियुक्तानि करणानि येन स तथा, अमूनि च तच्चित्तादिविशेषणानि लिङ्गविपरिणामतः श्रमणीश्रावकयोरपि योज्यानि। अत्र वृत्तिद्वये चूर्णौ च तदर्पितकरण

इति विशेषणस्य श्रमणश्रावकादिसम्बन्धिनः सदृशमेव व्याख्यान कृत त्रिभिरपि ग्रन्थकृद्भिः। सूत्रे च करणशब्दस्य रजोहरण मुखवस्त्रिकादिरूप एवाऽर्थं प्रदर्शितः। पुनः श्रीआवश्यके वन्दननिर्युक्तौ (५४३ पत्रे), तथाहि—

"अवणामा दुन्नहाजाय, आवत्ता बारसेव उ। सीसा चत्तारि गुत्तीओ, तिन्नि दो अ पवेसणा॥ १२०३॥
एग निक्खमण चेव, पणवीस विआहिआ। आवस्सगेहिं परिसुद्ध, किइकम्म जेहि कीरई॥ १२०४॥
किइकम्मपि करिंतो, न होइ किइकम्मनिज्जराभागी। पणवीसामन्नयर, साहू ठाण विराहिंतो॥ १२०५॥"

इह आवश्यकचूर्णौ (४२ पत्रे)यथा—"दुओणत जाए वेलाइ पढम वदइ तहेव निष्फेडिऊण पुणो वदइ अहाजाते सामन्ने जोणिनिक्खिमणे अ सामन्ने रयहरण मुहपोत्तिया चोलपट्टो अ जोणिनिक्खमणे अजली सीसे काऊण णीति।" एव श्रीअनुयोगद्वारेषु षड्विधा आवश्यकक्रिया मुखवस्त्रिका-रजोहरणादिव्यापारपूर्विका प्रोक्ता। वन्दननिर्युक्तौ च इह यथाजातावश्यक रजोहरणमुखवस्त्रिकाऽविनाभूत दर्शित, तत्र साधूना श्रावकाणा च शेषचतुर्विंशत्यावश्यकवत् प्राय' समानमेव युज्यते। श्राद्धान् एव केवलानाश्रित्य वन्दनकविधेः क्वाऽपि सिद्धान्तेऽनुपलम्भात्। नन्वेव श्रावकाणा चोलपट्टोऽपि प्रसज्यते, इति न वाच्य, यतो यथाजातावश्यक सामान्येन उक्तमपि पूर्वाचार्यसम्प्रदायात् किंचिद्विशेषणमेव ज्ञेय। अन्यथा श्रमण्या अपि मुखवस्त्रिकावत् चोलपट्टः अपि प्रसज्येत। कश्चिदाह श्रावकाणा सर्वानुष्ठानेषु उत्तरासङ्गमुद्रा एव इति, तदयुक्त, आगमे सम्प्रदाये च तथाऽनुपलम्भात्, तथाहि—

"तुंगियाए नयरीए मज्झ मज्झेणं निगच्छति, निगच्छित्ता जेणेव पुप्फवईए चेइए तेणेव उवागच्छंति, उवाग-

च्छित्ता थेरे भगवंते पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छंति, तं जहा–सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए १ अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए २ एगसाडिएणं उत्तरासंगकरणेणं ३ चक्खुप्फासे अंजलिप्पग्गहेणं ४ मणसो एगत्तीकरणेणं ५ जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता जाव तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासंति” इति श्रीभगवतीसूत्रे द्वितीयशतके पंचमोद्देशके (१३७ पत्रे)—

अभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहति, पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायककुहाइं, तं जहा–खग्गं १ छत्तं २ उप्फेसं ३ वाहणाओ ४ वालवीअणं ५, जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति, तं जहा–सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए १ अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए २ एगसाडियं उत्तरासंगकरणेणं ३ चक्खुफासे अंजलिपग्गहेणं ४ मणसो एगत्तभावकरणेणं ५ समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदति नमंसति, वंदित्ता नमंसित्ता तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासति, तं जहा–काइआए वाइआए माणसिआए, इति श्रीऔपपातिके (१४१ पत्रे), इत्यादि ग्रन्थेषु श्रावकाणां साधुपाश्रयादिप्रवेशे उत्तरासंगः साक्षादुक्तोऽस्ति । ननु नामग्राहं प्रवेशानन्तरविधेयकृत्येषु श्राविकाणां तु प्रवेशेऽपि उत्तरासंगो नाऽस्ति, यदुक्तं श्रीभगवतीसूत्रे नवमशतके ३३ उद्देशे (४५७ पत्रे)—

“तए णं सा देवाणंदा माहणी धम्मिआओ जाणप्पवराओ पच्चोरुहति २ वहूहिं खुज्जाहिं जाव महत्तरगवंदपरिक्खित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति; तं जहा–सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए, अचि-

चाण दवाण अविमोअणयाए विणयोणयाए गायलट्ठीए चक्खुफासे अञलिपग्गहेण मणस्स एगत्तीभावकरणेण जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदति नमंसति" इति ॥

पुनः-श्रीऔपपातिकसूत्रे (१४५ पत्रे) कोणिकभार्याः सुभद्राप्रमुखा, तथाहि "समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छंति, तं जहा-सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए, अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए, विणओणताए गायलट्ठीए चक्खुफासे अञलिपग्गहेणं मणसो एगत्तकरणेणं समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेंति, करित्ता वंदति नमंसति" इत्यादि। अत्रेदं रहस्यम्-श्रावकाणां साधूपाश्रयादिप्रवेशे उत्तरासंगः प्रतिपादितोऽस्ति, श्राविकाणां तु तत्रापि तदभावः, तत कथं सामायिकादिक्रियायां उत्तरासंगः ?, प्रत्युत सामायिकादौ उत्तरासंगोच्चारणं सर्वत्र प्रतिपादितमस्ति। यदुक्तं उपासकदशाया षष्ठाध्ययने (३७ पत्रे), तथाहि "तए णं से कुंडकोलिए समणोवासए अन्नया कयाइ पुव्वावरण्हकालसमयंसि जेणेव असोगवणिआ जेणेव पुढविसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता नाममुद्दगं च उत्तरिज्जगं च पुढविसिलापट्टए ठवेइ, ठवित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं धम्मपन्नत्तिं उवसंपज्जित्ता णं विहरइ" 'धम्मपण्णत्तीति' श्रुतधर्मप्ररूपणादर्शनगतसिद्धान्त इत्यर्थः, इति श्रीउपासकवृत्तौ षष्ठाध्ययने। पुनरत्रैवाऽधिकारे (३७ पत्रे) देवपरीक्षाऽनन्तरं "तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे, तए णं से कुंडकोलिए समणोवासए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ जहा कामदेवो तहा निग्गच्छइ जाव पज्जुवासइ" ॥ इति श्रीउपासकदशाया

षष्ठाध्ययने । कामदेवश्चाऽत्रैव द्वितीयाध्ययने (२७ पत्रे) एवं निर्गतो यथा "तए णं से कामदेवे समणोवासए इमीसे कहाए जाव लद्धट्ठे समाणे एवं खलु समणो भगवं महावीरे जाव विहरति तं सेअं खलु मम समणं भगवं महावीरं वंदित्ता नमंसित्ता तओ पडिनियत्तस्स पोसहं पारित्तएत्तिकट्टु एवं संपेहेइ" इत्यादि । इह कुण्डकोलिकेन तदैव अन्यदा वा प्रतिपन्नपौषधेन परिमुक्तोत्तरीयेण श्रुतधर्मप्ररूपणारूपानुष्ठानं कृतं । तथा—"एवं सामाइअं काउं पडिक्कंतो वंदित्ता पुच्छइ, सो अ किर सामाइअं करिंतो मउडं अवणेइ, कुंडलाणि नाममुद्दं पुप्फतंबोलं पावारणगमादी वोसिरति" इत्या-वश्यकवृत्तौ षष्ठाध्ययने (८३२ पत्रे) प्रावारशब्दश्च सलोमपटोत्तरासंगवाचकत्वात् द्व्यर्थः, तथाहि—

"पण्हवि १ कोयव २ पवार ३ नवतए ४ तहय दाढिगाली ५ य । दुप्पडिलेहिअदूसे, एयं वितिअं भवे पणगं ॥ १ ॥"

इति, निशीथभाष्ये १२ उद्देशके—

"खरडो तह पूरट्ठी, सलोमपडओ तहा हवइ जीणं । सदसं वत्थं पल्हविमाईणमिमे उ पज्जाया ॥ १ ॥" इति प्रवचनसारोद्धारे, 'वैकक्ष्ये प्रावारोत्तरासंगो बृहतिकाऽपि च', इति श्रीहेमनाममालायां, एवं प्रावारशब्दस्य अर्थद्वये सति य एव वृत्तिगतप्रावरणे मादीयतिपाठानुकूलः, बहुश्रुतैराचीर्णः स एव आचरणीयतया प्रमाणं, आदिशब्दाच्च, सलोमपटादीनां परिहारो भविष्यति, इत्याद्यनेकेषु स्थानेषु श्रावकाणां मुखवस्त्रिका भणिताऽस्ति, अञ्चलेन वन्दनं न क्वाऽपि दृश्यते, यश्च कृष्णवासुदेवदृष्टान्तः कैश्चित्कथ्यते तत्राऽपि यथा मुखवस्त्रिकया वन्दनं न भणितं, तथा अञ्चलेनाऽपि नोक्तं । 'यत्तू असइ पुत्तस्स अंतेणं ति' आवश्यकचूर्ण्यक्षराणि दृष्ट्वा पुत्तशब्देन भ्रान्ताः सन्तस्ते अञ्चलेन वन्दनं वन्दन्ति,

तत्राऽपि ते मुग्धाः प्रस्ताव न विदन्ति, यतस्तत्र सामायिकव्रतविवरणे सामायिकव्रतग्रहणानन्तर "अह घरे तो से उवग्गहिअ रयहरण अत्थि, तस्स असइ पुत्तस्स अतेण ति" अक्षराणि सन्ति, तेषामयमर्थ —अथ गृहे सामायिक करोति तदा तस्य औपग्रहिक रजोहरण अस्ति, तेन भुव प्रमार्जयति, तस्य औपग्रहिकरजोहरणस्य 'असइ' असत्त्वे—अभावे 'पोत्तस्स' वस्त्रस्य 'अन्तेन' अञ्चलेन सस्तारादिभुव प्रमार्जयति, एतैरक्षरै स्वाध्यायसंस्तारादिभूमिप्रमार्जनमेव उक्तं, न वन्दनादि । इत्यल प्रसगेन विस्तरार्थगवेषिभि श्रीविचारामृतग्रन्थो (१०४ पत्रे) द्रष्टव्य ॥

॥ इति श्रावकाणा मुखवस्त्रिकाधिकारः ॥ ४९ ॥

ननु—क्षामणादिसमये द्वितीयवन्दनप्रदानाऽनन्तर श्रीआवश्यकवृत्तितृतीयाध्ययने इत्युक्त यदुत 'खामेमि खमासमणो' इत्यादि सर्व सूत्र आवश्यकादिविरहित तत्पादपतित एव भणति इति, तत्रार्थे केचिद् भणन्ति द्वितीयवन्दनसूत्रं उत्थाय भण्यते, केचिद् वदन्ति उत्थान विना स्थितेन सता भण्यते तत्रार्थे किं सत्य क सम्प्रदायश्च ? उच्यते—इह द्वितीयवन्दने निष्क्रमणवर्ज सर्वोऽपि विधि प्रथमवन्दनकवदुक्तोऽस्ति 'आवस्सिआए' इति पद च करणमार्गानागतत्वान्न भण्यते, तथा च श्रीआवश्यकचूर्णिग्रन्थे (४७ पत्रे), तथाहि—

"जवणिज्जपुच्छा गता, इआणिं अवराधखामणा, ताहे सीसो पुच्छति पाएसु पडितो—ज किंचि अवरद्ध खामेतुकामो भणति—खामेमि खमासमणो ! देवसिअ वइक्कमं, वइक्कमो नाम अइक्कमस्स बीओ अवराधो, सो अ वइक्कमो जे अवस्स करणिज्जा जोगा विराहिआ तत्थ भवतित्ति 'अवस्सिआए' गहण, दिवसे भवो देवसिओ, देवसिअग्गहणेण

राइओवि गहिओ, ताहे आयरिओ भणति 'अहमवि खामेमि तुमे' पच्छा एगनिक्खमणं निक्खमति, सीसो ताहे भणति–पडिक्कमामि खमासमणाणं देवसिआए आसातणाए तेत्तीसण्णयराए जं किंचि" इत्यादि यावद् "वोसिरामि, एवं पुणोवि इच्छामि खमासमणो तहेव जाव वोसिरामित्ति" । एवमेव प्रत्याख्यानभाष्येऽपि, तथाहि–"तह मज्झपच्चक्खाणेसु नपि हु (?) सूरूग्गगायाइ वोसिरइ । करणविहिओ न भण्णइ जहा आवसियआइ विअच्छंदे ॥ ९ ॥ एवं खामइत्ता पुणो तत्थठिओ चेव अद्धावणयकायो एवं भणइ 'इच्छामि खमासमणो' ? इच्चाइ सव्वं सुत्तं आवस्सिआएविरहिअं पायपडिओ चेव भणतित्ति ।" पुनः श्रीयशोदेवसूरिकृतायां वन्दनकचूर्णावपि एवं च तत्रस्थ एव अर्धावनतकायः पुनरेवं भणति "इच्छामि खमासमणो" इत्यारभ्य यावत् "वोसिरामी"ति । तथैव योगशास्त्रतृतीयप्रकाशवृत्तौ परमयं विशेषोऽवग्रहाद् बहिर्निष्क्रमणसहितं आवश्यकीविरहितं दंडसूत्रं पठतीति, तत आवश्यकचूर्ण्यादिवचनात् करणमार्गानागतत्वात् न द्वितीयवन्दनकसूत्रं उत्थायैव भण्यते, करणमार्गोऽप्रमाणीकरणे च महदसमंजसं स्यादिति, पुनर्विशेषतो युक्तिः श्रीविचारामृतसंग्रहात् (७४ पत्रे) अवसेया ॥ ५० ॥

॥ इति द्वितीयवन्दनकमुत्थाय दातव्यमित्यधिकारः ॥ ५० ॥

ननु–साधूनां आहारग्रहणाय कानि कुलानि अनुज्ञातानि कानि च वा निषिद्धानि ? उच्यते—अत्रार्थे श्रीआचारांगसूत्र द्वितीयश्रुतस्कन्धे (२९७ पत्रे) प्रथमाध्ययनद्वितीयोद्देशकालापकसम्मतिरेव प्रमाणं, तथाहि—

"से भिक्खू वा भिक्खुणी वा जाव समाणे से जाइं पुण कुलाइं जाणिज्जा, तं जहा–उग्गकुलाणि वा भोगकुलाणि वा राइ

द्यकुलाणि वा खत्तियकुलाणि वा इक्खागकुलाणि वा हरिवंसकुलाणि वा एसिअकुलाणि वा वेसिअकुलाणि वा गडागकुलाणि वा कोट्टागकुलाणि वा गामरक्खकुलाणि वा वुक्कासकुलाणि वा अण्णयरेसु वा तहप्पगारेसु वा कुलेसु वा अदुगुछिएसु अगरहिएसु असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा फासुअं जाव पडिग्गाहिज्जा" । व्याख्या–स भिक्षुर्भिक्षार्थं प्रवेष्टुकामो यानि पुनरेवंभूतानि कुलानि जानीयात् तेषु प्रविशेदिति सम्बन्ध, तद्यथा–उग्रा–आरक्षिकाः १ भोगा–राज्ञः पूज्यस्थानीया २ राजन्या –सखिस्थानीया ३ क्षत्रिया–राष्ट्रकूटादय ४ इक्ष्वाकवः–ऋषभस्वामिवंशिका ५ हरिवंशा–हरिवंशजा अरिष्टनेमिवंशस्थानीया ६ 'एसिअ'त्ति गोष्ठाः ७ वैश्या–वणिज ८ गडको–नापितो यो हि ग्रामे उद्घोषयति ९ कोट्टागा–काष्ठतक्षका वर्धकिन इत्यर्थः १० वोक्कशालिया तन्तुवाया ११ कियन्तो वा वक्ष्यन्ते इत्युपसंहरति, अन्यतरेषु वा तथाप्रकारेषु अजुगुप्सितेषु कुलेषु नानादेशविनेयसुखप्रतिपत्त्यर्थं पर्यायान्तरेण दर्शयति, अगर्ह्येषु यदि वा जुगुप्सितानि–चर्मकारकुलादीनि गर्ह्याणि–दास्यादिकुलानि, एतद्विपर्ययभूतेषु कुलेषु, लभ्यमानमाहारादिकं प्रासुकमेषणीयमिति मन्यमानो गृह्णीयादिति ।" पुनर्निशीथचूर्णौ भक्तपानग्रहणादौ एते निषिद्धा, तथाहि–"कालावहीए जे ठप्पा कया ते निज्जूढा" भक्तपानग्रहणादौ निषिद्धाः, "जे कुला जत्थ विसए वि जुगिआ ते दुगंछिआ" अभोज्या इत्यर्थं, कम्मेण १ सिप्पेण वा २ जाइए वा ३ कम्मे न्हाविआइणो १ सप्पे वि ड्डारन्हाविआइणो हिट्ठान्हाविआ तेरिमाजाइए पाणाइणो ३ । पुनरत्रार्थे जातमृतकसूतकपिण्डनिषेधाऽधिकाररूपं एकविंशतितमं प्रश्नोत्तरं विलोक्यम् ॥ ५१ ॥

॥ इति साधूना भक्तपानग्रहणाय योग्यायोग्याधिकारः ॥ ५१ ॥

ननु–केषांचिद् गच्छे “होइ मंगलं” इति पठंति, आत्मनां गच्छे तु “हवइ मंगलं” इति तत्कथम् ? उच्यते—सत्यं,
यद्यपि ‘हवइ’ ‘होइ’ इत्येतयोः पाठयोः अत्रार्थं प्रति न कश्चिद्विशेषः, होइ मंगलमिति च पाठे प्रत्युत श्लोको नाऽधिकाक्षरो
भवति, तथापि हवइ मंगलमित्येव पठनीयं महानिशीथाद्यनेकागमेषु अस्यैव पाठस्य प्रतिपादितत्वात्, नमस्कारपटलन-
मस्कारपंजिकादिषु ग्रन्थेषु च इत्थमेव श्रेयोहेतुत्वेन समर्थितत्वात्, बहुश्रुतैः आदृतत्वाच्च प्रयोगः। होइ मंगलमिति पाठो
मिथ्या विसंवादवत्त्वाद् यथा शुक्तिकाशकले च रजतज्ञानं। ननु–आवश्यके नमस्कारनिर्युक्तौ ‘पढमं होइ मंगलं’ इति पाठेन
संवादसद्भावात्, विसंवादवत्त्वादिति असिद्धं, सत्यं, किन्तु अयं नमस्कारनिर्युक्तिपाठो न नमस्कारपाठनियामकोऽन्य-
भिचारात्, तथाहि–तत्रैव ‘बीअं हवइ मंगलं’ इत्युक्तं। ननु–‘पढमं हवइ मंगलं’ इति पाठो न उक्तः छन्दोभंगहेतुत्वात्,
छन्दो ह्यत्र श्लोकः, स चाऽष्टाक्षरप्रमाणपाद एव भवति नाऽन्यथा। अयं च नवाक्षरपाद इति चेत्, सत्यं, किन्तु आर्ष-
श्लोकेषु बहुशो नवाक्षरस्याऽपि पादस्य दर्शनात्, तथाहि–दशवैकालिके ‘भमरो आवियइ रसं’ १ तथा ‘न य कोइ उव-
हम्मइ’ २ ‘छत्तस्स य धारणट्ठाए’ ३ तथा ‘अहं च भोगरायस्स तं चसि अंधगवण्हिणो’ ४ तथैव श्रीउत्तराध्ययने
(३४८ पत्रे) एकादशाध्ययनेऽपि, तथाहि—

“जहा से कंबोयाणं, आइन्ने कंथए सिया। आसे जवेण पवरे, एवं हवइ बहुस्सुए॥ १६ इत्यादि पूर्वश्रुतधरव-
चनानुयायित्वात्, ‘हवइ मंगलं’ इति अयमेव पाठः सतामुपादेय इति स्थितम्। एवं विचारामृतसंग्रहेऽपि (७७ पत्रे)
हवइ मंगलमिति पाठः समर्थितस्तथा च तत्पाठलेशः। अपरं च–आवश्यकादर्शेषु ‘हवइ’ ‘होइ’ इति पाठद्वयमपि दृश्यते,

तथा उपांगछेद ग्रन्थकर्म–ग्रन्थाद्यनेकागमानुयोगसूत्रधरै श्रीमलयगिरिभि आवश्यक विवृणद्भि, "अरिहंतनमुक्कारो" इत्यादिका "एसो पंचे"ति पर्यन्ता पट्गाथा "हवइ मंगल"मिति पाठत एव लिखिता सन्ति, एवं प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ अपि हवइ मंगलमिति पाठ समर्थितोऽस्ति, तथाहि–यद्यप्यत्र 'हवइ' 'होइ' इत्यनयो पाठयोरर्थे न कश्चिद्विशेष, तथापि अष्टषष्ठ्यक्षरार्थं नवकारे हवइ इति पठितव्य, ततो नमस्कारावलिकादिग्रन्थेषु यन्त्रपद्मे उक्तमस्ति, विशेषकार्योत्पत्तौ चूलिकाध्यान यदा क्रियते तदा द्वात्रिंशद्दलकमले द्वात्रिंशद्दलेषु द्वात्रिंशदक्षराणि स्थापयित्वा त्रयस्त्रिंशत्तम अक्षर मध्यकर्णिकाया स्थाप्यते, ततो ध्यान क्रियते, ततो 'होइ' पाठे द्वात्रिंशद्भिरक्षरैः द्वात्रिंशत्कमलदलान्येव पूर्यन्ते परं मध्यकर्णिका शून्यैव तिष्ठति, ततो हवइ मंगलमिति पाठो युक्त, तथा चैतत्संवादि पूर्वाचार्यकृतप्रकरणवचन "अडसट्ठि अक्खरपरमाणू, जिणसासननवकारपहाणू। अतिमचूला तिन्नि पसिद्धा, सोलसअट्ठनवकार सिद्ध ॥ १ ॥" न च वाच्य नमस्कारसूत्रे नमस्कारस्य सप्तषष्ठ्यक्षरवत्त्व प्रोक्तमस्ति, यत 'एसो पंचनमुक्कारो' इत्यादिगाथाऽपि नमस्कारसूत्रसम्बन्धिनी नाऽस्ति, किं तु निर्युक्तिसत्का, ततो "ग्रामो नाऽस्ति, कुत सीमा ?" इति न्यायात् कथ सप्तषष्ठ्यक्षरवत्त्वं नमस्कारस्य ? मूलसूत्रनिर्युक्तिभाष्यचूर्णिवृत्तिटिप्पनकादिषु क्वाऽपि निर्दिष्ट न दृश्यते न श्रूयते च। अष्टषष्ठ्यक्षरप्रमाणत्व च महानिशीथादिषु स्पष्टमेव उद्दिष्टं, तथाहि—

"तहेव तदवत्थाणुगमिअ इक्कारसपयपरिच्छिन्न तिआलावग तित्तीसक्खरपरिमाण एसो पंचनमुक्कारो, सव्वपावप्पणासणो। मंगलाण च सव्वेसिं, पढम हवइ मंगलं इयचूल ति "अहिज्जति" महानिशीथे तथा–'एअ तु ज पंच-

मंगलमहासुअखंधस्स वक्खाणं तं महया य पबंधेणं अणंतगमपज्जवेहिं सुत्तस्स पिहुब्भूयाहिं निज्जुत्तिभासचूण्णीहिं जहेव अणंतनाणदंसणधरेहिं तित्थयरेहिं वक्खाणिअं तहेव समासओ वक्खाणिज्जंतं आसि, अहऽन्नया कालपरिहाणि दोसेण तओ निज्जुत्तिभासचूण्णीओ बुच्छिन्नाओ, इओ अ वच्चंतेणं कालेणं तेणं समएणं महड्ढीपत्ते पयाणुसारी वइरसामी नाम [दुवालसंग सुअहरे] पुबदसंगसुअहरो समुप्पन्नो, तेणेसो पंचमंगलमहासुअखंधस्स उद्धारो मूलसुत्तस्स मज्झे लिहिओ" इति महानिशीथे। तथा नमस्कारपंजिका-सिद्धचक्रादौ "पंचपयाणं पणतीस वण्ण चूलाइ वण्ण तित्तीसं। एवं इमो समप्पति फुडमक्खरमट्ठसट्ठीए ॥ १ ॥ तथा अष्टप्रकाश्यां आग्नेयादिविदिग्व्यवस्थितेपु दलेषु पादचतुष्कं "एसो पंच नमुक्कारो, सबपावप्पणासणो। मंगलाणं च सबेसिं, पढमं हवइ मंगलं" ॥ १ ॥ इति ध्यायेत्, तथा बृहन्नमस्कारफले "सत्त पण सत्त सत्त य, नवक्खर पमाण पयडपंचपयं। तित्तीसक्खरमूलं, सुमरह नवकारवरमंतं ॥ १ ॥" इत्याद्यनेकानि स्थानानि अष्टपष्टिवर्णात्मकनमस्कारदर्शकानि। इति नमस्कारस्याऽष्टपष्ठ्यक्षरप्रमाणत्वं, एवं श्रीसंघाचारबृहद्वृत्तौ (२१० पत्रे) श्रीदेवेन्द्रसूरिभिरपि हवइ मंगलमेव पाठः समर्थितः। तथा च तत्पाठः—सिद्धान्तेऽपि स्फुटाक्षरैः हवइ मंगलमिति भणितं, तथाहि महानिशीथचतुर्थाध्ययनसूत्रं-"तहेव तदवत्थाणुगमिअं इक्कारसपयपरिच्छिन्नं तिआलावगं तित्तीसक्खरपरिमाणं एसो पंचनमुक्कारो, सबपावप्पणासणो। मंगलाणं च सबेसिं, पढमं हवइ मंगलं ॥ १ ॥" इअं चूलति अहिज्जंतीति प्रकृतं। तदैव हवइ मंगलमित्यस्य साक्षादागमे भणितत्वात् प्रभुश्रीवज्रस्वामिप्रभृति सुबहुश्रुतसुविहितसंविग्नपूर्वाचार्यसंमतत्वाच्च पढमं हवइ मंगलमिति पाठेन अष्टपष्ठ्यक्षरप्रमाण एव नमस्कारः पठनीयः। तथा च महानिशीथे—

"एअं तु जं पंचमंगलमहासुअक्खंधस्स वक्खाणं तं महया पबंधेण अणंतगमपज्जवेहिं सुत्तस्स य पिहुभूआहिं निज्जुत्ति-भासचूण्णीहिं जहेव अणंतनाणदंसणधरेहिं तित्थयरेहिं वक्खाणिअं तहेव समासओ वक्खाणिज्जंतं आसि, अह अन्नया कालपरिहाणिदोसेण ताओ निज्जुत्तिभासचूण्णीओ वुच्छिन्नाओ, इओ अ वच्चंतेण कालसमएण महड्ढीपत्ते पयाणुसारी वइरसामी नाम दुवालसंगसुअहरे समुप्पन्ने, तेणमो पंचमंगलसुयक्खंधस्स उद्धारो मूलसुत्तस्स मज्झे लिहिओ, मूल-सुत्तं पुण सुत्तत्ताए गणहरेहिं अत्थत्ताए अरिहंतेहिं भगवंतेहिं धम्मतित्थयरेहिं तिलोयमहिएहिं वीरजिणिंदेहिं पन्नवि अंति २। एस वुड्ढसंपयाओ, इत्थ जत्थ जत्थ पयं पयेणाणुलग्गं सुत्तालावगं न संपज्जइ तत्थ तत्थ सुअहरेहिं कुलिहिअदोसो न दायव्वो किं तु जो सो एअस्स अचिंतचिंतामणिकप्पभूअस्स महानिसीहसुअक्खंधस्स पुव्वायरिसो आसि, तहिं चेव खंडाखंडीए उद्देहिआएहिं हेऊहिं बहवे पत्तगा परिसडिआ तहावि अच्चंतसुमहत्थाइसयं इमं महानिसीहसुअक्खंधं कसि-णपवयणस्स परमसारभूयं, परं तत्तं महत्थंतिकलिऊण पवयणवच्छल्लत्तणेणं तहा भव्वसत्तोवयारअं च काउं, तहा य आयहिअट्ठआए आयरिअहरिभद्देण जं तत्थायरिसे दिट्ठं तं सव्वं समईए सोहिऊण लहिअंति, अन्नेहिं पि सिद्धसेणदिवायर-वुड्ढवाईजक्खसेणदेवगुत्तजसवद्धणखमासमणसीसरविगुत्तनेमिचंदजिणदासगणिखमगसच्चसिरिपमुहेहिं जुगप्पहाणसुअहरेहिं बहुमन्निअमेयं ति"। अत्र सूत्रं व्याख्यायते, अस्य व्याख्यानं—यदेव श्रीवज्रस्वामिना छेदग्रन्थमध्ये लिखितं तदेव भक्तिबहुमानातिशयतो विशेषतश्च बहुभव्यसत्त्वोपकारकमिति कृत्वा दर्श्यते। तथाहि—

"से भयवं किमेअस्स अचिंतचिंतामणिकप्पभूअस्स पंचमंगलमहासुअक्खंधस्स सुत्तत्थं पन्नत्तं? गोयमा! इय एयस्स

पंचमंगलमहासुअखंधस्स णं सुत्तत्थं पन्नत्तं । तं जहा—जे णं पंचमंगलमहासुअखंधे से णं अचिंतचिंतामणिकप्पभू-अस्स सयलागमंतरोववत्ती तिलतिल्ल १ कमलमयरंद २ सवलोगपंचत्थिकायमिव ३ जहत्थ किरियाणुवायसब्भूय गुणुक्कित्तणे जहिच्छियफलपसाहगे चेव परमथुइवाए सा य परमथुई केसिं कायबा सबजगुत्तमाणं सबजगुत्तमे अ जे केइ भूए जे केइ भवंति जे केइ भविस्संति, ते सव्वेवि, अरिहंतादओ चेव, नो णं अन्नेति, ते अ पंचहा—अरिहंते १ सिद्धे २ आयरिए ३ उवज्झाए ४ साहुणो अ ५, तत्थ एएसिं चेव गच्छस्स सब्भाओ इमो, तं जहा—सनरामरासुरस्स णं सबस्स चेव जगस्स अट्ठमहापाडिहेराइपूआइउवलक्खियं अण्णन्नसरिसमचिंतमप्पमेअं केवलाहिट्ठिअं, पवरुत्तमतत्तं अरिहंति त्ति अरहंता अरिहंता ११। एवं अंतए एएसिं नमुक्कारो 'एसो पंचनमुक्कारो' किं करिज्जा ? सबं पावं नाणावरणीआइकम्मं निस्सेसं तं पयरिसेणं दिसो दिसिं नासइ 'सबपावप्पणासणो' एस चूलाए पढमो उद्देसो "एसो पंचनमुक्कारो, सबपावप्पणासणो" किंविहो ऊं ? मग्गे निवाणसुहसाहणिक्खमो सम्मदंसणाइआराहओ, अहिंसालक्खणो धम्मो तं मे लाइज्जति मंगलं ममं भवाओ संसाराओ गमिज्जाओ तारिज्ज वा मंगलं २ बद्धपुट्ठनिद्धत्तनिकाइअट्ठपयारं कम्मरासिं मे गालिज्जा विज्जविज्जत्ति मंगलं, १ एएसिं सबेसिं अन्नेसिं च मंगलाणं किं! पढमं आइए अरिहंताईणं थुई चेव मंगलंत्ति समासत्थुत्ति" संघाचारवृत्तौ (२१८ पत्रे) ॥

॥ इति "होइ मंगलं" इति पाठनिषेधाधिकारः ॥ ५२ ॥

ननु—अशन-पान-खादिम-स्वादिमानां आहाराणां विवेचनं कथं ज्ञायते ? । उच्यते—शास्त्रसम्मतया तदवबोधात्, का शास्त्रसम्मतिः ?, इत्याह—श्रीमत्खरतरगच्छाधिराज—श्रीजिनभद्रसूरिपट्टपूर्वाचलप्रभाकरश्रीजिनचन्द्रसूरिशिष्य—श्रीमेरुसु-

न्द्रोपाध्यायवानामँतश्रीषडावश्यकबालावबोधे पञ्चानामपि निर्णयप्रतिपादनात्, तथाहि—असन कहता अन्न—चोखा ज्वारि वरटी मुग प्रमुख सर्वधान, सात सत्तु गिहु [आदि]ना सर्व लोट सर्वराब सालणा लाडु प्रमुख सर्व पक्वान्न, सूरणादि सर्व कंद दूध दही मडादिक सर्वकेलवी वस्तु, हींग वेसण विरयाली लूण सैंधवादिक ए सर्व असन माहि जाणिवा । १ । हिवे पानक कहतां आछण जवोदक तुषोदक तंदुलोदक उष्णोदक शुद्धोदक कहता वर्णाढ्य प्रमुखसर्वअप्काय पानक जाणिवा, अथवा काष्ठज पिष्टज सुरादि द्राखनापाणी साकर आंबिलपाणी इक्षुरसादि काकडी चीभडा कालिंगना जल इत्यादि सर्व पानक जाणवा । २ । हिवे खादिम कहता सुखडी नालेर खजूर द्राख बिदाम सेक्यु धान आंबा केला काकडी अखोड खारेक प्रमुख सर्व मेवो इत्यादिक खादिम ॥ ३ ॥ हिवे स्वादिम कहता तंबोल सुठ मिरी पिंपल हरडे बहेडा तुलसी कसेलो काथो जेठीमध तमालपत्र एलची लवींग वीडग काटी अजमो अजमोद कुलिंजण चीणीकबोबा कचूरो कांटासेलीयो मोथ हरडे कुंभठड पान सोपारी पोकरमूल जवासामूल बावची बालछाली धवछालि खयरसार खेजडछालि ए सर्व स्वादिम ॥ ४ ॥ हिवे निंबके—छाल मूलपान सिली गोमूत्र गिलोइ कडुकिरियातउ अतिविष कुडउ सूकडिराख रोहणी पीपलामूल वज्ज धमासउ नाहिं रींगणी एलीयो चिणोठी कयर बोरनामूल कथारियउ कुंआरि इत्यादि अणाहार ॥ ५ ॥ पिणि ए अणाहार जउ इच्छा पाखइ अनिष्ट पणइ लीजे तो, अने जउ भावता लीजे तो आहारमाही पडइ इति । श्रीतरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधे तु एव, तथाहि—

चतुर्विध आहार अशन पान खादिम स्वादिम तत्र अशन—ओदन राध्या चोखा सत्तु मुग राब खडखाद्यादि पक्वा-

ग्रभेद दूध दधि सूरणा मंडकादिक जाणवो, तथा च भणितं—"असणं भोअण सत्तुग, मुंगाजगराइखज्जग विहीय। खीरणाई सूरणाई, मंडग पभिई अ विन्नेअं ॥ १ ॥" आछण जवोदक तुषोदक तंदुलोदक उष्णोदक शुद्धविकट अप्काय समग्र पनक जाणवुं, तद्यथा—"पाणं सोवीरजवो–दगाइ चित्तं सुराइअं चेव। आउकाओ सव्वो, कक्कडगज-लाइअं च तहा ॥ २ ॥ अत्र चित्तं सुराइअमिति चित्र नानाप्रकार काष्ठ पिष्टजातिभेदभिन्न सुरामधु आदिशब्दतो द्राक्षा शर्करा पानकादि अप्काय सगलउ कर्कटी चिर्भटी प्रमुखनो जल तथा कालिंग जलादिक सगलुं जाणवुं ॥ २ ॥ नालिकेर खर्जूर द्राक्षा भृष्टधान्यादिक आम्रफल रंभाफल कर्कटी फणसादिक पल्लुपुणि सगलो खादिम जाणवुं, तथा च भणितं च "भत्तो संदंताई, खज्जूरं नालिकेरदक्खाई। कक्कडअंबगपणसाइ, बहुविहं खाइमं नेयं ॥ १ ॥ दंतवणं तंबोलं, सुंठि पिप्पली मिरच हरितकी विभीतकतुलसी प्रमुख स्वादिम जाणवुं, तथा च भणितं—"दंतवणं तंबोलं, चित्तं तुलसी वहेडमाई अ। महु पिप्पली सुंठाई, अणेगहा साइमं नेयं ॥ १ ॥" एवं तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टपूर्वाचल-भास्करश्रीमुनिसुन्दरसूरिकृतषडावश्यकबालावबोधेऽपि, तथाहि–

चिहुं प्रकारे आहारस्युं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अशन कहतां–शालि ज्वारि बरटी प्रमुख सर्व ओदन मुद्गादिक सर्व कठउल सात्तुयादिक सर्व लोट पेयादिक सर्व तिमज मोदकादिक सर्व पकवान सूर-णादिक सर्वकंद मंडकादिक सर्व केलवी वस्तु ए सर्व अशन कहिउ, वली वेसण विरहाली आमला सैंधव कउठिपत्र लींबुइ लूण हींग ए अशन मांहि आवइ १। पान कहतां पाणी कांजिक जव गोधूम ज्वारि चोखा काकडी आदि-

कलु धोवण, अनइ सर्व जलाशय तणो अप्काय, ए पान कहिजइ, साकरपाणी द्राखपाणी आवलपाणी इक्षुरसपाणी प्रमुख सर्व सरस पाणी पान कहता आवइ, पिणि व्यवहारइ अशन, जिनु जिनु खाइम स्वादिम कहिजइ सुखडी सेक्यु धान सर्व खारिक टोपरा द्राक्षा बिदाम अखोड खजूर प्रमुख सर्व मेवो, काकडी आम्र फलसादिक सर्व फल स्वादिम कहिजइ, स्वादिम कहता सुंठि हरडइ पींपरी मिरी अजमउ कायफल कसेल काथो खयरसार जेठीमध वज तमालपत्र एलची लवग विडग काठी विडलवण अजमोद कुलिंजन पीपलीमूल चीणीकबाला कचूर मोथ कटासेरीयो कपुर सचल हरडा बहेडा आमला कुमठउ पान पुगी हिंगुलाष्टक हींग त्रेवीसउ पुष्करमूल जवासा मूल वायची वावल छालि खेजडछालि ए स्वादिम कहिजइ, गुडस्वादिम कहिजइ, पिणि व्यवहारइ अशन, जीकु कुंनीर साकर वासिउ सुठनो पाणी हरडेनो पाणी ए लीजे नीतारनइ गल्यो हुवे तो, न गल्यो हुइ तो नहि, तिविहार पच्चक्खाणि जे सूझइ इहाइ स्वादिमजि, जीरो प्रवचनसारोद्धारमाहि स्वादिम कह्यु छइ, अनइ श्रीकल्पवृत्तौ खादिम कह्यु छइ, ए चार आहारनो विचार नींबनी छालि मूलाना पादडा सीली गोमूत्र गिलो कडूकिरियातु अतिविष कडुओ सुकडराख हलद्रा रोहणि उपलोट वज त्रिफला पचमूलनिंब धमासउ नाहि आसगधि रींगणी एलीयो गूगल हरडा छालि वउणमूल घोरीमूल कथारीमूल कयरडानुमूल पुमाडी आछी मजीठ बोल चीयुत्त कुवारी इत्यादिक बीजुई जे अनिष्ट पणइ इच्छा पाखइ लीजइ ते चिहु आहारमाहि एकइ मागइ नहि, अणाहार जाणजो। विचारग्रथे अनाहारगाथा यथा—
"अभयक्ख फलामलए भूर्निंबाकडु अगिलोज रखाई। जोगोनिंबाइण तयाइ पत्ताणि अणाहारो ॥ १ ॥" इति, श्रीवि-

शेषकल्पचूर्णौ पञ्चमोद्देशकेऽपि यथा–"अणाहार गाहीमो" अंकाइअं छल्ली निंबाईणं मूलं पंचमूलादिफलं अद्दामलय हरीतगबहेडगादि से संति, अणाहारं मुक्त्वा जं अणंतं आहारमिति । पुनर्भणितं–अणाहारो मोअछल्ली मूलं च फलं च होइ अणाहारो पूर्वार्धं, 'मोकं' कायकी, 'छल्ली' निंबादित्वक् 'मूलं' च पंचमूलादिकं 'फलं' च आमलकबिभीतकादिकं एतत् सर्वं अनाहारो भवतीति चूर्णिः । निशीथचूर्णौ तु या, निंबादीनां छल्लिः–त्वक्, यच्च तेपामेव निंवोलिकादिफलं, यच्च तेषामेव मूलं एवमादिकं सर्वमनाहार इति । अत्र श्रीमेरुसुन्दरोपाध्यायकृत-बालाववोधात् श्रीमुनिसुन्दरसूरिकृतवालाववोधे स्वादिममध्ये एतानि नव ९ वस्तूनि अधिकानि सन्ति, तथाहि–"कायफल १ विडलवण २ पीपलीमूल ३ कपूर ४ संचल ५ वहेडा ६ आमला ७ हिंगुलाष्टक ८ हिंगुलीत्रेविसउ ९ । पुनरेतस्माद् एतस्मिन् अनाहारकमध्येऽप्ययं ११ विशेषः तथाहि–"हलद १ उपलोट २ त्रिफला ३ आसगंध ४ गूगल ५ हरडेछालि ६ वउणिमूलि ७ पुंमाड ८ आछीमजीठ ९ वोल १० वीयउ ११ । तथा श्रीमेरुसुन्दरसूरिकृत-वालाववोधे पीपलीमूलं अनाहारमध्ये प्रोक्तमस्ति । श्रीमुनिसुन्दरसूरिकृत-वालावबोधे पीपलीमूलं स्वादिममध्ये प्रोक्तमस्ति । तथा तपागच्छीयरत्नशेखरसूरिणाऽपि श्राद्धविधिकौमुदीग्रन्थे अशनादीनामेवं विवेचनं लिखितमस्ति, तथाहि–अशनादिविभागश्चेत्थं—"अन्न-पक्वान्न-मंडक-सक्तुकादि–क्षुधोपशमनसमर्थम् अशनं १ तक्रोदक-मद्यादि पानं २ फलेक्षुपृथुकसुखभक्षिकादि खाद्यं ३ स्वाद्यं शुंठी-हरितकी-पिप्पली-मरिच-जीरक-अजमक जातिफल-जावंत्री-कसेलक-कच्छकखदिरवटिका-ज्येष्ठीमधु-तज-तमालपत्र-एलची-लवंग-काठी-विडंग-विडलवण-अज्जक-

अजमोद-कुलिंजण पिप्पलीमूल-चिणीक-वाला कचूरक-मुस्ता-कटासेलियो-कपूर सचल हरडा विभीतक-कुंभटउ-बब्बूलधव-खदिर-खेजडादिछल्लीपत्र पूग-हिंगुलाष्टक हिंगत्रेवीसो-पचमूल-पुष्करमूल जवासकमूल बावची-तुलसी-कपूरी कदादिक जीरक सभाष्य ४ । प्रवचनसारोद्धाराभिप्रायेण खाद्य, कल्पवृत्त्यभिप्रायेण तु स्वाद्यं, अजमक खाद्यमिति, केचित् सर्वं स्वाद्य एला-कर्पूरादिजलवत् तत् द्विविधाहारप्रत्याख्याने कल्पन्ते । वेसण विरयाली सोया-कउठवडी-आमलगाठी-आबगोली-कउठीय लीवूई पत्र-प्रमुखखाद्यत्वादिना द्विविधाहारे न कल्पते, त्रिविधाहारे तु जलमेव कल्पते, तत्रापि हुकानीरं साकरी-कपूर-एला-कच्छक-खदिरचूर्ण-कसेल्लक-पाडलादिजल च नीतरितं गालित वा नाऽन्यथा, शास्त्रेषु मधु-गुडशर्करा-खडाद्यपि स्वाद्यतया, द्राक्षा-शर्करादिजल तक्रादि च पानकतया उक्त, पर द्विविधाहारादौ न कल्पते । उक्त च तपागपुरीयगच्छप्रत्याख्यानभाष्ये—

"दक्खापाणाईअ, पाण तह साइम गुडाईअ । पढिअं सुअमि तहवि हु, तित्तीजणगति नायरिय ॥ १ ॥"
स्त्रिया सभोगे चतुर्विधाहारो न भज्यते, बालादीना ओष्ठादिचुम्बने तु भज्यते । द्विविधाहारे तु तदपि कल्पते, प्रत्याख्यान हि कावलिकाहारविषयमेव, न तु लोमाद्याहारविषयमपि । अन्यथा उपवासाद्याम्लादे' वपुरभ्यङ्ग-गड्डुकरम्ब-बन्धनादिनाऽपि भङ्गप्रसङ्गात्, न चैव व्यवहारो लोमाहारस्य निरन्तर सभवेन प्रत्याख्यानाभावप्रसगात् ४ अनाहारतया व्यवह्रियमाणानि यथा—पचांग निंब १ मूल २ गडूची ३ कडु ४ किरिआतउ ५ अतिविष ६ कुडछ ७

चीड ८ सूकडी ९ रक्षा १० हरिद्रा ११ रोहिणी १२ उपलोट १३ वज १४ त्रिफला १५ बाउलछली १६ इति, अन्ये धमासउ १७ नाहि १८ आसगंधि १९ रींगणी २० एलियो २१ गूगल २२ हरडादालि २३ वउणि २४ बदरी २५ कंथेरि २६ करीरमूल २७ पुमाड २८ बोथरी २९ आछीमजीठ ३० बोल ३१ बीयउ ३२ कूंयारी ३३ चित्रक ३४ कंदुरु ३५ प्रभृति अनिष्टस्वादं रोगाद्यापदि चतुर्विधाहारेऽप्येतानि कल्पन्ते ॥ ५२ ॥

॥ इति अशनादिनिर्णयाधिकारः ॥ ५२ ॥

ननु केचित् शृंगाटकानां अभक्ष्यत्वं अनन्तकायत्वं च प्रतिपादयन्ति तत्सत्यं असत्यं वा? उच्यते—ये तेषां अभक्ष्यत्वं अनन्तकायत्वं च प्रतिपादयन्ति ते सर्वे सिद्धान्तानभिज्ञा एव, यत उक्तं श्रीखरतरगच्छाधिराज–श्रीजिनभद्रसूरिपट्टालङ्कार–श्रीजिनचन्द्रसूरिविजयराज्ये श्रीमुनिमेरुसुन्दरोपाध्यायैः संघाभ्यर्थनया कृतवार्तिकसार्धशतकप्रश्नोत्तरे ४९ प्रश्ने, तथाहि—

सिंघोडादिजीवा वनस्पतिसत्तरीमांहि कह्या छइ अनै अभक्ष्य अनन्तकाय कहै ते किम? तत्रार्थे सिंघोडा अभक्ष्य अनन्तकाय न हुवे, जे अभक्ष्य अनन्तकाय कहै ते सिद्धान्तना जाण नहीं, यतः प्रज्ञापनासूत्रे (३४ पत्रे)—

"सिंघाडगस्स गुच्छो, अणेगजीवो उ होइ नायव्वो। पत्ता पत्तेअजीवा, दुन्नि य जीवा फले भणिआ ॥५१॥" इणि कारणि विहुं जीवनो फल साधारण अनन्तकाय न थायइ, जेह भणी प्रज्ञापना वृत्तिमांहि कह्यो छइं, "साधारणस्तु नियमादन-

न्तकाय एवेति, कामदीपकद्रव्य भणी जउ टालइ तो जिम दूध न स्यै भवाहै, तिमतेही न स्यौ पणि अभक्ष्य अनन्तकाय नही इति। ननु–तर्हि तद्भक्षणे न दोष ? न एतद्वक्तु युक्त, धर्मार्थिना श्रावकादीना तेषा अभक्ष्यत्वेन अग्राह्यत्वेन प्रतिपादनात् । यदुक्त श्रीजिनवल्लभसूरिभि श्राद्धकुलके श्रावकाणा अभक्ष्यनियमाधिकारे, तथाहि "महु १ मक्खण २ संघाडग ३ गोरसजुअविदल ४ जाणिअमणत ५ । अणायफल ६ वयगण ७ पचुवरि ८ मवि न भुजतिति ॥ १ ॥" तथा "कह नु कुज्जा सामन्न, जो कामे न निवारए ।" इति पदद्वयस्य व्याख्या कुर्वद्भि श्रीहरिभद्रसूरिभिरपि (८५ पत्रे) शृंगाटकाना द्रव्यकामत्व विकटमासतुल्यत्व च प्रतिपादितमस्ति, तथाहि "शब्दरूपरसगधस्पर्शा मोहोदयाभिभूतै सत्त्वैः काम्यन्त इति कामा , मोहोदयकारीणि च यानि द्रव्याणि शृगाटकविकटमासादीनि तान्यपि मदनकामाख्यभावकामहेतुत्वाद्द्रव्य-कामा इति" । एव श्रीप्रज्ञापनासूत्रवृत्त्योरपि प्रथमपदे–तथाहि–शृङ्गाटकफले जीवद्वय प्रत्यपादि, तथाहि—

"सिंघाडगस्स गुच्छो, अणेगजीवो उ होइ नायवो । पत्ता पत्ते अजिआ, दोन्नि य जीवा फले भणिआ ॥ ५१ ॥"

व्याख्या–"सिंघाडगस्से"त्यादि शृङ्गाटकस्य यो गुच्छः सोऽनेकजीवो भवति ज्ञातव्य , त्वक्शाखादीना अने-कजीवात्मकत्वात्, केवल तत्रापि यानि पत्राणि तानि प्रत्येकजीवानि, फले पुन प्रत्येक एकैकस्मिन् द्वौ द्वौ जीवौ भणितौ इति । पुनः "दुन्निजिआ सिंघाडग–फलमि जे केइ नालिआ बद्धा । पुप्फा सखिज्जजिआ, थोहरि-माईणणतजिआ ॥ १ ॥" इत्यादि गाथाचतुष्टय दर्शनसप्ततिकायामस्ति । एवमेव वनस्पतिसप्ततिकायामपि । तथैव

श्रीचन्द्राचार्यैरपि स्वकृतयोगविधौ सम्यक्त्वारोपणानन्तरं श्रावकवर्जनीयद्वाविंशत्यभक्ष्यप्रतिपादकं गाथाद्वयं प्रत्यपादि,
तथाहि "पंचुंबर चउविगई, अनायफल कुसुमहीमविसकरगे। मज्जं राईभोयण, घोलवडा रींगणी चेव ॥ १ ॥ पंपो-
टय संघाडय, वायंगण काइंवणे य तह चेव। बावीसं दव्वाणि, अभक्खणीयानि सड्ढाणं ॥ २ ॥" एवं श्रीजिनपतिसूरि-
शिष्य-श्रीपूर्णभद्रकृते श्रीकृतपुण्यकचरित्रेऽपि शृङ्गाटकानामभक्ष्यत्वं, तथाहि-"मद्यं १ मांसं २ नवनीतं ३, मधू ४ दुम्बर-
पञ्चकम् ९। अनन्तकाय १० मज्ञात-फलं ११ रात्रौ च भोजनम् १२ ॥ १ ॥ आमगोरससंपृक्तं, द्विदलं १३ पुष्पितौद-
नम् १४। दध्यहर्द्वितयातीतं १५, सन्धानं १६ कुथितान्नकम् १७ ॥ २ ॥ बहुबीजं यच्च फलं १८, शृंगाटकान् १९ सर्व-
मृत्तिका २० करकान् २१। हिम २२ विष २३ वृन्ताकीफल २४, घोलवटान् २५ वर्जयेत् शश्वत् ॥ ३ ॥" अत्राऽयं पर-
मार्थः—श्रीप्रवचनसारोद्धारादौ शृंगाटकानि द्वाविंशत्यभक्ष्यमध्ये नाऽऽनीतानि, परं श्रीचन्द्रसूरिकृत-योगविधिग्रन्थे,
श्रीपूर्णभद्रकृत-श्रीकृतपुण्यकचरित्रे च प्रोक्तत्वात् १ मोहोदयकारित्वात् २ जीवद्वययुक्तत्वात् ३ विकटमांसतुल्यत्वेन गणि-
तत्वात् ४ धर्मार्थिनां श्राद्धादीनां अभक्ष्याणि अग्राह्याणि ज्ञेयानि ॥ ५४ ॥

॥ इति शृङ्गाटकानामभक्ष्यत्वाधिकारः ॥ ५४ ॥

ननु-लवण १ हरिताल २ मनःशिला ३ पीप्पली ४ खर्जूर ५ द्राक्षा ६ हरीतकी ७ पत्र ८ पुष्प ९ फल १० प्रभृ-
तीनां प्रासुकत्वं भवति न वा ?, उच्यते—भवति, कथमित्याह—श्रीबृहत्कल्पसूत्रवृत्तिषु योजनशतागमनादिकारणैः तेषाम-

चित्तत्व प्रतिपादनात्, तथाहि—अथ क्षेत्रतस्तु आह—"जोयणसय तु गता अणहारेण तु भंडसंकती । वायागणिधूमेण य, विद्धत्थ होइ लोणाई ॥ १ ॥" लवणादिक वस्तु स्वस्वस्थानाद् गच्छत् प्रतिदिन बहुबहुतरादिक्रमेण विध्वस्यमान योजनशतात् परतो गत्वा सर्वथैव विध्वस्त—अचित्त भवति । अहो ! शस्त्राभावे योजनशतगमनमात्रेणैव कथं अचित्तीभवति ? इत्याह—"अनहारेण" यस्य यदुत्पत्तिदेशादिक साधारण ततो व्यवच्छिन्न, स्वोपष्टम्भकाहारविच्छेदात् विध्वस्यते, तच्च लवणादिक भाण्डसङ्क्रान्त्या पूर्वस्मात् भाजनाद् अपरभाजनेषु यद्वा पूर्वस्या भण्डशालाया अपरस्या भण्डशालाया चङ्क्रम्यमाण विध्वस्यते, तथा वातेन वा अग्निना वा महानसादौ धूमेन वा लवणादिक विध्वस्त भवति । "लोणाई" इत्यत्र आदिशब्दात् अमी द्रष्टव्या । स्थानाङ्गसूत्रे (५४ पत्रे)—

"हरियाल १ मणोसिल २ पिप्पली य ३ खज्जूर ४ मुद्दिआ ५ अभया ६ । आइण्णमणाइण्णा तेऽवि हु एमेव नायव्वा ॥ १ ॥

व्याख्या—हरिताल—मन शिला—पिप्पली—खर्जूरा—एते प्रतीता , मुद्रिका—द्राक्षा, अभया हरीतकी, एतेऽप्येवमेव लवणवत् योजनशतगमनादिभिः कारणै अचित्तीभवन्तो द्रष्टव्या , परं एके अत्र आचीर्णा अपरे अनाचीर्णाः, तत्र पिप्पलीहरीतकीप्रभृतय आचीर्णा इति कृत्वा गृह्यन्ते, खर्जूरमुद्रिकादय पुनरनाचीर्णा इति न गृह्यन्ते, अत्र सर्वेषा सामान्येन परिणमनकारणमाह—

"आरुहणे, ओरुहणे निसिअण गोणाइण च गाउम्हा । भुमाहारच्छेए, उवक्कमेणेव परिणामो ॥ १२ ॥" शकटे गवादिपृष्ठे च लवणादीना भूयोभूय आरोहणमवरोहण च तथा यत्तस्मिन् शकटादौ लवणादिभारोपरि मनुष्या

निषीदन्ति, तेषां गवादीनां च यः कोऽपि पृष्ठादिगात्रोष्मा तेन वा परिणामो भवति, तथा यो यस्य भौमादिकः पृथिव्यादिकः आहारस्तद्व्यवच्छेदे तस्य परिणाम उपक्रमः शस्त्रं, "उपक्रम्यते जीवादीनां आयूंषि अनेन" इति व्युत्पत्तेः, तच्च शस्त्रं त्रेधा, स्वकायशस्त्रं परकायशस्त्रं तदुभयशस्त्रं चेति, तत्र स्वकायशस्त्रं यथा—लवणोदकं मधुरोदकस्य, कृष्णभौमं वा पांडुरा भौमस्येति, परकायशस्त्रं यथा—अग्निः उदकस्य, उदकं चाऽग्नेरिति २ तदुभयशस्त्रं यथा—उदकमृत्तिका शुद्धोदकस्येत्यादि। एवमादीनि सचित्तवस्तुनां परिणमनकारणानि मन्तव्यानि, गतं क्षेत्रतो लक्षणम्।

अथ कालत आह—

"उप्पलपउमाइं पुण, उण्हे दिन्नाइ जाम न धरंती। मुग्गरगजूहिआओ, उण्हे छूढा चिरं हुंति ॥ १ ॥

मगदंतीपुप्फाइं, उदए छूढाइ जाम न धरंती। उप्पलपउमाइं पुण, उदए छूढा चिरं हुंति ॥ २ ॥" उत्पलानि पद्मानि च उदकयोनिकत्वात्, उष्णे आतपे दत्तानि यामं—प्रहरमात्रं कालं न ध्रियन्ते न अवतिष्ठन्ते, किंतु प्रहरादर्वागेव अचित्तीभवन्ति, मुद्गराणि मगदंतिपुष्पाणि—यूथिकापुष्पाणि च उष्णयोनिकत्वात्, उष्णे क्षिप्तानि चिरमपि कालं भवन्ति सचित्तानि एव तिष्ठन्तीति भावः। मगदन्तिकापुष्पाणि उष्णो [उष्णोदके] क्षिप्तानि यामं—प्रहरमात्रमपि न ध्रियन्ते, उत्पलपद्मानि पुनः उदके क्षिप्तानि चिरमपि भवन्ति, गतं कालतो लक्षणम् ॥

अथ भावत आह,—"पत्ताणं पुप्फाणं, सरडुफलाणं तहेव हरिआणं। विंटंमि मिलाणंमि, नायव्वं जीवविप्पजढं ॥ १ ॥" पत्राणां पुष्पाणां सरडुफलानां अबद्धास्थिकफलानां तथैव हरितानां वा स्थूलादीनां सामान्यतः तरुणवनस्पतीनां वा

चित्तत्व प्रतिपादनात्, तथाहि—अथ क्षेत्रतस्तु आह—"जोयणसय तु गता अणहारेण तु भंडसकंती। वायागणिधूमेण य, विद्धत्थ होइ लोणाई ॥ १ ॥" लवणादिक वस्तु स्वस्वस्थानाद् गच्छत् प्रतिदिन बहुबहुतरादिक्रमेण विध्वस्यमान योजनशतात् परतो गत्वा सर्वथैव विध्वस्त—अचित्त भवति। अहो! शस्त्राभावे योजनशतगमनमात्रेणैव कथं अचित्तीभवति? इत्याह—"अनहारेण" यस्य यदुत्पत्तिदेशादिक साधारण ततो व्यवच्छिन्न, स्वोपष्टम्भकाहारविच्छेदात् विध्वस्यते, तच्च लवणादिक भाण्डसङ्क्रान्त्या पूर्वस्मात् भाजनाद् अपरभाजनेषु यद्वा पूर्वस्या भण्डशालाया अपरस्या भण्डशालाया चंक्रम्यमाण विध्वस्यते, तथा वातेन वा अग्निना वा महानसादौ धूमेन वा लवणादिक विध्वस्त भवति। "लोणाई" इत्यत्र आदि शब्दात् अमी द्रष्टव्या। स्थानाङ्गसूत्रे (५४ पत्रे)—

"हरियाल १ मणोसिल २ पिप्पली य ३ खज्जूर ४ मुद्दिआ ५ अभया ६। आइण्णमणाइण्णा तेऽवि हु एमेव नायव्वा ॥ १ ॥

व्याख्या—हरिताल—मन शिला—पिप्पली—खर्जूरा—एते प्रतीताः, मुद्रिका—द्राक्षा, अभया हरीतकी, एतेऽप्येवमेव लवणवत् योजनशतगमनादिभिः कारणै. अचित्तीभवन्तो द्रष्टव्याः, परं एके अत्र आचीर्णा अपरे अनाचीर्णाः, तत्र पिप्पलीहरीतकीप्रभृतय आचीर्णा इति कृत्वा गृह्यन्ते, खर्जूरमुद्रिकादय पुनरनाचीर्णा इति न गृह्यन्ते, अत्र सर्वेषा सामान्येन परिणमनकारणमाह—

"आरुहणे, ओरुहणे निसिअण गोणाइण च गाउम्हा। भुमाहारच्छेए, उवक्कमेणेव परिणामो ॥ १२ ॥" शकटे गवादिपृष्ठे च लवणादीना यद्भूयोभूय आरोहणमवरोहणं च तथा यत्तस्मिन् शकटादौ लवणादिमारोपरि मनुष्या

वृन्ते मूलनाले म्लाने सति ज्ञातव्यं यथा जीवविप्रमुक्तमेतद् पत्रादिकं, उक्तं भावलक्षणम् । तदुक्तौ च समर्थितं चतुर्विधं सचित्ताचित्तज्ञानद्वार इति । एवमेव श्रीस्थानाङ्गे द्वितीयस्थानके प्रथमोद्देशके (५२ पत्रे), तथाहि—

"दुविहा पुढविकाइया पन्नत्ता, त जहा सुहुमा चेव बायरा चेव १, एव जाव दुविहा वणस्सइकाइया पन्नत्ता, त जहा सुहुमा चेव बायरा चेव ५ दुविहा पुढविकाइया पन्नत्ता, त जहा पज्जत्तगा चेव अपज्जत्तगा चेव ६ एव जाव वणस्सइकाइआ १० दुविहा पुढविकाइया पन्नत्ता, त जहा परिणया चेव अपरिणया चेव ११ ॥ दुविहा पुढवी इत्यादिषट्सूत्री-परिणता', स्वकायपरकायशस्त्रादिना परिणामान्तरं आपादिता —अचित्तीभूता इत्यर्थ । तत्र द्रव्यत क्षेत्रादिना मिश्रेण द्रव्येण, कालत पौरुष्यादिना [मिश्रेण] कालेन भावतो वर्णगन्धरसस्पर्शान्यथात्वेन परिणता', क्षेत्रतस्तु "जोयणसय तु गता अणहारेण तु भंडसकंती । वायागणिधूमेणय, विद्धत्थ होइ लोणाइ ॥ १ ॥ हरिआल मणोसिल पिप्पली अ खज्जूर मुद्दिआ अभया । आइन्नमणाइन्ना, तेऽवि हु एमेव नायव्वा ॥ २ ॥ आरुहणे ओरुहणे, निसिअण गोणाइण च गाउम्हा । भूमाहारच्छेदे, उवक्कमेणेव परिणामो ॥ ३ ॥"

'अणहारेण'त्ति स्वदेशजाहाराभावेन इति, 'भंडसकंती'त्ति भाजनाद् भाजनान्तरसंक्रान्त्या खर्जूरादयोऽनाचरिता, अभयादयस्तु आचरिता इति, परिणामान्तरेऽपि पृथिवीकायिका एव ते, केवल अचेतना इति, कथं अन्यथा अचेतन-पृथिवीकायपिण्डप्रयोजनाभिधानमिदं स्यात् ?, यथा "घट्टगडगलगलेवो एमादि पयोयण बहुहा" इति 'एव' इत्यादि प्राग्वत्, तदेव पञ्चैतानि सूत्राणि ॥

एवं श्रीनिशीथचूर्णिपञ्चदशोद्देशकेऽपि, तथाहि–चोअग आह इन्धनाभावे कथमचित्तं भवति ? आचार्य आह–"अणाहारेणंति जस्स जं साधारणं, तं ततो वुच्छिन्नं आहारविच्छेदु विध्वंसं आगच्छति । जहा पुढवी उ वुच्छिन्नं लोणाइं च लोणाइ, जोयणसयमगयंपि सठाणे, अन्तरे वा विद्धंसइ, जोयणसया उ परेण अचित्तं सव्वहा भवइ, भंडसंकंतीए पुव्वभायणाओ अन्नं पि भायणं संकामिज्जइ, भंडसालाओ वा अन्नं भंडं संकामइ, वातेण आतवेण भत्तघरे वा अगणिनिरोहेण धूमेण आइसद्दाओ, इमा हरिआल गाहा–हरिताल मणोसिला जहा लोणं अभयत्ति, हरियडे पिप्पलीमाइणो जोयणसतातो आगयादि, जे हरितकीमाइणो आइण्णा ता घेप्पंति, खर्जूरादयो अण्णाइण्णत्ति न घेप्पंति, इमं सव्वेसिं सामेण्णं परिणामकारणं । आरुहणे गाहा इति ॥ लवणं १ हरिताल २ मनःशिला ३ पिप्पली ४ खर्जूर ५ द्राक्षा ६ हरितकी ७ प्रमुखाणां प्रासुकविचारः ॥ ५५ ॥

॥ इति लवणादिसप्तानां प्रासुकाधिकारः ॥ ५५ ॥

ननु–चूर्णस्य सचित्तत्वं १ अचित्तत्वं २ ग्राह्यत्वं ३ अग्राह्यत्वं च ४ कथं ज्ञेयम् ? उच्यते—विचारसारग्रन्थोक्तगाथाभिः स्पष्टं तदवबोधात्, तथाहि–"पण पहुर माह फग्गुणि, पहुरा चत्तारि चित्त वेसा हे । जिट्ठासाढे तिण्णि य तेण परं होइ सचित्तो ॥ १ ॥ पणदिणमी सो लुट्टो, अचालिओ सावणे अ भद्दवए । चउदिण आसोए कत्तिय–मिगसर–पोसेसु तिण्णि दिणा ॥ २ ॥"

तथा तपागच्छीय-श्रीमुनिसुन्दरसूरिभिरपि स्वकृतषडावश्यकबालावबोधे श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रे 'सच्चित्ते पडिबद्धे' इति गाथाव्याख्यानेऽपि प्रोचे, तथाहि—अपोल कहता अपक्व आहार, अपक्व कहिजइ, जे वस्तु आगि सस्कार्यु नहि ते काचो लोट प्रमुख पीस्या पूठि केतला दिहाडा लोट मिश्र रहइ पछइ, अचित्त ? आसो—मासि च्यार दिहाडा, कात्तिक मिगसर-पोसए त्रिहु तिण्ह दिहाडा, माह फागुण ए बिहु मासे पाच पहुर, चैत्रवैशाख च्यारपहुर, ज्येष्ठ आषाढे तिण्ह पहुर अने अचित्त मउडो थाइ, जे भणी सिद्धान्तमाहे कह्यु छइ, अणचाल्यो लोट श्रावण भाद्रवो ए बिहु मासे पाचदिहाडा मिश्र रहे, पछइ अचित्त, ते काचउ लोट पीस्या पछी अचित्त बुद्धिए जो लेइ तो अपक्वौषधी लक्षण त्रिजो अतिचार ॥ ५६ ॥

॥ इति सचित्ताचित्तचूर्णविचार ॥ ५६ ॥

ननु—त्रिदण्डोत्कलित वर्णान्तरादिप्रास वा पानीय प्रासुक सत्, पुन कियत्कालानन्तर सचित्त भवति ? उच्यते—विचारसारग्रन्थे ग्रीष्मादिकाले प्रहरपञ्चकादिमानस्य प्रतिपादनात्, तथाहि—

"गिण्हेज्ज आरनाल, अविलधोव तिदड—उक्कलित । वण्णतराइ पत्त, फासुअसलिल व तदभावे ॥ १ ॥" वण्णगधरसेण वा फासुअ फरिसेण वा कप्पइ । अजीव परिणाय नच्चा पडिगाहेज्ज सजए ॥ १ ॥ अणजल उण्ह वा २ कसायदव्वेहिं मीसअ वा वि कप्पइ जईण नअ सुविहिअ कप्पडिआणतु ॥ ३ ॥ उसिणोदग तिदडुक्कलिय फासुअजलति जइकप्प । नवरि गिलाणाइकए, पहरतिगोवरि वि धरिअव ॥ ४ ॥ जायइ सचित्तया से, गिम्हमि पहरपचगस्सुवरिं । चउपहरोवरि सिसिरे,

वासासु पुणो तिपहरुवरिं ॥ ५ ॥ प्रवचनसारोद्धारसूत्रेऽपि षड्त्रिंशदधिकशत १३६ द्वारे (२५२ पत्रे) इदमेव गाथाद्वयमन्तिमं, तथाहि—

"उसिणोदगं तिदंडु–कलिअं फासुअजलंति जइकप्पं । नवरि गिलाणाइकए, पहरतिगोवरिवि धरिअव्वं ॥ ८८१ ॥
जायइ सचित्तया से गिम्हंमि पहरपंचगस्सुवरिं । चउपहरोवरि सिसिरे, वासासु पुणो तिपहरुवरिं ॥ ८८२ ॥"

तद्वृत्तिर्यथा–त्रिभिर्दण्डैः उत्कालैः उत्कालितं–आवृत्तं यदुष्णोदकं तथा यत्प्रासुकं स्वकायपरकायशस्त्रोपहतत्वेन अचित्तीभूतं जलं तदेव यतीनां कल्प्यं–ग्रहीतुं उचितं। इह किल प्रथमे दण्डे जायमाने कश्चित्परिणमति कश्चिन्न इति मिश्रः १, द्वितीये प्रभूतः परिणमति स्तोकोऽवतिष्ठते २, तृतीये तु सर्वोऽप्कायोऽअचित्तो भवतीति त्रिदण्डग्रहणं, इदं च सर्वमपि प्रहरत्रयमध्ये एव उपभोक्तव्यं, प्रहरत्रयादूर्ध्वं पुनः कालातिक्रान्तदोषसंभवेन उपभोगानर्हत्वान्न धारणीयं, नवरं–केवलं ग्लानादिकृते–ग्लानवृद्धादीनामर्थाय प्रहरत्रिकादप्यूर्ध्वं धर्तव्यमिति ॥ ८८१ ॥ 'जाये'त्यादि, जायते–भवति सचित्तता 'से'त्ति, तस्य उष्णोदकस्य–प्रासुकजलस्य वा ग्लानाद्यर्थं धृतस्य 'ग्रीष्मे' उष्णकाले प्रहरपञ्चकस्योपरि–प्रहरपञ्चकादूर्ध्वं कालस्याऽतिरूक्षत्वात् चिरेणैव जीवसंसक्तिसद्भावात्, तथा शिशिरे शीतकाले कालस्य स्निग्धत्वात् प्रहरचतुष्टयादूर्ध्वं सचित्तता भवति, वर्षासु–वर्षाकाले पुनः कालस्य अतिस्निग्धत्वात् प्रासुकीभूतमपि जलं भूयः प्रहरत्रयादूर्ध्वं सचित्तीभवति, तदूर्ध्वमपि यदि ध्रियते तदा क्षारः प्रक्षेपणीयो येन भूयः सचित्तं न भवति, इति ॥ ८८२ ॥ पुनः श्रीदशवैका-

लिकसूत्र, तथाहि—"वण्णरसगधएण, परिणय फरसेण वा । अजीव फासुय नच्चा, पडिगाहेज्ज सजए ॥ १ ॥" इति, पुनस्तच्चूर्णौपि (२४ पत्रे) तथाहि—'तत्तानिवुडभोइ'त्ति, तत्त पाणीय पुणो सीतलीभूत अनिवुड भण्णइ, त च गिम्हे रत्तिपज्जुवसिय सचित्तीभवति, हेमतवासासु पुव्वण्हे कय अवराण्हे सचित्तीभवति, एव सचित्त जो भुजइ सो तत्तानिवुडभोइ भवति, अथवा तत्तमपि जाहे तिन्निवाराओ तत्त भवति ताहे त अनिवुड सचित्त निवुत्त भवति, त जो अपरिणय भुजइ सो तत्तानिवुडभोइत्ति" इति ॥ ५७ ॥

॥ इति प्रासुकमपि पानीय इयता कालेन सचित्त भवतीति विचारः ॥ ५७ ॥

ननु—अगंरी १ धृष्टि २ तक्र ३ करम्बको ४ दन ५ दधि ६ प्रभृतीना कति प्रहरान् यावद् ग्राह्यत्व ? कियत्प्रहरानन्तर च तेषा अभक्ष्य अग्राह्यत्व च ? उच्यते—जगरेति गाथायाः प्रवर्तमानाया सकाशाद्विज्ञेय, तथाहि—

"जगरा य बार पहरा, वीस भिसितक्क करबको गिण्हइ । पच्छा निगोअजतू, उपज्जइ सव्वदेसेसु ॥ १ ॥" इति ओदनस्य चतुर्विंशतिप्रहरानन्तर अग्राह्यत्व, दध्नस्तु पोडशप्रहरानन्तर अग्राह्यत्व, दध्नस्तु पोडशप्रहरानन्तर अग्राह्यत्व यदुक्त तत् तपागच्छीय श्रीमुनिसुन्दरसूरिकृत-श्रीषडावश्यकबालावबोधे । श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रे "मज्जमि य मसमि य"इत्यादिगाथाव्याख्यानाधिकारे, तथाहि—चलितरस जे कुह्यो अन्न १ चउवीस पहुर उपरु ओदनादिक २ सोलपहुर उपहरु दही ३ इत्यादि अभक्ष्य तेहमाहि जीव उपजे ते भणी इति । पर्युषित घोलवडा अभक्ष्यमाहि, यदुक्त—श्रीखरतरगच्छीय-

श्रीजिनभद्रसूरिपट्टालङ्कारश्रीजिनचन्द्रसूरिविजयराज्ये श्रीमेरुसुन्दरोपाध्यायकृतवार्तिकप्रश्नोत्तरशतके, तथाहि–वडां वासी अग्राह्य कहइं छइं ते किम? तत्रार्थे पहिलुं कोरां वडां जे घणो राखिजइ तिहां लालापातादिक दोष प्रत्यक्ष दीसे छे, ते भणी उकाली छाशि–मांहि तत्काल जे मुक्यां हुवइ वडां ते वासी लेतां दोष नहिं, ए अक्षर श्रीआचारांगने छेहडइ छे तिहांथी जो ज्यो ६२ प्रश्ने इति। दिनद्वयानन्तरं अभक्ष्यं दधि। तत्रार्थे श्रीहेमचन्द्रसूरयोऽपि स्वोपज्ञयोगशास्त्रबृहद्वृत्तौ (१७१ पत्रे) प्रोचुः, तथाहि—

"आमगोरससंपृक्त–द्विदलादिषु जन्तवः। दृष्टाः केवलिभिः सूक्ष्मा–स्तस्मात् तानि विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥" इह हि इयं स्थितिः–केचिद्भावा हेतुगम्याः, केचित्तु आगमगम्याः, तत्र ये यथा हेत्वादिगम्यास्ते तथैव प्रवचनधरैः प्रतिपादनीयाः, आगमगम्येषु हेतून्, हेतुगम्येषु तु आगममात्रं प्रतिपादयन् आज्ञाविराधकः स्याद्, यदाह—

"जो हेउवायपक्खंमि हेउओ आगमे अ आगमिओ। सो ससमयपन्न[व]वाओ, सिद्धांतविराहओ अन्नो ॥ १ ॥" इति आगोरससंपृक्तद्विदलादौ न हेतुगम्यो जीवसद्भावः, किन्तु आगमगम्य एव, तथाहि–आमगोरससंपृक्ते द्विदले आदिशब्दात् पुष्पितौदने, अहर्द्वितीयातीते दध्नि, क्वथितान्ने च, ये जन्तवः ते केवलज्ञानिभिर्दृष्टा इति, जन्तुमिश्रं गोरसमिश्रद्विदलादिभोजनं वर्जयेत्, तद्भोजनाद्धि प्राणातिपातलक्षणो दोषः, न च केवलिनां निर्दोषत्वेन आप्तानां च तानि वचनानि विपरियन्ति, ननु पक्वान्नस्य ग्राह्यत्वे कियद्दिनानि?, इत्याह—

"वासासु पनरादिवस, सिउण्हकालेसु मास-वीसदिणा । ओगाहिम जहीण, कप्पइ आरब्भ पढमदिण ॥ १ ॥"

॥ इति जर्गरी १ घृष्टि २ तक्र ३ करम्बक ४ ओदन ५ दधि ६ पक्वान्नप्रमुखाणा ग्राह्याग्राह्यत्वविचारः ॥ ५८॥

ननु-दैवसिक रात्रिक च प्रतिक्रमण केनाऽपि प्रमादेन कार्यव्यग्रत्वादिना कारणेन वा कालवेलाया न चक्रे, तर्हि कालवेलातोऽग्रत कति प्रहरान् यावत् कृत शुध्यति ?, उच्यते-अपवादतो दैवसिक प्रतिक्रमण दिवसतृतीयप्रहरादारभ्य अर्धरात्र यावत्, रात्रिक प्रतिक्रमण तु अर्धरात्रादारभ्य मध्याह्न यावत् शुध्यते १ । यदुक्त तपागच्छीय-श्रीरत्नशेखरसूरिकृत-श्राद्धविधिकौमुद्यां, तथाहि-"तच्च प्रतिक्रमण पञ्चभेद-दैवसिक १ रात्रिक २ पाक्षिक ३ चातुर्मासिक ४ सांवत्सरिक ५ चेति ।" एतेषां कालस्तु उत्सर्गेण एवमुक्त, "अद्धनिबुड्डे बिंबे, सुत्त कड्ढति गीअत्था । इयवयण-पमाणेण, देवसिआवस्सए कालो ॥ १ ॥ रात्रिकस्य चैव-आवस्सयस्स समये निद्दामुद्द चयति आयरिया । तह त कुणति जह दस (दिसि) पडिलेहाणतर सूरो ॥ २ ॥" अपवादतस्तु दैवसिक दिवसतृतीयप्रहरादर्वाक् अर्धरात्र यावत् इति-उक्त, योगशास्त्रवृत्तौ तु मध्याह्नादारभ्य अर्धरात्र यावत् इति उक्तं, रात्रिक चार्धरात्रादारभ्य मध्याह्न यावत् इति, उक्त च "उग्घाडपोरिसं जाव राइयमावस्सयस्स चुण्णीए चेव । ववहाराभिप्पाया, भणति पुण जाव पुरिमड्ढ ॥१॥" पाक्षिकचातुर्मासिकसांवत्सरिकानि तु पक्षाद्यन्तेषु च स्यु, एव श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपायामपि, तथाहि-"तत्थ देवसियपडिक्कमण रयणीपढमपहर जाव सुज्झइ, राइय पुण आवस्सयचुण्णिअभिप्पाएण उग्घाडापोरिसि जाव, ववहाराभिप्पाएण पुण पुरिमड्ढ जाव सुज्झइ" इति (५१ पत्रे)

आवश्यकचूर्णिकारोऽप्याह–प्रहरदिवसोऽर्धरात्रप्रहरं यावत् दिवसो वइ०, रात्रिप्रहरार्धदिवसप्रहरं यावत् राइ अव०, पादोसिए जाव पोरिसी न उग्घाडेति ताव देवसिअं भण्णइ, पुवण्हे जाव पोरिसी न उग्घाडेइ ताव राइअंति।" एवं विचारसारग्रन्थेऽपि, तथाहि "देवसिअपडिक्कमणं, सुज्झइ रयणीइ जाव पढम पहरं। राइअमह उग्घाडा–पोरिसिमुव जाव पुरिमड्ढं ॥ १ ॥" इत्यादि। एवमेव ओघनिर्युक्तिसूत्रवृत्तौ ॥

॥ इति दैवसिकरात्रिकप्रतिक्रमणं कियत् कालं यावच्छुध्यतीति [अधिकारः] विचारः ॥ ५९ ॥

ननु–पञ्चम्याः पर्वत्वं क प्रोक्तमस्ति ?, येन तत्र विशेषतः पुण्यकर्तव्यानि क्रियमाणानि सन्ति, उच्यते–पर्युषणाचूर्णौ तस्याः पर्वत्वेनोक्तत्वात्, तथाहि–"इत्थ उ पणगं पणगं, कारणिअं जा सवीसईमासो। सुद्धदसमीठिआणं व आसाढीपुण्णिमोसरणं॥ १ ॥ आसाढपुण्णिमाए, ठिआणं जदि डगलाईणि गहियाणि पज्जोसवणाकप्पो अ कहिओ तो सावणबहुलपंचमीए पज्जोसवंति। असति खित्ते सावणबहुलदसमीए, असति खित्ते सावणबहुलस्स पन्नरसीए। एवं पंच पंच ओसारिंतेणं जाव असति भद्दवयसुद्धपंचमीए, अओ परेणं न वट्टइ। अइक्कमेउं आसाढपुण्णिमाओ आढत्तं मग्गंताणं जाव भद्दवयजोण्हस्स पंचमीए। इत्थंतरे जइ न लद्धं ताहे जइ रुक्खाहे ठितो तोऽवि पज्जोसवेअबं। एएसु पवेसु जहा लंभे पज्जोसवेअवं अप्पवे न वट्टइ, कारणिआ चउत्थीवि अज्जकालमायरिएहिं पवत्तिआ।" इति (३२ पत्रे) एवं श्रीनिशीथचूर्णौ दशमोद्देशके ३१७ पत्रेऽपि, तथाहि—

यदुक्त श्रीतीर्थोद्गालिप्रकीर्णके, तथाहि–"तेणउयनवसएहिं (९९३), समइक्कतेहिं वद्धमाणाओ । पज्जोसवण चउत्थी, कालगसूरिहिं तो ठविआ ॥ १ ॥ वीसहिं दिणेहिं कप्पो, १ पचगहाणीय कप्पठवणा य । नवसयतेणउएहिं, वुच्छिन्ना सघआणाए ॥ २ ॥ सालाहणेण रन्ना, सघाएसेण कारिओ भयव ! । पज्जोसवणचउत्थी, चाउम्मास चउद्दसिए ॥ ३ ॥ चउमासयपडिकमण, पक्खियदिवसमि चउविहो सघो । नवसयतेणउएहिं, आयरणा त पमाणति ॥ ४ ॥"

पुनरपि श्रीस्थानाङ्गवृत्तावपि तथैव प्रत्यपादि, तथाहि–"एव च कारणेण अज्जकालगायरिएहिं चउत्थीए पज्जोसवण पवत्तिय समत्त सघेण य अणुमन्निअ तव्वसेण य पक्खिआईणि वि चउद्दसीए आयरिआणि, अन्नहा आगमुत्ताणि पुण्णिमाए त्ति", एव पर्युषणाचूर्णावपि, तथाहि–'कारणिया चउत्थी वि अज्जकालएहिं पवत्तिअ' त्ति । पुनरेवमेव निशीथचूर्णिदशमोद्देशकेऽपि, तथाहि–"सिसो पुच्छइ इयाणिं कह च चउत्थीए अपव्वे पज्जोसविज्जत्ति ? आयरिओ भणइ–कारणिया चउत्थी अज्जकालगायरिएहिं पवत्तिअ इति ।' न च वाच्य तस्मिन्नेव वर्षे शालिवाहनजीवनावधिं वा तत्पर्युषणापर्व चतुर्थ्यां कृत, पश्चात् पुनरपि पञ्चम्यामेव जात भविष्यतीति, तदनन्तरमपि चतुर्थ्यामेव क्रियमाणमासीत्, यदुक्त श्रीनिशीथचूर्णौ दशमोद्देशके, तथाहि–"इआणि कह अपव्वे चउत्थीए पज्जोसविज्जइ ?" इति शिष्यपृच्छाया गुरुवचनावसरे–"दव्व च जुगप्पहाणेहिं चउत्थी कारणे पवत्तिआ, सच्चेव अणुमया सव्वसाहूण" इति । तत श्रीकालिकाचार्यानन्तर पश्चात् कियत्कालभावी निशीथचूर्णिकार–उक्तवचनप्रामाण्यात् ज्ञायते श्रीकालिकाचार्यात् पश्चादपि श्रीपर्युषणापर्व भाद्रपदचतुर्थ्यामेव

क्रियमाणमासीत्, ततस्तत्परम्पराऽऽयातैः अस्माभिरपि चतुर्थ्यामेव श्रीपर्युषणापर्व विधीयते इति न दोषः कोऽपि ॥

ननु–यदि एवं च–"एव च कारणेणं अज्जकालगेहिं चउत्थीए पज्जोसवणं पवत्तिअं समत्तसंघेण य अणुमन्निअं",
इति स्थानाङ्गवृत्तौ भणितं। तदा समस्तसंघेन चतुर्थ्यां तस्याऽङ्गीकरणात्। सांप्रतं केषुचिद्गच्छेषु पञ्चम्यां तत्करणं कुतः ? ॥

उच्यते–श्रीकालिकाचार्यपरम्परां न ते मन्यन्ते इति संभाव्यते। ननु तर्हि असढेण समाइन्नं' इत्याद्युक्तत्वेन कथं न
ते दोषभाजः ? ॥

उच्यते–तत्रार्थे त एव प्रष्टव्याः, वयं च न कांश्चिदपि निन्दामः। ननु–आत्मगच्छे पञ्चम्यां केवलं श्रीकल्पसूत्रं पाठमात्रतः
श्रीसंघाग्रे वाच्यते न वा ? न वाच्यम्–इति उत्तरं, यतः सांवत्सरिकप्रतिक्रमणानन्तरिककल्पाष्टमाध्ययनपाठादनु–"कप्पस-
मप्पावणियं करेमि काउसग्गं" इति वाक्येन कल्पसमाप्तिनैमित्तिककायोत्सर्गस्य तच्चूर्ण्यादौ प्ररूपणात्, सांवत्सरिकप्रति-
क्रमणस्य चतुर्थ्यामेवाचरितत्वात्, चतुर्थ्यामेव तद्वचनं यौक्तिकं, न पञ्चम्यां, अतश्चतुर्थ्यां सांवत्सरिककृत्यसमाप्तिकार-
काणां पञ्चमी षष्ठीवद्दोषकृत् ज्ञेया। पुनर्यथा श्रीकल्पसूत्रे–"नो से कप्पइ तं रयणिं उवाइणावित्तए" इति पञ्चमीमा-
श्रित्य प्रोक्तं, तथा चतुर्थीमानकानां चतुर्थीमाश्रित्यापि ज्ञेयं, ततश्चतुर्थीमानकानां पञ्चम्यां श्रीकल्पसूत्रस्य संघसमक्षं पाठ-
वाचनेऽपि महान् दोषः। इति चतुर्थ्यां श्रीपर्युषणापर्वकरणम् ॥ ६१ ॥

॥ इति चतुर्थ्यां श्रीपर्युषणापर्वकरणम् ॥ ६१ ॥

खरतरगच्छाधीशा, जिनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराजा । श्रीपातिशाहिमान्या, समभूवन् भूमिविख्याताः ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्याः, दक्षा श्रीसकलचन्द्रनामान । मद्गुरवो गुणगुरव-स्तेषामेष प्रसादो मे ॥ २ ॥
त्रयोदशभिरित्येव, पूर्णं प्रश्नोत्तरैर्व्यधात् । तृतीयक प्रकाश श्री-समयादिमसुन्दर ॥ ३ ॥
इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते श्रीसामाचारीशतके पञ्चमप्रकाशे तृतीयः प्रकाशः सम्पूर्णः ॥ ३ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारीशतके
पञ्चमप्रकाशे तृतीयः प्रकाशः समाप्तः ॥ ३ ॥

॥ अथ चतुर्थः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्स्थम्भणपार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु—श्रीजिनवल्लभसूरीणां परमसंविग्नानां कठोरसत्क्रियापात्राणां का सामाचारी प्रवर्तते ?, यदुपरि सर्वोऽपि श्रीखरतरगच्छसंघः प्रतिक्रमणादिक्रियां कुर्वाणोऽस्ति ? उच्यते—श्रूयताम्, एषा चत्वारिंशद्गाथारूपा तेषां सामाचारी, तथाहि—

“सम्मं नमिउं देवं, देविंदवंदिअपयं महावीरं । पडिक्कमणसमाचारीं, भणामि जह संभरामि अहं ॥ १ ॥ पंचविहायारविसु—द्धिहेउमिह साहू सावगो वावि । पडिक्कमणं सह गुरुणा, गुरुविरहे कुणइ इक्को वि ॥ २ ॥ वंदित्त चेइआइं, दाउं चउराइए खमासमणे । भूनिहियसिरो सयला—ऽइआरमिच्छुक्कडं देइ ॥ ३ ॥ सामाइअपुवमिच्छा—मि ठाइउं काउसग्गमिच्चाइं । सुत्तं भणिअ पलंबिअभूयकुप्परधरिअपहिरणओ ॥ ४ ॥ संजइ १ कविट्ठ २ घण ३ लय ४ लंबुत्तर ५ खलिण ६ सबरि ७ वहु ८ पेहा ९ । वारुणि १० भमुहं ११ गुलि १२ सीस १३ मूअ १४ हय १५ काय १६ निहलु १७ द्धी १८ ॥ ५ ॥ थंभाइ १९ [घोडगमाई] दोसरहियं, तो कुणइ दुहूसिओ तणुस्सग्गं । नाभिअहो जाणुद्धं, चतुरंगुलठविअकडिपट्टो ॥ ६ ॥ तत्थ य धरेइ हिअए, जहक्कमं दिणकए अईआरे । पारेत्तु नमुक्कारेण पढइ चउवीसथयदंडं ॥ ७ ॥ संडासगे पमज्जिय, उवविसिय अलग्गविअयबाहुजुओ । मुहणंतगं च कायं, पेहए पंचवीसइहा ॥ ८ ॥ उट्ठियट्ठिओ सविणयं,

खरतरगच्छाधीशा, जिनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराजाः । श्रीपातिशाहिमान्या॰, समभूवन् भूमिविख्याता ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्या॰, दक्षा श्रीसकलचन्द्रनामानः । मद्गुरवो गुणगुरव-स्तेषामेव प्रसादो मे ॥ २ ॥
त्रयोदशभिरित्येव, पूर्णं प्रश्नोत्तरैर्व्यधात् । तृतीयक प्रकाश श्री-समयादिमसुन्दर ॥ ३ ॥
इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते श्रीसामाचारीशतके पञ्चमप्रकाशे तृतीय प्रकाश सम्पूर्ण ॥ ३ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारीशतके
पञ्चमप्रकाशे तृतीयः प्रकाश॰ समाप्तः ॥ ३ ॥

॥ अथ चतुर्थः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्स्थभणपार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु–श्रीजिनवल्लभसूरीणां परमसंविग्नानां कठोरसत्क्रियापात्राणां का सामाचारी प्रवर्तते ?, यदुपरि सर्वोऽपि श्रीखरतरगच्छसंघः प्रतिक्रमणादिक्रियां कुर्वाणोऽस्ति ? उच्यते–श्रूयताम्, एषा चत्वारिंशद्गाथारूपा तेषां सामाचारी, तथाहि—

"सम्मं नमिउं देवं, देविंदवंदिअपयं महावीरं । पडिक्कमणसमाचारीं, भणामि जह संभरामि अहं ॥ १ ॥ पंचविहायारविसु–द्धिहेउमिह साहू सावगो वावि । पडिक्कमणं सह गुरुणा, गुरुविरहे कुणइ इक्को वि ॥ २ ॥ वंदित्त चेइआइं, दाउं चउराइए खमासमणे । भूनिहियसिरो सयला–ऽइआरमिच्छुक्कडं देइ ॥ ३ ॥ सामाइअपुव्वमिच्छा–मि ठाइउं काउसग्गमिच्चाइं । सुत्तं भणिअ पलंबिअभूयकुप्परधरिअपहिरणओ ॥ ४ ॥ संजइ १ कविट्ठ २ घण ३ लय ४ लंबुत्तर ५ खलिण ६ सवरि ७ वहु ८ पेहा ९ । वारुणि १० भमुहं ११ गुलि १२ सीस १३ मूअ १४ हय १५ काय १६ निहलु १७ द्धी १८ ॥ ५ ॥ थंभाइ १९ [घोडगमाई] दोसरहियं, तो कुणइ दुह्वसिओ तणुस्सग्गं । नाभिअहो जाणुद्धं, चतुरंगुलठविअकडिपट्टो ॥ ६ ॥ तत्थ य धरेइ हिअए, जहक्कमं दिणकए अईआरे । पारेत्तु नमुकारेण पढइ चउवीसथयदंडं ॥ ७ ॥ संडासगे पमज्जिय, उवविसिय अलग्गविअयबाहुजुओ । मुहणंतगं च कायं, पेहए पंचवीसइहा ॥ ८ ॥ उट्ठियट्ठिओ सविणयं,

विहिणा गुरुणो करेइ किइकम्म । बत्तीसदोसरहिय, पणवीसावस्सगविसुद्ध ॥ ९ ॥ थद्ध १ पविद्ध २ भणाढिअ ३ परि-
पिंडिअ ४ मकुस ५ ससुधत्त ६ । कच्छवरिंगिअ ७ टोलगइ-८ दद्दुर ९ वेइ-आवद्ध १० ॥ १० ॥ मणदुट्ठ ११ रुट्ठ १२
तज्जिय १३ सढ १४ हीलिअ१५ तिणिअ १६ भहणीअ च १७ । दिट्ठमदिट्ठ १८ सग १९ कर २० मोअण २१ मूण २२
मूअ च २३ ॥ ११ ॥ भय २४ मित्ती २५ गारव २६ कारणेहिं २७ पलिओवि । [चि]अ २८ भयत च २९ । आलिद्ध ३०
मणालिद्ध ३१ चूलिअ ३२ चुडुलित्ति बत्तीसा ॥ १२ ॥ उपवेसमहाजाय, दुहोणथ पयडआरसावत्त । एगनिखमणातिगुत्त,
चउसिर न भणति पणवीसा ॥ १३ ॥ अह सम्ममवणअगो, करजुअविहिधरिअपोत्तियहरणो । परिचिंतिय अइआरे,
जहक्कम गुरुपुरो विअडे ॥ १४ ॥ अह उवविसित्तु सुत्त, सामाइअमाइअ पढीअ पयओ । अब्भुट्ठियओ म्मि इच्छा-इ पढइ
दुह उट्ठिओ विहिणा ॥ १५ ॥ दाऊण वदणं तो, पणगाइसु जइसु खामए तिन्नि । किइकम्म किरियठिओ, सड्ढो गाहा-
तिग भणई ॥ १६ ॥ अह [इय] सामाइअउस्सग्गसुत्तमुच्चरिअ काउस्सग्गठिओ । चिंतइ उज्जोयदुग, चरित्तअइआरसुद्धि-
कए ॥ १७ ॥ विहिणा पारिअ सम्म-त्तसुद्धिहेउ च पढिअ उज्जोअ । तह सव्वलोयअरिह-तचेइआरोहणुस्सग्ग ॥ १८ ॥
काउ उज्जोयगर, चिंतिय पारेइ सुद्धसम्मत्तो । पुक्खरवरदीवड्ढ, कड्ढइ सुयसोहणनिमित्त ॥ १९ ॥ पुण पणवीसोस्सासा
उस्सग्ग कुणइ पारए विहिणा । तो सयलकुसलकिरिआ, फलाण सिद्धाण पढइ थय ॥ २० ॥ अह सुअसमिद्धिहेउ, सुय
देवीए करेइ उस्सग्ग । चिंतेइ नमुक्कार, सुणइ वदेइ व तीइ थुइ ॥ २१ ॥ एव खेत्तसुरीए, उस्सग्ग कुणइ सुणइ देइ थुइ ।
पढिअ च पचमगल उवविसइ पमज्ज सडासे ॥ २२ ॥ पुव्वविहिणेव पेहिअ, पुत्तिं दाऊण वदण गुरुणो । इच्छामो अणु-

सट्ठिं,-ति भणिअ जाणूहिंतो ठाइ ॥ २३ ॥ गुरुथुइगहणे थुइ तिन्नि, वद्धमाणक्खरस्सरो पढइ। सक्कत्थयं थयं पढिअ कुणइ पच्छित्तउस्सग्गं ॥ २४ ॥ एवं ता देवसिअं, राइअमवि एवमेव नवरि तहिं। पढमं दाउं मिच्छा-मि दुक्कडं पढइ सक्कत्थवं ॥ २५ ॥ उट्ठिय करेइ विहिणा, उस्सग्गं चिंतए अ उज्जोयं। बीअं दंसणसुद्धीए चिंतए तत्थ इममेव ॥ २६ ॥ तइए निसाअइयारे, जहकम्मं चिंतिऊण पारेइ। सिद्धत्थयं पढित्ता, पमज्ज संडासमुववसिइ ॥ २७ ॥ पुव्वं च पोत्तिपेहण-वंदण-मालोयसुत्तपढणं च। वंदणखामणवंदण-गाहातिगपढणमुस्सग्गो ॥ २८ ॥ तत्थ वि चिंतए संयम-योगाण न जेण होइ मे हाणी। तं पडिवज्जामि तवं, छम्मासं ता न काउमलं ॥ २९ ॥ एगाइगुणतीसूणयं अं पि न सहो न पंचमासमवि। एवं चउ ति दुमासं, न समत्थो एगमासं पि ॥ ३० ॥ जा तं पि तेरसूणं, चउतीसइमाइअं दुहाणीए। जाव चउत्थं तो आयं-बिलाइ जा पोरसि नमो वा ॥ ३१ ॥ जो सक्कं तं हिअए, धरिउं पारेत्तु पेहए पोत्तिं। दाऊं वंदणमसढो, तं चिअ पच्चक्खए विहिणा ॥ ३२ ॥ इच्छामो अणुसट्ठिं, ति भणइ उववसिअ पढइ तिन्नि। थुई मिउसद्देण सक्कत्थयाइ तो चेइए वंदे ॥ ३३ ॥ अह पक्खियं चउद्दसि-दिणंमि पुव्वं व तत्थ देवसिअं। सुत्तंतं पडिक्कमिउं, तो सम्ममिमं कमं कुणइ ॥ ३४ ॥ मुहपोत्तिय वंदणयं, संबुद्धाखामणं तहालोए। वंदण पत्तेयखामणाणि च वंदणयमह सुत्तं च ॥ ३५ ॥ सुत्तं अब्भु-ट्ठाणं, उस्सग्गो पोत्ति वंदणं तह य। पज्जंतिअखामणं, तह चउरो थोभवंदणया ॥ ३६ ॥ पुव्वविहिणेव सव्वं, देवसियं वंदणाइ तो कुणइ। सिज्जसुरी उस्सग्गे, भेओ संतित्थयपढणे अ ॥ ३७ ॥ एवं चि अ चउमासे, वरिसे अ जहक्कम्मं विहि णेयो। पक्खचउमास-वरिसेसु नवरि नामंमि नाणत्तं ॥ ३८ ॥ तह उस्सग्गोज्जोया, बारस वीसा सम्मं गलिगचत्ता।

सबुद्धाखामण ति-पण सत्त साहूण जहसत्ति ॥ ३९ ॥ इअ जिणवल्लहगणिणा, लिहिअ ज सुमरिअ च मइणावि। उस्सु-
त्तमणाइन्नं, ज मिच्छामि दुक्कड तस्स ॥ ४० ॥”

॥ इति श्रीजिनवल्लभसूरिसामाचार्यधिकार ॥ ६२ ॥

ननु—श्रीजिनदत्तसूरीणा युगप्रधानगुरूणामपि अनायतनचैत्य—स्त्रीकृतमूलप्रतिमापूजा—प्रमुखनिषेधकवाक्यानि सामाचारीरूपाणि क्वाऽपि सकलितानि सन्ति? सन्तीति ब्रूमः, स्वकृतोत्सूत्रपदोद्घाटनकुलके तै सविस्तर प्ररूपितत्वात्
तथाहि, तत्कुलक—

“लिंगी जत्थ गिहिव देवनिलए निच्च निवासी तयं, सुत्तेऽणायतण न तत्थ व जओ नाणाइवुड्ढी भवे। निस्सानिस्स-जिणिंदमदिरदुग तल्लाभ हेउ तय, सिद्धतमि पसिद्धमेव वहवी खिंसति ही बालिसा ॥ १ ॥ चेइअमढेसु जइवेसधारया निच्चमेव निवसति। तमणाययण जइसावगेहिं खलु वज्जणिज्जति ॥ २ ॥ उस्सुत्तदेसणाकारएहिं केहिं तु वसइवासीहिं। पडि-बोहिअसावयचेइय पुणो होइऽणाययणं ॥ ३ ॥ एयमि हुस्सुत्त पुण, जुवइपवेसो निसाइ चेइहरे। रयणीइ जिणपइट्ठा, न्हाण नेवेज्जदाण च ॥ ४ ॥ पूएइ मूलपडिमपि साविआ चिइनिवसिसम्मत्त। गब्भापहारकल्लाण पि न हु होइ वीरस्स ॥ ५ ॥ कीरइ मासविहारोऽहुणाऽवि साहूहिं नत्थि किर दोसो। पुरिसित्थीओ पडिमा, वहति तत्था—इमा चवरो ॥ ६ ॥ कडुअसगरिआओ, न हुति विद्लति विरुहगाऽणत। न य सिंचियवेराइ, सच्चित्त सिंधवो दक्खा ॥ ७ ॥ इरियावहिय पडिकमिअ जो जीणाईण पूअणाइ पुणो। कुज्जा इरिय पडिकमिअ कुणइ किइ[य]कम्मदाणाई ॥ ८ ॥ विहि-

चेइअ नामं पि हु न जुत्तमेअं जमागमेणुत्तं । निस्साकडाइ जिणचेइआइं, लिंगीहि विजुआइं ॥ ९ ॥ तित्तियमित्तं कुज्जा, जित्तियमित्तं जलाइ भुंजिज्जा । अजियजलाहारगिही, पाणागारे समुच्चरइ ॥ १० ॥ उग्गय[ए]सूरे सूरुग्गमे अ भणिअंमि नत्थि किर दोसो । एगजुगे जुगपवरा, दस पंच हवंति न हु एगो ॥ ११ ॥ वत्तीसं देविंदा, चउसट्ठी नेअ हुंति जिणपयडा । पूआ अट्ठविअप्पा, पाससुपासा न नव ति फणा ॥ १२ ॥ खीरघएहिं ण्हाणं, जिणपडिमाणं न काउ जुत्तमिणं । दवत्थओत्ति काउं, गिहीणमुचिआ जिणपइट्ठा ॥ १३ ॥ कत्तियऽमावासाए, पच्छिमरयणीइँ वीरपडिमाए । कीरइ न्हाणं पूआ, वाइअ महनट्टगीअं च ॥ १४ ॥ लउडारसो वि दिज्जइ, विहि–जिणभवणंमि सावएहिं पि । सासणसुराणमंदो–लणं च तत्थेव जलकीलं ॥ १५ ॥ माहे मालारोवण–मिह कीरंतं च साहए सिद्धिं । मालग्गहणे न्हाणे, जिणाण रयणीइ [ए] को दोसो ? ॥ १६ ॥ न्हवणयरसिहाबंधो, मुद्दाकलसेसु वासखेवाइ । सूरी विणा पइट्ठं, कुणइ अ उस्सुत्तमाईअं ॥ १७ ॥ गिहिणोऽवि दिसाबंधो, कीरंतो धम्मसाहगो होइ । चेइवसहिनिवासीवि साहुवेसट्ठिया पुज्जा ॥ १८ ॥ जिणबिंबसमणायणं, न होइ निवसंति ते जहिं स मढो । सो सुविहियसाहूहिं, परिहरिणिज्जो न य गिहीहिं ॥ १९ ॥ मेरुगिरिंमि तिअसाहि–वेहिं जिणजम्मन्हाणमवि किरियं । आरत्तिअमुत्तारिय, मंगलदीवं कयं नट्टं ॥ २० ॥ आरत्तिअमेगजिणिं–दपडिमपुरओ कयं न निम्मल्लं । परिहाविज्जइ जेणं, वत्थेणं तमवि निम्मल्लं ॥ २१ ॥ आरत्तियमुवरिजलं, भामिज्जइ तह पयत्तओ पूअं । तंमि अ जमुत्तरंते, तदुवरि कुसुमंजलिक्खेवो ॥ २२ ॥ आरत्तियं धरिज्जइ, जयंतराले वि उत्तरंतं तु । कीरइ नट्टं गीअं, वाइअमुअगीअ नट्टं च ॥ २३ ॥ जिणपुरओऽवि फलक्खय–पमुहं जं ढोइअं तु पूअट्ठा । तमवि न कप्पइ

निम्मल-मित्थ काउ पुणो दाउ ॥ २४ ॥ कप्पइ न लिंगिदव्वं, विहिजिणभवणंमि सव्वहा दाउं । सासणसुराण पूआ, नो कायव्वा सुदिट्ठीहिं ॥ २५ ॥ पव्वज्जागहणुट्ठा-वणाइ नंदी वि कीरइ निसाए । नेमिविवाह[खोडय]क्खाडय-रहचलणा राइम-इसोगो ॥ २६ ॥ सिद्धंतसुत्तजुत्तीहिं, जमिह गीयत्थसूरिमायरियं । न कुणंति त पमाणं, पयडंति य समयमाहप्पं ॥ २७ ॥ पुत्तिं विणावि गिहिणो, कुणंति चेलंचलेण किइकम्मं । पाउरणेण खंधे, कप्प[ह]ेण जइणो परिभमंति ॥ २८ ॥ [कु] सुगुरु-कयपारतंता, सुत्तं वि समत्थय-विआणंता । विहि पडिकूला संतो, कुणंति जं मुणसु तमुस्सुत्तं ॥ २९ ॥ गणणाईआ लोआ, उस्सुत्ताण पयासिया समए । इह जे जिणदत्ताणं, मन्नंति कुणंति ताणि न ते ॥ ३० ॥"

॥ इति श्रीजिनदत्तसूरिसामाचार्यधिकार ॥ १२ ॥

ननु-श्रीजिनदत्तसूरिप्रशिष्याणां श्रीजिनपतिसूरीणामपि काऽपि सामाचारी प्रवर्तते न वा ? उच्यते—प्रवर्तते एव, काऽसौ कियती च ? उच्यते—एकोनसप्ततिशिक्षारूपा सा । तथाहि—

"आयरिय उवज्झाए इच्चाइगाहातिगं पडिक्कमणे साहुणो न भणंति ॥ १ ॥ पडिक्कमणऽन्ते सिरिपासनाहसकत्थवो काउस्सग्गो अ ॥ २ ॥ पडवडमुहपत्तीए अप्पाभिमुहदसिआए सावआण साविआण य आवस्सयकरणं ॥ ३ ॥ पडिक्क-मणसमाइसु सामाइअदंडगो नवकारो अ वारतिगं भणिज्जइ ठवणायरियठावणं च तिहिं नवकारेहिं ॥ ४ ॥ सड्ढाणं सामाइ-अग्गहणे अट्ठहिं नवकारेहिं सज्झायकरणं ॥ ५ ॥ उस्सुत्तभासग-चियवासी-दव्वलिंगीण-वक्खाणसुणणस्स कियक-म्मस्स य निसेहो ॥ ६ ॥ खमासमणदुगतराले इच्छकार सुहदेवसि अ सुहराइ अ पुच्छा ॥ ७ ॥ सगर १ कडुअ २

गोयराइ ३ विदलं ॥ ८ ॥ तिहिवुड्ढीए पच्चक्खाण–कल्लाणयन्हवणाइसु पढमतिही घेतवा ॥ ९ ॥ मासवुड्ढीए पढममा-
सस्स पढमपक्खो वीअमासस्स वीअपक्खो कल्लाणगेसु घेतव्वो ॥ १० ॥ सावणे भद्दवए वा अहिगमासे चाउम्मासाओ
पण्णासइमे दिणे पज्जोसवणा कायवा न असीइमे ॥ ११ ॥ सावगाणं पाणस्स लेवाडेण वा इच्चाइ पाणगागार अणुच्चारणं
॥ १२ ॥ विगईओ पच्चक्खाइ इच्चेव भणणं न सेसिआउत्ति ॥ १३ ॥ कत्तियवुड्ढीए पढमकत्तिए चेव चाउम्मासिअं पडि-
क्कमिज्जइ सेसमासवुड्ढीए पंचसुमासेसु चउमासं कीरइ ॥ १४ ॥ इत्थीणं देवपूआ निसेहो ॥ १५ ॥ वायणायरिअ-उवज्झाय
सूरिणं जहसंखं इगदुगतिकंबला निसिज्जा ॥ १६ ॥ सामण्ण साहूणं अपंगुरिआणं उवओग करणं चंदणकपूरपूआनिसेहो
अ ॥ १७ ॥ न एगागिणीए इत्थीए वसहि पवेसो ॥ १८ ॥ वरिसयाले अ–गलिअतक्क निसेहो ॥ १९ ॥ पारुडिआ १
जडाल २ कंबल ३ बोरिआणं ४ अपरिभोगो ॥ २० ॥ संघवइ १ सूरिपय २ कुलेसुवि दसाहं सुअसूअगकुलाणं च एगार-
साहं पुत्तिआसूअगं बारसाहं मयगकुलाणं च वज्जणं ॥ २१ ॥ दक्खा १ खज्जूर २ उत्तति [खारिक] ३ माईणं सकुलिआणं
साहूहिं अग्गहणं ॥ २२ ॥ एगजुगे जुगप्पहाणो एगो न पुण अणेगे ॥ २३ ॥ चित्ताऽसोए सत्तमीट्ठमी–नवमीतिहिसु कयं
तहा पुप्फवईए कयं तवं आलोयणाए न पडइ ॥ २४ ॥ आयंबिले पप्पड १ घुग्घरिआ २ वेढमिआ ३ इड्डुरिअ ४
तक्काइ ५ निसेहो ॥ २५ ॥ साहूणं वासारत्ते वीरकल्लाणगेसु अ एगा विगई उवहाणे गिहिणंपि ॥ २६ ॥ रयस्सला
भत्तस्स वज्जणं ॥ २७ ॥ पुप्फवईए तिचउरादिणे च्छुत्तिरक्खणं, चेइअवसहिसु अगमणं, पडिकमणाइसु मोणं ॥ २८ ॥
कंधिआणं तइअदिणे न्हाणं जाव देव अपूयणं ॥ २९ ॥ वायणायरिआइ पयठिणं ठवणायरिअस्स य असंफुसणं निअमिअ

माणिकपत्थारिआइ तव अकरण ॥ २१ ॥
पडिक्कमणाइ मोणेणं कुणंति ॥२०॥ गोयमपडिग्गह १ मुक्खदडग २ मउडसत्तमी माणिकपत्थारिआइ तव अकरण ॥२३॥ चेइअहराइसु
सपइकाले सावयपडिमाओ न वहिज्जति ॥२२॥ देवस्स गाम १ गोउल २ आराम ३ कूवाइ ४ न कीरइ ॥२३॥ चेइअहराइसु
अड्डुडचय पडिसेहो ॥२४॥ राईमई विरहगीआई परिहारो ॥२५॥ जहन्नओ वि पारुत्थय विणा न न्हवण ॥ २६ ॥ रयणीए
नदि १ बलि २ पइट्ठा ३ रहजत्ता ४ न्हवणाई ५ समणा १ समणी २ सावय ३ साविआण ४ चेइअ पवेसो न मगलदीवस्स
भामण ॥ २७ ॥ न य आरत्तिए विसेस पूआ ॥ ३८ ॥ लवणस्स जलस्स य उत्तारिअ जलणे खिवण ॥ २८ ॥ न य थाल
वेणा आरत्ति अ मगलदीवा ॥ ४० ॥ न चेईए वेसा नच्चण ॥ ४१ ॥ न य लउडारसदाण ॥ ४२ ॥ लोण १ जल २
आरत्तिआइ ३ जिणस्स सकेण न कय किंतु गीयत्थेहिं आइण्ण संहारेण य सजुत्त ॥ ४३ ॥ अट्ठाहिआओ तहा आर-
भेअघाओ जहा सत्तमी अट्ठमी नवमीओ अट्ठाहिआ मज्झे इति ॥ ४४ ॥ परिग्गहप्पमाणटिप्पणए मूलगुरुपासे इम
गहिअति लिहिज्जइ न उण अन्नेहिं वि आयरिय उवज्झाय वायणायरिएहिं दिन्ने परिग्गहप्पमाणे स नाम लिहिअव ॥ ४५ ॥
मूलगुरुपत्थाण काउ जाव वियक्खिय ठाण न सपत्तो ताव धोवणीया सवठाणेसु साहूहिं न कायवा ॥ ४६ ॥ कथक-
वल्लियाए असमप्पिआए दडगो न अप्पेअवो आयरियउवज्झायाण गिण्हतेहिं पढम दडओ घेतवो पच्छा कथकव
लेआ ॥ ४७ ॥ आयरिय-उवज्झायाण कथकवली विहारभूमिए वेयावच्चगरेण घेतवा न पुण वायणायरिअस्स ॥ ४८ ॥
चउरो तिप्पाओ घेतवा न पुण तिन्नि ॥ ४९ ॥ अपडिक्कमत वदणदायारो सावया जहा पभाए तहा सझाए वि दोहिं

छंदणेहिं कमेण आलोयणं खामणं पच्चक्खाणं करेंति, न पुण संझाए पढमं छंदणदुगेण पच्चक्खाणं ततो दो दो छंदणेहिं आलोयण खामणया ॥ ५० ॥ सावय–पडिक्कमणसुत्तंते तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्सत्ति न भणंति ॥ ५१ ॥ पडिक्कमणे साहूणो सावया य काउस्सग्गे आइआरं मुक्कलं चिंतंति न पुण गाहारूवं ॥ ५२ ॥ वक्खाणवायणेवि रागझुणी न कायव्वो ॥ ५३ ॥ सामाइअदंडगं मुहपोत्तिआ पडिलेहणपुव्वं भणिअ तओ इरिआवहिआ पडिक्कमिज्जइ न पुण इरिअं पडिक्क-मित्ता तओ सामाइअग्गहणं ॥ ५४ ॥ पक्खियपडिक्कमणे पुढोकय आलोयणं मुत्तुं परोप्परं एगमंडलीए न छंदणा दोसो अओ मुहपोत्ति पडिलेहिज्जइ ॥ ५५ ॥ अट्ठमीचउद्दसीसु उववासकरणं सइ सामत्थे बीआपंचमीएग्गारसीसु निव्विगयं अन्नया एगभत्तमविंजण जाय खुड्डिय गिलाणाइ मोत्तुं ॥ ५६ ॥ पइदिणं संपुण्णचियवंदणा देवालए ॥ ५७ ॥ रत्तिए गुरुणो सोअत्थं दुप्परिआए जलोल्लिय चीवरखंडठावणं अइसाराइसु लूहणयाइ धोवणं भंडए धारेअव्वं ॥ ५८ ॥ चउमासिया धोवणी ॥ ५९ ॥ वासा चउमासए सूरिणं दुकंबला निसिज्झा उवज्झायस्स एगं कंबला वायणायरिअस्स य ॥ ६० ॥ जेट्ठउवज्झाया मह–उवज्झाया इति भणंति न पुण अन्ने ॥ ६१ ॥ आयरिय नामं लेहाइसु अमुग आयरिय इय लिहिअव्वं न पुण सूरित्ति ॥ ६२ ॥ संघाडयबाहिरे मए तस्स अंतिय वत्थ पत्त पुत्थआइ पडआसण कंबलसहिअं मूलगुरुणो दिज्जइ ॥ ६३ ॥ साहूसु कणिट्ठो भोयणमंडलिं समुद्धरइ ॥ ६४ ॥ ओमरायणीआ जलं विहरंति सो सा भत्ताइअं ॥ ६५ ॥ वीसओसिरिमाल-ओसवाल-पोरवाड-कुलसंभूओ चेव आयरिओ ठाविज्जइ उवज्झाओवि तहेव न पुण दसाजातिओ महुत्तीयाणो ठाविज्जइ, वायणागुरू जो वा सो वा ठाविज्जइ महत्तरी सिरिमाला चेव ठाविज्जइ ॥ ६६ ॥

पथे सज्झाय दुप्पडिलेहण गोअरचरिअभगोत्ति जहा–जेट्ठ साहूणो विस्सामिअ विस्सामिअ सुह विहारो पुच्छिअव्वो ॥ ६७॥ साहूण पढमो वहाणे सुद्धे उत्तरज्झयणाइ जोगा वोढव्वा ॥ ६८ ॥ वीरस्स छ कल्लाणा य॥ ६९ ॥"

॥ इति श्रीजिनपतिसूरिसामाचार्यधिकारं ॥ ९४ ॥

ननु–श्रीखरतरगच्छे एतत्सामाचारीत्रयातिरिक्त व्यवस्थापत्रमपि किमपि वर्तते न वा ? उच्यते–वर्तते एव साधूना शिक्षारूप, तथाहि—

सर्व वस्त्रपात्रादि विहृत्य मूलगुरुभ्यो निवेदनीय । १ । प्राभृतकादिपरिष्ठापने आचाम्ल, अन्यत्र चातुर्मासिक–सावत्सरिकपारणात् । २ । पात्रक्षालने कल्पपरिधाने निर्विकृतिक । ३ । गुरुणासह सस्तारक–मुखवस्त्रिकाऽप्रतिलेखने निर्विकृतिक मार्गश्रमग्लानत्वादिकारण विना । ४ । गुरोरनापृच्छया साधुभ्यो वस्त्रादिदान न कार्यम् । अन्यत्र पृथक् सघाटकान् । ५ । पात्र प्रेपणक घटभगे आचाम्ल । ६ । षेतणी ढाकणी प्रभृतिभगे निर्विकृतिक । ७ । आरभरुच्या गृहस्थपार्श्वात्

१ गच्छपति पञ्चनदी साधयति । सूरिमन्त्र आराधयति । मस्याइ जिनदत्तसूरिमध्वजर्प करोति । खरतरश्राद्धगृहे अभयकाकससस्मरण [गुणन] खरतर श्राद्धैः सदा क्षिमवटी २००० गुणनीया । श्राद्धैः स्वगृहे मासमध्ये आचाम्लद्वय कार्यं । सति सामर्थ्ये खरतरसाधुभिः प्रकाशन कार्यं । एते सप्त वरा श्रीजिनदत्तसूरीणां पार्श्वे योगिनीमार्गिताः । योगिनीदत्ता तु एते । प्रतिग्राम एकः श्राद्धो धीरः । प्रायस खरतरश्राद्धो निर्धनो न । खरतरश्राद्ध कुमरणेन न म्रियते । साध्वी स्त्रीधर्मं न । खरतरश्राद्ध शाकिनी न छलति । जिनदत्तसूरिनाम्ना विद्युद्भय न । खरतरश्राद्ध सिन्धुदेशे गत्वा क्षमनाद् भविष्यति । इति जिनदत्तसूरीणां सप्त वरा योगिनीदत्ताः इति जीर्ण–पत्रे ॥

किमपि न आनाय्यं किं तु संघाटकं प्रति पृष्ट्वा । ८ । विंशति वर्षपर्यायं विना योगपट्टादि न ग्राह्यं । ९ । सन्निधिधारण–
वर्जनं । १० । संस्तारके सामान्यतपोधनस्य कम्बलिका निषिद्धा ग्लानवर्जं । ११ । क्रीतादिना वस्त्रादि अपूर्वं न आनाय्यं
। १२ । सागारिकसमक्षं गाढकलहे आचाम्लं अज्ञाते निर्विकृतिकं । १३ । सागारिकेभ्यो याचकेभ्यश्च निजान्नपानादि
न देयं । १४ । उपाध्यायवाचनाचार्ययोः मण्यक्षपूजानिषेधः । १५ । गुरोराज्ञया विहारो गमनागमनादिकं । १६ ।
उपाध्यायवाचनाचार्याणां प्रावृतानामेव उपयोगकरणं आचार्यवत् । १७ । उपाध्यायवाचनाचार्याणां आरात्रिकावतारणं
न । १८ । प्रथमदिने आचार्योपाध्यायवाचनाचार्यैः यथाज्येष्ठं रात्रिकं पादशौचं कार्यं । १९ । उपाध्यायवाचनाचार्याणां
पृष्ठपट्टे कम्बलं वस्त्रं च नाऽस्ति । २० । भोजनकाले आचार्योपाध्यायाग्रे पट्टकं धार्यं, न वाचनाचार्याग्रे । २१ । व्याख्या-
नारम्भे गच्छाधिपतेः नमस्कारकथनं प्रतिक्रमणे तन्नाम कथनं च । २२ । दीक्षादानं मूलगुरोस्तदाज्ञया आचार्याणां च
। २३ । सागारिकदृष्टौ उच्छोञ्छनाभ्यंगनिषेधोऽन्यत्र हस्तपादमुखशौचात् । २४ । वर्षाचतुर्मास्यां एका विकृतिः वीरक-
ल्याणके च बालग्लानवर्जं । २५ । राद्धकाचरनिषेधः । २६ । देवस्वं ज्ञानस्वं च न क्वाऽपि व्यापार्यं देवकार्यादन्यत्र । २७ ।
पूर्णिमाऽमावास्योः नन्दीश्वरदेववन्दनं । २८ । कार्तिकचातुर्मासिकं पारणं बहिर्विधेयं यतनया । २९ । गुरुरूपद्रव्यमपि
देवस्व–ज्ञानस्ववत् । ३० । अकाले संज्ञायां यथा उपवासः प्रवेश्यः । ३१ । अष्टमीचतुर्दश्योः पादशौचवर्जं उच्छोलना-
निषेधः करणे उपवासः । ३२ । उत्सर्गेण दुग्धनिषेधः यः कश्चित् लंघयिष्यति तस्याज्ञाभंगः इति ॥ ३३ ॥

॥ इति व्यवस्थापत्राधिकारः ॥ ६५ ॥

ननु–देववन्दनाऽनन्तर श्रीआचार्यमिश्र–इत्यादि क्षमाश्रमणचतुष्टयादारभ्य क्षेत्रदेवतास्तुतिपूर्वकवन्दनद्वयदानेन नमोऽर्हत्सिद्धा इत्यादिपर्यन्त आन्तरणीनामक छन्दनादोष प्रतिपादितोऽस्ति, अत पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्षामणाकाले परस्पर आंतरणीदोषो न गम्यमानोऽस्ति, तत् क्वाऽपि प्रतिपादितमस्ति न वा ? उच्यते–श्रीजिनपतिसूरिसामाचार्यां स्पष्ट तदक्षराणि सन्ति, तथाहि–"पक्खियपडिक्कमणे पुव्वोकय आलोयण मोत्तु परोप्पर एग मडलीए न छदणा दोसो अओ मुहपत्ति पडिलेहिज्जइ" १ एव श्रीजिनप्रभसूरिकृतविधिप्रपायामपि, तथाहि–"पक्खियपडिक्कमणे पत्तेअखामणकुणताण पुव्वोकय आलोयण मोत्तु नत्थि छदणादोसो अओ चेव अम्ह सामाचारीए मुहपत्तिआ पत्तेअ खामणानन्तर पडिलेहिज्ज इत्ति २ एवं तरुणप्रभसूरिकृत–बालावबोधेऽपि ज्ञेयम् ३ ॥

॥ इति पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्षामणाया न आन्तरीणानामक छन्दना–दोषाधिकारः ॥ ६६ ॥

ननु–देवसिय वइक्कत कियन्त काल कथ्यते ?, कियन्त काल च राइय वइक्कत पठ्यते ? उच्यते—प्रादोषिके प्रतिक्रमणे रात्रिप्रथमप्रहर यावत् देवसिय कथ्यते, पूर्वाह्णे तु दिवसप्रथमप्रहर यावत् राइय कथ्यते, यदुक्त श्रीआवश्यकचूर्णौ (५१ पत्रे) तृतीयाध्ययने, तथाहि–"एव देवसिओ वदणग विहाण भणियं । रत्तिमाइसुवि जेसु ठाणेसु दिवसग्गहण तत्थ राईगादी वि भाणियव्वा । पादोसिए जाव पोरसी न उग्घाडेइ ताव देवसिअ भण्णइ, पुव्वण्हे जाव पोरिसी न उग्घाडेइ ताव राइयअं" इत्यादि ॥ ६७ ॥

॥ इति देवसिअ राइयं पाठकालाधिकारः ॥ ६७ ॥

ननु-श्राविका श्रावको वा यदा मुखवस्त्रिकोपरि वन्दनकं ददते तदा एकपट्टाया मुखवस्त्रिकाया उपरि तत् दानं घटामाटीकते ?, किंवा द्विपट्टाया उपरि ? उच्यते—एकपट्टायाः, न द्विपट्टायाः, यतो वन्दनकावसरे पूज्यपादयुग्मकल्पना मुखवस्त्रिकाया मध्यभागे कथिताऽस्ति । द्विपट्टायास्तस्या उपरि वन्दनकदाने मुखवस्त्रिकाया मध्यभागो न भवति किन्तु चतुर्थभागः, स तु विरुद्धो ग्रन्थेऽप्रतिपादनात्, तस्या मध्यभागे वन्दनकदानं तु श्रीअभयदेवसूरिकृतवन्दनकभाष्ये प्रोक्तमस्ति, तथाहि—

"तह वि छिन्नं वामयजाणुं नमिऊण तत्थ मुहपुत्तिं । रयहरणमज्झभागंमि ठावए पुज्जपायजुगं ॥ १ ॥

एवं सुसावओ वि हु दुवालसावत्तवंदणं दिंतो । मुहपुत्तिमज्झभागंमि ठावए पुज्जपायजुगं ॥ २ ॥

॥ इत्येकपट्टमुखवस्त्रिकोपरि वन्दनकदानाधिकारः ॥ ६८ ॥

ननु-श्रीखरतरगच्छे पदस्थानां व्यवस्थाविधिः कोऽपि प्राक्तनोऽस्ति न वा ? उच्यते—अस्तीति । तथाहि—

श्रीयुगप्रधानाचार्यस्य गच्छाधिपतेः पाञ्चजन्यशब्दवादनादिना प्रवेशः क्रियते, निंउछनं च क्रियते, मङ्गलकलशः सम्मुखमागच्छति [आनीयते], व्याख्याने कृते सति श्राविका गीतं गायन्ति, इति संक्षेपेण श्रीयुगप्रधानाचार्यस्य प्रतिपतिः ॥ १ ॥

द्वितीयस्थानीय-सामान्याचार्यस्य नगरप्रवेशे चतुर्विधसंघः सम्मुखं आगच्छति, शङ्खो वाद्यते, श्राविकाश्च गीतं

गायन्ति, वादित्र वाद्यते, मङ्गलकलशः सम्मुखो नाऽऽगच्छति [नाऽऽनीयते] निउञ्छन च न क्रियते इति सक्षेपेण सामान्याचार्यस्य प्रतिपत्ति ॥ २ ॥

श्रीउपाध्यायस्य पुनर्नगरप्रवेशे साधवः श्रावकाश्च सम्मुखा आगच्छन्ति, पर साध्वी श्राविका, नाऽऽगच्छन्ति, शङ्खो न वाद्यते, देवगृहप्रवेशे श्राविका गीत न गायन्ति, उपाध्यायेन व्याख्याने कृते सति श्राविका गीत न गायन्ति, निउञ्छन च न कदाचिदपि क्रियते। उपाध्यायस्य पाक्षिकप्रतिक्रमणे वाह्लिका न दीयते, उपाध्यायस्य मङ्गलकलशो वादित्र च काऽपि नाऽस्ति, उपाध्यायस्य पृष्ठपट्टः कम्बलिकावस्त्रादिरहित केवलो दीयते, इति सक्षेपेणोपाध्यायस्य प्रतिपत्ति ॥ ३ ॥

वाचनाचार्यस्याऽपि नगरप्रवेशे साधवः श्रावकाश्च सक्षेपेण समुखा आगच्छन्ति, शङ्खो न वाद्यते, साध्वी श्राविकाश्च समुखा नाऽऽगच्छन्ति, निउञ्छन च न काऽपि क्रियते। वाचनाचार्येण व्याख्याने कृते सति श्राविका गीत न गायन्ति, देवगृहप्रवेशे शङ्खो न वाद्यते श्राविकाश्च गीत न गायन्ति, यदि वाचनाचार्यसकाशाद् बृहत्तरसाधुर्भवति तदा बृहत्तर-साधु प्रथम वन्द्यते क्षाम्यते च लेखमध्ये प्रथम बृहत्तरसाधुनाम लिख्यते लेखोपरि वाचनाचार्यनाम एक दीयते इति सक्षेपेण वाचनाचार्यस्य प्रतिपत्ति ॥ ४ ॥

आचार्यो-पाध्याय-वाचनाचार्याणा त्रयाणामपि चैत्यपरिपाटौ शङ्खो वाद्यते, श्राविकाश्च गीत गायन्ति १ श्रीआचार्याणां कम्बलत्रय, उपाध्यायाना द्वय, वाचनाचार्यस्य एक कम्बलो दीयते इत्युपवेशनविधि ॥ ५ ॥

महत्तराया नगरप्रवेशे श्राविकाः केवलाः संमुखमागच्छन्ति, श्रावका नाऽऽगच्छन्ति, श्राविका गीतं न गायन्ति, मङ्गलकलशो नाऽऽगच्छति [नाऽऽनीयते], देवगृहप्रवेशे गीतशङ्खनिउञ्छनादिकं किमपि न क्रियते, पृष्ठपट्टे च कम्बलिका वस्त्रं दीयते, उपवेशने कम्बलद्वयं दीयते ॥ ६ ॥

प्रवर्तिन्याः पृष्ठपट्टो लघुः कम्बलिकादि रहितः क्रियते, उपवेशने एकः कम्बलः, इति महत्तरा–प्रवर्तिन्योः संक्षेपेण प्रतिपत्तिः ॥ ७ ॥

अनेन विधिना प्रवर्तमानस्य सकलसंघस्य सर्वं भव्यं भविष्यति। अयं पदस्थानां विधिः विचारसारे लिखितोऽस्ति, परमयं विधिर्जीर्णत्वाद् व्यवच्छिन्नप्रायः, सांप्रतं तु सांप्रतीना गच्छाधिपति १ सामान्याचार्यो २ पाध्याय ३ वाचनाचार्य ४ महत्तरा ५ प्रवर्तिन्यो ६ भिन्नेनैव विधिना व्यवस्थां विनैव प्रवर्तमाना दृश्यन्ते ॥ ६९ ॥

॥ इति पदस्थानां व्यस्थांविधिरधिकारः ॥ ६९ ॥

ननु–सिद्धान्तानुयोगस्य तत् विसर्जनस्य च को विधिः ? उच्यते—

प्रथमं मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकद्वयं दीयते, पश्चात् क्षमाश्रमणपूर्वं "अनुयोगं संदिसावेह अनुयोगं पडिगाहेह

---

१ व्यवस्थापत्रकं विविधप्रकार प्रत्यातरे दृश्यते इति ।

अनुयोगपडिग्गहणत्थ करेमि काउस्सग्ग" इत्यादि भणित्वा कायोत्सर्गं क्रियते, लोगस्स उज्जोअगरे एको चिन्त्यते पार्यते च लोगस्स १ कथ्यते, यदा उद्देशका अध्ययनानि च परिपूर्णानि भवन्ति, तदा वन्दनकद्वय दीयते, समाप्तौ प्रारम्भे च वन्दनकद्वय दीयते। इत्यनुयोगविधि, उद्देशो वाचनासूत्रप्रदानमित्यर्थ १, समुद्देशो व्याख्याया अर्थप्रदानमिति २, अनुज्ञा सूत्रार्थयो अन्यप्रदान प्रति अनुमनन ३, मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय दीयते, पश्चात् क्षमाश्रमणदान-पूर्वमनुयोगं विसर्जः । अनुयोगविसजनार्थं काउस्सग्ग करेह। अनुयोगविसर्जनार्थं करेमि काउस्सग्गमित्यादि भणित्वा कयोत्सर्गो नमस्कार एकश्चिन्त्यते पार्यतेऽपि एक कथ्यते पश्चाद् विश्रामण्यं कृत्वा मिथ्या दुष्कृत दीयते ॥ ७१ ॥

॥ इत्यनुयोगदानविसर्जनविधिरधिकारः ॥ ७० ॥

ननु—पाक्षिक-चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे यथा भवनदेवताया कायोत्सर्गं स्तुतिश्च कथ्यते—तथा सावत्सरिकप्रतिक्रमणेऽपि कथ्यते न वा ? उच्यते पाक्षिक-चातुर्मासिक-सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे भवनदेवता थुई अधिकी कहिजइ इति श्रीतरुणप्रभ-सूरिकृतबालावबोधवचनप्रामाण्यात् कथ्यते एव, यत्तु श्रीविधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिभि प्रोक्त "सावच्छरिए भवन-देवता काउस्सग्गो न कीरइ, न य थुई असज्झायकाउस्सग्गोवि न कीरइ" इति तत्परमार्थं तु त एव जाणन्ति। ननु श्रीतरुणप्रभसूरिवचनोक्तिसम्मति कुत्राऽप्यस्ति जीर्णग्रन्थे ? उच्यते—हेतुगर्भे तथैव प्रतिपादनात्, तथाहि—श्रुतदेवताया प्रत्यह स्मृत्या तु आराध्यत्वेन तद्दिने तत्कायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः, क्षेत्रदेवताया प्रत्यह स्मृतौ भवनस्य

क्षेत्रान्तर्गतत्वात् भवनदेव्या अपि स्मृतिः कृतैव, तथापि पर्वदिने तस्या अपि बहुमानार्हत्वात् कायोत्सर्गः साक्षात् क्रियते, स्तवस्थाने अजितशान्तिस्तव पाठश्च। उक्तं च—

"पुव्वं विहिणेव सव्वं, देवसिअं वंदणाइतो कुणइ। सिज्झसुरी उस्सग्गो, भेओ संतिथयपढणे य ॥ १ ॥"

इत्यादि पाक्षिकप्रतिक्रमणविधिः। चातुर्मासिक-सांवत्सरिकप्रतिक्रमणयोरपि क्रम एष एव, नवरं नाम्नि विशेषः, कायोत्सर्गे च चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे चतुर्विंशतिस्तवविंशतिः चिन्तनं। सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे च चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्तवः, तदन्ते एको नमस्कारश्च चिन्त्यते। क्षामणकं च पाक्षिकचातुर्मासिकयोः पञ्चानां, सांवत्सरिके च सप्तानां, श्रीगुर्वादीनां यदि द्वौ शेषौ तिष्ठतः॥ उक्तं च—

"एवं चिअ चउम्मासे, वरिसे अ जहक्कमं विही नेओ। पक्खियचउमासवरिसे-सु नवरि नामंमि नाणत्तं ॥ १ ॥

तह उस्सग्गो ज्जोया, बारस वीसा समं गलिगचत्ता। संबुद्धखामणं ति-पण-सत्त साहूण जह संखं ॥ २ ॥"

इत्थमेव श्रीप्रवचनसारोद्धारवृत्तौ, तथाहि—

"पाक्षिकादिषु त्रिषु श्रुतदेवताकायोत्सर्गस्थाने भवनदेवताकायोत्सर्गः क्रियते" इत्यादि। एवं श्रीदेवेन्द्रसूरिविरचित-षडावश्यकवन्दारकवृत्तावपि (८५ पत्रे) पाक्षिक-चातुर्मासिक-सांवत्सरिक-प्रतिक्रमणत्रयेऽपि भवनदेवताकायोत्सर्गः प्रतिपादितोऽस्ति, तथाहि-तथा पाक्षिकादीनि—

"मुहपत्ती वंदणयं, संबुद्धाखामण तहाऽऽलोए । वंदणपत्तेयखामणाणि, वंदण य सुत्त च ॥ १ ॥
सुत्त अब्भुट्ठाण, उस्सग्गो पुत्तिवंदणं तह य । पज्जते खामणया, तह चउरो थो[छो]भवंदणया ॥ २ ॥
(एस विही पक्खियपडिक्कमणे)

पक्खिय तिन्नि सयाइं, ऊसासा पण सया उ चउमासे । अट्ठसहस्स वरिसे, सिज्जसुरीए तहुस्सग्गो ॥ ३ ॥" इति । इत्थमेव श्रीतिलकाचार्यकृतावश्यकवृत्तावपि, तथाहि—पाक्षिकप्रतिक्रमणान्ते गुरुवचनसंग्रहगाथा, "अहमपि मे खामेमि तुब्भेहिं सम मत्थएण वंदामि, आयरिय—संति नित्थारपारगाओ गुरुणो उ वयणाइं" उक्तार्था । भवनदेवता—क्षेत्रदेवतयोः कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, अजितशान्तिस्तवं पठन्ति, गतं पाक्षिकं । एवं चातुर्मासिकं नवरं तत्र पञ्चशतोच्छ्वासमानकायोत्सर्गं । एवं सांवत्सरिकमपि तत्राऽष्टोत्तरसहस्रोच्छ्वासः कायोत्सर्गः । एवं हारिभद्र्यामपि पाक्षिक—चातुर्मासिक—सांवत्सरिकप्रतिक्रमणत्रयेऽपि । सिज्जसुरीए कायोत्सर्गस्य करणं समानमेव प्रतिपादितमस्ति, नानात्वं तु कायोत्सर्गे, लोकोद्द्योतकरचिन्तनं तत्तु नामग्राहं पृथक् पृथक् प्रतिपादितमस्ति । एवं श्रीआवश्यकचूर्णावपि (२६१ पत्रे), तथाहि—"चाउम्मासिए एगो उवसग्गदेवयाए काउस्सग्गो कीरइ, संवत्सरिए खित्तदेवयाए वि कीरए अब्भहिओ" इत्यादि । एवं श्रीजिनभद्रसूरिपट्टालङ्कारश्रीजिनचन्द्रसूरिशिष्यकृतषडावश्यकबालावबोधेऽपि, पाक्षिकादित्रयप्रतिक्रमणानन्तरं देवसिकप्रतिक्रमणेऽयं विशेष उक्तः, तथाहि—"केवल भवनदेवता काउस्सग्ग थुई अधिक कहिज्जइ, अजितशान्तिस्तव कहिज्जइ । लघुस्तवन उवसग्ग कहिज्जइ ।" पञ्चवस्तुकसूत्रवृत्तौ (८० पत्रे) तु एवं—

"पम्हट्ठमेरसारण, विणओ उ ण फेडिओ हवइ एवं । आयरणा सुअदेवअ–माईणं होइ उस्सग्गो ॥ ४९१ ॥"

व्याख्या–तत्र हि विस्मृतमर्यादा स्मरणं भवति, विनयश्च न फेटितो–नातीतो भवति, 'एवं' उपकार्यासेवनेन, एतावत् प्रतिक्रमणं, आचरणया श्रुतदेवतादीनां भवति कायोत्सर्गः । आदिशब्दात् क्षेत्रदेवता-भवनदेवता-परिग्रह इति गाथार्थः ॥९१॥

"चाउम्मासिअ वरिसे, उस्सग्गो खित्तदेवयाए उ । पक्खिय सिज्जसुराए, करिंति चउमासिए वेगे ॥ ४९२ ॥"

चातुर्मासिके वार्षिके च, प्रतिक्रमणे इति गम्यते कायोत्सर्गः क्षेत्रदेवताया इति, पाक्षिके शय्यासुरायाः, भवनदेवतायाः कुर्वन्ति इत्यर्थः, चातुर्मासिकेऽपि एके मुनयः इत्यर्थः ॥ ७१ ॥

॥ इति पर्युषणपर्वणि भवनदेवता–कायोत्सर्गः ॥ ७१ ॥

ननु–यः पाक्षिकसूत्रं भणति ये च शृण्वन्ति ते पूर्वं किं पठन्ति? उच्यते—तत्र यः सूत्रं भणति, तस्याऽयं क्रमः—"सामाइअसुत्तं उस्सग्गसुत्तं भणिय, खमासमणेण पक्खियसुत्तं संदिसावेमि पुणो खमासमणेण पक्खियसुत्तं कड्ढेमित्ति भणित्ता नमुक्कारतिगं कड्ढिअ पक्खियसुत्तं भणइ", इति ये च पाक्षिकसूत्रं शृण्वन्ति तेषां चाऽयं क्रमः, तथाहि—

"जे अ सुणंति ते उस्सग्गसुत्ताणंतरं तस्स उत्तरीकरणेणं तिदंडगं पढिअ काउस्सग्गो ठंति" इति श्रीविधिप्रपायां श्रीजिनप्रभसूरिवाक्यं । श्रीतरुणप्रभसूरिकृतषडावश्यकबालावबोधे तु पाक्षिकसूत्रकथकस्य प्रारम्भे नमस्कारत्रयभणनमेव दृश्यते, तथा च तत्पाठः–"देवसिअआलोइअं पडिकंतं पक्खियं पडिक्कमावेह इसुं कही । चउमासिए चउमासिअं पडिक्कमावेह इसुं कही । संवच्छरिए संवच्छरिअं पडिक्कमावेह इसुं कही, करेमि भंते इत्यादि इच्छामिठामि काउस्सग्गं जो मे पक्खिओ अइ-

आरो कओ" इत्यादि कही करी तस्सुत्तरी कही, शक्तिसभवइ सबह काउस्सग्ग कीजइ । एक श्रावक श्रीआचार्यमिश्र आगे आवी एक खमासमण देइ करी भणइ, इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सुत्त सदिसाहु ? गुरु सदिसावेह इसु भणियइ हुतइ, बीजु खमासमण देई करी भगवन् सुत्त कढु ? इसु भणइ, गुरु भणइ कढ इस्यु कह्ये, छतइ इच्छ इसु भणी करी उभउयकउ–हात जोडिकरि मुहे मुहपत्ती देइ तिण्ह नमुक्कार कही मधुरस्वर व्यक्ताक्षर सावधानचित्त सूत्रार्थ मनचिंतव तउ हुतउ पडिकमणासुत्त गुणइ, बीजा काउस्सग्गे वर्त्तमान सावधान थका साभलइ । साधुसरसा पडिकमता हुता तिण्हसंयसाठि पक्खियसूत्र साभलइ शक्ति अभावे बइठा साभलइ सूत्र प्रति सवे काउस्सग्ग करेइ सपूर्णसूत्र भणियइ नमुक्कारेण पारित्ता उभा थका तिण्ह नवकार कही बेसी करी इत्यादि ॥ ७२ ॥

॥ इति पाक्षिकसूत्रभणने श्रुतौ च पूर्वपाठकमाधिकार ॥ ७२ ॥

ननु–लोचकारापणविधि कस्मिन् ग्रन्थे निवेदितोऽस्ति ? उच्यते–श्रीविधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिभि समीचीनतया भणितोऽस्ति, तथाहि—

पव्वईएण लोओ कायव्वो अओ तव्विही भण्णइ, गुरुसमीवे खमासमण मुहपोत्तिं पडिलेहिअ, दुवालसावत्तवदणं दाउ पढमखमासमणेण इच्छाकारेण सदिसह भगवन् लोअ सदिसावेमि, बीए लोअ करेमि, तईए उच्चासण सदिसावेमि चउत्थए उच्चासण ठामि, तओ लोअगार खमासमणपुव्व भणइ इच्छकार लोअ करेह, मत्थया रक्खधारिणो य इच्छाकार देइ तओ "पुव्व पडिवय नवमी, तइआ इक्कारसीइ अग्गीए । दाहिण पचमी तेरसि, बारसि चउत्थीए नेरईए ॥ १ ॥

पच्छिम छट्ठि चउद्दसि, सत्तमि पडिपुव वायवे कूणे । दसमी विइज्जा उत्तर, अट्ठमि अमावसाइ ईसाणे ॥ २ ॥ इइ गाह-
क्कमेण जोगिणि उ वामे पिट्ठिउ वा काउं, बुहसोमवारेसु चंदबलाइ भावे सुक्कगुरुसु वि, पुस्स १ पुण्णवसु २ रेवइ ३ चित्ता ४
सवण ५ धनिट्ठा ६ मिअसिर ७ अस्सिणि ८ हत्थेसु ९ कित्तिआ १ विसाहा २ महा ३ भरणी ४ वज्जेसु । अन्नेसु वा
रिक्खेसु उववसिअ सम्ममहिआ संतो लोअं कारिअ लोअगारवाहुं विस्सामिअ । इरिअं पडिक्कमिअ सक्कथयं भणिअ गुरु
समीवमागस्स खमासमण दुगेण मुहपोत्तिं पडिलेहिअ, दुवालसावत्तवंदणं दाउं, पढमखमासमणे भणइ इच्छाकारेण संदिसह
लोअं पवेएमि, गुरू भणइ पवेह, वीए खमासमणे संदिसह किं भणामो, गुरू भणइ वंदित्ता पावेअह, तइएख० केसा मे
पज्जुवासिआ तओ दुक्करं कयं, अंगिणी साहियत्ति गुरुणा वुत्ते, इच्छामो अणुसट्ठंति भणइ, चतुत्थे तुम्हाणं पवेइअं संदि-
सह साहूणं, पवेएमि पंचमे नमुक्कारं भणइ, छट्ठे तुम्हाणं पवेइअं साहूणं पवेइअं संदिसह काउस्सग्गं करेमि, सत्तमे केसेसु
पज्जुवासिज्जमाणेसु सम्मं जं न अहिआसिअं कुइअं कक्कराइअं छीअं जंभाइअं तस्स उहडावणिअं करेमि काउस्सग्गं
अन्नत्थूससिएणमिच्चाइणा, सत्तावीसूस्सासं काउस्सग्गं करेइ, चउवीसत्थयं भणित्ता जहारायणियं साहू वंदइ पाइअ विस्सा-
मेइ । जो पुण सयं चिय लोअं करेइ सो संदिसावण पवेयणाइ न करेइ ॥ ७२ ॥

॥ इति लोचकारापणविधिरधिकारः ॥ ७२ ॥

ननु-श्रावका अतिचारकायोत्सर्गे कथं कांश्च अतिचारान् आलोचयन्ति ? उच्यते-श्रीतरुणप्रभसूरिकृतषडावश्यकबाला-

वबोधोक्त-वार्तिकानुसारेण तथा च तत्पाठः, "काउसग्गमांहि आजुका चउपुहरदिवसमाहि जिके जीव विराधिया हुवइ एकेंद्री बेइंद्री तेइंद्री चउरिंद्री पचेंद्री, पृथ्वीकाय अप्काय तेउकाय वाउकाय वनस्पतिकाय त्रसकाय, ज्ञानदर्शन चारित्र प्रति आसातना कीधी, क्रोध मान माया लोभ रागद्वेषमत्सर अहकार कीधो, प्राणातिपात-विरति, मृषावाद-विरति अदत्तादान-विरति, मैथुन-विरति, परिग्रह विरति, रात्रिभोजन विरति, व्रत अतिचार अणाया हुवइ, पनरह कर्मादान आसेवना कीधी हुवइ, अप्पथुई परनिन्दा कीधी हुवइ, जु काइ कर्मबाध्यो हुवइ, अनेरु जे काइ पाप कीधु कराव्यु अनुमोद्यु साभलइ न साभलइ ते सघलु आलोइया माहे आलोइसु, इत्यादिक दिवसकृत रात्रिकृत वा अतिचार चिंतवइ ॥७४॥

॥ इति श्रावकाणामतिचारचिन्तनपाठाधिकार ॥ ७४ ॥

अथ कदाचित् रभसवृत्त्या निजपादादिना घन घृत निक्षेपेत्, तदा किं कर्तव्यम्? उच्यते—तत्राऽर्थेऽय सम्प्रदायः तथाहि—यत्र घृतं निक्षिप्त तस्या भूमेरुपरि तक्रं लवण च क्षेप्तव्य, पश्चात् कायोत्सर्गत्रय कार्य, अनेन विधिना तथाहि—स्थापनाग्रे समागत्य "अपशकुनदुर्निमित्त उहडावणनिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थूससीएणम" इत्यादि उक्तिपूर्व कायोत्सर्गः क्रियते एको नमस्कारः चिन्त्यते पारितेऽपि एको नमस्कार कथ्यते १ पुन "अपशकुन" इत्यादिकथनपूर्व द्वितीय कायोत्सर्ग क्रियते तन्मध्ये नमस्कारद्वय चिन्त्यते, पारिते नमस्कारद्वय कथ्यते २ पुन "अपशकुन" इत्यादिकथनपूर्व तृतीयः कायोत्सर्ग क्रियते तन्मध्ये नमस्कारत्रय चिन्त्यते पारितेऽपि नमस्कारत्रय कथ्यते ३ ततः—

उन्मृष्टरिष्टदुष्ट-ग्रहगतिदुःस्वप्नदुर्निमित्तादि । संपादितहितसंपत्-नामग्रहणं जयति शान्तेः ॥ १ ॥

एवं श्लोकमेकवारं पठित्वा भूमौ वामपाद आहन्यते, एवं वारत्रयं श्लोकमेनं पठित्वा भूमौ पाद आहन्तव्यः । ततो भोजनादि क्रियते ॥ ७५ ॥

॥ इति घृतपतने तद्दोषनिवारणविधिरधिकारः ॥ ७५ ॥

ननु–पाक्षिक-चातुर्मासिक-सांवत्सरिकप्रतिक्रमणेषु क्रियमाणेषु यदि क्षुद् भवेत्, तदा किं तत् दोषनिवारणं कार्यं? उच्यते—अत्र स्वगच्छसामाचारीविधिपत्रे एवं लिखितमस्ति, तथाहि–पाक्षिक-चातुर्मासिक-सांवत्सरिकप्रतिक्रमणानां मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनामारभ्य ततः प्रान्तक्षामणां यावत् यदि क्षुज्जाता भवति, तदा संपूर्णप्रतिक्रमणकरणानन्तरं पूर्ववत् अपशकुनकायोत्सर्गत्रयं कार्यं, नवरं पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्षुत्करणे पंचदश दिनानि यावत् विशेषतस्तपः कार्यं । एवं चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे क्षुत्करणे चतुरो मासान्, सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे क्षुत्करणे वर्षं यावत् विशेषतस्तपः कार्यं । यदि च साधुः साध्वी वा क्षौति, तदा शक्तिसंभवे लोचं कारयेदिति । ननु–सांप्रतं तु जयतिहुयणनमस्कारं प्रारभ्य यावत् शान्तिप्रान्ते जय वीरायेति न कथ्यते, तावन्तं कालं क्षुत्करणे शंकादोषं गणयन्ति, तत्कथं ? उच्यते–नेयं शास्त्रसंमतिः नाऽपि च गुरुक्रमः, ततोऽयं शंकादोषः स्वमनःकल्पितत्वेन न प्रमाणं, किंतु अविचारितपौर्वापर्यो गड्डरिकाप्रवाह एवेति ॥

॥ इति क्षुत्करणे तद्दोषनिवारणविधिरधिकारः ॥ ७६ ॥

ननु–यदि दैवसिक १ रात्रिक २ पाक्षिक ३ चातुर्मासिक ४ सांवत्सरिक ५ प्रतिक्रमणानां पञ्चानामपि मध्ये मार्जारी

स्तोकामपि मडलीं लघते तदा किं तद्दोपनिवारणकर्तव्य ? अत्रोच्यते—अत्रार्थे विधिप्रपाया श्रीजिनप्रभसूरिवाक्य प्रमाण, तथाहि तत्पाठ —"जया य मज्जारिआ छिंदइ तया जा-सा कालीकव्वडी । अक्खहिकक्कडियारि मडलमाहि सचरी हुय पडिहय मज्जारित्ति ॥ १ ॥ चउत्थपय वारतिग भणिआ खुद्दोपद्दवउहडावणत्थ काउस्सग्गो कायव्वो, सिरिसतिनाह नमोक्कारो घोसेअव्वो इति प्रतिक्रमणविधि ?" छुटकपत्रे तु वार्तिकरूपेऽयमनुक्रम । देवसिकादिप्रतिक्रमणपञ्चकेऽपि यदि मार्जारीमडली स्तोकामपि लघते तदा अपशकुनादि कायोत्सर्गत्रय पूर्ववत्प्रतिक्रमणकरणानन्तर क्रियते, ततो "जा सा कालीति" गाथा वारत्रय पठ्यते, वामपादेन वारत्रय भूमिराहन्यते च ॥ ७७ ॥

॥ इति मार्जारीमडलीप्रवेशनदोपनिवारणविधिरधिकार ॥ ७७ ॥

ननु—सामायिकग्रहणक्रियाया श्राद्धाना कति क्षमाश्रमणानि ? उच्यते—तत्रार्थे श्रीविधिप्रपापाठ प्रमाण, तथाहि—अगीकय सामाइएण य उभयसझ सामाइय गहेअव्व, तस्स एसो विही—पोसहसालाए साहु समीवे गिहे वा एगदेसे वा, खमासमणदुगपुव्व सामाइय मुहपोत्तिं पडिलेहिअ २ पढमखमासमणेण सामाइय सदिस्सावेमि ३ बीअखमासमणेण सामाइय ठाएमित्ति ४ भणिऊण पुणो वदिअ ५ अर्द्धावनगात्र हुतो नमुक्कारतिगपुव्व करेमि भते सामाइअ इच्चाइ दडग वोसिरामि पज्जत वारतिग कड्ढिअ, खमासमणेण इरियावहिय पडिक्कमिअ ६ खमासमणदुगेण वासासु कट्ठासण उवबद्धे पाउछण ८, खमासमणदुगेण सज्झाय च सदिस्साविअ सज्झाय करेमि १० पुणो वदिअ नवकारट्ठग भणइ ११ तओ सीअकाले पगुरण सदिसावेइ पगुरण पडिग्गहेमि १२ सज्झायाणतर कट्ठासण सदिसावेइ त्ति । एव तरुणप्रभसूरिकृतषडावश्यकबालाव

देइ १ सामायिक मुहपत्तिं पडिलेहमि इसुं कही ऊभा थइ
वोधेऽपि, तथाहि–इच्छामीत्यादि भणी एक खमासमणुं देइ करी २ उतङ्गथको वेदिकामां हि बाहुकरी मुहुंपत्ति पडिलेही एकखमा-
इच्छामि खमासमणो भणी खमासमणुं देइ करी ५ सामाइअं ठाएमि ४ इसो भणी तइअ खमासमण देइ करी ५
समणे सामाइयं संदिसावेमि ३ इसुं भणी बीअखमासमणे सामायिकसूत्र तिन्न वार कहइ गुरुवचनतणी अनु-
अर्धावनतगात्र हुंतो तिण्ह नमस्कार कही तिन्नवार करेमि भंते इसुं सामायिकसूत्र तिन्न वार कहइ गुरुवचनतणी अनु-
भाषणा करतउ हुंतो सामाइकारोपण विधि नंदी सिद्धान्तमांहे तिण्ह नमस्कारभणनपूर्वक सामायिक दंडकरहइ
भणनइ तो पाछइ इरियावही पडिक्कमीयइ । आवश्यकचूर्णीवृत्तिमांही इम भणियइ छइ यथा–"करेमि भंते सामाइअं
सा० जाव साहू पज्जुवासेमि त्ति काऊण पच्छा इरियावहियं पडिक्कमइ" तओ पाछइ विस्तरतो द्वादशावर्तवंदनक देइ करी
प्रत्याख्यान कीजइ, संखेपइ, तओ खमासमण वंदणापूर्वक प्रत्याख्यान कीजइ तो पाछइ एक खमासमण सज्झा० ७
बीअ खमासमण सज्झायकरुं कही ८ सज्झाय, तइअ खमासमण दानपूर्वकं ९ आठ नमस्कार कही पाछइ एक खमा-
समणे कट्ठासणं संदिसावेमि १० कही बीअ खमासमणे कट्ठासणं पडिगाहेमि कही ११ तइअ खमासमणे पांगुरणं संदि-
सावेमि १२ कही, चउत्थ खमासमणे पांगुरणं पडिगाहेमि १३ कही करी वइसइ, अत्राऽयं विशेषः—प्रभाते सामायिक-
ग्रहणे त्रयोदशक्षमाश्रमणानि, अथ च सायन्तनसामायिकग्रहणे यदि मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकानि दत्त्वा
प्रत्याख्यानं करोति तदा चतुर्दश, अन्यथा तु त्रयोदशैव ॥ ७८ ॥

॥ इति सामायिकग्रहणे त्रयोदश-क्षमाश्रमणाधिकारः ॥ ७८ ॥

यर्हि स्वल्पवेलयाऽपि शुध्यति, घटिमात्ररात्रिशेषे मनुष्यसम्बन्धि रुधिर पतितमुद्धृत च तत सूर्योद्गमे शुद्धि । १६ । तथा मनुष्यास्थि निपतिते द्वादशवर्षाणि अस्वाध्याय । १७ । तथा दन्तो वा दष्ट्रा वा पतिता बहुप्रयासेन विलोकिताऽपि चेन्न लब्धा, "तदा दत उहडावणिअ करेमि काउस्सग्ग" इत्युक्त्वा कायोत्सर्ग क्रियते, तत्र नमस्कार एकश्चिन्त्यते पारायित्वा कथ्यते च, तदनन्तरं अस्वाध्यायो न भवति । १८ । तथा यदि मार्जारी जीवित मूषक गृहीत्वा याति तदा नाऽस्वध्याय, अथ विनाश्य नयति तदाऽहोरात्रमस्वाध्याय । १९ । तिर्यगवयवा तद्रुधिर च षष्टिहस्तमध्येनाऽस्वाध्याय कुर्वन्ति । २० । मनुष्यावयव रुधिरपाते हस्तशतमध्येऽस्वाध्यायो, यदन्तरे उभयदिग्गामी शकटस्य मार्गो न भवति । २१ । तथा स्त्रिया मासि मासि ऋतुधर्मं समायाति, तदनन्तर दिवसत्रयं यावदस्वाध्याय । तथा कस्याश्चित्प्रदररोगोदयाद्दिवसत्रिकस्योपर्यपि रुधिर पतति तदा 'असज्झाय उहडावणिय' कायोत्सर्गं कृते पश्चात् शुध्यति । २२ । तथा आर्द्रानक्षत्रादारभ्य स्वातिनक्षत्रपर्यन्तगर्जित विद्युत्पातश्च न स्वाध्याय उपहन्ति । तारकादर्शनमपि यावत् स्वातिनक्षत्रे आदित्यस्य गमन भवति, शेषकाले पुनरवश्य तारकादिकदर्शने शुध्यते, अथ केषाचित् साधूना तथाविधनक्षत्रपरिज्ञान न भवति, तत आषाढचातुर्मासिकादारभ्य कार्तिकचातुर्मासिक यावद् विद्युद्गर्जितेष्वपि नाऽस्वाध्याय, उल्का तु सदाऽपि स्वाध्यायमुपहन्ति प्रहर यावत् । २३ । तथा सशब्दो घडहडशब्दरहितो भूकम्प तयोर्जातयो प्रहराष्टक यावदस्वाध्याय । २४ । तथा प्रदीपने लग्ने यावदुपशम तावदस्वाध्याय । २५ । तथा वर्षाकाले बुद्बुदवृष्टि अहोरात्रोपरि यावद्वर्षति तावदस्वाध्याय । २६ । विधिप्रपाया २५ पत्रे एव पाठ—

"संपयवुड्ढी असज्झाओ बारससु वि मासेसु बुब्बुअवरिसे अहोरत्ताओ उड्ढंपि जइ वरिसइ तो असज्झाओ, बुब्बुअ वज्जवरिसे दोण्हमहोरत्ताणमुवरि जाव पडइ ताव असज्झाओ" त्ति बुद्बुदवर्जं वर्षं वर्षति द्वाभ्यामहोरात्राभ्याम् उपरिष्टाद् यावद्वर्षति तावदस्वाध्यायः २८ । सूर्येऽनुद्गते, यावद्वर्षति तावदस्वाध्यायः । २७ । फुसारमात्रवर्षणे सप्ताहोरात्रोपरि यावद्वर्षति तावदस्वाध्यायः २८ । सूर्येऽनुद्गते, मध्याह्ने २ सन्ध्यायां ३ अर्धरात्रे च ४ सन्ध्याचतुष्टयेऽप्यस्वाध्यायः । २९ । पुत्रे जाते शतहस्तमध्ये दिनसप्तकं यावद-स्वाध्यायः, पुत्र्यां जातायां तु दिनाष्टकमस्वाध्यायः, स्त्रियारक्तोत्कटत्वात् । ३० । शुक्लपक्षे प्रतिपदाया द्वितीयाया तृतीयाया वा आरभ्य दिनत्रयं यावत् यूपकनामाऽस्वाध्यायो भवति, रात्रिप्रथमप्रहरं यावत् तत्र प्रादोषिककालो न शुध्यति, एवं पाक्षिकदिनेऽपि, श्रीतिलकाचार्यकृत–आवश्यकवृत्तौ यूपकनिरूपणमेवं, तथाहि–"जूअओ सुक्कदिण तिन्नि" सन्ध्याप्रभा चन्द्रप्रभा च युगपद् भवतः स युगपद्भावः, शुक्लपक्षे हि दिनत्रयं सन्ध्याप्रभायाः चन्द्रप्रभावृतत्वात् सन्ध्या-छेदो न ज्ञायते, तत्र शुक्लप्रतिपदा–द्वितीया–तृतीयासु कालवेलानवबोधात्, प्रादोषिककालाऽग्रहणे सूत्रपौरुषि अकरणं, तथा "केसिं च होइ मोहाओ जूवओ ताव होइ आइन्नो । जेसिं तु अणाइन्ना, तेसिं किर पोरिसी तिन्नि ॥ २ ॥" व्याख्या–केषांचिद्भवति अमोहात्–अमूढत्वात् यूपकं–दुर्दिनं पुष्योपरागमुदये अस्ति एव, आदित्य–आताम्रः कृष्णः श्यामः शकटोद्धिसंस्थितो वा जगतामुत्पातरूपः तावत् तत्र पौरुषीं अनध्यायत्वेन आचीर्णः । उत्तरार्धं स्पष्टं नवरं "पोरिसि तिन्नि" पौरुषीत्रयं अनध्यायः । ३१ ।

अथ चन्द्रग्रहणास्वाध्यायो लिख्यते–चन्द्रग्रहणस्योत्कृष्टतो द्वादश प्रहरान् अस्वाध्यायः, कथमित्याह–कदापि काले उत्पा-

तरूपे चन्द्रग्रहणे सति उद्गच्छन्नेव गृहीतो–गृहीत एव च सर्वरात्रिपर्यन्ते अस्तमित, तदा तद्रात्रिप्रहराश्चत्वारोऽन्याश्चाऽपि अग्रिममहोरात्रमेवं द्वादशप्रहरा । अथवाऽन्यथा द्वादशप्रहराः कोऽप्यज्ञो न जानाति कस्यां वेलायां ग्रहणं भावि, परमेतद् जानाति–अद्य पूर्णिमायां ग्रहणं भावीति, तदाऽभ्रच्छन्नत्वेन च ग्रहणादर्शनाऽभावाच्चत्वारोऽपि प्रहरा परिहर्तव्या । प्रमा- तत्समये अभ्रविगमे सग्रहश्चन्द्रोऽस्तमयन् दृष्टस्ततः तद् रात्रिसत्का चत्वार प्रहरा, अन्यथाऽहोरात्रमग्रेतनम् एव १२ प्रहरा जघन्येन, पुनरष्टौ प्रहरा पूर्णिमारात्रिपर्यन्त चन्द्रो गृहीत तथास्थितः, एव चाऽस्तमितस्ततोऽहोरात्र परिहर्तव्यं । एव अष्टौ प्रहरा मध्ये मध्यम सग्रहब्रुडिते एव, यदि पुना रात्रौ गृहीतो रात्रौ एव घटिकादिशेषाया विमुक्तः तत तस्या एव रात्रे शेष परिहर्तव्य, सूर्योद्गमने तु स्वाध्यायो भवति । २२ । सूर्यग्रहणे षोडश प्रहरान् अस्वाध्याय, तथाहि–उत्पातग्रहणे उदयन्नेव गृहीतो गृहीत एव चाऽस्तमितस्तत एते चत्वारो दिवसप्रहरा चत्वारो रात्रिप्रहरा अहोरात्र चाऽग्रेतनं एव षोडश प्रहरा, अथवाऽभ्रच्छन्नत्वेन कोऽपि साधुर्न जाने कस्यां वेलायां ग्रहण भविष्यति, तथाविधपरिज्ञानाभावात्, ततस्त दिवस सूर्योद्गमादारभ्य परिहर्तव्य, अस्तमनसमये गृहीतश्चैवाऽस्तमयन् दृष्टस्तत सा रात्रि परिहर्तव्या अन्यथाऽहोरात्र एवं षोडशप्रहरा, जघन्ये पुनर्द्वादशः कथमस्तमयन् सूर्यो गृहीतस्तथैवाऽस्तमितस्तत आगामिरात्रिसत्काश्चत्वार प्रहरा, अन्याश्चाऽहोरात्रम्–एव द्वादश-षोडश-द्वादशान्तराले मध्यमोऽस्वाध्यायः स ग्रहणब्रुडिते एवं यदि पुनर्दिनमध्ये गृहीतो मुक्तश्च ततो ग्रहणादारभ्य तदहोरात्र परिहर्तव्य २३ यदाह–

“उक्कोसेण दुवालस चंदो जहन्नेण पोरिसी अड्ढ । सूरो जहन्न बारस, पोरिसि उक्कोस दो अड्ढा ॥ १ ॥
सग्गहनिवुड्ड एवं, सूराई जेण होतहोरत्ता । आइन्नं दिणमुक्के, सो वि य दिवसो अराई अ ॥ २ ॥”

अकाले स्वाध्यायकरणे दूषणं श्रीस्थानाङ्गचतुर्थस्थानके द्वितीयोद्देशकोक्तं यथा—(२१४ पत्रे)

“सुअनाणंमि अभत्ती १ लोगविरुद्धं २ पमत्तछलणा य ३ । विज्जासाहणवेगुण्णधम्मया एव मा कुणसु ॥ १ ॥”

इत्यादि इदमस्वाध्यायस्वरूपं, श्रीविधिप्रपा १ श्रीआवश्यकवृत्त्यनुसारेण लिखितमस्ति, पुनर्विशेषार्थिना श्रीआवश्यकबृहद्वृत्ति–श्रीप्रवचनसारोद्धारप्रमुखाः ग्रन्थाः विलोकनीयाः ॥ ७९ ॥

॥ इत्यस्वाध्यायविचाराधिकारः ॥ ७९ ॥

ननु–चैत्रपूर्णिमायां श्रीशत्रुंजयस्थापनां विधाय मध्याह्ने कथं पुण्डरीकदेववन्दना विधीयते ? उच्यते—अत्राऽयं संप्रदायः—प्रथमं वेलासद्भावे सर्वविधिप्रान्ते वा श्रीपाक्षिकपर्ववत् पञ्चशक्रस्तवैः देवान् वन्दयित्वा विंशतिसहस्र २०००० जापः “श्रीसिद्धक्षेत्रपुण्डरीकाय नमः” इति कार्यः, ततो देवगृहमध्ये धर्मशालायां वा अक्षतचन्दनादिभिः श्रीशत्रुञ्जयस्थापना कार्या ततः तदन्त–पट्टाद्युपरि श्रीआदिनाथस्य श्रीपुण्डरीकस्य च बिम्बस्थापना कर्तव्या, ततः श्रीशत्रुञ्जयं नमस्कृत्य सर्वसंघेन मुक्ताफलादिभिः तीर्थवर्धापनं कार्यं, ततः प्रदक्षिणात्रयं दातव्यं, ततः प्रथममष्टमङ्गलढौकनं मूलनायकस्नात्रं च कार्यं, ततः सर्वोऽपि संघ ऊर्ध्वीभूय दशनमस्कारोच्चारपूर्वं दशपुष्पमालापूजां कुर्यात्, ततो दशतिलकानि करोति, यथाशक्ति पूगीफलनालिकेरादि दश दश वस्तूनि ढौकयति,नालिकेरमेरुभरणं धूपोत्क्षेपः कर्पूरधूपः ततो देववन्दनं पञ्चशक्रस्तवैः, ततः शक्र-

श्रीशत्रुञ्जयपुण्डरीकाराधनार्थं "करेमि काउस्सग्ग"मित्यादि विधिपूर्वं कायोत्सर्गे
स्तवभणन, ततो दशनमस्कार-कथनानन्तर श्रीशत्रुञ्जयपुण्डरीकाराधनार्थं "करेमि काउस्सग्ग"मित्यादि विधिपूर्वं कायोत्सर्गे
स्तत्र दशलोगस्स चिन्त्यते पारिते लो० १ दशगाथाप्रमाण स्तोत्र च, एवमेका पूजा जाता १ इत्थमेव द्वितीया २ तृती-
या ३ चतुर्थी ४ पञ्चमी च ५ पूजा कार्या, विशेषवस्तु तत्र अयम्-द्वितीया पूजा जाता २ तस्या द्वितीयपूजाया विंशति-
नमस्कारा विंशतिपुष्पमाला विंशतिवस्तुढौकन च कार्यं, पूर्वविधिना कायोत्सर्गकरण लोगस्स २० चिन्तनं पारिते च एक १
लोग० विंशति २० गाथास्तोत्र चेति द्वितीया पूजा जाता २। तृतीयपूजाया त्रिंशत् नमस्कारा ३० त्रिंशत् ३० पुष्पाणि ३०
त्रिंशद्वस्तु ढौकन त्रिंशल्लोगस्स ३० कायोत्सर्गः पूर्ववत्त्रिंशद्गाथास्तोत्र ३० चेति तृतीयपूजा जाता ३। चतुर्थपूजाया
चत्वारिंशत् नमस्कारा, चत्वारिंशत् पुष्पाणि, चत्वारिंशद् वस्तुढौकन कायोत्सर्गे चत्वारिंशत् लोगस्स चिन्तनं पारिते
एकलोगस्स चत्वारिंशद्गाथास्तोत्र इति चतुर्थीपूजा जाता ४। पञ्चमपूजाया पञ्चाशन्नमस्कारा ५० पञ्चाशत्पुष्पाणि ५०
पञ्चाशद्वस्तु ५० ढौकन पञ्चाशल्लोगस्स ५० कायोत्सर्गे पारिते एक १ लोगस्स पञ्चाशद्गाथास्तोत्र ५० चेति पञ्चमीपूजा
जाता ५। पूजाया पूजाया प्रान्ते क्वाऽपि देशे' कैरपि दशादिजुत्कृतयोऽपि कार्यन्ते तथा पूजा पञ्चकानन्तर एकैकपूजान-
न्तर वा यथाशक्ति यथासभवं महाध्वजारोप सघाधिपेन कार्यं, तत्राऽऽरात्रिक १ मङ्गलप्रदीप २ गुरुभक्ति ३ सघभक्ति ४
साधर्मिकवात्सल्य ५ सघपतितिलक ६ कर्तव्यानि कार्याणि, प्रान्ते धर्मोपदेशे शत्रुञ्जयमाहात्म्यवर्णन ॥

॥ इति चैत्रपूर्णिमादेववन्दनविधिरधिकारः ॥ ८० ॥

ननु-गुरुणा स्तूपस्य प्रतिमायाश्च प्रतिष्ठा क्रियते, तत्र को विधि प्रतिपादितोऽस्ति ? उच्यते—अत्र गुरुपरम्परागत-

पत्रलिखितविधिः प्रमाणं, स चाऽयं शुभदिने शुभनक्षत्रे शुभवेलायां च गुरूणां स्तूप-प्रतिमाप्रतिष्ठा क्रियते, तत्र रात्रिजागरणमहोत्सवपूर्वकं प्रातः संघसमक्षं सपुत्रकलत्राः पवित्राः कृतस्नानाः परिहितधौतवस्त्राः चत्वारः श्रावकाः समागच्छन्ति, तत्करेषु चतुरङ्गुलाः श्राविकाः सधवाः कङ्कणं बध्नन्ति, तद्भाले च कुङ्कुमतिलकं कुर्वन्ति, अथ ते चत्वारोऽपि पुरुषाः उत्कृष्टतोऽष्टोत्तरशततीर्थजलौषधीभृतान् तदभावे एकविंशतितिलकतीर्थजलौषधीभृतान् कलशान् लात्वा ऊर्ध्वीभूय तिष्ठन्ति, ततो दशदिक्पालस्थापना क्रियते, सा चैवं कार्या, ओं ह्रीँ इन्द्राय सायुधाय सवाहनाय सपरिजनाय अस्मिन् जंबुद्वीपे दक्षिणभरतार्द्धक्षेत्रे अमुकनगरे, अमुकजिनचैत्ये इह प्रतिष्ठायां आगच्छ आगच्छ बलिं गृहाण बलिं गृहाण उदयं अभ्युदयं च कुरु कुरु स्वाहा १ एवं अग्नये २ यमाय ३ नैर्ऋताय ४ वरुणाय ५ वायवे ६ कुवेराय ७ ईशानाय ८ ब्रह्मणे ९ नागाय १० इति। एवं ९ नव ग्रहस्थापनाऽपि कार्या, सर्वत्रोपरि बलिबाकुललपनश्रीमोचनं वासक्षेपश्च कार्याः, ततो दशदिक्षु बलिबाकुलोच्छालनं कार्यं, ततस्तेषु पुरुषाः पादुके पञ्चामृतेन स्नपयन्ति, ततः स्तूपपूजा कार्या, ततः सधवा स्त्री कुङ्कुमहस्तौ ददाति, ततः कर्पूरकस्तूरीमिश्रितकेसरचन्दनाभ्यां पादुकापूजा कार्या, ततो "वर्धमानविद्यया" वासक्षेपः कार्यः, ततस्तदग्रे अक्षतपुञ्जत्रयं कार्यं, तदुपरि पूगीफलत्रयं मोच्यं, चतुर्दिक्षु नालिकेरचतुष्टयं भङ्क्त्वा सर्वेषां देयं, ततो धूपः कार्यः, ततः सधवाः स्त्रियो गायन्ति, वादित्राणि वाद्यन्ते, दानं च दीयते, गुरुभक्तिश्च क्रियते साधर्मिकवात्सल्यं च विस्तरेण कार्यं, ततो गीतगानवाद्यवादनपुरस्सरं श्रीसंघेन समं धर्मशालायां आगत्य श्रीगुरुपार्श्वे प्रति-

यावत् स्तूपपूजा कार्या नैवेद्यो मुच्यते, भोगश्चो-
घाटाभोपदेशं च श्रुत्वा सर्वेऽपि स्वस्थानं व्रजन्ति, ततो दिनदशकं यावत् स्तूपपूजा कार्या नैवेद्यो मुच्यते, भोगश्चो-
त्क्षिप्यते, प्रतिष्ठाकारकश्च दशदिनानि एकाशनं करोति, शीलव्रतं च पालयति ॥ ८१ ॥

॥ इति गुरुस्तूपप्रतिष्ठाविधिरधिकारः ॥ ८१ ॥

ननु–श्रावकाणां गृहे देवतासरं कुत्र स्थाप्यते?, केन विधिना श्रावका पूजां कुर्वन्ति? उच्यते–तत्राऽर्थे श्रीउमास्वाति-
वाचककृतं पूजाप्रकरणमेव प्रमाणं, तच्चेदं—"स्नानं पूर्वोन्मुखीभूय, प्रतीच्यां दन्तशोधनम्। उदीच्यां श्वेतवस्त्राणि, पूजा
पूर्वोत्तरामुखी ॥ १ ॥ गृहे प्रविशतां वाम–भागे शल्यविवर्जिते। देवतावसरं कुर्यात्, सार्धहस्तोर्ध्वभूमिके ॥ २ ॥ नीचैः
भूमिस्थितिं कुर्याद्, देवतावसरं यदि। नीचैर्नीचैस्ततोऽवश्यं, सन्तत्याऽपि समं भवेत् ॥ ३ ॥ तथाऽर्चकः स्यात्पूर्वस्यां,
उत्तरस्यां च सन्मुखम्। दक्षिणस्यां दिशो वर्जी, विदिग्वर्जक एव च ॥ ४ ॥ पश्चिमाभिमुखं कुर्यात्, पूजां च जिनमूर्तये।
तदा स्यात् सन्ततिच्छेदो, दक्षिणस्यामसन्ततिः ॥ ५ ॥ आग्नेय्यां तु यदा पूजा, धनहानिर्दिने दिने। वायव्यां सन्ततिर्नैव
नैर्ऋत्यां च कुलक्षयः ॥ ६ ॥ ऐशान्यां संमुखं किंचित्, सन्ततिर्नैव जायते। अङ्घ्रिजानुकरांसेषु, मूर्ध्नि पूजा यथाक्र-
मम् ॥ ७ ॥ भाले कण्ठे हृदम्भोजे, उदरे तिलकं तथा। [तथा] नवभिस्तिलकैः पूजा, करणीया निरन्तरम् ॥ ८ ॥ श्रीचन्दनं
विना नैव, पूजां कुर्यात् कदाचन। प्रभाते प्रथमं वास–पूजा कार्या विचक्षणैः ॥ ९ ॥ मध्याह्ने कुसुमैः पूजा, सन्ध्यायां
दीपधूपयुक्। वामाङ्गे धूपदाहः स्या–दग्रपूजाऽत्र सन्मुखी ॥ १० ॥ अर्हतो दक्षिणे भागे, दीपस्य च निवेशनम्। ध्यानं
तु दक्षिणे भागे, चैत्यानां वन्दनं तथा ॥ ११ ॥ हस्तात्प्रस्खलितं क्षितौ निपतितं लग्नं क्वचित् पादयो–र्यन्मूर्ध्वोर्ध्वगतं धृतं

कुवसनैर्नाभेरधो यद्धृतम् । स्पृष्टं दुष्टजनैर्घनैरभिहतं यत् दूषितं कीटकै-स्त्याज्यं तत् कुसुमं दलं फलमथो भक्तैर्जिनप्रीतये
॥ १२ ॥ नैकं पुष्पं द्विधा कुर्या-न्न छिन्द्यात् कलिकामपि । चम्पको दलभेदेन, यतिहत्यासमं भवेत् ॥ १३ ॥ गन्ध-
धूपाक्षतैः स्रग्भिः, प्रदीपैर्बलवारिभिः । प्रधानैश्च फलैः पूजा, विधेया श्रीजिनेशितुः ॥ १४ ॥ शान्तौ श्वेतं जये श्यामं, भद्रे
रक्तं भये हरित् । पीतं धान्यादिके लाभे, पञ्चवर्णं तु सिद्धये ॥ १५ ॥ खण्डिते सन्धिते छिन्ने, रक्ते रौद्रे च वाससि ।
दानं पूजा तथा होमः, स्वाध्यायो निष्फलं भवेत् ॥ १६ ॥ वर्जयेदर्हतः पृष्ठ-मग्रतः शिवसूर्ययोः । पार्श्वतो ब्रह्म-
विष्णोश्च, खण्डी सर्वत्र वर्जयेत् ॥ १७ ॥ गणं नाडीं तथा राशिं, तारां राशिं शमेव च । योनिवर्गं रिपुलभ्ये, प्रति-
मायां विलोकयेत् ॥ १८ ॥

॥ इति प्रतिमाऽधिकारः ॥

अतीताब्दशतं यच्च, यच्च स्थापितमुत्तमैः । सद्व्यंगमपि पूज्यं स्याद्, बिम्बं तन्निष्फलं नहि ॥ १ ॥ आरभ्यैकाङ्गुलाद्-
द्वयं, यावदेकादशाङ्गुलम् । गृहेषु बिम्बं तत्पूज्यं, प्रासादार्हं तदूर्ध्वकम् ॥ २ ॥ एकं गुणे भवेत् श्रेष्ठं, द्व्यङ्गुलं धननाश-
नम् । त्र्यङ्गुलेन भवेत् सिद्धि-र्वर्जयेच्चतुरङ्गुलम् ॥ ३ ॥ पञ्चाङ्गुलं भवेद्वित्त-मुद्वेगं तु षडङ्गुलम् । सप्ताङ्गुलेन गोवृद्धि-स्त्य-
जेदष्टाङ्गुलं सदा ॥ ४ ॥ नवाङ्गुलं तु पुत्राय, द्रव्यहानिर्दशाङ्गुलम् । एकादशाङ्गुलं बिम्बं, सर्वकामार्थसिद्धिदम् ॥ ५ ॥
ऊर्ध्वदृग् द्रव्यनाशाय, तिर्यग्दृग् भोगदा जये । श्रेयस्करी समदृष्टिः, कुलनाशे त्वधोमुखी ॥ ६ ॥ पद्मासनसमासीनो,
नासाग्रन्यस्तलोचनः । मौनी वस्त्रावृतास्योऽयं, पूजां कुर्याज्जिनेशितुः ॥ ७ ॥ स्नानं १ विलेपन २ विभूषण ३ पुष्प ४

वास ५, धूप ६ प्रदीप ७ फल ८ तन्दुल ९ वस्त्र १० पूगैः ११ । नैवेद्य १२ वारि १३ वसनै १४ श्चमरा १५ तपत्र, १६ वादित्र १७ गीत १८ नटन १९ स्तुति २० कोपवृद्धया २१ ॥ ८ ॥ इत्येकविंशतिविधा जिनराजपूजा, ख्याता सुरासुरगणैश्च कृता सदैव । खण्डीकृता कुमतिभि कलिकालयोगाद्, यद्यत् प्रिय तदिह भाववशेन योज्यम् ॥ ९ ॥"

॥ इति श्रावकाणा देवतावसरस्थापनापूजाविधिरधिकार ॥ ८२ ॥

ननु–कल्पत्रेपोच्चारण किमर्थं प्रतिपादितमस्ति ?, कुत्र च तद्विधि ? उच्यते–कल्पत्रेपस्य आसेवनाशिक्षारूपत्वात् उक्त तद्विधान यदुक्त—

"सा पुण दुविहा सिक्खा, गहणे आसेवणे य नायव्वा । गहणे सुत्ताहिज्जण, आसेवण कप्पतिप्पाई ॥ १ ॥ इति" पुनरपि 'कयकप्पतिप्पकरिय'त्ति वचन च तत सति शास्त्रोक्ते कल्पत्रेपविधौ श्रीजिनप्रभसूरिविनिर्मितविधिप्रपोक्तानुक्रमेण कर्तव्यतापाठो लिख्यते, तथाहि–"जोगा य कप्पतिप्प विणा न वहिज्जंति, कयकप्पतिप्पकरिय त्ति वयणाओ अओ सपय कप्पतिप्पविहि भण्णइ, तत्थ–वइसाह–कत्तियबहुलपाडिवयाणंतर पसत्थदिणे चउवाइअरिक्खे गुरुसोमवारे मुनिमित्तोवउत्तेहिं सदसवत्थवेढिअगिहत्थभायणेण कप्पवाणिय माणित्ता जोइणीओ पिट्ठउ वामउ वा काउ मुहहत्थपाय उल्ले काऊण अहारायणियाए छम्मासिअ कप्पो उत्तारिज्जइ, पविस्समाणस्स आसदसिआइय कय आउत्तजलेण पढम चसरो तिप्पाउ मुहे खिप्पंति तओ पायसु इत्थ हत्थ विण्णासो सपदाया नेतव्वो छम्मासिअकप्पे परदिन्नाउ चेव तिप्पाउ घेप्पति इयरकप्पे दसिआ पुत्त चलकोप्परेहिं परदिन्नाउ वा, तहा छम्मासिअ कप्पुच्चारणे उद्धट्ठिअस्स उद्धट्ठिओ तिप्पाउ दिज्जा,

उवविट्ठस्स उवविट्ठो सामन्न कप्पे नत्थि नियमो तओ वसहीभंडुवगरण च नाणोवगरणवज्जं सव्वंपि ते पिज्जइ नवरं मंडलिट्ठाणं गोमयलेवेकए ति पिज्जइ, कप्पमज्झे वा वरिअं पत्तभंड मल्लग उद्धरणी च्छाइ पमज्जणिआ तलिया लोहरत्थाइ जलेण कप्पिओ तिप्पिज्जइ, एवं कप्पे उत्तारिए वसहि सोहितु हडकेसाइ परिट्ठविअ इरिअं पडिक्कमिय पढमं गुरुणा सज्झाए उक्खिविए मुहपोत्तिं पडिलेहिअ दुवालसावत्तवंदणं दाउं खमासमणेण भणंति, सज्झायं उक्खिवामो बीअ खमासमणेण सज्झाय उक्खिवणत्थं काउस्सग्गं करेमि तओ अन्नत्थूससीएणमिच्चाइ पढिअ नवकारं चउवीसत्थयं वा विचिंतिअ मुहेण तं भणिअ काउस्सग्गतिगं कुणंति, पढमं असज्झाइअ अणाउत्तउहडावणिअं, बीअं खुद्दोवद्दवओहडावणिअं, तइयं सक्काइवेयावच्चगरआराहणत्थं तिसु वि चउरुज्जोअ चिंतणं उज्जोअ भणणं च तओ खमासमणदुगेण सज्झायं संदिसावेमि सज्झायं करेमि इति भणिअ जाणुठिएहिं पंचमंगलपुव्वं धम्मो मंगलाइअमज्झयणतिअ सज्झाओ कीरइत्ति सज्झाय उक्खिवणविही ॥ ८३ ॥

॥ इति कल्पत्रेपोत्तारणविधिरधिकारः ॥ ८३ ॥

ननु–श्रीबृहत्खरतरगच्छे कोऽनुक्रमः प्रतिक्रमणविधेः ?, कुत्र च सविधिः प्रतिपादितोऽस्ति ? उच्यते–अत्रानुक्रमः कोऽपि श्रीविधिप्रपा १ श्रीतरुणप्रभसूरिकृत–षडावश्यकबालावबोध २ श्रीजिनवल्लभसूरिकृत–सामाचारी ३ श्रीयोगशास्त्रतृतीयप्रकाशवृत्ति ४ श्रीप्रतिक्रमणहेतुगर्भ ५ प्रमुखग्रन्थानुसारेणाऽपि च स्वगच्छीयपरम्परातो ज्ञेयः, तत्र प्रथमं साधुर्गोचरीं प्रतिक्रम्य श्रावको वा सामायिकं लात्वा, गुर्वादेशेन 'जयति हुयणनमस्कारं' कथयित्वा सर्वैः समं "जयमहायसेत्यादि"

गाथां पठति, तत शक्रस्तव जावंति चेइआइंति गाथाद्विकवर्जं कथयित्वा देवान् वन्दते, अन्यगच्छे तु जयति हुयणस्थाने नमस्कारा एव कथ्यन्ते, श्रीखरतरगच्छे तु नवाङ्गीवृत्तिकारकस्तम्भनकपार्श्वनाथप्रकटक-श्रीअभयदेवसूरिस्वगच्छीयत्वेन तत्कृतैस्तु तेषां सातिशयत्वाच्च सुतरां प्रतिक्रमणप्रारम्भे आदेयता, अत्र च आवश्यकप्रारम्भे साधु श्रावकश्चादौ देव-गुरुवन्दनं विदधे, यत सर्वमप्यनुष्ठानं श्रीदेवगुरुवन्दनविनयबहुमानादिभक्तिपूर्वकं सफलं भवतीत्याह च—

"विणया हीणा विज्जा, दींति फलं इह परे अ लोगंमि । न फलंति विणयहीणा, सस्साणिव तो अहीणाणि ॥ १ ॥ भत्तीइ जिनवराणं, खिज्जंति पुव्वसंचिअ कम्मं । आयरिय नमुक्कारेण विज्जमंता य सिज्झंति ॥ २ ॥" अत पूर्वं देववन्दने द्वादशाधिकारा ज्ञेया । यदुक्तं श्रीचैत्यवन्दनकभाष्ये (४ पत्रे)—"पढमहिगारे वंदे भावजिणे १ बीअए उ दव्वजिणे २ इगचेइअ ठवणजिणे तइय ३ चउत्थंमि नामजिणे ४ ॥ १ ॥ तिहुअणठवणाजिणे पुण, पंचमए ५ विहरमाणजिण छट्ठे ६ सत्तमए सुअनाणं ७ अट्ठमए सव्वसिद्धथुई ८ ॥ २ ॥ तित्थाहिववीरथुई नवमे ९ दसमेअ उज्जयंतथुई १० । अट्ठावय थुइ इगदिसि ११, सुदिट्ठि-सुरसमरणा चरमे ॥ १२ ॥ ३ ॥ अथाऽधिकारप्रथमपदानि द्वादश यथा—

"नमु १ जे अइ २ अरिहं ३ लोगे ४ सव ५ पुक्ख ६ तम ७ सिद्ध ८ जो देवा ९ उज्जिं १० चत्ता ११ वेआवच्चग १२ अहिगार पढमपया ॥ १ इति ततो वंदित्तु चेइआइं, दाउ चउराइए खमासमणो । भूनिहिअसिरो सयला-इ आरमिच्छुक्कड देइ ॥ १ ॥" इति श्रीजिनवल्लभसूरिवचनात् चतुरादिक्षमाश्रमणैः श्रीगुरु वन्दते, इति हेतुगर्भसम्मत्या च क्षमाश्रमणचतु-ष्टयेन प्रतिक्रमणं स्थापयन्ति, क्षमाश्रमणचतुष्टयदानानुक्रमश्च श्रीतरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधे एवं तथाहि—प्रथमक्षमा-

श्रमणेन श्रीआचार्यमिश्र १ द्वि० श्रीउपाध्यायमिश्र २ तृती० भट्टारकवर्तमान अमुकसूरि ३ चतुर्थ० सर्वसाधुवन्दना ४ पश्चात् भून्यस्तमस्तको मुखवस्त्रिकां मुखे दत्त्वा करद्वयं योजयित्वा "सव्वस्सवि देवसिअ" इत्यादि पठति, परं इच्छाकारेण संदिसहेति पदं न पठति, इदं च सकलातिचारवीजकभूतं अन्यत्राऽपि च ग्रन्थादौ वीजकस्य दर्शनात् 'जय जंतु कप्पपायवे' इत्यादाविव, अत्राऽवसरे श्राद्धस्तु साधुरिव पूर्ववत् क्षमाश्रमणचतुष्टयेन श्रीआचार्यादीन् वन्दित्वा इच्छकारि-समस्तश्रावका वांदु इति भणति, श्रीहेतुगर्भे इत्थमेव भणनात् । अत्राऽऽह शिष्यः, ननु-प्रतिक्रमणप्रारम्भे प्रथमं कथं श्रीआचार्यादि वन्दनं विहितं ? उच्यते-प्रधानादि स्थानीयानां श्रीआचार्यादीनां वहुमाननेन स्वसमीहितसिद्धिर्भवतीति हेतोः यदुक्तं श्रीहेतुगर्भे लोकेऽपि हि-राज्ञः प्रधानादीनां च वहुमाननादिना स्वसमीहितकार्यसिद्धिर्भवति । अत्र राज-स्थानीयः तीर्थङ्कराः प्रधानादिस्थानीयाः श्रीआचार्यादय इति, तत उत्थाय द्रव्यतो वपुषा भावतश्च शुद्धपरिणामेन चारि-त्राचारविशुद्ध्यर्थं "करेमि भंते सामाइयं" इत्यादि सूत्रं पठित्वा प्रलम्बितभुजः कूर्परधृतनाभ्यधोवर्ति जानूर्ध्वचतुरङ्गुल-स्थापितकटिपट्टः "संजय खलिणे य वायस कविट्ठेत्यादि" १९ दोषरहितं कायोत्सर्गं कुर्यात् । यदुक्तं हेतुगर्भे—सामाइअ-पुव्वमिच्छामि काउस्सग्गमिच्चाइ सुत्तं भणिअ पलंविअभुअ कुप्परधरिअ परिहणओ ॥ १ ॥ इत्यस्मिन् कायोत्सर्गे च प्रातस्तत प्रतिलेखनायाः प्रभृति दिवसातिचारान् चिन्तयति, मनसा प्रधारयेच्च "सयणासणपान्ने" त्यादिगाथां अचिन्तयत । श्राद्धस्तु आजुका चउप्रहर दिवसमांहि जिके जीव विराध्या हुवइ" इत्यादि अतिचारान् श्रीतरुणप्रभसूरिलिखितान् चिन्तयति । तदनागमने गच्छप्रवृत्त्या अष्टौ नमस्कारांश्चिन्तयति, एतदतिचारचिन्तनं मनसा संकथनं च श्रीगुरुसमक्षमालोचनार्थं

अन्यथा तत् सम्यक् न स्यात्, लोकेऽपि हि राजादीनां किमपि विज्ञाप्य मनसा सम्प्रधार्य कागदादौ लिखित्वा विज्ञप्यते,
ततश्च नमस्कारपूर्वं कायोत्सर्गं पारयित्वा चतुर्विंशतिस्तव पठेत् आह च—
"काउस्सग्गमि ठिओ, नीरेयकाओ निरुद्धवयपसरो । जाणइ सुहमेगमणो, [मुणि] पुण देवसिआइ अइयार ॥ १ ॥
परिजाणिऊण य तओ, सम्म गुरुजणपगासणेण तु । सो होइ अप्पगसो, जम्हा य जिणेहिं सो भणिउ ॥ २ ॥ काउस्सग्ग
मुक्खपह देसिअ जाणिऊण तो धीरो । दिवसाइआर जाणण, ठाए ठायति उस्सग्गो ॥ ३ ॥ सयणासणन्नपाणे, चेइअ
जइसज्जकायउच्चारे । समिईं भावणगुत्ती, वि तहायरणे अ अइयारो ॥ ४ ॥ गोसमुहणतगाईं, आलोए देसिएअ अइ-
यारे । सव्वे समाणइत्ताहि अणदोसे ठविज्जाहि ॥ ५ ॥ काउ हि अप्पदोसे, जहकम जानता य पारिंति । ताव सुहुमाण
पाणू, धम्म सुक्क च झाइज्जा ॥ ६ ॥ इति हेतुगर्भे । ननु-ज्ञानादिषु सत्सु प्रथमं चारित्राचारकायोत्सर्गं कथं क्रियते ?
उच्यते-ज्ञानादेश्चारित्रस्य गरिष्ठत्वज्ञापनार्थं आह च-"जम्हा दसणनाणा, सपुन्नफल न दिंति पत्तेअ । चारित्तजुआ
दिंति, अविस्सिस्सए तेण चारित्त ॥ १ ॥ इति ततश्च जानुपाश्चात्यभागपिण्डिकादि प्रमृज्य उपविश्य च श्रीगुरूणां वन्द-
नकदानार्थं मुखवस्त्रिका कायं च द्वावपि प्रत्येकं पञ्चविंशतिधा प्रतिलिखेत् । यदाह-"सडासगे पमज्जिय, उववसिअ
अलग्गविअबाहु जुओ । मुहणतय च काय, च पेहए पचवीस इह ॥ १ ॥" इति मुखवस्त्रिकाकायप्रतिलेखनाया मनसः
स्थिरीकरणार्थमेव चिन्तयेत्, यदुक्तं हेतुगर्भे—"सुत्तत्थतत्तदिट्ठी १, दसणमोहतिअग च ४ रागतिग ७ । देवाइ तत्तति
अग १०, तहा अदेवाइ तत्ततिग १३ ॥ १ ॥ नाणाइ तिग १६ तह तविराहणा १९ तिन्निगुत्ति २२ दडतिअ २५ ।

इअ मुहणंतगपडिलेहणाइ कमसो विचिंतिज्जा ॥ २ ॥ हासो १ रई अ २ अरई ३, भय ४ सोग ५ दुगंछाय ६ वज्जिज्जा । भुअजुअलं पेहंतो, सीसो सुपसत्थलेसतिगं ९ ॥ ३ ॥ गारवतिगं च वयणे १२, उरिसल्लतिगं १५ कसायचउपिट्ठे (खंधे) १९ । पयजुगिछजीववहं २५, तणुपेहाए विजाणमिणं ॥ ४ ॥ जइ वि पडिलेहणाए, हेऊ जिअरक्खणं जिणाणाय । तहवि इमं मणमक्कडनिज्जं तणत्थं मुणी बिंति ॥ ५ ॥" इत्यत्र सामायिके "साविआ पुण पिट्ठि ४ सिर ७ हियय १० वज्जं पनरस कुणइ" इति विधिप्रपायां श्रीजिनप्रभसूरिवचनात् श्राविका देहस्य पञ्चदशैव प्रतिलेखनाः करोति, तदनु वन्दनके दद्यात् वन्दनकं च द्वात्रिंशद्दोषरहितं पञ्चविंशत्यावश्यकविशुद्धं च विधेयं, एतद् वन्दनकं च कायोत्सर्गातिचारालोचनार्थं एवं विधिना वन्दनं प्रदाय, सम्यगवनताङ्गः पूर्वं कायोत्सर्गे स्वमनोवधारितान् दैवसिकातिचारान् इच्छाकारेण "संदिसह भगवन् देवसिअं आलोएमि" इत्यादि सूत्रं चारित्रविशुद्धिहेतुकं उच्चारयन् श्रीगुरुसमक्षमालोचयेत्, आह च—श्रीजिनवल्लभसूरिभिः तथैव उक्तत्वात् ॥

"अह सम्ममवणयंगो करजुअविहिधरिअपोत्तिरयहरणो । परिचिंतिय अइआरे, जहक्कमं गुरुपुरो विअडे ॥ १४ ॥"

ततः तरुणप्रभसूरिवचनात् 'ठाणेकमणे' त्यादि कथयति साधुः, पौषधमध्ये श्रावकोऽप्येवं दैवसिकातिचारालोचनानन्तरं मनोवचनकायसकलातिचारसंग्राहकं "सव्वस्सवि देवसिए" त्यादि पठेत् इच्छाकारेण संदिसह इत्यनेन अन्तरालोचितातिचार प्रायश्चित्तं च मार्गयेत् गुरुवचश्च "पडिकमह" इति प्रतिक्रमणरूपं प्रायश्चित्तमुपदिशन्ति, इदं च—

"आलोयण १ पडिकमणे २, मिस ३ विवेगे ४ तहा वि उस्सग्गे ५ । तव ६ छेअ ७ मूल ८ अणवट्ठाया अ ९ पारं

त्त्वालोचनारूप प्राक् कृत प्रथमप्रायश्चित्त द्वितीयप्रायश्चित्तरूप

चिए चेव १० ॥ १ ॥" इति क्रमापेक्षया दशविधप्रायश्चित्ते द्वितीयप्रायश्चित्तरूप प्रथमप्रायश्चित्त स्त्वालोचनारूप प्राक् कृत

प्रतिक्रमणमित्यस्य चाऽयमर्थ —

"स्वस्थानाद्यत् परस्थान, प्रमादस्य वशाद्गतः । तत्रैव क्रमण भूयः, प्रतिक्रमणमुच्यते ॥ १ ॥"

तच्च मिथ्यादुष्कृतादि रूपमुक्त च—

"पडिक्कमणं १ पडियरणा २, परिहरणा ३ वारणा ४ नियत्तं ५ । निंदा ६ गरिहा ७ सोही ८, पडिकमण अट्ठहा होइ ॥ १ ॥" तत सडासक १ काष्ठासन २ प्रोञ्छनक ३ भूम्यादि ४ प्रमार्जनपूर्व विधिना उपविश्य वामजानुमधो दक्षिण- जानु चोर्ध्वं विधाय एकाग्रमनसा इह सर्वं परमेष्ठिनमस्कारपूर्वक कर्म कर्तव्यमित्यादि सर्वं पठ्यते समभावस्थेन प्रतिक्रम इत्यत सामायिकसूत्रं 'करेमि भंते सामाइयमि' त्यादि उच्चार्यते, तदनन्तर मङ्गलार्थं 'चत्तारि मंगल'मित्यादि भण्यते, अथ देवसिकाद्यतिचाराणामोघालोचनार्थं 'इच्छामि पडिक्कमिउ जो मे देवसिओ कओ' इत्याद्यभिधीयते, विभागालोचनार्थं तु गमनागमनातिचारप्रतिक्रमणरूपा ईर्यापथिकी अनुविशेषोऽशेषातिचारप्रतिक्रमणार्थं मूलसाधुप्रतिक्रमणसूत्रं पठ्यते, श्राद्धस्तु आचरणादिना नमस्कार १ करेमि भंते सामाइयं २ इच्छामि पडिक्कमिउ ३ इति सूत्रपूर्वक श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रं योगशास्त्रवृत्त्यनुसारेण 'तं निंदे तं च गरिहामी ति' पर्यन्त ४५ गाथाप्रमाण सूत्र पठति, तदनु सकलातिचारभारनिवृ- त्त्याऽपगतभारो लघुर्भूत उत्तिष्ठति, तथाहि—"कयपावोवि मणूसो, आलोइय निंदिय गुरुसगासे । होइ अइरेगल- हुओ, ओहरिअभरुव्व भारवहो ॥४०॥" एवं द्रव्यतो भावतश्चोत्थाय 'अब्भुट्ठिओ' इत्यादि सूत्र मान्त यावत् पठति, आह च—

“अह उवविसित्तुं सुत्तं, सामाइअमाइअं पढियपयओ । अब्भुट्ठिओ–मिच्चाइ, पढइ दुहं उट्ठिओ विहिणा ॥ १ ॥” अत्रोत्तिष्ठन् ‘तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्सेति’ वाक्यं वाचाऽनुच्चरन् मनस्येव तदर्थं चिन्तयन्नुत्तिष्ठति । तत्राऽर्थे श्रीजिनपतिसूरिसामाचारीवचनमपि तथाहि–‘सावया–पडिकमणसुत्तंते तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्से ति न भणन्ति’, एवं श्रीचन्द्रसूरिकृतप्रतिक्रमणवृत्तावपि, श्रीतरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधेऽपि यथा–‘तस्स धम्मस्स केवलिपन्नत्तस्स’ इसउ पदश्रावका प्रतिक्रमणप्रान्ती आम्नाय तणइ अभावइ केइएक पढइ नहि, केइएक पढइ तथापि हि अब्भुट्ठिओमि आराहणाए १ विरओमि विराहणाए २ ए पदयुगल तिहां जि संबंधीयुं छइ, तिण कारणे इम निवर्तमान जाणवुं, अत्राऽर्थे सामाचारी शतके द्वाविंशतितमप्रश्नोत्तरं विलोकनीयं, ततः प्रतिक्रान्ताऽतिचारः । श्रीगुरुषु स्वकृतापराधक्षामणार्थं वन्दनकं ददाति । “पडिकमणे १ सज्झाए २, काउस्सग्गे ३ ऽवराह ४ पाहुणए ५ । आलोअण ६ संवरणे ७, [उ]सत्तमट्ठे ८ य वंदणयं ॥ १ ॥” इति वचनात् पञ्चप्रभृतिषु साधुषु सत्सु त्रीन् श्रीगुरुप्रभृतीन् क्षमयेत् । ‘सामान्नसाहूसु पुणं ठवणायरिएणं समं खामणं काऊं तओ तिन्निसाहू खामेत्ता पुणो किइकम्ममि त्यादि, तदनु च कायोत्सर्गकरणार्थं ‘पडिक्कमणे १ सिज्झाए २ काउस्सग्गे’ ३ इत्यादि वचनात् वन्दनकं ददाति, इदं ‘अल्लिआवणवंदणकमि’त्युच्यते । कोऽर्थः ? स्वात्मनो गुरुपारतन्त्र्यकरणनिमित्तमिदं वन्दनकमिति, श्रीतरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधादिग्रन्थेषु, ततः साधुः करेमि भंते इच्छामि ठामि काउस्सग्गं तस्सुत्तरीत्यादिक्रमोक्त्या आलोचना १ प्रतिक्रमणाभ्यां २ अशुद्धानां चारित्रादिबृहदतिचाराणां शुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गं विधानं, श्रावकस्तु अल्लिआवणवन्दनकदानानन्तरं भूमिं प्रमृज्य ‘जे मे कया कसाया’ इत्याद्यक्षरसूचितं कषायचतुष्ट-

थात् प्रतिक्रमणमनुकुर्वन्निव पश्चात्पदैः अवग्रहात् बहिर्नि सृत्य 'आयरिय उवज्झाए' सूत्र पठति, अन्यगच्छेषु केषुचिद् 'आय-रिय उवज्झाए' इत्यादि गाथात्रिक साधवोऽपि पठन्ति, न चैतत् सगतिमङ्गति, श्रीयोगशास्त्रवृत्तौ–हेतुगर्भे–श्रीजिनवल्लभ-सूरि–श्रीजिनपतिसूरिप्रमुखनिर्मितग्रन्थेषु सर्वत्र 'सड्ढो गाहातिग पढइ' इत्येव नामग्राह श्राद्धस्यैव एतत् पठनमुक्तत्वात् न साधोः, न च वाच्य–श्राद्ध इति कोऽर्थः?, श्रद्धावानिति व्युत्पत्त्या द्वयोरपि ग्रहण क्वाऽपि ग्रन्थे, अत्राधिकारे एतदर्थ-करणाऽदर्शनात्, नाऽपि च सर्वोऽपि प्रतिक्रमणसूत्रपाठो द्वयोरपि समान इति । सामायिकसूत्र–प्रतिक्रमणसूत्रादिषु द्वयोरपि भिन्नभिन्नपाठात् । विस्तरवार्तार्थिना अस्मिन्नेव ग्रन्थे पञ्चम प्रश्नोत्तर द्रष्टव्य, कायोत्सर्गे च चारित्राचारविशु-द्ध्यर्थं चतुर्विंशतिस्तवद्वय चिन्तयति, आह च—

"इय सामाइयउस्सग्गसुत्तमुच्चरिअ काउसग्गठिओ । चिंतइ उज्जोअदुग, चरित्तअइयार सुद्धीए कए ॥ १७ ॥

इह चाऽऽह ननु–करेमि भते सामाइयमिति सूत्रमादौ प्रतिक्रमणसूत्रकथनक्षणे द्वितीय तृतीय पुनरिह तदुच्चारण किमर्थं ? उच्यते–सर्वमपि धर्मानुष्ठान समतापरिणामे स्थितस्य सफल भवतीति, प्रतिक्रमणस्यादौ मध्येऽवसाने च पुन पुनस्तस्य स्मृत्यर्थं तदुच्चारण, आह च—

"आइमकाउस्सग्गे, पडिक्कमतो य काउ सामइय । तो किं करेइ बीअ, तइअ च पुणोवि उस्सग्गो ॥ १ ॥ समभावमि ठिअप्पा, उस्सग्गं करिअ तो पडिक्कमइ । एमेव य समभावे, ठिअस्स तइअ पि उस्सग्गो ॥ २ ॥ सज्झाय १ झाण २ तव ३ ओसहेसु ४ उवएस ५ थुइपयाणेसु ६ । सतगुणकित्तणेसु य ७, न हुति पुणरुत्तदोसा उ ॥ ३ ॥" इति चारित्रा-

चारविशुद्धिहेतुं कायोत्सर्गं च पारयित्वा दर्शनाचारविशुद्ध्यर्थं चतुर्विंशतिस्तवं पठेत्, ततः "सव्वलोए अरिहंतचेइआणं"
इत्यादि सूत्रं च पठित्वा तदर्थमेव कायोत्सर्गमेकचतुर्विंशतिस्तवचिन्तनरूपं कुर्यात्, तं च तथैव पारयित्वा श्रुतज्ञानाचारवि-
शुद्ध्यर्थं 'पुक्खरवरदीवड्ढे' इत्यादि सूत्रं "सुअस्स भगवओ करेमि काउस्सग्गं" इत्यादि च पठित्वा एकचतुर्विंशतिस्तवचिन्त-
नरूपं कायोत्सर्गं कुर्यात्, पारयित्वा च ज्ञान-दर्शन-चारित्राचारनिरतिचरणसमाचरणफलभूतानां सिद्धानां, "सिद्धाणं
बुद्धाणं" इति सिद्धस्तवं पठति। आह च—

"विहिणा पारिअ सम्मत्तसुद्धिहेउं च पढिअउज्जोअं। तह सव्वलोअअरिहं-तचेइआरोहणुस्सग्गं ॥ १८ ॥ काउं
उज्जोयगरं, चिंतिय पारेइ सुद्धसम्मत्तो। पुक्खरवरदीवड्ढं, कड्ढइ सुयसोहणनिमित्तं ॥ १९ ॥ पुण पणवीसोस्सासं,
उस्सग्गं कुणइ पारए विहिणा। तो सयलकुसलकिरिआ, फलाणसिद्धाण पढइ थयं ॥ २० ॥" इह चतुर्विंशतिस्तवद्वय-
चिन्तनरूपो द्वितीयश्चारित्रविशुद्धिहेतुकः कायोत्सर्ग अस्मिंश्च पूर्वोक्तयुक्त्या चारित्राचारस्य ज्ञानाद्याचारेभ्यो वैशिष्ट्या-
दिना चतुर्विंशतिस्तवद्वयचिन्तनं संभाव्यते, नाऽग्रेतनयोः तृतीयो दर्शनाचारविशुद्धिहेतुकः चतुर्थो ज्ञानाचारविशुद्धि-
हेतुः। आह च—

"नमुकार चउवीसग, किइकम्मालोयणं पडिक्कमणं। किइकम्मपुरा लोइअ, दुप्पडिकंते अ उस्सग्गो ॥ १ ॥ एस
चरित्तुस्सग्गो, दंसणसुद्धीइ तइओ होई। सुअनाणस्स चउत्थो, सिद्धाणथुई अ किइकम्मं ॥ २ ॥" दिवसातिचार-
चिन्तनार्थः प्रथमश्चारित्राचारहेतुः कायोत्सर्गो द्वितीयोऽपि चतुर्विंशतिस्तवद्वयचिन्तनरूपः तद्धेतुरेव कायोत्सर्गः।

"दुन्निअ हुंति चरित्ते, दसणनाणेय इक्क इक्को अ।" इति वचनात् । इह च सकलकुशलानुष्ठानफलभूता सिद्धिपदप्राप्ता सिद्धा एव यदाह—"जिणधम्मे मुक्खफलो, सासयसुक्खो जिणेहिं पन्नत्तो । नरसुरसुहाइँ अनुसंगिआइँ इह किसिपलालुव ॥ १ ॥" साम्राज्यस्वर्गाद्युपभोगसुखानां च सम्यक् फलत्व न स्यात् यत उक्त—'कह त भन्नइ सुक्ख सुचिरेण वि' इत्यादिसर्वासामपि क्रियाणा फल पर्यवसाने एव स्यात् नार्वाक्, वृक्षादावपि फलस्य तथा दर्शनात्, उक्त च—

"मूलाओ खधप्पभवा दुम्मस्स खधाओ पच्छा समुविंति साहा य । साह पसाहा विरुहति पत्त तओसि, पुप्फ च फल रसो अ ॥ १ ॥ तथा च सिद्ध सकलकुशलानुष्ठानस्य सिद्धत्व सम्यक् फलमिति, ततो युक्त ज्ञानदर्शनचारित्रफलभूतसिद्धस्मरण, तदनु श्रीवीर वन्दते, सम्प्रति तस्य तीर्थप्रभावेन विशेषतः स्मरणीयत्वात्, तदनु महातीर्थत्वादिना उज्जयन्तालङ्करण श्रीनेमिन, ततोऽपि चाऽष्टापद-नन्दीश्वरादिबहुतीर्थनमस्काररूप 'चत्तारि अट्ठ दस' त्यादि गाथा पठति । एव चारित्राचारदर्शनाचारज्ञानाचाराणा शुद्धिं विधाय सकलधर्मानुष्ठानस्य श्रुतहेतुकत्वात् तस्य समृद्ध्यर्थं 'सुअदेवयाए करेमि काउस्सग्ग' अन्नत्थेत्यादि पठित्वा श्रुतदेवताकायोत्सर्गं कुर्यात्, तत्र चैक नमस्कार चिन्तयति पारयित्वा च तस्याः स्तुतिं पठति, एव च क्षेत्रदेवता अपि स्मृतिमर्हति, यस्याः क्षेत्रे स्थितिर्विधीयते तत तस्याः कायोत्सर्गानन्तर स्तुतिं भणति, यच्च प्रत्यह क्षेत्रदेवतास्मरण तत् तृतीयव्रते अभिक्षावग्रहणावनीयाचनारूपभावनाया सत्यापनार्थं सभाव्यते, अत पञ्चमङ्गलभणनपूर्वक सडासक प्रमार्ज्योपविशति, यदुक्त—

चिंतेइ नमुक्कारं, सुणइ वदेइ व तीइ थुइ ॥ २१ ॥

“अह सुअसमिद्धहेउ, सुअदेवीए करेमि काउसग्गं । चिंतेइ नमुक्कारं, सुणइ वदेइ व तीइ थुइ ॥ २१ ॥
एवं खेत्तसुरीए, उस्सग्गं कुणइ सुणइ देइ थुइं । पढिउं च पंचमंगलं, उवविसइ पमज्ज संडासे ॥ २२ ॥”

इत्यादि–श्रीजिनवल्लभसूरिवचनात् उपविश्य च पूर्ववत् विधिना मुखवस्त्रिकां कायं च प्रतिलेख्य श्रीगुरूणां वन्दनके दत्त्वा इच्छामो अणुसट्ठिमिति भणित्वा जानुभ्यां स्थित्वा कृताञ्जलिर्नमोऽर्हत्सिद्धेतिपूर्वकं स्तुतित्रयं पठति । आह च—

“पुव्वविहिणेव पेहिअ, पुत्तिं दाऊण वंदणं गुरुणो । इच्छामो अणुसट्ठिं, ति भणिय जाणूहिंतो ठाइ ॥ २३ ॥”

इदं वन्दनकद्वयं मङ्गलादि–निमित्तमिति, श्रीतरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधे हेतुगर्भे च, तथाहि—इदं च पूर्वोक्तं वन्दनकं दानं श्रीगुर्वाऽऽज्ञया कृतावश्यकस्य विनेयस्य मया युष्माकमाज्ञया प्रतिक्रान्तमिति विज्ञापनार्थं, लोकेऽपि च राजादीनामादेशं विधाय प्रणामपूर्वकं तेषामादेशकरणं निवेद्यते, एवमिहाऽपि ज्ञेयं यदाह—

“सुकयं आणत्तंमि व, लोए काऊण सुकय किइकम्मा । पढ्ढंति आ थुईओ, गुरु थुइगहणे कए तिन्नि ॥ १ ॥”

एतच्च एवं संभाव्यते वन्दनकांश्च ते । ‘इच्छामो अणुसट्ठिमिति’ दर्शनाद् एतदर्थश्चाऽयं इच्छामोऽभिलपामोऽनुशास्तिं श्रीगुर्वाज्ञां प्रतिक्रमणकार्यमित्येवंरूपां, तां च वयं कृतवन्तः स्वाभिलापपूर्वकं, न तु ‘राजवेष्ट्यादि’ न्यायेन । एवं च प्रतिक्रमणकरणं संपूर्णं समजनि, तस्य निर्विघ्नतया संपूर्णीभवनाच्च संपन्ननिर्भरप्रमोदप्रसराकुला मंगलार्थं वर्धमानस्वरेण वर्धमानाक्षरं श्रीवर्धमानस्तुतित्रयं ‘नमोऽस्तु वर्धमाने’ त्यादिरूपं श्रीगुरुभिरेकस्यां स्तुतौ, पाक्षिकादिप्रतिक्रमणे श्रीगुरुपर्वणो विशेषबहुमानसूचनार्थे तिसृष्वपि स्तुतिषु भणितासु सतीषु, सर्वे साधवः श्राद्धाश्च युगपत् पठन्ति ।

"बालस्त्रीमन्दमूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् । अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥ १ ॥"

इत्याद्युक्तिभिः स्त्रीणां संस्कृतेऽनधिकारित्वसूचनात्, नाटकादिष्वपि प्रायः स्त्र्यालापाना प्राकृतादिभाषयैव दर्शनात् साध्व्यः श्राविकाश्च नमोऽर्हत्सिद्धेत्यादि सूत्र न पठन्ति, नमोऽस्तु वर्धमानेत्यादिस्थाने 'संसारदावानले' त्यादिरूप स्तुतित्रय च पठन्ति, यश्च श्रीगुरुकथनावसरे प्रतिस्तुतिप्रान्ते नमो खमासमणाणमिति गुरुनमस्कार साधुसाध्व्यादिभिर्भण्यते । तत् नृपाद्या लाल्येषु प्रतिवार्ता प्रान्ते जीवेत्यादि भणनवत् श्रीगुरुवचःप्रतीच्छादिरूप सभाव्यते, इद नमो खमासमणाणमिति पद विधिप्रपा-तरुणप्रभबालावबोधादौ नाऽस्ति, पर हेतुगर्भेऽस्ति, तथेदं श्रीवर्धमानस्वामिनस्तीर्थं तस्याऽऽज्ञया चेद प्रतिक्रमणादिकरणं निर्विघ्नं च तत्सपूर्णीभवने हर्षेण मङ्गलार्थं च श्रीवर्धमानस्तुतिपाठोऽयं कृतज्ञाना व्यवहारो यत्स्वसमीहितशुभकार्यनिर्विघ्नभवने श्रीगुरुदेवबहुमाननादिवर्धमानस्वरेण स्तुतित्रयपाठश्च हर्षातिरेकादय च न्यायो लोकेऽपि दृश्यते, यथा राज्ञः शत्रुजयादौ विवाहादौ वा हर्षेण विचित्रवादित्रवादनोच्चैःस्वरगीतगाननृपपूजनादि, स्तुतित्रयपाठनन्तर शक्रस्तवपाठ, ततो गुर्वाज्ञया एक श्राद्धो यतिर्वा इच्छाकारेण संदिसह भगवन् स्तोत्रभणु ! इति क्षमाश्रमणदानपूर्वकमधुरस्वरेण सद्भूतगुणगर्भितश्लोकाद्येकादशकादारभ्य अष्टोत्तरशत यावत् श्रीवीतरागस्य बृहत्स्तवन पठति, अन्ये तु जानुभ्या स्थित्वा सावधानमनसः कृताञ्जलिपुटाः शृण्वन्ति । ततः सपूर्णस्तोत्रकथनानन्तर चतुर्भिः क्षमाश्रमणैः श्रीगुर्वादीन् वन्दते इति श्रीहेतुगर्भवचनप्रामाण्यात्, क्षमाश्रमणचतुष्टय दत्ते श्रीतरुणप्रभसूरिबालावबोधानुक्रमेण स चाऽयः प्रथम॰ क्ष॰ श्रीआचार्यमिश्र १ द्वितीयक्षमाश्रमण॰ श्रीउपाध्यायमिश्र २ तृतीयक्षमाश्रमण॰ सर्वसाधु ३ चतुर्थक्षमाश्रमण-

मग्रे दास्यते, इत्यनेन दैवसिकप्रतिक्रमणं संपूर्णं जातं। अत्र प्रतिक्रमणे 'जयतिहुयण' कथने गच्छाचारेण आन्तरणीदोषो गण्यते, देववन्दनं विना कायोत्सर्गं तद्दोषो न भवति, ततः 'सव्वस्सवि देवसिअ' कथनादारभ्य 'इच्छामो अणुसट्ठिं' यावदान्तरणीदोषो भवेत् ततः परं न स्यात्, सर्वमपि धर्मानुष्ठानं श्रीदेवगुरुभक्तिबहुमाननादिपुरःसरं सफलं भवतीति, प्रतिक्रमणस्य प्रारम्भे संपूर्णीभवने च श्रीदेवगुरुवन्दनं इति। आद्यन्तग्रहणेन मध्यस्याऽपि ग्रहणमिति न्यायेन तद्भक्तिः सार्वत्रिकी ज्ञेया, यथा शक्रस्तवे नमुत्थुणमित्यादौ, नमो जिणाणमिति अन्ते च नमो इत्यस्य स्थापनेन शक्रस्तवे प्रतिपदं तत्पाठज्ञापनं, ततः 'कुणइ पच्छित्तउस्सग्गमिति' श्रीजिनवल्लभसूरिविरचितप्रतिक्रमणसामाचारीवचनप्रामाण्यात् चतुर्थक्षमाश्रमणदानपूर्वं इच्छाकारेण संदिसह भगवन् 'देवसिअपायच्छित्तविसोहणत्थं' करेमि काउस्सग्गमिति, श्रीतरुणप्रभसूरिवचसा अन्नत्थूसस्सिएणमि त्यादि भणित्वा कायोत्सर्गं कुर्यात्, तन्मध्ये चतुश्चतुर्विंशतिस्तवचिन्तनं कुर्यात्, पारिते चैकं चतुर्विंशतिस्तवं मङ्गलार्थं पठेत्, हेतुगर्भेऽप्युक्तं, पूर्वं प्रतिक्रमणे चारित्रदर्शनज्ञानाचारशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गेषु कृतेष्वपि पुनरिह 'द्विर्वद्धं सुवद्धं' भवतीति न्यायेन प्राणातिपातादिविरमणातिचारविशुद्ध्यर्थं चतुर्थं चतुश्चतुर्विंशतिस्तवचिन्तनरूपं दैवसिकप्रायश्चित्तविशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गं कुरुते, उक्तं च—

"गुरुथुइगहणे थुइ तिन्नि वद्धमाणक्खरस्सरो पढइं। सक्कत्थयं थयं पढिअ कुणइ पच्छित्तउस्सग्गं॥ २४॥
पाणवह मुसावाए, अदत्तमेहूणपरिग्गह चेव। सयमे गंतु अणूणं, उस्सासाणं हविज्जाहिं॥ २॥"

अयं च कायोत्सर्गः कैश्चित् सामाचारीवशेन प्रतिक्रमणस्य अन्ते क्रियते। कैश्चित्तु आदौ एव क्रियते, श्रीखरतरगच्छी-

यैस्तु प्रतिक्रमणप्रान्ते क्रियते, तथा श्रीजिनवल्लभसूरिणा प्रतिक्रमणसामाचार्यां श्रीजिनप्रभसूरिणा च विधिप्रपायां दैवसिकप्रतिक्रमणं दैवसिकप्रायश्चित्तकायोत्सर्गपर्यन्तमेव लिखित, तदानीं तत्प्रमाणस्य एव करणात् । अथ श्रीतरुण-प्रभसूरिकृतषडावश्यकबालावबोधे प्रान्ततोऽग्रेतनः प्रतिक्रमणानुक्रमेण अनुक्रमो लिख्यते, तथाहि-ततो गीतार्थोऽऽचा-रणावशेन "इच्छाकारेण संदिसह भगवन् खुद्दोवद्दवओहडावणत्थं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थूससिएण" इत्यादि भणित्वा कायोत्सर्गं करोति, तत्र चतुर्विंशतिस्तवचतुष्टयचिन्तनं पारिते चैकं चतुर्विंशतिस्तवं पठेत्, ततो जानुभ्यां स्थित्वा साधु पौषधिक श्रावकश्च "सज्झाय संदिसावेमि सज्झाय करेमि" इति भणित्वा नमस्काराणां त्रयं पञ्चकं वा कथयेत् । तत श्रीपार्श्वनाथसंबन्धि स्तोत्रं कथयेत्, ततः शक्रस्तवं "जावंति चेइआइं" इत्यादि भणित्वा क्षमाश्रमणदानपूर्वं 'जावंत केवि साहू नमोऽर्हत् सिद्धे'त्यादिकथनपूर्वकं श्रीपार्श्वनाथलघुस्तवनं भणित्वा जयवीरायेति पठति, ततो भूतलन्यस्तमस्तको मुखे मुखवस्त्रिकां दत्त्वा "सिरि-थंभणयट्ठियपाससामिणो" इत्यादि गाथायुगलं 'वंदणवत्तिआए' इत्याद्युक्तिपूर्वं कायोत्सर्गं कुर्यात्, तन्मध्ये चतुर्विंशतिस्तवचतुष्टयचिन्तनं पारिते चैकश्चतुर्विंशतिस्तवः । तत क्षमाश्रमणदानेन "भट्टारकश्रीजिन-दत्तसूरि-आराधनानिमित्तं करेमि काउस्सग्गं" इत्याद्युक्तिपूर्वं चतुर्विंशतिस्तवचतुष्टयकायोत्सर्गं करोति, पारिते चैकं, अस्मिन् दैवसिकप्रतिक्रमणं विना पदस्थसाधु सर्वैरेकीभूय प्रतिक्रमणं स्थापनीयं । अथ कदापि कोऽपि श्राद्धादि पश्चादापतति, तदा न शक्नोति तस्य तैः समं प्रतिक्रमणकरणं किंतु स तेभ्यः पृथग् भूत्वा करोति, प्रतिक्रमणं अथ न्यसाधुर्यदि वाचनाचार्यादिपदस्थो भवति, तदा आप्रतिक्रमणसूत्रं यावत् पश्चादप्यापतति । अथ केनाऽपि उत्सुरता

भवनवशात् देवा न वन्दिताः तदाऽपवादमार्गेण बृहत्स्तोत्रकथनसमये स वन्दते इति स्वगच्छप्रवृत्तिर्दृश्यते, परं विचार्यमाणा न तादृक् ।

ननु–प्रतिक्रमणं पञ्चविधाचारशुद्धिनिमित्तं क्रियते, यदुक्तं—

"पंचविहायारविसुद्धिहेउमिह साहु सावगो वा वि । पडिक्कमणं सह गुरुणा, गुरुविरहे कुणइ इक्कोवि ॥ १ ॥"

तत्र पञ्चविधाचारे कस्याऽऽचारस्य प्रतिक्रमणे केन सूत्रेण शुद्धिः स्यात्? इति, उच्यते–प्रतिक्रमणशब्द आवश्यकविशेषवाच्यपि अत्र सामान्ये आवश्यके रूढत्वाचाऽऽवश्यकं षडध्ययनात्मकं तानि चाऽमूनि "सामाइयं चउवीसत्थउ वंदणयं पडिक्कमणं काउस्सग्गो पच्चक्खाणंति" एतेषां च षडर्था अधिकारा अमी यथाक्रमम्—

सावज्जजोगविरइ, १ उक्कित्तिण २ गुणवओ–अपडिवत्ति ३ । खलिअस्स निंदणा ४ य विगिच्छा ५ गुणधारणा ६ चेव ॥ १ ॥

तत्र सामायिकेन चारित्राचारस्य शुद्धिः क्रियते १ चतुर्विंशतिस्तवेन दर्शनाचारस्य २ वन्दनकेन ज्ञानाद्याचाराणां ३ प्रतिक्रमणेन तेषामतिचाराऽपनयनरूपा ४ प्रतिक्रमणेनाऽशुद्धानां तदतिचाराणां कायोत्सर्गेण ५ तप आचारस्य प्रत्याख्यानेन ६ वीर्याचारस्य एभिः सर्वैरपि । उक्तं च—

"चरित्तस्स विसोही, कीरइ सामाइयेण किल इह यं । सावज्जे आरजोगाण वज्जणा सेवणत्तणउ ॥ १ ॥" दंसणयारविसोही, चउवीसाइत्थ एण किज्जइ अ । अच्चुज्झयगुणकित्तण, रूवेणं जिणवरिंदाणं ॥ २ ॥ नाणाईआ उ गुणा, तस्स प्पन्नपडिवत्तिकरणाओ । वंदणएणं विहिणा, कीरइ सोही अ तेसिं तु ॥ ३ ॥ खलिअस्स य तेसिं पुणो, विहिणा जं निंद-

याइ पडिकमण । तेण पडिकमणेणं, तेसिं पि कीरई सोही ॥ ४ ॥ चरणाइआयाण, जइक्कम वणविगच्छरूवेण । पडिक्कमणा सुद्धाण, सोही तह काउस्सग्गेण ॥ ५ ॥ गुणधारणरूवेण, पच्चक्खाणेण तवइआरस्स । विरियायारस्स पुणो, सव्वे हि वि कीरए सोही ॥ ६ ॥" इति दैवसिक प्रतिक्रमण सहेतुक स्वसामाचारीक सपूर्ण ॥ १ ॥

इदानीं रात्रिप्रतिक्रमणानुक्रम कोऽप्युच्यते, तथाहि–पाश्चात्यनिशायामे निद्रां परित्यज्य ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य क्षमाश्रमणदानपूर्वं "कुसुमिण दुसुमिण राइपायच्छित्तविसोहणत्थ करेमि काउस्सग्गमि"त्यादि भणित्वा चतुर्विंशतिस्तवचतुष्कचिन्तनरूप कायोत्सर्गं कुर्यात्, श्रावकस्तु सामायिकोच्चारपूर्वक कायोत्सर्गं करोति, एष च कायोत्सर्गो दैवसिकप्रायश्चित्तविशोधनार्थं च समाप्यते । इह च सर्वं श्रीदेवगुरुवन्दनपूर्वं सफलमिति चैत्यवन्दना विधाय स्वाध्यायकायोत्सर्गादिधर्मव्यापार विधत्ते, यावत्प्राभातिकप्रतिक्रमणवेला, तदनु चतुरादिक्षमाश्रमणै प्रतिक्रमण स्थापयति, क्षमाश्रमणचतुष्टय श्रीतरुणप्रभसूरिवचनप्रामाण्याद्, एव प्रथमक्षमाश्रमणेन श्रीआचार्यमिश्र १ द्वितीय क्ष० श्रीउपाध्यायमिश्र २ तृतीय क्ष० वर्तमानगुरु श्रीअमुकसूरि ३ चतुर्थ क्ष० सर्वसाधु, ततो भूतलन्यस्तमस्तको मुखे मुखवस्त्रिका दत्त्वा 'सव्वस्सवि राइये'त्यादिसूत्र सकलरात्रिकालाचारबीजकभूत भणति, अत्राऽधिकारे 'इच्छाकारेण संदिसह'ति पद न वाच्य, ततः शक्रस्तव पठति, उक्त च–

"एव ता देवसिअ, राइअमवि एवमेव नवरि तहिं । पढम दाऊ मिच्छामि दुक्कड पढइ सक्कथय ॥ १ ॥"

इह च शक्रस्तवपाठेन सक्षेपदेववन्दन पूर्वं कृतवन्दनत्वेऽपि श्रीदेवभक्ति सर्वत्र कार्या इति स्मरणार्थ इत्यादि कारणानि यथाऽवगमं स्वय भाव्यानि, ततो द्रव्यतो भावतश्च उत्थाय 'करेमि भंते सामाइयमि' त्यादि सूत्रपाठपूर्वं चारित्र-

दर्शनज्ञानातिचारविशुद्ध्यर्थं कायोत्सर्गत्रयं करोति, प्रथमकायोत्सर्गे एकं चतुर्विंशतिस्तवं चिन्तयति, द्वितीयेऽप्येकं 'साय सयं गोसद्धं ति' वचनात् चिन्तयति, 'साये'ति अत्र अनुस्वारलोपः प्राकृतत्वात् कृतः। ततः सायं-सन्ध्यायां, प्रतिक्रमणे शतं पादानां, तत्र श्लोकस्य चतुष्पादरूपत्वात् पञ्चविंशतिश्लोकानां चतुर्भिर्गुणने शतं पादानां भवति। 'गोसे' ति प्राभातिकोद्द्योतकरद्वये अर्धं शतस्य भवति, पादानां पञ्चाशदित्यर्थः। इति श्रीप्रवचनसारोद्धारे (४३ पत्रे) १८५ गाथावृत्तौ। तृतीये तु निशातिचारान् चिन्तयति, इह पूर्वोक्तयुक्त्या चारित्रातिचारस्य ज्ञानाद्याचारेभ्यो वैशिष्ट्येऽपि यदेकस्यैव चतुर्विंशतिस्तवनचिन्तनं तद्रात्रौ प्रायोऽल्पव्यापारत्वेन चारित्रातिचाराणां स्वल्पत्वादिना संभाव्यते। ततः कायोत्सर्गं पारयित्वा सिद्ध ' पठित्वा संडासकप्रमार्जनपूर्वं उपविशति, उक्तं च—

"उट्ठिय करेइ विहिणा, उस्सग्गं चिंतए अ उज्जोअं। बीअं दंसणसुद्धीए चिंतए तत्थवि तमेव ॥ २६ ॥

तइए वि निसाइआरे, जहकमं चिंतिऊण पारेइ। सिद्धत्थयं पढित्ता, पमज्ज संडासमुवविसइ ॥ २७ ॥"

ननु-प्रथमे चारित्राचारविशुद्धिकायोत्सर्गे निशातिचारचिन्तनं कस्मान्न क्रियते ? उच्यते-'निद्दामत्तो न सरइ' इत्यादि हेतुभिः, उक्तं च—

"एत्थ पढमो चरित्ते, दं सुद्धीएँ बीअओ होइ। सुअनाणस्स अ तइओ, नवरं चिंतंति अ तत्थ इमं ॥१५२६॥" तइए निसाइयारं" इत्यादि ततः पूर्वं च मुखवस्त्रिकादिप्रतिलेखनापूर्वं वन्दनकदानादिविधिं विधत्ते तावत् यावत् प्रतिक्रमणसूत्रानन्तरः कायोत्सर्गः। उक्तं च-"पुव्वं च पोत्तिपेहण, वंदणमालो अ सुत्तपढणं च। वंदणखामणवंदण, गाहातिगपढणमु-

रसग्गो ॥ २८ ॥" पूर्वं चारित्राद्याचाराणां प्रत्येकशुद्धये पृथक् कायोत्सर्गाणां कृतत्वेन साम्प्रतं तेषां समुदितानां अतिचारान्
प्रतिक्रमणेनाऽशुद्धान् शोधयितुं अयं कायोत्सर्गः समाव्यते, अत्र च कायोत्सर्गे श्रीवीरकृतं षाण्मासिकतपश्चिन्तयति
श्रीवर्धमानतीर्थे वर्तमानः त्वं रे जीव ! श्रीवर्धमानकृतं षाण्मासिकं तपः कर्तुं शक्नोषि न वा ? इत्यादि । तपोवि-
धिश्च श्रीआगमोक्तो यथा—

प्रथमतीर्थङ्करस्य तीर्थे वार्षिकं तपो भवति, मध्यमतीर्थङ्कराणां अष्टमासिकं तपः, श्रीवर्धमानस्वामितीर्थे तु षाण्मा-
सिकं तपो यदाह—

"संवच्छरमुसभजिणो, छम्मासे वद्धमाणजिणचंदो । इय विहरिया निरसणा, जइ जाए ओवमाणेण ॥" ततश्च षाण्मा-
सिकं क्रमाद्धाऽन्यत् तपश्चिन्तयन् यत्कर्तुं शक्नोति तन्मनसि निधाय कायोत्सर्गं पारयित्वा मुखवस्त्रिकादिप्रतिलेखनापूर्वं
वन्दनकद्वयं दत्त्वा मनश्चिन्तितं प्रत्याख्यानं विधीयते, उक्तं च—

"तत्थ य चिंतइ संजमजोगाणं न जेण होइ मे हाणी । तं पडिवज्जामि तवं, छम्मासं ता न काउमलं ॥ १ ॥ एगाइ
इगुणतीसूणीअं पि, न सहो न पंचमासमवि । एवं चउ–ति–दु–मासं, न समत्थो एगमासमपि ॥ २ ॥ जातं पि तेरसूणं,
चउतीसइतो दुहाणीए । जाव चउत्थतो आविलाइ जा पोरिसि नमो वा ॥ ३ ॥ जं सकइ तं हियए, धरेउ सबपि
पेहए पुत्तिं । दाउ वंदणमसढो, तं वि अ पच्चक्खए विहिणा ॥ ४ ॥" तदनु च 'इच्छामो अणुसट्ठिं' ति भणित्वा श्रीतरुण-

प्रभसूरिवचनात् साधुः 'परसमये'त्यादि गाथात्रयरूपां वर्धमानस्तुतिं मन्दमृदुस्वरेण पठति। श्राविकास्तु संसारदावेति, ततो 'नमुत्थुण'मित्यादि भणित्वोत्थाय देवान् वन्दते। यत उक्तं—

"इच्छामो अणुसट्ठिं, ति भणिय उववसिअ पढइ तिन्निथुई। मिउसद्देणं सक्कत्थयं, इओ चेइए वंदे ॥ १ ॥"

उभयोरपि आवश्यकयोः आद्यन्तेषु माङ्गल्यार्थं चैत्यवन्दने आधिकृतेष्वपि यदहर्मुखे प्रदोपे च विस्तरतो देववन्दनं तद्विशेषमाङ्गल्यार्थं कालवेलाप्रतिबद्धत्वेन च संभाव्यते, अन्यथा वा कारणं यथागमं ज्ञेयं, ततः साधुः पौषधीकः श्राद्धश्च प्रथमक्षमाश्रमणेन भगवन् 'बहूवेलं संदिसावेमि' १ द्वि० क्ष० भगवन् बहूवेलं करेमि २ तृ० क्ष० श्रीआचार्यमिश्र ३ च० क्ष० श्रीउपाध्यायमिश्र ४ प० क्ष० सर्वसाधुवन्दनं ५। अत्र बहूवेलमित्यादि एतस्य अयमर्थः—सर्वकार्याणि श्रीगुरुप्रश्नपूर्वकं कार्याणि, ततश्च दिवसमध्ये लघुलघुकार्येषु पुनः पुनः प्रश्नं कर्तुं दुःशक्यं, अतस्तेन क्षमाश्रमणद्वयेन तल्लघुलघुकार्यकरणविषये श्रीगुरूणां अनुमतिं मार्गयति, बहुवेलासंभवीनि कार्याण्यपि बहुवेलेति उच्यन्ते इति संभाव्यते, सुधीभिस्तु अन्यथाऽपि यदागमं विचार्यमत्रापि प्रतिक्रमणे पञ्चविधाचारविशुद्धिविधिः पूर्ववद्भाव्यः, इत्यनेन रात्रिप्रतिक्रमणं पूर्णं जातं। ततः कम्मभूमि १ अट्ठावयंमि उसभो० २ इत्यादीनि कुलकानि मङ्गलार्थं पठति, अत्र रात्रिप्रतिक्रमणे आदौ प्रतिक्रमणस्थापनात आरभ्य प्रान्ते क्षमाश्रमणपञ्चकं यावत् सर्वत्राऽऽन्तरणीदोपः, तथा कोऽपि रात्रिप्रतिक्रमणं यदि पश्चात् स्थापयति स पृथगेव क्रियां करोति, परं सायन्तनप्रतिक्रमणे इव न पश्चादापतति। तथैव प्रवृत्तिर्दर्शनात् इति रात्रिप्रतिक्रमणं २ ॥ ननु—मूलसूत्रे क्वाऽपि प्रतिक्रमणानुक्रमो निर्दिष्टो वर्तते न वा? उच्यते—श्रीउत्तराध्ययनसूत्रे षड्विंशति-

तमेऽध्ययने कोऽपि स्वल्पः प्रतिक्रमणानुक्रम (५४० पत्रे) प्रतिपादितो नाऽन्यत्र क्वाऽपि, तत्राऽपि साधुमुद्दिश्य न श्राद्ध। साम्प्रत क्रियमाणप्रतिक्रमणानुक्रम इयान् विस्तर—कोऽपि पूर्वधरादिप्राक्तनसूरिविनिर्मितग्रन्थानुसारी कोऽपि च स्वगच्छसम्प्रदायगम्य। श्रीउत्तराध्ययने प्रतिक्रमणानुसारेण क्रम एव, तथाहि—

"पोरसिए चउब्भागे, वंदित्ता ण तओ गुरु। पडिक्कमित्ता कालस्स, सिज्जं तु पडिलेहए ॥ ३७ ॥ पासवणुच्चारभूमिं च, पडिलेहिज्ज जयं जई। काउस्सग्गं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खण ॥ ३८ ॥ देसियं च अईयारं, चिंतिज्ज अणुपुव्वसो। नाणंमि दंसणे चेव, चरित्तंमि तहेव य ॥ ३९ ॥ पारियकाउस्सग्गो, वंदित्ता य तओ गुरु। देसिअं तु अईयार, आलोइज्ज जहक्कमं ॥ ४० ॥ पडिक्कमित्ताण निस्सल्लो, वंदित्ताण तओ गुरु। काउस्सग्गं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खण ॥ ४१ ॥ सिद्धाण संथवं किच्चा, वंदित्ताण तओ गुरु। थुईमंगलं च काऊण, कालं संपडिलेहए ॥ ४२ ॥"

इति दैवसिकप्रतिक्रमणानुक्रमः।

"पढमं पोरिसिं सज्झायं, बीअं झाणं झियायई। तईयाए निद्दमुक्खं तु, चउत्थी भुज्जोवि सज्झायं ॥ ४३ ॥ पोरिसीए चउत्थीए, कालं तु पडिलेहए। सज्झायं तु तओ कुज्जा, अबोहंतो असंजए ॥ ४४ ॥ पोरिसीए चउब्भाए, वंदित्ता ण तओ गुरु। पडिक्कमित्तु कालस्स, कालं तु पडिलेहए ॥ ४५ ॥ आगए कायवुस्सग्गे, सव्वदुक्खविमुक्खणे। काउस्सग्गं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खण ॥ ४६ ॥ राईयं च अईयारं, चिंतिज्ज अणुपुव्वसो। नाणंमि दंसणंमि अ, चरित्तंमि तवंमि अ ॥ ४७ ॥ पारिअकाउस्सग्गो, वंदित्ताण तओ गुरु। राईयं तु अईयारं, आलोइज्ज जहक्कमं

॥ ४८ ॥ पडिक्कमित्तु निस्सल्लो, वंदित्ताण तओ गुरुं। काउस्सग्गं तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खणं ॥ ४९ ॥ किं तवं पडिवज्जामि ?, एवं तत्थ विचिंतए। काउस्सग्गं तु पारित्ता, करिज्जा जिणसंथवं ॥ ५० ॥ पारियकाउस्सग्गो, वंदित्ताण तओ गुरुं। तवं संपडिवज्जित्ता, करिज्ज सिद्धाण संथवं ॥ ५१ ॥ पारिअकाउस्सग्गो वंदिताण। तओ गुरूं संपडिवज्जित्ता करिज्ज सिद्धाण संथवं ॥ ५१ ॥" इति ॥

अथ पाक्षिक–चातुर्मासिक–सांवत्सरिक–प्रतिक्रमणानुक्रमः कथ्यते, तत्र पाक्षिकप्रतिक्रमणमाचरणा चतुर्दश्यां—तत्र साधवः सूक्ष्मबादरातिचारजातस्य विशोधनार्थं सदा दिवसनिशावसानेषु प्रतिक्रमणं विदधाना अपि पक्षचतुर्मास संवत्सरेषु विशेषेण प्रतिक्रमणं कुर्वन्ति, उत्तरकरणविधानार्थं, तथाहि–यथा कश्चित् तैलादिभिः कृतवपुःसंस्कारोऽपि धूपविलेपनभूषणादिभिः उत्तरकरणं विधत्ते, तथा साधवोऽपि शुद्धिविशेषं कुर्वन्तीति। किं वा "जह गेहं पइदिवसं, पि सोहिओ तह वि पक्खसंधीसु। सोहिज्जइ सविसेसं, एवं इहयं पि नायव्वं ॥ १ ॥" तथा नित्यप्रतिक्रमणे कश्चिदतिचारो विस्मृतः स्यात् स्मृतो वा भयादिना गुरुसमक्षं न प्रतिक्रान्तः स्यात् परिणाममान्द्याद् असम्यक् प्रतिक्रान्तोच्चारणाद् अतः पाक्षिकादिषु तं प्रतिक्रामन्ति। तत्र पाक्षिके पूर्ववत् दैवसिकं प्रतिक्रमणसूत्रान्तं श्रीतरुणप्रभसूरिवचनेन "वंदामि जिणे चउवीसमि" ति पर्यन्तं भणित्वा प्रथमक्षमाश्रमणेन इच्छाकारेण "संदिसह भगवन् पक्खियमुहपत्तिं पडिलेहेमि, चतुर्मासिके चउमासी मु०, संवच्छरिए संवच्छरिय मु०" इत्युक्त्वा द्वितीयक्षमाश्रमणं दत्त्वा मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकं दत्ते। अत्रान्तरे वृद्धसाधुः वक्ति—"पुण्यवन्तो देवसिने" स्थानके पाक्षिक–चातुर्मासिक–सांवत्सरिक भणिज्यो छींक राखज्यो

प्रतिपादितो नाऽन्यत्र क्वाऽपि, तत्राऽपि साधुमुद्दिश्य न तमेऽध्ययने कोऽपि स्वल्प' प्रतिक्रमणानुक्रम' (५४० पत्रे) श्राद्ध । साम्प्रत क्रियमाणप्रतिक्रमणानुक्रम इयान् विस्तर —कोऽपि पूर्वधरादिप्राक्तनसूरिविनिर्मितग्रन्थानुसारी कोऽपि च स्वगच्छसम्प्रदायगम्य' । श्रीउत्तराध्ययने प्रतिक्रमणानुसारेण क्रम एव, तथाहि—

"पोरसिए चउब्भागे, वदित्ता ण तओ गुरु । पडिक्कमित्ता कालस्स, सिज्ज तु पडिलेहए ॥ ३७ ॥ पासवणुच्चारभूमिं च, पडिलेहिज्ज जय जई । काउस्सग्ग तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खण ॥ ३८ ॥ देसिय च अईयार, चिंतिज्ज अणुपुव्वसो । नाणंमि दसणे चेव, चरित्तमि तहेव य ॥ ३९ ॥ पारियकाउस्सग्गो, वदित्ता य तओ गुरु । देसिअ तु अईयार, आलोइज्ज जहक्कमं ॥ ४० ॥ पडिक्कमित्ताण निस्सल्लो, वदित्ताण तओ गुरु । काउस्सग्ग तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खण ॥ ४१ ॥ सिद्धाण सथव किच्चा, वदित्ताण तओ गुरु । थुईमगल च काऊण, काल सपडिलेहए ॥ ४२ ॥"

इति दैवसिकप्रतिक्रमणानुक्रम ।

"पढम पोरिसिं सज्झाय, बीअ झाण झियायई । तइयाए निद्दमुक्ख तु, चउत्थी भुज्जोवि सज्झाय ॥ ४३ ॥ पोरिसीए चउत्थीए, काल तु पडिलेहए । सज्झाय तु तओ कुज्जा, अबोहतो असजए ॥ ४४ ॥ पोरिसीए चउब्भाए, वदित्ता ण तओ गुरु । पडिक्कमित्तु कालस्स, काल तु पडिलेहए ॥ ४५ ॥ आगए कायवुस्सग्गे, सव्वदुक्खविमुक्खणे । काउस्सग्ग तओ कुज्जा, सव्वदुक्खविमुक्खण ॥ ४६ ॥ राईय च अईयार, चिंतिज्ज अणुपुव्वसो । नाणमि दसणमि अ, चरित्तमि तवमि अ ॥ ४७ ॥ पारिअकाउस्सग्गो, वदित्ताण तओ गुरु । राईय तु अईयार, आलोइज्ज जहक्कम

॥ ४८ ॥ पडिकमित्तु निस्सल्लो, वंदित्ताण तओ गुरुं । काउस्सग्गं तओ कुज्जा, सवदुक्खविमुक्खणं ॥ ४९ ॥ किं तवं पडिवज्जामि ?, एवं तत्थ विचिंतए । काउस्सग्गं तु पारित्ता, करिज्जा जिणसंथवं ॥ ५० ॥ पारियकाउस्सग्गो, वंदित्ताण तओ गुरुं । तवं संपडिवज्जित्ता, करिज्ज सिद्धाण संथवं ॥ ५१ ॥ पारिअकाउस्सग्गो वंदिताण । तओ गुरूं संपडिवज्जित्ता करिज्ज सिद्धाण संथवं ॥ ५१ ॥" इति ॥

अथ पाक्षिक-चातुर्मासिक-सांवत्सरिक-प्रतिक्रमणानुक्रमः कथ्यते, तत्र पाक्षिकप्रतिक्रमणमाचरणा चतुर्दश्यां—तत्र साधवः सूक्ष्मबादरातिचारजातस्य विशोधनार्थं सदा दिवसनिशावसानेषु प्रतिक्रमणं विदधाना अपि पक्षचतुर्माससंवत्सरेषु विशेषेण प्रतिक्रमणं कुर्वन्ति, उत्तरकरणविधानार्थं, तथाहि-यथा कश्चित् तैलादिभिः कृतवपुःसंस्कारोऽपि धूपविलेपनभूषणादिभिः उत्तरकरणं विधत्ते, तथा साधवोऽपि शुद्धिविशेषं कुर्वन्तीति । किं वा "जह गेहं पइदिवसं, पि सोहिओ तह वि पक्खसंधीसु । सोहिज्जइ सविसेसं, एवं इहयं पि नायबं ॥ १ ॥" तथा नित्यप्रतिक्रमणे कश्चिदतिचारो विस्मृतः स्यात् स्मृतो वा भयादिना गुरुसमक्षं न प्रतिक्रान्तः स्यात् परिणाममान्द्याद् असम्यक् प्रतिक्रान्तोच्चारणाद् अतः पाक्षिकादिषु तं प्रतिक्रामन्ति । तत्र पाक्षिके पूर्ववत् दैवसिकं प्रतिक्रमणसूत्रान्तं श्रीतरुणप्रभसूरिवचनेन "वंदामि जिणे चउवीसमि" ति पर्यन्तं भणित्वा प्रथमक्षमाश्रमणेन इच्छाकारेण "संदिसह भगवन् पक्खियमुहपत्तिं पडिलेहेमि, चतुर्मासिके चउमासी मु०, संवच्छरिए संवच्छरिय मु०" इत्युक्त्वा द्वितीयक्षमाश्रमणं दत्त्वा मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकं दत्ते । अत्रान्तरे वृद्धसाधुः वक्ति—"पुण्यवन्तो देवसिने" स्थानके पाक्षिक-चातुर्मासिक-सांवत्सरिक भणिज्यो छींक राखज्यो

विधिप्रपातरुणप्रभसू।एं- कथ्यमानमस्ति, पर
मधुरस्वरे पडिकमज्यो, अन्ये भणन्ति तहत्ति, इदं वार्तिकवाक्य गच्छप्रवृत्त्या कथ्यमानमस्ति, पर विधिप्रपातरुणप्रभसूरं-
मधुरस्वरे पडिकमज्यो, अन्ये भणन्ति तहत्ति, इदं वार्तिकवाक्य गच्छप्रवृत्त्या सफलमिति ज्ञापयितु
घालावबोधादौ लिखित नाऽस्ति। तत सबुद्धान् श्रीगुर्वादीन् क्षमयितु क्षमाप्रधान च सर्वमनुष्ठान सफलमिति ज्ञापयितु
"सबुद्धा खामणेणं अब्भुट्ठिओह अब्भितरपक्खिय खामेमि" चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे "चाउम्मासिअ खामेमि" सावत्सरिक-
प्रतिक्रमणे "सवच्छरिअ खामेमि" इति पाठमूर्ध्वस्थित एव मस्तके हस्तद्वय निवेशयन् कथयित्वा ततो जानुभ्या स्थित्वा
भूतल यस्तमस्तको मुखे मुखवस्त्रिका दत्त्वा पाक्षिकप्रतिक्रमणे "पन्नरसण्ह राईण"मित्यादि, चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे "चउण्ह
मासाण"मित्यादि, सावत्सरिकप्रतिक्रमणे "दुवालसण्ह मासाण"मित्यादिपाठेन श्रीगुर्वादीन् क्षमयति। तत्र पाक्षिके त्रीन्,
चातुर्मासिके पञ्च, सावत्सरिके सप्त क्षामणकाणि कार्याणि, पर त्रिषु अपि स्थानेषु साधुद्वय शेष रक्षणीय। अत्र श्रीआ-
वश्यकबृहद्वृत्ति (७९४ पत्रे)—
"एवं सेसाणवि साहूण खामणावदण करेंति, अह विआलो वाघाओ वा ताहे सत्तण्ह पंचण्ह तिण्ह वा, पच्छा देवसिअं
पडिकमति" इति, तत उत्थाय इच्छाकारेण "सदिसह भगवन् पक्खिय चउम्मासिअ सवच्छरिअं वा आलोएमि इच्छ आलो
एमि जो मे पक्खिओ जो मे चउमासिओ जो मे सवच्छरिओ वा" इत्यादि सूत्र भणित्वा सक्षेपेण विस्तरेण वा पाक्षिकान्
चातुर्मासिकान् सावत्सरिकान् वाऽतिचारानालोचयति "सवस्स वि पक्खिय चउम्मासिअ सवच्छरिअ" इत्यादि भणित्वा
उपवासादिरूप प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते, अत्र गच्छप्रवृत्त्या गुर्वक्ति—"चउत्थेण छट्ठेण अट्ठमेण वा पडिक्कमह" इति ततो
वन्दनकदानपूर्वक प्रत्येकं क्षामणकानि कुरुते, तत्पाठस्तरुणप्रभसूरिणोक्तो यथा—"देवसिअआलोइअ पडिक्कतं प्रत्येकखा-

मणेणं अब्भुट्ठिओमि अब्भिंतर पक्खियं–चउम्मासिअं–संवच्छरिअं वा खामेमि" इत्यादि, ततो वन्दनकद्वयं ददाति, ततो "देवसिअं आलोइअं पडिक्कंतं पक्खिअं–चाउम्मासिअं–संवच्छरिअं वा पडिक्कमावेह" गुरुर्ब्रूते "सम्मं पडिक्कमह त्ति।" तत इच्छमिति भणित्वा यः पाक्षिकसूत्रं भणति स सामायिकसूत्रं "इच्छामि पडिक्कमिउं जो मे पक्खिओ चउम्मासिओ संवच्छरिओ अइयारो कओ" इत्यादि सूत्रं भणित्वा एकक्षमाश्रमणेन "पक्खियसुत्तं संदिसावेमि द्वि० क्षमा० पक्खियसुत्तं कड्ढेमि त्ति" भणित्वा नमस्कारत्रयं पठित्वा पाक्षिकसूत्रं पठति। ये च साधुश्रावकाः शृण्वन्ति ते तदा किं कुर्युरित्याह— सामायिकसूत्रं उत्सर्गसूत्रं तस्सुत्तरीसूत्रं च पठित्वा कायोत्सर्गं कुर्वन्ति, कायोत्सर्गकरणशक्त्यभावे उपविष्टा अपि शृण्वन्ति, परं प्रान्ते सर्वेऽप्युत्थाय कायोत्सर्गं कुर्वन्ति। यदुक्तं श्रीविधिप्रपायां, तथाहि–"वंदणं दाऊं भणइ देवसिअं आलोइअं पडिक्कंतं पक्खियं पडिक्कमावेह, तओ गुरुणा सम्मं पडिक्कमहेति भणिय सामाइयसुत्तं उस्सग्गसुत्तं च भणिय खमासमणेण पक्खियसुत्तं संदिसावेमि पुणो खमासमणेण पक्खियसुत्तं कड्ढेमि त्ति भणित्वा नमुक्कारतिगं कड्ढिय पक्खियसुत्तं भणइ जे य सुत्तं सुणंति ते उस्सग्गसुत्ताणंतरं तस्सुत्तरीकरणेणं ति दंडगं कड्ढिय काउस्सग्गे ठंति" इति। तरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधे तु ये कायोत्सर्गं कृत्वा शृण्वन्ति तेषामयमेवाऽनुक्रमः प्रोक्तोऽस्ति, अथ च यः सूत्रं भणति तस्य कर्तव्यताऽनुक्रमो न उक्तोऽस्ति। अथ ये श्राद्धाः श्रीगुरुं विना प्रतिक्रामन्ति ते तु एवं कुर्वन्ति, तथाहि–एकः श्रावकः श्रीस्थापनाचार्याग्रे समागत्य एकक्षमाश्रमणदानेन वक्ति इच्छाकारेण "संदिसह भगवन् सूत्रं संदिसाहुं" गुरुर्वक्ति "संदिसावेह" पुनर्द्वि० क्ष० भगवन् सूत्रं कढुं, गुरुर्वक्ति भणहे ति, तत इच्छमिति भणित्वा ऊर्ध्वीभूय हस्तद्वयं संयोज्य मुखे मुखवस्त्रिकां

दत्त्वा नमस्कारत्रय कथयित्वा मधुरस्वरेण व्यक्ताक्षर सावधानचित्त सूत्रार्थं मनसि चिन्तयन् वदित्तुसूत्र गुणयति श्रोतारश्च पूर्वोक्तविधिना कायोत्सर्गं कृत्वा शृण्वन्ति । तत सूत्रसमाप्तौ नमस्कारेण पारयित्वा सर्वेऽप्यूर्ध्वं स्थित्वैव नमस्कारत्रय पठित्वा उपविश्य नमस्कारत्रय-सामायिकसूत्रत्रयपूर्वं, "इच्छामि पडिक्कमिउ जो मे पक्खिओ अइयारो कओ" इत्यादिदण्डक पठित्वा, साधु साधुप्रतिक्रमणसूत्र, श्राद्ध श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्र भणति । श्रावकस्तु एको गुर्वादेशेन कथयति अन्ये शृण्वन्तीति गच्छप्रवृत्ति, तत उत्थाय "अब्भुट्ठिओमि आराहणाए" दण्डक पठित्वा क्षमाश्रमणदानेन कथयति "इच्छाकारेण सदिसह भगवन् मूलगुण-उत्तरगुणातिचारविशुद्धिनिमित्त करेमि काउस्सग्ग", गुरुर्ब्रूते "करेह तत इच्छ करेमि भते इच्छामि ठामि काउस्सग्ग अन्नत्थूससिएण" मित्यादि भणित्वा प्रतिक्रमणेन न शुद्धाना अतिचाराणा विशुद्ध्यर्थं द्वादशचतुर्विंशतिस्तवचि तनरूप कायोत्सर्गं कुर्यात् । चातुर्मासिके कायोत्सर्गे विंशतिचतुर्विंशतिस्तवचिन्तन कुर्यात्, तथा सावत्सरिके कायोत्सर्गे च चत्वारिंशच्चतुर्विंशतिस्तवान् नमस्कारमेकमधिक च चिन्तयेत्, तत पारयित्वा चतुर्विंशतिस्तवमेक कथयित्वा उपविश्य मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा, इच्छाकारेण सदिसह भगवन् समत्तखामणेण अब्भुट्ठिओमि अब्भिंतर पक्खिय चउमासियं संवच्छरिय खामेउ इत्यादिना समाप्तक्षामणक विधत्ते, अत्र गच्छप्रवृत्त्या गुरुर्वक्ति पुण्यवन्त त्रीणि त्रीणि नमस्कार कही च्यार खमासमण देइ पक्खिय चउमासिय सवच्छरिय खामणा खामह, ततः साधवः क्षामणासूत्रालापकै वारचतुष्टय क्षामयन्ति । श्राद्धस्तु चतुर्भिश्छोभवन्दनैः भूतलन्यस्तमस्तको वारचतुष्टय त्रीन् त्रीन् नमस्कारान् भणति, उक्त च हेतुगर्भे—

"सुत्तं अब्भुट्ठाणं, उस्सग्गो पुत्तिवंदणं तह य । पज्जंते अ खामणयं, तह चउरो छोभवंदणया ॥ १ ॥"

तदन्ते गुरवो भणन्ति 'नित्थारगपारगाहोह'त्ति ततः सर्वे भणन्ति 'इच्छं इच्छामो अणुसट्ठिं' इति हेतुगर्भे । तरुणप्रभसूरिबालावबोधे तु पूर्वं सर्वेऽपि 'इच्छामो अणुसट्ठि'मिति भणन्ति, ततो गुरुर्ब्रूते 'नित्थारगपारगाहोह'त्ति । अत्रान्तरे इदं 'पाखीनइ लेखइ' इत्यादिकं वाक्यं श्रीतरुणप्रभसूरिबालावबोधविधिप्रपादौ लिखितं नाऽस्ति, तथापि आचारदिनकरे लिखितमस्ति, तथाहि–"पाखिनइ एक उपवासु अथवा बी आंबिल अथवा तिण्ह नीवी च्यार एकासणां अथवा बीसहस्ससज्झाय एतलइ तपश्चर्याणि करी यथा शक्तिं पक्षदिवसमांहे प्रवेश करिज्यो, ततो गुरुर्ब्रूते पुण्यवन्तो पाखिने लेखइ एक उपवास बी–आंबिल तिण्हि नीवी च्यार एकासणां अथवा बीसहस्ससज्झाय करी एक उपवासनउ पूरपूरिज्यो, पाखिनइं थानके देवसिक भणिज्यो, ततः सर्वेऽपि भणन्ति तहत्ति । चातुर्मासिकप्रतिक्रमणे एतत्सर्वं द्विगुणं वाच्यं, सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे त्रिगुणं वाच्यं, परमेतद्वार्तिकविधिः तरुणप्रभसूरिकृतबालावबोधादौ लिखितो नाऽस्ति, ततो वन्दनकं दत्त्वा दैवसिकप्रतिक्रमणं पूर्ववत्कार्यं, नवरं भवनदेवतास्तुतिरधिका कथ्यते, तत्र हेतुगर्भे हेतुर्यथा–क्षेत्रदेवतायाः प्रत्यहं स्मृतौ भवनस्य क्षेत्रान्तरगतत्वेन भवनदेव्या अपि स्मृतिः कृतैव, तथापि पर्वदिने तस्या अपि बहुमानार्हत्वात् कायोत्सर्गः साक्षात् क्रियते, पाक्षिकादिपर्वत्रयेऽपि । विधिप्रपायां तु प्रोक्तं "संवच्छरिए भवणदेवया काउस्सग्गो न कीरइ न य थुई, असज्झाइ काउस्सग्गो वि न कीरइ" इति । पर्वत्रयेऽपि गुरुणा वर्धमानस्तुतित्रये कथिते चाऽन्ये वर्धमानस्तुतिं भणन्ति । श्रीखरतरगच्छे सति तद्गोत्रीयादिश्रावके जयतिहुयणनमस्कारं वोहित्थरागोत्रीयः

श्रावको वक्ति १ देववन्दने स्तुतिं श्रीमालगोत्रीय २ स्तोत्रावसरे अजितशान्तिस्तव एव कथ्यते, तत्राऽपि लूणीयागोत्रीय
कथयति ३ लघुस्तवस्थाने च उवसग्गहर स्तोत्र पठ्यते, तत्राऽपि गणधरगोत्रीय एव कथयति ४ पाक्षिकचातुर्मासिक-
प्रतिक्रमणे यदि अस्वाध्यायो न भवेत्, तदा असज्झायकायोत्सर्गश्चतुर्विंशतिस्तवचतुष्टयचिन्तनरूपोऽधिकः क्रियते।
अत्राऽपि पाक्षिकादिप्रतिक्रमणे पञ्चविधाचारशुद्धि तत्तत्सूत्रानुसारेण स्वय ज्ञेया, सा चैव सभाव्यते—ज्ञानादिगुण
वत् प्रतिपत्तिरूपत्वाद्वन्दनकानि सत्तुक्षामणकानि च ज्ञानाचारस्य १ ।१२।२०।४०। लोगस्स कायोत्सर्गानन्तर प्रकट-
चतुर्विंशतिस्तवचिन्तनेन दर्शनाचारस्य २ अतिचारालोचनप्रत्येकक्षामणकबृहल्लघुपाक्षिकसूत्रकथनसमाप्तिपाक्षिकक्षामण-
कादिभिः चारित्राचारस्य ३ चतुर्थतप प्रतिपत्ति १२।२०।४०। लोगस्स कायोत्सर्गादिभिर्बाह्याभ्यन्तरतप आचारस्य ४
सर्वैरपि तै सम्यगाराधितै वीर्याचारस्य ५ शुद्धि क्रियते। यत्तु ज्ञानाद्याचारसूत्राणा व्यतिक्रमपाठ तत्र तत्तद्गच्छ-
सामाचार्यादिप्रमाणं सभाव्यते ॥ ८४ ॥

॥ इति प्रतिक्रमणानुक्रमाधिकार ॥ ८४ ॥

ननु—श्रीखरतरगच्छश्राद्धाना पौषधग्रहणे कोऽनुक्रम ?, कुत्र उक्तश्च ? उच्यते—अत्रार्थे श्रीजिनप्रभसूरिविनिर्मित—श्रीवि
धिप्रपाप्रतिपादितपाठ एव प्रमाण, स चाऽय—"सपयं पुव्वलिंगिओ पोसहविहि सखेवेण भणइ जम्मिदिणे सावओ साविआ
वा पोसह गिण्णहि तम्मि-दिणे, अप्पभाए चेव वावारतर चाएण गहिअपोसहोवगरणो पोसहसालाए साधुसमीवे वा
गच्छइ, तओ इरियावहिय पडिक्कमिअ गुरुसमीवे ठवणायरियसमीवे वा खमासमणदुगपुव पोसहमुहपत्तिं पडिले-

हिअ पढमखमासमणेण पोसहं संदिसाविअ बीअखमासमणेण पोसहं ठाएमित्ति भणइ, तओ वंदिय नमुक्कारतिगं कड्ढिय करेमि भंते पोसहमिच्चाइ दंडगं वोसिरामि पज्जंतं भणइ, तओ पुव्वुत्तविहिणा सामाइयं गिण्हइ, वासासु कट्ठासणं सेसट्ठमासेसु पाउंछणं च संदिसावेमि अउवउत्तो सज्झायं करिंतो पडिक्कमणवेलं जाव पडिवालिअ पभाइअं पडिक्कमइ", अत्र श्रीतरुणप्रभसूरिवचसा साधुवत् बहुवेलं संदि० बहुवेलं करेमि त्ति क्षमाश्रमणद्वयं दत्ते। तओ आयरियं उवज्झायं सव्वसाहू वंदइ तओ जइ पडिलेहणाए सवेला ताहे सज्झायं करेइ, जायाए अ पडिलेहणाए वेलाए खमासमणदुगेण पडिलेहणं संदिसावेमि पडिलेहणं करेमि त्ति भणिय मुहपोत्तिअं पडिलेहइ, एवं खमासमणदुगेण अंगपडिलेहणं करेइ, इत्थ अंगसद्देण अंगट्ठिअं कडिपट्टाइ नेअं इइ गीयत्था।" अत्रान्तरे पहिरणउ पडिलेही थापनाचार्य पडिलेहइ इति श्रीतरुणप्रभसूरिवचनं, तओ ठवणायरियं पडिलेहित्ता नवकारतिगेणं ठविअ कडिपट्टयं पडिलेहिअ पुणो मुहपत्तिं पडिलेहित्ता खमासमणदुगेण उवहिपडिलेहणं संदिसाविअ कंबलवत्थाइं, अवरण्हे पुण वत्थकंबलाइं पडिलेहइ। तओ पोसहसालं पमज्जिअ कज्जयं विहिए परिट्ठविअ, इरियं पडिक्कमिअ सज्झायं संदिसाविअ गुणणपढणपुच्छयवायणवक्खाणसवणाइ करेइ। अत्राऽवसरे ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणानन्तरं श्रीतरुणप्रभसूरिबालावबोधपाठ एवं, तथाहि—"एकखमासमणे सज्झायं संदिसावेमि भणी, बीअ खमासमणे सज्झायं करेमि इसउ भणइ, पछइ बइसीकरी विधिसु सज्झाय करइ।" अथ श्रीतरुणप्रभसूरिबालावबोधादौ प्रोक्तं नाऽस्ति परं साम्प्रतं गच्छप्रवृत्त्या 'उप्पन्नं केवलं नाणं' इति पर्यन्तमुपदेशमालासूत्रं जानुभ्यां स्थित्वा गुणयन्ति, जओ गुरुसुं पडिकमिउं न हुवइ अथवा गुरुसुं पडिकमिउं हुवइ ते जो उपधान करतो हुवइ

तउ भवसिन्धुकुलगुरुपादमूले द्वादशावर्तवन्दना दियइ, शक्तिसभवइ चउविहार उपवास प्रत्याख्यान करइ, शक्ति असभवइ सुगुरूपदिष्टतिविहारोपवास प्रत्याख्यान करइ, पछे एक खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् बहुवेल संदिसावेमि भणी । बीय खमासमणे भगवन् बहुवेल करेमि पाछइ एक खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सज्झाय सदिसावेमि २ चउत्थ खमासमणे इच्छाकारेण सदिसह भगवन् सज्झाय करेमि इसु भणि ४ पाचमइ खमासमणे इच्छा० स० भ० वइसण सदिसावेमि ५ छट्ठइ खमासमणे इच्छा० स०, भ० वइसण ठावमि इसु भणइ ६ पछइं उपधान तप तयाउ द्वादशावर्त्त वादणा देइ करी मुहपत्ति मुखे देइ करी मधुरस्वरइ सज्झाय करइ इति । तओ जाथाए पऊण पोरिसिए खमासमणदुगेण पडिलेहण सदिसाविअ मुहपत्तिं य पडिलेहिय भोयणपाणभायणाइ पडिलेहइ, तओ पुणो सज्झाय करेइ जाव कालवेला ताहे आवस्सिआइ पुव चेइहरे गतु देवे वदेइ, ववहाणवाही पुण पचहिं सक्कत्थएहिं देवे वदेइ तओ जइ पारणाइ तओ पच्चक्खाणे पुन्ने खमासमणदुगपुव्वं मुहपत्तिं पडिलेहिअ भणइ भात्तपाणी पारावेह ववहारणी नवकारसहिओ चउविहारो इयरो भणइ पोरिसो पुरिमड्ढो वा तिविहाहार चउविहाहार वा एकासण नीवी आबिल वा जाव काइवेलातीए भत्तपाण परावेमित्ति, तओ सक्कत्थयं भणिय खण सज्झाय च काऊ जहा सभवं अतिहिसविभाग काऊ मुह हत्थे पडिलेहिअ नमुक्कारपुव अरत्त दुट्ठो असुरसुर अचवचवं अद्दुअम विलविअ अपरिसाडिअ जेमेइ, त पुण निअघरे महाप्पवत्त फासुअति पोसहसालाए वा पुवसंदिट्ठसयणोवणीय न य भिक्ख हिंडइ, तओ आसणाओ अचलिओ चेव दिवसचरिम पच्चक्खइ तओ इरियावहिय पडिक्कमिअ सक्कत्थय भणइ, जइ पुण सरीरचिंताए अट्ठो तो नियमा

दुग्गइ आवस्सियं करिअ साहुव उवउत्तो निज्जीवथंडिले गंतुं अणुजाणह–जस्सावग्गहोत्ति भणिऊण दिसिपवणगामसूरियाए समयविहिणा उच्चारपासवणे वोसिरिअ फासुअजलेण आयमिय पोसहसालाए आगंतूण निसिहीआइ पुव्वं पविसिअ इरियावहियं पडिक्कमिअ खमासमणपुव्वं भणति, इच्छाकारेण संदिसह भगवन् गमणागमणं आलोयह इच्छं आवस्सिअं करिअ अवरदक्खिणप्पमुहदिसाए गच्छिअ दिसालोअं करिअ संडासए थंडिलं च पडिलेहिअ उच्चारपासवणं वोसिरिअ निसीहिअं करिअ पोसहसालं पविट्ठा आवंतजंतेहिं जं खंडिअं जं विराहिअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं", तओ सज्झायं ताव करेइ जाव पच्छिमपहरो जाए अ, तम्मि खमासमणपुव्वं पडिलेहणं करेमि, पुणो पोसहसालं पमज्जेमि त्ति पुव्वं च अंग पडिलेहणं काऊं पोसहसालं दंडपुच्छणेण पमज्जिअ कज्जेअ उद्धरिअ परिट्ठविअ इरियं पडिक्कमिअ ठवणायरिअं पडिलेहिअ ठवेइ । तओ गुरुसमीवे ठवणायरीय समीवे वा खमासमणदुगेण मुहपोत्तिं पडिलेहिअ पढमखमासमणे इच्छाकारेण संदिसह भगवन् सज्झायं संदिसावेमि वीअ, खमासमणे सज्झायं करेमि त्ति भणिअ सज्झायं वंदणयं दाऊण गुरुसक्खियं पच्चक्खाइं, तओ खमासमणदुगेण उवहि थंडिलपडिलेहण संदिसावीय उवहि पडिलेहणं करेमि खमासमणदुगेण बइसणं संदिसावेमि बइसणं ठाएमि त्ति भणिय वत्थकंबलाइं पडिलेहेइ । इत्थ जो अभत्तट्ठी स सव्वोवहि पडिलेहाणंतरं कडिपट्टयं पडिलेहेइ, जो पुण भत्तट्ठी सो कडिपट्टयं पडिलेहिअ, उवहिं पडिलेहि इति विसेसो । तओ सज्झायं ताव करेइ जाव कालवेला, जायाए अतीए उच्चारपासवणं थंडिले चउवीसं पडिलेहिअ, जइ तम्मि दिणे चउद्दसीए पक्खियं चाउम्मासं

वा अह अट्ठमी उद्दिट्ठा पुन्निमासिणी वा तो देवसिअं, अह भद्दवय सुद्धचउत्थीतो सवच्छरिअं पडिक्कमणसामायारीए पडिक्कमिअ साहुविस्सामण कुणइ, तओ सज्झाय ताव करेइ जाव पोरसी उवरिं जइ समाहीतो लहुअसरेण कुणइ जहा खुद्दजतुणो न उठंति, तओ आसन्नभणणपुरओ भूमिपमज्जणाइ विहिय सरीरचिंतो, खमासमणदुगेण मुहपोत्तिं पडि- लेहिय खमासमणेण राइंय सथारय सदिसाविअ बीअ खमासमणेण राइंसथारए ठाएमित्ति भणिय सक्कत्थय भणइ। तओ संथारय उत्तरय-उत्तरपट्ट च जाणुगोवरिं मीलुत्तु पमज्जिअ भूमिए पत्थरेई, तओ सरीर पमज्जिअ निसीहि नमो खमासमणाण ति भणिय सथारए ठविय नमुक्कारतिग सामाइय च उच्चारिय अणुजाणह परमगुरु इच्चाई गाहाओ भणि- ऊण वामबाहूवहाणो निद्दामुक्ख करेइ। जइ उव्वत्तइ तओ सरीरसथारए पमज्जिअ अह सरीरचिंताए उट्ठइ तो सरीरचिंतं काऊण इरिय पडिक्कमिअ जहण्णेण वि गाहातिग गुणिअ सुयइ सुत्तो वि जाव न निद्दा एति ताव धम्मजागरिअ जागरतो थूलभद्दाइ महरिसिचरिआइ परिभावेइ। तओ पच्छिमरयणीए उट्ठिअ इरियावहिय पडिक्कमिअ कुसुमिण- दुसुमिणकाउस्सग्ग सयउस्सास, मेहुण सुमिणा अट्ठुत्तरसयउस्सास करिय, सक्कत्थय भणिय पुव्वुत्तविहिए सामाइय काउं सज्झाय सदिसाविअ ताव करेइ जाव पडिक्कमणवेला। तओ विहिणा पडिक्कमिअ जायाए पडिलेहणाए पुव्वविहिणा काऊण पडिलेहण जहन्नओ वि मुहुत्तमित्तं सज्झाय करिय। पोसहपारणट्ठी खमासमणदुगेण मुहपोत्तिं पडिलेहिय खमा समणपुव्व भणइ, इच्छाकारेण सदिसह भगवन् पोसह पारावेह, गुरु भणइ 'पुणो वि कायव्वो', बीअखमासमणेण पोसह

पारेमित्ति, गुरु भणइ 'आयारो न मोत्तव्वो'त्ति तओ नमुक्कारतिगं उवट्ठिओ भणइ, पुणो मुहपोत्तिं पडिलेहिअ पुव्वविहिणा सामाइयं पारेइ, पोसहे पारिए, नियमाइ संभवे साहू लाभिअ पारिअवंति । जो पुण रत्तिं पोसहं लेइ सो संझाए उवहिं पडिलेहइ, तओ पोसहे ठाउं थंडिल्लपेहणाई सव्वं करिय नवरं जाव दिवससेसं रत्तिं वा पज्जुवासामित्ति उच्चरइ पभाए पुण जाव अहोरत्तिं दिवसं वा पज्जुवासामित्ति उच्चरइ इति विधिप्रपापाठः । रात्रिपौषधग्रहणविधिः श्रीतरुणप्रभसूरिबालावबोधोक्तोऽपि लिख्यते, तथाहि—रात्रि-पौषधप्रतिलेखनावेलासमय उपधिलेखनावेलासमय उपधिलेखना कीजइ, परिधानप्रतिलेखना पुणो कीजइ, पछइ दिवस-अणि आथमियइ हुंतइ मूलपदे पहिलुं इरियावहियं पडिक्कमी करी एक खमासमणे पोसहमुहपत्तिं पडिलेहिमि कही ऊभा होइ, एक खमासमणे पोसहं संदिसावेमि कही, बीजइ खमासमणे पोसहं ठाएमि भणी तइय खमासमणदानपूर्वक ऊभा होइ, अर्धावनतगात्र हुंतो मुहपरि मुहपत्ति देइ गुरुवचन अनुभासतो तिणि वार नमस्कारभणनपूर्वक 'करेमि भंते पोसहं' इत्यादि पोसह दंडक तिणिवार उचरइ, तदनन्तरि पूर्वरीति करी सामायिक करइ, इरियावही पहिली पडिकमी छै, सुइज प्रमान कीजै, वली सामाइक दंडक पाछै पडिकमीजे नही इति ॥ तथा अत्र श्रावको यदा पाश्चात्यरात्रौ कालवेलायां पौषधं गृह्णाति तदा प्रागुदिन-सन्ध्यायां पौषधोपकरणानि प्रतिलेखयित्वा बद्ध्वा पृथग् रक्षति, ततः तैरुपकरणैः कालवेलायां पौषधं गृह्णाति, साम्प्रतमेवं गच्छप्रवृत्तिर्दृश्यते, परं विधिप्रपायां श्रीतरुणप्रभसूरिबालावबोधे चेदं लिखितं नाऽस्ति । पुनः पौषधविधि-

प्रपञ्च श्रीजिनवल्ल विरचितपौषधविधिप्रकरणादवसेय । तथा अत्र श्रीतरुणप्रभसूरिबालावबोधे पूर्वं परिधान प्रतिलेख्य पश्चात् स्थापनाचार्यं प्रतिलेखयतीत्युक्त, अत्र च विधिप्रपाया स्थापनाचार्यं प्रतिलेख्य पश्चात् परिधान प्रतिलेखयतीत्युक्त १ तथा 'इयरो भयणइ' इत्यत्र उपधानपौषध विना पौषधमध्ये भक्तपानीयपारणविधिरुक्त २ तथा तृतीयप्रहरप्रतिलेखनायां स्थापनाचार्यप्रतिलेखनानन्तर श्रावकैस्तु साधुवत् स्वाध्यायकरण उपदिष्ट ३ पुन तत्रैव स्वाध्यायानन्तर प्रत्याख्याननिमित्त वन्दनकदान पौषधिकस्य प्रतिपादित ४ तथा तरुणप्रभसूरिबालावबोधे प्रोक्तमिद, यदुत श्रावको गोदोहनवेलाया साधुसमीपे समागत्य १ अगप्रतिलेखना १ वस्त्रप्रतिलेखना २ उच्चारभूमिप्रतिलेखना ३ च कृत्वा ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य पश्चात् पौषध करोति इति, तत्र रात्रौ कथ तेषा त्रयाणा प्रतिलेखना शुद्ध्यति ? तथा प्रवृत्तिरपि नो दृश्यते ५ तथा सायमप्रतिलेखितोऽपकरणै पाश्चात्यरात्रौ पौषधकरण निगदितम् ६ इति । शब्दपद्ध तिसयादिप्राय दृश्यते, गच्छप्रवृत्त्या सम, पुन तदभिप्राय ग्रन्थकर्तारोऽन्येऽपि च बहुश्रुता विदन्तीति नाऽस्माकमभिनिवेशो, यथाऽस्ति तथा प्रमाणम् ॥ ८५ ॥

॥ इति पौषधकरणानुक्रमाधिकार ॥ ८५ ॥

ननु-दीक्षा-दानविधि कुत्र प्रतिपादितोऽस्ति ? उच्यते—श्रीविधिप्रपाया, अत्र शिष्याणा सुखावबोधार्थं स एव पाठ संस्कृतीकृत्य लिख्यते, श्रावक कदाचित् चारित्रमोहनीयकर्मक्षयोपशमेन प्रव्रज्यापरिणामे जाते दीक्षा प्रतिपद्यते, अत

तस्या विधिर्भण्यते, प्रव्रज्यादिनात् पूर्वदिने सन्ध्यासमये व्रतग्राहिसत्त्वो यथा विभूत्या मङ्गलतुर्यसहितो रजोहरणादि-वेषसंगत-च्छब्बकेन सधवाशुचिनारीशिरसि न्यस्तेन समं समागत्य गुरुवसत्यां समवसरणादि पूजासत्कारा-क्षतावर्तनालि-केरसहितो कृत्वा गुरूणां पादौ वन्दते, ततो गुरुर्वासचन्दनाक्षतानभिमन्त्र्य शिष्यशिरसि वासक्षेपं कुर्याद्, वर्धमानविद्या-दिभिः। अट्टा [आट्टी] अधिवास्य कुसुम्भरक्तदशिकाया उद्ग्राहयति चन्दनमक्षतांश्च शिरसि ददाति, ततो रजोहरणादिवेष-मधिवास्य तस्य मध्ये पूगीफलानि पञ्च सप्त नव पञ्चविंशतिर्वा प्रक्षेपयति, भूतिपोट्टिकां च, ततो वेषछब्बकेन सधवानारी-शिरोन्यस्तेन समं उभयपार्श्वस्थितयोः हस्तगृहीतनिष्कोशखङ्गयोः द्वयोः पुरुषयोः सतोर्गृहं गत्वा जिनबिम्बानि पूजयित्वा तेषां पुरस्तात् शासनदेवताया वा पुरस्तात् छब्बकं स्थापयित्वा रात्रिजागरणं कुर्वन्ति श्रावकाः, श्राविकाश्च देवगुरूणां चतुर्विधसंघस्य च गीतानि गायन्त्यस्तिष्ठन्ति यावत् प्रभातवेला। ततः प्रभाते गुरूणां चतुर्विधसंघसहितानां गृहमाग-तानां पूजां कृत्वा अमारिघोषणपूर्वं दानं ददाति यथोचितं स्वजनादिवर्गं सन्मानयति, ततः तस्य मातृपितृबन्धुवर्गो गुरूणां पादौ वन्दयित्वा भणति-"इच्छाकारेण सचित्तं भिक्खं पडिग्गहेह" गुरुर्भणति-"इच्छामो वट्टमाणजोगेण" ततो संघसहि-तेन यानादिषु समारूढो मङ्गलतुर्यरवेण स्वयमेव दानं ददन् जिनभवनं समागच्छति, लग्नादिकारणे पश्चाद्वलितो जिनानां पूजां करोति, ततोऽक्षतैर्नालिकेरसहितैः अञ्जलिं भृत्वा नमस्कारपूर्वं प्रदक्षिणात्रयं ददाति, ततः पूर्वोक्तविधिना पुष्पाणि अक्षतांश्च क्षिपति दीक्षानिमित्तं, ततः पश्चात् ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य क्षमाश्रमणपूर्वं पूर्वप्रतिपन्नसम्यक्त्वादिगुणः शिष्यो

भणति "इच्छाकारेण तुब्भे अम्ह सव्वविरइसामाइय आरोवणत्थ चेइआइ वंदावेह", स पुन पूर्वाऽप्रतिपन्नसम्यक्त्वादि-
गुण स "सम्मत्तसामाइय १ सुअसामाइय २ सव्वविरइसामाइय ३ आरोवणत्थ ति" भणति, गुरुराह "वंदावेमो" पुनरपि
क्षमाश्रमण दत्त्वा गुरुपुरतो जानुभ्या तिष्ठति गुरुरपि तस्य शीर्षे वासं क्षिपति, ततो गुरुणा सह चैत्यानि वन्दते,
गुरुरपि स्वयमेव शान्तिनाथ-शान्तिदेवतादिस्तुतीर्ददाति शासनदेवताकायोत्सर्गे उद्द्योतकरचतुष्क चंदेसुनिम्मलयरा पज्जत
चिन्तयति, गुरुरपि पारयित्वा स्तुतिर्ददाति, शेषा कायोत्सर्गस्थिता शृण्वन्ति, पश्चात् सर्वेऽपि उद्द्योतकर पठन्ति, ततो
नमस्कारत्रिक कथयन्ति, ततो जानुस्था स्थित्वा शक्रस्तव पञ्चपरमेष्ठिस्तव च भणन्ति, ततो गुरुर्वेष अभिमन्त्रयति पश्चात्
क्षमाश्रमण दत्त्वा शिष्यो भणति "इच्छाकारेण संदिसह [भगवन्] तुब्भे अम्ह रयहरणाइ वेस समप्पेह", ततो नमस्कारपूर्वं
सुगृहीत करेहत्ति भणन् शिष्यो दक्षिणबाहुसमुख रजोहरणदसिका कुर्वन् पूर्वाभिमुख उत्तराभिमुखो वा वेष समर्पयति,
पुन क्षमाश्रमण दत्त्वा रजोहरणादिवेष गृहीत्वा ईशानदिशि गत्वा आभरणाद्यलङ्कारं उन्मुञ्चति वेष च परिदधाति,
प्रदक्षिणावर्तं चतुरङ्गुलोपरि कर्तितकेशो गुरुपार्श्वमागत्य क्षमाश्रमण दत्त्वा भणति "इच्छाकारेण तुम्हे अम्ह अट्ट गिण्हह"
पुन क्षमाश्रमण दत्त्वा ऊर्ध्वस्थितस्य ईषद् अवनतकायस्य नमस्कारत्रिकं उच्चरयित्वा ऊर्ध्वस्थितो गुरु प्रासाया लग्न-
वेलाया समकालनाडीद्विकप्रवाहवर्जं अभ्यन्तरं प्रविश्य श्वास अस्खलित अष्टाग्रिक गृण्हाति, तत् समीपस्थितसाधु सदश-
वस्त्रेण अष्टा प्रतीच्छति, तत क्षमाश्रमण दत्त्वा शिष्यो भणति "इच्छाकारेण तुब्भे अम्ह सव्वविरइसामाइयआरोवणत्थं

काउस्सग्गं करावेह, खमासमणपुवं सवविरइसामाइय आरोवणत्थं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थूसस्सिएण"मित्यादि पठित्वा उत्द्योतकरं सागरवरगंभीरा पर्यन्तं शिष्यो गुरुश्च द्वावपि चिन्तयतः पारयित्वा उद्द्योतकरं भणतः, ततः क्षमाश्रमणं दत्त्वा शिष्यो भणति, इच्छाकारेण तुब्भे अम्हं सवविरइसामाइयसुत्तं उच्चरावेह, गुरुराह, उच्चरावेमो । पुनः क्षमाश्रमणं दत्त्वा ईषदवनतकायो गुरुवचनं अनुवदन् नमस्कारत्रिकपूर्वं सवविरइसामाइयसूत्रं वारत्रिकं उच्चरति, ततो गुरुर्मन्त्रोच्चारपूर्वं प्रणामं कृत्वा लोकोत्तमानां पादेषु वासं क्षिपति, अक्षतानभिमन्त्र्य संघाय ददाति। ततः क्षमाश्रमणं दत्त्वा शिष्यो भणति "संदिसह-किं भणामो" गुरुर्भणति "वंदित्ता पवेयह", पुनः क्षमाश्रमणं दत्त्वा भणति "इच्छाकारेण तुम्हे अम्हं सवविरइसामाइअं आरोवेह गुरुर्वासक्षेपपूर्वं भणति" आरोवियं ३ खमासमणेण हत्थेणं सुत्तेणं तदुभएणं सम्मं धारणीयं चिरं पालनीयं नित्थारगपारगाहोहि, गुरुगुणेहिं बुड्ढाहिं, सीसो, इच्छामो अणुसट्ठित्ति भणित्वा क्षमाश्रमणं दत्त्वा भणति तुम्हाणं पवेइयं सदिसह साहूणं पवेएमि, ततः क्षमाश्रमणं दत्त्वा नमस्कारमुच्चरन् प्रदक्षिणां ददाति, वारत्रयं संघश्च तच्छिरसि अक्षत-निक्षेपं करोति, ततः क्षमाश्रमणं दत्त्वा भणति "तुम्हाणं पवेइयं साहूणं पवेइयं संदिसह काउस्सग्गं करेमि", गुरुर्भणति करेह । पुनः क्षमाश्रमणं दत्त्वा "सवविरइ आरोवणत्थं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थूसस्सिएण"मित्यादि पठित्वा सागरवरगंभी-रा पर्यन्तं उद्द्योतकरं चिन्तयित्वा पारयित्वा उद्द्योतकरं पठति, ततः क्षमाश्रमणपूर्वं भणति "इच्छाकारेण तुब्भे अम्हं सवविरइ सामाइयथिरीकरणकाउस्सग्गं करावेह, सवविरइसामाइयथिरीकरणत्थं करेमि काउस्सग्गं" तत्र सागरवरगंभी-

रापर्यन्त उद्द्योतकर चिन्तयित्वा पारयित्वा उद्द्योतकर पठति । तत क्षमाश्रमण दत्त्वा "इच्छाकारेण तुम्भे अम्ह नाम-ठवण करेह गुरुर्भणति "करेमो ।" ततो वास क्षिप्यन् रविशशिगुरुसोमगोचरशुद्ध्या यथोचित नाम करोति, तत कृत-नामा शिष्य सर्वसाधून् वन्दते, आर्यिका श्रावका श्राविका अपि त वन्दन्ते । तत क्षमाश्रमणपूर्व शिष्यो गुरु भणति "तुम्भे अम्ह धम्मोवएस देह" "पुन क्षमाश्रमण दत्त्वा जानुभ्या स्थितः शिष्य शृणोति गुरुर्भणति" "चत्तारि परमगाणि इत्याद्युत्तराध्ययनाना तृतीयमध्ययन "पव्वज्जा विहाण वा जय चरे जय चिट्ठे" इत्यादि वा सोऽपि च सवेगातिशयतस्तथा पुणोति यथाऽन्योऽपि कोऽपि पव्वज्जति, अत्र सग्रहगाथा—

"चिइवदणवेसप्पण–समचउरगुलग्ग अट्ठ[ट्ठी]गहो । सामाइअ तिअकड्ढण–तिपयाहिण वास उस्सग्गो ॥ १ ॥"

॥ इति दीक्षादानविधिरधिकार ॥ ८६ ॥

ननु–सप्तसु उपधानेषु श्राद्धाना कस्मिन् उपधाने कति उपवासा ?, १ कति पौषधा ?, २ किं नाम?, ३ क उपधानप्रवेश-विधि ?, ४ का प्रभाते क्रिया ?, ५ का तृतीयप्रहरे क्रिया ?, ६ को वाचनाकरणविधिः?, ७ क उत्क्षेपविधि ?, ८ को निक्षे पविधि ?, ९ का कर्तव्यता नित्य? १० का च पडिपुन्नाविगइपारणा कर्तव्यता?, ११ ? अत्रोच्यते—एतेषा एकादशप्रश्नाना उत्तरस्वरूप किंचिद्विधिप्रपा–तरुणप्रभसूरिबालावबोधानुसारेण किंचित् सम्प्रदायानुसारेण, किंचिच्च साप्रत श्रावकक्रियमाण-क्रियानुसारेण शिष्यसुखावबोधार्थं प्राकृत–सस्कृत–वार्तिकरूपतया लिख्यते । तत्र प्रथम प्रत्युपधान उपवाससख्या १ पौष

धसंख्या २ नामानि ३ चाऽऽह—पंचमंगलमहासुअखंधे पढमं दुवालसं तओ पंचण्हं अज्झयणाणं नमोअरिहंताणं इत्यत आरभ्य नमो लोए सव्वसाहूणं यावत् एगा वायणा दिज्जइ १। इत्थ पुण अज्झयणा अट्ठ तओ आयंबिल अट्ठगं अट्ठमं च ३ तओ तिण्हं अज्झयणाणं एसो पंच नमुक्कारो इत्यत आरभ्य हवइ मंगलं यावत् वीया वायणा दिज्जइ २ अत्रोपवासाः सार्धद्वादश, पौपधाविंशतिः, विधिना वहनेतु उपवासा द्वादश पौपधाश्च पोडश, इदं पंचमंगलमहासुअखंध नमुक्कारतपः विसडेति नाम इदं प्रथमोपधानं ।१। इरियावहिआ-सुअखंधे वि अट्ठ अज्झयणा तिणि चरमाणि चूला भिन्नइ, तत्थ दुवालसमे तवे पुण्णे "इच्छाकारेण संदिसह" इत्यत आरभ्य जे मे जीवा विराहिया "यावत्" पढमा वायणा दिज्जइ १ तओ आयंबिल अट्ठमे अट्ठमे च कए एगिंदिया इत्यत आरभ्य ठामि काउस्सग्गं यावत् वीआ वायणा दिज्जइ २ अत्राऽपि उपवासाः सार्धद्वादश पौपधाविंशतिर्विधिना वहने तु उपवासा द्वादश पौपधाः पोडश, इदं इरियावहियातपः विसडेति नाम इदं द्वितीयमुपधानं । २ । "भावारिहंतत्थए पढमं अट्ठमं तओ नमुत्थुणं" इत्यत आरभ्य "गंधहत्थीणं" यावत् पढमा वायणा दिज्जइ १ "तओ सोलसएहिं अंबिलेहिं गएहिं लोगुत्तमाणं" इत्यत आरभ्य धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं यावत् वीया वायणा दिज्जइ २ "पुणो तओ सोलसहिं अंबिलेहिं गएहिं अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं इत्यत आरभ्य सव्वे तिविहेण वंदामि यावत् तइया वायणा दिज्जइ ३ अत्रोपवासा द्वाविंशतिः पौपधाः पञ्चत्रिंशत्, विधिना वहने तु उपवासा एकोनविंशतिः पौषधाः पञ्चत्रिंशदेव ३५ इदं नमुत्थुणं तपः पांत्रीसडेति नाम तृतीयमुपधानं । ३ । "ठवणारिहंतत्थए पुव्विं चउत्थं तओ

तिन्नि अबिलाणी तओ तिण्ह अज्झयणाण अरिहतचेइयाण" इत्यत आरभ्य वोसिरामि यावत् एगा वायणा दिज्जइ १ अत्रोपवासा सार्धौ द्वौ पौषध चत्वार इद अरिहतचेइआण तप चउकडेति नाम चतुर्थमुपधान । ४ । "नामारिहत चउवीसत्थए पढम अट्ठम तओ लोगस्स उज्जोअगरे" इत्यत आरभ्य चउवीसपि केवली इति यावत् पढमा वायणा दिज्जइ १ "पुणो वारसहिं आयविलेहिं गएहिं उसभमजिअ च वदे" इत्यत आरभ्य वद्धमाण चेति यावत् बीआ वायणा दिज्जइ २ "पुणो तेरसहिं आयविलेहिं एगहिं "एवं मए" इत्यत आरभ्य प्रान्त यावत् तइया वायणा दिज्जइ ३ अत्रोपवासा सार्धसप्तदश, पौषधा अष्टाविंशति, विधिना वहने तु उपवासाः सार्धपञ्चदश पौषधास्तु अष्टाविंशतिरेव, इद चउवीसत्थयतप अट्ठावीसडेति नाम पञ्चममुपधान । ५ । "दव्वारिहतत्थए पढम चउत्थ तओ पच आयविलाणि अते पुक्खरवरदीवड्ढे" इत्यत आरभ्य सुअस्स भगवओ इति यावत् एगा वायणा दिज्जइ, अत्र उपवासा सार्धत्रयः पौषधाः षट्, इद पुक्खरवरदीवड्ढे तपः छक्कडेति नाम षष्ठ उपधान ॥६॥ सिद्धत्थय–सुयलघे "सिद्धाण बुद्धाण" इत्यत आरभ्य तारेइ नर वा नारिं वा इति यावत् एगा वायणा दिज्जइ, अत्र उपवासः एक स च चतुर्विधाहार एव पौषधोऽपि एक, इद सिद्धाण बुद्धाण तपोमालेति नाम सप्तम उपधान ॥ ७ ॥ २ अथोपधानप्रवेशनविधिः प्राह–यदि बहव श्रावका श्राविकाश्च उपधाने प्रविशन्ति तदा सघनाम्ना चन्द्रबल ग्राह्य, सघस्य कुम्भराशिः ज्ञेयः, तदभावे यो या वा प्रविशति तन्नाम्ना चन्द्रबल ग्राह्य १ तथा उपधानवाही सन्ध्याया वाचकादिपदस्थसमीपे समागत्य ईर्यापथिकीं प्रतिक्रमति, ततः क्षमाश्रमण दत्त्वा भणति,

अमुग उवहाणतवे पवेसह गुरुर्भणति पवेसेमो नवकारसी करिज्यो, अंगपडिलेहण संदिसावजो, उवहाणवाही भणति तहत्ति, तृतीयाद्युपधानप्रवेशे कालवेला पौषधग्रहणे तु नवकारसी करिज्यो, अंगपडिलेहण संदिसावज्यो उपधानवाही भणति तहत्ति, अत्र क्षमाश्रमणदानानन्तरं चतुर्विधाहारं करोतु पानीयं वा पिवतु भोजनं वा करोतु विचारो व्यवस्था वा नास्ति, अथ केनाऽपि कारणेन सन्ध्यायां क्षमाश्रमणं न दत्तं, तदा पाश्चात्यरात्रौ अपि प्रतिक्रमणवेलातः प्राक् पूर्व-रीत्या क्षमाश्रमणदानं कार्यं, कालवेलायां प्रतिक्रमणं कार्यं नवकारसीप्रत्याख्यानं च मालिकपार्श्वे कार्यं। ततो वाच-कादिपदस्थसमीपे समागन्तव्यं १ तत्र यदि प्रथमोपधानद्वयं भवेत् तदाऽवश्यं नन्दी कर्तव्या, नन्दीमध्ये एव च तदुपधानस्य उत्क्षेपो विधेयो अथ यदि शेषोपधानानि तदा नन्दीनियमो नाऽस्ति। ततः प्रातः प्रथमं तदुत्क्षेपः कार्यः, ततः पौषधसामायिकयोर्ग्रहणं ततो वन्दनकपट्टदानपूर्वं सुखतपोवन्दनकं, ततः सुखतपःपृच्छा च इति उपधानप्रवेशनविधिः। ४। अथोपधानवाहिनः प्राभातिकक्रियामाह, उपधानवाही प्रातः पदस्थसमीपे समागत्य, गुर्वादेशेन ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्या आगमनं आलोच्य पौषधं सामायिकं च गृहीत्वा क्षमाश्रमणद्वयदानपूर्वं प्रतिलेखनां करोति, ततः क्षमाश्र-मणद्वयदानपूर्वं अङ्गप्रतिलेखनां करोति, ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य प्रथमक्षमाश्रमणेन ओहि पडिलेहणं संदिसावेमि द्वितीयक्षमाश्रमणेन ओहि पडिलेहणं करेमि इति भणति, ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य पदस्थपदे वन्दनपट्टं ददाति, ततो गुरुर्वदति "पवेयणं पवेयह" उपधानवाही च क्षमाश्रमणं दत्त्वा अर्धावनतकायः शृणोति, गुरुर्भणति 'अमुगउवहाण-

निरुद्धनिमित्त वा तव करइ इत्युक्त्वा उपवास, आयविल, एगासण वा, प्रत्याख्यान कारयति, उपवासे आयविले निरुद्धपि वक्तव्य, एकाशने निर्विकृतिके च निमित्तेति वक्तव्य । तत प्रथमक्षमाश्रमणेन बहुवेल सदिसावेमि द्वितीयक्षमाश्रमणेन बहुवेल करेमि तृ० क्ष० बइसण सदिसावेमि च० क्ष० बइसण ठाएमि प० क्ष० सज्झाय सदिसावेमि प० क्ष० सज्झाय करेमि सप्त० क्ष० पागुरण सदिसावेमि अष्टम० क्ष० पागुरण पडिगाहेमि नवम० क्ष० कट्ठासण सदिसावेमि दसम० क्ष० कट्ठासण पडिग्गहेमि । ततो मुखवस्त्रिका प्रतिलेख्य वन्दनकद्वय ददाति, गुरुर्वदति सुखतप उपधानवाही वदति तुम्हा-रइ प्रसादइ इति प्रभातसवन्धी उपधानविधिः । ५ ।

अथ उपधाने तृतीय-प्रहर-सबधिविधिर्लिख्यते, तथाहि—तृतीयप्रहरस्य प्रतिलेखनाया जाताया स्थापनाग्रे मालि-कादेशेन ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य प्रथमक्षमाश्रमणेन पडिलेहण करेमि द्वितीय क्ष० पोसहसाल पमज्जेमि, इत्युक्त्वा मुख-वस्त्रिका प्रतिलिखति, एव क्षमाश्रमणद्वयदानपूर्व अङ्गप्रतिलेखना मुखवस्त्रिका प्रतिलिखति, ततो वसति प्रमार्जयति तत्र यदि तस्मिन् दिने भोजन कृत भवति, तदा पदस्थसमीपे क्रियाकरणादर्वाक् परिधानवेष एक प्रतिलिखति न शेषव स्त्राणि, अथ यदि तस्मिन् दिने उपवासो भवति, तदैक वेषमपि न प्रतिलिखति, तत पदस्थसमीपे समागत्य ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य प्रतिलेखना अङ्गप्रतिलेखना च पुनर्गुरुसमक्ष करोति, ततो मुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य वन्दनकषट्क ददाति तत-श्चतुर्विधाहार त्रिविधाहार वा प्रत्याख्यान कृत्वा, क्षमाश्रमणदशक ददाति, तथा—ओहि पडिलेहण सदिसावेमि १ ओहि

पडिलेहणं करेमि २ सज्झायं सं० ३ सज्झायं क० ४ बइसणं सं०५ बइसणं क० ६ पांगुरणं सं० ७ पांगुरणं पडिग्गहेमि ८ कट्ठासणं संदि० ९ कट्ठासणं पडिग्गहेमि १० पुनर्मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य वन्दनकद्वयं दत्त्वा सुखतपेति पृच्छा, उपधानवाहि भणति तुम्हारइ प्रसादइ । ततः सर्वोपकरणानि प्रतिलिखति मात्रकादिकमपि सर्वं प्रतिलिख्यते । तथा यस्मिन् दिने भुक्तं तस्मिन् दिने पउणपहरप्रतिलेखनायां स्थालीकच्चोलादिकं सर्वमपि भुज्यमानं प्रतिलिखति, उपवासदिने तु न, इति उपधाने तृतीयप्रहरसंबन्धी विधिः । ६ ।

अथ वाचनाविधिर्लिख्यते–सन्ध्यायां प्रथमं चतुर्विधाहारं कृत्वा ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य वन्दनकद्वयं दत्त्वा पहिलइ उपधानि पंचमंगलमहासुअखंधस्स पढमवायणापडिगहणत्थं काउस्सग्गं करावेमो, पहिलइ उपधानि पंचमंगलमहासुयखंधपढमवायणानिमित्तं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थू० इत्यादि भणनपूर्वं कायोत्सर्गे सागरवरगंभीरा यावत् लोगस्स १ चिन्त्यते, पारिते च संपूर्ण लो० भणित्वा, ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण पंचमंगलमहासुयखंधस्स पढमवायणा पडिगहणत्थं चेइआइं वंदावेह गुरुर्भणति वंदावेमो, वासक्षेपं करावेह गुरुर्भणति करावेमो ततो वासक्षेपः कार्यः, ततश्चैत्यवन्दनं ततः क्षमाश्रमणपूर्वं इच्छाकारेण संदिसह भगवन् वायणं संदिसावेमि वीये खमासमणे वायणं पडिगहेमि, ततः क्षमाश्रमणं दत्त्वा उपधानवाहिनः करद्वयगृहीतमुखवस्त्रिकाच्छादितमुखस्य अर्धावनतगात्रस्य नमस्कारत्रयपूर्वं गुरुर्वारत्रयं तत्तत्सूत्रालापकस्य वाचनां ददाति, ततो वायणामांहि मिच्छामि दुक्कडमिति वाक्यं प्रान्ते, एवं इरियावहियसुअखंधादिनामोद्देशेन सर्वेषां उपधानानां वाचनाविधिः कार्य इति वाचनाविधिः । ७ ।

अथ उत्क्षेपविधिमाह–प्रथम ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वय दत्त्वा क्षमाश्रमणपूर्वं उपधानवाही भणति—"पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुअखधतवं उक्खिवह" गुरुर्भणति–उक्खिवामो, पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुअखध उक्खेवावणि अ नंदिपवेसावणीय करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थूससिएण"मित्यादि पूर्व कायोत्सर्गे चदेसु निम्मलयरापर्यन्त चतुर्विंशतिस्तवमेक चिन्तयित्वा पारिते च सपूर्ण कथयित्वा, क्षमाश्रमणदानपूर्वं भणति, पहिलइ उपधानि पचमगलमहासुअखध–उक्खिवावणीयं चेइआइ वदावेह, गुरुर्भणति वदावेमो वासक्षेप करावेह गुरुर्भणत्ति करावेमो, ततो वासक्षेपपूर्वं सपूर्णा चैत्यवन्दन क्रियते । एव सर्वत्रोपधानेषु उत्क्षेपो ज्ञेयो, नवर प्रथमोपधानद्वये नदिमध्ये कार्यते उत्क्षेपः। शेषोपधानेषु तु न नन्दिमध्ये कार्यते । अथ यद्दिने न नन्दि तदा प्रात प्रवेशदिने उत्क्षेप कार्यते, पर निजनिजोपधाननामादिभि आलापेन कार्यः इति उत्क्षेपविधि । ८ । अथ निक्षेपविधिमाह—

तपोऽवसानदिने सन्ध्याया कृतचतुर्विधाहार प्रातर्वा ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य वन्दनकद्वयं दत्त्वा उपधानतपोवाही भणति "इच्छाकारेण सदिसह भगवन् अमुगतव निक्खिवेह" गुरुर्भणति "निक्खिवामो", तत इच्छ ति भणित्वा क्षमाश्रमण दत्त्वा भणति "इच्छाकारेण सदिसह भगवन् अमुगतवनिक्खिवणत्थ काउस्सग्गं करावेह" गुरुर्भणति "करावेमो, इच्छामि खमासमणो० अमुगतवनिक्खिवणत्थ करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू" इत्यादि भणित्वा कायोत्सर्गे नमस्कारमेक चिन्तयित्वा पारितेऽपि नमस्कारमेक कथयित्वा क्षमाश्रमण दत्त्वा "अमुगतवनिक्खिवणत्थ चेइआइ वदावेह" गुरुर्भणति "वंदावेमो" तत सपूर्णा चैत्यवन्दना करोतीति निक्षेपविधिः । ९ ।

अथ नित्यकर्तव्यतामाह—सा नित्यकर्तव्यता काऽपि शास्त्रोक्ता काऽपि सांप्रतं दृश्यमानपरम्परागम्या, तथाहि—उपधाने श्रावकैर्विकृतिमध्ये एकं घृतमेव ग्राह्यं नाऽन्या काऽपि विकृतिः १। उपधाने त्रिंशन्निर्विकृतिकानां मध्ये एकमपि निर्विकृतिकं न ग्राह्यं, तथाविधकारणे तु सति खण्डादिग्रहणं यतनया कार्यं २। उत्कटद्रव्याणि अपि न ग्राह्याणि ३। आर्द्रहरितशाकोऽपि न ग्राह्यः ४। घृततैलादि व्याघारितशाकोऽपि न ग्राह्यो, धूमितस्तु ग्राह्यः ५। तलितपर्पटसीरावटिकादिकमपि न ग्राह्यं ६। अन्नादिपरिवेषिका स्त्री कृतरात्रिप्रायश्चित्ता शुद्ध्यति नाऽन्यथा ७। अन्नादिपरिवेषिकाया वस्त्राणि दण्डितखण्डितादिकानि न शुद्ध्यन्ति ८। जेमनादिभूमिस्थानमपि कृतरात्रिप्रायश्चित्तया दण्डितखण्डितादिवस्त्ररहितया प्रमार्जितं शुद्ध्यति ९। यावन्ति च वस्त्राद्युपकरणानि तपःप्रवेशप्रथमदिने गृहीतानि भवन्ति तानि सर्वाण्यपि भोग्याभोग्यानि उभयकालं प्रतिलेख्यानि १०। जेमनस्थालीकच्चोलकादीनि तु जेमनदिने पादोनप्रहरप्रतिलेखनासमये प्रतिलेखनीयानि नाऽन्यदा भोजनाभावाच्च ११। कदाचित् हारकुण्डलादिकं गृहीतं स्वदेहादुत्तार्य स्वगृहादौ मोच्यं भवेत् तदा विना उपधानं यया स्त्रिया अहोरात्रपौषधो गृहीतोऽभवेत् तस्या हस्ते रात्रौ, न तु दिने उपधानवाहिन्या देयं, सा च प्रातः तदुक्तस्थाने मुञ्चति १२। उपधाने सर्वाणि वस्त्राणि स्वयं वा मालिकया वा प्रतिलेखितानि शुद्ध्यन्ति १३। सर्वं क्रियानुष्ठानं आदेशनिर्देशादिकं मालिकादेशेन शुद्ध्यति १४। क्रियानुष्ठानकारिका मालिकाऽप्युभयकालं प्रतिक्रमणं करोति, रात्रिप्रायश्चित्तं करोति, सप्तवारांश्च देवान् वन्दते तदा शुद्ध्यते नाऽन्यथा १५। रजस्वला दिनत्रयं तपसि न पतति १६। महाअ-

स्वाध्यायसत्क ७।८।९ सप्तम्यादिदिनत्रय तपसि न पतति १७ । प्रतिक्रमणमध्ये प्रभाते नमस्कारप्रत्याख्यानमेव कार्यं, ततो गुरुसमीपे क्रियावसरे उपवास आचाम्ल निर्विकृतिक एकाशन वा कार्यं १८ । प्रत्याख्यानपारणसमये पूर्वं नमस्कार-प्रत्याख्यान पारयति, तत उपवासादिक १९ । प्रथमोपधानद्वयप्रवेशदिने मालादिने च यदि नन्द्याडम्बरेण उत्सूरता भवति पौषधादि कर्तुं न शक्यते, तदा तृतीयप्रहरप्रतिलेखनानंतर सर्वोपकरणानि प्रतिलिख्य रात्रिपौषधोऽवश्य ग्राह्य २० । प्रातरुपधानवाही गुरुसमीपे समागत्य ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य पौषध सामायिक च लात्वा प्रतिलेखना अङ्गप्रतिलेखना च करोति, ततो मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य उवहि पडिलेहण सदिसावेसि उवहि पडिलेहण करेमीति क्षमाश्र-मणद्वय ददाति, ततो वन्दनकद्वदानानन्तर क्षमाश्रमणदशक ददाति, तत्क्रमश्चाऽय—बहुवेल सदि० १ बहुवेल करेमि० २ बइसण स० ३ बइसण ठाएमि ४ सज्झाय सदि० ५ सज्झाय क० ६ पागुरण सदि० ७ पागुरण पडिग्गहेमि ८ कट्ठा-सण सदि०९ कट्ठासण पडिग्गहेमि १० । ततो वन्दनकद्वयदानपूर्वं सुखतपःपृच्छा २१ । सन्ध्यायामपि एवमेव क्रिया करण, नवर पूर्वं प्रतिलेखना अङ्गप्रतिलेखना च करोति, न उवहि प्रतिलेखना । ततो गुरोर्वन्दनकद्वदानानन्तर क्षमाश्रमणदशकदानमिद उवहि पडिलेहण सदि० उवहि पडिलेहण करेमि २ सज्झाय सदि० ३ सज्झाय क० ४ बइ-सणं स० ५ बइसण ठा० ६ शेष पूर्ववत् १० । २२ । पृथक् प्रतिक्रमणसद्भावतः पाक्षिकवन्दनकानि सुखतप पृच्छा-पर्यन्ता क्रिया सर्वामपि कृत्वा देयानि २३ । मालापरिधाने सन्ध्याया माला अभिमन्त्रयित्वा स्वगृहे रात्रिजागरण कृत्वा

प्रातर्गच्छाधिपतिपार्श्वे माला परिधातव्या, तदनु तत् दिनात् दिनदशकं दशाहिका कार्या, तत्र पौषधग्रहणाभावेऽपि त्रिवि-
धाहारमेकाशनं कुर्वन् उपधानवाही च निरारम्भस्तिष्ठति २४ । सर्वाण्यपि उपधानानि उत्कृष्टविधिना वहनीयानि तद-
भावे श्रावकैः एकान्तरोपवासैः, साधुभिस्तु उपवासाचाम्लनिर्विकृतिकैकाशनैः कृत्वा तावन्त उपवासाः पूरणीया न
दिनसंख्या नियमोऽस्ति २५ । इति नित्यकर्तव्यता ॥ १० ॥

अथ पडिपुन्ना विगइ पारणाविधिमाह—प्रातर्गुरोः समीपे समागत्य पृथक् प्रतिक्रमणे कृते च मुखवस्त्रिकां प्रति-
लिख्य वन्दनकपट्कं ददाति, गुरुभिः समं प्रतिक्रमणे कृते वन्दनकद्वयमेव ददाति, ततो गुरुर्भणति "पवेयणं पवेयह" इति
भणित्वा भणति पडिपुन्नाविगइपारणं करेहत्ति, ततः किंचित् स्वेप्सितं प्रत्याख्यानं करोति, ततो भणति—गुरुसमक्षं समग्र
उपधानमांहे अभक्ति आशातना कीधी हुवे ते मिच्छामि दुक्कडं । इति पडिपुन्नाविगइपारणाविधिः । ११ । ॥ ८७ ॥

॥ इति सप्तोपधानक्रिया-विधिरधिकारः ॥ ८७ ॥

ननु श्रावक-श्राविकाणां निर्विकृतिकप्रत्याख्यानेन उत्कटद्रव्याणि यानि त्याज्यानि सन्ति तानि कानि ? उच्यन्ते—

"खीरी खंडं खज्जूर सक्करादक्खदाडिमाई य । तिलवट्टी वडिवाइं, करंबओ चूरिमं च तहा ॥ ९६ ॥
नालिअरं मोईअं, मंडिअ संतलिय भजियाचणए । आसुरिअंबिलिआ, पणगाइ किलाडियाइं तहा ॥ ९७ ॥
तंदुलकड्ढिअ दुद्धं, घोलं एयाइं भूरिमेयाइं । उक्कोसगदव्वाइं, वज्जिज्जा निव्विगइअंमि ॥ ९८ ॥"

इति श्रीसन्देहदोलावली (पत्रे ११०) सूत्रगाथात्रयवृत्त्यनुसारेण क्रियते—

तन्नामानि शृणु शैरेयी १ दुग्धराद्धसेविका २ खण्ड ३ खजूर: ४ शर्करा ५ द्राक्षा ६ दाडिमकुलिका ७ सहकार ८ राजादन ९ कदलीफल १० नागरङ्गजातिफलानि ११ द्राक्षादीनि नागरङ्गादिफलपर्यन्तानि सच्चित्तान्यपि उपायेन प्रासुकीकृतानि अत्र ज्ञेयानि, अन्यथा तद्भक्षणासंभवः, गुडपर्पटिका १२ गुडधाना १३ कर्करीयकः १४ फाणित १५ इक्षुरस १६ कसार १७ वर्षोपला १८ शर्करातिलकाखण्डकतलीपर्याया १९ अमृतिका २० तिलकुट्टी २१ साऽपि सचित्ततिलाना चेत्तदा पर्युषिता अग्नितापतप्ता वदा सद्यस्काऽपि अचित्ताना तदापि सद्यस्काऽपि कल्पते, वटकानि काञ्जिकमिश्रानि अभिन्नाना पक्वान्नविकृतित्वेन घोलमिश्राना जीवसंसक्तिमत्त्वेन निर्विकृतिके अभक्ष्यत्वात् २२ करम्बो–दधिकृतो दुग्धकृतो वा ज्ञेय, नतु तक्रकृतः तस्य वदरचूर्णवत् नीरसत्वेनाऽनुत्कृष्टत्वात् २३ चूरिम घृतखण्डादि[गुड]मिश्रित मोदकादिचूर्ण २४ स्नेहमर्चे २५ तथाकुन २६ कुल्लरि २७ सिद्धपडिका २८ घृततैलाद्येकतरम्रक्षितमण्डका २९ रोट्टिका ३० आसानक ३१ आम्लिका ३२ व्याघारिते डुरिका ३३ पूरणादि तेमनानि ३४ व्याघारित रावप्रहेलिका ३५ नालिकेरगरिका ३६ मोदकामण्डितस्नेहमिश्रिता कणिकानिष्पन्ना ३७ अग्नितापगलितपुटद्वयान्तर्न्यस्तगुडमिश्रा रोट्टिका घृताद्यतिम्रक्षितरोट्टिका वा ३८ भर्जिका वत्थुलादिशाक, सापि उत्कालिते घृते तैले वा पक्वा ज्ञेया ३९ अपक्वचणका तेऽपि घृते तैले वा पक्वा ग्राह्या ४० अन्यान्यपि छमकितशालनकानि ४१ आसुरिका–राजिका संस्कृतघोलदध्याद्यन्तर्निक्षिप्तखण्डीकृतसर्षपशाकादिः इय च सिन्धादिदेशे आहुरिति नाम्ना, जालन्धरे आसुरमिति नाम्ना, अन्यत्र राजिका तिक्तमिति नाम्ना च प्रसिद्धा एषा

च दधिकृता कृता ज्ञेया। यदुक्तं योगविधौ—'तद्दिवसकया दहीकया आसुरी न कप्पइ जोगवाहीणमिति' अतः काञ्जिकवटकपानीयभक्षणेऽपि न दोपः ४२ आम्लिकापानकं चिंचापानकं तद् आदिः यस्य तद् तथा, आदिशब्दात् ४३ द्राक्षापानकं ४४ नालिकेरपानकं ४५ खर्जूरपानकं ४६ गुडपानकं ४७ किलाटिका फेदहडिनामिका ४८ दुग्धसिद्धद्राक्षा ४९ खुडुहुडी ५० खारिक ५१ मख ५२ वटकादिव्यञ्जनानि ५३ तन्दुलक्वथितं दुग्धं पेया इत्यर्थः। अल्पैः षष्टिकादितन्दुलैः समं पक्वमित्यर्थः। इदं तु तलस्थितसहपक्वं तन्दुलादीनामुपरि चत्वारि अङ्गुलानि यावत् वृद्धं ज्ञेयं, तदूर्ध्वं वर्धमानं विकृतिरेव, क्षैरेयी तु सान्द्रा भवतीति न तया पौनरुक्त्यं ५४ हस्तविलोडितो निर्जलो दधिघोलः, स तु विकृतिरेव, परं यो हस्तविलोडितः सजलो दधिघोलः स उत्कृष्टद्रव्यं ५५ गुडमाधुरा ५६ शिखरणी ५७ निर्भञ्जनानि ५८ इत्यादीनि ज्ञेयानि। अत्र पूर्वं नामग्राहं अनेकानि उत्कृष्टद्रव्याणि उक्तानि। अथ एषामेव विकृतिनिष्पन्नानां नानादेशजत्वेन दुर्लक्षाणां सुखाववोधार्थं व्यापकलक्षणमाह—

"विगई दवेण हया, जातं उक्कोसिअं भवे दवं।" 'विकृतिः' क्षीरादिका द्रव्येण तन्दुलादिना हता भग्ना, मोरिता निर्वीर्यीकृतेति यावत्, या काचन पायसादि उत्कर्षितं उत्कर्षितसंज्ञं भवेत्॥ 'द्रव्यम्' उत्पन्नरसवीर्यविपाकान्तरत्वात् यथा मथितं खण्डादिरसेन हतं शिखरणी १ घृतं कणिक्कादिना मिश्रितं कूळरिः, चूरिमं वा २ वटकादि पक्वान्नं काञ्जिकादिनोपहतं काञ्जिकवटिकादीनि, पर्पटसुकुमारिकादिरसेणोपहतं तैलं घृतं वा निर्भञ्जनं ४ शुण्ठीचूर्णरसेन हतो गुडपाको गुडपर्पटिका ५ इत्यर्थः॥ पुनरुत्कटद्रव्यविस्तराधिकारमिच्छता सन्देहदोलावली–सूत्रवृत्तिप्रमुखाः ग्रन्थाः द्रष्टव्याः॥ ८८॥

॥ इति उत्कटद्रव्याधिकारः ॥ ८८॥

खरतरगच्छाधीशा, जिनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराजाः । श्रीपातिसाहिमान्या, समभूवन् भूमिविख्याताः ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्या, दक्षा श्रीसकलचन्द्रनामान । मद्गुरवो गुणगुरव-स्तेषामेष प्रसादो मे ॥ २ ॥
इत्येव सप्तदशभि-स्तुर्यं प्रश्नोत्तरैः स्फुटम् । प्रकाश कृतवान् पूर्णं, गणि समयसुन्दर ॥ ३ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते सामाचारीशतके
पञ्चमप्रकाशो चतुर्थः प्रकाश समाप्तः ॥ ४ ॥

॥ अथ पञ्चमः प्रकाशः ॥

॥ श्रीमत्स्थभणपार्श्वनाथाय नमः ॥

ननु–साध्वीभिर्दशाश्रुतस्कन्धादिच्छेदग्रन्था वाच्यन्ते न वा ? उच्यंते–स्वत एव परं न सभाबन्धेन, निषिद्धत्वात् , स्व गो
वाचनं तु संगतिमङ्गति । यतः तत्तपोवहनं तासां निर्दिष्टमस्ति, अन्यथा तत् तपोवहनं अपार्थकं स्यात् अपि च 'अन्नेसिं च
पवेयणीअमि त्ति' ता न भणन्ति, अत एव स्वतो वाच्यते, न वाचना अनुज्ञाता तासाम् ॥ ८९ ॥

॥ इति साध्वीनां स्वतः कल्पसूत्रादिवाचनाधिकारः ॥ ८९ ॥

ननु–प्रतिक्रमणद्वयं करणे षडावश्यकानां कुत्र कुत्र आद्यन्तौ व्यवस्थापितौ ? उच्यते–अत्र वृद्धसंप्रदाय एव, तत्र
सायन्तनप्रतिक्रमणे 'करेमि भंते' इत्यत आरभ्य अतिचारकायोत्सर्गपारणं यावत् सामायिकावश्यकं प्रथमं १ । ततश्चतुर्विं-
शतिस्तवप्रान्ते चतुर्विंशतिस्तवआवश्यकं द्वितीयं २ । ततो मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनपूर्वं वन्दनकं आदितः कृत्वाऽऽलोचना-
सूत्रं यावत् तृतीयं वन्दनावश्यकं ३ । ततः प्रतिक्रमणसूत्रत आरभ्य क्षामणावन्दनपूर्वं आयरियउवज्झाए गाथात्रयप्रान्तं
यावत् चतुर्थं प्रतिक्रमणावश्यकं ४ । ततः चारित्रदर्शनज्ञानानां कायोत्सर्गत्रयकरणेन पञ्चमं कायोत्सर्गावश्यकं ५ । षष्ठं तु
प्रत्याख्यानरूपं आवश्यकं ६ पूर्वं कृतमिति । प्राभातिकप्रतिक्रमणे तु षडावश्यकानि अनुक्रमेण भवन्ति, तथाहि—करेमि भंते

इत्यत आरभ्य चारित्रदर्शनज्ञानकायोत्सर्गपर्यन्त प्रथम सामायिक आवश्यक १। ततो लोकोद्द्योतकरसपूर्णभणनरूप द्वितीय चतुर्विंशतिस्तवावश्यक २। ततो वन्दनालोचनपर्यन्त तृतीय वन्दनावश्यक ३। तत प्रतिक्रमणसूत्रमारभ्य आयरिय उवज्झाए गाथात्रयपर्यन्त यावत् चतुर्थ प्रतिक्रमणावश्यक ४। तत कायोत्सर्गकरणपूर्व लोकोद्द्योतकरभणनपर्यंत पञ्चम कायोत्सर्गावश्यक ५। ततो वन्दनकदानपूर्व प्रत्याख्यान क्रियते तत् प्रत्याख्यानावश्यक षष्ठ ६ ॥ ९० ॥

॥ इति षडावश्यकाना आद्यन्तव्यवस्थाधिकार' ॥ ९० ॥

ननु–विंशतिस्थानकतपस का गाथा ?, तत् तपसि च किं गुणन ? तत्रोच्यते—

"अरिहत–सिद्ध [चेइय] पवयण–गुरु–थेर–बहुस्सुए तवस्सीसु। वच्छलया य तेसिं, अभिक्ख नाणोयओगे य ॥ १ ॥
दसण–विणए आवस्सए अ सीलवए निरइयार। खणलव–तव–च्चिआए, वेयावच्चे समाही अ ॥ २ ॥
अपुव्वनाणगहणे, सुअभत्ती पवयणे पभावणया। एएहिँ कारणेहिं, तित्थयरत्त लहइ जीवो ॥ ३ ॥"

गुणन इद प्रथमस्थानके तपसि नमो अरिहताण २००० गुणन अर्हता अष्टप्रकारपूजा क्रियते १। द्वितीयस्थानके नमो सिद्धाण २००० गुणन पुण्डरीकादिसिद्धभक्ति क्रियते २। तृतीये नमो पवयणस्स २००० गुणन सघस्स पुस्तकस्य वा भक्ति क्रियते ३। चतुर्थे नमो आयरियाण २००० गुणन वन्दनादिगुरूणा भक्ति क्रियते ४। पञ्चमे नमो थेराण २००० गुणन वृद्धस्थविराणा विश्रामणादि भक्ति क्रियते ५। षष्ठे नमो उवज्झायाण २००० गुणन बहुश्रुताना भक्ति क्रियते ६। सप्तमे नमो लोए सव्वसाहूण २००० गुणन तपस्विना भक्ति क्रियते ७। अष्टमे नमो नाणस्स २०००

गुणनं पूर्वपठितपाठो गुण्यते ८। नवमे नमो दंसणस्स २००० गुणनं निरतिचारं शुद्धं सम्यक्त्वं पाल्यते ९। दशमे नमो विणयसंपन्नाणं २००० गुणनं देवगुरुवृद्धानां विनयभक्तिः क्रियते १०। एकादशे नमो चारित्तस्स २००० गुणनं कालवेलायां प्रतिक्रमणद्वयं क्रियते ११। द्वादशे नमो वंभवयधारिणं २००० गुणनं द्वादशव्रतपालनं विशेपतः क्रियते १२। त्रयोदशे नमो किरिआणं २००० गुणनं सामायिकादिक्रियायां प्रमादो न क्रियते १३। चतुर्दशे नमो तवस्सीणं २००० गुणनं विशेपतस्तपः क्रियते १४। पञ्चदशे नमो गोयमस्स २००० गुणनं सुपात्राय दानं दीयते १५। पोडशे नमो जिणाणं २००० गुणनं देवानां वृद्धानां च वैयावृत्यं क्रियते १६। सप्तदशे नमो चारित्तधारिणं २००० गुणनं पौपधपूर्वं मनःसमाधिना स्थातव्यं १७। अष्टादशे नमो नाणस्स २००० गुणनं नवीन श्रुताभ्यासः क्रियते १८। एकोनविंशे नमो सुअस्स २००० गुणनं वेष्टनकदवरकादिना पुस्तकपूजा क्रियते १९ विंशे नमो पवयणस्स २००० गुणनं जिनशासनोन्नति प्रभावना क्रियते २० सर्वत्र स्थानकेपु उत्कृष्टतः त्रिकालदेववन्दनं १ भूमिसंस्तारके शयनं २ त्रिकालं देवपूजनं ३ उभयकालं प्रतिक्रमणं कर्तव्यं ४, एतत्सर्वं संयोगाभावेऽपि च पञ्चशक्रस्तवैः देववन्दनं कर्तव्यमेव, तपःपूर्तौ च विंशतिमोदकादिसर्वपक्वान्नढोकनपूर्वं देवगृहे स्नात्रं विधाय संघभक्तिः क्रियते ॥ ९१ ॥

॥ इति विंशतिस्थानकतपोविधिरधिकारः ॥ ९१ ॥

ननु–भोजनानन्तरं संवरणे वन्दनकानि दीयन्ते–क्रियंते तानि किं भुक्तैः अभुक्तैर्वा दीयन्ते? उच्यते—भुक्तैरेव नाऽभुक्तैः यतो वन्दनकचूर्णौ अभुक्तानां नियतानि चतुर्दशवन्दनानि अहोरात्रमध्ये प्रोक्तानि, भुक्तानां तु पञ्चदशेति तथा च—

तत्थाऽ—एआणि पुव्वण्हे सत्त एव अवरण्हे वि सत्त भवन्ति, अणुण्णा वंदणगाणि सज्झायवंदणगेसु पविसति त्ति काउ सज्झायवंदणगाणि तिन्नि पडिकमणवंदणगाणि चत्तारि पसिद्धाणि चेवत्ति सत्त एव चउद्दस हवंति अब्भत्तट्ठिअस्स, भत्तट्ठिअस्स पुण पच्चक्खाणवंदणगेण सहिआणि पणरस भवंति त्ति १ एवं श्रीप्रवचनसारोद्धारे पञ्चसप्ततिद्वारेऽपि (१८४ पत्रे) तथाहि—

"चत्तारि पडिक्कमणे, किइकम्मा तिण्णि हुंति सज्झाए। पुव्वण्हे अवरण्हे, किइकम्मा चउदस हवंति ॥ ६४८ ॥"

व्याख्या—चत्वारि प्रतिक्रमणे कृतिकर्माणि—वन्दनकानि भवन्ति, तत्र आलोचनवन्दनकं प्रथमं १ क्षामणकवन्दनकं द्वितीयं २ आचार्यप्रभृति—सर्वसंघस्य क्षमणपूर्वमाश्रयणाय वन्दनकं तृतीयं ३ प्रत्याख्यानवन्दनकं चतुर्थं ४ तथा स्वाध्याये त्रीणि वन्दनकानि, तत्र स्वाध्यायप्रस्थापने एकं वन्दनकं १ स्वाध्यायप्रवेदने द्वितीयं २ स्वाध्यायकरणानन्तरं च तृतीयं ३ एवं पूर्वाह्णे—प्रत्युषसि सप्तवन्दनकानि, अपराह्णे अपि एतानि एव सप्त, कालग्रहणोद्देश १ समुद्देशा २ अनुज्ञादि ३ वन्दनकानां स्वाध्यायवन्दनेषु एव अन्तर्भावात्, तदेव एतानि ध्रुवाणि कृतिकर्माणि प्रतिदिवसं चतुर्दश भवन्ति १, अभक्तार्थिकस्य। भक्तार्थिकस्य तु अपराह्णे प्रत्याख्यानवन्दनकेनाऽभ्यधिकानि इति पञ्चदश भवन्तीति २ ॥ एवं श्रीआवश्यकचूर्णावपि (४० पत्रे)

पभाए पुव्व सज्झाए चत्तारि—पडिक्कमणे वंदित्ता अलोएति एक्कं, बितिअं जं अब्भुट्ठियतावसाणे मज्झे वंदति, मज्झवंदणए कति वंदितव्वा ?, जहण्णेण तिण्णि मज्झिमेण पंच वा सत्त वा उक्कोसेणं सव्वेवि, जदि वाउला वक्खेवो वा तो

एगेण ऊणगो दोहिं तिहिं जाव तिण्णि अवस्स वंदितवा, एवं देवसिए वि। पक्खिए पंच अवस्सं, चातुम्मासिए संवत्सरिए य सत्त अवस्सं, ते वंदितूण जं आयरिअस्स अल्लिविज्जति तं ततिअं किइकम्मं, पच्चक्खाणे चउत्थं किइ-कम्मं। तिण्णि सज्झाए-वंदित्ता पट्ठवेति पढमं, पट्ठविते पवेयंतस्स वितियं, पच्छा पढति, ततो जाहे चउब्भागावसेसा, पोरिसी ताहे पादे पडिलेहिति, जदि न पढति तो वंदति, अह पढति तो अवंदित्ता पातं पडिलेहेतूणं पच्छा पढति, काल-वेलाए वंदितुं पडिक्कमति, अह उग्घाडकालिअं न पढति ताहे वंदितुं पादे पडिलेहिति, एतं ततियं, एवं पुव्वह्ले सत्त अवरण्हे वि एते चेव सत्त, एताणि अब्भत्तट्ठिअस्स नियमा, भत्तट्ठिअस्स पच्चक्खाणं अब्भहिअं एताणि अवस्सं चोद्दस, इत्यादि २ इत्थमेव श्रीबृहत्कल्पभाष्ये तद्वृत्तौ (तृतीये उद्देशे) च तथाहि—

"दुगसत्तगकिइकम्मस्स अकरणे होइ मासियं लहुगं। आवासगविवरीए, ऊणऽहिए चेव लहुओ उ[त्ति] ॥ ४४६९ ॥

वृत्तिः—'दुगसत्तग'त्ति द्वे सप्तके चतुर्दश भवन्तीति कृत्वा पूर्वाह्णाऽपराह्णयोः चतुर्दश वन्दनकानि भवन्ति, कथमिति चेदुच्यते—इह रात्रि-प्रतिक्रमणे चत्वारि वन्दनकानि, तत्रैकं आलोचनायां १, द्वितीयं क्षामणके २, तृतीयं षाण्मासिक-तपश्चिन्तनकायोत्सर्गार्थं ३, चतुर्थं प्रत्याख्यानग्रहणार्थं इति ४ तथा स्वाध्याये त्रीणि वन्दनकानि, तत्र वृद्धसंप्रदायः, सज्झाए वंदित्ता पट्ठवेइ, एयं पढमं १, पवेयं तस्स बीइयं २, पच्छा उद्दिट्ठं समुद्दिट्ठं पढइ, उद्देस-समुद्देस-वंदणाण-मिहेवं तब्भावो तओ जाहे चउभागावसेसा पोरिसी ताहे पाए पडिलेहेइ जइ न पढिउकामो तो वंदइ अह पढिउकामो ताहे अवंदित्ता पाए पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता पच्छा पढइ, कालवेलाए वंदिउं पाए [पडिलेहण पडिक्कमइ] एयं तइयं ३। एवं पूर्वाह्णे

सप्तवन्दनकानि, अपराह्णेऽपि एवमेव सप्त भवन्ति । तत्र चत्वारि दैवसिकप्रतिक्रमणे, त्रीणि स्वाध्याये अनुज्ञावन्दनानां स्वाध्यायवन्दनेषु अन्तर्भावादिति सर्वसङ्ख्यया चतुर्दश वन्दनकानि भवन्ति, एतच्चाऽभक्तार्थिकं अङ्गीकृत्योक्तं, यस्तु भक्तार्थिकस्तस्य भोजनानन्तरभाविप्रत्याख्यानवन्दनकसहितानि पञ्चदश भवन्ति इति, एतेषां मध्यात् एकतरस्याऽपि कृतिकर्मणोऽकरणे मासकं लघुकं प्रायश्चित्तं भवति ॥ ४४६९ ॥ एवं आचारदिनकरेऽपि नवाङ्गीवृत्तिकारक–श्रीअभयदेवसूरिसन्तानीयैः श्रीरुद्रपल्लीगच्छीयैः श्रीवर्धमानसूरिभिः प्रोक्तं, तथाहि—तत्र यः किलाऽऽहारग्राही भवति तदा स वन्दनकद्वयं ददाति, यो नाऽऽहारग्राही तस्य नेति, इत्यादिग्रन्थानुसारेणाऽभक्तार्थिकस्य चतुर्दश वन्दनकानि भवन्ति, भक्तार्थिकस्य च पञ्चदश वन्दनकानि ज्ञेयानि, पश्चात् गच्छरीतिरपि प्रमाणमिति संवरणे भुक्तैरेव वन्दनकानि देयानि नाऽभुक्तैरिति ॥ ९२ ॥

॥ भोजनानन्तर संवरणे वन्दनकानां अधिकारः ॥ ९२ ॥

ननु–चैत्राश्विनमासयोः अस्वाध्यायमेलनस्वाध्यायोच्चारणविधिः कः ? उच्यते–चैत्राश्विनमासयोः द्वितीयपक्षे प्रतिपदि द्वितीया वा मुख्यविहारिसाधोः चन्द्रादिबले मुहूर्ते च शुभे सति कल्पत्रेपमेलनं क्रियते, तत्राऽयं विधिः–स्थापनाचार्याग्रे समागत्य ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकद्वयं दत्त्वा "इच्छामि क्षमाश्रमण" इत्यादि क्षमाश्रमणपूर्वं "सज्झाय निक्खिवउं" द्वितीयक्षमाश्रमणेन "सज्झायनिक्खिवणत्थं काउस्सग्गं करुं", तृतीयक्षमाश्रमणेन "सज्झाय निक्खिवणत्थं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थूससिएणं"मित्यादिपाठपूर्वं कायोत्सर्गं, तत्र नमस्कारं एकं चिन्तयित्वा पुनर्नमस्कारं एकं कथयित्वा अणुजाणिज्जो इति कथनं । अथोच्चारणविधिः–यथाहि, वैशाख–कार्तिकमासयोः प्रथमपक्षे द्वितीयातः पश्चात् सोम-

वारे बृहस्पतिवारे वा भरण्यादिवर्जिते चतुष्पादके नक्षत्रे मुख्यविहारिसाधोः चन्द्रादिबले सिद्धियोगे सति कल्पत्रेपोत्तारणानन्तरं मध्याह्नात् परतः सायंतनप्रतिक्रमणानन्तरं वा ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य मुखवस्त्रिकां प्रतिलेख्य वन्दनकद्वयं च दत्त्वा प्रथमक्षमाश्रमणेन "सज्झायं उक्खिवऊं" द्वितीयक्षमाश्रमणेन "सज्झायं उक्खिवणत्थं काउस्सग्गं करुं इच्छं सज्झायं उक्खिवणत्थं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थ०" इत्यादि कथनपूर्वं कायोत्सर्गं कृत्वा तत्र सागरवरगंभीरापर्यन्तं लोकोद्द्योतकरं चिन्तयित्वा पारिते च संपूर्णः कथ्यते १। पुनः क्षमाश्रमणदानपूर्वं "असज्झाय-उहडावणत्थं" कायोत्सर्गः क्रियते, तत्र लोकोद्द्योतकरचतुष्टयं चिन्त्यते, पारिते च संपूर्णः २। पुनः क्षमाश्रमणपूर्वं "खुद्दोवद्दवउहडावणत्थं" कायोत्सर्गं कृत्वा लोकोद्द्योतकरचतुष्टयं चिन्तयित्वा पारिते संपूर्णः ३। पुनः क्षमाश्रमणदानपूर्वं शक्रादिसमस्तवेयावच्चगरदेवतानिमित्तं कायोत्सर्गः क्रियते तत्राऽपि लोकोद्द्योतकरचतुष्टयं चिन्तयित्वा पारिते संपूर्णमेकं कथयित्वा, क्षमाश्रमणदानपूर्वं "सज्झायं संदिसावेमि सज्झायं करेमि निसीहिआए मत्थएण वंदामि" इत्युक्त्वे पूर्वमुपविश्य स्वाध्यायः क्रियते, तत्र नमस्कारत्रयपूर्वं "धम्मो-मंगलमुक्किट्ठमि"त्यादि षड्जीवनिकायाध्ययनं यावत् मधुरस्वरेण स्वाध्यायः कर्तव्यः। ततोऽनुज्येष्ठं साधुभिः प्रत्येकं वन्दना कर्तव्या, मुख्यविहारिणा वाच्यं च "सिद्धांत भणओ भणावओ तप वहओ वहडावओ" इत्यादि ॥ ९२ ॥

॥ इति अस्वाध्यायमेलनाऽस्वाध्यायोत्तारणविधिरधिकारः ॥ ९२ ॥

ननु-द्वितीया-पञ्चम्यष्टम्येकादशी-चतुर्दशीरूपाः पञ्चतिथयो या विद्यन्ते तासु धर्मार्थिनो विशेषेणैकाशन-विकृतिप्रत्या-

ख्यानादिक प्रत्याख्यान कुर्वन्तो दृश्यन्ते । तत्राऽष्टमी–चतुर्दश्यो तपोनियम क्रियमाण सगच्छते, तयो पुण्यतिथित्वेन लोके प्रसिद्धत्वात्, पर्वत्वेन आगमेषु उक्तत्वाच्च, पर्वणि च तपो बहुगुणमेव भवति, यदुक्त—

"उत्तरकरणं एगग्गया य आलोय–चेइयवंदणया । मंगलधम्मकहा वि अ, पव्वेसु तवो गुणा हुति ॥ १ ॥"

न पुनर्द्वितीयादिषु तद्विपरीतत्वाद् अथवा सत्कृत्यत्वाद् असौ अविशेषेण पञ्चदशस्वपि तिथिषु युज्यते, न पुन प्रतिनियतासु तासा अनागमिकत्वेन मिथ्यात्वहेतुत्वात्, इति चेत् सत्य, यद्यपि एता पुण्यदिनत्वेन लोके न प्रसिद्धा, नाऽपि पर्वत्वेनाऽऽगमेऽपि उक्ता दृश्यन्ते, तथापि केनाऽपि कारणेन बहुश्रुतैः आदृता, तथाहि–श्रावकविधौ पण्डितराजपरमार्हतधनपालेनोक्तम्—

"पंचविहविसयसुख, उवभुजइ परमिएसु दिवसेसु । तीव्वाभिलासविरओ, परिहरओ पंचसु तिहिसु ॥ १ ॥"

इत्येता एव पञ्च तिथयः पञ्चदशीसहिताः षड् भवन्ति ता अपि श्रुतधरै आदृता, तथाहि दिनकृत्ये (७ पत्रे)—

"छण्ह तिहीण मज्झमि का तिही अज्ज वासरे । किं वा कल्लाणग अज्ज–लोगनाहाण [मतिय] सति य ॥२१॥" इति ।

ननु–सामान्योक्तौ कथ ज्ञायते तैः एता एव विवक्षिता वाऽन्या ? इति चेदुच्यते–वृद्धव्यवहारात् तेषामेव ग्रन्थान्तरे उक्तत्वाच्च, तथाहि तद्ग्रन्थः—"उद्दिट्ठ १ ट्ठमि २ चउद्दसीसु ३ च पुण्णिम ४ वी एगारसि ५ पचमी ६ दोगासणादि तव १ इति आगमिकवद्बहुमाननीया श्रुतधरवचनस्य प्राय श्रुतमूलत्वादिति श्रीसन्देहदोलावलीबृहद्वृत्तौ चतुश्चत्वारिं

शद्गाथा ४४ व्याख्याने । पुनर्महानिशीथे सप्तमाध्ययने, "अट्ठमी १ चउद्दसी २ नाणपंचमी ३ पज्जोसवण ४ चाउमा-
सिए ५ चउत्थाट्ठमछट्ठे न करिज्जा खवण"मिति ॥ ९४ ॥

॥ इति पञ्चतिथीनां नामाधिकारः ॥ ९४ ॥

ननु–प्राभातिकं प्रतिक्रमणं कुत्र स्थाने पूर्णीभूतं कस्मात् स्थानात् छन्दनादोपो न भवति ? उच्यते–देववन्दनानन्तरं श्रीआचार्यादिवन्दनाक्षमाश्रमणत्रये दत्ते सति रात्रिकप्रतिक्रमणं संपूर्णं, ततः परं आन्तरणीदोपो न भवति, तथैव प्रति-क्रमणं प्रान्तता, श्रीजिनप्रभसूरिभिः श्रीविधिप्रपायां लिखिता, तथाहि—"अरिहंतचेइआइं इच्चाइ पढिय थुइचउक्केणं चेइए वंदेइ, जावंति चेइआइं इच्चाइ गाहादुगथुत्त पणिहाणगाहाओ न भणेइ, तओ आयरियाइं वंदेइ तओ वेलाए पडिलेहणाइ करेइ"त्ति । एवमेव तरुणप्रभसूरिकृतपडावश्यकबालावबोधेऽपि, तथाहि—"एगखमासमणि आचार्यमिश्र वांदीयइ, बीजै खमासमणि उपाध्यायमिश्र वांदीयइ, त्रीजै खमासमणि सर्वसाधु वांदीयइ एतलै रात्रिप्रतिक्रमण संपूर्ण थयुं, तउ पछै कम्मभूमि पढमसंघयणि इत्यादि नमस्कार श्रीऋषभवर्धमानक इत्यादि स्तवनप्रतिलेखनाकुलकादिक 'अट्ठा-वयंमि उसभो' इत्यादि प्रभातमांगलिक्य भावनाकुलकसज्झाय करइ ॥ ९५ ॥

॥ इति प्राभातिकप्रतिक्रमणप्रान्ततािधकारः ॥ ९५ ॥

ननु–सामायिकस्थः श्रावक उत्तरीयं प्रावरणं प्रावृणोति किं वा केवलपरिधानशाटक एव तिष्ठति ? उच्यते—नोत्तरीय-प्रावरणं प्रावृणोति, तस्य सतोऽपि सामायिकग्रहणसमये व्युत्सर्जनत्वोक्तत्वात्, यदुक्तं श्रीआवश्यकचूर्णौ, तथाहि—"सो अ

किर सामाइअ करिंतो मउड अपणेइ १ कुंडलाणि २ नाममुद्द ३ तंबोल ४ पावारगमाइ वोसरइ" इति । ततः सामायिकस्थ उत्सर्गत अप्रावरण एव तिष्ठति, तदानीं तस्य यतिभूतत्वात्, यदुक्त 'हेमंतेसु अवाउडे ति, समणो इव सावओ हवइ जम्हा' इति वचनाच्च, अपवादतस्तु काष्ठदाहशीतादिकारणमाश्रित्य त्रीणि उत्तरीयाणि प्रावरितु कल्पन्ते नाऽधिकानि, तान्यपि कालप्रतिलेखितानि तस्य यतिवृत्तित्वात् यतीनां च शीताद्यपवादे कल्पत्रयस्य क्रमेण प्रावरणाना ग्रहणमुक्त, तथैव च ओघनिर्युक्तिभाष्ये भणित, तथाहि-"जाहे तह वि न तरे ताहे निविट्ठेग पाउणे खोम । तेण वि असथरतो दो खोमि पाउणे ताहे ॥१॥" तहवि असथरतो तईअ ओण्णि पाउणे" इत्येवमेव श्रीसन्देहदोलावलीसूत्रे (६८ पत्रे) प्रोक्त, तथाहि—

"उस्सग्गनयेण सावगस्स परिहाण साडगादवर । कप्पइ पाउरणाइ, न सेसमववायओ तिन्नि ॥ ४६ ॥"

यत एव प्रावरणपरिभोगः अपवादिकोऽत्त एव असौ परिधानाद् अन्यवस्त्र शीतदशमशकादिकारणत प्रतिसेवितुकाम एव सामायिकग्रहणक्षणे प्रावरण सदेशयति नाऽन्यथा यथा उष्णकालादौ इति भावः । ननु—कृतसामायिकाया श्राविकाया उत्सर्गत कति वस्त्राणि प्रतिपादितानि सन्ति ? उच्यते—परिधानशाटिका १ कञ्चुक २ उपरितनांशुक चेति ३ वस्त्रत्रय स्वदेहे यथास्थानोपयुक्त सत् कल्पते । अयमभिप्रायो यद्यपि सामायिकग्रहणवेलायां परिधानादन्य' सर्वोऽपि परिग्रह सावद्यव्यापारहेतुत्वात् व्युत्सृज्यतया उक्त', इति अप्रतिलेख्यत्वात् अङ्गनवत् कचुलिकागुणितशाटिके न सामायिके परिभोक्तु अर्हतः, तथाऽपि स्वस्याऽन्येषा च अशुभभावहेतु दशनस्तननेत्रजघनाद्यङ्गावयवाच्छादकतया बहुगुणा, कञ्चुलिका शाटिका प्रच्छदपटा इत्येतान् सामायिकेऽपि न व्युत्सृजन्ति, जिनवचनबहुमानात् महासत्य श्राविकाः ततः

सम्यक्त्वप्रतिपत्त्यनन्तरं स्वदेशानुरोधाद्वा १ धर्मादि-
कथं अन्यदा व्युत्सृजन्ति, तथा च या गृहिण्यो नीरोगा अपि
कारणाद्वा २ वस्त्रमालिन्यादि भयाद्वा ३ यूकापातादिशङ्कया वा ४ वैधव्यस्थित्या वा ५ अपरिहितकञ्चुका अस्थानविदी-
र्णपरिधाना अस्थगितशिरसः परिधानाऽञ्चलस्थगितशिरसो वा स्त्रीवृन्दमध्येऽपि चिरं तिष्ठन्ति । किं पुनः पुरुषा–लोके ता
विराधका एव बोद्धव्याः प्रवचनलाघवहेतुत्वादिति, एवमेव कृतसामायिकायाः श्राविकाया उत्सर्गतो वस्त्रत्रयस्यैव ग्रहणं
श्रीसन्देहदोलावलीसूत्रे (६९ पत्रे) युगप्रधानश्रीजिनदत्तसूरिभिर्लिखितमस्ति, तथाहि—

"एवं कयसामइया, वि साविगा पढमनयमएणेह । कडिसाडगकंचुयमु–त्तरीज्ज–वत्थाणि धारेइ ॥ ४७ ॥" गाथा ।

ननु–कृतसामायिकश्राविकाया यद् वस्त्रत्रयं उत्सर्गतः प्रतिपादितं तत् ज्ञातं, परं अपवादतः सा कियन्ति वस्त्राणि
विभृयात् ? उच्यते—शीतादिकारणे सति प्रागुक्तपरिधानशाटक–कञ्चुकोत्तरीयरूपाणां औत्सर्गिकवस्त्राणामुपरि पुनः प्राव-
रणवस्त्रत्रयेण अङ्गानि आच्छादयति, अत एव शरीरलग्नवस्त्रत्रयादधिकं एकं द्वे वा त्रीणि वा च वस्त्राणि प्रावरीतुका-
माऽपि असौ प्रावरणं संदिशति एव प्रावृणोति नाऽन्यथा । प्रतिक्रमणे तु पोढाऽऽवश्यककरणवेलायां पुनस्त्रिपदं शीता-
द्यबाधाद्यपवादपरिगृहीतं प्रावरणरूपं वस्त्रस्थानत्रयं परिहरति, स्वस्थानोपयुक्तैकशाटिकाकञ्चुकोत्तरीयेभ्योऽन्यत् प्रतिक्र-
मणकाले श्राविकाया न कल्पते इत्यर्थः । इत्थमेव कृतसामायिकायाः श्राविकायाः अपवादपदेन श्रीजिनदत्तसूरियुगप्रधा-
नैरपि सन्देहदोलावलीसूत्रे (६९ पत्रे) प्रतिपादितमस्ति । तथाहि—

"चीअपएण तिण्हुवरि तिहिं तु वत्थेहिं पाउअगी उ । सामाइअवय पालइ, त्तपय परिहरइ पडिकमणे ॥ ४८ ॥"

ननु—अपवादे निर्ग्रन्थाना कल्पसप्तक अनुज्ञातमस्ति, तथाहि कल्पभाष्ये तृतीयोद्देशे—

"अप्पा असथरतो, नियारिओ होइ तिही वत्थेहिं । गिण्हति गुरुयिदिण्णे, पगासपडिलेहणे सत्त ॥ ३९८५ ॥
तिन्नि कसिणे जहन्ने, पच य पडिदुब्बलाइँ गेण्हेज्जा । सत्त य पडिजुण्णाइ, एय उक्कोसग गहण ॥ ३९८६ ॥" इति,

'निवारितो होइ'त्ति अभ्यादिविराधनातो निवारितो भवतीत्यर्थ । तत्कथ सामायिकस्थत्वेन निर्ग्रन्थतुल्यस्याऽपि श्राद्धस्य अपवादत' त्रीणि एव उक्तानि, कथ वा सामायिकस्थत्वेन निर्ग्रन्थीसमानाया श्राविकाया अपि त्रीण्येव उक्तानि ? इति चेत् उच्यते—यतीना यावत् जीविकव्रतत्वेन विकृष्टतप'कारित्वेन शीतलाहारभोजित्वेन अनभ्यङ्गशरीरत्वेन प्रायो मलिन-जीर्णवस्त्रत्वेन अनिवासोपाश्रयत्वेन रूक्षवृत्तित्वेन च शीत प्रचुर लगति, तेन च सोढेन अल्पसहननत्वेन ते घन आबा-ध्यन्ते इति तेषा सप्त उपदिष्टानि, श्राद्धास्तु मुहूर्त्तमात्रपाल्यसामायिकव्रतत्वादिना तद्विपरीता इति तेषा कियतापि शीतेन सोढेनाऽपि न कदाचिद् आबाधा भवतीति त्रीणि एव उक्तानि, एव श्राविकाणामपि भाव्य, अत्यन्तापवादे तु एव "जह्वा समाहिं बहूणि वि कडाइ पाउणइ" इति वचनात् साधूनामिव द्वयानामपि एषा बहूनि अपि प्रावरीतु कल्पन्ते । यदि वा विकृष्टतप प्रतिपत्तिवशात् यदा एव सामायिके चिरकाल तिष्ठति, यथोपधानतपोवाही, तदा अस्य गृहस्थस्याऽपि तावन्ति प्रावरणानि कल्पन्ते, यावद्भि प्रावृतै शीतधर्मादिना न आक्रम्यते, यद्यपि उपधानतपोवाही पौषधस्थ एवोच्यते न सामायिकस्थः, तथापि पौषधे सति अवश्यमेव सामायिक भवतीति, तदीया एव सर्वाऽपि उपसर्गापवादादिव्यवस्था

तत्र भवति, केवलं शयासंस्तारकादिविधिः एवाऽत्राऽधिकः । तन्मूलस्य शयनविधेः पौषधे एव उक्तत्वादिति । 'पुव्वं जाहे तह वि' इत्याद्योघनिर्युक्तिभाष्येण कल्पत्रयस्य प्रावरणमेव अपवादिकं साधोः उक्तं । नतु ग्रहणं, यतः औघिकोपकरणान्तर्गतत्वेन उत्सर्गेण साधुः कल्पत्रयं गृह्णाति यदुक्तं चतुर्दशउपकरणसंख्यायां, 'तिन्नेव य पच्छादगा' इति केवलमिदं संवर्त्तितमेव सत् उत्सर्गेण वामस्कन्धेन वहति शीतवातादिकारणेन पुनः प्रावृणोति, अत्र तु 'गिण्हई गुरुव दिन्ने' इत्यादिना कल्पभाष्येण कल्पसप्तकस्य ग्रहणमेव अपवादिकं उक्तं, ततो यतिः उत्सर्गेण तिस्रः प्रच्छादकाः संगृह्णाति अपवादतस्तु सप्त प्रावृणोति च, तिस्रोऽपि सप्ताऽपि अपवादतः एवेति न पूर्वापरविरोध इत्यर्थः, पुनरत्राऽर्थे विस्तरार्थिना युगप्रधानश्रीजिनदत्तसूरिविरचितं सन्देहदोलावलीसूत्रं तद्वृत्तिश्च द्रष्टव्ये ॥

इति साधूनां उत्सर्गे वस्त्राणामेकं, अपवादे त्रयं, अत्यन्तापवादे सप्तकं ।

कृतसामायिकश्राद्धानां उत्सर्गे एकं, अपवादे त्रयं, श्राविकाणां उत्सर्गे त्रयं अपवादे षट्कं इत्यधिकारः ॥ ९६ ॥

ननु—"गुरुविरहंमि अ ठवणा" इति वचनप्रामाण्यात् काष्ठादिस्थापना स्थाप्यते तत् युक्तं, परं सा स्थापना गुरोः वा अर्हतो वा यदि गुरोः तदा प्रतिक्रमणादौ क्रियमाणे शक्रस्तवपाठः तदग्रे न युक्तः, अथ यदि अर्हतः स्थापना तदा 'गुरुविरहंमि अ ठवणा' इति वाक्यं हृदि निधाय तत् स्थापनं असंगतं इव स्यात्, ततः किं तत्त्वं ? तत्रोच्यते—एका काष्ठादिस्थापना पञ्चानामपि परमेष्ठिनां अस्ति, अत्र पञ्चाऽपि परमेष्ठिनः स्थापिताः सन्ति । अथ कश्चित् प्रेरयिष्यति श्राविकाभिः गुरूणां संघट्टो रक्षणीयः, तर्हि कथं आर्यिकाः स्थापनाचार्यं स्थापयन्ति ? अथ निजमहत्तरां कल्प्यते इति चेत् तत्र स्थापनाचार्यं

पञ्चपरमेष्ठिनः स्थाप्यन्ते न साध्व्यः तथा च स्थापनायां सघट्टो भवतीति अचेतनत्वात् तीर्थंकरस्थापनावत् यथा श्राविकाणा तीर्थंकरप्रतिमासघट्टो न भवति एव स्थापनाचार्यस्याऽपि । यदुक्त श्रीव्यवहारभाष्ये दशमोद्देशके, तथाहि—

"दसविहवेयावच्च, इम समासेण होइ नायव [विन्नेय] । आयरिय–उवज्झाए, थेरे अ तवस्सि सेहे य ॥ १२३ ॥

अतरतकुलगणे य सघे साहम्मि वेयावच्चे अ । एएसिं तु दसण्ह, कायव्व तेरसपएहिं ॥ १२४ ॥" इति ।

परः प्राह–नन्वत्र आचार्यस्य वैयावृत्य उक्त न तु अर्हतः ? उच्यते–अत्र 'आयरिये' ति पदेन तीर्थङ्करो व्याख्यातोऽस्ति, यदुक्तम्—

"तित्थयरवेयावच्च न भणियमित्थ तु किं न कायव । किं वा न होइ निज्जर, तहिअ अह चेइआयरिओ ॥ १ ॥

"आयरियग्गहणेणं, तित्थगरो तत्थ होइ गहिओ उ । किं वा न होआयरिओ, आयर उवदिसते अ ॥ १२२ ॥"

तत एकस्यामेव स्थापनाया आवश्यकादिकरणकाले स्थापनाचार्य इति व्यपदिश्यते, चैत्यवन्दनवेलाया तु स्थापनाऽर्हन्निति, "जिणविरहमि अ जिणबिंब ठावणे" ति वचनात् । न वाच्य एकत्रैव अर्हद्व्यपदेश आचार्यव्यपदेशश्च विरुध्येत, तन्निबन्धयो अर्हत्त्व–गुरुत्वयो एकत्वसद्भावस्य आगमे सस्थापितत्वात्, तच्च प्रागव्यवहारभाष्यगाथाया आयरियपदेन द्वयमपि दर्शित, तीर्थङ्करस्य च आचार्यत्व सर्वत्र सिद्धान्तादिषु प्रतिपादितमस्ति । तत्र श्रीभगवत्या (११४ पत्रे) श्रीगोतमस्वामिना श्रीमहावीरदेवस्य धर्माचार्यत्व उक्तमस्ति, तथाहि–

"तए ण से भगव गोयमे खंदय कच्चायणस्सगोत्तं एव वयासी एव खलु खदया ! मम धम्मायरिए मम धम्मोवदेसए

समणे भगवं महावीरे उप्पन्ननाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली तियपच्चुप्पन्नमणागयवियाणए" इत्यादि । पुनः श्रीभगवत्यां कोणिकसंग्रामे गाढप्रहारजर्जरिताङ्गो नागपौत्रो वरुणनामा पर्यन्ताराधनाऽभिमुखः प्राह "नमुत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स आइगरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स त्ति", पुनः श्रीविशेषावश्यकगाथायामपि धर्माचार्यत्वे—

"ठवणा वि य निअगुरुणो, सुत्ते भंते त्ति जेण गणहारी । आमंतइ तित्थयरं, सेसा य अप्पणो य गुरुं ॥ १ ॥" इति ।

पुनः श्रीउपदेशमालासूत्रे श्रीधर्मदासगणिनाऽपि प्रोक्तं—

"आयरिय[भत्ति]धम्मरागो, कस्स सुनक्खत्तमहरिसीसरिसो । अवि जीविअं ववसिअं, न चेव गुरुपरिभवो सहिओ ॥१००॥"

पुनः श्रीपञ्चमाङ्गे सिंहानगारेण रेवत्यग्रेऽपि श्रीमहावीरदेवस्य अर्हतो धर्माचार्यत्वं प्रोक्तमस्ति, एवमनेकेषु स्थानेषु अर्हतो धर्माचार्यत्वं निगदितमस्ति, अतो न कश्चिद्विरोधः । ननु–भवतु नाम एकस्यामेव अवस्थायां स्थापनाचार्यो वा स्थापनार्हन् वा, परमसौ स्थाप्यप्रमाणमेव कर्तुमुचितो न लघुतरो महत्तरो वा, तावत्प्रमाणे हि तस्मिन् दृष्टे सोऽयं इति अध्यवसन्ति तद्भक्ताः, किं नाऽध्यवसितः कृतपुण्यप्रतिनिधिः कृतपुण्य इति तत्पुत्रैः इति वाच्यं । स्थापनाकल्पस्य आगमे अनियतमानस्यैव प्रतिपादितत्वात् तथाहि आवश्यके—

"अक्खे वराडए वा, कट्ठे पोत्थे य चित्तकम्मे अ । सब्भावमसब्भावं, ठवणाकप्पं विआणाहि ॥ १ ॥" इति ।

अथ वराटकानां स्वभावतो एव लघुत्वात् काष्ठानां च यादृच्छिकत्वेन अनियतत्वात्, किं च स्थाप्यप्रमाणा एव स्थापना यदि अभविष्यत् तदाऽर्हत्स्थापनाऽपि तादृशेवाऽकारयिष्यत् अर्हश्च उत्कृष्टतः पञ्चशतधनुःप्रमाणं एव, जघन्यतस्तु

पञ्चपरमेष्ठिन स्थाप्यन्ते न साध्व्य तथा च स्थापनाया संघट्टो भवतीति अचेतनत्वात् तीर्थंकरस्थापनावत् यथा श्राविकाणा तीर्थंकरप्रतिमासघट्टो न भवति एव स्थापनाचार्यस्याऽपि । यदुक्त श्रीव्यवहारभाष्ये दशमोद्देशके, तथाहि—

"दसविहवेयावच्च, इमं समासेण होइ नायव्वं [विज्ञेय]। आयरिय–उवज्झाए, थेरे अ तवस्सि सेहे य ॥ १२३ ॥

अतरतकुलगणे य सघे साहम्मि वेयावच्चे अ । एएसिं तु दसण्ह, कायव्व तेरसपएहिं ॥ १२४ ॥" इति ।

पर प्राह–नन्वत्र आचार्यस्य वैयावृत्य उक्त न तु अर्हतः ? उच्यते–अत्र 'आयरिये' ति पदेन तीर्थङ्करो व्याख्यातोऽस्ति, यदुक्तम्—

"तित्थयरवेयावच्च न भणियमित्थ तु किं न कायव्व । किं वा न होइ निज्जर, तहिअ अह चेइआयरिओ ॥ १ ॥

"आयरियग्गहणेण, तित्थगरो तत्थ होइ गहिओ उ । किं वा न होआयरिओ, आयर उवदिसते अ ॥ १३२ ॥"

तत एकस्यामेव स्थापनाया आवश्यकादिकरणकाले स्थापनाचार्य इति व्यपदिश्यते, चैत्यवन्दनवेलाया तु स्थापनाऽर्हन्निति, "जिणविरहमि अ जिणबिंब ठावणे" ति वचनात् । न वाच्य एकत्रैव अर्हद्व्यपदेश आचार्यव्यपदेशश्च विरुध्येत, तन्निबन्धयो अर्हत्त्व–गुरुत्वयो एकत्वसद्भावस्य आगमे सस्थापितत्वात्, तच्च प्राग्व्यवहारभाष्यगाथायां आयरियपदेन द्वयमपि दर्शित, तीर्थङ्करस्य च आचार्यत्व सर्वत्र सिद्धान्तादिषु प्रतिपादितमस्ति । तत्र श्रीभगवत्या (११४ पत्रे) श्रीगौतमस्वामिना श्रीमहावीरदेवस्य धर्माचार्यत्व उक्तमस्ति, तथाहि—

"तए ण से भगव गोयमे खदय कच्चायणस्सगोत्त एव वयासी एव खलु खंदया ! मम धम्मायरिए मम धम्मोवदेसए

समणे भगवं महावीरे उप्पन्ननाणदंसणधरे अरहा जिणे केवली तियपच्चुप्पन्नमणागयवियाणए" इत्यादि । पुनः श्रीभगवत्यां कोणिकसंग्रामे गाढप्रहारजर्जरिताङ्गो नागपौत्रो वरुणनामा पर्यन्ताराधनाऽभिमुखः प्राह "नमुत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स आइगरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स त्ति", पुनः श्रीविशेषावश्यकगाथायामपि धर्माचार्यत्वे—

"ठवणा वि य निअगुरुणो, सुत्ते भंते त्ति जेण गणहारी । आमंतइ तित्थयरं, सेसा य अप्पणो य गुरुं ॥ १ ॥" इति ।

पुनः श्रीउपदेशमालासूत्रे श्रीधर्मदासगणिनाऽपि प्रोक्तं—

"आयरिय[भत्ति]धम्मरागो, कस्स सुनक्खत्तमहरिसीसरिसो । अवि जीविअं ववसिअं, न चेव गुरुपरिभवो सहिओ ॥१००॥"

पुनः श्रीपञ्चमाङ्गे सिंहानगारेण रेवत्यग्रेऽपि श्रीमहावीरदेवस्य अर्हतो धर्माचार्यत्वं प्रोक्तमस्ति, एवमनेकेषु स्थानेषु अर्हतो धर्माचार्यत्वं निगदितमस्ति, अतो न कश्चिद्विरोधः । ननु–भवतु नाम एकस्यामेव अवस्थायां स्थापनाचार्यो वा स्थापनार्हन् वा, परमसौ स्थाप्यप्रमाणमेव कर्तुमुचितो न लघुतरो महत्तरो वा, तावत्प्रमाणे हि तस्मिन् दृष्टे सोऽयं इति अध्यवसन्ति तद्भक्ताः, किं नाऽध्यवसितः कृतपुण्यप्रतिनिधिः कृतपुण्य इति तत्पुत्रैः इति वाच्यं । स्थापनाकल्पस्य आगमे अनियतमानस्यैव प्रतिपादितत्वात् तथाहि आवश्यके–

"अक्खे वराडए वा, कट्ठे पोत्थे य चित्तकम्मे अ । सब्भावमसब्भावं, ठवणाकप्पं विआणाहि ॥ १ ॥" इति ।

अथ वराटकानां स्वभावतो एव लघुत्वात् काष्ठानां च यादृच्छिकत्वेन अनियतत्वात्, किं च स्थाप्यप्रमाणा एव स्थापना यदि अभविष्यत् तदाऽर्हत्स्थापनाऽपि तादृशेवाऽकारयिष्यत् अर्हंश्च उत्कृष्टतः पञ्चशतधनुःप्रमाणं एव, जघन्यतस्तु

सद्य हस्तमान एव भवति, तथा च सति तन्मानतो लघुतरार्हत्प्रतिमा सर्वा अपि अप्रमाणता प्राप्स्यन्ति, साम्प्रत तु अर्हत् प्रतिमा लघुतरा प्रतिग्राम प्रतिनगर प्रतिदेवगृह दृश्यन्ते, तत तासा समाराधन अफलमेव स्यात् न च तदफल भवति सविघ्नश्रुतधरै आहतत्वात्। तस्मात् यथा स्थाप्यमानात लघ्व्यो लघुतरा-लघुतमाऽपि तीर्थकृत्प्रतिमा आराध्यन्ते तथा स्थापनाचार्योऽपि, तथा शीतलाचार्येणाऽपि श्रीआवश्यके गुरुस्थापना स्थाने दण्डक स्थापितोऽस्ति। पुनर्विस्तरार्थिना श्रीसन्देहदोलावलीवृहद्वृत्ति द्रष्टव्या ॥ ९७ ॥

॥ इति स्थापनाया पश्चाऽपि परमेष्ठिन इत्यधिकार ॥ ९७ ॥

ननु-श्रुतदेवतादीना कायोत्सर्ग प्रतिक्रमणे क्रियते, स सिद्धान्तोक्त्या आचरणया वा क्रियते ? उच्यते-आचरणया, यदुक्त श्रीहरिभद्रसूरिभि श्रीपञ्चवस्तुकवृत्तौ (८० पत्रे), तथाहि—

"पम्हट्ठमेरसारण, विणओ उ ण फेडिओ हवइ एव । आयरणा सुयदेवय-माईण होइ उस्सग्गो ॥ ४९१ ॥"

वृत्ति-आचरणया श्रुतदेवतादीना भवति कायोत्सर्ग, आदिशब्दात् क्षेत्रभवनदेवतापरिग्रह इति। ननु इय आचरणा कदा जाता ? उच्यते-पूर्वधरकाले सभाव्यते—यत श्रीवीरनिर्वाणाद्वर्षसहस्रे गते पूर्वश्रुत व्यच्छिन्न, अथ च श्रीहरिभद्रसूरिस्तु वीरनिर्वाणात् पञ्चपञ्चाशदधिकवर्षसहस्रे व्यतीते दिव गतः, यदुक्त—"चउसयतिपन्नवरिसे ४५३, कालगगुरुणा सरिस्सई गहिआ। चउसयसत्तरिवरिसे ४७०, वीराओ विक्कमो जाओ ॥ ११ ॥ तत —"पचसए पणतीए, विक्कमकालाओ झत्ति अत्थमिओ। हरिभद्दसूरिसूरो, निवुओ दिसओ सिवसुख ॥ १०० ॥" इति। श्रीहरिभद्रसूरिणा

तु पञ्चवस्तुके आचरणया श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरणं लिखितं, ततः सा आचरणा श्रीहरिभद्रसूरितः प्राक् पूर्व-
धरकाले एव जातेति ॥
ननु–भवतु नाम श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरणं पूर्वधरकालेऽपि तस्य दृश्यमानत्वात्, परं श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गकरणं
सम्यग्दृशां न युज्यते इति यत् कस्यचिद्वचनं, तद् अयुक्तं, आगमे तस्य उपदिष्टत्वात्, तथाहि—(८० पत्रे)
चाउमासिय वरिसे, उस्सग्गो खित्तदेवयाए उ । पक्खिय सिज्जसुराए, करिंति चउमासिए वेगे ॥ ४९२ ॥ इति श्रीआ-
वश्यककायोत्सर्गनिर्युक्तौ (पत्रे ७९४) पुनः चाउम्मासिअ संवच्छरिएसु सवेऽवि मूलउत्तरगुणाणां आलोयणं दाऊणं पडि-
क्कमंति, खेत्तदेवयाए उस्सग्गं करेंति, केई पुण चाउम्मासिगे सिज्जदेवयाएवि काउस्सग्गं करिंति, इति श्रीआवश्यकवृत्तौ ।
पुनरपि चाउम्मासिए एगो उवस्सयदेवयाए काउस्सग्गो कीरइ, संवच्छरिए खित्तदेवयाएवि कीरइ अब्भहिओ इति श्रीआ-
वश्यकचूर्णौ । तथा श्रुतदेवतायाश्च आगमे महती प्रतिष्ठा दृश्यते, तथाहि–
सुयदेवयाए असायणाए सुतदेवता जाए सुयमहिट्ठिअं तीए आसायणा, नत्थि सा, अकिंचित्करी वा एवमादि श्रीआवश्यकचूर्णौ—
"जा दिट्ठिदाणमित्तेण देइ पणयाण नरसुरसमिद्धिं । सिवपुररज्जं आणारयणा देवीइ तीइ नमो ॥ १ ॥"
श्रीआराधनापताकायाम्—
"यत्प्रभावादवाप्यन्ते, पदार्थाः कल्पनां विना । सा देवी संविदे नस्तादस्तकल्पलतोपमा ॥ २ ॥"
इति । श्रीउत्तराध्ययनबृहद्वृत्तौ—

"यस्या प्रसादमतुल, सप्राप्य भवन्ति भव्यजननिवहा । अनुयोगवेदिनस्ता, प्रयत श्रुतदेवता वन्दे ॥ १ ॥" इति ।

श्रीअनुयोगद्वारवृत्तौ तथा—

"पचविहायारविसुद्धिहेउमिह साहु सावगो वावि । पडिकमण सह गुरुणा, गुरुविरहे कुणइ इक्कोऽवि ॥ १ ॥ वदित्तु चेइयाइ, दाउं चउरादिए खमासमणे । भूनिहियसिरो सयलाइयारमिच्छुक्कड देइ ॥ २ ॥ सामाइअपुवमिच्छामि ठाइउ काउस्सग्गमिच्चाइ इत्यादि १३ पुण पणवीसुस्सास, उस्सग्ग कुणइ पारए विहिणा । तो सयलकुसलकिरिआ-फलाण सिद्धाण पढइ थय ॥ १४ ॥ अह सुअसमिद्धिहेउ, सुअदेवीए करेइ उस्सग्ग । चिंतेइ नमुक्कार, सुणइ य देइ य तीइ थुइ ॥ १५ ॥ एव खित्तसुरीए, उस्सग्ग कुणइ सुणइ देइ थुइ । पढिऊण पचमगल-मुवविसइ पमज्ज सडासे ॥ १६ ॥ पुव-विहिणेव पेहिअ, पुत्तिं दाऊणवदण गुरुणो । इच्छामो अणुसट्ठिं, ति भणिय जाणूहिं तो ठाइ ॥ १७ ॥ गुरुथुइगहणे थुइ तिन्नि वद्धमाणक्खरस्सरो पढइ । सक्कत्थय थव पढिअ कुणइ पच्छित्तउस्सग्ग ॥ १८ ॥ एव ता देवसिअ, राइअमवि एवमेव नवरि तहिं । पढम दाउ मिच्छामि दुक्कड पढइ सक्कथय ॥ १९ ॥ उट्ठिय करेइ विहिणा, उस्सग्ग इत्यादि गाथा ॥ २६ ॥ इच्छामो अणुसट्ठिं, ति भणिय उवविसिअ पढइ तिण्णि थुई । मिउसद्देण सक्क-त्थयाइ तो चेइए वदे ॥ २७ ॥ अह पक्खिय चउद्दसि-दिणमि पुव्व च तत्थ देवसिअ । सुत्तत पडिकमिउ, तो सम्ममिम कम कुणइ ॥ २८ ॥ मुह-पोत्ती वदणय, सबुद्धाखामण तहाऽऽलोए । वदण पत्तेअ खामण च वदणयमह सुत्त ॥ २९ ॥ सुत्त अब्भुट्ठाणं, उस्सग्गो पुत्ति वदणय तहय । पज्जतियखामणय, तह चउरो छोभवदणया ॥ ३० ॥ पुव्वविहिणेव सव्व, देवसिअ वदणाइ तो कुणइ ।

सिज्जसुरी उस्सग्गे, नेओ संतिथयस्स पढणे य ॥ ३१ ॥ एवं चिअ चउम्मासे, वरिसे अ जहक्कमं विही णेओ । पक्खिय-
चउमासवरिसेसु, नवरि नामस्स नाणत्तं ॥ ३२ ॥ इति योगशास्त्रतृतीयप्रकाशवृत्तौ (२४८ पत्रे), एवं पाक्षिकवृत्तावपि
श्रुतदेवतास्तुतिः, तथाहि—"सुअदेवया-भगवई०" श्रुताधिष्ठात्री देवता भवति च श्रुताधिष्ठात्री देवता, यदुक्तं कल्पभाष्ये—
"सव्वं च लक्खणोवेयं, समाहिं दिंति देवया । सुत्तं व लक्खणोवेयं, जिणसव्वन्नुभासियं ॥ १ ॥" भगवतीपूजा ज्ञानाव०
इत्यादि, ननु—कथं श्रुताधिष्ठातृदेव्या व्यन्तरादिप्रकारायाः कर्मक्षपणे सामर्थ्यं ? उच्यते—तद्गोचरशुभध्यानस्याऽपि
स्मर्तुः कर्मक्षयहेतुत्वेन अभिहितत्वादिति । एवं निशीथभाष्यचूर्णौ षोडशोदेशकेऽपि [भत्र] वनदेवतादीनां कायोत्सर्गकरणं
लिखितमस्ति, तथाहि—

"ताहे दिसाभागं अमुणंता सबालवुड्ढगच्छस्स रक्खणट्ठा वणदेवयाए उस्सग्गं करिंति सा आकंपिआ दिसभागं पंथं
वा कहेज्ज, सम्मदिट्ठिदेवया अण्णववएसओ वइ आएताविं उवति ते साधू तं, वइयं पासित्ता आसासिया ते साहू ता ते
देवयाए गोउलपरंपरएणं ता वाणीया जाव जणवदं पत्ता ताहे सा देवता अंतिमवइयाए उवगरणं विंटियं विस्सरावेइ,
तीए अट्ठा साहुणो निउत्ता गोउलं न पेच्छंति, वेंटियं घेत्तुं पडिगया गुरुणो कहंति नत्थि सा वइयत्ति, नायं जहा
देवयाए कयमिति । एत्थ सुद्धोचेव नत्थि पच्छित्तं" इत्यादि । एवमेव श्रीदेवेन्द्रसूरिभिरपि श्रीसंघाचारवृहद्वृत्तौ
(३७० पत्रे) सम्यग्दृष्टिदेवदेवीनां स्मरणीयत्वादिना व्यवस्थापनं व्यधायि, तथाहि—"इह सुरा य सरणिज्जत्ति" इहशब्दः
पूर्वद्वारे संयोजितोऽपि डमरुकमणिन्यायेन अत्राऽपि संबध्यते । ततश्च इहेति संपूर्णचैत्यवन्दनायां क्रियमाणायां सुराश्च

सूर्यश्चेति 'पुरुषस्त्रियो'ऽपि एकशेषे सुरा ते चात्र यक्षाम्बाप्रभृतयः सम्यग्दृष्टिदेवता ज्ञातव्या, न तु अर्हन्त, तेषा प्राग् वन्दनीयत्वेन अभिहितत्वात् अनुशासकत्वात् स्मारकत्वाच्च, एते च किं इत्याह–'सरणिज्जत्ति' स्मरणीयास्तु तद्गुणानुचिन्तनोत्कीर्तनादिनोपबृंहणीया, स्तवनीया इत्यर्थ । श्लाघ्यश्च जिनप्रवचनस्थ स्वल्पगुणोऽपि, सम्यग्दृष्टिप्रशसायाः कर्मक्षयकारणत्वात् । उक्त च–"गुणपगरिसबहुमाणो, कम्मक्खयकारण जेण त्ति" । नैव चेत्तदा उत्तरोत्तरसयमस्थानवर्तिभि साधुभिः जघन्यजघन्यतरादिसयमस्थानवर्तिन साधवोऽप्यनुपबृंहणीया स्यु, तैश्च नियमादिसु दृढाः श्रावका । न च एतदागमे दृष्ट इष्ट वा, यत् गुणिना गुणा न प्रशस्याः, दर्शनमालिन्याद्यवाप्ते । आह च "नो खलु अप्परिवडिए निच्छयओऽमइलिए य सम्मत्ते । होइ तओ परिणामो जत्तो अणुववूहणाईय त्ति" ॥ १ ॥ देशविरताना वा अविरताना वाऽविरतसम्यग्दृष्टय श्राद्धाः सत्काराद्यर्हा न स्यु, तथा च सति–

तम्हा सव्वपयत्तेण, जो नमुक्कारधारओ । सावओ सोऽवि दिट्ठव्वो, जहा परमबंधवो ॥ १ ॥

इत्यादि अपार्थक स्याद् एव च सकलागमव्यवहारलोपात् विमर्शनीय इद सूक्ष्मधिया इति । यद्वा स्मरणीया–स्मारणादिषु प्रेरणार्हा, तत्र "पमुट्ठे गाहा" अयमर्थ –वैयावृत्त्यादिकारका गीयन्ते, तत्र चाऽनादरयता भवता तत् किं स्वकृत्यमपि विस्मृत ? न युक्तमत्र प्रमादयितु, दुर्लभा हि पुनरिय सामग्री २, दु खद प्रमादारि ३ दुरितो भयोदधिविनिपातः ४ स्वनामैव सत्यापयति इत्यादि व्यङ्ग्यार्थगर्भितविशेषणद्वारेण स्मारणादि क्रियते, अथवा स्मरणीयाः सघादिकृत्ये वैयावृत्त्यप्रभावनादौ उभयलोकसुखावहे प्रेरणार्हे तत्तत्करणशक्तियुक्तत्वात्तेषा । इद उक्त भवति–यदाऽमुकसघे प्रभावनादि करिष्यथ तदाऽह अमुक

कायोत्सर्गादिकं पारयिष्यामि इत्यादिना सुदर्शनप्रियामनोरमाया इव तत्र तत्र संघकृत्ये प्रवर्तयितव्याः। अत्र चायं निशीथ-चूर्ण्युक्तो विधिः "पुव्वं अणुसिट्ठी किज्जइ थुइत्ति भणियं होइ, अणुसिट्ठी थुइति एगट्ठेत्ति" भाष्यवचनात् "साहु कयं ते एवं, वुच्चइ, जहा चंपाए सुभद्दा। नागरजणेण अणुसिट्ठा धन्ना सपुन्ना सत्ति ॥ १ ॥ तेओ उवालंभो, दिज्जइ साणुण। ओव एसपयाणं, कीरइ त्ति वुत्तं भवति ॥ २ ॥ पच्छा सो उवग्गहो किज्जइ २ भणियं च–दाणे दवावणे करणे अ, करणे य कयम-णुण्णाए। उवहिअमणुवहिअं वा, जाणहि उवग्गहं एअं ॥ ३ ॥ एवमेव तत्रैव ग्रन्थे (३९४) पत्रेऽपि तथा च तत्पाठः–चतु-र्थी स्तुतिः पुनर्वैयावृत्त्यकराणां–यक्षाम्बाप्रभृतीनां सम्यग्दृष्टिदेवतानां, किमर्थमित्याह–उपयोगार्थं स्वकृत्येषु तेषां सावधानता-निमित्तं भवति च गुणोपबृंहणतः तत्तद्भाववृद्धिः। ततश्च स्वकार्यकारित्वोपयुक्तत्वाज्जगत् प्रसिद्धं एतद् यत्प्रशंसातः सोत्साहं सर्वकार्यकरणादर इति। 'तु' शब्दो विशेषकः तेन याः श्रुताङ्गीशासनदेवतादिविषयाः स्तुतयः ताः सर्वा अपि चतु-र्थस्तुतौ निपतन्ति, गुणोपबृंहणद्वारेण तासामपि उपयुक्ततादिफलत्वादिति । स्तुति[युगलेषु]युगन्तेषु तथा निबन्धनात्, गुणोत्कीर्तनस्य द्वितीयस्तुतिरूपत्वात्, तथाहि–जिनज्ञानस्तुतिर्वन्दनाद्यात्मकत्वाद् एका गण्यते, वैयावृत्यकरादिस्तुतयस्तु द्वितीया गुणोत्कीर्तनादिरूपत्वात्, एवमेव युगलत्वसिद्धेः, भावितं चैतत् पंचमे वन्दनाद्वारे अत एव क्वचिद्युगले चतुर्था-स्तुतिः सर्वे यक्षाम्बिकेत्यादि वैयावृत्यकराणां, क्वाऽपि च भूयासुः। सर्वदा देवा देवीभिरित्यादि सामान्यतः सर्वदेवतानां कुत्राऽपि "गौरी सैरिभेति" विद्यादेवतानां अन्यत्र 'निष्पङ्कव्योमनीले' ति देवविशेषविषया एकत्र विकटदर्शने ति देव्या एव, कुत्रचिद् च "आमूलालोलधूली"त्यादि श्रुतदेवतायाः इत्यादि परिभावनीयं। इदं सूक्ष्मधिया कुग्रहादिपरिहारेण। कायोत्सर्ग-

विषयेऽपि बहु विमर्शनीय, यतो दैवसिकावश्यकमध्ये सामान्यतो वैयावृत्यकरान् विमुच्य केवलश्रुतदेवतादेः कायोत्सर्गकरण, पाक्षिकादौ तु भवनदेव्या , दीक्षादौ तु शासनदेव्यादीनामपि, अल प्रसगेन, तत्त्व तु परमर्षयो विदन्ति ॥ ९८ ॥

॥ इति श्रुतदेवतादिकायोत्सर्गस्थापनाधिकारः ॥ ९८ ॥

ननु—श्रीखरतरगच्छीयसाधुसाध्व्य सुविहितनामविश्राणा अपि मृत्तिकाघटकेन पानीय विहरन्ति तत्र रक्षन्ति तत् किं तत्र जीवससक्तिसद्भावात् ? उच्यते, श्रीस्थानाङ्गे (१३८ पत्रे) तृतीयस्थाने तृतीयोद्देशके पानीयघटस्य साधुसाध्वीना उक्तत्वात् तथाहि—"कप्पइ निग्गथाण वा निग्गथीण वा तओ पायाइ धारित्तते वा परिहरित्तते वा त० लाउयपादे वा दारुपादे वा मट्टियापादे वा" (सूत्र १७०) व्याख्या—अलाबुपात्रक—तुम्बक दारुपात्र—काष्ठमय मृत्तिकापात्र—मृण्मय शराववार्घटिकादि, शेष सुगम, अत्र वार्घटिकाशब्देन पानीयलघुघटिका प्रोक्ता । जीवोत्पत्तिपर्यन्त तु यतनावन्त साधवो रक्षन्त्येव न कथचित् रक्षणे तु तत्रोत्पन्नपूतरकजीवपानीय ग्रन्थोक्तविधिना गृहस्थादिभ्य प्रयच्छन्ति, प्रत्युत काष्ठलोष्टिकादिधारणे तु क्रीतदोषस्य साक्षात् दृश्यमानत्वात् बहुमूल्यत्वाच्च । न तद्धारणनियमो विचार्यमाण सयमसुखावहो मृत्तिकापानीयलघुघटिका' तु अल्पमूल्यत्वात् सुखेन शुद्धत्वेन मिलनत्वात् सयमोपष्टम्भकारिणो भवतीति युक्तमेव तद्धारणम् ॥ ९९ ॥

॥ इति मृत्तिकापानीयघटिकारक्षणाधिकार॰ ॥ ९९ ॥

ननु—सघादीना विघ्नोपद्रवशान्त्यै शान्तिविधिः क्रियते स शान्तिविधि क ?, कुत्र प्रतिपादितश्च ? उच्यते—स विधिः कोऽपि प्राक्तनलिखितानुसारेण, कोऽपि च महेयादौ [उत्सवे] विधिज्ञश्रावकक्रियमाणानुक्रमस्य स्वय दर्शनेन च लिख्यते, तथाहि—

शुभदिने शुभवेलायां शुभमुहूर्ते संघस्य कारकस्य वा चन्द्रबले सति गुरूपदेशेन संघस्य समुदायं सर्वं मेलयित्वा देवगृहे समेत्य स्नात्रकरणानन्तरं देवाग्रतः धौतं पवित्रं निश्चलं पट्टकं स्थापयित्वा तदुपरि केशरादितिलकपूर्वं ज्ञान–दर्शन–चारित्राणां अनुक्रमेण तन्दुलपुञ्जिकारूपा स्थापना क्रियते, ततो मूलनायकस्य दक्षिणाङ्गे इन्द्र १ अग्नि २ यम ३ नैर्ऋत ४ वरुण ५ वायु ६ कुबेर ७ ईशान ८ ब्रह्म ९ नागानां १० दशदिक्पालानां पूर्ववत् स्थापना क्रियते, ततो मूलनायकवामाङ्गे आदित्य १ सोम २ मंगल ३ बुध ४ बृहस्पति ५ शुक्र ६ शनैश्चर ७ राहु ८ केतु ९ नवग्रहस्थापना क्रियते, ततः तद्दिश्येव चैत्यदेवता १ क्षेत्रदेवता २ देशदेवता ३ स्थापनात्रयं क्रियते, एवं २५ पुञ्जिकानां स्थापना कार्या। तदनु सर्वासां पुञ्जिकानामुपरि वलिपुष्पधूपनैवेद्यवासादिप्रक्षेपः कार्यः। ततः—

पुञ्जिकासु च ये देवा, देव्योऽपि गुरुणोदिताः। वलिपूजां प्रतीच्छन्तु, सन्तु संघस्य शान्तये ॥ १ ॥

अनेन श्लोकेन सर्वासामुपरि अखण्डजलधारादानं कार्यं, ततः सर्वं गृहागते पर्पटादिमिश्रभाजनं बृहत्तरं भृत्वा एकस्य हस्ते दत्त्वा पूर्वदिक्संमुखं भूत्वा जलधारादानपूर्वं पूर्वदिशि वलिः प्रक्षिप्यते, तत्र–श्लोकश्चाऽयम्—

ऐरावतसमारूढः, शक्रः पूर्वदिशि स्थितः। संघस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ १ ॥

एवमाग्नेय्यां दिशि–आग्नेय्याविदिशः स्वामी, श्रीवह्निश्छागवाहनः। संघस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ २ ॥

एवं दक्षिणस्यां दिशि–दक्षिणस्या दिशः स्वामी, यमो महिपवाहनः। संघस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ ३ ॥

एवं नैर्ऋतदिशि–याम्यऽपांतरालेऽसौ, नैर्ऋतिः शववाहनः। संघस्य शान्तये सोऽस्तु, वलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ ४ ॥

एव पश्चिमदिशि—य प्रतीच्या दिशो नाथो, वरुणो मकरस्थित । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ५ ॥ एव वायव्यदिशि—हरिणो वाहन यस्य, वायव्याधिपति स्मर । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ ६ ॥ एवमुत्तरदिशि—निधाननवकारूढ, उत्तरस्या दिश प्रभु । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजां प्रतीच्छतु ॥ ७ ॥ एव-मीशानदिशि—सिते वृषेऽधिरूढः स—ईशानो विदित प्रभु । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ८ ॥ एवमधोदिशि—पाताळाधिपतिर्योऽस्ति, सर्वदा पद्मवाहन । संघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ ९ ॥ एवमू-र्ध्वदिशि—ब्रह्मलोकविभुर्योऽस्तु, राजहससमाश्रित । सघस्य शान्तये सोऽस्तु, बलिपूजा प्रतीच्छतु ॥ १० ॥ एवं दशस्वपि दिक्षु जलधारादानेन स्वस्वदिक्स्वामि श्लोकप्रतिपादेन च बलि प्रक्षिप्यते, प्रथम प्रान्ते च श्लोकादौ नमोऽर्हत् सिद्धेति कथ्यते । एतस्मिन् विधौ कृतेऽत्र प्रस्तावे यदि सघसामुदायिकः शान्ति तदा देवगृहसत्क कलशो गृह्यते, यदि एक कोऽपि कारयति तदा शान्तिकारकगृहात् चतुरश्चलसघवसुन्दरीशिरसि आरोप्य बहुगीतगानतानमानदानपाञ्च-जन्यशब्दादिवादित्रे वाद्यमाने अन्तर्धवलित पञ्चरत्नोपेत मुखवेष्टितमुहलीसूत्र उपरि समाच्छादितकसुम्भलवल्ल कलश समानीय पूर्वकृतस्वस्तिकोपरि स्थाप्यते कलशमध्ये श्रीशान्तिनाथप्रतिमा निश्चला सुसज्जिता कृत्वा मोच्या, कलशोपरि-ष्टात् ऊर्ध्वं तणीचतुष्कमध्ये उपर्युपरि प्रोतखाजिलीपकाश्च बध्यते, तणीमध्यतो महुलीदवरको लम्बमानस्तथा बध्यते यथा कलशोपरि मुखमध्यभागे तिष्ठति, तत्र च सघसमुदायको महुलीकन्दुको बध्यते, कलशस्य पुष्पचन्दनपूजा कार्या । गुरुरपि वासक्षेप करोति । तत कलशाग्रे कुसुमाञ्जलि १ लवणपानीय २ परिधापनिका ३ आरात्रिका ४ मङ्गलप्रदीपा ५

क्रियन्ते, मङ्गलप्रदीपश्च घृतमयः कसुम्भलवृत्तिकश्च तादृग्विधेयो यथा एकयैव वृत्त्या प्रज्वलन् संपूर्णशान्तिघोषणादिकृत्यं यावत् न विध्याति [संपूर्ण]। पश्चात् चतुर्विधसंघसहितो गुरुः ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य शक्रस्तवं आदितः कृत्वा अष्टादशभिः स्तुतिभिर्देवादीन् वन्दते, आन्तरणीदोषो न कर्तुं देयः, देवतायाश्च स्तुतय इमाः—यदंघ्रिनमनादेव, देहिनः सन्ति सुस्थिताः। तस्मै नमोऽस्तु वीराय, सर्वविघ्नविघातिने ॥ १ ॥ सुरपतिनतचरणयुगा—न्नाभेयजिनादिजिनपतीन् नौमि। यद्वचनपालनपरा, जलाञ्जलिं ददतु दुःखेभ्यः ॥ २ ॥ वन्दन्ति वन्दारुगणाग्रतो जिनाः, सदर्थतो यद्रचयन्ति सूत्रतः। गणाधिपास्तीर्थसमर्थनक्षणे, तदङ्गनामऽस्तु मतं नु मुक्तये ॥ ३ ॥ शक्रः सुरासुरवरैः सहदेवताभिः, सर्वज्ञशासनसुखाय समुद्यताभिः। श्रीवर्धमानजिनदत्तमतप्रवृत्तान्, भव्यान् जनानवतु नित्यममङ्गलेभ्यः ॥ ४ ॥ ततः श्रीशान्तिनाथदेवाधिदेवाराधनार्थं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थू इत्यादि। रोगशोकादिभिर्दोषै—रजिताय जितारये। नमः श्रीशान्तये तस्मै, विहितानतशान्तये ॥ ५ ॥ ततः श्रीशान्तिदेवतानिमित्तं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थू इत्यादि। श्रीशान्तिजिनभक्ताय, भव्याय सुखसम्पदम्। श्रीशान्तिदेवता देया—दशान्तिमपनीय [ते] मे ॥ ६ ॥ ततः। श्रीश्रुतदेवतानिमित्तं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थू इत्यादि। सुवर्णशालिनी देयाद्, द्वादशाङ्गी जिनोद्भवा। श्रुतदेवी सदा मह्य—मशेषश्रुतसम्पदम् ॥ ७ ॥ ततः श्रीभवनदेवतानिमित्तं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थू इत्यादि। चतुर्वर्णाय संघाय, देवीभवनवासिनी। निहत्य दुरितान्येपा, करोतु सुखमक्षतम् ॥ ८ ॥ ततः क्षेत्रदेवतानिमित्तकं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थू इत्यादि। यासां क्षेत्रगताः सन्ति, साधवः श्रावकादयः। जिनाज्ञां साधयन्तस्ता, रक्षन्तु क्षेत्रदेवताः ॥ ९ ॥ ततः श्रीअम्बिकादेवतानिमित्तं करेमि काउस्सग्गं अन्नत्थू

इत्यादि । अम्बा निहितडिम्बा मे, सिद्धबुद्धश्रुतान्विता । सिते सिंहे स्थिता गौरी, वितनोतु समीहितम् ॥ १० ॥ तत श्रीपद्मावतीदेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । धराधिपतिपत्नीया, देवी पद्मावती सदा । क्षुद्रोपद्रवत सा मा, पातु फुल्लत्फणावली ॥ ११ ॥ तत॰ श्रीचक्रेश्वरीदेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । चञ्चच्चक्रकरा चारु-प्रवालदलसन्निभा । चिर चक्रेश्वरी देवी, नन्दतादवताञ्च माम् ॥ १२ ॥ तत श्रीअच्छुप्तादेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । खड्गखेटककोदण्ड-बाणपाणितडिद्युति । तुरङ्गगमनाऽच्छुप्ता, कल्याणानि करोतु मे ॥ १३ ॥ तत॰ श्रीकुबेरादेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । मथुरापुरि सुपार्श्व-श्रीपार्श्वस्तूपरक्षिका । श्रीकुबेरा नरारूढा, सुताङ्काऽवतु वो भयात् ॥ १४ ॥ तत श्रीब्रह्मशान्तिदेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । ब्रह्मशान्ति॰ स मा पाया-दपायाद्वीरसेवक । श्रीमत्सत्यपुरे सत्या, येन कीर्ति॰ कृता निजा ॥ १५ ॥ तत श्रीगोत्रदेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । या गोत्र पालयत्येव, सकलाऽपायतः सदा । श्रीगोत्रदेवता रक्षा, सा करोतु नताऽङ्गिनाम् ॥ १६ ॥ तत श्रीशक्रादिसमस्तदेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । श्रीशक्र-प्रमुखा यक्षा॰, जिनशासनसंस्थिता॰ । देवदेव्यस्तदन्येऽपि, सघ रक्षन्त्वपायत ॥ १७ ॥ तत सिद्धायिका-श्रीशासनदेवतानिमित्त करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थू इत्यादि । श्रीमद्विमानमारूढा, यक्षमातङ्गसेविता । सा मा सिद्धायिका पातु, चक्रचापेषु धारिणी ॥ १८ ॥

अस्मिन् कायोत्सर्गे लोगस्स ४ पारिते लोगस्स १ तत उपविश्य नमस्कारशक्रस्तवादिकथनपूर्वं जयवीयरायपर्यन्तं वाच्यं। ततः संपूर्णाङ्गोपाङ्गाः सभार्याः सुशीलाः सपुत्राः समृद्धा बद्धहस्तमहुलीदवरका गुणनभणनविचक्षणा अष्टौ इन्द्रस्थानीयाः परिहितधौतिका आकार्यन्ते, तत्र द्वौ हस्तयोः कलशं गृहीत्वा तिष्ठत, एको धूपं ददाति, एकः कुसुमचन्दनवासक्षेपं करोति, अन्ये चत्वारो मधुरस्वरेण शान्तिपूर्वकं सप्तस्मरणादि गुणयन्ति। तथा द्वौ कलशधारकौ कुण्डिकातः कलशान् भृत्वा सप्तनमस्कारपूर्वं सप्तजलधारा दत्तः पश्चात् नमोऽर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायेति पूर्वं अजितशान्तिस्तवः पठ्यते, पदे पदे जलधारादानं एवमग्रेतनस्मरणे अपि, भक्तामरशान्तिद्वयादीन्यपि। एवमन्योऽपि सर्वसंघः सप्तस्मरणादि गुणयति पश्चाद् भृते मूलकलशे पूर्वं रक्षित श्रीपार्श्वनाथप्रक्षालनपानीयमपि कलशमध्ये क्षिप्यते, ततो मङ्गलप्रदीपं भ्रामयित्वा—

चेलोत्क्षेपैः पुष्पधूपादिदानैः, सम्मान्यश्रीदिक्पतीनां विसर्गम्।
कृत्वा शेषान् शेषदिव्यावतारान्, प्राग्वानारात् प्रेषयेत् स्वाधिवासान् ॥ १ ॥

अर्हदभिषेकदर्शित—सान्निध्यनिरस्तकल्मषोल्लाघाः। गच्छन्ति यथास्थाने, ये केचिदुपागता देवाः ॥ २ ॥

शक्राद्या लोकपाला दिशि विदिशि गताः शुद्धसद्धर्मसक्ताः, आयाताः स्नात्रकाले कलशहृतिकृते तीर्थनाथस्य भक्त्या।
न्यस्ता शेषाऽऽपदाद्या विहितशिवसुखाः स्वास्पदं सांप्रतं ते, स्नात्रे पूजामवाप्य स्वमपि कृतमुदो यान्तु कल्याणभाजः॥ ३ ॥

अनेन पद्यत्रयेण दिक्पालविसर्जनं क्रियते, पश्चात् सर्वोऽपि संघो देवगृहे निकरादानपूर्वं शान्तिजलं केन्दुकसत्कमहुलीसूत्रं च लाति, महुलीसूत्रं हस्तादौ बध्यते, कलशमध्याच्छान्तिजलं गृहीत्वा सर्वत्र गृहादौ प्रक्षिप्यते, ततः संघ-

इत्यादि । अथवा लिङ्गिनहिता में [illegible] ॥ १० ॥ नग

मध्ये पुरमध्ये देशमध्ये सर्वत्र शान्तिर्भवति, ऋद्धिसमृद्धिवृद्धिसिद्धिसम्पदो भवन्ति, आधिव्याधिरोगशोकक्षुद्रोपद्रवाः यान्ति ॥ १०० ॥

॥ इति श्रीशान्तिकविधिरधिकारः सपूर्णं ॥ १०० ॥

गच्छाधीशा, जिनचन्द्रयुगप्रधानगुरुराजाः । श्रीपातिसाहिमान्याः, समभूवन् भूमिविख्याता ॥ १ ॥
श्रीपूज्यमुख्यशिष्या , दक्षाः श्रीसकलचन्द्रनामानः । मद्गुरवो गुणगुरव-स्तेषामेष प्रसादो मे ॥ २ ॥
एव द्वादशभिः सम्यक्-पूर्णं प्रश्नोत्तरैः स्फुटम् । प्रकाश पञ्चम चक्रे, गणिः समयसुन्दरः ॥ ३ ॥

श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते पञ्चमप्रकाशे श्रीसामाचारीशतके पञ्चमः प्रकाशः सपूर्णं ॥ ५ ॥

॥ ग्रन्थकृत्प्रशस्तिः ॥

किंचित् वृत्तिप्रकरणवशात् संप्रदायाच्च किंचित् ।
सामाचारीशतकमिदमासूत्रितं सूत्रगत्या, संघाध्यक्षं मम जडधियो दुष्कृतं स्याच्च [तस्य] मिथ्या ॥ १ ॥
चेद् ग्रन्थेऽस्मिन् भवति किमपि श्रीजिनाज्ञाविरुद्धं, भिन्नाचारा निजनिजमतं स्थापयन्ति प्रमाणम् ।
जैना गच्छा जगति बहवो भिन्नभिन्नाभिधाना, तस्या मोहो न भवति कथं ? यज्जिनाज्ञैव सत्या ॥ २ ॥
गच्छाधीशाः श्रुतनिगदितां संमतिं दर्शयन्ति, [तद्व्यामोहो] मूलत्राणपुरे कियद्भिरचितं वर्षत्रयात् प्राग्मया ।
प्रारब्धं किल सिन्धुदेशविषये श्रीसिद्धपुर्यामिदं, द्वि-मुनि-षट्-प्रालेयरोचिर्मिते १६७२ ॥ ३ ॥
संपूर्णं विदधे पुरे सुखकरे श्रीमेडतानामके, श्रीमद्विक्रमसंवति गणे स्फुटे कौटिकनामधेये ४
प्रवर्तमाने जिनवीरशासने, परम्परायां गणभृत्सुधर्मणः । श्रीवज्रशाखा सुकुले च चान्द्रे, विजयि जिनसिंहसूरिगुरौ ॥ ५ ॥
श्रीपातिसाहिमान्ये, युगप्रधाने प्रधानसौभाग्ये । खरतरगच्छाधीशे, तच्छिष्यः सकलचन्द्रगणिः ॥ ६ ॥
अकब्बरसाहिस्तुमान्यः, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिगुरुराजाः । जाता युगप्रधाना-स्तच्छिष्यः सततं स्वपरोपकाराय ॥ ७ ॥
तच्छिष्यसमयसुन्दर-सदुपाध्याया अकार्षुरिदमेतम् । सामाचारीशतकं, मम साहाय्यदायकः ॥ ८ ॥
सुशिष्यो वाचनाचार्य,-स्तर्कव्याकरणादिवित् । हर्षनन्दनवादीन्द्रो, श्रीसामाचारीशतकं संपूर्णम् ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिते पञ्चमप्रकाशे

॥ लेखक—प्रशस्तिः ॥

श्रीमद्विक्रमतो धराङ्कगगनप्रालेयरोचिर्मिते, वर्षे लोद्रपुरे वरे यदुकुले भाटीसुगोत्रेऽभवत् ।
राजा श्रीसगर प्रजासुखकरस्तत्सुन्दरी श्रीमती, सौख्य भुक्तवतोस्तयो समभवन्नेकादशेहाऽऽत्मजा ॥ १ ॥
अष्टौ तेषु मृताश्च मारिवशतो दुर्दैवतोऽनुक्रमे, दु खात्तौ पितरौ वियोगविधुरौ जातौ च तस्मिन् क्षणे ।
कुर्वाणा विहृतिक्रमात् क्षितितले श्रीवर्धमानप्रभो , शिष्या सूरिजिनेश्वरा खरतरा श्रीलोद्रपुर्यां गता ॥ २ ॥
राजाद्या सपरिग्रहा प्रमुदिता नन्तु गता सद्गुरून्, श्रुत्वा श्रीजिनधर्ममर्म सकल सन्तोषमापुस्तराम् ।
विज्ञप्तिं विदधे नृप करयुग सयोज्य राज्ञाऽन्वित , स्वामिन्नष्ट ममाऽङ्गजा मृतिमगुर्जीवन्त्यथो ते त्रय ॥ ३ ॥
तत्कार्यं च यथा परोपकृतिभिर्जीवेत् सुताना त्रय, लाभो यो भविता स को नृपतिना प्रोक्त तदा मत्पदे ।
राजाऽय भविता सुत कुलधर श्रीजैनधर्मी पुन , पुत्रौ श्रीधरनामराजधरकौ शुद्धास्तिकौ भाविनौ ॥ ४ ॥
ज्ञात्वा लाभममु तथैव गुरुभी रक्षाकृताम्नायतो, वासक्षेपवशेन तौ नृपसुतौ श्राद्धौ कृतौ भ्रातरौ ।
ताभ्या लोद्रपुरे जिनेन्द्रभवन प्रोच्चैस्तर कारित, तद्गोत्र भणशालिनाम समभूद्भाण्डादिशालावशात् ॥ ५ ॥
श्रीधरश्रावकस्याऽऽसन्, पञ्च पुत्रा अनुक्रमात् । खीमसी १ भीमसीनामा २, जगसी ३ रूपसी ४ तथा ।
देवसी ५ च यथा ख्याताः, पाण्डवा पण्डुभूपते ॥ ६ ॥

खीमसीश्रावकस्याऽऽसीत्, कुलचन्द्रस्तनूरुहः तत्पुत्रो रामदेनामा, धनपालस्तदङ्गजः ॥ ७ ॥
साधारणाख्यस्तत्पुत्रः पुण्यपालस्तदङ्गजः । तत्सूः सज्जूस्ततोदेदू-स्तत्पुत्रस्तस्य गज्जकः ॥ ८ ॥
ज्येताख्यो नन्दनस्तस्य, खेतानामा तदङ्गभूः । आसकर्णश्च तत्पुत्र-स्तत्पुत्रो वस्तुपालकः ॥ ९ ॥
पुञ्जानामा च तत्पुत्रः, श्रीयशोधवलस्ततः । तत्पुत्रः पुन्नसीनामा, श्रीमल्लस्तस्य नन्दनः ॥ १० ॥
श्रीमल्लाङ्गजथाहरूः सुरतरुर्दानप्रदानेऽधिको, यो भाण्डारमवीभरन्नवनवैः शास्त्रैः स्वयं लिखितैः ।
अर्हच्छासनमेकविंशतिसहस्राणीह वर्तिष्यते, तत्तु प्रोज्ज्वलपुस्तकेष्वधिगतं बुद्ध्या विचार्येति च ॥ ११ ॥
आषाढाश्विनचैत्रभाद्रपदमासाष्टाह्निकापर्वणि, श्रीमज्जेसलमेरुदुर्गनगरे चैत्येषु सप्तस्वपि ।
काश्मीराभिधकेशरेण भगवद्बिम्बानि यः पूजयेत्, सद्भक्त्या शतशः सृजन् स्वपरयोः सम्यक्त्वमत्युज्ज्वलम् ॥ १२ ॥
गुप्तं दानमपि प्रयच्छति मुदा सद्धर्मिणां सीदतां, दीनानां च ददाति सुन्दरतरां सो वर्धैकां नामतः ।
चातुर्मासिकपाक्षिकाब्दिकमहाष्टम्यादिके पर्वणि, प्रातः पारणकं ददाति सततं यः पौषधाख्यं कृताम् ॥ १३ ॥
यः श्रीलोद्रपुरे पुराणनगरे भूयिष्ठद्रव्यव्ययात्, चैत्योद्धारमुदारचित्तपरिणामोऽकारयत् सादरम् ।
श्रीचिन्तामणिपार्श्वमूर्तियुगलं तत्रैव चाऽस्थापयत्, सोऽयं श्रीजिनराजसूरिगुरुभिर्हस्तप्रतिष्ठापितम् ॥ १४ ॥
यः कुण्डलाकृतिभृतां जयलब्धिकानां, कृत्वा च पुजामतुलं मनुजावतंसि ।

ताभिर्भृश प्रवरभक्तिभृतस्तथा यत्, सा विस्मरिष्यति कदापि न किंवदन्ती ॥ १५ ॥
प्रासादेषु त्रिभुवनगुरोरष्टसख्येषु सम्यक्, दादास्तूपे सुखमलकथीपादिचञ्चत्पताका ।
कीर्त्युल्लासाद्दिशि दिशि समारोपयामास भक्त्या, य श्रीदेवावसरजयिन शभव पूजयित्वा ॥ १६ ॥
य सौवर्ण वरमशरफीनाणक भक्तितोऽदात्, पूर्वं केनाऽपि न वितरित सर्वसाधर्मिकाणाम् ।
नित्य दत्ते सकलयतिना वस्त्रपात्रान्नपान, कुर्वन् सामायिकजिनवच श्रुत्यमावश्यकादीन् ॥ १७ ॥
श्रीभाले तिलक पुन श्रवणयो सौवर्णसत्कुण्डले, ग्रीवाया मणिमौक्तिकादिजटित ग्रैवेयक भूषणम् ।
हस्ते श्रीफलमद्भुत शिववधूवि[वि]वाहनैमित्तिक, मन्ये सर्वमिद चकार सुकृती श्रीपार्श्वनाथस्य य ॥ १८ ॥
तद्भार्या निजभर्तृभक्तिकरणे दक्षा सुपक्षद्वया, शुद्धाचारवती सती गुणवती युक्ता विवेकश्रिया ।
बाह्याभ्यन्तरभूषणाऽस्ति कनकादेवी प्रसिद्धाऽभिधा, यत्पुत्रौ हरिराज उत्तमगुण श्रीमेघराजस्तथा ॥ १९ ॥
य पूर्वं भरतादिवच्च तिलक कारापयित्वा गृहे, भूत्वा सघपतिर्बभूव पुरत कृत्वा रथ सत्वरम् ।
रुक्माणा निकर वर प्रतिपुर वपन् यशोऽप्यर्जयन्, श्रीशत्रुञ्जयतीर्थराजविलसद्यात्रा पवित्रा व्यधात् ॥ २० ॥
यत्सघे जिनराजसूरिगुरवो गच्छाधिराजेश्वरा, आचार्या जिनसागरा मुनिवरव्रातेन सशोभिता ।
मुख्य सघपति शिवाख्य इतरे श्राद्धा पुनर्गोचरा, अन्येऽपि व्यवहारिणो मरुधरा: सत्का सुयात्रा व्यधु ॥२१॥
विधुं-वसु-रसं-शशि-वर्षे १६८१, रावलकल्याणदासनृपराज्ये । श्रीशत्रुञ्जयसघो, विनिर्ममे थाहरूकेन ॥ २२ ॥

... सती ...त्, प्रशस्तिलिखिताऽस्ति तत् ॥ २३ ॥
सामाचारीशतकममुना थाहरूशाहनाम्ना, पश्चादर्शेष्वमलमतिना लेखितं पूर्वमेव ।
यावच्छ्रीमत्खरतरगणप्रोल्लसन्नाम तावत्, नन्दत्वेतच्चिरमनुपमं सर्वकल्याणकारि ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीसामाचारीशतकं संपूर्णं ॥

सूरीश्वरो विजयते सुकृपादिचन्द्रः, शिष्योऽस्ति तस्य सुखसागरपाठकस्तु ।
तस्याऽऽज्ञया लिखितवान् पुरि मोहमय्यां, सुश्रावको विजयचन्द्र इमा प्रति तु ॥ १ ॥

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya Sagar Press,
26-28, Kolbhat Street, Bombay

Published by Jaweri Mulchand Hirachand Bhagat, Jinadattasuri Jain
Bhandar, Mahavir Swami's Temple, Pydhuni, Bombay.

॥ समाप्तमिदं सामाचारीशतकम् ॥